ÖLDÜRMENİN MAHREM TARİHİ

JOANNA BOURKE

TÜRKÇESİ: SUĞRA ÖNCÜ

ÖZEL

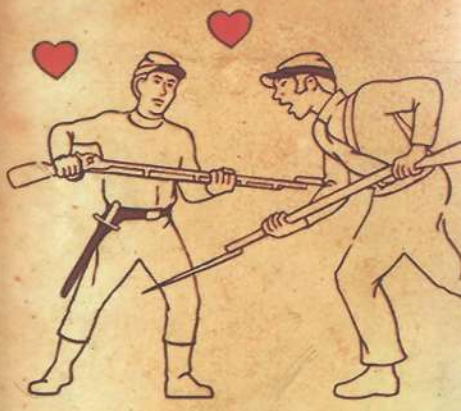

Şekil no : 1

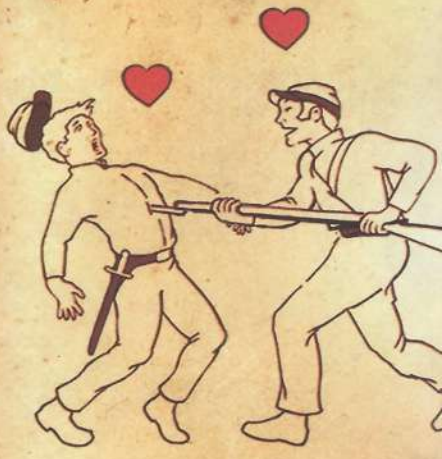

Şekil no : 2

Şekil no : 3

Öldürmenin Mahrem Tarihi

Yirminci Yüzyıl Savaşlarında
Yüz Yüze Öldürme

Joanna Bourke
Özgün adı: *An Intimate History of Killing*
Face-To-Face Killing in Twentieth-Century Warfare
İngilizce'den çeviren: Suğra Öncü

© 1999 by Joanna Bourke
© Omnia Reklamcılık Yayıncılık A.Ş.
Akçalı Ajans
Om Yayınevi, İstanbul, Ocak 2001
1. Baskı: 1000 adet

Yayına hazırlayanlar:
Özgür Kalyoncu - Asım Uçar
Redaksiyon: Pınar Besen
Kapak tasarımı: Halil Ustaoğlu
Grafik uygulama: Hüseyin Vatan
Düzelti: Asım Uçar
Baskı ve cilt: Mart Matbaası
ISBN 975-6827-32-7

Om Yayınevi
Perihan Sok. No: 126/1
80260 Şişli-İstanbul
Tel: (0212) 296 82 41
Faks: (0212) 296 62 44
www.omyayinevi.com
e-mail: omnia@prizma.net.tr

Joanna Bourke

ÖLDÜRMENİN MAHREM TARİHİ

YİRMİNCİ YÜZYIL SAVAŞLARINDA YÜZ YÜZE ÖLDÜRME

Türkçesi: Suğra Öncü

OM ÖZEL

İÇİNDEKİLER

Resim Listesi 7
Teşekkürler 9

Giriş 11
1 Savaşın Zevkleri 21
2 Savaşçı Efsanesi 47
3 Askerlerin Öldürmek İçin Eğitilişi 67
4 Bir Kahramanın Anatomisi 95
5 Sevgi ve Nefret 125
6 Savaş Suçları 151
7 Suçluluk Yükü 187
8 Sıhhıyeciler ve Askeriye 209
9 Rahipler ve Ordu Papazları 231
10 Kadınlar Savaşa Gidiyor 263
11 Sivil Yaşama Dönüş 295
Sonsöz 315

Notlar 321
Kaynakça 417
Dizin 463

Resim Listesi

1 Kraliyet Tüfekli Piyadeleri 13. Alayı (savaş andaçları ile) 7 Temmuz 1916'da La Boisselle saldırısından sonra dinlenirken.
2 Amerikan pusu nişancıları hareket sırasında (28. Piyade Alayı), Bonvillers, 22 Mayıs 1918.
3 13 Ağustos 1918'de Gondrecourt'ta süngü talimi yapan zenci birlikler.
4 Ateşli silahsız çatışma: Teğmen C. Trepel 1943'te bir uygulama sırasında Komando Depo PT öğretmenine saldırırken.
5 C. W. Heath'in "erkeklik unsuru". Yukarıdaki adam, aşağıdaki "zayıf erkeklik unsuru"na sahip adama kıyasla daha "güçlü erkeklik unsuru"na sahip. (C. W. Heath vd: "Personel Seçimi", *Annals of Internal Medicine*, c. 19, 1943)
6 İkinci Dünya Savaşı sırasında cephe hattı siperlerinde el bombası atan Amerikan birlikleri.
7 "Tahliyeden iki gün önce Anzak'da iş başındaki Avustralyalılar."
8 Tüfekli iki Amerikan eri Bougainville ormanlarında ilerlerken.
9 "Süngü öğretmeni Onbaşı Charles Batchelor mankene saldırırken, 'İşte Sivil Güçler dişlerini Jerry'nin giysilerine böyle geçirmeli,' diyor."
10 "Sivil Güçler'den Onbaşı Charles Batchelor süngünün ana bir silah olduğunu düşünüyor. Süngüsünü şefkatle okşayarak, bu tarz dövüş için gereken havaya girilmesini sağlıyor."
11 İkinci Dünya Savaşı'nda, bir tilki oyuğundan çıkan tutsak.
12 Vietnam Savaşı'nda ölü bir adam ve bir Amerikan askeri.
13 Bruce F. Anello öldürdüğü bir Viet Konglu'nun önünde. Indochina Curriculum Group, *Front Lines*, Cambridge MA, 1975
14 Birleşik Devletler Deniz Kuvvetleri'nden bir kurum papazı

Spain Adası'nda ayin yönetiyor.

15 Hava kuvvetleri üssünde bir eğitim sırasında wren görevlileri Lewis Gun'ı deniyor. Lee–on–Solent, Ekim 1942.

16 "Londra yakınlarındaki Mixed Heavy Uçaksavar Sitesinde Yedek Gönüllü Ordusu'ndan bir gözcü Gun Flash panosuna şloganını yazıyor, 1943."

5 ve 13 dışında resimlerin tümü Imperial War Museum'un izniyle kullanıldı. (5 ve 13 nolu resimlerin copyright sahiplerine ulaşmak için her türlü çaba verildi ancak hiçbir sonuç alınamadı.)

Teşekkür

Bu kitabı yazmama yardım eden kişilerin tümünü içeren bir liste oluşturmak olanaksız. Ama bir dizi biliminsanına ve dosta çok şey borçluyum. Düşüncelerini benimle paylaşan bu kişilerden kimileri kuramların seçiminde daha az seçici, ve kendi görüşlerini daha etraflıca geliştirecek denli cesur olmama isteyeceklerdir: cömertliklerinden dolayı kendilerine teşekkür ederim. Richard Evans, George Mosse, Avner Offer, ve Jay M. Winter'a en içten teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca Jad Adams, John Barnes, Vincent Brome, Nicholas Bronin, Roger Cooter, Marianne Elliot, David Feldman, David Fitzpatrick, Roy Foster, Robin Haines, Ken Inglis, Eric Leed, Iain McCalman, Oliver MacDonagh, Catherine Merridale, Margaret Mitchell, Bernard Porter, Dorothy Porter, Robin Prior, John Remy, Sue Rickard, Hilary Sapire, Naoko Shimazu, F. B. Smith, Kosmas Tsokhas'a ve tüm aileme çok şey borçluyum. Bu kitap Avustaralya Ulusal Üniversitesi, Avustralya Savaş Şehitleri Abidesi, Birbeck Yüksek Okulu, ve Britanya Akademisi'nin cömert katkıları olmadan yazılamazdı. Ama Sosyal Bilimler Araştırma Okulu ile (Bu kurumların her ikisi de Avustralya Ulusal Üniversitesi'ndedir) Birbeck Yüksek Okulu'ndaki Tarih Bölümü öğrencileri ile öğretmenlerine özel olarak teşekkür etmek isterim. Granta'dan Neil Belton kitabın ilk günlerinden itibaren çok değerli katkılarda bulundu ve Jane Robertson hayranlık uyandırıcı bir düzelti işi çıkardı. Peter Robinson edebi temsilciliğimi yerine getirdi: Bu projeye hep inandı. Son olarak, Costas Douzinas'a da özel olarak teşekkür borçluyum, çünkü bu kitap için gereken araştırmaların sarsıcı niteliğine katlanmak onsuz gerçekleşemezdi.

GİRİŞ

Savaşan erkeklere özgü belirleyici eylem ölmek değil, öldürmektir. Politikacılar, askeri strateji uzmanları ve çoğu tarihçi açısından savaş toprakların ele geçirilmesi ya da ulusal onurun yenilenmesi mücadelesi sayılabilir, ama etkin hizmet veren kişi için başkalarını yasal olarak öldürmek demektir. Kendine özgü önemi cinayet olmayan, en yüksek sivil yetkenin yasallaştırdığı, nüfusun büyük çoğunluğunun kabul ettiği, onaylanmış bir kan dökme biçimidir. İki dünya savaşı ile Vietnam Savaşı, yirminci yüzyılda, İngiliz, Amerikalı ve Avustralyalı binlerce erkek ve kadının hem ellerini hem de vicdanlarını kana bulamıştır. Bu kitapta, savaşanlar en mahrem öldürme deneyimlerini ve düşlerini bizlerle paylaşmakta, ve bu süreçte, korku olduğu kadar duygudaşlık, kızgınlık olduğu kadar coşku gibi bir dizi çelişen duygu tarafından başkalaştırılan bireyselliklerini sergilemekteler. Bu insanlar, akıldışı olmakla birlikte içten bir törel zorbalığa boyun eğerler, başkaları adına etkinlikte bulundukları düşüncesine sarılırlar, suçluluk duygusuyla mücadele ederek rahatlar, ve aşırı şiddet ortamında zevk pazarlığı yapma girişiminde bulunurlar.

Yüzyılın en etki bırakan çatışmalarından Birinci Dünya Savaşı, İkinci Dünya Savaşı ve Vietnam Savaşı üzerinde duracağım. Öbür savaşlar da, hiç kuşkusuz, milyonlarca insanın yaşamına mal olmuştur, ama hiçbiri, asker ve sivil Amerikalılar, İngilizler ve Avustralyalılar açısından bu savaşlar kadar korkunç ve belirleyici olmamıştır.

Birinci Dünya Savaşı'nda Fransa'da askeri bir papaz, en aşikâr gerçeği acı bir mizahla şöyle dile getirmiştir: "Askerin işi düşmanı öldürmektir," diye vaaz eder, "ve faydalı olmak adına *öldürülmekten* sakınmaktır."[1] Savaşçının işinin niteliği herkesçe biliniyordu. Bu nedenle, modern savaşın temelindeki öldürme olgusunu reddetmekte kimi yorumcuların katlandıkları zahmetler çarpıcıdır. Tabii ki, insan yaşamına

son verilmesi savaşın *gerekli* bir unsuru değildir: Binalar, askeri üsler ve tarlalar da eşit ölçüde geçerli hedeflerdir ve insanlara zarar vermenin, canlarını almanın dışında da yolları vardır. Ama bu kitapta incelenen üç savaşta insan katliamı, askeri stratejinin ve uygulamanın özünü oluşturmuştur. Bu gerçek, çoğu askeri yorumcu tarafından yapay bir biçimde gizlenir, öbürleri tarafından da inkâr edilir. Savaş "deneyimi"ni anlatan öyküler, erkekler arasında bağlılığı, cephede çekilen sıkıntıları ve ölümün ağza alınamayan dehşetini vurgulamaktan yanadır. Askeri tarih kitabı okurunun, savaş alanlarındaki askerlerin, öldürmek yerine *öldürülmek* üzere orada bulunduklarına inanması hoş görülebilir.

Bu kitap öldürmeyi, askeri tarihteki yerine geri koymayı amaçlamaktadır. Ne de olsa, üç savaşın her birinde, İngiliz, Amerikalı ve Avustralyalı askerlerin kendileri, işleri hakkında hiçbir yanılsamaya kapılmış değildiler; vahşetlerini susturmanın bir yolu yoktu. Tam tersine, şiddet canavarca ve çok çeşitli yollardan teşvik ediliyordu. 42. Doğu Lancashire Tümeni'ne ait 1918 tarihli bir elkitabında, subaylar "kana susamış olmayı, ve düşmanı en iyi biçimde nasıl öldüreceğinizi, ya da adamlarınıza bunu gerçekleştirmekte nasıl yardımcı olacağınızı düşünmeyi asla elden bırakmayın" denerek uyarılıyorlardı.[2] Askerler, "Issız Toprakların Kralı" ünvanına sahip bir konuşmacının verdiği kanlı konferanslarla hoş vakit geçiriyor ve öğretmenler çekingen öğrencilere söylev çekerek, öldürmekten hoşlanmadıkları takdirde piyade eri olmamalarını öğütlüyorlardı.[3] 1955'te, kıdemli iki Amerikan subayı şu açıklamayı yaptılar: "Tek bir düşmanın, tüfekle, el bombasıyla, süngüyle -evet hatta çıplak elle- öldürülmesi Ordu'nun görevidir... Bu görevin sivil bir karşılığı yoktur."[4]

Cephede, askerler kendi deneyimlerini ifade edebilecekleri bir dil arayışı içindeydiler. Bu kitap öncelikle bu askerlerin anlattıklarının üzerine duruyor. Arthur Hubbard (üç tutsağı katlettikten sonra annesine şu açıklamada bulunmuştu, "bu olayı düşünmek aklımı başımdan alıyor."), Richard Hillary (bir Alman pilotu vurup öldürdükten sonra, "her şeyin haklı yere yapıldığına inanıyorum," diye açıklamıştı) ve William Broyles (kasaplığın kendisini heyecanlandırdığını itiraf etmişti) gibi birbirinden farklı adamları ele alıyor. Erkekler kız arkadaşlarını, öldürme deneyimini paylaşmaya çağırıyorlardı, her gün süngüyle savaştıklarını, "asla birden az adam öldürmediklerini, hatta çoğu gün iki adam öldürdüklerini" söyleyerek ve "kaburgalarını deştiğim her biri bana seni anımsatıyor sevgilim, bu da bileğime güç veriyor," diyerek böbürleniyorlardı.[5] Eylemlerinin ve düşlerinin öldürmeyle ilgili olduğu konusunda ne kendilerini ne de ailelerini aldatıyorlardı.[6] Öldürme ister simgesel ister somut olsun, kan dökme, etkin

hizmet veren askerlerin deneyiminin bir parçasıydı ve mektupları ile günlüklerinde bu konudan çok söz ediliyordu. Ne askerlerin ne de sivillerin, savaşın kitle katliamının ve imha işleminde oynamaları beklenen rolün farkında olmamaları mümkündü.

"Gerçek" kan ve bağırsakların yakınlığıyla lekelenmemiş sayılan askeri hizmet alanlarındaki askerlerin bile kan dökülen ender anların üzerinde durduklarını görüyoruz. Çoğu zaman düşmanlarından millerce ötedeki topçular "dehşet verici" görüntüyü şöyle anlatıyorlar:

> her yer ceset doluydu, kimileri siper duvarına yaslanmıştı, kimileri sırtüstü yatıyordu, kimileri yüzüstü çamura gömülmüştü...her yerde inanılmaz bir şaşkınlık vardı. O zavallı Alman askerlerine baktım. Yüzlerindeki ifadeyi asla unutamadım.[7]

Uçak nişancılığı daha da kansız olarak görülür (öylesine kansız sayılır ki kadınların doğrudan ateş etmelerine izin verilir), ama yine de kimi zaman düşman mürettebatın uçaklarından atladığına tanık olmak mümkündü ve yerdeki insanların bağırışmaları eşliğinde mürettebat ölüme atlardı (1943'te bir astsubay köklerini mi kazıyalım, yoksa üzerlerine cila mı çekelim bilemiyorduk", yorumunu yapmıştı).[8] Birinci Dünya Savaşı'nın ağır, yavaş uçakları topçuların ateş ederken düşmana yakın olmalarını gerektiriyordu.[9] İkinci Dünya Savaşı'nda bile, avcı pilotların "Hava Savaşının On Emri" arasında düşmanın gözünün akını seçene dek ateş etmemek vardı.[10] Başka durumlarda ise, avcı pilotların makinelilerini hayatta kalan mürettebat üzerinde deneyerek imha edilmiş U tipi gemilerin çok yakınından uçmaları gerekebiliyordu.[11] Bu heyecan dolu cinayet öyküleri tipik birer örnek olmak zorunda değillerdi. Daha sonra göreceğimiz gibi, belirli savaş alanlarında (İkinci Dünya Savaşı sırasında Pasifik'te ve kimi yönüyle Vietnam Savaşı'nda) ve silahlı güçlerin belirli bölümleri arasında (en belirgin olarak komandolar ve "rangers" [yakın menzil savaşmak için eğitilmiş askerler] gibi seçkin birimlerde, ama daha genel olarak süngü ve alev makinesi kullanan piyadelerde) öldürme çok yakın mesafede gerçekleşiyordu. Öte yandan öykülerin büyük bölümü, "deneyim"in nesnel anlatımı olmaktan çok arındırıcı ve avutucu işlevleri yüzünden dile getirilen düşsel savaş anlatılarıydı. Yüz yüze öldürmenin istatistiksel önemi olmamakla birlikte, bu gibi öyküler büyük kişisel önem taşırlar, çünkü savaşanlar sürekli olarak yakından öldürmenin ender anlarını vurgularlar (ve abartırlar). Kan akıtmanın ayrıntılarına verilen bu önem, savaşla ilgili resmi olmayan (ve de resmi) yazıların hepsinde görülen bir özelliktir.

Başka bir insanın canını almak hiçbir zaman adi bir olay olamaz,

ama bu kitapta John Slomm Riddell Hodgson gibi adamların mektuplarında, cinayet öykülerini gündelik ıvır zıvırla aralıksız olarak işlediklerini okuyacağız. Örneğin, sözü geçen kişi, anne-babasına yazdığı 25 Mart 1915 tarihli mektupta, onların gönderdikleri (çoraplar) için teşekkür edip, şöyle demektedir, "hele öldürülecek çok insan varsa, gereğinden fazla çorap diye bir şey pek olamaz". Hodgson savaşta yazdığı mektuplarda bu tarzda olaylar anlatmayı sürdürmüş, bir yıl sonraki bir mektubunda, son mektubundan beri "bütün gün yağmur yağdığı için kampta kaldığımız günün dışında durmadan öldürüyorum," demişti.[12]

Bu kitabın her bir bölümünde, çoğunlukla Birinci ve İkinci Dünya Savaşları ile Vietnam Savaşı'nda bulunmuş, farklı uluslardan ve ekonomik ortamlardan gelen erkekler ile kadınlardan oluşan, Hodgson gibi "sıradan" savaşçılar tanıtılmakta. Düzenli askeri güçlerin mensupları gibi, gönüllüler ile kur'a erleri de bu örneklere dahildir. Bu kişilerin hepsi "aynı bizim gibi" olduklarını iddia ediyorlar. Gerçekten de, insanın kötülüğünü anlatmak için, olağandışı kişilik özelliklerine ya da olağandışı zamanlara bakmak gerekmez. Acımasızlıkla ilgili sayısız incelemenin hepsi, "bizim gibi" erkeklerle kadınların insan soydaşlarına karşı giriştikleri ürkünç şiddet eylemlerini sergiler.[13]

Modern savaşta şiddet eylemlerini olanaklı kıldıkları en yaygın biçimde düşünülen iki süreç "uyuşmuş vicdanlar" ile "başkalarına hesap verme durumu"dur. Savaşanlar, kurbanlar ile kendi aralarındaki duygusal uzaklığı, teknoloji uygulaması (ve her şeyi dışarıda bırakarak yalnızca teknoloji üzerinde odaklaşılması) yoluyla sağlayabiliyordu. Örneğin, İkinci Dünya Savaşı'nda, Fort Leavenworth'teki bir danışman, savaşanların, "kimi silahların görece yararlılıklar"ını tartıştıklarını şöyle gözlemlemiştir. Fizik ve balistik bu adamların kafalarını öyle meşgul etmekteydi ki, metal "silahlar"ının "hastalıklı" ve ölümcül işlevlerini unutmuşlardı.[14] Ruhbilimci Robert Jay Lifton da Vietnam Savaşı'nda benzer bir gözlemde bulunmuştu. 1974'te çıkan *Home From the War* (Savaştan Eve Dönüş) adlı kitabında "hissizleşmiş öldürme"yi teknolojinin sağladığını ileri sürdürmüştü. "İş"in yerine getirilişindeki beceri, para konusunda kurum içi rekabet ve "teknolojik yükümlülük" (başka deyişle, tüm araç gerecin sonuna kadar kullanılması) öldürme işlemine tümüyle hâkim olmuştu.[15]

Yirminci yüzyılda savaş alanındaki makineleşmenin savaşma usullerini değişime uğrattığı kuşku götürmez. Teknolojiye dayalı savaş öldürme eylemine daha az kişinin katılması demekti. 1914 ile 1918 arasındaki savaşta, savaşan her askerin arkasında savaşımı destekleyici rollerde ek olarak sekiz asker daha vardı. 1939 ile 1945 arasındaki savaşta ise, geri hizmetlerdeki birliklerin savaşanlara oranı bire on

ikiydi. Vietnam Savaşı'nda hizmet veren 2.8 milyon insanın 0.3 milyondan az bir bölümü savaşla doğrudan yüz yüze gelmişti.[16] Silahlı güçlerin hava gücü gibi kimi bölümlerinde savaşanların geri hizmetlerdeki görevlilere oranı daha da düşüktü. Teknoloji öldürme işlemini daha mekanik kılan bir etmendi. Birinci Dünya Savaşı'nda bir askeri öldürmek (ortalama) 1.400 mermi kovanına mal oluyordu, Somme Savaşı'nda ise bir İngiliz nişancısının bir Alman'ı vurması için otuz mermi atması gerekiyordu. Karşıt taraflar birbirlerini nadiren görürlerdi. İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna gelindiğinde askerlerin alana oranı, her 27.500 metreye bir asker düşecek biçimdeydi (Amerikan İç Savaşı'nda bu oran, her 257 metrekareye 1 asker düşecek biçimdeydi).[17] Uzun menzilli ve dolaylı olma niteliğine sahip, şarapnel, bomba ve gaz gibi "alana saldırı silahları" sayesinde, insanların ölmeleri düzenli olarak izlenebilirken, öldürülüşleri nadiren görülüyordu. İki dünya savaşında, ölümlerin üçte ikisine mermiler, havan topları ve havadan atılan bombalar neden olmuştu, ve (yaygın kanının tersine) yaralanmaların yüzde birinin yarısından az bir miktarı süngü ile gerçekleştirilmişti.[18] Sir Winston Churchill'in deyişiyle, modern savaş, "insanların makineler tarafından katline yarayan dev araçlar"ın bir araya yığılmasından ibaretti. Öldürme eylemi, "Chicago'da mezbahaya gidecek hayvanların bir yere toplanma işine indirgenmişti".[19]

Oysa bu kitapta göreceğimiz gibi, ölenleri kimliksiz kılmakta teknoloji hâlâ başarısızdı. Savaşanlar, eylemlerinin etkisi yakın görüş alanının ötesinde kaldığı zaman, silahların öbür insanlar üzerindeki etkisini görmek, yok edici silahların zararları hakkında ayrıntılı, kesin ve bilinçli düşler kurmak amacıyla imgelemlerini kullandılar. William J. Simons'ın Vietnam ile ilgili şiiri "My Country"nin (Ülkem) dizelerindeki sözleriyle:

Baltacı Jokey derler adıma:
Aşağıda ormanda, öldürdüğüm
adamların kanlarından halıda, yüzlerini
görürüm hiç tanımadıklarımın.[20]

Kişisel deneyimler ile öldürme düşleri, ve askerlerin savaşın etkilerini izleyebilmek için girdikleri zahmet de bu kitabın temelini oluştururlar. Başka bir yönden, düşmanın kişileştirilmesi, savaşanların morali ve duygusal yetkinliği açısından çok önemli olabilirdi ve vahşet karşısında hissizleşmeye tampon vazifesi görebilirdi.

Böylelikle, insanların kitlesel olarak yok edilişlerini kolaylaştırmakta kullanılan teknoloji, ortaya çıkan ürünün insan ölüleri olduğunun bilincini zayıflatmakta pek bir şey yapamamıştı. Çoğu teknoloji

ürününün uzaklaştırıcı etkisine *rağmen*, savaşanların duygusal ilişkilerle sorumluluklara verdikleri önemin derecesi çarpıcıdır. Gerçekten, savaşanların özel mektuplarındaki ve günlüklerindeki en rahatsız edici yönlerden biri, ne ölçüde "hissizleşmemiş" olduklarıdır. Lifton'ın görüştüğü adamlar bile, öldürme eylemini gerçekleştiren kişi rolünü acıyla anlamaya çabalıyorlardı. Tabii, "hissizleşmiş" vicdanlar savaşanlardan daha çok, savaşın oluşunu tarafsız biçimde izleyen ve olup bitenlerin kendi yaşamlarını ilgilendirmediğini sanan sivillere aitti: Başkalarını gerçekten kendileri öldürenler, kendi vicdan azaplarıyla uğraşmaya daha çok zorlanıyorlardı.

Kişisel törel dürüstlüğün üzerinde durulması, savaşa katılanlara özgü bir durumdu. Savaşçı, herkesten soyutlanmış bir birey değildi. Eylemlerini ulusun, hiyerarşik bir askeri kurumun, ve birbirine çok yakın, birbirine bağımlı bir askeri müfrezenin adına gerçekleştiriyordu. Zaten savaştaki dövüşü cinayetten ayıran da buydu. Hem sivil yaşam hem de savaş koşullarında, bu gibi kurumların gücü, vahşete dayalı davranışları yasal kılmakta sıkça kullanılıyordu: İnsanlar, hemen "başkalarına hesap verme" durumuna geçerek, başka türlü kabul edemeyecekleri tarzda davranıyorlardı.[21] Kitabın çeşitli bölümlerinde göreceğimiz gibi, savaşanların çoğu, "yalnızca emirlere uydukları"nı düşünerek genelleme yapıyorlardı. Ama bu akılcı genellemenin önemi abartılmamalıdır. Yüksek yetki sahiplerinin emirlerine uymak güçlüklerle doluydu: Zaten "uygun yetke"de *neyin nesiydi*? Dahası, emirlere uymakla, kişinin davranışlarının sorumluluğunu üstlenmesi arasında bir çelişki olmak zorunluluğu da yoktu.[22] Geçmişte ve günümüzde siviller, askerleri savaştaki davranışlarından sorumlu tutmamak konusunda titizlik göstermiş olsalar da, savaşanlar, *kendi* davranışlarının sorumluluğunu taşımak ve yaptıklarından ötürü yargılanmak ve yaptıklarını yargılamak endişesine sıklıkla kapılmışlardır. Tarihçiler, geçmişteki insanlar hakkında yargıya varmaktan haklı olarak kaçınmışlardır,[23] asker kadınlara ve erkeklere kendi tarihlerini yaratmakta etkin ve yaratıcı bir rol vermek istiyorsak bunun yapılması gereklidir. Yirminci yüzyıl çatışmalarında savaşan insanların çoğu önce sivildiler, sonra ise, tarihsel aksilikler sonucunda asker olmuşlardı. Bu insanlar savaşta insan öldürmeyi haklı göstermenin ince yollarını bulabilmeyi tutkuyla araştırıyorlardı, ve bu insanların çoğu, kanlı eylemlerinin törel sorumluluğunu üstlenmeyi istiyorlardı. Duygun insanlar olarak kendi eylemlerinin sorumluluğundan pay almakta ısrar ettiler: Daha yüksek bir yetkeyi suçlamak hiç kuşkusuz çekici geliyordu, ama yalnızca yüzeysel olarak. Bu kitap boyunca göreceğimiz gibi, anlatılan savaş öykülerinin temelinde bireylerin amaçlı eylemleri vardı. Bu durum, başkalarına vekalet etmek ile kendi sorumluluğunu taşımak gibi

konuları görmezden gelmek demek değildir: Savaş, bireyleri çözümlenemeyen çelişkilerle yüz yüze getirir. Ama savaşanların uyguladıkları sorumluluk kavramları, çelişkili, esnek ve karmaşık olmakla gerçeklikten uzaklaşmış değildiler. Savaşan bireyler, törel yargılara varmakta özürlü sayılmıyorlardı, ve tarihçiler, hüküm vermekten kaçınmalarına rağmen, savaşanların törel dünyası görmezlikten gelinemez.

Savaş Öyküleri

Savaşta "yadsınamayacak" bir tek "gerçek" vardır: Ölüm halindeki insanın son acısı. Tüm öbür bireylerin öyküleri ister istemez bu acının gerisinde kalır. Bu kitap boyunca konuşan erkeklerle kadınların kimi duygusuz bir sessizliğin içinden, kimi de bir düşmanlık ve yadsıma engelinin ardından seslenirler. "Orada bulunan" insanlar, öbür yorumculardan[24] daha derin bir bilgiye sahip olduklarını iddia ederler, oysa, savaşın sıcağından, deneyimler sıklıkla birbirine karışır, belirsizdir ve dile getirilmemiştir. Bir Manchester Alayı'ndaki askerin en son savaş deneyimini anlattığı gibi:

> Tamam! ama bu bir savaş. Keşke biri neler olduğunu anlatabilseydi. Ama bakın işte, anlatamıyorlar, çünkü her yer karanlıktı, çok az yer vardı ve ne gördüğünü hiç kimse tam olarak söyleyemiyordu.[25]

Aynı ölçüde dürüstçe tutulmuş bir günlük şöyle başlıyordu: "Açıkça gördüğümü anımsadığım tek şey (aslında hiçbir şey görmediğimi, bunu yalnızca hastanede hayal ettiğimi bilmeme rağmen, yine de gerçek bir öyküydü)."[26] Sözde doğruluk ilaçları denen maddelerin etkisindeki adamların kayda alınan açıklamalarına bile güvenemeyiz. İsterik durumdaki askerlere, hafıza kaybının üstesinden gelebilmeleri için barbituratlar verildiğinde, adamlar savaş deneyimlerini duygusal bir biçimde anlatıp, düşman sandıkları ruh doktorlarına saldırmışlardı. Anımsanan olayların çoğu, bastırılmış anıların yeniden canlanışı olmak yerine, ya kurmacaydılar, ya da savaşa değgin son derece çarpıtılmış öykülerdi.[27] Vietnam Savaşı sırasında da, Travma Sonrası Stress Bozuklukları'ndan yakınan askerler kendilerini, cephede hiç bulunmadıkları halde çarpışma anılarının sıkıntısını çeken emekli askerlerle bir arada oturur bulunca çok şaşırmışlardı. Cephede savaşmış askerlerden biri , "O adamlar anıların ağırlığı altında eziliyorlardı," diyerek şunları açıklıyordu:

> Anlayamamıştım. "Neden bahsediyorsun?" dedim. "Sen topçuydun. Üsteki kampta. Beş mil öteden top atıyordun ve hâlâ anılardan mı söz ediyorsun?"[28]

Bu tür sorunlara, ve tümüyle hayal ürünü, ayrıntılı hikâyeler uydurma zevkinin önemi de kabul edilmesine rağmen,[29] özyaşamöyküsü ve mektup yazan kişiler, öykülerinin "doğruluğu" konusunda diretiyorlardı. "Ben oradaydım" tümcesinin yetkesi, anlatılanlar dinleyicilere çekici gelecek biçime sokulmalarına rağmen sürekli olarak kendini belli ediyordu. Bu sürecin bir örneği, Avustralyalı asker William K. Willis'in yazışmaları arasında gösterilebilir. Genç bir kadına yazdığı 1917 tarihli mektupta, kahrolası süngüyü kullanırken yaşadığı son deneyimlerle ilgili, olasılıktan çok uzak ve uzun betimlemeler yapıyordu. Daha sonra ise şöyle yazıyordu:

> Mektuplarımın senin için ne anlama geldiğini bilmeyi çok isterdim... Onları ilginç kılmak istiyorum ama bu bitip tükenmez savaş dedikodularının seni bıktırmasından korkuyorum. Sizler, bizlerin anlattığı "hünerler"i sıradan günlük bir mesele saydığınız için mazur görebilirsiniz, çünkü... İnsan, yalnızca,okurlarının kafalarını her türlü uydurmaca ile doldurmaktan zevk alan gazetelere güvenmek zorunda kalıyor. Ben de yaşadığım olayları yazıyorum, ve tabii bu olaylar bana korkunç önemli geliyor, ama zaman zaman bunlarla ilgini çekmekten çok, canını sıktığımı biliyorum. Her zaman gerçeği yazıyorum ve upuzun mektuplarımın içine, insanları yanıltıcı hiçbir şeyin karışmasını istemem.[30]

Yine de, 1. Bölüm'de göreceğimiz gibi, Willis'in savaş hakkında anlattıkları büyük ölçüde düş ürünüdür ve savaş anlatılarının geleneklerine uygundurlar.

Oysa, Willis gibi adamların anlattıklarını ciddiye almamız gerekir. Bu kitapta tartışılan metinlerin çoğu birer travma metnidir: Çarpışma sırasında öldürmüş (ya da öldürme girişiminde bulunmuş) adamların söylediklerinden oluşurlar. Bunlar, kurbanların olduğu kadar cellatların da yazdıkları metinlerdir. Öyküleri çelişkilidir, avutucudur ve çoğunlukla düş ürünüdür, ama şaşkınlık, umut ve düşler zaten insan deneyiminin özünü oluşturmaz mı? Tarihsel zaman içinde, hiç kuşkusuz birçok şey gerçekten olur (ya da olmaz), ama olayları anlatma eyleminin kendisi, "deneyim"i biçimlendirir ve değiştirir. İnsanlar gerçekten öldürmüşlerdir: Ama öldürme anından itibaren bu olay, imgeleme yerleşip yorumlanmaya, ayrıntılara boğulmaya, yeniden yapılanmaya başlar. 1990'da *The Things They Carried* (Taşıdıkları Şeyler) adlı kitabındaki Vietnam öykülerinde Tim O'Brien'ın dediği gibi:

> Gerçekten olanları, olurmuş gibi görünenlerden ayırt etmek güç. Olurmuş gibi görünen şey kendi oluşuna dönüşüyor ve o biçimde

anlatılması gerekiyor. Bakış açıları eğri... Ve daha sonra öyküyü anlatmaya başlayınca, hep gerçeküstüymüş gibi görünüyor. Bu durum, öykünün gerçekdışı görünmesine neden oluyor, ama aslında bizlere göründüğü haliyle katı ve kesin gerçeğin ta kendisini temsil ediyor.[31]

Askeri çarpışmanın bir "önce"si, bir de "sonra"sı vardır. Çarpışma öncesinde, erkekler ile kadınlar, insan soydaşlarından birini katletmenin nasıl bir şey olabileceğini düşlemeye çalışmış ve silahlı güçler, çalışanlarını saldırgan ve korkusuz davranmaya hazırlamayı denemişti. Bu kitabın ilk üç bölümü, öznel deneyim ile imgelem arasında oluşan gerilimi geniş ölçüde ele alır. Çatışmaya bir kez girilince, insanlar buna çok çeşitli biçimlerde karşılık vermişlerdir. 4'ten 6'ya kadar olan bölümler, kahramanca davrananlar ile acımasız davrananları karşılaştırır ve süngüyü saplamayı hızlandırmakta sevginin nefrete göre önemini sorgular. Savaşanların kimi zaman duydukları suçluluğun ve acının ağırlığı buna göre ölçülür. Törellik hem insanların saldırganlık dürtülerini dizginliyor, hem de vahşeti olanaklı kılıyordu. Son olarak, 9. ve 10. bölümler "savaşmayanlar" denilen toplulukları inceliyor. Askeri papazlar, kadınlar ve öbür siviller kendi saldırgan arzularını dile getiriyorlar. Gerçekten, öldürmenin etkisi incelendiğinde, savaşmayanların imgeleminde savaş, vicdanlarıyla mücadele eden askerlerin imgelemlerinde olduğundan çok daha vahşiceydi. Bu kitap boyunca, kişiselleşmiş öldürme deneyimlerinin anlatılması, düşmanın yüzü çoğunlukla örtülü olmakla birlikte, insanların savaş deneyimlerinin temelini oluşturur. Dil ve imgelem çok önemlidir. Savaşanlar, eylemlerinin sonuçlarına bizzat *tanık olmadıklarında*, bu sonuçları hayal etmişlerdir. Bu anlamda savaş cehennem değildir, ve süngüleyen asker de gözü dönmüş hayvan değildir. Savaşta yakından öldürme eylemleri dil, duygu ve arzu yüklü, tarihsel özneler tarafından gerçekleştirilir. Savaşta insan öldürme, daha geniş kapsamlı toplumsal ve kültürel kaygılardan ayrı düşünülemez. Çarpışma toplumsal ilişkileri sona erdirmez: Tersine, yeniden yapılandırır. Düşlerin, tüm anlatılanların içine sızması kaçınılmazdır. Bu kitabın amacı, erkeklerin öldürme deneyimini nasıl yaşadıklarını, toplumun bu eylemi nasıl düzenlediğini, ve öldürmenin insan imgelemi ile kültürüne yirminci yüzyılda nasıl yerleşmiş olduğunu araştırmaktır.

1. BÖLÜM

SAVAŞIN ZEVKLERİ

Günün birinde tavan arasındaki sandıkları karıştırırsan,
Ya da arkadaşlarının yürekli babalarıyla övündüklerini duyarsan,
Sana savaş öykülerini anlatmamı isteyeceksin heyecanla benden,
Biliyorum. Sana ne yanıt vereceğim?

R. L. Barth, "A Letter to my Infant Son", *1987* [1]
(Küçük Oğluma Mektup)

Savaş öyküleri savaşın yarattığı gerilimle başa çıkabilmemizin bir yolunu sağlar: Savaşta başka bir insanı öldürmek mide bulandırıcı bir üzüntü dalgası yaratmanın yanı sıra, yoğun zevk duyguları da uyandırabilir. Bu çapraşıklığı dile getiren savaşçı askerlerden biri de William Broyles'tı. Bu eski Deniz Piyadesi ve *Texas Monthly* ile *Newsweek*'in başyazarı, 1984'te, savaş öyküleri anlatmanın doğasından gelen kimi çelişkileri inceledi. "Orada bulunmuş biri"nin o bildik, yetkin sesiyle Broyles, savaş deneyimleri hakkında soru sorulduğunda, savaşan askerlerin genellikle o konuda konuşmak istemediklerini, "o konu o kadar nefret uyandırıcı, o kadar korkunçtu ki" bu yüzden "saklı" kalmasını yeğlediklerini belirtti. Yine de, sözlerini şöyle sürdürdü: "Savaşa katılan çoğu erkeğin, eğer dürüstlerse, derinde bir yerlerde bundan hoşlandıklarını kabul etmek zorunda olduklarına inanıyorum." Ailemize ve dostlarımıza *bunu* nasıl açıklarız? diye soruyordu. Silah arkadaşları bile kendi aralarında bu konuyu konuşmakta isteksizdiler: Emekli askerlerin toplantılarında yabancılık çekilmesinin nedeni, katliamın coşkulu yönünden, hangi koşulda *olursa olsun* söz etmenin güçlüğüdür. Savaşmayı eğlenceli olarak betimlemek, kana susamış bir hayvan olmakla aynı şeydi: Kesin ateşkes kararının, müthiş bir âşığı yitirmek kadar acı verdiğini söylemek utanç uyandırmaktan başka bir işe yaramazdı.

Broyles yine de, savaşmanın çekici hatta zevkli olabileceğini gösteren düzinelerce neden olduğunun farkındaydı. Hem acı hem tatlı yönüyle bireyin topluluk tarafından yutuluşuna dayanan yoldaşlık, insana özgü kökten bir itkiye sesleniyordu. Ve bir de –buna karşıt olarak– savaşın *bireye* verdiği şaşırtıcı güç vardı. Erkekler için savaş çocuk doğurmakla eş değerliydi: "Yaşam ve ölüm gücünün gizine ermek" demekti. Broyles'ın "yaşam" boyutuyla ilgili söylenecek pek bir şeyi yoktu ama yok etme zevkine karşı konulamayacağını ileri sürüyordu. Bir bazuka ya da M-60 tipi makineli tüfek bir tür "sihirli kılıç", sıradan erin kral kılıcı Excalibur'du:

> tek yaptığın şey parmağını belirsizce oynatmak, tıpkı aklından gölge gibi geçen bir istek, beyinde iki nevronun tam olarak birleşmesi bile değil, ve *pof* bir ses, enerji ve ışık patlamasıyla bir kamyon ya da bir ev ya da insanlar yok oluyor, her şey uçuşup yine toza gömülüyor.

Savaş birçok yönüyle spora benziyordu -Broyles'a göre en heyecan verici oyundu- savaş da spor gibi, insanların bedensel ve duygusal sınırlarını zorlayarak derin bir doyum sağlayabilirdi (tabii ki hayatta kalabilenlere). Broyles, savaş sporunun uyandırdığı mutluluğu, "bam, bam, vuruldun," diye birbirlerine seslenerek kovboyculuk ve Kızılderilicilik oynayan çocukların aldıkları masum zevke, ya da savaş filmlerinde fışkıran yapay kanla ölüp yere yığılan oyuncuları izlerken yetişkinlerin duydukları baştan çıkarıcı gerilime benzetiyordu.

Broyles'ın dediğine göre savaşın verdiği zevkler bu kadarla kalmıyordu. Öldürmenin tinsel bir tınlaması, estetik bir dokunaklılığı vardı. Katliam "müthiş ve baştan çıkarıcı bir güzellik meselesi"ydi. Savaşan askerlerin gözünde M-60 tipi makineli bir tüfek ortaçağ savaşçılarının gözünde süslü bir kılıcın sahip olduğu mekanik zerafete sahipti. Estetik zevkler çoğunlukla son derece kişiseldi: Kimi Deniz Piyadesi, evleri "kendiliğinden tutuşmuş" gibi yok eden napalmın sessiz gücünü yeğlerken, (Broyles gibi) başkaları, beyaz fosfordan yanaydılar, çünkü "hedefini, son derece zarif bir patlamadan yayılan yoğun duman dalgalarıyla kaplıyor, ardından da parlak beyaz tüyler sürüklenen kıpkırmızı kuyruklu yıldızlar saçıyordu". Bu deneyim, tinsel bir aydınlanmayı, ya da cinsel erotizmi andırıyordu: Gerçekten de, katliam karizmatik bir orgazm deneyimine benzetilebilirdi. Neresinden bakılırsa bakılsın, savaş "tahrik edici"ydi.

Bu bölüm bağlamında, Broyles'ın, erkeklerin savaşa verdikleri karşılığın karnavalımsı bir niteliği olduğunu belirtmesi canalıcı bir noktadır. Bu noktayı açıklamak amacıyla, Broyles, adamlarının kısa

süre önce öldürdükleri Kuzey Vietnamlı bir askere yaptıklarını anlattı: Cesedi ayaklarının üzerinde duvara yaslayıp, gözüne güneş gözlüğü takmış, ağzına bir sigara koymuşlardı, ve "çok biçimli, büyük" bir parça dışkıyı başının üzerine yerleştirmişlerdi. Broyles tepkisini şöyle anlatıyordu:

> Çok kızmış gibi yaptım, çünkü ölü bedenlere saygısızlıkta bulunmak, Amerikalılar'a yakışır bir davranış sayılmadığından ve amaca zararı dokunan bir eylem olduğundan uygun görülmüyordu. Ama öfkeye kapılmış değildim. Yüzümde subay ifadesiyle baktım, ama içimden gülüyordum. Güldüm çünkü -şu anda inanıyorum ki- cinsellik ile dışkı ve ölüm arasında kurulan bu müstehcen bağı bilinçaltında beğenmiştim; aynı zamanda, -o asker kimse- onun ölmüş, benimse -özel ve benzersiz "ben"in- yaşıyor olduğunu coşkuyla fark etmiştim.

"Maddesel beden ilkesi"nin böyle sevinçle yüceltilmesi,kutsal olanın böyle karnavallara özgü tarzda tersine döndürülmesi çok etkili bir karışımdı.[2]

Savaşta duyulan zevk William Broyles'a özgü değildi. Birçok askerin insan kanı akıtma düşüncesinden duydukları coşkulu neşe, askeri dövüşü çağdaş imgelemin ayrılmaz bir parçası haline getiren karmaşık ilişkilere bakarak bir ölçüye kadar anlaşılabilir. Yazın ile filmler, günlük senaryolardan daha alışılmamış ve heyecanlandırıcı öyküler sunarlar, bu öyküler imgelemi doğrudan harekete geçirmeseler de, uyandırdıkları heyecan, cinayet olasılıklarıyla yüklü düşsel bir alan yaratır ve saldırgan davranışların yasal biçimde düşselleştirilmesine yarayan dilsel bir yapı oluşturur. Dahası, savaşmanın asıl örnekleri tam da gerçekdışılık niteliklerinden dolayı baştan çıkarıcıdırlar.

Savaş Yazını ve Filmler

Gerçek anlamda savaşma beklentisinden çok önce, oğlanlarla kızlar, erkeklerle kadınlar, öldürme eylemlerinin çevresinde dönen, zevkli öyküler yaratmışlardı. Avustralyalı erkek çocukları, yapay fundalıkları yerlilerden temizlemişlerdi; Amerikalı çocuklar kent merkezinin dışındaki evlerinin arka bahçelerinde vahşi Kızılderililer'le savaşarak onları kovmuşlardı; İngiliz oğlanlar oyun alanlarında hayvani zencileri katletmişlerdi. Savaş yazını, askeri filmler ve savaş oyunları erkekleri savaş alanlarına çekiyordu. Savaş öykülerine boğulmakla öldürme dürtüsü arasında doğrudan bir bağ tabii ki yoktu. Genç kızlar da bu tür öykülerden açıkça etkileniyorlardı, ama onlar, âşık

genç kadının yazgısından olduğu kadar savaştaki kahramanın ustalığından da zevk alıyorlardı. Savaşanların günlüklerinin, mektuplarının ve özyaşamöykülerinin şöyle bir incelenmesi, yazınsal ve sinemasal imgelerin erkekler ve kadınlar tarafından savaş öncesinde, ne dereceye kadar benimsendiklerini (ve dönüştürüldüklerini) ortaya çıkaracaktır. Savaş öyküleri, en demokratik "temel eğitim"imizi oluştururlar.

Bu kitapta ele alınacak üç savaşta, -iki dünya savaşı ile Vietnam Savaşı'nda- yazınsal ve sinemasal savaş örnekleri, gözde çizgi romanlarla imparatorluğa özgü macera masallarından, Bunyan'ın *The Pilgrim's Progress*'i (Hıristiyan'ın Seferi) gibi klasikler ile Tennyson'ın ve William Morris'in Viktorya dönemi aşk öykülerine, 1939'dan itibaren beyaz perdeyi dolduran tam tasvir olunmuş savaş filmlerine uzanan geniş bir yelpazeye sahiptirler. Bu düzen, sayısız tarihçi ve yazın adamı tarafından incelenmiştir, ama her iki dünya şavaşı bağlamında, Paul Fussell'ın *The Great War and Modern Memory* (1975) (Büyük Savaş ve Çağdaş Bellek) ile *Wartime: Understanding and Behavior in the Second World War* (1989) (Savaş Zamanı: İkinci Dünya Savaşı'nda Anlayış ve Davranış) adlı klasik yapıtlarında ve Jay Winter'ın *Sites of Memory, Sites of Mourning* (1995) (Anılardaki Yerler, Yası Tutulan Yerler) adlı yapıtında ustaca ele alınmıştır. Yirminci yüzyıl boyunca savaşla ilgili yazın en canlı türlerden biri olarak kalmıştır. Sinemalar da savaşı coşkuyla desteklemişlerdir. 1942 ile 1945 arasında yapılan Hollywood filmlerinin üçte birinden çoğu büyük ölçüde, Savaş Bakanlığı'nın, Deniz Kuvvetleri Bakanlığı'nın ve Savaş Bilgileri Bürosu'nun yardımı sayesinde savaş üzerineydi.[3] Vietnam Savaşı'na gelindiğinde Savunma Bakanlığı savaşa ait imgeler üzerindeki tekeli elden kaçırmıştı (oysa ülkenin her yanındaki ticari olmayan ve bağımsız kanallara propaganda filmleri dağıtımını başarıyla sürdürüyordu) ve televizyon, savaşı herkesin oturma odasına sokmuştu.

Savaşla ilgili yazının ve filmlerin çekiciliğini görmek hiç de güç değildir. Her şey ve herkes bu tür öykülerde, sıradan karşılaşmalarda olduğundan daha soylu, daha değişik görünür. Savaşın küllerinden doğan düş kırıklığıyla ilgili yazına birçok tarihçinin verdiği önem anlaşılabilir sayılsa da, savaşın yurtseverce ve kahramanca anlatımı hiç bir zaman çekiciliğini yitirmedi. Bakışımız, Wilfred Owen, Siegfried Sassoon, ve Edmund Blunden gibi şairlerin temsil ettiği, yaygın olmayan bir anlayıştan başka yöne çevrilince, (ateşle vaftiz, başkalaşan gençlik ve cesur savaşçılar) gibi basma kalıp sözlerden oluşan "tumturaklı ifade tarzı", egemen savaş söylemi olarak karşımıza çıkar.[4] Aynı şey filmler için de geçerlidir. John Wayne'in *The Green Berets* (Yeşil Bereliler) (1968) adlı filmi gibi yurtsever aşk öyküleri, izleyicileri

rahatlatıyordu, çünkü bu filmler bir dizi bildik efsane kuralını şişirdikleri için tanınmaları kolaylaşan örnek kişilikleri konu ediyorlardı. Francis Ford Coppola'nın 1979 yapımı *Apocalypse Now* (Kıyamet) adlı filminde, insanın acımasızlıktan zevk almasını sağlayan karanlık düşlerin etkisi altındaki izleyiciler, yenilmez Albay Kilgore'un, savaşın ortasında kendi özel John Wayne filmini çekmesinden, deniz piyadelerinin ateş altında sörf yapmalarından, düşman sahillerinde dostane yenen mangalda etlerden, ve savaş helikopterlerinden yükselen Wagner müziğinden neşe duydular. İkinci sınıf filmler bu gibi kahramanlık gösterilerini daha da abartmışlardı. Cirio H. Santiago'nun 1987 yapımı *Behind Enemy Lines* (Düşman Hattının Gerisinde) adlı filminde izleyicilerin tek bir makineli tüfekle yüzlerce düşman askerini temizleyen ve gündüz vakti düşman kampına sızan süpermenlerce büyülenmeleri bekleniyordu. Bu süpermenler olağanüstü hüner gerektiren işleri göz kırpmadan gerçekleştiriyorlardı ve durmadan öldürmekten hiç bıkmıyorlardı.

Ama tüm öyküler, silahla girişilen cesaret işlerini övmekten ve savaş zevkini yüceltmekten uzaktılar. Her savaş sırasında ve sonrasında, militarizme *karşı* çok güçlü yazınsal ve sinemasal akımlar olmuştu. Savaşın vahşeti, 1914 ile 1918 arasında yaşanan savaşla ilgili yazında ve Vietnam Savaşı ile ilgili sinemasal ve yazınsal yapıtlarında en etkileyici biçimiyle temsil edilmiştir. Bu kurgusal anlatımlarda, katliamı "haklı çıkaracak" çok az şey bulunuyordu ve bunların teması, teknolojinin güdümündeki askeri zorluklarla karşılaştırıldığında çelimsiz kalan bireylerin düş kırıklığıydı. 1978 yapımı *The Deer Hunter* (Avcı) yönetmeni Michael Cimino'nun öne sürdüğü gibi, "savaşla ilgili iyi bir film" "savaş karşıtı" olmak zorundaydı.[5] Oysa, tıpkı "Ho, Ho, Ho Chi Minh,/Savaşacağız ve kazanacağız" şarkısıyla savaşı akıllara getiren savaş karşıtı göstericiler gibi, savaş karşıtı filmler de çatışmayı yeniden yerine oturtup, hemen o düşsel savaş düzeni havasını yarattılar. Vietnam Savaşı sırasında Philip Caputo'yu ele alalım. Askeri eğitimde, sınıfta görülen derslerin beynini uyuşturduğunu anımsıyordu: "Ben savaşın romantik yönünü, süngüyle saldırıyı, olanaksızlıklara karşı verilen umutsuz savaşımı istiyordum," diye açıklamıştı, "*Guadalcanal Diary* (Guadalcanal Güncesi), *Retreat, Hell!* (Kaçış Cehennemi) gibi filmlerde gördüğüm türden şeyler istiyordum."[6] Caputo, sözünü ettiği filmlerin kahramanlık karşıtı iğrenç dövüş sahnelerine rağmen bu filmlerin çok etkisinde kalmıştı. Savaşın gerçekçi temsili, her zaman barışçı ya da barışçılığa yönlendirici değildir.[7] Bu filmlerde ve kitaplarda izleyicilerle okurları heyecanlandıran şey tam da korkunçluğun kendisiydi: Pıhtılaşmış kan ve alçaklık, tüm savaş karşıtı törelliği altüst eden zevkin kaynağıydı. Larry Heinemann'ın 1987 tarihli *Paco's*

Story (Paco'nun Öyküsü) adlı yapıtında anlatıcının dediğine göre: "Çoğu insan, beceriyle sahnelenmiş, ansızın büyüleyen, ürkünç ve ürpertici bir katliamı izlemek için güçlükle kazanılmış paralarını hemen sökülür:"[8]

Savaş karşıtı yapıtlar ek bir belirsizlik taşıyorlardı: Kanlı savaş sahnelerinin korkunçluğu inceden inceye resmedilirken düşman, kusurlu ama anlaşılabilir bir birey olarak beliriyordu ve bu yüzden duygudaşlık uyandırıyordu. Tartışma "savaşanlar"ın etrafında dönmek yerine, iyiye karşı kötü savaşçıların üzerinde odaklanıyordu. Böylelikle, Roland Emmerich'in 1992 tarihli *Universal Soldier*'ında (Evrensel Asker) uygulanan vahşet ancak/(kulak toplayan) Çavuş Scott ile (sivilleri vurmayı reddeden) Er Devreux arasındaki farkı belirtmeye yarıyordu. Bu kişilerin her ikisi de çok etkili askerlerdi. Aynı biçimde, John Irving'in 1987 tarihli *Hamburger Hill*'inde, (Hamburger Tepesi) Washington'daki Vietnam Gazileri anıtının çarpıcı açılış sahnesi, iyi askerlerin eylemlerini haklı göstermek için kullanılmış, napalm bombasının atılışı yalnızca estetik bir işleve sahip gibi gösterilmişti, ve gerçek düşmanlar ülkedeki işi bitmiş erkeklerle savaş karşıtı göstericilerdi. Vietnam gazisi, yazar ve savaş karşıtı eylemci Tim O'Brien savaşı böyle sunmanın tehlikelerini, okurlarını şöyle uyararak özetliyordu, ona göre;

> Vietnam gerçekdışı bir deneyim değildi; saçma da değildi. Serinkanlılıkla hesaplanmış bir savaştı. Bu savaşla ilgili filmlerin çoğu, bu türden bir kara mizah, *Apocalypse Now* tarzı bir saçmalık ürünüydü: Dünya çıldırmıştı; kaçık Martin Sheen, kaçık Marlon Brando'yu öldürmek için yola düşmüştü; Robert Duvall bir sörf delisiydi. Hep "n'apalım, çılgınlık bahanesiyle hepimiz masumuz" duygusu vardı; "savaş deliceydi, ve bu yüzden biz masumuz." Bu pek yenip yutulacak şey değil.[9]

"Korkunçluk" ile karanlık, doğuya özgü ya da zorbaca bir kötülüğü bir tutmak, izleyicilerin karşısına bildik bir motif çıkarıyordu: Düşman tam anlamıyla "öteki"ydi.

Öyleyse, bu kitapta sözleri alıntılanan adamlar, silahlı güçlere katılmadan önce savaşı düşlerinde nasıl canlandırmışlardı? Savaş öyküleri ancak babalar, ağabeyler ve yakın erkek arkadaşlar tarafından anlatıldıkları zaman en güçlü etkiyi bırakıyorlardı. Ve bunların çekiciliği yalnızca erkeklere yönelik değildi. Genç kızlar da babalarının anlattığı savaş maceralarını baştan çıkarıcı buluyorlardı ve anlatılanlar, kızların da asker olma isteklerinin başlıca dürtüsüydüler. Örneğin Vee Robinson, İkinci Dünya Savaşı'nda bir uçaksavar mevziinde

çalışıp düşman uçaklarını düşürmek için gönüllü olmuştu. Vee, babaların, 1914 ile 1918 arasındaki deneyimlerine dayalı savaş öyküleri anlattıklarını, ve okul arkadaşlarının, "Babalarımız"ın kahramanlıklarıyla nasıl övündüklerini anımsıyordu.[10] Kimi zaman, silah ateşleme isteği, yok etme eyleminden tuhaf bir biçimde ayrılabilir. Kore Savaşı sırasında bir silaha sahip olma isteği duyan Jean Bethke Elshtain'in durumu bu ayrılığı yansıtıyordu. Jean, bu benim "Jan Darklık dönemim"di diyerek, bir piknikte, oğlanların kimilerinden daha iyi silah attığı ortaya çıkınca "atışın tadına vardığını" kabul etti. Kendi deyişiyle: "Ben kimseyi öldürmek istemiyordum, bu benim için simgesel bir işti. Ama keskin nişancı olma düşüncesi ve elde tüfek dışarı fırlamak merakımı uyandırıyordu."[11]

Kitapların ve filmlerin etkisiyle kurulan savaş düşleri, gündüz gece demeden birçok insanın rüyalarını süslüyordu ve çocukluklarından beri hakkında okudukları kahramanları taklit etme fırsatı kendilerine tanınır diye savaşa gitmeye gönüllü oluyorlardı.[12] Birinci Dünya Savaşı'nda görevli Connaught Rangers'a (yakın menzil savaşmak için eğitilmiş askerler) mensup Yarbay H. F. N. Jourdain bu hayalcilerden biriydi. 1934'te yayımlanan anılarında, Sir Walter Scott'un ve Charles Lever'ın savaş öykülerini okurken duyduğu heyecanı hâlâ yaşıyordu. Bu öyküler, onu orduya katılmaya ve "anlatıldığı gibi hareketli dönemlerde yer almaya" teşvik ediyordu. Özellikle Lever'ın üzerinde duruyordu, çünkü Lever onu, saldırıları, "göklere yükselen" vahşi bağrışmaları ve düşman dağılıp Rangers "nefes almak için katliamı durdurana" dek süren süngülemeyi gerektiren türden bir savaşa hazırlanmıştı.[13]

1939'da orduya yazılan askerler de aynı kahramanlıkları düşlemişlerdi. Eugene B. "Sledgehammer" Sledge hastalıklı bir çocuktu ama Sezar'ın savaşla ilgili yazılarını kendi diline çevirmeyi uğraş edinmişti. Washington, Audubon, Daniel Boone, ve Robert E. Lee saygı duyduğu kişilerdi (Sledge'in her iki büyükbabası da, Amerikan İç Savaşı sırasında Güney Eyaletleri'nin Federasyonu'na bağlı kimselerdi).[14] Audie Murphy de Texas'ta ortakçılıkla geçinen yoksul bir beyaz ailede büyümüştü. On iki yaşındaki küçük Audie, verimsiz toprağı otlardan temizleyip çapalarken aklında hep "borozanların çalınıp bayrakların dalgalandığı ve cesur askerlerin yanıp tutuşan tepelere saldırdığı" hayali savaş alanları vardı. Bu savaş alanında, düşman mermileri sürekli hedeflerini şaşar, kendi "vefakâr tüfeği"nden çıkan mermilerse "her zaman hedefi vururlardı".[15] Bu savaşların her ikisinde de, delikanlılar ve yetişkin erkekler bir önceki savaşın romantik yazınını okuyup yutmuşlardı. Böylelikle, Birinci Dünya Savaşı sırasında, imparatorluk dönemi savaşlarıyla ilgili yazın binlerce kişiyi büyülemişti;

İkinci Dünya Savaşı'nda erkek çocukları *The Times History of the Great War* (Büyük Savaş'ın Tarihi) adlı kitabı okuyarak saatler geçirmişlerdi; Vietnam dönemindeyse, İkinci Dünya Savaşı'ndaki kahramanlıklara dayalı *Fighting the Red Devils* (Kızıl Şeytanlarla Savaş) gibi kitaplar çok gözdeydi.[16]

1960'lara gelindiğinde, öldürme öyküleri sunan yeni türden iletişim araçları daha geleneksel yazınsal araçların yerini aldılar. Televizyon, katliam coşkusunu oturma odasına soktu. Örneğin, Allen Hunt kendini tam bir taşralı Amerikalı olarak görüyordu. Maryland'ın küçük kasabalarından birinden gelen Hunt, doğal olarak önce deniz kuvvetlerine girmiş, sonra kara kuvvetlerine geçmişti. Asker oluşunu rahatlatıcı bir değişim sayıyordu:

> Orduyu seviyordum, çünkü beni rahat hissettiren şeyleri yapmak için eğitiliyordum. Çocukluğum boyunca ormanlarda dolaşarak avlanmış, saklambaç ve askercilik oynamıştım. Kitaplardan ve televizyondan savaşın temel kurallarını öğrenmiştim. Büyürken hep savaşa katılmayı düşlemiştim; bu benim sahip olmak istediğim bir deneyimdi.[17]

Ron Kovic, 1976 tarihli anı kitabı *Born on the Fourth of July*'da (Doğum Günü Dört Temmuz), *To Hell and Back* (Savaş Cehennemi) gibi savaş filmlerinin heyecanını anlatıyordu. Sözü geçen filmde Audie Murphy yanan bir tankın üzerine atlayıp makineliyi Almanlara çeviriyordu. Ron bu sahneyi şöyle anımsıyordu: "Audie o kadar yürekliydi ki heyecandan titriyordum ve onun yerinde olmayı diliyordum."[18] Onun yerine geçmesi uzun sürmedi.

Şair William D. Ehrhart, 1980 tarihli "Why I Did It" (Bunu Neden Yaptım) adlı makalesinde, on yedi yaşında Deniz Piyadeleri'ne katılma nedenlerini açıklamayı deneyerek benzer bir gözlemde bulundu. Ehrhart, savaşın gerçekten neleri gerektirdiği konusunda gerçeklikten uzak bir görüşe sahip olduğunu kabul etti. Kafasındaki imge John Wayne, Audie Murphy, William Holden, Nathan Hale, Alvin York ve Eddie Rickenbacker gibi gerçek ve hayali adamlarca biçimlendirilmişti. Çocukluğu, bombardıman uçaklarıyla avcı uçaklarının plastik modellerini yapmakla, kovboyculuk ile Kızılderilicilik oynamakla ve kendini başka türden savaş oyunlarına kaptırmakla geçmişti. Çocukluğunda aldığı Noel armağanlarından hiç unutamadığı ikisi, gerçek boyutlarında .30 kalibrelik plastik bir makineli tüfek ile askeri tarzda kapağının üzerinde USCM harfleri kazılı deri muhafazasındaki .45 kalibrelik otomatik tabancasıydı (Duygularını şöyle aktardı, "O tabancayla o kadar gurur duyuyordum ki, ilk fırsatta sokağa

koşup, Margie Strawser'a göstermek istedim."). 1945'te eve dönen taburlarla ilgili haber filmleri ve babaları "kahraman olan" arkadaşlarına duyduğu kıskançlık 1980'de bile belleğinde, çocukluğunda oldukları denli canlıydılar.[19]

Ehrhart'ın belleğinin doğruladığı gibi, savaşla ilintili oyuncakların üretimine adanmış büyük bir sanayi kolu vardı. Bu durum, en saldırgan askeri birimlerden biri olan Special Forces (Özel Kuvvetler) ya da yaygın biçimde tanınan adlarıyla Green Berets'e (Yeşil Bereliler) bir göz atmakla açıklanabilirdi. 1960'ların sonlarında anne-babalar hem kendilerine hem de çocuklarına Green Beret bebekleri, plakları, çizgi romanları, çikletleri, bulmacaları ve kitapları alabiliyorlardı. Sears kataloğu, içinde makineli tüfeği, tüfeği, el bombası, raketleri, sahra telefonu ve plastik askeriyle her şeyi bulunan bir Special Forces ileri karakolunu on dolara alıcılara sunuyordu. Montgomery Ward'ın Noel kataloğu ise bu fiyatın yarısına, bir Green Beret üniforması göndermeyi vaat ediyordu ve ek altı pound karşılığında da bir AR-15 tüfeği, tabanca, askeri meşin tabancalık ve bir yeşil bere veriyordu. Yetişkinler Green Beret kitaplarının yanı sıra, önemli bir film olan 1968 yapımı *The Green Berets* ile besleniyorlardı.[20] Kovic ve Ehrhart gibi çocuklar Matty Mattel makinelileriyle ve el bombalarıyla oynayıp, silah, bazuka ve alev makineleri tutan minyatür askerleri, bağırlarına basıyorlardı. Kovic ve arkadaşları, her cumartesi öğleden sonra pilli plastik makineli tüfeklerini, tabancalarını ve sopalarını Sally'nin Ormanı'na götürüyor, orada "pusu kurup, tepelere kahramanca saldırarak önlerine çıkanı süngüleyip vuruyorlardı". Daha sonra, ormandan kahramanlar gibi çıkıp gidiyorlardı, çünkü "büyüyünce kahraman erkekler olacağımızı biliyoruz," diyorlardı.[21] 1962'de erkek çocukların en çok aldıkları oyuncaklar yapma silahlardı ve bunların Amerika'daki satışı yıllık 100 milyon doların üzerindeydi.[22] Böylece siviller, savaş durumunda işe koşabilmek için savaş teknolojisiyle ilk kez beceriksizce karşı karşıya getirilmişlerdi.

Bir erkek askere alındığında, bu hayali yapılar daha çok önem kazanıyordu. Gerçekten, askeriye, savaşın etkisini yoğun düzeyde tutmak için bu gibi hayallerin teşvik edilmesinin önemini biliyordu. Askerler en iyi savaşçıların, öldürmenin zevkini kafalarında canlandırabilen adamlardan çıktığının farkındaydı. Askeri otoriteler, savaş öykülerinin sanatsal üretimini sık sık parayla destekleyip teşvik ediyorlardı. Birinci Dünya Savaşı'nda film, yeni bir "modern" savaş silahı haline getirildi. Bu dönem filmlerinden en önemlileri, *The Battle of the Somme* (Somme Savaşı) (1916) ile *The Battle of the Ancre* (Ancre Savaşı) (1916) İngiltere'nin kırlarını savunurken ölen ve öldüren adamları gösterdikleri iddiasındaydılar, oysa gerçekte, gizlice Wellington

House'da toplanan yazarlarla sanatçılar tarafından propaganda amacıyla yaratılmışlardı. Yüz binlerce insan, daha ilk haftalarında bu filmleri görmek için sinemalara akın etmişti. Propaganda makinesi askeri idareler açısından İkinci Dünya Savaşı sırasında daha da temel bir unsurdu. Amerikan Genel kurmay Başkanlığı tarafından ısmarlanan ve Frank Capra'nın yönettiği, yedi filmlik bir dizi olan *Why We Fight* (1942) (Neden Savaşıyoruz) bu mekanizmaya Amerika'dan gösterilecek çok gözde bir örnekti. Bu dizi, haber filmlerinden parçalarla düşmanların ele geçirilen filmlerini anlatı ve canlandırma eşliğinde birleştiriyordu. Bu tarzdaki başka filmler gibi bu film de iyi ile kötü arasında katı bir ayrım yapıyordu ve yalnızca askeri birliklere gösterilmekle kalmayıp Amerika'nın her yanındaki sinemalarda da gösterildi. Vietnam Savaşı sırasında, Savunma Bakanlığı, askeri birlik düşüncesini aşılamak amacıyla başka filmler de üretti. Bu filmler arasında, Vietnam'ın komünistlerden temizlenmesi gereğini ele alan *Why Vietnam?* (Neden Vietnam?) (1965) filmi de vardı. Bu film yalnızca askeri birliklere değil, orta okullarda ve üniversitelerde de gösterildi. Bu noktadan itibaren Savunma Bakanlığı'nın filmleri, İkinci Dünya Savaşı'nın dramatik Hollywood filmlerinin yerine daha ince işlenmiş etnografik bir yaklaşım getirdiler. Dikkat noktası, Vietnamlılar'ın tıp, eğitim ve teknoloji açısından Amerikan yardımına bağımlılıklarına yöneldi. *The Unique War* (1966) (Benzersiz Savaş) ve *Vietnamese Village Reborn* (1967) (Vietnam Köyünün Yeniden Doğuşu) gibi filmlerde, Vietnam köylerinden "olağan" görüntüler sunuluyordu izleyiciye. Vietnam'a gönderilecek birliklere yönelik filmler daha etkileyiciydiler. *Your Tour in Vietnam* (1970) (Vietnam Turunuz) filminde, anlatıcı izleyenlerine sert öğütler veriyor ve onların kafalarında eril yoldaşlık, macera ve savaş heyecanı ile ilintili imgeler yaratıyordu. Bu savaş imgelerinin arasında, "büyük B-52, lerden atılan bombalar da vardı (bombalar caz müziği eşliğinde patlıyorlardı).[23]

Bu propaganda filmleri talim düzenlerinin de parçasıydılar. *Batton* (1943) ile *Guadalcanal Diary* (1943) gibi İkinci Dünya Savaşı filmleri, günümüz askeri kurumlarınca nasıl kullanılıyorlarsa, 1914 ile Vietnam Savaşı arasındaki dönemde de, erkeklerin imgelemini canlandırmak için olduğu kadar onları inandırmak için de savaş filmleri kullanılmıştı. Savaşa başlamadan kısa süre önce *The Battle of the Somme* (Somme Savaşı) filmini izlemiş acemi bir asker arkadaşlarına, neyle karşılaşacaklarının bilincine varmasını bu filmin sağladığını söylemişti. "İş hayal etmeye kalsa insan her türlü aptalca iğrenç şeyi düşünebilir" demişti.[24] İkinci Dünya Savaşı sırasında, *The Battle of Britain* (1944) (Britanya Savaşı) adlı filmin, erkeklerin kendilerini "bir alay orospu çocuğunu öldürecek gibi hissetmeleri"ne neden olduğu

söylenmişti.[25] İkinci Dünya Savaşı sırasında yapılan kamuoyu araştırmaları, *Why We Fight* ile Savunma Bakanlığı'nın yayımladığı iki haftalık haber filmlerini izleyen birliklerin, filmi görmeyenlerden daha saldırgan savaş yanlıları olduklarını gösteriyordu.[26]

Savaş durumu, daha önceki savaşların, özellikle Amerika'ya yerleşme dönemindekilerin merceğinden de yansıtıldı. Britanya'da ve Avustralya'da (Amerika'da da) erkeklerin kendilerini kahraman savaşçılar gibi görmeleri modern savaş ile tarihsel çatışmalar arasında bağ kuruyordu. Bu tarihsel çatışmalarda "uygarlık" uğruna başka bir insan topluluğunu fethetmek neredeyse görev sayılırdı. Birinci Dünya Savaşı'nda düşman siperlerine sızanların, siper üzerinden Kızılderili sessizliğiyle aştıkları anlatılıyordu: Robert William MacKenna'nın deyişiyle, "Fenimore Cooper'ın sayfalarından fırlamış hiçbir Sioux ya da Blackfoot Kızılderilisi bu işi daha ustaca yapamamıştır."[27] İkinci Dünya Savaşı'nda en yiğit savaşçılar, efsanevi kovboy ve kızılderili öykülerinde yer alırlardı. Tek başına yüzden çok Japon askerini öldürdükten sonra "tek kişilik ordu" diye tanınan Yüzbaşı Arthur Wermuth gibi adamlar, Yüzbaşı'nın babasına ait Güney Dakota'daki çiftlikte çalışan sığır çobanlarıyla özdeşleşiyorlardı. Arthur Wermuth siperlere "kovboy çığlığı"yla atlamakta diretmişti.[28] Düşman cesetlerinden toplanan andaçlar öylesine mahremdiler ki, "Pontiac'ın tepe kahkülü kıvrılırdı".[29] 600'den çok Vietnam Savaşı filmini içeren bir katalog "kovboylarla Kızılderililer'in önemini vurgulayan sayısız örnek sunuyordu. Bu örnekler arasında, yirmi yıl önce gösterilen John Wayne'in *The Green Berets*'i ile filmdeki kahraman kovboy şapkası giyip kement attığı, Güney Vietnam yerlilerinin Kızılderililer gibi baykuş sesi çıkardıkları, ve motorsikletlilerin at sırtındaymış gibi saldırdıkları *Nam Angels* (1988) (Nam Melekleri) adlı film de vardı. Kılık değiştirmiş kovboy filmleri sayılabilecek bu yapıtlarda Viet Kong, Kızılderililer'i canlandırıyordu ve alaylı bir şakayı ifade eden "bir sonraki işlem mermi" sözleri "en iyi Vietkonglu ölü olandır" deyişinin yerine kullanılıyordu. *Little Big Man* (1970) (Küçük Dev Adam) filmi Batı Amerika'da yapılan Kızılderili katliamıyla Vietnam'daki savaş arasında açıkça bir bağlantı kuruyordu.

Vietnam'ın Kızılderili diyarında "Dük" ya da John Wayne en çok özenilen kahramandı.[30] Gerçekten de, Temmuz 1971'de Deniz Piyadeleri John Wayne'i "Amerikan" sözcüğüne en iyi örnek gösterilebilecek adam seçmişlerdi.[31] Wayne televizyonun en gözde adamıydı ve beş düşman uçağı düşürmüş (Kuzey Vietnam MIG'lerini düşürürken eğlendiğini itiraf eden) usta pilot Yüzbaşı Randy Cunningham, John Wayne'den sonra, taktik işaretinin "Dük" olmasıyla övünüyordu çünkü Wayne'in "Amerikan Ülkülerine saygı duyuyorum" diyordu.[32]

Philip Caputo, *Sands of Iwo Jima* (1949) (Iwo Jima Yanıyor) filmindeki John Wayne gibi, kendini, bir sahile çıkarma yaparken düşlemiş, ve bunun sonucunda Vietnam'da savaşmak için Deniz Piyadelerine katılmıştı.[33] Vietnam Savaşı'ndaki silahlı güçler arasında, John Wayne'in sinemadaki kahramanlıklarını en çok örnek alan Special Forces olmuştu, oysa İkinci Dünya Savaşı'ndaki saldırı usulleri gerilla savaşına uygun değillerdi. Kadınlar bile bu efsaneden etkilenmişlerdi: Örneğin, Carol McCutchean, John Wayne filmlerinin etkisinde Kadın Deniz Piyadelerine katılmıştı.[34]

Bu nedenle, savaşanların deneyimlerini düşsel bir kameranın merceğinden bakarak yorumlamaları şaşırtıcı değildi. Gerçek olay, sinemada canlandırılan biçimine çoğunlukla yakın değildi. Yirmi yaşındaki Avustralyalı subay Gary McKay, mermileriyle vurulan düşmanlarının düş kırıklığına uğramış gibiydi; asık bir yüzle izlemini şöyle dile getiriyordu: Olay "televizyonu ve savaş filmlerini izledikten sonra beklenildiği gibi değildi. Yaralılar çığlık atmıyordu, yalnızca hırıltı çıkararak kendilerini kaybedip yere yığılıyordu."[35] Ya da, avcı pilotu Hugh Dundas'ın açıkladığı gibi, savaşla tanışması, düşlediğinin tam tersine "iğrenç, mide bulandırıcı" olmuştu.[36] Başkaları, savaşın kurmaca temsili ile kendi deneyimleri arasındaki uyumdan memnundular: Örneğin bir denizaltı aynı Hollywood filmlerindeki gibi batıyordu.[37] Kore savaşında bir uçağın patlaması bir pilotu "feci şekilde heyecanlandırırdı" çünkü "aynı filmlerdeki gibiydi".[38] On dokuz yaşındaki Geoffry R. Jones, Vietnam'da savaşı, birkaç yıl önceki filmlerin ya da kovboyculuk ve Kızılderilicilik oyunlarının bir uzantısı gibi görerek yaşamıştı.[39] Vietnam'da topları doğru isabet eden bir gözcü uçağı pilotu düşmanı her vuruşlarında "kovboy çığlığı" atmıştı."[40]

Öldürmenin kendisi film çevirmeye benzetiliyordu. Birinci Dünya Savaşı'nda geçen bir olayda, bir Kraliyet subayı, çiftlik evinde siperlere saklanmış makineli tüfek askerlerine "gri iblisleri filme çekin," ve Taç Giyme Töreni'ndeymiş gibi "elinizden geldiğince çok resim çekin," diye emretmişti. Bu kişi sözü şöyle sürdürüyordu:

> Kanal köprüsünün yakınındaki "canlı beyaz perde"de çiftlikten izlenebilen film unutulacak gibi değildi. "Gri iblisler"in yüzlercesi yağıyordu tepeden. Tekrar tekrar, makinelerce öldürülmeye geliyorlardı.[41]

1918'de *The Stars and Stripes* dergisinde sözleri alıntılanan bir çavuş, savaşın "filme benzediğini" söylüyordu, ve bu filmde piyadeler "serinkanlı, denetlenemeyen bir biçimde mevzileri dağılmadan, kaygısız adımları hızını yitirmeden" ilerliyorlardı. Başka bir çavuş ise,

"içinde yer alma fırsatını yakalamak için insanın ölebileceği bir film," demişti.[42] İkinci Dünya Savaşı'na katılmış, adı bilinmeyen Kanadalı bir haberci aynı düşüncedeydi. Bir denizaltı makinelisini otuz Alman'ın üzerinde denemesini anlatırken, "tıpkı askerlerin kameraya doğru geldikleri filmlerden biri gibiydi, neredeyse kameraya çarpacaklardı, sağa sola saçıldıklarını görüyordum," diyordu.[43] *Nam. The Vietnam War in the Words of the Men and Women Who Fought There* (1982) (Nam. Orada Savaşmış Erkeklerle Kadınların Anlattıklarına Göre Vietnam Savaşı) adlı kitapta on sekiz yaşındaki telsizcinin itiraflarına göre:

> Hendekte oturup insanların ölmesini izlemeye bayılıyordum. Kulağa ne denli kötü gelirse gelsin, elimde evden gelmiş sıcak çikolatamla oturup, ne olursa olsun yalnızca *izlemekten* hoşlanıyordum. Her şey büyük bir film gibiydi.[44]

Ya da Philip Caputo'nun dediği gibi Viet Konglular'ı öldürmek eğlenceliydi çünkü film izlemek gibiydi: "Bir yanım bir şeyler yaparken, öbür yanım olanları uzaktan izliyordu." Ezilip parçalanan cesetlere dikkat etmek yerine, film kahramanı olduklarını düşleyen askerler kendilerini etkin birer savaşçı gibi hissediyorlardı.[45] Bu tür yollarla kendilerini olaydan ayrı tutmaları ruhsal açıdan yararlıydı. Bir düşte yer aldıklarına inanan adamlar yalnızca ölümün sözü edilemeyen korkunçluğuyla yüzleşmekten kaçışın değil, ölümü paylaşmanın da anlatım yolunu bulabiliyorlardı.

Alıntıların çoğunda belirtilmek istendiği gibi, filmler, savaş gösterilerini canlandırdıkları gibi *yaratıyorlardı* da. Sinemasal savaş imgeleri öylesine güçlüydü ki, askerler beyaz perdedeymiş gibi davranıyorlardı. İkinci Dünya Savaşı'nda William Manchester, Pasifik'teki askerlerin Douglas Fairbanks, Jr., Errol Flynn, Victor McLagle, John Wayne ve Gary Cooper gibi oyuncuları taklit edişleri karşısında şaşıp kalmıştı.[46] Gazeteci Michael Herr, Vietnam Savaşı'na katılan "grunts" denen özel piyade erlerinin, yakınlarında bir kamera ekibi olduğunu bildikleri sürece sergiledikleri davranışı şöyle yorumluyordu: "İçlerinden savaş çığlıkları atıyorlardı, ateş altında zafer dansı yapıyor, ekranda güzel görünmek için uğraşıyorlardı.....kameralara hünerlerini gösteriyorlardı".[47] Amerikan askerleri 1983'te Grenada'da bile, *Apocalypse Now* (1979) (Kıyamet) filminde tugay komutanı rolündeki Robert Duvall'ı taklit edip çatışmaya Wagner müziği çalarak girdiler.[48]

Tabii, bu tür tuhaflıkların ömrü kısaydı. On yedisinde Deniz Piyadeleri'ne katılıp Vietnam'da hizmet gören Josh Cruze şunları söylemişti:

> John Wayne sineması. Bizler yenilmezdik. Böylece savaşa sokulduğumuzda, herkesin tutumu şuydu: "Haydi, topunu silip süpürelim. Bize hiçbir şey olmaz." Herkes gerçekleri görüp onlarla başa çıkıncaya kadar tabii. "Böyle olmamalıydı. Senaryoda yoktu bu. N'oluyor? Bu adamın kanı üzerime akıyor, adam avaz avaz bağırıyor."[49]

Daha da kötüsü bu gibi düşler insanı ölüme götürebilirdi. Savaş mühendisi Harold "Light Bulb" Bryant "John Wayne Sendromu"na tutulmuş, Okie denen bir adamı anımsatıyordu. Bu adam savaşmak için kaşınıyordu. İlk çatışmalarında birlikleri makinelilerce tarandı ve Okie "John Wayne numarasını çekmeyi denedi." Makineliye saldırmak istedi ve derhal yere yıkıldı.[50] Görüleceği gibi filmler hem zevk verici hem de ölümcül senaryolar sunuyorlardı.

Talim kamplarındaki adamlar "düşler ile gerçek ve Sussex'in yüksek meralarında durmadan prova edilen savaş ile siperlerin gerçek savaşı arasında nasıl bir benzerlik olabileceğini merak ediyorlardı".[51] Acemi piyadeler "bir insanı süngüleme"nin neye benzediği konusunda düşünce alışverişinde bulunup (bir Teksaslı'nın Birinci Dünya Savaşı'nda yaptığı gibi), elde çakı siperden fırlamaya hazırdılar çünkü göğüs göğüse çarpışmak için can atıyorlardı.[52] Alfred E. Bland'ın 30 Ocak 1916 tarihli mektubundaki gibi askerler ailelerine yazdıkları uzun mektuplarda savaşma arzularını anlatıyor, "ortaya çıkacak değişimi" coşkuyla bekliyorlardı, "önümüzde *gerçek* Almanlar'la görülecek *gerçek* bir iş vardı. İnşallah birkaçını gözlerimle görerek öldürürüm," diyorlardı.[53] Birliklere neden katıldıkları sorulunca, yazdıkları yalnızca şuydu: "Öldürmek için".[54] Roy R. Grinker ile John P. Spiegel'ın *Men Under Stress* (1945) (Gerilim İçindeki Adamlar) adlı kitabında yer alan, havacılarla yaptıkları konuşmalarda, bu adamlar denizaşırı yerlere gitmek için çok hevesliydiler. O kadar gergindiler ki, gemiye binmeleri son anda engellenenler gözyaşlarını tutamadılar. Böylesine bir heves, gerçeklere at gözlüğüyle bakıldığını ele veriyordu. Bu adamlar, savaşın gerçek yüzü hakkında somut, gerçekçi kavramlara ender olarak sahiptiler," diye sözü sürdürüyordu Grinker ile Spiegel:

> Kafaları, önlerindeki savaşla ilintili romantik Hollywood öyküleriyle doluydu, belli belirsiz kahramanlıklarla, kazanılan nişanların ve madalyaların renklendirdiği düşleri vardı.

Neler beklemeleri gerektiği konusunda anlatılan daha gerçekçi öykülere "inanmazlardı".[55] Duyguları o kadar yoğundu ki, savaşta olmadıklarında bile, pilotlar sürekli silahlı çatışma içindeymiş gibi

davranıyorlardı. Savaş pilotları ne zaman "havalansalar" "düşmanla simgesel bir çatışmaya giriyorlardı". Bunun sonucunda, çılgınca uçuyor, piste yaklaştıkça keskin dönüşler yapıyor ve yere yakın mesafede akrobasi deniyorlardı. Bu durum, (bir gözlemciye göre) "nadiren, kasıtlı gösteriş" ten kaynaklanıyordu. Daha isabetli bir anlatımla, "savaşçılık kapasiteleri"ni kanıtlamaktan başka bir şey yapmıyorlardı.[56] *Gerçek* hava savaşı, çoğunlukla "acımasız bir uyanış"tan ibaretti.[57]

İlk "öldürme" eyleminden hemen önce, bu gibi harika eğlencelerin yerini daha ağır düşünceler alıyordu. İleride sözü edilecek olan İkinci Dünya Savaşı'nın ünlü pilotu Richard Hillary, ilk kez "gerçek" bir çatışma için uçağının pilot bölümüne tırmanırken midesinde duyduğu "boş gerginlik duygusu" nu şöyle anımsıyordu:

> zaman bir anlık durmuş gibiydi, boş boş önüme baktım. O sabah ilk kez öldüreceğimi biliyordum.....şu öldüreceğim adamın nasıl biri olduğunu düşündüm. Genç miydi, şişman mıydı, dudaklarında Führer'in adıyla mı ölecekti, ya da son anında insan olduğunun farkında, yapayalnız mı?[58]

Ne Hillary ne de başka bir savaşçı bu soruların yanıtını asla bulamayacaklardı: Ama çarpışmanın kendisi bu hayalleri, daha çılgınca yeni bir tutkuyla kaynaştırma olanağını onlara tanıyacaktı.

Neşeli Katliam

Gerçek savaş düşsel şiddetin zevkini zedeliyor muydu? Askerlerin çoğunun yanıtı "hayır" olmalı. Üç savaşta askerlerin yazdıklarında tekrar tekrar gördüğümüz gibi erkeklerle kadınlar öldürmekten hoşlanıyorlardı. Bu kitap, ilk kez bir Alman'ı süngülemenin "müthiş tatmin edici...heyecan verici bir doyum" olduğunu anlatan, çekingen ve duyarlı Birinci Dünya Savaşı askerinin benzeri adamlardan örneklerle doludur.[59] Yüzbaşı F. R. Darrow, Prusyalılar'ı süngülemeyi "temiz iş" sayıyordu.[60] Yeni Zelandalı bir istihkam erine göre, "mide bulandırıcı ama heyecanlandırıcı kasaplık" "anlatılmaz bir sevinçti".[61] Generaller, birliklerinin "katliam sevinci"ni canlı tuttukları sürece övülüyorlardı; bu davranışları, gece devriyelerini çivili coplarla silahlandırıp Hunlar'ı (Almanlar'ı) ezip sindirmek anlamına gelse de fark etmiyordu.[62] Henry de Man'ın sözleriyle:

> Havan topu subayı olarak, siperde modern savaşın belki de en öldürücü silahına komuta etmek üzere görevlendirilene dek, kendimi bu sarhoşluğun az çok dışında sayıyordum.....bir gün.....düşman kampını doğrudan vurmalarını sağladım, bedenlerin ve beden

parçalarının havaya savrulduklarını gördüm ve yaralılarla kaçmaya çalışanların umutsuz çığlıklarını duydum. O anın, yaşamımın en mutlu anlarından biri olduğunu kendime itiraf etmek zorundaydım.

Henry "neşeyle" bağırdığını ve "sevinçten ağlayabilecek"duruma geldiğini kabul ediyordu. "O kendinden geçme anıyla karşılaştırıldığında, bilimsel araştırmanın, başarılı bir kamusal etkinliğin, yetkenin ya da aşkın sağladığı doyum da ne demek?" diye soruyordu.[63]

Elli yıldan daha fazla bir zaman sonra, Vietnam Savaşı'nda çarpışan askerler de benzer heyecan duygularına kapıldıklarını itiraf ettiler. William Broyles gibi Philip Caputo da, insanlar ona çatışmaya girerken hissettiklerini sorduklarında, gerçeği hiçbir zaman söylemediğini çünkü gerçeğin ona "savaş âşığı" damgası vuracağını açıklamıştı. Savaşa katılmak Caputo'yu "hiç olmadığı denli mutlu" etmişti.[64] Aynı biçimde, yirmi yaşındaki Avustralyalı Subay Gary McKay birçok Vietnamlı öldürmesine rağmen, mermilerinin bir adamı vurmalarını bizzat *görmekten* duyduğu heyecanı açıkça anımsıyordu. "Silahın hedefini vurduğu andaki etkisinin korkunç gücü" Gary'yi "huşu" ile dolduruyordu.[65] Vietnam'a katılmış başka bir asker tümüyle saldırganlaşıp düşmanların çoğunu katlettiğinde, içinin sevinçle dolduğunu anımsıyordu: "Her yanıma yayılan güçle kendimi tanrı gibi hissettim.....dokunulmazdım."[66] Casus gemisinde görevli Deniz Piyadesi James Hebron da, savaşta hissettiği inanılmaz gücü anlatıyordu:

> O güç duygusu. Tüfeğin namlusundan birine bakıp, "Vay, bu adamı delik deşik edebilirim," diyebilmek. Bunu yapmak da başka bir şey. Kendinizi mutlaka kötü hissetmiyorsunuz; gururlanıyorsunuz, özellikle bire birseniz, karşınızdakinin de fırsatı olur. Sevinçten şapkanızı havaya fırlatıyorsunuz. Av heyecanına kapılıyorsunuz.[67]

Öldürmek özünde "gösterişli" bir işti.[68] İlk kez "düzüşmek" gibiydi ve erkeklere "cinsel boşalmanın verdiği derin sızıyı veriyordu".[69] Müslüman zenci bir Deniz Piyadesi'nin sözleriyle, "Ateş edip öldürmekten hoşlanıyordum. O pisliklerden birinin vurulduğunu görünce sözcüğün tam anlamıyla uyarılıyordum".[70]

Yarı özyaşamöyküsel anlatılar da aynı hikâyeyi içeriyordu. Örneğin, James Jones'un *The Thin Red Line* (1962) (İnce Kırmızı Hat) adlı kitabının bir yerinde Doll, ilk Japon'unu henüz öldürmüştü. Bu av hoşuna gitmişti çünkü "o pis küçük sarı Japon piçleri"ni tam isabet vurmaktan gurur duyuyordu. "İlk kez düzüşmek" gibi bir şey olduğuna inanıyordu. Daha da ilginci, Doll'un aldığı zevk duyduğu suçluluk-

ta yatıyordu. En feci suçu işlemişti -tecavüzden daha kötü olduğuna inanıyordu- ama öldürmenin ta yürekten hissedilen cazibesi de zaten *buradan* geliyordu. Bu duygu Doll'u herhangi bir dış gücün etkisinden koruyordu. Bu eyleminden dolayı hiç kimse ona eziyet etmeyecekti. Sözcüğün tam anlamıyla "cinayetten cezalanmadan kurtulmuştu" ve bu düşünceyle içinden kıkırdamak geliyordu: Kendini o kadar "aptal ve hain ve kötü ve çok üstün" hissetmişti ki.[71] İnsanlar en yüce törel yasaya karşı gelmekten müthiş zevk duyabilirlerdi.

2. Bölüm'de göreceğimiz gibi, özellikle havacılar, insan öldürmeye yönelik şiddete kendilerini kaptırmaya yatkındılar. *Winged Warfare: Hunting Huns in the Air* (1918) (Kanatlı Savaş: Hunları Havada Avlamak) adlı kitapta Binbaşı William Avery Bishop, makineli tüfeğini Almanlar'ın üzerinde denemenin "müthiş eğlenceli" olduğunu düşünüyordu, çünkü onların "bir fare sürüsü gibi" kaçışlarını izlemeyi "seviyordu".[72] Başka birinin pilotu yapmazken "kendi" pilotunun "bir Hun'u nasıl vurduğu"yla böbürlenerek, zaferin yansımalarından payını alabiliyordu.[73] İkinci Dünya Savaşı sırasında "Bob" bir Alman uçağını düşürünce, bu, esas olarak "yaptığı sayıyı" artırdığı için kendini bahtiyar hissettiğini söylüyordu. Düşüncesini, "Hayat hiç de kötü sayılmazdı," diye dile getiriyordu.[74] Birilerini öldürdükten sonra, pilotların hepsi "kendilerini çok daha iyi hissettiklerini" ve birbirlerinin "sırtlarına bol bol vurup, sevinç çığlıkları atacaklarını" kabul ediyorlardı.[75] Uçaklarının arka pilot kabininin, Almanlar'ın parçalanmış ve ölü bedenleriyle lekelenmesi "acı ve vahşice" olarak betimlense de, havacılar o anda "bahtiyar" olduklarını kabul ediyorlardı.[76] "Durex" diye tanınan bir savaş pilotu, havada hissedilen güçlülük duygusunun insanı neşelendirdiğini açıkça söylüyordu. Coşkusunu büyük bir içtenlikle dile getiriyordu:

> Ateş açtım, mermilerin sesi motorun gürültüsünü bastırdı. Bizimkiler sıradan bir Army Vickers tüfeği gibi takırdamazlar. Hayır, efendim! Browning 8'ler ateşe başlayınca – ne heyecan ama! Duman hızla kabinin içine dolar ve sırtınızdan aşağıya bir ürperti hissedersiniz.[77]

Hikâye Anlatma

Erkekler katliamdan hoşlandıklarını ister kabul etsin ister etmesinler, erkek ve de savaşçı olarak topluluk içindeki yerleri öldürebildikleri düşman birliklerinin sayısıyla güçleniyordu. Öbür birimler daha çok sayı yaptığında adamlar kıskançlık duyuyorlardı: 1966'da (Vietnam) Long Tan'da görevli Kıdemsiz Onbaşı Phil Buttigieg "en çok adam öldürme yarışı vardı," diye açıklıyordu.[78] Amerikan ve Avustralya

taburları Vietnam'da şiddetli bir rekabete girmişlerdi: Amerikan askerleri, Nefer Peter Gates'i, onun ait olduğu birliğin ceset sayısı düşük diye iğnelendiklerinde, Gates, Avustralya'daki ailesine yazdığı mektupta "iş biraz utandırıcı bir hal aldı.....kutu biradan sonra hâlâ dünyadaki en iyi şey olduğumuza Yankee'leri inandırmakta güçlük çekiyoruz," diye açıklıyordu.[79] Andrew Treffry nişanlısına Vietnam'dan, birliklerin yalnızca avlandıklarında mutlu olduklarını bildiriyordu.[80]

"Ceset sayısı"na verilen bu önem, çoğunlukla Vietnam Savaşı'na özgü bir olgu sayılır. Oysa bu olgunun her iki dünya savaşına katılan askerler için de çok gerçek bir hedef olduğu açıkça görülür. Bu durum, Binbaşı B. W. Bond, MC tarafından bestelenen kısa şarkıda ima edildiği gibi, katliamın çoğunlukla abartıldığı anlamına geliyordu. Şarkının sözleri şöyle:

Sürüyle düşman öldürdük,
Wady'ye tırmanırken,
Ama ölüleri saymaya gidince
Yalnızca bir ceset bulduk.[81]

Erkeklerin öldürme konusunda yalan söyledikleri yaygın biçimde doğrulanır. Teğmen Roland H. Owen, 13 Ekim 1914'te anne-babasına yazdığı mektupta, onlara anlatacak "ilginç hikâyeler"i olmadığından yakınıyordu, çünkü "insan fazla bir şey görmüyor ve daha da azını biliyor"du. Kanlı öyküler dinlemek istiyorlarsa Tommy'lere (İngiliz ordusunda erler) sormaları gerektiğini sözlerine ekliyordu. Gerçekten de, Owen'ın da aynı yerde bulunduğunu ve anlatacaklarının uydurma olduğunu fark edeceğini unutan bir asker ona, son zamanlarda geçen kısa bir çatışmayla ilintili dehşet verici bir öykü anlatmıştı.[82] Bir de, destek birliklerinin sevdiklerine anlattıkları çılgınca hikâyeleri süslemek için eve götürecekleri mığferler, bükülmüş süngüler, ve tüfekler gibi andaçların giderek gelişen ticareti vardı.[83]

Abartma olayı en çok hava kuvvetlerinde görülüyordu, çünkü bireysel olarak bir avcı pilotunun topluluktaki yeri, vurup düşürdüğü savaş uçaklarının sayısına doğrudan bağlıydı (gerçekte, imha edilen düşman uçaklarının sayısı çok düşüktü). Birinci Dünya Savaşı'nın as pilotu (beş uçak düşürmüş pilot) Albay Albert Ball, izne çıktığında anne-babasına "çok iyi hikâyeler" anlatmaya söz vermiş ama dönüş öncesindeki sürede, hikâyelerinin "olgunlaşana dek gelişip güçleneceklerini" umduğunu da açıklamıştı.[84] Bundan sonraki savaşta, Kraliyet Hava Kuvvetleri'nin bir avcı uçak istasyonundaki gece uçan avcı pilotları hiç çatışma görmemişlerdi ama durmadan bundan söz ediyorlardı. Bir pilot, "400'le giderken göbek çatlatan bir dönüş yapma-

ya çalışırsın ve tam kuyruğuna takılmış bir Hun vardır, o zaman motor yerini göremezsin," diyordu ama hiç çatışmaya girmemişti; (sık sık çatışmaya giren) gündüz savaşan hava filolarının kullandığı dil, gerçek deneyime dayanmadan, pilotlarca benimsenirdi.[85]

Yüksekten atarak uydurulan katliam hikâyeleri daha geniş bir öyküleme geleneğinde yer alıyorlardı. Öldürüp anlatma itkisini sivillerin merakı da alevlendiriyordu. Bunun ilginç bir örneği Giriş'te sözü edilen, William Willis'in 4 Mayıs 1917'de, Miss Luttrell'e yazdığı mektupta görülebilir. Willis, kadın mektup arkadaşının savaşa ilişkin düşlerini besleme gereğinin farkındaydı. Mektuplarını ilginç kılmaya çalıştığını açıklıyordu, ama sözlerini şöyle sürdürüyordu, yalanla suçlanmamalıydı: "Ben her zaman gerçeği yazarım". Aynı mektup kabadayılık, olağan bir vahşet ve sapkın bir duyarlığın karışımını içeriyordu:

> Hunlar, topu birden 15.000 kişi saldırdılar, oysa biz birkaç yüz kişiydik, onları geri püskürttük ve onlara ağır kayıplar verdirdik. Kan ve ölü görmekten bıkıncaya dek öldürdük. Kişisel olarak ben o kadar çok kişinin ölümüne neden oldum ki sonunda sayılarını tutamaz oldum. Müfrezemize saldırı emri verildi ve düşmanla yarı yolda karşılaştık. Düşman ya usulüne göre davranıp teslim oluyordu, ya da kaçıyordu. Tutsak almak olanaksızdı, bu yüzden hepsi vuruldu. İnsana, süngü işi görmekteki bilgisini kullanma fırsatı çıkmıştı. Onların 300'den çoğuna karşı 32'mizi ve onları nasıl yendiğimizi bir düşün. Biraz gururlanmaya hakkımız yok mu dersin.

Willis'in öyküsü, bu kitapta anlatılan savaş öykülerinin çoğunda görülen oldukça kendine özgü öğeler içeriyordu: Büyük güçlüklere rağmen kazanılan zafer, düşmanın moral bozukluğu, kitle katliamı, kan akıtmanın gururu. Tutsakların öldürülmesini açıklamak Willis'in vicdanını hiç rahatsız etmiyordu (ve bunun Miss Luttrell'in de vicdanını rahatsız etmeyeceğini varsayıyordu), ama bu kitapta anlatılan birçok savaş öyküsüne benzemeksizin, Willis süngüden söz ederken -"ben" ya da "biz" yerine "insan" süngüyle öldürüyordu diyerek- kendini, incelikle, anlatının dışında tutuyordu.[86]

Ne Willis'in savaş hikâyeleri anlatma itkisi, ne de Miss Luttrell'in bu gibi hikâyelerle büyülenmesi benzersizdi. "Kaç Alman öldürdün?" olağan bir soruydu, kimi adamlar bu soruya, birden geri çekilerek, "Almanlar'ın bizi öldürmemeleri için yapacak çok şey vardı"[87] yanıtı verseler de, başkaları, gerçek bir olaya değinmesine rağmen ölüm kokan bu karşılaşmayı bir kahramanlık öyküsüne dönüştürmekten geri kalmayan hikâyeler uyduruyorlardı. Bu gibi öyküler anlatmayı reddetmek, bir erkeğin toplumdaki yeri ve mertliği hakkında kuşku

uyandırdığı için[88] pek az baba, koca ya da âşık, basmakalıp etkin savaşçı kimliğine uyma konusunda baştan çıkmaya direnebiliyordu.

Vietnam'a giden Jack Strahan gibi başkaları lirikleşerek yok etmenin "güzelliği"ni, "yaz gecelerinin havasında oluşan renk patlamaları"nı, "gece parıldayarak dans eden / ahenkli müthiş patlamalar"ı öven şiirler düzüyorlardı. Strahan'a göre, ark lambası bombaları:

depremden daha ürperticiydi,
patlamaların müstehcen dalgası vurursa size, gülersiniz,
savaşın bu denli eğlenceli olabileceğini bilmeden.[90]

William E. Merritt, *Where Rivers Ran Backwards* (1989) (Nehirlerin Tersine Aktığı Yer) adlı kitabında, hiç kimsenin ona savaşın ne kadar güzel olabileceğinden özellikle "bir film gibi", izlemek için para vermeye değen patlamaların ses ve renk dalgalarından söz etmeyişinden yakınıyordu.[91] Donanmada çarpışma hizmetlerinden estetik açıdan da sık sık söz ediliyordu. Norman Hampson, 1942'de Kraliçe Hazretleri'nin Hizmetindeki Carnation gemisinde bulunmuştu. Bu geminin "uzun, kıvrak bedeni" Hampson'ı baştan çıkarmıştı ve o duygularını dizelere dökmeye çalışmıştı:

Bütün bu temizlik ve güzellik
yürekli ahenk ve unutulmaz deniz
kimi zaman sirenlerin ezgisiyle,
canice niyetimizi unutmuş,
bizi tuzağa düşürürse, beni affedin.
Huzursuz barış zamanı karnavalında
Ölümün soğuk teri üzerimize yağıyordu çiy gibi;
Bu gri cinayet makinesi bile bir güzellik
ve gelecek umudu taşıyor.[92]

Andaç Toplama

Bu bölümün başında Broyles'ın ileri sürdüğü gibi, askeri çatışmanın törensel âdetlerinin karnavalımsı bir havası vardı. Hiciv, dilsel taşlama biçimini alabiliyordu: Avustralyalı bombacı Al Pinches, Amerikalı idarecilerin, kimleri "bombalayıp unutulmaya terk edeceği" hakkında verdikleri talimattan hemen sonra ona "iyi bir gün" dilemelerindeki tadına doyum olmaz kinayeyi anımsıyordu.[93] Öldürmenin kendisi bir karnaval etkinliği gibi görülebilirdi: Savaş kıyafeti, boyalı yüzler ve erkeklerin hayvanlaşmak zorunda olduklarını söyleyen sonsuz tekerlemeler, karnaval maskesinin savaştaki karşılığıydılar; erkeklerin, törel düzene bağlı ve masum kalarak bu düzeni ters

yüz etmelerini sağlıyorlardı. Düşman cesetleriyle ilgili kaba şakalar her üç savaşta da, yaygındı. Muhterem Peder William Edward Drury'nin Birinci Dünya Savaşı sırasında açıkladığı gibi, askerler cesetlerin saçlarını tarıyor, iskeletlerle tokalaşıyor ve kesik başlara sigara ikram ediyorlardı.[94] Avustralya Piyade Gücü'nde John Henry Ewen *Bougainville* (1944) adlı kitabında, amcasının, Birinci Dünya Savaşı'nda bir iskeleti, ağzına tıktıkları köpek bisküvisiyle, ayakları üzerine dikişlerini anlattığını anımsıyorlardı. Amcasını taklit eden Ewen, bir Japon'un iskeletini bir işaret direğinin dibine oturtup, kolunu yolun tepesini gösterir biçimde sabitleştirmiş, başına saç yerine bir tutam kuru ot yerleştirmiş ve kafasına teneke bir kutu geçirmişti. İskelet "bayağı iyi görünüyordu" yorumunu yaparken, Ewen, keşke bir de fotoğraf makinem olsaydı, diye ekliyordu.[95] Aynı biçimde, Vietnam Savaşı'nda da cesetler parçalanıp onlarla oynanıyorlardı ve birlik rozeti (ya da birliği temsil eden kart) cesedin üzerinde sergileniyordu.[96] Muzaffer savaşçılar cesetlerin önünde poz verirken yoldaşlar, "cehennemdeki turistler" gibi *İnstamatik* kameralarını şakırdatıyorlardı.[97] Adamlar, gürültü patırtıyla ölü bedenlere saygısızlıkta bulunurken, kendilerini tiksindirici zevklere kaptırıyorlardı.[98] Bunlardan en ünlüsü, *Platoon* (1986) (Müfreze) filminde canlandırılan, kısa süre önce öldürülmüş bir düşmanın onur konuğu olduğu partiler düzenlemekti. Ölülerle bu türden acayip soytarılıklar yapmak, göründüğünün tam tersine, çifte anlam taşıyordu: Ölüler kadar oyunları oynayanlar da gülünç biçimde taklit ediliyorlardı.

Bu gibi acayip davranışların temelinde, öldürme eylemi sırasında kişinin öz "benliği"ni kanıtlama arzusu yatıyordu. Bu durum, öldürülen düşmanların bedenlerinden andaç toplama olayında da görülebiliyordu. Bu ürkünç ganimet avının derecesi, düşmanın ulusuna ("Hunlar"dan çok "Japonlar" ve "Endonezyalılar" dan toplanıyordu),[99] ele geçen fırsatlara (Birinci Dünya Savaşı'ndaki kitle halinde siperlere dolan ordulardan daha çok, İkinci Dünya Savaşı'nda Pasifik Cephesi'ndeki ve Vietnam Savaşı'ndaki küçük devriyelerde) ve ulusal öykü geleneklerine (Amerikalılar düşmanlarının, "Kızılderililer" gibi "kafa derisini yüzme"ye daha çok önem veriyorlardı) dayanmasına rağmen, andaç toplama geleneği her yerde vardı. Bütün bu farklılıklara rağmen, üç savaşın her birinde oldukça yaygındı. 1914 ile 1918 arasında, düğmeler, apoletler, düdükler, madalyalar, miğferler ve düşman süngülerinin püskülleri en çok rastlanan andaçlardı.[100] Genç şair Wilfred Owen bile, ölü bir Alman pilotun cebinden aldığı kan lekeli mendili erkek kardeşine göndermişti.[101] Edward Glover'ın anlattığı, savaş alanında dolaşarak ölü Almanlar'ın dişlerini söküp çıkaran hukuk müşaviri gibi adamların, düşmanların dişlerini ya da kulaklarını toplamaları daha zararsızdı.[102]

1939'dan itibaren bedenin parçalarını toplamak, savaş öykülerinde öne çıktı, ya da en azından, söylenmesi daha kabul görür bir uygulama haline geldi. Savaşın Pasifik Cephesi'nde erkekler, öldürülmüş (ya da tutsak alınmış) Japon kadınların göğüslerini topluyorlardı.[103] Bu tür armağan avcılığının görgü tanıklarından biri de, 1. Deniz Piyadeleri Tümeni'nden Eugene B. "Sledgehammer" Sledge'ti. Sledge İkinci Dünya Savaşı'na katıldığında inançlı bir Hıristiyandı ve savaşta sık sık dua ederdi. O da bedenlerden parçalar toplamayı aklından geçirmişti. 1980'lerin başında yapılan bir söyleşide adamların andaç toplamalarını ilk kez görüşünü anlatmıştı. Pasifik adası Peteliu'daydılar. Sledge başlangıçta, ganimet arayan arkadaşlarının yaralı bir Japon askerini bir "leş" gibi ordan oraya sürüklemelerini ürpertiyle izlemişti, ama şunu da açıkça söylemişti, "o duygunun üstesinden gelmem çok zamanımı almadı". Sledge arkadaşlarının, bıçaklarının uçlarını ölü Japonlar'ın dişlerinin altına yerleştirip, bıçak saplarına bir vuruşla yerlerinden sökerek nasıl altın dişleri çıkardıklarını anlatıyordu. Sledge'e göre bu, öbürlerinden daha kolay haklı gösterilebilecek bir eylemdi. Pasifik'teki savaşın "vahşice" olduğunu belirtiyordu: Merhamet gösterilmiyor, merhamete sığınılmıyordu. Ölüm, yorgunluk ve gerginlik "uygarlık cilası"nı bile aşındırmıştı.[104] İnsan bedeninden andaç toplama eğilimi, Kore ve Vietnam Savaşları'nda artmıştı. Bu savaşlarda en gözde beden parçaları kulaklar, dişler ve parmaklar olmakla birlikte baş, erkeklik organı, el ve ayak parmağı toplandığı da bildiriliyordu.[105]

Askerler neden bu denli korkunç andaçlar topluyorlardı? Kimi türden armağanların (özellikle altın dişlerin)[106] parasal değeri olmasına rağmen, adamlar, onların toplanmasında yaptıkları zahmetli ve çoğunlukla tehlikeli işin karşılığını güçlükle alıyorlardı. Daha önemlisi bu andaçlar, bir erkeğin etkin çarpışmada bulunduğunu ve böylece savaş alanında kendini kanıtladığını gösteriyordu. George Coppard Birinci Dünya Savaşı'nda, başlangıçta "cadıca bir merak" yüzünden andaç toplamaya yöneldiğini kabul ediyordu. Coppard, Pickelhaube'nin, ya da tepesi sivri miğferin en gözde andaç olduğunu anımsıyordu "çünkü izine çıkınca bunlardan birini göstermeniz, sahibini öldürdüğünüzü akla getiriyordu".[107] Harold "Light Bulb" Bryant, Vietnam'daki askerlerin "birini öldürdüklerini doğrulamak ve silahlarına birkaç çentik atmak" için kulak topladıkları konusunda tanıklık ediyordu.[108] Savaşmaktan yorulmuş adamların, düşmanla çatışmaya girmemiş başka adamların onlardan önce savaş alanlarını yağmalamalarından hoşlanmamaları şaşılacak şey değildi.[109]

Andaçlar, askerler üzerinde çok büyük bir güç sahibi olmayı sağlıyordu. Paraşütçü Arthur E. "Gene" Woodley, Jr., topladığı on dört

kulak ve parmağı boynuna asmıştı. Üsteki kampta farkına vardığı durumu şöyle anlatıyordu:

> Uyuşturucu, içki ve kadını bedavaya alabilirdiniz, çünkü bu adam bir katildi. Andaç toplamam bir katil olmamın göstergesiydi. Ve, şöyle denebilirse, savaşa özgü bir erkekliğin simgesiydi.[110]

Larry Heinemann'ın *Paco's Story* (1987) (Paco'nun Öyküsü) adlı kitabı da benzer bir düşünce ileri sürer. Bu öyküde, kıdemli er Elijah Raintree Georges Washington Carver Jones (Jonesy adıyla tanınırdı) topladığı otuz dokuz çift kulağı bir parça siyah tele geçirmiş, çelik miğferinin etrafına çelenk gibi takmıştı. Phuc Luc'deki üs kampına başında bu ürkünç süsle girdi. Anlatıcı bundan sonra olanları şöyle betimliyor:

> Geri mevzilerin o anasını siktiğimin ev kedilerini görmeliydiniz, nasıl gözlerini kıstılar, bedenlerindeki her kas korkuyla nasıl gerildi ve nasıl binaya doğru gerilediler... Jonesy bir o yanda, bir bu yanda dans ediyordu -atlayıp zıplıyor, zenci taklitleri yapıyor, gözlerini devirerek parmaklarını şakırdatıyordu- kolyesini güle güle der gibi sallıyor, titretip ses çıkarttırıyordu (kulaklardan bir kolye ne kadar ses çıkarırsa...) ve genel olarak, sanki tezahürat yapan bir topluluğu idare edenlerin ellerindeki ponponlarla oynadıkları gibi, onunla oynuyordu.

Çarpışma askerlerinin tümü (ya da geri kalanları) kendilerinden geçercesine gülüyorlardı.[111] Bu durum, Charles Baudelaire'in, 1855 tarihli "The Essence of Laughter"ında(Gülmenin Özü) "gülmenin esas yasası" ya da "öfke ve.....acının aralıksız patlaması" dediği şeyin eşiydi – piyade erlerinin, onları kedere boğan emirleri bildiren "ev kedileri"ne karşı duydukları öfkeydi. "Affı olanaksız günahların sahibi olan kişinin dudaklarını kurutup parçalayan" bir gülmeydi.[112]

Andaç arayışı, bir anlamda "öteki"nin, düşmanın ölümü ile kendilerine duydukları sevgi arasında bağlantı kurmalarını sağlıyordu. Gerçekten de, kulaklardan bir kolyeye "aşk boncukları" denebilirdi.[113] Adamların aynı zamanda, kendi fotoğraflarını cesetlerin üzerinde, ya da birliklerini temsil eden kartları cansız ellerde andaç olarak *bırakmaları* da önemliydi.[114] Bir birey olan ceset evrensel bir durumu temsil ediyordu ve ölümden duyulan dehşet azalıyordu. Andaçlar, öldürülen düşmanın "bizim gibi" olduğunu doğruluyordu. James J. Fahey'in 27 Kasım 1944'te Japon İntihar uçaklarının saldırısına uğradıktan sonra günlüğüne yazdıkları, bu olguyu açıklıyordu:

İntihar uçaklarının parçaları geminin her yanına saçılmıştı. Harekete biraz ara verildiği sırada, adamlar Japon andaçları arıyorlardı ve de ne andaçlardı ama. Ben bir uçak parçası aldım. Benim bulunduğum top mesnetinin yanındaki güverte Japon pilotların kanı, bağırsakları, beyinleri, dilleri, kafatasları, yürekleri, kolları ve benzerleriyle kaplıydı. Deniz Piyadelerinden biri, ölü pilotlardan birinin parmağını kesip yüzüğünü aldı... Başka biri de bir Japon kafatası almıştı, kafatası, derisi yüzülmüş bir hayvanı andırıyordu. Saçları siyahtı, çok kısa kesilmişti ve derisinin rengi sarıydı, gerçek bir Japon'du. Pek yaşlı olduğunu sanmıyorum. Üzerinde bir dil bulunan teneke bir plakayı yerden aldım, pilotun diş izleri dilin derinine işlemişti. Dil çok büyük ve uzundu, bademciklerinin ve boğazının bir bölümü dile bağlı gibi duruyordu. Kasaptan aldığınız dile benziyordu.[115]

Fahey açısından Japonların parçalanmş cesetleri hem yabancı bir nitelik taşıyordu (derinin rengi, dilin bir hayvanınkini andırması) hem de bildik bir nitelik (pilot gençti ve yüzük takıyordu).

Politik düzeyde ise, bu toplama ve kutlama âdetleri, adamların, onlara "yanlış senaryo verilmesi"nden doğan sorunlarla başa çıkabilmelerini sağlamakta önemli bir işlev yerine getiriyordu. Karnavalımsı öldürme âdetleri, yasaların reddini gerektirmiyordu, adamların aşırı şiddeti engelleyen kurallara bağlılıklarının yeniden vurgulanması anlamına geliyordu. İhlaller eğlenceli olabilirdi, çünkü yasalara tam bir saygı duyuluyordu. Bu yapılanlar, (Mikhail Bakhtin'in deyişiyle) "onaylanmış ihlaller"di.[116]: Kimi askeri yetke sahipleri (örneğin Subay William Broyles) resmi olarak, düşman cesetlerinin gülünç tarzda parçalanmalarını uygun görmemelerine rağmen bu gibi tuhaflıkları "savaşta etkili çarpışabilmek" için gerekli sayıp, onlara "göz yumuyorlardı". Askeriyenin, düşman bedenlerinden bir parçayla yakalanan erlere katı disiplin uygulama tehditlerine karşın,[117] andaç toplayıcılarının azarlandıkları bile nadiren görülüyordu. Tam tersine, adamlar, bu gibi andaçları almaları için askeri öğretmenlerince destekleniyorlardı. Harp okulu öğrencisi Ian Rashan, 1917'de, süngü öğretmeninin "Sizin istediğiniz kulaklar ve öbür şeylerdir," diye bağırarak, Alman düğmeleri toplamayı küçümsediğini söylemişti.[118] Vietnam'da kulaklardan bir kolye takan bir zenci Müslüman Deniz Piyadesi'nin sözleriyle:

Hep kulaklarını keserdik. Ganimetimiz olurdu. Adamın kulaklardan bir kolyesi olunca, iyi katil, iyi asker sayılırdı. Kulak kesmek, burun kesmek, adamın cinsel organını kesmek teşvik edilirdi. Bir

kadının göğsünü keserdiniz. Bunların yapılması desteklenirdi. Subaylar sizden bunları yapmanızı beklerlerdi, yoksa sizde bir şey var demekti.[119]

Bu davranış genelde, etkili çarpışmanın bir belirtisi olarak görülüyordu. Kahkaha acımasızlığa olanak sağlamakla kalmıyor, onu biçimlendiriyordu.

Düşlerle yaşananlar birbirine geçmişti, ama ayrılmaz değillerdi. Öldürülen ya da bedenleri parçalanan savaşçılar açısından, kuşkusuz, düşler ile maddi varoluş arasında kökten bir bağlantısızlık vardı. Öldürme eylemi sırasında, bu ikisi kolayca birbirinden ayırt edilemiyordu ve tinsel yaşamın devamı açısından böyle kalmaları önemliydi. Eğer savaşanların gözü açılırsa, bunun nedeni, saldırgan diyaloglara karşı çıkma isteklerinden çok, yanlış filmde, bilmedikleri bir senaryoda oynadıklarını hissetmeleriydi. Çarpışma askerleri, (bir Vietnam gazisinin deyişiyle) "hey, bu bir film değil," diye bağırdıklarında, aslında "ben *bu* filmi bilmiyorum," demek istiyorlardı.[120] Savaşan askerlerin, ender şiddet eylemleri çerçevesinde, eylemlerini eğlenceli kılan öyküler oluşturmalarına daha sık rastlanıyordu. Savaşın güzelliklerinin -napalmın renginin, çeliğin parlaklığının, tankın anaç gövdesinin- üzerinde durulması, dikkati, yanık insan etinin kokusundan, açık yaralardan ve koparılan organlardan başka yöne çekiyordu. Geniş yelpazeye yayılan savaş yazınından ve filmlerinden çıkma, karnavallara özgü âdetler ve düşler, savaşanların kendilerini kahraman savaşçılar olarak yeniden biçimlendirmelerini sağlıyordu. Korku, kaygı, acı: Bunlar savaşta fazlasıyla bildik duygulardı. Ama heyecan, coşku ve doyum da adamların iyi, temiz bir "öldürme" işi çıkardıklarını düşlediklerinde kapıldıkları eşit ölçüde temel duygulardı.

2. BÖLÜM

SAVAŞÇI EFSANESİ

Bu unutulmaya yüz tutmuş, zarif kahraman soyunun
arasında yaşayıp da nasıl ağlamam?
Neredeyse tek boynuzlu düşsel yaratıklar. Çünkü akılsızlıklarını ve
yiğitliklerini yücelten iki efsaneye dönüşüyorlar;
aptal da kahraman da ölümsüzleşecek.

Keith Douglas, "Sportsmen" (Sporcular) 1943[1]

Ion Llewellyn Idriess (Birinci Dünya Savaşı'nda Avustralya İmparatorluk Gücü'nde zırhlı birlik eri), Richard Hillary (İkinci Dünya Savaşı'nda Kraliyet Hava Gücü'nde pilot) ve Dave Nelson (Vietnam Savaşı'nda Amerikalı pusu nişancısı) kendilerinden "savaşçı" diye söz ediyorlardı. Görünüşte pek ortak yanları olmamakla birlikte, savaş hakkında geçmişe bakarak yaptıkları yorumlar, üç önemli savaş efsanesini temsil ediyordu.

Ion Llewellyn Idriess (arkadaşları ona "Jack" derlerdi), 1914'te Avustralya İmparatorluk Gücü'nde er olarak yer aldığında ince yapılı, kayış yüzlü bir Avustralyalı yurtseverdi. Hiç bir zaman terfi etmediği gibi madalya da alamadı. Idriess 5. Hafif Zırhlı Alayı'nın 358. Zırhlı araç eri olarak Gelibolu'da yaralandı, Beersheba'daki saldırıyı gördü Gazza'da savaştı. 1918'de hastalanıp ordudan ayrılana dek üç kez ciddi biçimde yaralanmıştı. Savaştan yıllar sonra, bir piyade eri ve pusu nişancısı olarak deneyimlerini Avustralya'nın en iyi bilinen savaş efsanelerinden birine dönüştürdü.

Idriess'ın yetişmesinde ilerideki yazarlığının ipuçlarına pek rastlanmıyordu. 1889'da Sydney'de doğmuş ve babası tarafından (annesi o çocukken ölmüştü) Viktorya, Broken Hill'de yetiştirilmişti. Çocukluğundan itibaren, Galli babasının Kral Arthur ve Owen Tudor ile ilgili düşsel öykülerini dinlemişti. On dört yaşında evden ayrıldı ve

savaştan önce sırayla, değerli madenlere değer biçen bir uzmanın yardımcısı, denizci, istasyon görevlisi, celep, keresteci, opal madencisi, buffalo avcısı, maden arayıcısı ve inci avcısı olarak çalıştı. Sonra savaş yaşamını değiştirdi. Yaralı olarak Avustralya'ya dönünce yazar olmaya karar verdi. İlk kitabı 1927'de yayımlandı ve 1979'da öldüğünde kırk yedi kitap daha yazmıştı. Kitaplarından birçoğu "savaşçı" anlayışını araştırır. Bunlardan ilki, *The Desert Column* (1932) (Çöldeki Direk) Birinci Dünya Savaşı'nda tuttuğu ayrıntılı günlüklerden oluşuyordu. Şubat 1942'de Darwin'in bombalanmasından sonra Idriess kendini, hem kadın hem de erkek okurlara, Japon istilası tehdidine karşı silahlanma çağrısında bulunmaya adadı. *Shoot to Kill* (Öldürmek İçin Vur), *Sniping* (Pusu Nişancılığı), *Trapping the Jap* (Japonları Tuzağa Düşürmek), *Guerilla Tactics* (Gerilla Taktikleri), *Lurking Death* (Ölüm Kol Geziyor) ve *The Scout* (Keşif Eri) 1942'de ve 1943'te yayımlandı. *Sniping*, Yeni Güney Galler'deki Singleton Ordu Kampında talim görenler tarafından hâlâ kullanılır.

Idriess'ın kitaplarında her şeyden çok övdüğü iki gelenek vardı: Süngülü saldırı ve pusu nişancılığı. Yazılarının kimisinde ikisini birleştirmişti; örneğin, 1929'da *The Daily Telegraph Pictorial*'de yayımlanan bir makalesinde, tüfeğini, nişan almak üzere bıyıklı bir Türk'ün üzerine doğrulttuğunu ve ateşlediğini, "onu süngülemek, ona vurmak, üzerine atlayıp boğazını parçalamak için çığlıklar atarak" ileri atıldığını anlatıyordu. Süngülü çatışma, çoğunlukla, geniş asker topluluklarının muhteşem bir saldırısı olarak betimleniyordu. 14 Mart 1917'de günlüğüne yazdığı bu türden bir çatışmayı gösterişli bir düzyazı diliyle betimliyordu: "En korkunç kişisel heyecan bundan sonraydı," diye yazıyordu:

> adamlar art arda kaktüsün arasından fırlayıp, altı Türk'ün birden süngüleriyle karşılaşıyorlardı. Çılgınca bir katliamdı. Adamın biri en yakınındaki Türk'ün üzerine atlıyor ve süngüsünü sokup çıkarıyor, yana çekilip yeniden süngülüyordu -adamların kimileri saldırırken uluyor, kimileriyse çeliğin çelikle çarpışmasının verdiği titretici duyguyla lanet ediyorlardı- saldıran Türk'ün hırıldayan nefesi, gıcırdayan dişleri ve sabit bakışları, süngü hedefine saplanınca yükselen ağlamaklı çığlık.

Bu gibi savaşma biçimleri Idriess'e çekici geliyordu, çünkü düşmanlarının yürekliliğine saygı duyan, adil bir saldırıydı. *Lurking Death* (1942) adlı kitabında, özellikle kanlı, süngülü iki çarpışmayı anlatıyordu. Bu çarpışmalarda, Türkler teslim olur olmaz, Avustralya ve Yeni Zelanda birlikleri gülmeye başlamışlardı. "Çılgınca haykırışları"

"şişirilmiş göğüslerden yükselen kahkahalar"a dönüşmüştü ve dünyanın öte yanından gelen bu insanlar "nefes nefese silahlarını omuzlarına asıp (Türkler'e) el işaretleriyle dost olduklarını anlatmaya çalışıyorlardı". Ayakta kalan "şaşkınlık içindeki" Türkler'in ellerini sıkıyorlardı. "Bütün gün savaşmak.....süngünün sapına kadar, sonra gülmek ve çılgınca heyecanın doruğunda düşmanın canını bağışlamak, bunu başka kim yapabilir?" diye soruyordu Idriess. Savaşçılar kana susamışlardı, hatta vahşiydiler, ama karşılaştırılabilir silahlarla savaşıyorlardı ve düşmanlarına saygı duyuyorlardı.

Idriess'ın hayran olduğu silah başındaki öbür adam, pusu nişancısıydı. Idriess savaşta, Avustralya'nın ücra köşelerinde edindiği vahşi hayvan kovalamaktaki geniş ustalık deneyimini, fazla çabaya girmeden insan avcılığına aktarmıştır. Pusu nişancısının "savaş yolunda, kafatası peşinde" yalnız bir adam olduğuna inanıyordu. *Sniping* adlı kitabına ek olarak koyduğu yarı özyaşamöyküsel bir öyküde, büyük ustalıkla "sezdirmeden avına yaklaşıp" bir Bedevi'yi pusuya yatarak vurmasını anlatıyordu. Düşmanı öldürdükten sonra, ceseti incelemeye gitmişti:

> Ezilmiş arpaların üzerinde, vurulmuş bir şahin gibi yatışına bakarken hiç pişmanlık duymadım; yalnızca, adil bir savaşta güçlü bir adamın canını aldığım için gurur doluydum – çok gururluydum, çünkü çocukluktan beri savaşı, bir erkeğin yaşam tarzı ve harika bir spor gibi görmesi için yetiştirilen, ülkenin her bir karışını bilen bu adam, bu çöl çetecisi, yaşça benden büyük, bedenen daha güçlü olan bu adam, huzurlu bir ülkeden gelen ve savaşı üç yıldır tanıyan bir yabancıya yenilmişti!

Yine, becerinin, düşmanlar arasındaki eşitliğin ve savaşan her iki tarafın onurlu yaratılışının üzerinde duruyordu. Bir süngünün saplanmasıyla kanının akışı gibi, çaresizlikten deliye dönmüş iki adam arasındaki "yakın çekişme" savaşçının kurtuluşunu sağlıyordu.[2]

Idriess'ın becerisi öncelikle yazarlığına dayanıyordu; oysa Richard Hillary'nin mevkii, daha çok savaşçılık becerisinden kaynaklanıyordu. İkinci Dünya Savaşı'nda çarpışan Hillary, hiç madalya kazanamamıştı, ama yirmi üç yaşında öldüğünde beş Alman uçağı, üç tane de "olası uçağı" iftiharla düşürmüş, milyonların hayran olduğu bir as pilottu. 1942'de yayımlanmasından sonraki sekiz yılda, özyaşamöyküsünü 200.000'den fazla insan satın aldı. Lovat Dickson'a göre Hillary, savaştaki "gençliğin güzelliğine ve yürekliliğine ve soyluluğu"na örnek oluşturuyordu. Arthur Koestler, "The Birth of a Myth" (Bir Efsanenin

Doğuşu) adlı yazısını ona ithaf etti ve Eric Linklater onu "ulusal bir hazine, çağının bir temsilcisi ve onun *canlanışının* bir simgesi" olarak yüceltti. Birinci Dünya Savaşı'ndaki Rupert Brook gibi Hillary'nin de, "kuşağının inançsızlığı"na sözcülük ederken, aynı zamanda "hem davranışıyla hem de söyledikleriyle, onun desteksiz erdemi'ni kanıtladığını söylemişti.

Hillary'nin toplumsal geçmişi, İngiliz erkekliğinin bir sureti olarak, daha ileride, geldiği yerin ayrılmaz parçasıydı. Bu geçmiş, avcı pilotu olma beklentisinin gerçekleşmesini sağlamıştı ve onu geçmişe dönük, romantik düşünceli İngiliz kamuoyuna sevdirmişti. Idriess gibi Hillary de Sidney'de doğduğu halde üç yaşındayken İngiltere'ye götürüldü ve Shrewsbury'de ve Oxford,Trinity College'da eğitim gördü. Mavi gözleri, "gülünç" burnu, koca sarkık ağzı ve atletik fiziği onu neredeyse bir İngiliz kahramanın karikatürü haline getirmişti. Üniversite Hava Filosu'na katıldı ve kısa sürede "uzun saçlı oğlanlar"dan biri oldu; gözü açılmıştı, kibirliydi ve tepeden tırnağa benmerkezciydi. Savaş ilan edilince Hillary, sahip olduğu deneyimlerden geçmiş ve ait olduğu sınıfa mensup bir genç adamdan bekleneni yaptı: Hava kuvvetlerinde hizmet vermek için gönüllü oldu. Belirsiz bir başlangıcın ardından, sonunda havacılık becerileri sayesinde yoldaşlarının hayranlığını kazandı, ama 10 Ağustos 1940 olayları yaşamında kalıcı değişikliklere yol açtı. Vuruldu, Manş Denizi'nde saatlerce sürüklendi, kurtarıldı ve vücudundaki derin yanıklar yüzünden aylarca hastanede kalarak acılı estetik ameliyatlar oldu. Korkusu ömrünün sonuna dek sürdü. Hastanede kaldığı sırada 1942 tarihli özyaşamöyküsü *The Last Enemy*'yi (Son Düşman) kafasında tasarladı ve yazma süresince ateşli ulusçuluğunu yeniden kazandı.

Idriess gibi Hillary de (ince farklılıklarına rağmen) kendine özgü bir savaşçı efsanesi dile getirdi. Süngü savaşının kan ve pıhtılaşmış kanının yerine, hava savaşının çarpıcı zaferiyle sade erdemini koydu. Havada hiç bakımsızlık, hiç pislik yoktu. Kişisel beceri sergilenebilirdi. Bu "olması gerektiği gibi bir savaştı", iki erkek arasındaki bireysel çekişmeydi. Heyecan vericiydi, bireyseldi ve tarafsızdı. Hillary kendini, kibirli bir tavırla, "sade askerliğin" üstünde görünüyordu ("Uzun menzilli bir tüfeğin başına oturup, altmış mil ötedeki insanları nasıl öldüreceğimi bulup çıkaramam," diye bilgiçlik taslıyordu). Bunun yerine, onun avının bir yüzü, bir bedeni ve duyguları vardı, ilk çarpışma görevinden önce, adam zayıf mı, şişman mı? diye sormuştu kendine. Ölürken dudaklarında Führer'in adı mı olacaktı, ya da insan olarak yalnızca kendinin bilincine varmış halde mi ölecekti? Ve bu ilk "av" onu düş kırıklığına uğratmamıştı. "Her şeyin temelde doğru olduğunu hissediyordum," diye anımsıyordu, "o ölmüştü, bense hayat-

taydım; kolaylıkla bunun tersi de olabilirdi; ve o da bir biçimde doğru olurdu." Avcı pilotu "iyi öldürme ayrıcalığı"na sahipti, (piyade kuvvetlerindeki gibi) aşırı "kişisel duygular", (bombalama görevlerindeki gibi) "her şeyi yıkıp dökmek" için duyulan çocukça istek yoktu. Bunun yerine, savaş pilotu, "serinkanlı, kesin, kişisel olmayan" bir düellocuydu. Öl ya da öldür oyununda, kan şerefli bir biçimde dökülmeliydi. "Ölüm hak ettiği ortama kavuşturulmalıdır; hiçbir zaman basitlik haline gelmemelidir; zaten avcı pilotunun gözünde hiçbir zaman o hale gelemez," sonucuna varıyordu. Ocak 1942'de Hillary, Kraliyet Hava Gücü'ndeki görevine döndü. Bir yıla kalmadan, bir talim uçuşu sırasında öldü.[3]

Toplumsal terazinin öbür kefesinde (ve savaşçı efsanesinin daha biçimsiz yanını temsil eden) Vietnam Savaşı'nda pusu nişancısı Dave Nelson vardı. "Uyuşturucuların etkisiyle girdiğim âlemde gerçekten bulunuyordum," diye açıklıyordu. Amacı, Vietnam'ın en iyi pusu nişancısı olmaktı; kemerinin altında yetmiş iki ölü, bin yüz metrelik "en iyi menzil"le iyi gösteriş yapıyordu.

Nelson savaşmak için yetiştirilmişti. Babası, Panama'daki Orman Talim Okulu'nda Kıdemli Çavuş rütbesine yükselen, birçok nişan sahibi bir İkinci Dünya Savaşı kahramanıydı. Nelson'a, altı yaşından itibaren silah atması öğretilmişti, ilk geyiğini sekiz yaşında öldürmüş ve on iki yaşından başlayarak, ormandaki manevralara katılmıştı. Babasıyla dostlarının mutfak masasının başında sarhoş olup anlattıkları savaş hikâyelerinin tadına varmıştı. 1967'de, babası İkinci Dünya Savaşı'nda aldığı, bir türlü geçmeyen yaraların etkisiyle ölürken, on yedisindeki Nelson, savaşa gitme sırasının ona geldiğine karar verdi. Babasının ölümünden birkaç ay sonra orduya yazıldı.

Başlangıçta Vietnam -tabii pusu nişancısı olmaya karar verene kadar- ona düşlediği heyecanı vermedi. Bu karar iki nedenin etkisinde verilmişti. İlk olarak, Nelson emir almaktan ve kimliğinin bir toplulukça yutulmasından hoşlanmıyordu. Son derece bireysel ve kuralların dışına çıkabilme olasılığına sahip pusu nişancılığı rolü ona çekici gelmişti. İkinci olarak ve daha da önemlisi, sıradan bir erin kendi savaş kavramına göre yaşayamayacağının farkına varmıştı. Öylesine gururla taşıdığı "savaşçı ruhu" "düşmana saygı"nın üzerinde duruyor ve "savaş yaşamında sivilleri öldürmenin ya da kendini ya da görüşlerini yitirmenin yanlış olduğu" konusunda diretiyordu. "Savaşçı" kavramı, kötü niyete ve vahşete kapılmadan temiz öldürmek, çabuk öldürmek, beceriyle öldürmek anlamına geliyordu. Oysa Vietnam'da piyadeler bu gibi kuruntulara kapılamazlardı. Nelson, sivilleri öldürmekten kaçınamayacağını çabucak anladı: İlk "av"ı, bir konvoyun

geçtiği yola fazla yakın yürüyen genç bir çocuktu. Başka bir seferinde, vurduğu bir genç kızın gözlerinde ona duyduğu derin nefretle önünde ölüp gidişini izlemek zorunda kalmıştı. Oysa pusu nişancısı olarak tüm hedefleri yasalara uygun olurdu ve "temiz bir vuruş"tan emin olabilirdi... "Temiz bir vuruş başarılı bir işti". Savaşçı, yaşamın ve ölümün gücünü hiçbir zaman kötüye kullanmazdı. Nelson, çılgınca ateş edilen çatışmalara katılmaya zorlanamazdı. Onun yerine, görevi, sakin kafayla ve serinkanlılıkla karşılık vermekti. Nelson'un deyişiyle, "Yaşayacak olanı da, ölecek olanı da ben seçiyordum, çünkü silahın dürbününden bakıp tetiği çekiyordum". İşin öbür yüzünde, ölümü kendi kucaklayışı vardı: Eğer vurulacak olursa, ölünceye dek çarpışacağından her zaman emindi (örneğin, bir ağacın üstünde pusudayken, eğer yaralanırsa, ölene dek savaşmayı zorla sürdürmek için kendini ağacın dallarına bağlardı). "Bir kez kendi ölümünüzü kabul edersiniz," diye açıklıyordu, "öldürme konusunda ustalaşabilirsiniz çünkü artık ölseniz de önemi yoktur." Her zaman "çok korkmasını" sağlayarak daha etkili bir katil olabiliyordu. Nelson için pusu nişancılığı, kendisi hakkındaki onurlu savaşçı görüşüne bağlı kalabilmesinin tek yoluydu.

Öte yandan, bir pusu nişancısı olmaktan duyduğu zevk ikinci görev turundan sonra sürmedi, çünkü çok ağır kayıplar veren bir birlikten sorumluyken, çarpışmada bağırsakları dışarıya çıkan bir Amerikan pilotunu vurmak zorunda kalmıştı. Savaşçı yasasına göre gerekliydi (şerefli bir savaşçı yoldaşlarının acısına son verirdi), ama bu durum savaşçı ruhuna ilişkin daha "sivil" bir kavrama sahip, gönüllü askere yazılmış bir birliğin kendisini dışlamasıyla sonuçlandı. Nelson gözünde yaş, "Herkes sustu ve benden uzaklaştı. Anlamamışlardı... Bana acayip biriymişim gibi baktılar.....çünkü davranışımın ardındaki kavramı anlamamışlardı," diye anımsıyordu. Son incelemede, Nelson, *profesyonel* bir "savaşçı törelliği"ne örnek oluşturuyordu. Genelde, zorunlu askerlerden oluşan ordularda eski askeri törellik tümüyle reddediliyordu: Sivillerden oluşan askerler susmak zorundaydılar. Vietnam (Nelson'un vardığı sonuca göre) "savaşçı kavramına ölüm darbesini indirmişti". Bundan sonra, Nelson işin "karanlık tarafı"nı kucakladı, yani, nefret, intikam ve düş kırıklığı yüzünden öldürmeyi.[4]

Kendilerine unvan vermiş bu üç savaşçı, savaş anılarından efsane yarattılar. Biri, yurdundan binlerce mil uzakta süngüyle dövüşün vahşi bedensel temasıyla coşan yurtsever bir yazardı. Öbürü, cüretkâr hava düellolarının bedelini ürkünç yara izleriyle ve sonunda yaşamıyla ödeyen kendini beğenmiş bir idealistti. Sonuncusu, iğrenç bir savaşta öldürürken "temiz iş" çıkarma sanrılarına kapılan bir savaşçıydı. Savaştaki bu şeref efsaneleri açıkça birbirinden farklı ve birbiriyle

çelişen ve farklı geleneklere uyan adamlardı ve aralarında yoğun rekabet vardı. Yine de, ister başka piyadeleri süngülerken, kendileri gibi pilotlara ateş ederken, ya da uzaktaki bir düşmanı pusuda nişan alarak vururken kendilerinin savaşçı olduğunu düşünen savaşan askerler, yiğitlik, içtenlik ve beceri konularına aynı önemi veriyorlardı.

Bıçaklıklar, Uçaklar ve *Teleskoplar*

"Soğuk çelik", "hava süvarileri" ve "insan-izleme" savaşta, savaşçı ruhunun özünü yansıtıyordu. Bu üç çatışma biçiminin de oldukça ender rastlanır olması fark etmiyordu. Örneğin, süngülü saldırı savaşanların çoğunun savaş deneyimini temsil etmiyordu. Birinci Dünya Savaşı'nda bile, uzun mesafeden topçu bombardımanı tüm askerlerin üçte ikisini öldürürken, yaralanmaların yüzde birinden azı süngüyle gerçekleştirilmişti.[5] Yazınsal değeri olmayan gülünç bir şiir, "My Bay'nit'de (1916) (Süngüm) yakınma konusu olduğu gibi:

Süngüm, bisküvi ısıtmakta kusursuzdur,
Sığır eti konservesi açmakta da kullanılır;
Ateş karıştırmakta çok işe yarar;
Adama saplanmasın da ne iş isterseniz görür.[6]

Savaş pilotu da pusu nişancısı da belirleyici birer örnek değillerdi. "Kişisel" hava savaşı, makineli tüfeklerin kanatlara takıldığı Birinci Dünya Savaşı'nın ortalarına dek ortaya çıkmadı ve o dönemde bile uçaklar, kendileri gibi havacıları vurmaktan çok düşman mevzilerinin keşfi, topçu gözetleme ve sivillerin üzerine bomba atma amacıyla daha yaygın biçimde kullanıyordu. Pusu nişancılığı da seçilmiş küçük bir topluluk tarafından yapılırdı. 1914-18 savaşının Batı Cephesi'ndeki siperlere inmiş çatışma tarzının, hızlı makineli tüfek ateşinin yöneltileceği kitle hedeflerinin pek bulunmadığı koşullarında, her bir taburda ortalama yalnızca on altı pusu nişancısı görevlendirilirdi.[7] Birinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından, pusu nişancıları "İmparatorluğun uç noktalarında, geldikleri yerlere geri gittiler ve onlardan bir daha hiç haber alınmadı, çünkü askeri öğretmenlerin inancına göre onların önemi yalnızca o savaşın durağan niteliğinden geliyordu.[8] İkinci Dünya Savaşı'nda (pusu nişancılarının belirli savaş alanlarında, paraşüt ve hava birlikleri, komandolar ve SAS komandoları gibi uzman birliklerde kullanıldığı dönemde), her bir taburdaki ortalama pusu nişancısı sayısı sekize düşmüştü. Nelson savaşa katıldığında bu sayı daha da (altıya) düşmüştü.[9] Vietnam'da Avustralya taburlarına pusu nişancısı silahları verilmemişti bile[10] ve Amerikan taburlarının öldürdükleri adam sayısı görece olarak düşüktü. Örneğin, 1969'un

ortalarına gelindiğinde, 9. Piyade Tümeni'ndeki pusu nişancılarının ayda (ortalama) 200 düşman öldürdükleri kaydediliyordu.[11] Bu, toplam ölümlerin çok ufak bir oranını oluşturuyordu.

Az rastlanır olmalarına rağmen, Idriess, Hillary ve Nelson tarafından taparcasına hayranlık duyulan çarpışma biçimleri genellikle saygı görüyordu. En az takdir gören savaş tekniği Nelson'ınkiydi. Pusu nişancılığı yeteneğinden duyduğu gurur, öncelikle, muvazzaf ordu güçlerine ve uzmanlık birimlerine özgü bir olguydu: Nelson'ın acı bir biçimde dile getirdiği gibi, onun tercihleri birçok sivil-asker tarafından paylaşılmıyordu. Yine de, pusu nişancıları işlerinden çok büyük bir tatmin duyuyorlardı. Idriess, pusu nişancılığının bire bir niteliğini beğeniyor, (aynı süngülemek gibi) kendisini çok heyecanlandırdığını kabul ediyordu.[12] Savaşanlardan biri, pusu nişancılığı "müthiş bir heyecan.....yaşam dolu yüzler," diye açıklıyordu.[13] Başkaları tüfeklerinin kabzasındaki çentiklerle gururlanıyordu ve yalnızca istihbarat toplamakla görevlendirildikleri zamanlara kızgınlıkla içerliyorlardı.[14] Bunlar son derece istekli katillerdi, bir pusu nişancısının dediği gibi "görev aşkı"yla çalışıyorlardı.[15]

Birinci Dünya Savaşı'nda ve savaş arasındaki yıllarda süngülü çatışma, çok daha geniş bir anlamda savaşçı kültürünün en büyük başarısını temsil ediyordu. Süngülerin kandan çok reçelle lekenebileceği gerçeğini göz önünde bulundurmayan savaş düşleri, saplamak ve batırmak saplantısıyla doluydu. Yirminci yüzyılın ilk birkaç on yıllık süresinde süngüyle saldırı, savaş öykülerinin temel motifiydi. Kurmaca yazında canlandırılan sahneler, kurşunun uyandırdığı korkunun *sesi* üzerinde duruyorlardı. John Finnemore'un *A Boy Scout with Russians* (1995) (Ruslarla İzcilik) ve *Two Boys in War-Time* (1900 ve 1928) (Savaşta İki Çocuk) adlı kitaplarında çok canlı bir biçimde betimlediği gibi, "damlayan" süngülerin göğüs kafesini kırıp bedene saplanışlarını ve "uzun, keskin süngüler hedeflerini bulunca yükselen çılgınca iniltiler"i anlatıyordu.[16] Nat Gould'un *Lost and Won. A Tale of Sport and War* (1916) (Yirilmiş ve Kazanılmış. Bir Spor ve Savaş Masalı) adlı kitabında kahraman, kılıcını bir Uhlan'ın göğsüne sapladığında "kemiklerin mide bulandırıcı bir sesle çatırdaması"nı duyunca çoşuyordu.[17] Romancılar biraz çekingen okurlarını inandırmak için, "bu mide bulandırıcı" sesin, Hunları kesinlikle "korkutan ve şaşırtan" "ilahi bir neşe", bir "tatmin heyecanı" verdiğini söylüyorlardı.[18]

Genç adamlar bu gibi ürpertici hikâyeleri ciddiye alıp, düş ile deneyim arasındaki çizgiyi bulanıklaştırıyorlardı. Örneğin, savaşçı hikâyeleri, süngüyle gerçekleştirilen tuhaf güç gösterilerine düşkündü: Özellikle de düşmanı "şişleyip" sonra da "fırlatma"ya. Albay Frederick Sadleir Brereton'un *With Rifle and Bayonet. A Story of the Boer*

War (1900) (Tüfekle, Süngüyle. Boer Savaşı'nın Öyküsü) adlı kitabında "Herkül gibi güçlü", İskoç eteği giymiş bir dev, "korkak küçük bir Alman"ı süngülüyor ve "aynı, bir adamın yaba ile bir yığın samanı savurduğu gibi" Alman'ı omuzunun üzerinden arkaya fırlatıyordu.[19] John Finnemore'un *Two Boys in War-Time* (1900 ve 1928) adlı kitabında alay sancağını taşıyan bir çavuş da, "dev gücü"nü "yarılmış bir Boer"i omuzunun üzerinden fırlatmak için kullanmıştı.[20] 1915'te (okurlara söylendiğine göre) 4. Kraliyet Tüfekli Piyade Birliği'nin adamları Hunlar'ı süngülerken "neşeli vakit geçirmişlerdi": Savaşanlardan biri "saman savurma havasına girmiştik, ama elimizde insan bedenleri vardı," diye böbürlenmişti.[21] Bu kurgusal anlatımlar gerçek olayları yankılıyordu: 1915'te bir İrlandalı Deniz Piyadesi topçusu bir tüfekli piyade erinin (bir "küçük adam") süngüsünü "koca bir Türk"e nasıl sapladığını ve onu omuzunun üzerinden fırlatıp nasıl bir uçurumdan aşağıya attığını anlatıyordu. "Bu olanaksız bir başarı gibi geliyordu, ama İrlandalı küçük adam saatler sonra hâlâ hayattaydı ve capcanlıydı, sanki tehlikeden uzak bir yaşama sahip gibi işini sürdürüyordu." [22] Cesetleri omuz üzerinden savurmakla ilgili düş ürünü hikâyeler öylesine yaygındı ki, 1915'te yayımlanan resmi bir elkitabı öğretmenlere, talim sırasında askerlerin "harman savurma eğilimleri"nin engellenmesi öğüdünü veriyordu. Yazar okurunu büyük ciddiyetle şöyle aydınlatıyordu: "Düşmanınızı yabanın ucundaki bir yığın buğday gibi omuzunuzun üzerinden atmak çok güçtür ve oldukça gereksizdir".[23]

Böyle olmasına rağmen, hiç kimse, süngüye yakıştırılan göz kamaştırıcılığın değerini düşürmeye hazır değildi. Doldurduğu yer, kısmen, erkeklerin modern savaşın gerçekliklerine ilişkin bilgisizliklerine dayanıyordu. Acemi askerler, tüfeklerine pırıl pırıl bıçaklarını geçirmeden, kendilerini gerçek birer asker gibi hissetmiyorlardı.[24] Amerikan topçuları (ağır topçuların hiçbir zaman süngü kullanma durumunda bulunmamaları nedeniyle) cepheye gitmeden süngüleri ellerinden alınınca "biraz yaygara" koparmışlardı: "Uzun zaman, bir Hun'u süngüleme umudunu yaşattık," diyerek karşı çıkmışlardı.[25] Birçok erkek için süngüyle dövüşmek, her zaman "en gerçek" savaş biçimiydi.[26] Birinci Dünya Savaşı'nda Coningsby Dawson'ın anımsadığına göre, bu "korsanların yüreklerini coşkuyla dolduran türden kanlı bir dövüştü.[27] İrlandalı gazeteci Michael McDonagh, şaşkınlık içinde, "Süngüyle saldırının vahşi coşkusuna, ölümcül bir karşılaşmada yüz yüze gelen erkeklerin şaşkınlığına, yenik düşmüş düşmanın kovalanmasına susamışlardı!" diyordu.[28] Cephenin millerce arkasında, yakınına ilerleme olasılığı çok az bulunan adamlar ailelerine düş ürünü mektuplar yazmak için esinleniyorlardı. Bu mektuplarda, son bir

çatışmada nasıl "gözlerini kan bürüdüğünü ve başka bir şey anımsamadıklarını", ancak sonradan, süngülerinin, yakışır biçimde "kan ve saç" ile lekelendiğini fark ettiklerini söyleyerek caka satıyorlardı.[29] Süngüyle "öldürme" bir dereceye kadar, önemli cinsel düşünceleri de anıştırıyordu.[30] Bir siper baskınına hazırlanan adamlar ellerini süngülerinin üzerinden "okşayarak" geçirirken, bir yandan da bıçağın başka bir adamın göğsüne "derinlemesine saplanıp" "adamın kalbindeki kanın, silahın ağzına fışkıracağı" o ürpertici mutluluk anına hazırlanırlardı.[31] Erkeklerin süngüyle giriştikleri kahramanlıklardan, babaları, erkek kardeşleri ve erkek arkadaşlarından çok, annelerine, kız kardeşlerine ve kız arkadaşlarına söz ederek övünmeleri bir rastlantı değildir.

Savaş arası yıllarda, askeri yetkenin Kraliyet Ordusu Hizmet Kıtası, Kraliyet Ordusu Tıbbi Hizmet Kıtası, Kraliyet Ordusu Askeri Gereç ve Silah Kıtası, Kraliyet Ordusu Vezne Dairesi Kıtası, Kraliyet Ordusu Eğitim Kıtası ve Ordu Dişçilik Kıtası gibi kıtaları (bunların hiçbir zaman süngü kullanacak durumda kalmayacakları gerekçesiyle) süngüden arındırma tehditleri hiddetle ve üzüntüyle karşılanmıştı. Ne de olsa, süngüler "erkeklerin savaşkanlığının simgesiydi ve onların süregelen kullanımı askeri ruhu ve gururu korumakta gerekliydi".[32] Yaygın inanca göre, yalnızca bu "şerefli" ama modası geçmiş savaş aleti vahşi düşmanı yenebilirdi. Süngü, İngiliz, Amerikan ve Dominyonlar'ın birliklerini "karşı konulmaz" kılıyordu.[33] Türkler ve İtalyanlar, çeliği görünce cephelerini terk etmişlerdi.[34] Süngü Alman askerlerinin yüreğine de korku salmıştı.[35] Kılıcı, örnek gösterebilecek kadar iyi kullandıkları kabul edilen Japonlar bile, yakın dövüşten "tad almıyorlardı" ve süngüyü görünce cesaretleri kırılabiliyordu.[36]

Daha sonraları Vietnam Savaşı sırasında (kitlesel ateş gücünün kuşku götürmez biçimde göğüs göğüse çarpışmanın yerini aldığı sırada), soğuk çelik efsanesi gücünü koruyordu. Örneğin, kıdemli er Rod Consalvo, M14 ile donatılmış tüfekli bir erdi ama düşman sahasında nöbetçilik görevinin ilk gecesini şöyle anımsıyordu:

> karanlık basmaya başlayınca ben de korkmaya başladım.....o yüzden süngümü tüfeğime taktım. Bunun bana ne yararı olacağını bilmiyordum ama.....hiç değilse feci sert *görünüyordu*.[37]

Birinci Dünya Savaşı öykülerine süngülü piyade eri hâkimse, onun sonraki eşdeğeri avcı pilotuydu. Gerçekten, hava savaşı, süngü savaşının teknik eşdeğeri olarak düşünülüyordu. Erkekler, hava savaşından sanki piyadelerin ilerlemesine ya da kılıçlı süvarilerin saldırısına benzermiş gibi söz ediyorlardı. David Lloyd George havacıları,

"bulutların süvarileri" diye övüyordu.[38] 1944'te Burma'daki deneyimlerini anlatan Kenneth Hewingway'in deyişiyle, uçmak "heyecanın ve kural tanımazlığın tatmin edici bir karışımı"ydı; hızla uçup kısa sürede cehennemi yaratacaktık – tam o sırada N. W. Frontier kabilelerine mensup adamlar tepelerden aşağıya akın ediyorlardı.[39] Yeni Zelandalı Colin P. Sisson, Vietnam'da, yakın düzen ilerleyen helikopterlerden birinde çarpışmaya gidişini anlatırken, "korkum geçti," diye anımsıyordu:

> ve birden esinlendim ve müthiş heyecanlandım. Kendimi süvari birliklerinden birinde sandım, kılıçlar çekilmiş, düşmana yüz yüze saldırır gibiydik.....tüfeğimi daha sıkı kavradım, çatışma alanına ulaşıp düşmanla karşılaşmaya istekliydim.[40]

Helikopter düzenleri *Apocalypse Now* (Kıyamet) filminde olduğu gibi kolaylıkla, süvarilerin saldırısıymış gibi yansıtılıyordu.

Teknoloji ile daha geleneksel savaşçı ruhu, başka hiçbir yerde havada olduğu kadar başarıyla kaynaştırılmıyordu.[41] Hava mürettebatının tümü gönüllülerden oluşuyordu ve çok iyi eğitilmişlerdi. Hava kuvvetlerinin yüksek mevkii ve itibarı, çok iyi terfi fırsatlarının bulunduğu ve havacıların daha yüksek oranda nişan ve askeri ödül aldıkları anlamına geliyordu. Subayların, askere alınmış adamlarıyla, öbür hizmetlerde olduğundan daha iyi ilişkileri vardı ve bu durum toplulukla da yüksek derecede bir özdeşleşmeyi teşvik ediyordu. Piyadelere kıyasla, birbirleriyle daha yakından ve açıkça özdeşleşen havacıların, çoğu zaman yoldaşlarına bağımlı olmaları, hava üslerindeki *beraberlik ruhunun* son derece güçlü olma eğilimini gösteriyordu. Üsteki yaşam çoğunlukla, aşırı gelişmiş okul çocuklarının kampını andırıyordu. El şakaları, içki âlemleri, arkadaşların soyunup göbeklerinin birayla yıkanması ve eşyaların havaya fırlatılması hep, "oğlanlar"ın başarılı bir "av" sonrası neşesinin bir parçasıydı.[42]

Hava savaşı, savaşanlar arasında çok seviliyordu. İkinci Dünya Savaşı'na ait bir Amerikan araştırmasına göre, çarpışan piyade erlerinin beşte ikisine oranla çarpışan hava mürettebatının dörtte üçü ileride verilecek çarpışma görevlerini yerine getirmek için istekliydi. Çarpışma ne kadar "kişisel" olursa, savaşan hava mürettebatı da işlerinden o kadar zevk alıyordu (işte bu yüzden İkinci Dünya Savaşı'nda, Amerikalı hava çarpışma mürettebatına "Bu işi yeniden yaparsanız, yine havada savaşmak için mi yazılırdınız?" diye sorulduğunda, savaş pilotlarının yüzde 93'ü, hafif bombardıman uçağı pilotlarının yüzde 91'i, orta bombardıman uçağı pilotlarının yüzde 81'i, ağır bombardıman uçağı pilotlarınınsa yüzde 70'i "evet" yanıtını vermişlerdi).[43] Aletin

altında kaçışan insanları görmek bir hafif bombardıman uçağı pilotunu "eğlendirse"de, "eski bir kentin kalıntılarının, kendi bombalarımla havaya uçuşunu görünce üzülüyordum," diyordu.[44] Hava savaşçıları avlarına "sessizce yaklaşmak"tan hoşlanıyorlardı. James Byford McCudden, bir Hun'u vurup düşürdükten sonra şöyle diyordu:

> Bence bu benim yaptığım en iyi av izleme işiydi. Avına iyi bir biçimde yaklaştıktan sonra başarılı sona ulaşmanın insana sağladığı doyumu tarif edemem.[45]

Roderick Chrisholm, İkinci Dünya Savaşı'nda Kraliyet Hava Gücü'nde gece avcı pilotuydu. 13 Mart 1941'de iki düşman uçağını imha etti. Bu deneyimin "aynısı hiçbir zaman olamaz," diye yazıyordu:

> Gecenin geri kalanında uyumak olanaksızdı; ondan sonra günlerce başka şeyden bahsetmedim; haftalarca başka şey düşünmedim.....çok tatlıydı ve sarhoş ediciydi.[46]

Aynı biçimde, Spitfire pilotu, Uçuş yüzbaşısı D. M. Crook, "çarpışmadan hemen önceki anları" "yaşamın en şeref verici heyecan anları" olarak tanımlıyordu. Düşen bir uçak görüntüsüyle "tamamen büyülenmişti" ve gözünü bu görüntüden ayıramamıştı.[47] Kenneth Hewingway, yerdeki Japon askerlerini dalış yaparak bombalamıştı: "Vay, be...Vaay, be!" diye haykırmıştı, "coşku"sunu güneşli bir ilkbahar sabahında şampanya içme sevincine benzetiyordu. Kendini "insafsızca mutlu" hissediyordu, "tam bir ataç düşkünlük içindeydi".[48] Vietnam Savaşı sırasında William J. Simon gibi savaş karşıtı şairler bile, havadan öldürmenin yüce olduğu konusunda birleşiyorlardı. "My Country" (Ülkem) adlı şiirinde bu olayı şöyle anlatıyordu:

> *Her gün bulutlar üzerinde giden, alüminyum çağının görevli*
> *tırpan sallayıcısı,*
> *gümüşi katliam makineleri: yukarıdan yağan cehennem ateşi.*[49]

Savaşçı Mertliği ve Becerisi

Her üç savaşçı tipi, belirli mertlik yasalarına (ya da bilinen usullere, tören ve nezaket âdetlerine) örnek oluşturuyordu. Bu kurallar şerefli bir değiş tokuşu, merhameti ve fedakârlığı gerektirdiği gibi, gözüpek maceracılığı ve ölümün âlicenap bir tavırla hiçe sayılmasını da çağrıştırıyordu. Savaşanlar eylemlerini anlatabilmek için yiğitlik ülküsünün dilini kullanıyorlardı. Böylelikle, süngülü çarpışmanın "savaşın barbarca soyluluğu"nu geri getirdiği düşünülebilir.[50] Harold

Stainton'un deyişiyle, Wytschaete Wood (1914) savaşı bir on sekizinci yüzyıl çarpışmasını andırıyordu: "Burada, sinsice yaklaşan mermi ateşi engelinin ardında düzenli bir ilerleme yoktu, ama soğuk çeliğin etkili biçimde kullanıldığı, Kuzey İskoç geleneğine çok yakın çılgınca ileri atılma vardı."[51] *Irish Ecclesiastical Record* (İrlanda Kiliseler Örgütü'nün Kayıtları) bile (1914'te), "savaşın yüce mertliğinden, şiirselliğinden ve romantikliğinden çok şey" yitirmesine karşı bağırıp çağırıyor, savaşta "kişisel öğe"nin inkâr edilmesinin moral bozucu bir etkisi olduğunu iddia ediyordu. Bu türden bir moral bozukluğuna meydan okuyacak araç süngüydü.[52]

Pusu nişancılığı ile hava savaşı, modernlik ile eski moda mertliği birleştiriyordu. Avustralyalı bir pusu nişancısına göre, düşmana dürbünden bakarak ateş etmek, "yirminci yüzyılın modern savaşına özgü vahşet" ile "önceki savaşların romantizmini ve mertliğini" birleştiriyordu.[53] Hava savaşının ortaçağ savaş âdetlerine benzediği daha da kuvvetle düşünülebilir. Lloyd George, heyecandan kendinden geçercesine şunları söylemiştir: "Her bir uçuş bir yiğitlik öyküsüdür; her bir yüksek başarı bir destandır... Bunlar, eski yiğitlik efsanelerini geri getirirler."[54] W. N. Cobbold, "Binbaşı Albert Ball, V. C., D. S. O." (1919) adlı şiirinde, tek başına Hunlar'la çarpışıp bir sürü uçaksavar topundan kaçarken atlı arabasını göğün bir ucundan öbürüne süren, "yukarıdaki bulutların kahraman süvarisi"nden şairane bir dille uzun uzadıya (otuz ikiden fazla kıtada) söz ediyordu.[55] Aynı ciltte yayımlanan "The Revival of Knighthood"da (Şövalyeliğin Yeniden Doğuşu), Cobbold şövalye ruhunun hava savaşında yeniden doğduğunu ileri sürüyordu. Havacı, eskinin süvarisi ile bir tutuluyordu: O, "bulutların muzaffer Atlısıydı", bulutlar arasında gezinir, göğün boşluklarını hızla aşardı. Çarpışmada "top kundağına karşı top kundağı" vardı ve havacılar "çelikten ve telden küheylanlar"a binerlerdi. Yine hep, "teke tek dövüş", "romantik macera", gerçek savaşçının ya galip geldiği ya da öldüğü bir düello söz konusuydu.[56] Avcı pilot Cecil Lewis, Richard Hillary'nin bu bölümde daha önce geçen sözlerini daha az şairane bir tarzda yankılıyordu:

> Yalnız olmak, yaşamının kendi elinde olması, kendi becerini kullanmak, tek başına, düşmana karşı olmak. Ortaçağın er meydanı gibiydi, modern savaşta, kişinin düşmanını görüp ölümcül bir dövüşe giriştiği tek alan, mertlik ve şerefin hâlâ bulunduğu tek yer. Beş mil ötede, size karşı hiçbir kişisel düşmanlığı olmayan biri, ateşlediği silahla sizi paramparça ederken ve ne yaptığını bile bilmezken – siz çamurlu bir hendekte oturmuş beklemiyordunuz. O kişinin yaptığı savaş değil cinayetti. Anlamsızdı, vahşiceydi, alçakçaydı. Biz bundan kurtulmuştuk.[57]

Havacılar "beyefendiler gibi" yaşar ve savaşırlardı.[58] Üsleri güvenli bölgelerdeydi ve böylelikle, görev aralarında, bol bol rahatlama fırsatları vardı. Hava üslerine gelen ziyaretçiler, "yarım saat önce insanları vurup düşüren" adamların nasıl olup da o anda "çiçeklerle süslü bir yemek masasında, iyi bir orkestra müziği eşliğinde, yıkanmış, temizlenmiş, rahat giysiler içinde oturdukları"na şaşarlardı.[59]

Bu mertlik yasası temelinde ülkücü bir tinsellik içeriyordu. Kendini yaratmış savaşçılar süngünün, başka silahların sahip olmadığı bir dürüstlüğü olduğunda diretiyorlardı.[60] *The Incinerator*'da (Genç Gönüllü Yurttaşların tek sayfalık gazetesi) bir yazar, süngünün "yaşayan bir Tanrı"nın, çığırından çıkmış insanlık karşısındaki adaletinin, hakkının ve gazabı"nın simgesi olduğunu açıklıyordu. Öldürmekten mideleri bulanan adamlar bile "haçlı inancına sahip bir süngülü savaşçı"nın "Tanrı'ya, bir makineli tüfekçiden daha yakın" olduğuna inanıyorlardı.[61] Bu görüşü herkesten çok din sözcüleri destekliyordu. 10 Aralık 1939'daki bir yayında konuşan Kardinal Hinsley, modern mekanize savaşın dehşetinden dokunaklı bir dille söz etmiş, günümüzde yerini mayının, bombanın, torpidonun ya da gazın aldığı kılıcın, -adaletin simgesi.....güçsüzün güçlüye karşı kendini mertçe savunma aracı- bu silahın, savaşa hâkim olduğu günleri özlemle anmıştı. "Bilimin büyük başarıları" "vahşete hizmet için satılmıştır" diyerek yakınmıştı.[62]

Oysa en önemlisi, öldürmenin bu gibi yolları, teknoloji güdümündeki adsız savaşta bireysel cesaretin üzerinde duruyordu. Savaşanların birçoğu, bombalamanın ruhsuzlaştırıcı adsızlığına karşı, *kişisel olarak* kan akıtabilmenin özlemini çekiyordu.[63] Binbaşı M. D. Kennedy'nin deyişiyle:

> İstihkâmsız savaşta, hiç değilse bir karşılık alabiliyordunuz. Şimdi ilk kez denenen istihkâm savaşında bunun hemen hiç olasılığı yoktu. İstihkâmsız savaş geleneklerine göre yetiştirilmiş birlikler açısından cesaret kırıcı bir deneyimdi. Eski gelenekte herkes karşı saldırıda bulunabilirdi ve kişinin kendisi ya da düşmanı, adil istihkâmsız savaşta ölür ya da yaralanırdı. Hem adamların hem de subayların eşit ölçüde istedikleri, iyi bir "dövüş" olanağına kavuşmaktı.[64]

Savaşanların birçoğunun gözünde süngülü çatışmayı çekici kılan da buydu. Örneğin, Kraliyet Inniskilling Tüfekli Birliği'nden Charles Cecil Miller, savaş alanında göğüs göğüse çarpışmayı "son derece heyecan verici" diye tanımlayarak, açıkça "millerce öteden ateşlenen, gürültülü bir metal parçasınca paramparça olmanın daha az heyecan verici" olduğu yorumunu yapmıştı.[65] Guy Warneford Nightingale de

(Kraliyet Munster Tüfekli Piyadeleri'nden) 4 Mayıs 1915'te kız kardeşine yazdığı mektupta süngüyle göğüs göğüse yapılan savaşın canlılığını anlatıyordu: "Çok iyi vakit geçirdik," diye yazıyordu, "esas şey olan düşmanı görüyorduk ve adamların hepsi bağırışıp bundan çok zevk aldılar. Bütün o dehşet verici pusu nişancılığından sonra büyük bir rahatlamaydı."[66]

Nightingale'in pusu nişancılığından hoşlanmayışı, adsız savaşçılarca pusuda nişan alınarak vurulmaya duyduğu nefretin ifadesiydi. Oysa pusu nişancılığı yapan kişi, eyleminden, tam da düşmanın kimliğini belirleyebildiği için zevk alıyordu. Pusu nişancılığı da kişisel bir öldürme biçimiydi: Öldüren kişinin kurbanının "gözünün içine" bakması gerekiyordu.[67] Adamlara pek az çıkış seçeneği sağlayan bir savaşta, bireysel becerilerini sergileme olanağı tanınıyordu.[68] F. de Margry gibi pusu nişancıları "işin püf noktaları"nı bilmekten ve Alman askerlerini beklenmedik taktikler ve üstün akılları sayesinde yenebilmekten çok gurur duyuyorlardı. F. de Margry, cepleri, ("zırh"ı olarak adlandırdığı) kız arkadaşından gelen mektuplarla dolu, "sessiz bir güven"le yavaş yavaş savaş alanında ilerlerdi.[69] Bireysel cesaret ve kişinin becerilerini sergileme fırsatı tüm savaşçı öykülerinin temelini oluşturuyordu.

Erkeklerin, bireysel çarpışmaya duydukları saygının başka bir yanı daha vardı. Bütün öbür öldürme biçimlerinden çok pusu nişancılığı hayvan avına benzetilirdi. Örneğin, 1899'da Güney Afrika'da Atlı Keskin Nişancılar Kıtası hizmete sokulduğunda askere alınacaklar özellikle büyük hayvan avcılarından, geyik izi sürenlerden ve İskoç geyik ormanlarında görevli koruculardan seçilmişti.[70] En iyi pusu nişancılarının kırsal kesimden, özellikle de sivil ortamlarda avlanma fırsatına sahip olabilen daha yüksek toplumsal mevkiden kişilerden çıktığına yaygın biçimde inanılıyordu.[71] Pusu nişancılığı düpedüz, avın ateşle karşılık verdiği büyük bir hayvan avıydı.[72] Avın kendisi, "yumuşak derili tehlikeli av eti"nden başka bir şey değildi.[73] Max Plowman'ın 1919'da dediği gibi, öldürülen adam sayısının büyük bir gurur ve rekabet kaynağı haline gelişi, aynı, torbaya atılan keklik sayısının bir övünme konusu oluşuna benziyordu.[74] Tüfekli er Herbert W. McBride'ın, pusu nişancılığı eğitimi sırasında alaycı bir tavırla belirttiği gibi: "Artık Kızılderili avlama mevsimi olmadığına göre, pusu nişancılığı becerisini edinmenin en iyi yolu vahşi hayvan izi sürmektir."[75]

Hava savaşını, "sportmence" bir öldürme biçimi olarak görme eğilimi de vardı.[76] İlk çarpışmalarına giden havacılar "kanla lekelenecek"lerdi.[77] Hava çarpışmalarını izleyen adamlar bunu iki yarışmacı arasındaki "round"lara benzeterek anlatıyorlardı.[78] Savaş uçaklarında, hızla ve ustalıkla öldürülme sayesinde, "eski savaş sevinci" tadılabiliyordu.[79]

Roderick Chirsholm, İkinci Dünya Savaşı'nda gece avcısıydı. 1942'de bir Heinkel'i vurup düşürdükten sonra söylediklerine göre, bu tür çarpışma;

> bir büyük hayvan avıydı ve düşünceler kişisel başarının üzerinde odaklaşıyordu. Sonuçta, düşman bombardıman gücünün bir kayıp verdiğini bilmek tatmin edici olsa da, ilk anda duyulan, kişisel başarı sevinciydi.[80]

Bireysel savaşçının böyle efsaneleştirilmesi ödülün de bireysel olacağı anlamına geliyordu, bu, özellikle, günün "ilk kanı"nı alan pilot açısından geçerliydi.[81]

Bireysel beceriye verilen değer, özellikle savaşın ilk yıllarında, hangi ulustan olduğuna bakılmaksızın pilotlar arasında bir saygı duygusu uyandırıyordu.[82] 1918'de Azizler Günü'nde Lenton Priory Kilisesi'nde vaaz eden Frank Bertrand Merryweather sözlerine, İngiliz as pilot Binbaşı Albert Ball'a ilişkin son derece gözde hikâyeyle başlamış, anlatacağı olayların "şampiyonlar"ın birbirlerine teke tek bir düelloda yaklaştıkları "eski günler"i akla getirdiğini anımsatmıştı. Daha sonra da, Ball'ın, nasıl bir gün, Alman taydaşının (as pilot Max Immelmann) karşı siperlerde olduğunu fark ettiğini anlatmıştı. Ball, Alman hatlarının üzerinde uçup aşağıya, Immelmann'ı öğleden sonra ikide "erkek erkeğe dövüş"e çağıran bir not almıştı. İngiliz uçaksavar toplarının ateşlenmeyeceğine yemin etmiş ve Immelmann'ın da aynısını yapacağına güvenmişti. Kararlaştırılan saatte tüm silahlar susmuş, her iki taraftaki adamlar iki asın yaşamları pahasına savaşmasını izlemişlerdi. Ball kazanmıştı ve İngiliz tezahüratı eşliğinde Immelman'ın cesedinin enkazdan çıkarıldığı yere geri dönmüş ve büyük bir çelenk bırakmıştı.[83] İkinci Dünya Savaşı'nda benzer kurallar itibar görüyordu. Savaş pilotu Paul Richey henüz vurduğu bir uçağın dönerek düşmesini izlerken "büyülenmiş"ti:

> "Aman Allah'ım, ne korkunç!" dediğimi anımsıyorum; kuyruğu aniden yana dönüp kopuvermişti ve aynı anda uçağın gövdesini alevler kaplamıştı. Sonra, uçağın yanında küçük beyaz bir paraşütün açıldığını görüp rahatladım. İyi.

Bir düşman pilotu tutsak alınınca, Richey "hepimiz bu Alman'ın çok iyi bir gösteri sergilediğine inanıyorduk ve tüm pilotların hayranlık duyduğu ruha sunulacak bir övgü olarak, konuğumuz olup akşam yemeğini bizimle yemesini kararlaştırdık," diye açıklıyordu ve pilota bir araya getirebildikleri en iyi yemeği, en iyi giysileri sunmuşlardı.[84]

Hava Filosu Kumandanı Roland Beaumont da benzer bir biçimde, Britanya Savaşı'nda düşürdüğü bir Alman pilotu öldüremediğini fark etmişti. "Biraz önce o denli güzel bir uçuş sergileyen bu adama ateş edemedim," diye açıklıyordu. Düşürülen pilot böylece, Beaumont'u selamlayıp tutsaklığa adım atmadan önce uçağını imha edebilmişti.[85]

Bu kişisel öğe bir adım daha ileri götürülebilir. Efsanevi savaşçılar kimliği belirlenebilen kişileri öldürmekle kalmayıp, aynı zamanda araçlarını da kişileştiriyorlardı. (Kuzey Vietnamlılar'ın kullandığı Sovyet yapımı uçaklar) MIG'lerin, sanki insanmış gibi "öldürüldükleri" söyleniyordu.[86] Mermiler bir uçağı vurunca, bir "düşmanın sendeleyip zıpladığını, sallanıp yuvarlandığı"nı gördüğünü anımsayabiliyordu.[87] Bir Messerschmitt'in "uzun gövdesi"ne "Alman" denirdi.[88] İnsanla araç arasında, çoğunlukla merak uyandırıcı bir hız kayması farkı oluşurdu. "Dizzy" diye tanınan bir topçunun bildirdiğine göre: "Arkadaki nişancıyı öldürdüm ve onu bıraktığımda.....motorlarından birinden glikol boşaltıyordu."[89] Henüz bir Alman denizaltısı bombalamış pilotlar "onu öldürüp öldürmediklerini" merak ettiklerinde, denizaltıyı kastederlerdi.[90] Savaşçılar, kimliği belirlenebilen insanları öldürmekle kalmayıp aynı zamanda "insan" makinelerini de katlediyorlardı.

Bu durum hava bombardımanı ile karşılaştırılınca açık bir karşıtlık gösteriyordu, zaten hava bombardımanı beceriden yoksun olduğu için avcı pilotlarınca daha az yasal sayılıyordu. Silahsız sivilleri bombalamakla, sportmence cesarete ilişkin düşlere dalınamazdı. Kraliyet Hava Gücü'nde yirmi beş yıl subaylık hizmetinde bulunmuş bir adamın deyişiyle:

> Ben avcı uçağı pilotuydum, hiç bombardıman pilotu olmadım ve bunun için Tanrı'ya şükrediyorum. Bombardıman pilotu olarak emirlere uyabileceğimi sanmıyorum. Alman kentlerini bombalayınca kendimi bir iş başarmış hissetmezdim.[91]

Gerçek Düş Kırıklığı Yaratır

Ama bu savaşçı efsaneleri modern savaşın gerçeklerine nadiren ayak uyduruyorlardı. Adamlar, süngülerini düşman bedenlerinden çıkaramamanın uyandırdığı ürküntüye, ya da iğrenç kan kokusuna hazır değildiler. Savaş hiç bitmeyecekmiş gibiydi: Öldürülebilir kişilerin ardı arkası kesilmiyordu. Gerçek "savaşçı" gibi davranmaya kalkışmak adamların canına mal olabiliyordu. Örneğin, süngü kullanmaya meraklı adamlar, geri çekilen düşmanı kovalayıp kendilerini mezar tehlikesine atabiliyorlardı.[92] Hava savaşı bile -o en çok efsaneleştirilen çarpışma biçimi- düş kırıklığı yaratabiliyordu.[93] Birinci Dünya Savaşı

sırasında bir pilotun dediklerine göre, "Büyük Baş"ların pilotlara ve nişancılara çarpışmaları düşünmek için zaman tanımamaları büyük şanstı. "Lanet olsun" diye sözü sürdürüyordu:

> Düşünmeye başlayınca içmeye başlıyorum, kanımı kaynar durumda tutabilmek -canlanıp, gidip öldürmek ve yengilerime bakıp gülmek- için içiyorum. İnsanın hayvandan üstün olması beklenen bu özgürleşme günleri müthiş. Düşünmüyorum.[94]

1942'de, Komutan B. W. Hogan, Guadalcanal saldırısında pilotların yaşadıkları güçlükleri gözlemlemişti. Adamlar, Japon uçaklarını düşürdükten sonra kıvanç duyuyorlardı ama "tüm silahlarını açıp, mermi yağdırarak, tanımadıkları kişilerin çoğunu öldürerek ve sakatlayarak, aşağıda koşan insanlar"ın üzerine doğru uçmaya zorlandıklarında derinden sarsılıyorlardı.[95] Ya da, Guadalcanal'da pilotların alçaktan bombardıman edişlerini ve makineli tüfekle ateş açışlarını anlattıktan sonra Stanley Johnston'ın sözleriyle:

> Onlarınki, yüksekten uçan çarpışmalardan değildi, ün ile nişan kazandıran, düşman kafatası avcılığı da değildi. Tehlikeli bir işti... Bu pilotlardan nadiren söz edilir, adlarının gazetelere geçtiği daha da az görülür.[96]

Hava savaşının yüceltilen mertlik efsanesi, bombalamanın neden olduğu kitlesel katliamla lekelenmiştir. Tarihçi John H. Morrow'un dediği gibi:

> Sivil nüfusun stratejik olarak bombalanması efsanesi, bu konuya ilgi gösterenlerin aklına, hava savaşının gerçekte topyekûn savaş çağının bir çocuğu olduğunu getirmişti, bu da sivil ve askeri hedeflerin bir tutulması ve kadınlarla çocukların bombalanmasının savaş kazanmanın kabul görür bir yolu sayılması anlamına geliyordu.[97]

İki eşit tarafın havada karşı karşıya geldiği efsanesi de aynı ölçüde düş ürünüydü. Tarihçi Robert L. O'Connell'ın vardığı sonuca göre, "En önemli asların avlarının büyük çoğunluğu, uçaklarını zar zor denetleyebilen acemi çaylaklar pahasına gerçekleşiyordu".[98] 1917'ye gelindiğinde, hava savaşında gerçek mertlikten geriye kalan ne varsa uçup gitmişti. 1945'te Stanley Johnson'ın deyişiyle, "kötü durumda yakalanan bir düşmanın, hangi koşullarda olursa olsun kaçıp kurtulmasına izin verilmemeli... Bu savaşta mertlik yok, mertliğe yer yok."[99]

Pusu nişancılığı "kirli" ve şerefsiz bir iş gibi görülüyordu. "Keskin

hüner"le öldürmenin pek de uygun olmayan bir yanı vardı.[100] Pusu nişancıları "Nefret Müfrezesi"ne aittiler.[101] Arthur Emprey öldürmeye meraklıydı ve saldırgandı, ama pusu nişancılığına dayanamıyordu. Kan kokan kitabı, *First Call*'da (İlk Çağrı) (1918) altı haftalık pusu nişancılığını tartışırken değişik perdeden anlatmaya geçiyordu:

> Savaş ateşinde bir adamı "yakalamak" bana gayet normal geliyordu, ama bir seferinde saatlerce ve günlerce pusuda yatıp düşmanın görünmesini beklemek – ve sonra vurmak, bana biraz alçakça görünüyordu.

Emprey, bu yolla, iki adam öldürmüş, "mide bulantısı" hissederek görevden alınmasını istemişti. Sinirli bir pusu nişancısı yararsız olduğundan isteği hemen karşılanmıştı.[102] Pusu nişancılarının kendileri bile, işlerinin "cinayetten biraz daha iyi" ve "pis bir iş" olduğunu kabul ediyorlardı. Victor G. Ricketts'e göre, "yukarıdan aşağıya, Almanlar kadar kötü"ydü.[103]

Resmi kaynaklar da pusu nişancılığı işinden pek hoşlanmadıklarını bildiriyorlardı. Frank Percy Crozier sert bir adamdı, ama o bile pusu nişancılarının kana susamışlığına dayanamıyordu. *The Men I Killed* (Öldürdüğüm Adamlar) (1937) adlı kitabında, Güneybatı, Batı ve Orta Afrika'da hayvan avından ne kadar hoşlandığını anlatıyordu, ama hedef insan olunca durakliyordu: "Bu av pis işti. Bırakmak zorundaydım. Savunmasız adamları, serinkanlılıkla tasarlayarak öldürmek şeytancaydı." Bu tepkinin yaygın olduğuna inanıyordu: Yalnızca "çok sapık" olanlar böylesine "hunharca" bir öldürme biçiminden zevk alabilirlerdi. Tabii, pusu nişancılarına törel kuşkular "hastalık gibi bulaşır" kaygısıyla duygularını hiç açıklamamıştı. Daha sonra *tanklara* 18 pound'lık sahra toplarıyla nişan alınca;

> o şakadan hoşlanmıştı. Çok değişikti; o suçluluk duygusu, o anda sizin için tehlike oluşturmayan ve dürbün görüntüsüyle neredeyse el değecek mesafeye getirilen bir adamı öldürmenin verdiği vicdan azabı yok olmuştu.[104]

Bill Howell da, Loos'da hizmet veren bir pusu nişancısıydı. Pusu nişancılarının öbür askerlerin şiddetli nefretine hedef olmalarının başka bir nedenini açıklıyordu:

> Adamlar bizden tiksiniyor, subaylar nefret ediyorlardı. Bize, kendi mıntıkalarının dışına çıkmak için emir veremiyorlardı. Mesele şuydu, saatlerce bir delikten bakar ve hedeften kesinlikle emin

olunca ateş açardık. Başka hiç kimse emir almadan ateş açamazdı ve Almanlar bunun bir pusu nişancısı olduğunu bilirlerdi ve ellerindeki her şeyi o mıntıkaya salıverirlerdi. Tabii biz, bacaklarımızın gücü yettiğince hızla oradan uzaklaşırdık ve zavallı Tommy'ler her şeye katlanmak zorunda kalırlardı.

Askerlerin büyük çoğunluğu pusu nişancılarına öylesine düşmanca duygular besliyorlardı ki, pusu nişancıları taburun geri kalanından ayrı tutulurdu ve askeri hizmetin her günkü görevlerinin dışında bırakılırlardı.[105]

Adamlar, mektuplarında ve günlüklerinde süngüleme, pusu nişancılığı ve hava savaşı konularında "korkunç maceralar" anlatıyorlardı.[106] Bu savaşa ilişkin efsanelerin çekiciliği mahremiyet, mertlik ve beceri kavramlarına dayanırdı. Savaşanların kendilerini, geçmişteki yiğit şövalyelerin katıldıklarından tümüyle farklı sayılmayacak çarpışmaların içinde hayal etmeleri gurur ve zevk duymaları açısından önemliydi. Modern katliamın belirleyici özelliği adsızlığı, alçakça ve basit oluşuydu ama mertlik efsanelerini canlandıran askerler, bir yandan kendilerini öldürme girişimine verirken bir yandan da düşmanlarına saygı ve merhamet duyabiliyordu. Savaşçı rolünü oynayamamanın düş kırıklığı (bazen ürküntüsü), kimi zaman "savaş"ta değil "kanlı cinayet" peşinde olduklarının farkına varmalarına neden oluyordu. Böylesi kendine gelme nöbetlerine tutulmalarına rağmen, düellocu, şövalye ve uzman efsaneleri, benzersiz çekiciliklerini çağ boyunca korudular. Mertlik, anlamsız şiddetin uyandırdığı korkuyu bastırmak için canlandırılmıştı; akıl karıştıcı adsızlığın yerine mahremiyet konmuştu; beceriklilik, duyarsızlaştırıcı tekdüzeliği kovmak için geçerli kılınmıştı.

3. BÖLÜM

ASKERLERİN ÖLDÜRMEK İÇİN EĞİTİLİŞİ

Nişan al, darbeyi sav, tüfekler omuza, sapla!
Düşmanına gücünü kanıtla!
Bağır, oğlum! Çığlık at! İştahını kabart!
Hazır ol! Geri çekil! Hadi aslanım ... savaş!

Shawn O'Leary, "The Bayonet",
(Süngü) 1941[1]

Richard ("Rick") Edward Marks'ın annesine ve kız kardeşine yazdığı mektuplar, talim kamplarından Vietnam'daki savaşa geçişinin ayrıntılı anlatımını yansıtır. 14 Ekim 1964'te yazdığı ilk mektubunda "Bu, Parris Adası"ndaki ikinci gecem," diyordu, "ve Deniz Piyadeleri'nin kendilerini 'en iyi' olarak tanımlamaya hakkı olduğunu içtenlikle söyleyebilirim. Verdikleri bedensel ve zihinsel eğitim, düşünülebilecek en güç eğitim." Oysa, daha sonra gördüğü gibi, askeri eğitim askeri hizmetin gerçekleriyle baş edebilmekte pek de yararlı olmuyordu ve en büyük deneyimle karşı karşıya kaldığında hiçbir işe yaramıyordu: İlk mektubundan tam on beş ay sonra, çarpışmada öldürüldüğünde on dokuz yaşındaydı.

Ölümünden önce, Marks'ın mektupları gündelik yaşamının ana öğelerini kaydediyordu: "Bir gençlik kraliçesi değil istediğim, tek istediğim bir M14" ezgisini tutturmuştu yoldaşlarıyla birlikte; talim sırasında ona "havlamışlar"dı; "komünist düşman tarafından yakalanınca kendini nasıl idare edeceğinden, Deniz Piyadelerinin Tarihi'ne kadar her şey" üzerine eğitilmişti; ve sonu gelmeyen askeri yürüyüşlere, eşcinselliğe ilişkin konuşmalara ("eşcinsellerin tümü vurulmalıdır") ve M14 tüfeği ile .45 otomatiğin kullanımı konusunda derslere

katlanmıştı. Ama, annesine anımsattığı gibi, dünyanın en öldürücü silahı, silahlar "kendisi gibi oğlanlar" tarafından kullanılmasına rağmen, "bir Deniz Piyadesi ile tüfeği'ydi. Ama oğlanların durumu değişiyordu. Zamanla Marks sakallarının çıkışını ve çocukluk tüylerinin yok oluşunu, sesinin kalınlaşmasını ve kendine güven duygusunun arttığını gözlemlemişti. Bu değişimlere rağmen, ailesine, hâlâ "onların" küçük oğlu olduğundan emin olmalarını söylüyordu: Evet, Hanukkah bayramının gereklerini yerine getiriyordu ve kimi zaman yararlanılabilecek bir rabbi* bulunuyordu; evet, erkeklerin arkadaşlığı iyi bir şeydi; ama, evet, annesini ve kız kardeşini özlüyordu.

Eğitiminin hoşuna giden yanları da vardı; özellikle süngü talimlerinden çok zevk alıyordu. 1 Aralık tarihli mektubunda şöyle yazıyordu:

> Bugün ilk süngü dersimizi yaptık -bayağı iyi bir silah- hepimiz sahadan feci biçimde ayrıldık – hepimizin aklında aynı düşünce vardı, yeni bir oyuncak edinmiş çocuk gibi onu denemek istiyorduk. Genelde hepimiz savaş hakkında böyle hissetmeye başladık – tadına bakmak istiyoruz.

Oysa, savaşa çok vardı ve Marks kamptan ayrılmak için sabırsızlanıyordu. "Acemi Deniz Eri Kampı insanın karşılaşabileceği en güç, en zorlayıcı şey," diye yazıyordu. "İlk iki hafta seni hiçe indirgiyorlar; kendini delikte bir yılandan daha aşağı hissettiriyorlar ve sonraki 8-10 haftada, Deniz Piyade Gücü usulünce seni yeniden yaratmaya geçiyorlar". Dediğine göre, "sürekli bir şaşkınlık ve korku durumu"nda yaşıyordu.

Mayıs 1965'te, on sekiz yaşındaki Marks, Vietnam'da bir M60 makineli tüfek takımında cephane taşıyıcısı olmuştu. "Korktuğumu söylemekten rahatsız olmuyorum," diye kekeliyordu ve görevi bitince sonunda sivil topluma dönüşüyle nasıl başa çıkacağını konusunda daha şimdiden kaygılıydı. On dokuzuncu yaş gününde törel değerlerinin nasıl değiştiğini ifade ediyordu: "İnsan o denli önemsizleşiyor ki ve bir Viet Konglu'yu öldürmek artık çok olağan – tıpkı iş gibi," diyerek, bu aldırmazlık "beni vurulmaktan daha çok korkutuyor," diye açıklıyordu. Savaşın yalnızca çatışma olmadığını kısa sürede öğrenmişti ve "Barış Gücü Çalışanı" olarak eylemde bulunmak zorunluluğundan hiç hoşlanmıyordu. "Kana susamış" bir tavırla hareket etmek için eğitilen Deniz Piyadeleri'nden Vietnamlı sivilleri korumalarını bekleyen resmi görevlileri küçümsüyordu. Kendini en mutlu, tüfeğiyle silahlanmış, öldürdüğü "avlar"ı sayarken hissediyordu.

---

*rabbi: Yahudi din adamı (Ç.N.)

Marks, 14 Şubat 1966'da çatışmada öldürüldü. Bundan bir yıl önce yazdığı "Son Vasiyetname"sinde, ailesine, hep "çarpışma görmek" istediğini anımsatmıştı. Deniz Piyadesi üniformasıyla gömülmek istemişti. Son sözleri çok sadeydi: "Anneciğim, Sue ve Nan sizleri seviyorum ve hepinizin yaşama devam edip çok mutlu olmanızı ve her şeyin ötesinde gurur duymanızı istiyorum. Kucak dolusu sevgiler, Rick."[2]

Rick Marks'ı eğitmek, 1960'larda Birleşik Devletler Deniz Piyadeleri açısından kolay olmamıştı. Birinci Dünya Savaşı'ndan önce, belli bir uzmanlık alanına -yani, devletin yasallaştırdığı şiddetin uyandırılması ve denetlenmesine- sahip çıkan askeriye, askerlerin öldürücü saldırganlığını harekete geçirmeyi, kendileri açısından az çaba gerektiren nispeten kolay bir mesele sayıyordu. 1916'dan başlayarak, zorunlu askerlerden oluşan kitlesel ordular, şaşırtıcı yeni savaş teknolojileri ile birlikte, askeriyeyi kendinden emin tutumundan çekip çıkardı. Doğa bilimleri -özellikle fizik, kimya ve mühendislik[3]- savaşanları edilginleştiren bir savaş meydanı yaratmıştı ve hem subayları hem de adamlarını bu meydanda zafer kazanabilmek için gerekli olduğuna inanılan "saldırı ruhu"ndan sıyırmıştı. Savaşa özgü saldırganlığın içgüdüsel olarak alevlenmesine güvenilmezdi: Askeri eğitim düzenleri yeni askere alınanların "sivil" kurallarını yansıtmalıydı. Adamları, süngü tatbikatı ve çok gayret gerektiren talimler yoluyla harekete geçirmek, birden, yoğun bir tartışma yarattı. Saldırganlık ruhuna paye vermek ve adamları (Sandhurst Kraliyet Askeri Okulu'ndaki bir öğretmenin deyişiyle), "düşünen süngüler"e dönüştürmek[4], yanıtı insan psikolojisinde bulunan temel bir mesele haline gelmişti.

Savaş İçin Eğitilirken

Askeri eğitimin başlıca işlevi sivilleri etkili biçimde savaşacak kişilere dönüştürmekti. Bunun için erkeklere tüfeğin, Bren tüfeğinin ya da el bombasının çeşitli parçalarını tanımayı öğretmekten daha fazlası gerekliydi: Adamlar, sertlik, atiklik, bağlılık ve disiplinin aralarında bulunduğu temel askeri nitelikleri de kapmak zorundaydılar.[5] Savaş hiçbir zaman "kuramsal matematik, ya da kuramsal bilim, ya da kuramsal başka bir şey" olamazdı ama *Australian Army Journal*'ın (Avustralya Ordusu Dergisi) başyazarlarının 1956'da gözlemlediği gibi, her zaman askere ve aldığı eğitime bağlıydı. "Silah-askerdir" onların sloganıydı.[6] Dahası, adamlara emirlere içgüdüsel olarak uymaları öğretilmeliydi: Tüfeği ateşlemeyi, süngülemeyi ve el bombası atmayı, bu eylemleri sanki "ikinci bir yaradılış"larından geliyormuş gibi yapmalıydılar.[7] Bir Alman'ı resmigeçit üslubuyla süngüleyip, kendiliğinden "içeri, dışarı, hazır ol!" diye bağıran Kraliyet On dördüncü

Galler Alayı'ndan bir genç, kusursuz askere örnek oluşturuyordu.[8] Çarpışma alışkanlıklarının, "öfke ve panik yaratacak en etkileyici kışkırtmalara dayanacak kadar derine yerleşmesi"nin önemine inanılıyordu.[9] Ne de olsa, kana susamışlık, öfke ve nefret, düşmana ateş ederken adamların ellerini titreten, amaca zararı dokunan tepkilerdi.[10] Askeri psikoloji, adamların savaş meydanına duygusal bütünlük içinde varmaları beklendiğine göre, ölme ve öldürme gerekliliğinin bilincinde, "işbilir gerçekçiler" olmayı öğrenmelerini emrediyordu.[11]

Yine de, üç savaşın hepsinde, askeri eğitimin yararı cephedeki subaylarca yüksek sesle sorgulanıyordu. Önceleri eğitimin *niteliğine* ilişkin kuşkular vardı. Bu eğitim gelişigüzel ve *tek bir amaca yönelik olma* eğilimindeydi. Gerçekten, Sir Ivor Maxse, Temmuz 1918'de Genel Eğitim Müfettişi görevine getirilene dek, İngiliz ordusunda bilinen bir eğitim anlayışı yoktu. Bu zamana kadar, talimin ve beden sağlığının üzerinde duruluyordu ve uygulanacak kesin yöntemlere karar vermek her bölüğün kendine bırakılmıştı. Daha sonra bile, programlar düzenli hale getirildiğinde, savaş eğitimi hâlâ neredeyse yetersizdi, çünkü hızla birbirini izleyen buhranların sonucunda adamlar cepheye, giderek daha az hazırlıklı gönderiliyorlardı. Örneğin Eylül 1942'de Sekizinci Ordu 50. Tümen'e takviye için gönderilen 860 askerin yalnızca dörtte biri savaş meydanında ateş etmiş, yedisi yaşamları boyunca hiç tüfekle ateş etmemiş, dokuzu bir Bren makinelisini ateşlememiş, 131'i patlamaya hazır el bombası atmamış ve 138'i bir Thompson hafif makineli tüfeğini ateşlememişti.[12]

Eğitim ne kadar eksiksiz olursa olsun, bu eğitimin, hâlâ, savaşanlardan çoğunun savaşabilmesini sağlayamadığının farkına varılması daha da önemliydi. Verilen eğitim, kolay bulunmaz "saldırı ruhu'ndan yoksun gönüllerle, Muvazzaf askerlerle ve hatta Düzenli Ordu mensuplarıyla bile uğraşabilmeye yeterli değildi. Birinci Dünya Savaşı'nda, askerlerin yalnızca yüzde 10'una cesur denilebileceğine inanılıyordu[13] ve birçok askeri yorumcu, her iki taraf askerlerinin, karşı taraf da kendini tuttuğu sürece ateş etmemek için anlaşmalarına dayalı "yaşa ve bırak yaşasın" ilkesinden yana olmadıklarını belirtiyorlardı.[14] "Yaşa ve bırak yaşasın", her bir askeri birimin görece gücünün aşağı yukarı ne kadar olduğunu tahmin etmeye bağlıydı ve bu yüzden her iki taraf, eşit olarak karşı karşıya gelince en güçlüydü. Silah tehdidiyle zorlanmadıkça siperden çıkıp saldırmamak ve hasta pozu yapmak sık sık görülüyordu.[15]

İkinci Dünya Savaşı'na gelindiğinde, "edilgin savaş personeli'ne[16] ilişkin kaygılar histeri düzeyine ulaşmıştı; bunun nedeni, büyük ölçüde, yaygın eleştiriye ve "dengeli" adamların (savaş gerginliği sonucunda ruhen yıkılma tehlikesi taşımayanların) düpedüz öldürmedik-

lerini açığa çıkaran şaşırtıcı istatistiksel bilgiye dayanıyordu. "İnançlarına ve vicdanına aykırı olduğu için askerlik hizmetini yerine getirmeyi istemeyen" ender acemi erlerden biri beklenmedik biçimde, geç kalmış olarak karşımıza çıkıp, süngü talimine ya da bombalama hücumuna katılmak istemeyince, onunla başa çıkabilmek nispeten daha kolaydı.[17] Ölçülemeyecek kadar daha kötüsü -ve sonsuz ölçüde daha yaygını- eğitimlerini tamamlayıp savaşa giden, ama silahlarını hiç ateşlemeyen askerlerdi. Bu saldırı ruhu eksikliğine ilişkin sık sık yorum yapılıyordu. 1943'te bir raporda belirtildiğine göre "ortalama erkek" "oldukça şaşırtıcı ölçüde uyuşuk"tu.[18] Yarbay Robert G. Cole (Birleşik Devletler Ordusu" nun en iyi birimlerinden sayılan 502. Paraşütlü Piyadeler'den sorumlu olan kişi) 10 Haziran 1944'te adamları Carenton Causeway'de saldırıya uğrayınca, onlara ateşle karşılık verdiremeyeceğini görerek dehşete düşmüştü. "Yirmi beş kişiden bir teki bile silahını kendi isteğiyle kullanmadı," diye yakınıyordu, oysa siper kazıp mevzilenemedikleri ya da bir yere sığınamadıkları için korunabilmelerinin tek yolu düşmana "başını eğdirtmek"ti. "Bu ilke, talim sırasında adamlara öğretilmişti. Hepsi bunu çok iyi biliyordu," diye sözü sürdürüyordu Cole, ama;

> kendilerini buna göre davranmaya zorlayamıyorlardı. Yakınımdaki adamlara ateş etmelerini emredince dediğimi yaptılar. Ama uzaklaştığım anda vazgeçtiler. Sıra boyunca bir aşağı bir yukarı yürüyerek, "Allah kahretsin! Ateşe başlayın!" diye bağırdım. Ama bunun pek yararı olmadı. Yalnızca ben onlara bakınca ya da başka bir asker başlarında durunca ateş ettiler.[19]

Edilginlik yalnızca kara kuvvetlerine özgü bir kusur değildi. Kore'de ünlenen 51. Avcı Hava Filosu (MIG Katilleri olarak tanınıyorlardı) ile ilgili bir araştırma, filonun F86 pilotlarının yarısının silahlarını hiç ateşlemediğini, silahlarını ateşleyenlerin yarısının yalnızca yüzde onunun bir hedefi vurduğunu ortaya koymuştu.[20] Avcı pilot Hugh Dundas'ın deyişiyle: "Esas konuya dönmek gerekirse, hayatta kalmaya duyulan içten istek" "düşmanla çarpışma" dürtüsünü tümüyle etkisiz hale getiriyordu.[21] Kanadalı bir askeri öğretmenin 1951'de yazdığı gibi savaşanların;

> tek işlevi düşmanı öldürmekti... Böyle bir eğitimin denetimsizliğe ve "mutluluk yolunun açılmasına" neden olacağını ileri sürmek pek inanılır bir eleştiri değildi. Mesele ateşi durdurmak değil başlatmaktı ve sözde tüfekli erlerimizin kimilerinin şu andaki bitkinlikleri yerine aşırı coşku görülmesi çok daha iyidir.[22]

Başka bir deyişle askerler, silahları harekete hazır durumda, tökezleyerek çarpışma alanlarına giriyorlardı ama bu, gerçekten öldürmeleri için gerekli "etkin tutum"a sahip oldukları anlamına gelmiyordu.[23]

Bu etkili yorumcular, eğitim düzenlerinin etkililiği konusunda hoşnutsuzluk yaratabildilerse, bundan daha önemlisi, sosyolojik örnekleme teknikleri kullanan araştırmacıların yürüttüğü istatistiksel çalışmalardı. İkinci Dünya Savaşı'nda Birleşik Devletler Ordusu'ndan Albay S. L. A. Marshall, Orta Pasifik ve Avrupa cephelerinde 400 piyade bölüğünden adamlarla yaptığı röportaj sonucunda, bir çatışma süresince adamların yalnız yüzde on beş kadarının tüfek, BAR (Browning Otomatik Tüfek), bazuka, el bombası, karabina ile tüfek kullanan personele ya da düşman mevzilerine ateş ettiğini açıkladı. Albay, harekât sırasında adamlarının en azından yüzde 80'inin ateş edebileceklerini ve adamlarının neredeyse tümünün (belirli bir aşamada) düşmana ateş edebilecek uzaklıkta bulunduklarını gözlemlemişti. Dahası, bu harekâtlar "rasgele" olmayıp birlik açısından çok önemliydi. "Ateş eden"lerden sayılmak için bir adamın silahını "düşman yönünde" bir iki kez ateşlemesi ya da el bombası fırlatması yeterliydi. Ölüleri ve yaralıları da sayacak olursak ve onların arasında da yaşayanlar arasındakilerle aynı sayıda etkin "ateş eden" kişi olduğunu varsayarsak bile, "etkin çatışma personeli"nin oranı yüzde 25'i aşmıyordu. En hareketli adamlar, BAR, alev makinesi ya da bazuka gibi ağır silahları kullananlardı. Arazi, taktik durumları, birliklerinin deneyimi, düşmanın kimliği ve düşman ateşinin isabetliliğinin, ateş edenlerin etmeyenlere oranı üzerinde hiçbir etkisi yok gibi görünüyordu ve iyi eğitilmiş ve kampanya etkisinde yoğrulmuş birlikleri geri kalanlardan ayırmaya yarayacak pek fark yoktu.

Marshall, (Kasım 1943'teki Gilbert Adası istilasının bir parçası olan) Makin Adası çarpışmasını örnek vermişti. Bu çarpışmada, 165. Piyade Alayı'nın bir taburu, kılıçlı ve süngülü Japon birliklerinin saldırısına uğramıştı; Amerikan silahlarının yarısı yok edilmiş, ileri mevzilerin çukurlarındaki askerlerin yarısı öldürülmüştü. Geri kalan Amerikan birliklerini yalnızca üstün bir ateş gücü kurtarabilmişti. Marshall, daha sonra, hayatta kalanlarla röportaj yapmıştı. Ölüleri de göz önünde bulundurarak, ellerindeki tüm silahlarla düşmana ateş eden yalnızca otuz altı adam belirleyebilmişti ve bu "etkin" adamların çoğu ağır silahlar kullanıyorlardı. Başka bir deyişle, etkin biçimde ateş edenler, küçük topluluklar halinde birlikte çalışan adamlardı ve çeşitli silahlar kullanıyorlardı: Makineli tüfeklerin cephanesi bitince tüfeğe ve sonra da el bombasına geçiyorlardı. Marshall'ın gördüğü çok şaşırtıcı gerçeklerden biri de, kimi adamlar hedefleri belirledikleri halde ateş etmiyorlardı ve doğrudan saldırıya uğramalarına rağmen

misilleme yapmak ya da kendilerini savunmak için silahlarını kullanmıyorlardı. Dahası, çarpışmalara katılan bu edilgin askerler "taze" birliklerin adamları da değillerdi. Savaş deneyimlerinin tek etkisi, onbaşıları "ateş gücünü artıracak doğrudan yöntemler"e duyulan ihtiyaç konusunda (başka bir deyişle, sürekli olarak ateş hattının bir ucundan öbürüne yürümeleri için) ikna etmeye yaramasıydı – ama bu uzayan bir saldırı sırasında intihar demekti. Bütün bunlar Marshall'ı şu sonuca götürdü: Adamların dörtte biri;

> neredeyse yok edici koşullar gerektirmedikçe ya da alçak rütbeli önderleri daha çok ateş etmeleri için birlikleri sürekli olarak "gütmedikleri" sürece hiçbir zaman gerçek bir darbe indirmiyorlardı.

Marshall, söylediği kadar adamla röportaj yapmamasına rağmen ve röportaj yaptığı adamlardan bir teki bile, kendisine silahını ateşleyip ateşlemediğinin sorulduğunu anımsamamasına rağmen Marshall'ın "istatistiği" askeri kurumları şaşkına çevirdi. Marshall'ın vardığı sonuçlara inanarak eğitim düzenlerini yeniden gözden geçirmek zorunda kaldılar. Ne de olsa, teknik bakımdan bu adamlara "korkak" denemezdi (öldürülmek üzere oradaydılar ve "edilgin çarpışma askerleri"nin daha saldırgan yoldaşlarından daha kısa sürede savaş alanından kaçmaya yatkın oldukları söylenemezdi), bu adamlar yalnızca saldırı ruhundan yoksundular.[24]

Teknoloji ve Personel

Savaşta saldırgan davranmayı engelleyen etmenler nelerdi? Bu soru, çağ boyunca hararetle tartışılmıştır ama en önemli noktalar şu iki başlık altında toplanabilir: Teknoloji ve personel. Yeni askeri silahların askerlerin savaşmalarını sağlamak için daha önceleri başvurulan yolları geçersiz kıldığı herkes tarafından tartışılıyordu. Birinci Dünya Savaşı öncesinde askeri yorumcular, savaşın bir bilim değil bir sanat olduğunu vurgulamakta kısmen haklıydılar.[25] Ne de olsa, 1914'ten önce her üç ülkedeki silahlı güçlerin elinde az sayıda motorlu araç, bir avuç uçak bulunuyordu, hiç tank, uzun menzilli bombardıman silahı ve gaz tüpü yoktu. Ama bu durum değişmeye başlamıştı. Birlikler artık düşmanın üzerine yakın düzende ilerleyemiyorlardı: Uzun menzilli silahlar askerleri birbirlerinden ayırarak savaş alanını dünyadaki en ıssız yerlerden birine dönüştürmüş, saldırı eylemlerini kısıtlamıştı.[26] Kısa sürede ortaya çıktığına göre, fizikçilerin ve mühendislerin tasarladığı sanayileşmiş savaş alanı "insana bağlı etmenler"in önemini ortadan kaldırmak yerine artırdı.[27]

Uzun menzilli silahların neden olduğu bu sorun, adamların

savaştaki edilginliklerine Marshall'ın ileri sürdüğü temel açıklamaydı. Adamlar savaşın ilk tadını alışlarından sonra tekrar tekrar Marshall'a "hiç kimseyi görmedikleri"ni ve "hayaletlerle savaşmak" duygusunun "cesaretlerini kırdığını itiraf ettiler. Eğitim düzenleri onları "etten kemikten, tümüyle kanlı canlı ve bu yüzden de incinebilir" hedefler için hazırlamıştı – "orada değişmiş gibi gelen" uğursuz bir düşman için hazırlamamıştı. Savaşanlar, görünmez ve bu yüzden var olmama olasılığı bulunan bir düşman için cephane harcadıklarından dolayı azarlanmaktan bile korkuyorlardı. Yalnızlık ve belirsizlik duyguları sürdükçe saldırgan davranma olasılıkları da azalıyordu.[28]

Savaşta edilginliğin ikinci önemli nedeni personelin üzerinde odaklanıyordu. Birinci Dünya Savaşı'nın ortalarına gelindiğinde, subaylar artık, Sandhurst'te, West Point'te ya da Duntroon'da uzun askeri eğitim dönemlerinden geçmiş "topluluk kurallarına uymayı öğrenmiş savaşçılar" değillerdi. "Beklenmedik durumlarda doğru çizgide, uygun davranışı göstermelerine, güvenilemezdi.[29] İngiliz özel okul sistemi, herkes tarafından disiplinli ve etkili subay adaylarının çıktığı en bitek alan olarak görülüyordu, ama 1945'e gelindiğinde, İngiliz ordusuna subay yetişen askeri okul öğrencilerinin yalnızca üçte biri eski özel okul öğrencisiydi.[30] Çoğu saldırgan davranmak konusunda kararsız olan, öbür rütbelerdeki adamların yetiştirilmesi ise daha acil bir sorun yaratıyordu. Muvazzaf Ordu, eski piyade taburlarından daha yaşlı, daha yüksek eğitim görmüş ve orta sınıftan gelme olasılıkları daha fazla olan sefer görevli sivillere alışkın değildi.[31] Bu "yeni" askere alınan adamların kafalarındaki savaş fikri (1. Bölüm'de gördüğümüz gibi) yalnızca uygulamada yarar gözeten askeriye açısından en temel sorun haline gelebiliyordu. Askerlerin düşmanı nasıl öldürmek istedikleri konusunda kendi görüşleri vardı ve bu yöntemler, resmi talim elkitaplarında benimsettirilmeye çalışılan en kolay yoldan sonuca gitme anlayışına her zaman uymuyordu. Askerler, tüfeklerinin tetiğini çekmek yerine onları, Almanlar'ı ölesiye dövmek için cop yerine kullanabiliyorlardı.[32] Kimileri kurbanlarını bombalamaya o kadar hevesliydiler ki, onları vurmayı unutup, kendi yaşamlarını ciddi olarak tehlikeye atıyorlardı.[33] Her şeyi berbat etmek midelerini bulandırdığından, düşmanlarına ateş etmek yerine onları boğazlamayı yeğliyorlardı.[34] Düşmandan gerçekten "nefret etmek" konusunda isteksizdiler.[35] Temelde, askere yeni alınan bu adamlar önce sivil sonra, geçici olarak askerdiler. Mareşal Earl Wavell'ın 1945'te yakındığı gibi: "Eski asker sertti, modern tip askerin ise çoğunlukla sertleştirilmesi gerekliydi".[36] Olumsuz dürtülerin (ceza ve korku gibi) geleneksel kullanımı değerinden yitirmekle kalmayıp, aynı zamanda isteksiz askerler üzerinde daha az etkili oluyordu, çünkü bu adamlar görevden

alınmayı olumlu bir yaklaşımla ele alıyorlardı ve hapis hücresini savaşta hemen hemen kesin gözüyle bakılan ölüme değişmekte çoğunlukla istekli sayılırlardı. Geride, evlerinde kalan, sürekli olarak tetikteki nüfus da çoğunlukla aynı fikirdeydi ve demokrasi ile özgürlük adına açılan savaşlarda savaşma etkinliğini artırmak için kullanılan teşvik önlemlerine sınır konuluyordu.

Askeriye, kuşkusuz, yeni kuşaktan savaşa katılanların duyarlığını görmezlikten gelip, edilgin adamları savaşa uygun biçimde davranmaya zorlamayı deneyebilirdi. Bunu yapmayı birçok durumda gerçekten denediler. 5. Bölüm'de "nefret eğitimi"nin en vahşice biçimlerinden kimisini inceleyeceğiz. Temel eğitimin kendisi, zorunlu askerler için bile çoğunlukla son derece vahşiceydi. En kötü üne sahip talim düzenleri, Birleşik Devletler Deniz Piyadeleri'nin uyguladıklarıydı,[37] ama silahlı güçlerin öbür kollarında bile şiddet, askeri eğitimin olağan bir parçasıydı. Tüm bu eğitim programlarında temel işlem aynıydı: Bireylerin bütünlüğü parçalanıp, yeniden etkili savaşan askerler haline getiriliyorlardı. Temel ilkeler, kişiliksizleştirme, üniformalar, özel yaşam yoksunluğu, zorlama toplumsal ilişkiler, yoğun bir program, uykusuzluk, önce yolunu şaşırtıp sonra askeri yasalara, kendince kurallara ve sert cezalara dayanarak yeniden düzene sokma âdetlerinden oluşuyordu.[38] Bu vahşileştirme yöntemleri adamlara, tutuklulara işkence yapmanın öğretildiği rejimlerde uygulananların benzeriydi: Fark uygulanan şiddetin *derecesindeydi*, *niteliğinde* değil.[39] Vietnam'daki My Lai katliamına katılanlardan 6. Bölüm'de konu edilen Teğmen William Calley, (Georgia) Fort Benning'deki Askeri Okul'daki eğitimi şöyle anlatıyordu:

> Yirmi yıl boyunca askeri okulda bize öğretilenin kötülüğüne inanıyorduk. Bu öldürmekti ve bunu beden eğitimi şortu ve tişörtü giymiş bir çavuş öğretirdi. Hepimiz çevresinde otururduk ve o birinin böbreklerini tekmelerdi: Aslında biraz aşağıdan tekmelerdi, yoksa bu tekme öldürücü olabilirdi. Çok ürkütücüydü: Bir KÜT ve "*Aman Tanrım, kimse bundan canlı çıkamaz*," diye düşünürdüm. Gerçekten tekmelerdi ya da karate yaparak birini yere devirirdi ve PAT: Ardından bize, ne yapılacağını gösterirdi. Ve tüm ağırlığıyla tam gözlerinin ortasına burnuna, tam beyninin ortasına geçecekmiş gibi bastır. Ya da karınboşluğu sinirlerinin merkezine bastır, kaburgalarına bastır ki parçaları ciğerlerine saplansın. Ve sonra da kalbini ezip parçala.[40]

Bu gibi teknikler, yalnızca Vietnam'daki Amerikan güçlerine ait olmakla kalmıyordu. 1919'da Er Stephen Graham, İngiliz Ordusu'ndaki

eğitimi kabus diye tanımlıyordu. Bu eğitim, her bir adamı "herhangi bir emre baş eğecek duruma" indirgemeyi amaçlayan "sürekli aşağılama ve yakışıksız sözcüklerin kullanımı"nı içeriyordu. Graham şöyle devam ediyordu:

> Dövülmek, tehdit edilmek, yakışıksız adlarla çağrılmak, bir takım askerin önünde tek başınıza talim yaptırılıp aptal durumuna düşürülmek, yorucu bir hareket yapmak ve takımın geri kalanları başka işle uğraşırken bu hareketi sürdürmek; kulağınızın içine tükürülmesi, muhafız takımı eşliğinde resmi geçit alanında yürütülmek, bir subayın önünde yalan yere suçlanmak ve savunma için konuşmayı denediğinizde susturulmak – bütün bunlar gururunuzu kırıyor, kendinizi küçük görmenize neden oluyor ve kimi yönden, sizi savaş alanında ölüme giden asker rolünü kabullenecek hale getiriyor.

Talim sırasında, tüfeğine, ellerinden kan gelene kadar hızla vurmak zorunda kalışını ve bunun sertleşmek için gerekli bir işlem olduğunu anlatıyorlardı.[41] Öğretmenlerin genel tutumu, Avustralya güçlerinin bir süngü eğitimi dersinde de görülebilir. 1943 tarihli "Müttefik Kuvvetler Güney Batı Pasifik Bölgesi 5 Numaralı Eğitim Konusu'na göre öğretmenler şunun üzerinde durmalıydılar:

> Yeni sistemin temelinde ÖLDÜRMEK yatar – süngüyle öldürmek, kendine ve silahına tümüyle hâkim, hedefine ulaşan, kararlı ve beceri sahibi bir adam yaratmayı gerektirir... Yeni sistem "Hazır ol-Rahat-Hazır ol, vb." türünden öğretmenin de sonu olmalıdır. Hareketlerdeki ustalık hâlâ teşvik ediliyor ve geliştiriliyordu, ama hiç değişmeyen "motif" "ÖLDÜRMEK"tir! "Çıtkırıldım oğlanlar"a özgü fiskeler ve hafif vuruşlar, çılgınca ve dengesizce itişler Japonlar karşısında işe yaramaz; gerekli OLAN sarı benizli barbarların Malaya ve Yeni Gine'de yaptıklarını anımsayan ve gözünü kan bürümüş, yüreği öfkeyle dolu ve "ileri Avustralya" sözleriyle harekete geçen saldırgan, kendine hâkim ve dengeli katildir... Şimdi Güneybatı Pasifik'te ÖLDÜRME ZAMANI![42]

Mertlik ve yetkinlik hakkında alaylı sözler, evlerinden millerce uzakta düşman bir ortama hapsolmuş genç ve olgunlaşmamış erkeklere dayanılmaz gelebiliyordu. Bu olumsuz öğütlerin belki de en etkili olanları, adamlara sert davranmayı öğretmeyi amaçlayan "bir sürü önemsiz" disiplin kuralıydı. Bunlara verilebilecek en yaygın örnek (1958'de *Kanada Ordusu Dergisi*'nde yayımlanan) "The Case of the

Fainting Soldier" (Bayılan Askerin Durumu) adlı makalede görülür; bu yazıda adamlara, resmi geçit sırasında bayılanların yardımına hiçbir zaman gitmemeleri anımsatılıyordu. "Modern ordularda, katı disiplinin hiç de modası geçmiş değildir," diye başlayan yazı şöyle sürüyordu.

> Ama bu terimi iyice açıklayalım. Bu terim, vahşet ya da duygusuzluk, ya da acımasızlık ile eşanlamlı değildir. Sonuçta, insancıldır. Askerlerimizi düşmanı öldürmeleri ve benzer bir eğitimden geçmiş düşmanla karşılaşınca çekinmemeleri için eğitmemiz gerektiği açık bir gerçektir. Yere düşen yoldaşları, arkadaşları kendisiyle ilgilenene dek, çarpışmaların durulmasını beklemek zorundadır.[43]

"Ölüm makineleri"ne dönüştürülmeye karşı koymayı deneyen acemi askerler bile vahşi davranmak zorunda kaldıklarını fark edebilirler. Örneğin, 1969-70 yıllarında Amerikan Ordusu'na alınan Michael Rosenfield şunları anımsıyordu:

> Elinize bir süngülü tüfek verir ve "Süngünün amacı nedir?" derlerdi. Ve siz, "Öldürmek!" diye bağırmalıydınız. Ve hiç unutmuyorum, ben bağırırmış gibi yapardım. O sözleri gerçekten söylemezdim. Bu yüzden, bize daha yüksek sesle söyletmek için çavuş, "Sizi duyamıyorum!" diye bağırırdı. İnsanlar "Öldürmek!" diye avazı çıktığı kadar bağırırlardı. Ve ben yine bağırır gibi yapardım. Bir kez bize şöyle dediler, "Daha yüksek sesle söylemezseniz, size limonata vermeyeceğiz!" Ve hiç unutmuyorum, bir an ben de süngünün amacının öldürmek olduğunu bağırdım -bunu ilk kez yapıyordum- bunu biraz limonata almak için yapıyordum, çünkü son derece yorgun ve susuzdum.[44]

Bu eğitim yöntemleri askeri komutanlarca doğru bulunuyordu; ne de olsa, adamlar tatil okulu pikniğine değil savaşa gitme talimi yapıyorlardı.[45] (Philip Caputo'nun Vietnam Savaşı'nda yaptığı genellemeye göre) "kendisine bağırılmasına ve kıçına tekme atılmasına katlanamayan" bir adam, "savaşın acımasızlığına hiç dayanamaz"dı. Talim kamplarındaki vahşilik, bireyin kendi gözündeki değerini öyle düşürüyor ki, "bölüğüne ait" olup, onun zorlayıcı ölçütlerine uyma kaygısını daha da artırıyordu.[46]

Talim kamplarında sık sık şiddet görülmesine rağmen, askeriye, giderek daha çok kendilerine karışan sivillerle uğraşmak zorunda kalıyordu. Modern savaşın çok geniş teknolojileri çarpışmayı herkesin kapısına getirmişti. Birinci Dünya Savaşı'ndan başlayarak ordular on

binler yerine milyonlarla sayılıyordu ve askeriye kendini nüfusun tümü önünde haklı çıkarmaya zorlanıyordu. Bu yıldırıcı görevi yerine getirmenin iki türlü güçlüğü vardı. Birincisi, midesi savaşmayı kaldırmayan adamlarla uğraşmaya yarayacak bilimsel bir uygulamanın ve dilin tanımlanmasıydı. Bu konu 8. Bölüm'de geniş biçimde ele alınıyor ama kısaca, psikiyatrlara, klinik psikologlara ve sosyal hizmetler görevlilerine öldürmenin gerginliğini yaşayan adamları "iyileştirdikleri" için çok değer veriliyordu. Bu sosyal bilimciler, askeri terminolojiye de önemli değişiklikler getirdiler: "Korkaklık" (onunla birlikte bulunması gereken cezalandırma ve idam) "top mermisinin yarattığı şok"a ve daha sonra da, her ne kadar lekeleyici olsa da tedavisine gerek duyulan "kaygı durumu"na dönüşmüştü. İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda ve Vietnam'da, (dinlenme gerektiren ve daha anlayışla karşılanan) "savaş yorgunluğu"na dönüştü. Askeriyenin korkaklık olarak görmeyi sürdürdüğü şeyin yeniden tanımlanma süreci, "topyekun savaş"ın siyasal ve ekonomik kavramlarının adamların savaştaki tepkilerine uygulanması olmadan oluşturulamazdı.

İkincisi (birinciye bağlı olarak) askeri dövüşkenlik dilinin yerine medeni bir dil, ya da daha doğrusu, dövüşken sivillerin dilini koymanın yolunu bulmaktı. Adamları savaşa hazırlamanın insanlıktan çıkarıcı ve aşırı ölçüde vahşi yolları, çok çeşitli insanlarca dikkatle izleniyordu. Bunlar arasında, "oğulları"nın hem görevlerini yerine getirmeleri hem de daha sonra sivil yaşama profesyonel dövüşçüler olarak değil daha iyi yurttaşlar olarak dönmeleri konusunda kaygılanan anne-babalar vardı. Az sayıda Muvazzaf Kuvvetler askerine uygulanan ve gönüllülerle, celple askere alınanlardan oluşan taburlara uygulanınca, haklılığının kanıtlanması gereken şeyler vardı. Ruhbilimci John Dollard ve öbürlerinin düş kırıklığının artırılmasıyla saldırgan davranışın besleneceğini öngören -düş kırıklığı- saldırganlık formülü, temel eğitimin daha sadistçe birçok yönünü meşrulaştırmakta kullanıldı.[47] Duyguların bir başkasına yansıtılmasını ve yer değiştirmesini gösteren dil, öğretmenlerin davranışında bir değişiklik gerektirmeden, askeriyenin daha kaba sözcüklerinin yerini aldı. Ruhbilimcilere özgü dil, zenci askerlere ilişkin insan gücüyle ilgili kararların doğrulanmasında da kullanıldı (evrimsel ruhbilim ve topluluğun hareket gücü, bu askerlerin çarpışmaya katılmalarını engelliyordu ve bundan sonra çarpışan adam gücü aşırı ölçüde azalınca, onları da öbürlerinin arasına katmak için ruh çözümlemeci dil kullanıldı).[48] Askeri görevliler, sefer görevli sivillere askeri tutumla davranmalarını haklı göstermek için ruhbilim dilini bilerek ve hiç çekinmeden işlerine geldiği zaman kullandılar.[49]

Ruh Gücü ve Gerçekçilik Eğitimi

Giderek artan derecede teknolojik savaşın ve "daha sivil" bir personel ekibinin neden olduğu edilginlik sorununa çeşitli çözümler bulundu. Teknolojik kaynaklı çözümler arasında, savunma silahlarına karşı saldırı silahlarına verilen önem (silahlar "egonun bir uzantısı" olduklarına göre, saldırı silahlarının saldırganlığı teşvik edici olduğu görüşüne dayanıyordu)[50], 1967'den "çabuk öldürme" ya da "içgüdüsel" olarak ateş etme teknikleri ve 1971'den REALTRAİN" (Gerçektalim) vardı.[51] Personel kaynaklı eğitim çözümleri arasında *birlik ruhu* ve rozet ya da nişan gibi ödüllendirme sistemlerinin kullanımı vardı.[52]

Acemi askerleri, yurtsever ya da siyasal inançlarla doldurmak da önemliydi. Bir askerin yalnızca "bir şartlı refleks yumağı, bir mide, cinsel organlar ve bir çift ayak" olduğunu yansıtan geleneksel görüş kabul edilmiyordu.[53] Her asker, bir "eşkıyaya ya da suçluluk duygusu içindeki bir ruh hastasına" dönüşmekten kaçınabilmek için neden savaştığını bilmeliydi.[54] New York'lu ruh hekimi Leonard R. Sillman'ın ileri sürdüğüne göre Amerikan askerlerine verilmesi gereken şey;

> korunmalarını sağlayacak, olumlu, sabit ve tutkuyla inanılan kavram sözcüklerdir. Hükümeti ona, savaşın anlamının duygusal yönden billurlaşmış, resmi bir anlatımını sunmalı, onun rahatlığı, düşmana duyulan nefret ve Amerikan ülküsüne duyulan bağlılıkla birleştirilmelidir.[55]

Ama çoğu yorumcu, akıl yürütmenin adamların öldürebilmelerini sağlamaya yarayacağına pek inanmıyordu. Önde gelen askeri yorumculardan (insanın inançlarının önemine tutkuyla inanan) Charles Moskos bile, "ülkücü duygular"ın ve "yurtsever belagat"ın, nadiren gerçekten dile getirilen "*saklı kalmış* inançlar" olduklarını onaylamak zorunda kaldı.[56] Daha etkili bir incelemeci olan Albay S. L. A. Marshall'ın deyişiyle, öldürme isteksizliği "zihinsel değil, duygusal bir kusur"du. Bu yüzden, "Öl ya da öldür" türünden akıl yürütmeler yoluyla ortadan kaldırılamazdı.[57]

Birlik ruhunun öne çıkarılması ve ülküsel eğitim ancak bir yere kadar gelebilmişti. Adamların çarpışma sırasında donup kalmalarına neden olan o en önemli etmeni, o en zararlı virüsü, korkuyu yok etmeye pek yaramamıştı.[58] Korkunun öfkeye dönüştürülmesi, askeri öğretmenlerin baş uğraşıydı. Bir Deniz Piyadeleri öğretmeninin deyişiyle: "Korku ölümünüze neden olur", bu yüzden adamlar "kızmak ve öldürmek" zorundadır.[59] Korku konusunda geleneksel yaklaşıma göre adamlara kendiliğinden hareket etmeyi öğreterek, çarpışma sırasında bedenlerinin gerekli hareketleri "içgüdüsel olarak" yapmasını

sağlamak gerekiyordu. Oysa gerçek bir çarpışmada, izlenen bu yolun kısıtlamaları anında ortaya çıkıyordu: Gerçekte, herhangi bir buhran döneminde yararlı olacak, bildik çok az işlem vardı, çünkü her çarpışma başkalarına benzemeyen hedeflere, kaynaklara ve çevre koşullarına sahipti. Dahası, askerlerden sık sık, yüksek rütbeli bir subayın doğrudan emri olmadan hareket etmemeleri beklenirdi ve bu gibi durumlarda bağımsız karar verebilmesini öğrenmeleri gerekliydi: Kendiliğinden yapılan hareketler ve emirlere içgüdüsel uyum yetersizdi – gerçekte, en iyi talim görmüş ve disiplinli adamlar, çoğunlukla savaş sırasında sürünerek çalıların arasına ilk girenlerdi.[60]

Korkuyu silecek en etkili teşvik unsuru gerçekçilik eğitimiydi ve bu eğitimin en ses getiren destekleyicileri (1914-18 savaşında) John Frederick Charles Fuller ve (İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra) Albay S. L. A. Marshall'dı. Fuller kesinlikle olmasa bile sağduyu gereği, yirminci yüzyılın en öngörülü askeri felsefecisi sayılıyordu.[61] "Saldırı ruhu"nun en iyi fikirlerinin yavaş, sürekli ve neredeyse algılanamayan bir tarzda öğreterek aşılanabileceğine inanıyordu. Önemli olan insanın ruh haliydi (haklı yere belirttiği gibi, "ölümden etkilenen" "silahı ateşleyen değil onun silahı"ydı). Görüşünü geliştirmek için Fuller kendi oluşturduğu içgüdü kuramından ve kalabalıklar kuramından yararlandı. Fuller'a göre, bireyin kişiliği dürtülerine ve iradesine, niteliği de sırasıyla ruha ya da benliğe bağlıydı. Bireyin ilişki içine girdiği her şey, iç dünyasında iyiye ya da kötüye ilişkin bir duygu uyandırıyordu. Eğer bu duygular bireyin bünyesinde yeterli sıklıkta yinelenirse, alışkanlıklara dönüşüyordu. Ordu bir adamın içgüdülerini değiştirmese de, "savaş izlenimleriyle onun öylesine üzerine varabilirdi ki edinilmiş eğilimleri ve refleksleri tümüyle savaşkan duruma gelebilirdi". Buna ek olarak, ordunun kendisi kalabalık işlevini görüyordu ve bu nedenle bir kalabalığı yöneten yasaların aynısı tarafından yönetiliyordu. Birey gibi kalabalıklar da geçmişten gelen sesler tarafından yönetilirler. Orduyu "bir varlık" olarak inceleyen Fuller şunu ileri sürüyordu:

> Akıl diye adlandırdığım yanının, ruhu dediğimiz yanı tarafından yönlendirildiğini görürüz; ve bu ruhun içindeki baskın dürtüler, özellikle kalıtımla geçmiş içgüdülerin ve bilinçaltı eylemlerin oluşturduğu alt katmandan çıkanlardır. Belirli koşullarda, bireyin bilinçli kişiliği yok olur ve insanın duyguları aynı yönde odaklaşır: O zaman toplu bir ruh oluşur ve kalabalık ruhsal yapıya sahip olur, böylece, bir birey kitlesi yerine tek bir birey gibi davranır.

Başka deyişle, "ordu-kalabalığı" eğitimin sesiyle yönlendirilir "çünkü çevresel bütünlük kişilik ve ruh bütünlüğü yaratır".

Bireyin ve kalabalığın, "savaş izlenimleri"yle üzerlerine varılması önemliydi ama, Fuller'ın farkına vardığı gibi, eğitim düzenleri bunu gerçekleştirmiyordu, çünkü çarpışmanın en can alıcı unsurunu görmezlikten geliyorlardı: Bu unsur mermilerdi. Acemi askerler, bu unsur olmaksızın kolaylıkla, gerektiği gibi davranmak için eğitilebiliyorlardı – ama gerçek çarpışma koşullarında benzer davranamıyorlardı. Mermi varmış duygusunu verebilmek için Fuller, bir dizi renkli bayrak kullanmayı öneriyordu. Kırmızı bayrak düşman ateşinin saldıranlarınkinden üstün olduğunu gösteriyordu; mavi eşitliği gösteriyordu; ve beyaz saldıranların zayıf ateş gücünü belirtiyordu. Bir dizi manevradan geçen acemi askerler çarpışma durumlarına, yarattıkları tehlikeye göre, çeşitli yollarla karşılık vermek zorundaydılar. Askerlere, gizlice ilerlemeleri, uygun ateş yerlerini seçmeleri ve baskı altında serinkanlı davranmaları öğretilebilirdi. Emre uyacak biçimde tam bir kesinliğin ve kusursuz düzenin üzerinde duran bölük taliminin tersine, çarpışma talimi taktik düzenine ve araziye uyuma önem verir.[62]

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Marshall, Fuller'ın öngörülerini daha da ileriye götürdü. Eğer adamlar saldırgan davranacaklarsa, gerçekçi eğitimin önemine o da inanıyordu ve adamlara kendi girişimleriyle hareket etmenin öğretilmesi gerektiği konusunda Fuller'ın görüşünü paylaşıyordu. Kendiliğinden hareket etme ve kesin talim zararlıydı. Subaylar ve adamları, ruhbilimsel süreçleri, özellikle insan ilişkisi gereksinimlerini anlamalıydılar. Marshall, adamlarını birbirlerine dokunmaya teşvik ediyordu ("başkasının sırtına dokunmak.....fareyi aslana çevirebilir," diyordu). Saldırı ruhu açısından -yalnızca başka bir insanı görmek bile olsa- insan sıcaklığı ve aynı biçimde, yalnızca çukur kazmak ya da bir yoldaşın acil yardımına koşmak bile olsa hareket çok önemliydi. Marshall'ın deyişiyle: "Eylem en büyük dengeleyici güçtür. Zihnin açılmasını sağlar. Kaslarına hâlâ hâkim olduğunu gören insan, kısa sürede onları kullanmaya başlar."

Marshall aşırı iyimser beklentilere karşı uyarıda bulunuyordu. Adamların yüzde yetmiş beşlik edilgin bölümü çoğunlukla edilgin kalıyordu. Ama ateş etmeyen askerlerin bile savaş açısından önemini vurguluyordu: Orada bulunmaları moral açısından gerekliydi. Etkin biçimde savaşanlar, yoldaşlarının ne yaptığını (ya da yapmadığını) fark etmeyecek kadar savaşmakla meşguldüler. Gerçekte, etkin askerlerin savaşmayı sürdürebilmelerini, edilgin askerlerin orada bulunmaları sağlıyordu. Saldırının hızına pek katkıda bulunmasalar da, kütlesel ağırlıklarıyla katkıda bulunuyorlardı. Ateş edenler terfi ile ödüllendirilirken, ateş etmemeyi ısrarla sürdürenler topluca çalışma gereğinin kendilerini harekete zorlayacağı tüfekli takımlara yerleştirilmeliydi. Kimi durumlarda, edilgin savaşanlara alev makinesi ya da BAR

gibi tek kişilik silahlar verilmesi yararlı olabilirdi, çünkü bu silahların bireyselliği ve saygınlığı, adsızlığın felç edici etkisini giderebilirdi.[63]

Öte yandan, Marshall yazılarını yazarken askeriye, gerçekçilik eğitimini ya da sonradan adlandırıldığı gibi "savaşma aşısı"nı kullanmaya başlayarak hem Marshall'dan hem de Fuller'dan çok daha ileriye gitmişti. Bu eğitimin birçok çeşidi vardı ("Sevgi ve Nefret" başlıklı 5. Bölüm'de bunun aşırı bir biçimini ele alıyorum), ama İkinci Dünya Savaşı'nda canlı top ateşi altında engebeli arazide sürünerek ilerlemeyi gerektiren, düşman hatlarına sızma dersi biçimini aldı. Askerler yakından top ateşine tutuluyor ve gerçekçi çarpışma manevralarında yer alıyorlardı. Acemi askerlerin birden karşısına çıkan şaşırtıcı hedeflerle dolu, hızla aşılması gereken geçitler vardı. Acemi askerlerin gürültülü patlamalar ve tepeden ateş altında, farklı arazilerde ve taktik durumlarında savaşmalarını gerektiren "Blitz dersleri", "düşman hatlarına sızma dersleri", "köy savaşı dersleri" ve "göğüs göğüse çarpışma dersleri" vardı. Saldırı dersleri adamları ruhsal olduğu kadar bedensel yönden de eğitmek ve sınamak için düzenlenmişlerdi. Çukurlar dipleri seçilmesin diye duman doldurulmuştu; kuklalar, adamlar yakına gelene dek görülmemek üzere yerleştirilmişlerdi; adamlar iki perdenin içinden geçip, her iki yanda birer kuklayla karşılaşıyorlardı ve böylece süngüyle karşılık verme hızları ölçülüyordu.[64]

Gerçekçilik eğitimi herkes tarafından onaylanmıyordu.[65] Avustralya Ordusu gerçekçilik eğitimini coşkuyla benimsedi ama "kötü uygulandığı" zaman " "top mermisi şoku"na eşit sinir bozuklukları yaratma" olasılığının farkına varmıştı. İkinci Dünya Savaşı'nda yayımlanan bir raporda, eğitimin amacının "adamları korkutmak" olmadığı ve "öğretmenlere erkekçe cesareti sergileme fırsatı vermemesi gerektiği" Avustralyalı subaylara anımsatılıyordu.[66] Ama, talimler "yumuşak doğal bir tutum"la yaptırılırsa, bu türden eğitim yöntemlerinin askerlere daha gerçekçi savaş beklentileri sağladığına, savaşma becerilerini öğrenme dürtülerini artırdığına, büyük gürültülere alışmayı öğrettiğine, hareket eden hedefleri vurma deneyimi kazandırdığına, adamların zihinlerini başka tarafa yöneltmeye yalnızca önlerindeki işe dikkat etmelerine yarayan ruhsal teknikleri uygulayabilmelerini ve yoğun baskıya dayanabileceklerinden emin olmalarını sağladığına inanılıyordu.[67] Avustralya kuvvetlerinden Lance Kent, İkinci Dünya Savaşı sırasında Canungra orman savaş okulunda verilen eğitimin yararını şöyle anlatıyordu:

> Karşı koyan bir düşmanın bulunmayışına gelince, bu eksiklik öğretmenlerce kapatılıyordu. Keskin birer nişancı olan öğretmenler, ya bir süngüyle saldırı ya da adamların hücumunu gerektiren bir ta-

lim sırasında, talim görenlerin çevresinde aşağı yukarı yüz metrelik mesafede yer alırlardı. Eğer geride kalan olursa, ayağının arkasına doğru ateş ederlerdi. Mermi ayağının yanına saplanırdı. Mermi bir metreden az mesafede arkasında kalırdı. Yorgunluktan bitkin olduğunu sanan bir askerin, silah patlamasını ya da yarım metre gerisine saplanan ve belki de vızıldayarak seken bir merminin sesini duyunca nasıl birden gücünü topladığı görülmeye değerdi.

Sözü şöyle sürdürüyordu: "Birlikleri canlandırma"nın başka bir yolu "jelatinli dinamitin yarısını alıp, funyayı dişinizle kıvırıp fitil yaparak yakmak ve geride kalanların arkasına fırlatmak"tı. Olağan mesafede, ortaya çıkan patlama bedensel açıdan zararsızdı – ve çok etkiliydi.[68] Kent gibi öbür savaşanlar da, bu yöntemlerin yalnızca talim sırasında değil savaşta da etkili olduğunu doğruluyorlardı: Kuzey Afrika'da savaş deneyimi edinmiş 700 askere 1943'te savaş şokunu ne türden bir eğitimin azaltacağı sorulduğunda, bunların üçte biri gerçek cephanelik kullanılarak talim görmelerini istemişlerdi ve (bir yıl sonra) İtalya'da savaşan 344 piyade erinin yüzde sekseninden çoğu katı ve gerçekçi bir çatışma taliminden geçmelerinin savaşa hazırlanmalarında çok önemli bir yer tuttuğuna inandıklarını söylemişlerdi.[69]

Süngü Talimi

Gerçekçilik eğitimi gelişmiş, modern bir yenilik olmakla birlikte, adamları savaşta saldırgan davranmaya teşvik etmenin geleneksel yollarının yerine geçmedi. Bu kitapta ele alınan her üç savaşta görülen baskın yöntem, süngü talimiydi. Modern teknolojiler ve süratle ateş eden tüfekler süngünün kullanımını sınırlandırmış olsalar da, süngü, şaşırtıcı biçimde, askeri eğitimin temelini oluşturmuştur. Ne de olsa, Boer Savaşı'ndan bile önce, modern silahların, göğüs göğüse savaşın artık "gelecekteki savaşlarda çok önemli bir rolü olmayacağı" anlamına geldiği kabul edilmişti.[70] Savaş deneyiminin gösterdiğine göre süngülü saldırılar nadiren "hedefe ulaşıyordu", çünkü makineli tüfekler, toplar ve tel birliklerin düşmanlarına ulaşmalarını engelliyordu ya da düşman, savaş planının süngü aşamasından çok önce teslim oluyordu. Süngüyü neden kullanmadığını anlatan bir İkinci Dünya Savaşı askerinin deyişiyle: "Eğer bir Alman"a süngü kullanabileceğimiz kadar yakın olsaydım, ikimizden biri zaten teslim olurdu!"[71]

Percy Raymond Hall Birinci Dünya Savaşı'nda basit bir erdi belki, ama "yüksek rütbeli bir budala"nın düşmanı süngüleme emrini eleştirmekte çok haklıydı: Düşman düz arazide yarım mil uzaklıktayken ve yanına yaklaşmamıza fırsat kalmadan makineli tüfek ateşiyle sizi biçip öldürebilirken, nasıl süngü kullanabilirdiniz?[72]

Komutanlar ve subaylar, yine de, "süngünün her çarpışmada belirleyici unsur olduğunda diretmeyi sürdürdüler.[73] Motorize birlik bölgeyi araştırabilir, uçaklar keşifte bulunabilir, topçular aralıksız saldırılarla düşmanı taciz edebilir, Lewis nişancıları koruyucu ateş açabilir ve mermiler mevzilere ulaşabilirdi, ama mevzileri ele geçiren süngüydü. Çok çeşitli askeri meslek sahiplerine göre gaz, tank, uçak ve nükleer başlık çağında bile savaşlar, süngü ile tüfeği ustaca kullanan piyadelerce kazanılabilirdi.[74]

Bunun sonucunda, adamların süngü konusunda cesaretleri talim kamplarında sürekli olarak sınanırdı. İngiliz Ordusu'nun 1916 tarihli talim elkitabında, son saldırı eğitimlerini sürdüren adamların süngülemekteki ustalıklarını sınamak için, saldırı dersine çok yorgun halde getirilmeleri konusunda öğretmenler uyarılıyorlardı. Süngü çalışmakta kullanılan torbalar, adamların savaşta karşılaşacakları güçlüklerin benzerlerini canlandırmak için dikkatle oluşturuluyordu. Gerçekten, 1916 tarihli elkitabının üzerinde durduğu gibi;

> manken yapılan torbalar, süngüyü zedelemeden en yüksek direnci sağlayacak tarzda kat kat saman, (çimen ve süpürgeotundan) ince çöp, yaprak ve talaş gibi şeylerle boylamasına doldurulmalıydı. Bunların arasına yerleştirilen dikey bir kat sert tahta parçası, süngüyü sanki bir kemiğe takılmışçasına kuvvetle geri çekmeyi gerektirerek gerçekçi bir etki yaratmaya yarıyordu.

Adamların ustalığı mankelere tutturulan diskler yoluyla sınanırdı. Bu diskler ancak süngüyü kuvvetle saplayıp düzenlice geri çekince "götürülebilir"di. Saldırı iki metrelik bir hendekten olduğu gibi, açıktan da başlamalıydı; askerler düşmana yaklaşana dek tezahürat yapmamalıydılar; samandan kuklalar ya bir tekneden aşağıya sallandırılır ya da siperlere de konabilirlerdi.[75] Adamların bedenlerinin incinebilir bölümleri kum torbalarının üzerinde boyayla gösterilirdi.[76] Donanma bile adamlarına süngü kullanmayı öğretiyordu. Hal Lawrence'ın anlattığına göre, Kanadalı bir deniz subayı olan öğretmenleri onlara şöyle bağırıyordu:

> Düşmanla uğraşmayı *istemek* zorundasınız.Hiçbir kaptan gemisini düşmanınkine yanaştırmakla büyük hata yapmış olmaz. Onlara borda edin. Buz gibi İngiliz çeliğinin tadına baktırın. Vurun onları. Sopalayın. Onlara boyun eğdirtin!

Bu, modern deniz savaşı için değil, korsanlık için görülecek bir eğitimdi.[77]

Silahlı kuvvetler adamların süngü kullanmalarında neden diretiyordu? Süngü eğitiminin alıkonması, bir ölçüye kadar, askerlik kurumunun tutucu yaradılışından kaynaklanıyordu. Gerçekte, Birinci Dünya Savaşı ile Vietnam Savaşı arasında çarpışma eğitiminde çok az değişiklik olmuştu.[78] Kimi yorumcular, süngünün yalnızca Alman ve Rus tüfekli askerleri onunla teçhizatlı oldukları için bile olsa alıkonulması gerektiğini iddia ediyorlardı.[79] Birkaç seferinde, süngünün sessiz bir silah ve bu nedenle, gizlilik gerektiğinde çok önemli bir silah sayıldığını, hâlâ çok değerli bir savaş aleti olduğunu ileri sürmüşlerdi.[80] Orman çatışmalarında ve gerilla savaşında, süngü çok gerekli olabilirdi.[81] Gece, süngü daha güvenceli bir silahtı, çünkü herhangi bir karşılaşmanın yakınlığı, yanlışlıkla dostları öldürme olasılığını azaltıyordu.[82] Cephane tükendiğinde ya da tüfekler tutukluk yapınca, süngü umutsuzca başvurulacak son çareydi.[83]

Süngü taliminin alıkonmasının daha kökten nedenleri vardı. Saldırı eylemlerini yürütmeye istekli subayların en büyük ödülleri aldığı bir askeri ortamda, süngünün mermiye üstünlüğü kesindi. Bombalar, el bombaları ve mermiler adamları düşmandan korkup geri çekilmeye iterken, süngüler siperlerinden çıkıp düşmanla çatışmaya girmeye zorluyordu. 1919'da bir talim elkitabında müfreze subaylarının uyarıldığı gibi, mermiler "düşmanı saklanmaya itebilir"di ama "saklandıkları yerden çıkartmaz"dı. Aynı kitap, "süngü ile öldürme yeteneklerine duydukları güven adamları saldırıya götürüyor" diyordu.[84] 1915'te Savaş Dairesi'nin açıkladığına göre yalnızca "süngü kullanma güçleri'ne güvenen adamlar "çok yakınına gitmek için istekli" olabiliyorlardı.[85] Süngüler "kana susamış" olmayı geliştiriyordu.[86] Daha önceki savaşlarda süngünün pek de işe yaramadığını çok iyi bilen Fuller gibi akıllı yorumcular bile, adamlara süngü eğitimi verme gereğini kabul ediyorlardı, çünkü süngü piyadelerin öldürebilmelerini sağlayan silahtı.[87]

Bu yalnızca 1914-18 yıllarına ait bir merak konusu değildi. Başka savaşlar sırasında da benzer yorumlar yapılmıştı.[88] "Soğuk çelik"in dövüşken tarzda sergilenmesi düşmanın cesaretini mutlaka kırıyordu.[89] Andrew G. Elliott'ın, Home Guards (İngiltere'de 1940'da toplanan sivil ordu) için çıkarılmış bir elkitabında kısaca belirttiği gibi:

> Tek bir Nazi süngüyle ya da doğrudan bir aletle elden çıkarılabiliyorsa, ona hiç bir zaman ateş edilmemeli, çünkü ertesi sabah bir askeri devriyenin ya da nöbetçinin parçalanarak öldürülmüş bulunması çok cesaret kırıcı bir etki yaratıyor.[90]

1944'te General Franklyn (Sivil Güçler'in Başkomutanı) eğitim

birimlerinin kumandanlarına verdiği talimatta süngüyle saldırı dersinin, adamlara "atılganlık" ve "düşmanın işini bitirme kararlılığı" öğretmekte çok büyük önem taşıdığını bildiriyordu. Böylesi bir eğitimden korkan "çıtkırıldım oğlanları" şiddetle eleştiriyordu.[91] *Bloody Bayonets. A Complete Guide to Bayonet Fihgting* (1942) (Kanlı Süngüler. Süngüyle Savaş Rehmeri "çocuklar"a "işi bitmiş muamelesi yapılmamasını öğütlüyordu.[92] Ve göğüs göğüse savaş talimi konusunda düşüncelerini belirten bir Vietnam gazisinin sözleriyle: "Bize, korkularımızı geçirecek tılsımlar satıyorlardı."[93]

Askeri Eğitim Psikolojisi

"Korkuyu savuşturan tılsımlar" silahlı güçler içinde yeni bir grup meslek sahibi tarafından bilerek oluşturuluyordu. Daha önce denildiği gibi, boş, insansızlaştırılmış savaş alanı doğal bilimlerce yaratılmıştı (ve sanat tarafından reddedilmişti) ve bir "insan bilim"i olan toplumsal psikolojiye siyasal ve lojistik bir alan sağlamıştı. Oysa doğal bilimciler (terminolojileriyle ve savaşanları birbirinden uzaklaştırarak) savaşın insan öldürmekle ilgisini inkâr etmeye girişirken, cephedeki adamlar bu gerçeğin tümüyle bilincindeydiler. Onlar açısından, müthiş yok edici silahlar kişisel olmayan araçlar değil, yakınlık duyulan silahlardı. Böylece, doğal bilimciler duygunun yersizliğine inanır görünürken, sosyal bilimciler savaşanların deneyimlerini ciddiye alıp heyecanı, korkuyu ve düşleri baş köşeye oturttular. Subaylar psikolojik eğitim görmedikçe ve makineleşme ile adsızlığın etkilerine karşı koymadıkça, silah, menzil ve balistik konularındaki uzmanlıklarının yararsızlığı konusunda askeri hiyerarşiyi ikna etmeyi denediler.[94]

Davranış bilimcilerin adamların öldürebilmelerini sağlamaktaki rolü, tarihçiler tarafından nadiren ve ("askerlerin morali" başlığı altında) son derece belirsiz bir biçimde dile getirilir.[95] Bu, pek de şaşırtıcı sayılmaz: Bu mesleğin tarihindeki gurur verici anlardan birini belirlemez ve özellikle pazarlanabilecek bir beceri de değildir.[96] Çoğu çağdaş yorumcunun izlenimine göre zekâ testleri, insan gücünün yerinin belirlenmesi ve insan-makine yararlık düzenleri savaşta psikologların gücünü tüketiyordu.[97]

Öte yandan çağdaş sosyal bilimciler, "etkili savaş davranışı"nın teşvikine ilişkin kuramsal ve uygulamalı araştırmaları bir yana bıraktılarsa da, geçmişte sosyal bilimciler çok daha az çekingen davranmışlardı. Psikologlar E. F. M. Durbin ile J. Bowlby'nin *Personal Aggressiveness and War* (1939) (Kişisel Saldırganlık ve Savaş) adlı kitaplarında açıkladıkları gibi: "Elektrik ya da yerçekimi gibi güçlerin davranışını yöneten kuralların incelenmesi nasıl fizikçinin işiyse", "zamanı ve yeri belli olmayan savaşma ve öldürme dürtüsünün ardında yatan

genel psikolojik güçlerin çözümlemesi ve anlatılması"da sosyal psikologların işiydi.[98] Midesi çabuk bulanan ve barışçı eğilimleri olan psikologların yeteneklerini kullanacakları kansız bir köşeyi kolaylıkla bulabilecekleri doğruyken, askeri girişimi içtenlikle kucaklayanlar hiç de küçük bir savaşseverler topluluğu oluşturmuyorlardı. Gerçekten, her iki savaş sırasında da psikologlar ve mesleklerinin temsilcileri, temelde isteksiz bir subay sınıfından yüksek savaşma dürtüsü uyandırmakta kendilerini kanıtlama fırsatının tanınmasını rica etmişlerdi.[99]

Başlangıçta askeri kurumlar, sivillerin askeri alana böyle el atmaları karşısında kesinlikle kararsız ve kuşkucuydular.[100] Bunun etkisinin "insan gücüne zararlı olması"ndan korkuyorlardı.[101] Aynı derecede tehdit edici başka bir nokta, yeni askere alınanlara saldırgan davranmayı öğreten psikologların varlığının, kamuoyunca yanlış anlaşılma ve orduda ümitsizlik yaratma olasılığıydı.[102] Subay eğitiminde gereğinden fazla psikoloji "önce bilim adamı, sonra asker olan ve hiçbir zaman general olmayan subaylar ortaya çıkarabilirdi.[103] Dahası, Muvazzaf Ordu subayları, psikolojinin olacakları önceden bilme olasılıklarına kuşkuyla bakıyorlardı.

Yirminci yüzyılın ilk birkaç on yılına dek, "insani unsurlar"ın ele alınması daha çok yazın alanında aranıyordu. Örneğin, Birinci Dünya Savaşı'nda önce *The Australian Military Journal*'da (Avustralya Askeri Dergisi) yayımlanan on iki sayfalık bir yazıda Yarbay W. L. Raws verimliliğini bilimsel yoldan değil Rudyard Kipling, Robert Browning, George Eliot, Bernard Shaw, John Ruskin, George Meredith, Thomas Carlyle, William de Morgan, Henry Newbolt, Matthew Arnold, "bir Japon yazarı" ve Hızkıl peygamber gibi kişileri inceleyerek tanımlamaya girişiyordu.[104] Ne yazık ki bu yorumcular, insanların birer makine olmadıklarını gözlemliyorlardı. Daha doğrusu, savaş hakkında tahmin yürütülemezdi: Dayanıksız oğlanlar "aslanlar" gibi savaşırken, kabadayılar hendeklerde titriyorlardı.[105] Çatışma askerleri de araştırmaların işaret ettiği konularda pek içten davranmıyorlardı. Askerlerin çoğu, eylemlerini biyolojik içgüdülere dayanarak açıklamayı yeğliyorlardı: Adamların karşı konulamayan hayvani bir canlandırıcı gücün etkisiyle savaştıklarını imleyen evrimsel içgüdü kuramının yaygın yorumları, fazlasıyla insani toplumsal yönlendirmenin kansız ve bayağı uygulamasından daha çekici görünüyordu.

Düşmanlıkla karşılanmasına rağmen İkinci Dünya Savaşı'na gelindiğinde, tarih ve yazın dışarıda bırakılmış, askeri dergilerdeki benzer tartışmalara sosyal psikoloji konusu hâkim olmuştu.[106] Psikolojinin askeri eğitim düzenlerine girmesi, yirminci yüzyılın ilk on yılında başlayan ağır bir süreçti ve (gördüğümüz gibi) kalabalık ve içgüdü psikolojisi konusunda çok okumuş olan Fuller'ın yazılarından kuvvetle

etkilenmişti. Fuller savaş arası yıllarında ilerleme yaparak İngiliz Ordusu Yönetmeliği'ne getirdiği yenilikle, subaylara psikoloji eğitimi koydurtmuştu.[107] Bu yıllarda, askeri elkitapları yavaş yavaş psikolojik unsurlardan söz etmeye başlamışlardı,[108] ama İkinci Dünya Savaşı'na dek psikoloji silahlı güçlerin içinde kendine güvenceli bir yer edinememişti. İkinci Dünya Savaşı sırasında, (İngiltere'de) Mareşal Earl Wavell ile (Birleşik Devletler'de) William C. Westmoreland gibi askeriyenin ağır sikletleri, kamunun önünde subaylar ile adamlarına daha çok psikolojik eğitim ve destek verilmesi yönünde tartışıyorlardı.[109] İkinci Dünya Savaşı sırasında, birçok profesyonel psikolog savaş çalışmalarına katılmıştı ve National Research Council (Ulusal Araştırma Konseyi) ve Research Information Service (Araştırma Bilgi Bürosu) gibi önemli araştırma kurumlarının yönetim kurullarında doğal bilimcilerin yerini sosyal bilimciler almıştı.[110] Avrupa'nın ve Birleşik Devletler'in her yerindeki üniversitelerde askeri psikoloji dersleri ortaya çıktı; ve yapılan araştırmalar basın yayın araçlarıyla herkese ulaştırıldı. Birçok psikolog savaşın, "bilimsel psikolojiyi hayata geçirmeleri"ni sağlayarak mesleklerinin gelişimi ve toplumdaki yeri açısından çok önemli olduğuna inanıyordu.[111] Lewis M. Terman'ın 1923'te American Psychological Association'da (Amerikan Psikoloji Derneği) yaptığı başkanlık konuşmasında dediği gibi, savaş onların bilim dalını "önemsiz konuların bilimi"nden "insan mühendisliği bilimi"ne dönüştürmüştü.[112]

Psikolojinin Etkisi

Adamları saldırgan davranmak için eğitmekte yalnızca askeri psikoloji kullanılmıyordu: Adamları daha "etkin savaşır" hale getirmenin başka yolları vardı. 1918'den itibaren psikologlar, adamların ateş etme tekniklerini geliştirme yolları buldular.[113] Devinimle ilgili araştırmalardan yararlanan donanma psikologları top mürettebatının sayısını, topu doldurma süresini ve yükünü etkilemeden, iki kişi eksiltiler.[114] İkinci Dünya Savaşı'na ait filmler, hem bir eğitim aracı olarak hem de acemi askerlerin savaşın kanlı vahşeti ve gürültüsü karşısındaki duyarlığını azaltmak amacıyla kullanıldılar.[115] Psikologlar, öğrenme ilkelerini askerlerin talimine uygulayarak talim düzenlerinin geliştirilmesi açısından önemliydiler.[116] Askeri öğretmenler öğrenme psikolojisi ile ilgili ders kitapları satın aldılar ve birçoğu da üniversitelerde psikoloji derslerine devam etti.[117] Kimi ilkelerin yararı askeri kurumlar açısından sınırlı olmasına rağmen, 1942'ye gelindiğinde, etkin katılımla gerginliğin tazelenmesi, çeşitli malzeme kullanımı, kesin olarak tutulan sicile göre olumlu teşvik ve düzenli ders programı gibi önemli teknikler temel eğitim araçları olmuşlardı.[118] 1942'ye

gelindiğinde, öğretim yöntemleri dersinin verildiği British Army School'da (İngiliz Ordu Okulu) özel bir eğitim yöntemi bölümü açıldı.[119] Son olarak, özellikle 1941'den itibaren, personel seçimi askeri psikologların önemli işlevlerinden biri haline gelmişti.[120]

Uygulama alanları çok genişti ve askeri güçler yaygın olan pragmatik psikolojiyi benimsedi: Hiçbir zaman tutarlı bir metin yoktu ve bir on yılda kullanılan kuramlar yok olup birkaç on yıl sonra yeniden ortaya çıkıyorlardı. Genel olarak bakıldığında, talim uygulamalarında bir geçiş olmuştu: İçgüdüsel kuramların kullanımdan (bunlar temel tutkulara geri dönmeyi canlandıran ve kendiliğinden hareket etmeye önem veren talimleri teşvik ediyorlardı), (İkinci Dünya Savaşı sonuna gelindiğinde) insanın kişiliğini ve huyunu önemli değişkenler olarak görmeye (bu yüzden talimler kişilik özelliklerini, en çok da önderlerinkileri geliştirmeye yönelikti) ve çevreye kaymıştı (çoğu adam asker olmaya uygundu, ama yerinde savaş davranışları her adama sosyalleştirme yoluyla yavaş yavaş aşılanmalıydı).

İçgüdü kuramı, özellikle işlevsel psikolojinin kurucusu William McDougall'ın *Introduction to Social Psychology* (1908) (Sosyal Psikoloji'ye Giriş) adlı kitabında yaygınlaştırdığı biçimiyle, askeri öğretmenler üzerindeki etkisini hiç yitirmedi.[121] Muhterem Peder Stopford A. Brook 1905'te *Discourse on War* (Savaş Üzerine Tez) adlı yapıtını yazdı. Bu yapıt, Birinci Dünya Savaşı'nda da olmak üzere birçok kez yeniden basıldı. Brook bu tezinde, savaşmanın insanın yaradılışından gelen temel bir içgüdü olduğunu ileri sürüyordu:

> Bu bize vahşilerden kalmış bir içgüdüdür; ve buna bağlı olarak, neden ileri geldiğini söyleyemeyeceğim, derin bir zevk, istek ve coşku duygusu vardır. Bu kalıtımsal tutkudan kurtulamayız. Bu duygu evrenseldir; uygar insanda olduğu kadar ilkel insanda da aynı ölçüde keskindir.[122]

Felsefeci William James'in "The Moral Equivalent of War" (1910) (Savaşın Törel Karşılığı) adlı tanınmış yapıtında dediği gibi: "Atalarımızın kavgacılığı etimize kemiğimize işlemiştir ve binlerce yıllık barış bunu içimizden söküp atamaz.[123] Kavgacılık önde gelen içgüdülerden biri olduğuna göre, savaş eğitimi uygarlık cilasını bireyin ruhundan kazıyıp çıkartmayı amaçlıyordu. "İçimizdeki hayvan", süngü talimlerinde ve insanlıktan uzaklaştırma törenlerinde ifadesini bulmaya zorlanıyordu.

Tabii, bir sorun vardı: Kendini koruma içgüdüsü "kavga"ya olduğu kadar "kaçma"ya da neden olabilirdi. Bunun üstesinden gelmek için, askeri psikologlar içgüdü kuramını, Gustave Le Bon ve onun

İngiltere'de tanınmasını sağlayan Wilfred Trotter gibi adamların kalabalık psikolojisiyle bir araya getirdiler.[124] İnsanlar güçlü topluluk içgüdüleri olan sürü hayvanlarıydılar. Bir kalabalıkta -ve ordu da yalnızca eğitilmiş bir kalabalıktı- hâkim olan "topluluk aklı" bireye neredeyse sonsuz bir güç ve ölümsüzlük duygusu bahşediyordu. Topluluk dayanışması, baba yerine konan öndere güvenmek gibi ilkel davranış biçimlerine geri dönmeye yol açıyordu. Kalabalık psikolojisi kendiliğinden davranışı da teşvik ediyordu: Tekdüzeliğin ve herkesin aynı şeyi yapmasının üzerinde duran topluluk talimleri, adamların neredeyse bilinçli olarak düşünmeden ve "topluluğun gücü tarafından desteklendikleri"ni her an hissederek gereken hareketleri yapmalarını sağlıyordu.[125] Birinci Dünya Savaşı sırasında bir Kanadalı asker bu eğitim düzenini överken şöyle yazmıştı: "Mekanik olarak biz bir mankeni süngülüyorduk. Mekanik olarak nefes alan bir insan bedenini tekrar tekrar süngüleyecektik."

İki dünya savaşı arasında, içgüdüsel saldırganlık kuramları L. L. Bernard, Ellsworth Faris, R. E. Money-Kyrle ve W. J. Perry gibi akademik psikologlar ve antropologlar tarafından alaya alındı; İkinci Dünya Savaşı'nda ise Franz Alexander, Knight Dunlan, Mark A. May ve T. H. Pear de bu bilim adamlarına katıldı.[126] Ama bu kuramlar, özellikle askeri psikolojide, hiçbir zaman tam olarak yok olmadı. İçgüdü kuramı, adamları öldürmeye teşvik etmenin kolay bir yolu olmaktan çok, temelde, ürkünç eğitim girişimini haklı göstermek açısından gücünü sürdürdü. Bu durum, Royal Australian Army Medical Corps'tan (Kraliyet Avustralya Ordusu Tıbbi Hizmet Kıtası) Yüzbaşı P. P. Manzie'nin 1965'te yayımlanan bir makalesinde çok güzel özetlenmişti. Yüzbaşının belirttiğine göre, ordudaki bir kumandan, "doğal ve törel olmayan" bir iş yaptığı ve "barışçı bir insanı şiddet yoluna saptırmak zorunda olduğu" duygusuyla verdiği karardan kuşku duyabilirdi. Ama hayır! diye temin ediyordu okurlarını yüzbaşı, öldürmek her insanın doğal kalıtımının bir parçasıydı. Askeri öğretmenin işi, gerçekte, "yarı yarıya yapılmıştır bile – nazik banka memuru barışçı bireyciye değil, doğuştan askere indirgenir".[127] Benzer biçimde, kalabalık kuramlarının da ömrü uzun oldu. Birinci Dünya Savaşı'yla sonuçlanan dönemde, kalabalığın bireylere ters düşen eylemleri teşvik yeteneği, ordunun önderliğe ya da kişiliğiyle birliğin "ayağını yerden kesen" "baba örneği"ne verdiği önemin doğrulanması olarak görülüyordu.[128] Önderin *kişiliği* temel nitelikti: Önder, saldırganlığı, cesareti, akıl ve beden gücünü ve sorumluluğu temsil etmeliydi.

Topluluk dinamiği, kalabalık kuramının yerini gittikçe daha çok almaya başladı: Özellikle, büyük topluluğun bağlılığı ve güven tazeleme gereksinimi üzerinde duruldu. Marshall'ın "temel topluluk kavra-

mı" ve "toplulukla özdeşleşme" dediği şeyler, savaş dürtüsüne ilişkin tartışmalara hâkim oldu.[129] Far Eastern Command (Uzak Doğu Komutanlığı) uzmanlarından biri, "en çekingen asker bile güçlü bir toplulukta kendini güvencede hisseder ve çoğunlukla örgütün saldırgan tutumunu benimser," diye gözlemliyordu.[130] Etkili eğitim düzenleri, nefretten çok sevginin güdüsel gücünü yansıtmalıydı.[131] Royal Australian Infantry'den (Kraliyet Avustralya Piyadeleri) Binbaşı J. O. Langley'nin deyişiyle: "İnsan toplu halde yaşayan ve gezen bir hayvandır. İnsanın en büyük dengeleyici gücü, savaş baskısı altında yoldaşlarının dokunuşudur."[132] Toplulukla yoğun biçimde özdeşleşme, benlik sevgisinin topluluğa yansıtılmasına neden olur ve bu da benliğin yok olmasından duyulan korkuyu azaltır, bunun sonucunda ise saldırganlığın dışavurumundan duyulan çekingenlik eksilir. Toplulukla özdeşleşme savaş ülkülerini ve ölçütlerini güçlendiriyordu: En önde gelen askeri psikolog Albert J. Glass'ın belirlediğine göre, "en zayıf güdülere sahip bir asker bile tam anlamıyla geçerli topluluk tutumunu benimsemeye zorlanır, çünkü savaş alanı hiç de yalnız kalınacak bir yer değildir". Ve sonra bir de "topluluğun edilgin kişilik özelliği üzerindeki etkisi" vardı. Güçlü toplulukla özdeşleşen edilgin asker, topluluğun saldırgan tutumunu benimseyebilirdi.[133]

Davranışçılık kuramı, özellikle John Broadus Watson tarafından yaygın hale getirildiği biçimiyle, askeri psikologlar tarafından çok beğeniliyordu. Watson'ın 1920'lerdeki davranışçılık kuramı insan yavrusunun bir *tabula rasa* (yeni doğmuş çocuğun hiçbir iz taşımayan beyni) olarak doğduğunu ve çevrenin bu tabula rasa üzerine kendi kültürel mesajını yazdığını iddia ediyordu.[134] Watson'ın kuramları, askerlere olumlu ve olumsuz yoldan güç kazandırmaya yönelik eski talimlerle aynı çizgide bir eğitimi imliyordu. Tepeden tırnağa koşullandırmanın öngördükleri, askeriye içindeki yetkeci hiyerarşiyle uyuşuyordu. 1971'de benimsenen B. F. Skinner'ın berkitme ve öğrenme kuramına göre, "iş"in bölümlerinin tanımlanması ve cezalardan çok ödüller eğitim düzenlerinin odak noktası haline geldi.[135]

Eğitimde ruh çözümlemeci kavramların kullanımı çok tartışma yaratan bir olaydı. Kimi askeri psikologlar (özellikle Amerikan güçlerindekiler) bu kavramlara dört elle sarıldılar. Örneğin, Binbaşı Jules V. Coleman'ın 1940'da ileri sürdüğü gibi, ruh çözümlemeci ilkeler ve düş kırıklığı – saldırganlık kuramları, "Öldürmeyeceksin!" emriyle beyinleri yıkanmış adamların "düşmana saldırıp onu yok etmeleri"ni sağlamak açısından çok önemliydi. Yurtseverlik ve ülkücülük hiçbir zaman yeterli derecede harekete geçirici olmuyordu. Etkili öğretim "serbest bırakılmış saldırganlık"ın harekete geçirilmesini ve kaygı ile suçluluğun denetlenmesini gerektiriyordu. Bu iki ilke birbirine

bağlıydı, çünkü kaygı ve suçluluk saldırganlığı engelliyor ve saldırganlığın dizginlenmesi içsel gerilimlerin denetlenmesinde yardımcı oluyordu. Manevi gücü korumanın önemli yolları arasında işinin ustası önderlerin bulunması, disiplin ve beceri eğitimi, birliğe gurur duygusu verilmesi, saldırgan tutumun teşvik edilmesi ve birliklerin bakımı vardı. Böylece, düşmanı öldürmek (birlik komutanının temsil ettiği) babanın ölümünün "yer değiştirmiş şiddetin şöleni" olarak kutlanabileceği efsanevi bir ayine benzeyebilirdi. Coleman'ın ileri sürdüğüne göre bu katliamın doyurdukları;

> erken çocukluk düşlerinden çıkan, derine yer etmiş, ilkel bilinçdışı arzulardı... Düşman, kurban edilen bir nesnedir, onun ölümü topluluğun doyumuna ve böylece suçluluğun topluluk onayıyla engellenmesine yarar. Savaş, eğitimin uzun sürmüş düş kırıklıklarının yarattığı nefretin tehlikeli gerginliklerini yatıştıran törensi bir olaydır. Bu düş kırıklıkları olmadan, bir topluluk askeri bir güç oluşturumazdı.

"Uzun askeri eğitimin getirdiği ürpertici kötü muamele yoluyla dikkatle beslenen ve teşvik edilen nefret" savaşta, adamların önderlerinden düşmana yansıtılır. Başka bir deyişle, düşmanı öldürmek bir intikam eylemine dönüşüyordu ve düşmanın insanlıktan çıkarılması suçluluk duygularının bastırılmasına yardımcı oluyordu.[136]

Coleman, ruh çözümlemeyi askeriyeye sokmaktan yana büyük bir hareketin içindeydi.[137] Ama ruh çözümleme kimi zaman askeriyenin içine girmekle birlikte Amerikan kuvvetlerinde bile hiçbir zaman pek taraftar bulamadı. Klinik bir bilim dalı olan ruh çözümleme fazla zaman alıyordu, çok iyi eğitilmiş bir personel gerektiriyordu ve askeri ilişkilerin geçici niteliğine uygun değildi.[138] John T. MacCurdy'nin onayladığı gibi, öldürme eylemiyle başa çıkmakta sorunları olan adamlarla bireysel olarak ilgilenmek gerekliyse, zamanı "başka bir yerden almak" gerekecekti.[139] Ruh çözümleme eğitimle değil ussal bozukluklarla uğraşırken daha önemliydi, çünkü şiddetli tutkular yüzeyin tam altında yatmalarına rağmen, asıl sorun bilinçaltına itilmiş yasak güdülerin sonradan toplumca kabul edilir hale sokulmasıydı. Askeriye açısından çok cazip ücretler anlamına gelmekle birlikte (kimi askeri ruh çözümlemeci uzmanlar, duygusal sorunların bebeklikte ya da çocukluğun erken dönemlerinde yattığını ve bu nedenle askeriyenin tazminat alamayacağını ileri sürdüler), ruh çözümlemenin etkisi düşük kaldı.

Sosyal bilimsel model, hiç kuşkusuz, tümüyle benimsenmedi. Ne de olsa, bu modelin getirdiği disiplin birçok asker tarafından reddedi-

liyordu: Özellikle bilimsel içeriği adamların rolünü kahramanlıktan çıkarma tehlikesi yarattığında, askerler hasta gibi davrandılar, testlerde hile yaptılar ve uygunsuz tarzda karşılık verdiler.[140] Ama sosyal bilimler hâlâ çok etkiliydi, çünkü dilleri ve uygulamaları İngiliz, Amerikan ve Avustralya psikoloji derneklerinin askeri psikoloji bölümlerinin dışında çok çeşitli kişiler tarafından kabul edilmişti. Sosyal bilimciler, etkin savaşa hazır askerler yaratabilen tek profesyoneller olarak, askeriye tarafından giderek daha çok işe alınıyorlardı. Askerlerin sosyal bilimcilerce etkin savaşa hazırlanması, yalnızca çok iyi bilinen zekâ testleri, insan gücüne yer belirlenmesi ve insan-makine yararlılık düzenleri yoluyla değil, aynı zamanda askerlik kurumunu ilkel bir uydurma savaş dilinden arındırıp yerine "bilimsel" askeri eğitimin ruhbilimsel düzenlerini koymakla gerçekleştiriliyordu. "Edilgin savaş personeli"nin varlığı askeri kurumun tümünü tehdit etmeyi sürdürüyordu, ama psikologların yardımıyla "edilgin" üyeler birimler içinde daha işe yarar hale getiriliyorlardı. Böylece, sosyal bilimciler insanın saldırganlığını (azaltmaktan çok) artırmanın yollarını geliştirerek tüm askeri kurumlarla bütünleştiler.

4. BÖLÜM

BİR KAHRAMANIN ANATOMİSİ

Tek başına yaptı – ne kadar şaşırtıcıydı,
Karşısında yarım düzine adam, ya da belki daha fazla;
Çünkü aradaki fark hiç işe yaramaz, cesareti
*Ve dayanıklılığı yanında O'Leary, V. C.*nin*

Lily Doyle, "O'Leary, V. C.", 1916[1]

"Kongrenin Onur Madalyasını almayı başkan olmaya yeğlerdim."
Başkan Harry S. Truman

Amerikan hükümetinin en önemli madalyası 24 Şubat 1981'de boynuna geçirildiğinde, Roy Benavidez gururla Truman'ın açıklamasını anımsamıştı. "O Müthiş Meksikalı" diye bilinen bu Amerikan kahramanı birçok savaşın gazisiydi. 1935'te doğan Benavidez'in anne-babası Meksika ve Yaqui Kızılderilisi'ydi, ama o yedi yaşına geldiğinde anne-babası ölmüştü ve Benavidez Texas, El Cambo'daki yoksul, yurtsever akrabaları tarafından büyütülmüştü. Benavidez, gençliğinden beri saldırgan bir dövüşçüydü, İkinci Dünya Savaşı'nda savaş haberlerini izlemeye olduğu kadar yöre okulunun öğrencilerine karşı kendi şiddet dolu savaşını yürütmeye de düşkündü. Kendi deyişiyle, öfkesi en sonunda askeriyenin içinde yönlendirilen "sert, huysuz bir küçük çocuk"tu. Benavidez, kafasında putlaştırdığı İkinci Dünya Savaşı'nın en çok madalya alan askeri Audie Murphy'nin izinde yürüyerek, Texas Ulusal Muhafızları'ndan Birleşik Devletler Ordusu'na geçti. Askerliğini Kore'de yapması Benavidez'e geniş ailesinin hayranlık duymasını sağladı ve hava gücünde öğrenime başlaması için gereken deneyimi ve olgunluğu kazandırdı. Sonunda, 1965'te, 25.

* V.C. Victoria Cross, İngiltere'nin en büyük nişanı.

Piyade "Kaplanları" denen bir Vietnam piyade birliğine danışman olarak Vietnam'da görevlendirildi. Burada yaşamının en zorlu deneyimiyle karşılaşacaktı. Amerikalı yoldaşlarının tersine, "Vietnamlılar'ın arasına karışmak"ta güçlük çekmedi. Kendi deyişiyle:

> Boyum, ten rengim, İspanyol-Kızılderili, neredeyse Doğulu görünümüm bana üstünlük sağladı. Tüm yaşamım boyunca, bu farkların ortaya çıkardığı bağnazlığa karşı savaşmıştım. Şimdi aynı farklar hayatta kalmama yardımcı oluyorlardı.

Ama sonradan, "araya karışma" yeteneğinin belirli sınırları olduğunu keşfetti. Vietnam Cumhuriyeti Ordusu'nun hamile kadınlara ve köylülere uyguladığı vahşet onun askerlik ruhuyla bağdaşmıyordu. Böyle bir olayı izledikten sonra, "birçok adam öldürme"sine rağmen, "o köylülerin gözlerindeki bakışı asla unutmayacağım," demişti. Yine de, resmi bir gözlemci olarak şuna inanıyordu, "yapabileceğimiz hiçbir şey yoktu... Bu onların (Vietnam Cumhuriyet Ordusu'nun subaylarının) ülkesiydi, onların savaşıydı". Vietnam'daki ilk turu bir mayına basıp hastanede kendine gelmesiyle son buldu; devriye gezerken herkesten metrelerce önde yürüyerek, pusu ya da tuzak izi arıyordu (onun subayı "Lone Ranger"ı [Maskeli Süvari] çok fazla izlemişti ve "Tonto"nun [film kahramanının Kızılderili dostu] kendi devriye görevine keşfe çıkan kişi olmasına karar vermişti).

Çok kötü yaralanmıştı, ama Benavidez vazgeçmedi. (Asla bir daha ayağa kalkamayacağını tahmin eden) doktorlarla, (onu terhis etmek isteyen) askeriyeyle ve (hepsinden zoru) acıyla savaşarak kendi kendine yürümeyi öğretti. Daha sonra Yeşil Bere'yi giymeye hak kazandı. Ne de olsa o "bir savaşçıydı, memur değildi". Bitkin düşürücü bir eğitimden sonra, Kuzey Vietnam Ordusu'ndan istihbarat toplamakla görevli çok gizli bir birlikle Vietnam'a geri gönderildi. Bu özel görevin adı -"SİGMA"- çok kötü bir üne sahip oldu.

En sonunda savaş kahramanı olarak toplumdaki yerini doğrulayan olay 2 Mayıs 1968'de gerçekleşti; son derece gizli bir görev sırasında Kamboçya'da mahsur kalan ve Kuzey Vietnam birliklerince etrafları sarılan birliğindeki adamlara yardım etmeye gönüllü olmuştu. Benavidez kurtarma harekâtında beş kez vuruldu ve bedeninin altı yerinde şarapnel parçaları kaldı. Son bir kez bir arkadaşını kurtarmayı denerken, bir Kuzey Vietnam askeri dipçikle Benavidez'in kafasına vurdu. Benavidez yere yıkıldı ve Kuzey Vietnamlı asker onu süngülemeden önce bir an duraklayınca, Benavidez Special Forces (Özel Kuvvetler) bıçağıyla onu öldürdü. Yaralarına rağmen, hayatta kalanları kurtardı ve ölü arkadaşlarının cesetlerine bulup getirdi. Helikoptere

binmeden önce, gizli belgeleri ve elektronik teçhizatı yok edecek serinkanlılığı bile göstermişti, ama öylesine ağır yaralıydı ki doktorlar öldüğüne inanıp onu ceset torbasına koymuşlardı. Doktor subaylardan biri torbanın fermuarını çekmek için eğilince, Benavidez yapabileceği tek şeyi yaptı: Geriye kalan tüm gücünü toplayarak, doktorun yüzüne tükürdü.

Benavidez'e başlangıçta, fedâkarlığı ve cesareti için iki Purple Heart* ve Birleşik Devletler ordusunun ikinci en büyük nişanı olan Distinguished Service Cross (üstün hizmet madalyası) verildi. 1976'da ordudan malulen emekli oldu ve beş yıl sonra, kırk üç aile üyesinin önünde, Başkan Reagen en itibarlı madalyayı -Medal of Honor (Onur Madalyası)- onun boynuna astı.

Hikâyesi bu zaferle sona ermedi. Üç yıl sonra, Social Security Administration (Sosyal Sigortalar Kurumu), yaralarını abartıp abartmadığının anlaşılması için bir doktor ve bir ruh hekimi tarafından muayene edilmesi gerektiğini kendisine bildirince Benavidez çok şaşırmıştı. Maluliyeti doğrulanmakla birlikte, küçük düşürülüşüne kamunun önünde karşı çıkışı ulusal bir skandala neden oldu. Amerika'nın her yanından savaş gazileri, onların adına bu işe girişmesi için Benavidez'e yalvardılar. Benavidez şöyle anımsıyordu:

> Mektupların çoğu bana Roy diye hitap ederek kişisel olarak yazılmıştı. Çoğu benden kahraman diye söz ediyordu ve onlara yardım edebilecek, tanıdıkları tek insan olduğumu belirtiyorlardı. Birçoğu umutsuzluk duygusunu dile getiriyordu: Eğer hükümet bir Onur Madalyası sahibine bunu yaparsa, onların elinden ne gelirdi?

Ülkesini ve çok sevdiği komutanını eleştirmek konusunda kendini rahatsız hissetmesine rağmen, sonunda arkadaşlarından yana çıktı ve savaş gazilerinin haklarına ilişkin kampanyaya başladı. Özyaşamöyküsünü yazarken Texas, Houston'da Life Support için çalışıyordu. "Ülkeyi gezerek çeşitli topluluklarla konuşuyorum," diye açıklıyordu, "onlara özgürlüğün bir bedeli olduğunu söylüyorum. Bu bedel insan eti ve kanıdır." Barış göstericilerine karşı bir tutumla madalyalarıyla gurur duyuyordu ve onları ülkelerine savaşta hizmet eden ama tanınmayan "sessiz kahramanlar"ın onuruna takıyordu.

> Bu ülkenin kahraman askerlerini ödüllendirecek yeterli üstünlük madalyası yoktur. Çoğu kişi kahramanlıklarını yüreklerinde taşımak zorunda kalıyor. Üniformalı herkes "sessiz bir kahraman"dır

*Birleşik Devletler'de gazilere verilen kalp biçiminde madalya. (Ç.N.)

ve kadın ya da erkek askerler herhangi bir jeopolitik karşılaşmada kendilerini ne denli kullanılmış hissederlerse hissetsinler, bu insanların görevi, onuru ve sorumluluğu, bireysel ve ulusal özgürlüğün özelliklerine uymayı gerektirir. Hatta ölmeyi.

Benavidez, kentin fakir mahallelerinde yaşayan genç adamlara şöyle öğüt veriyordu: "Eğer bir çeteye katılmak istiyorsanız, benim çeteme, Birleşik Devletler Ordusu Özel Kuvvetleri'ne katılın."[2]

Roy Benavidez'in özyaşamöyküsü efsanelerdeki masalları andırıyordu; bu masallarda kahraman, geleneksel olarak, doğduktan sonra anne-babası tarafından terk edilirdi ve kendisine teşekkür borçlu olan çevresinin yardımıyla tehlikeli bir yolculuğa çıkmadan önce analığı ile babalığı tarafından büyütülürdü. Kahramanca eyleminden sonra ceset torbasına konan Benavidez (simgesel olarak) kahramanın onurlu ölümünün bile acısını duymuştu.[3] Silahlı kuvvetler, büyüyüp gelişmek için her şeyden çok Benavidez gibi yürekli adamlara gereksinim duyuyordu. "Şiddeti uygun hale getirmek" konusunda eski ve eksiksiz geleneklere sahip askeri kurumlar, neredeyse tüm sivil erkekleri etkin savaşçılar haline getirebileceklerini bilmelerine rağmen, kimi adamların saldırgan davranmaya öbürlerinden daha kolay uyum sağladıklarına da inanıyorlardı. Yirminci yüzyıl boyunca, en iyi savaşanları ne *çeşit* adamların oluşturacağına ilişkin kuramlar hararetle tartışıldı. Irksal özellikler her zaman güçlü belirleyiciler olarak kaldılar, ama başka alanlarda savaşkanlığı içten gelen, içgüdüsel ve (en önemlisi) bireysel bir özellik olarak görmekten, topluluk dinamiğinin yüzeysel biçimde harekete geçirdiği bir özellik olarak görmeye geçilmişti.

Kusursuz Asker

Modern savaşın doğası, en saldırgan savaşçıya dönüşecek acemi asker çeşidine ilişkin inanışları değiştirdi. Geliştirilen kimi ölçütler saçmaydı; örneğin, kızıl saçlı askerlerin en çok tutkuyla öldürenler olduğu düşüncesi[4] ya da 1961'de bir araştırmanın ortaya çıkardığı gibi, traşlı erkeklerle, bıyıkları "ucundan kesilmiş" olanlara karşıt, "düzeltilip biçim verilmiş" olanların daha iyi subay olmaları gibi.[5] Ya da bu ölçütler çok basitti: Adam ne kadar genç ve sağlıklıysa, o kadar daha çok saldırgan olabilirdi.[6] Askeri doktorlar, "kazaya yatkın" adamları belirlemek için testler düzenlediler, çünkü bu adamların, aynı ıslahevinden çıkma oğlanlar, eski suçlular ve "saf kan Cockney'ler" (Londralı, özellikle Londra'ya has şive ile konuşan kimseler) gibi çok iyi komando oldukları söyleniyordu.[7] Evlilik erkeklerin savaştaki etkinliklerini azaltıyordu, çünkü "önemli anlarda" evli erkeklerin akılları

"kocasız kalmış bir kadının, babasız kalmış çocukların görüntüsüne -çarpışmanın önemli bir anında bir adamın duraklamasına neden olacak, elinde olmadan saplandığı bir düşünceye- kayabilir"di.[8] En iyi katillerin sporculardan çıktığına inanılıyordu (ağır toplara vuran güçlü kolu sayesinde Birinci Dünya Savaşı'nda kırk yedi Türk'ü öldürerek Victoria Cross'u alan ünlü Avustralyalı kriket oyuncusu gibi).[9] En saldırgan asker, sporcu girişkenliği ve askeri hizmet konularında en uzun geçmişe sahip aileden gelen adamdı. İki araştırmacının 1945'te dediği gibi: Babasıyla "özdeşleşmenin harekete geçirdiği" oğul, "babanın deneyimini yeniden yaşatmayı ve belki de onu gölgede bırakmayı amaçlıyordu".[10]

Kimi meslek topluluklarına da öncelik tanınıyordu. Örneğin, madencilerin "göğüs göğüse çarpışmada öldürme" konusunda çok iyi oldukları anlatılıyordu.[11] Bunun tam tersine, sanatçıların ve müzisyenlerin kahraman olması, şair Siegfried Sassoon'un siperlerdeki hareket tarzına rağmen, kesinlikle uzak bir olasılıktı.[12] Öbür ölçütlerin hiçbiri bir başkasına uymuyordu. Örneğin, bir taraftan kırsal kesimden gelen askerlerin çarpışmada en başarılı oldukları, çünkü onların güçlüklere alışkın oldukları ve ormanlar hakkında çok şey bildikleri ileri sürülüyordu. Avustralya İmparatorluk Gücü'nde Yarbay Matheson'ın 1943'te dediğine göre, bu adamlar farklı birliklere ayrılmalı ve daha güç sayılan devriye görevlerinde kullanılmalıydılar.[13] Ama, öte taraftan, kentli adamlar bu iş için kusursuzdu, çünkü "modern savaşın gürültüsü onları daha az rahatsız ediyordu".[14] Kimi zaman da, en iyi askerlerin düş gücünden yoksun, "buldog" tipi adamlar[15] oldukları ve güçlülük, çeviklik, cesaret ve vahşet gibi niteliklerin, seçerek yetiştirmek ve tedbirli olarak alıştırmak yoluyla kazandırılabileceği iddia ediliyordu.[16] Etkin çarpışma askerlerinin böyle yetiştirildiklerine duyulan inanç çok yaygındı. Askeri tarihin içine batmış subaylar, Carlyle'ın ne yapmak gerektiğini efsanevi biçimde bilen bir adam olan kahramana ilişkin etkileyici incelemesine dört elle sarıldılar. Kahraman, sezgilere dayanan anlayışın, isabetli hareketin ve yolundan sapmayan gerçek anlayışının bir timsaliydi. Mareşal Earl Wavell'ın 1945'te dediği gibi, "sertlik kısmen kalıtımla geçer, kısmen eğitimle yaratılır ve.....kalıtım daha önemlidir".[17] Bir muharebe askerinin, siperlerde bulunan kardeşine yazdığı mektup bu inançların herkesçe anlaşılabilen bir anlatımıdır:

> İnsanların, düşmanla uğraşmak için can attığımızı düşledikleri hakkında söylediklerin bence önemli. Ben kendim de tam aynı şeyin farkına vardım. Cesur insan o kadar az ki, senin gibi adamların üzerlerine atılan tüm pis ve tehlikeli işleri yüklenmesi kaçınılmaz.

> Senin her zaman öldürülmeye hazır olduğun bahanesini öne sürerek, seni düş kırıklığına uğratmak istemezler. Pöf. Kimilerinin bir bit kadar cesareti var, kimilerinin bir tavşan, kimilerinin de bir köpek kadar ve *çok az kişi* bir *erkeğin* cesaretine sahip.[18]

Ya da, Frank Markham'ın annesinin, 1917'de cephede bulunan korku içindeki oğluna öğüt verdiği gibi: "*Senin* bir korkak olduğuna gelince, oğlum, bunun tamamen imkânsız olduğuna eminim, *neden mi*, çünkü *sen böyle* bir kan taşımıyorsun, dinle yavrum, sakın seni etki altına almak istediğimi sanma, ben sadece böyle hissediyorum".[19]

Ama silahlı güçlerin daha kesin göstergelere gereksinimi vardı. Ne de olsa, sevdiklerinin cesaretini doğru değerlendirmekte annelere, babalara, erkek kardeşlere ve kız arkadaşlara güvenilemezdi ve insangücü gereksinimi kırsal kesimden gelenlerle kentten gelen askerler arasında ayrım yapmanın yararsızlığını ortaya koyuyordu. El altında ıslahevinden çıkmış (kızıl saçlı olan ya da olmayan) pek çocuk yoktu ve evli erkekler de düpedüz askere alınmak zorundaydı. Subayların hızlı, ucuz ve tam bir "savaşçılık bilimi"ne gereksinimleri vardı. Birinci Dünya Savaşı'nda, etkin savaşa hazır olmak bedenin üzerinde yazılıydı. Askeri doktor Robert William MacKenna'nın deyişiyle:

> Hiç kuşku yok ki bir adamın bedensel durumu ile gösterdiği cesaret arasında kesin bir koşutluk vardır. Bir adam alçağın teki olmadıkça, cesaret güçsüz birinden çok, harika bedensel koşullara sahip birinden beklenir; çünkü ruhla beden arasında çok yakın bir ilişki ve etkileşim vardır.[20]

Bu yüzden 1914-18 yıllarında askere alınacaklar, bedensel yönden savaşmaya yatkın olmayanların ayıklanması ve en etkin çarpışma alanlarında görev yapabileceklerin cephe gerisinde daha iyi çalışabileceklerden ayrılması için bir muayeneye tabi tutuldular. Acemi askerler dört kategoriye ayrıldılar. Bu sınıfların her birinde önemli olan beden biçimiydi: Boy, göğüs genişliği ve kilo kararın temelini oluşturuyordu. Acemi askerlerin bu dört beden sağlığı sınıfına ayrılmaları, bedensel erillik ve savaşkanlık arasındaki ilişkinin değerlendirilişine olduğu kadar tıbbi sağlık ilkelerine de dayandırılıyordu.[21] Kimi yorumcular silahlı güçlerin, bir "savaşkanlık bilimi" geliştirmekte çok ilerlediklerini düşünmüyorlardı. Örneğin Charles Bird ve G. Stanley Hall gibi (her ikisi de Massachusetts'teki Clark Üniversitesi'nden olan) çok etki uyandırmış iki ruhbilimci birbirlerinden bağımsız olarak, silahlı güçlerin Fransız morfolojisini benimsemeleri gerektiğini ileri sürmüşlerdi. Bu morfolojiye göre, insan ırkı, savaşkanlık değeri

açısından önemli noktaları imleyen dört gövde tipine (karına, solunum yollarına, kaslara ve beyne ait dört tipe) ayrılıyordu. "Kaslı tip"e uygun adamlar -ki bunlar kolaylıkla köşeli yüzlerinden ve bedenlerinden, güçlü, orantılı organlarından tanınırlar- derhal en saldırgan cephe hatlarına gönderilmelidirler. Karınla ilintili tipteki adamlar -bunlar kesik piramide benzeyen başlarından, geniş sindirim sistemi organlarından, uzun şişman gövdelerinden, kısa kol ve bacaklarından ve küçük göğüs kısımlarından tanınırlar- yalnızca levazım için savaşmak zorunda kalacakları savunma hizmetlerine verilmelidirler. Zırhlı birliklerin adamları ve pilotlar solunumla ilintili tipteki adamlardan seçilmelidirler: Bunlar geniş göğüs kısımları ve en geniş yeri burun hizasında bulunan yüzleri ile tanınırlar. Beyinle ilintili tipteki adamlar, olağanüstü birikmiş güce sahip ufak tefek adamlardı; ne yazık ki beklenmedik duygusal yıkımlara uğramalarına rağmen çok iyi subaylara dönüştürülebilirlerdi.[22]

Bunun gibi temel tipolojiler Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraya kalmamalarına rağmen, kuramlar tümüyle reddedilmediler. 1920'lerde yiğitlik hâlâ beden muayenesi yoluyla değerlendiriliyordu. Böylece, 1927'deki Avustralya-Asya Tıp Kongresi'nde, Yeni Zelanda Tıbbi Hizmet Kıtası'ndan Yarbay A. D. Carbery, bir adamın hizmete alınıp alınmaması için şöyle bir ölçüt öne sürdü:

> Cinsiyet özellikleri gözlemlenmelidir: Cinsel organların gelişimine, tüylerin bedendeki dağılımına, özellikle cinsel organın çevresindeki tüylerin üst sınırına, kafatasına ve kaşlara, kalça kemiğinin boyutlarına ve yağın dağılım yerlerine dikkat edilmelidir. Genellikle kalça kemiğinin büyüklüğü, tüy dağılımı ve yağ birikimi açısından kadın tipine yaklaşan ya da cinsel niteliklerin normal gelişiminde eksiklikleri olan adamlardan kötü asker olur.[23]

İkinci Dünya Savaşı'na gelindiğinde, bu gibi yöntemlere bir de kişilik görüşmesi ve kısa bir beden sağlığı testi eklendi. Daha sonra, araştırmacılar, "erkeklik özelliklerinin belirlenmesi için bedenin gözden geçirilmesi"ne dayalı bir yöntemle en etkin çarpışma askerlerini seçmeyi önerdiler. Bu tasarıya göre, "normal" adamlar (başka bir deyişle, endoktrin düzensizlikleri olmayan adamlar) kendilerindeki "erkeklik unsuru"nun güçlü, orta, zayıf ya da çok zayıf oluşuna dayanarak sınıflandırılacaklardı (5. resme bakınız). "Güçlü erkeklik unsuru"na sahip askerin köşeli ve kaslı bir bedeni vardı, kalçaları omuzlarına göre dardı, "göğüs kısmı düzdü", karnı da düzdü, bacakların arası açıktı, "baldırların iç kavisi keskindi" ve cinsel organ çevresindeki tüyler göbek deliğine doğru çıkıyordu. Bu adamlar derhal cepheye

gönderiliyorlardı. Zayıf erkeklik unsuruna sahip erkeklerin özellikleri şunlardı: Beden çizgilerinde yuvarlaklık ve yumuşaklık, kastan yoksunluk, omuzlara göre kalçaların nispeten daha geniş olması, göğüs kısmında dolgunluk, "kadınsı karın çıkıntısı", bitişik bacaklar, "baldırların dışa doğru daha kavisli oluşu" ve cinsel organ çevresinde yana doğru yayılan tüyler. "Erkeksi erkekler"in tersine bunların kolları dirsekte açı oluşturur (yukarı uzanabilirlik vardır). Hiçbir zaman iyi savaşamazlar. Bu kuram, 1943'te Kraliyet Subay Eğitim Kıtası tarafından test edildi: "Güçlü erkeklik unsuru"na sahip erkeklerden yüzde 41'i kusursuz subay adayı sayıldılar; bu oran orta dereceli erkeklik unsurunda yüzde 11'di; zayıf ya da çok zayıf sınıfında hiç kimse kusursuz subay olamamıştı.[24] Savaşkanlık böylece erkek bedenine yazılmış oldu.

Bu yöntemlere rağmen, gerçek savaş deneyimi, askeri cesaretin belirtisi olarak kişinin bedenine bağlı kalınmasına güvenilemeyeceğini gösteriyordu. İkinci Dünya Savaşı'na gelindiğinde, talim komplarının üzerine çöken yeni bir kuşak askeri araştırmacı, sorular soruyor, ilişkiler kuruyor ve hesaplar yapıyordu. Bunlardan en çok etki uyandıran ikisi S. L. A. Marshall ile Samuel A. Stouffer'dı. Marshall'ın istatistikleri sonradan son derece kuşku uyandırıcı bulunmakla birlikte, savaşkanlığın bireysel olmak yerine topluluğa ait bir özellik olduğu ve talimin topluluk dinamiğinin ruhbilimsel ilkelerinden yararlanması gerektiği görüşü, Britanya'daki, Amerika'daki ve Avustralya'daki askeri eğitim düzenlerini değiştirdi. Stouffer ve onun araştırmacılar topluluğu da önemliydi. 12.000'den fazla askeri örnek alarak, "esas topluluk"un olduğu kadar zevk öğesinin de önemini vurguladılar. En iyi savaşanlar, çarpışmadan önce öldürme isteklerini ifade edenlerdi. Örneğin, yeterli ölçüde görevini yerine getirenlerin yüzde 44'ü ve iyi savaşamayanların yalnızca yüzde 38'i ile karşılaştırıldığında, daha sonra çok iyi hizmet verenlerin yüzde 48'i, Japon askerlerini öldürmekten gerçekten çok zevk alacaklarını söylemişlerdi.[25] Böylece, İkinci Dünya Savaşı'nda en yüksek mevki kişiliğe ve buna bağlı olarak ve daha da yüksek bir paye verilerek, "topluluk kişiliği"nin doğasına tanınmıştı. En iyi asker, kendisini koruyan ve çıkarları kendisininkilerin aynısı olan etkili bir topluluğa kuvvetle bağlı olan bir adamdı.[26] Savaş filmlerindeki gibi, 1942'ye gelindiğinde, savaşta kahramanlık tek bir kişilik ve/veya rekabet içindeki bir çift adamın özelliği değildi, ama birbirine bağlı bir topluluğun yaptığı eylemlerden ortaya çıkıyordu.[27] Savaşçı kahramanın da hâlâ oynayabileceği bir rol vardı, ama o artık, askeri ülküyü kanında (ya da yüreğinde) taşıyan "doğal" kahramana karşılık topluluğun bir ürünüydü.

Kahraman Olabilecek Akıl Hastaları ve Eşcinseller

Oysa "savaşkanlık bilimi" açısından her şey yolunda gitmiyordu. Mesleklerinin itibarını düşünen subayların üzüntüyle öğrendiğine göre, kimi ruh hekimleri açıkça şunu belirttiler: En iyi çarpışma askerleri, büyük olasılıkla akıl hastaları, hatta eşcinsellerdi ve mantıken, bu adamlar -hiç değilse çok acil durumlarda- hizmet dışı bırakılmamalı ya da görevden alınmamalıydı.

Askerlerin, Yüzbaşı J. F. C. Fuller gibi saygıdeğer ve saygılı olanların bile, bu gerçeği gözlemlemeleri olağandı:

> İş yaşamında başarısız olanlar ve hatta suç işlemeye yatkınlıkları olanlar, çoğunlukla kanlarında "barbarlık"tan izler taşırlar ve bu da onları savaş alanında daha uysal kardeşlerinden bir adım ileriye götürür.[28]

Gerçekten, bu gibi adamlarla ilgili hikâyeler, Birinci Dünya Savaşı'nda 4. Ordu'da görevli bir nörolog olan, yüksek rütbeli subaylardan Dr. H. W. Wills gibi kişilerin aklını karıştırmıştır. Dr. Wills'e, çok içen bir askerle ilgili bir not gelmişti. Notta dendiğine göre, bu asker;

> birden, "Kahrolasıca Bosche," diye mırıldanarak haberleşme hendeğine doğru ilerledi. Öndeki hatta ulaşınca aniden siperin üzerine tırmandı. Hepimiz makineli tüfek ateşi bekliyorduk ama kısa süre sonra onun, birini olağanüstü kötülüklerle suçladığını duyduk. Derken o göründü, bir Alman subayının ensesinden tutmuş tekmeliyordu. Birlikte hendeğe yuvarlandılar ve bizim adam şöyle mırıldandı (aynen alınmıştır), "herifi mermi çukurundan çıkardım" ve kendinden geçip bayıldı. Şimdi hepimiz tereddüt içindeyiz. Onu bir V. C. (Victoria Cross) için mi önerelim yoksa Askeri Mahkeme'ye mi çıkartalım, karar veremiyoruz, bu yüzden adamı size gönderiyoruz.[29]

Ruhbilimci John T. MacCurdy'nin Birinci Dünya Savaşı sonunda söylediği gibi, en iyi asker "aşağı yukarı doğal bir kasap, akıl yönünden kendinden daha aşağı düzeydekilerin egemenliğine kolayca boyun eğen biri olmalı"ydı.[30] İkinci Dünya Savaşı'ndan Vietnam Savaşı'na kadar, en saldırgan adamları askere almaya dayalı özel güçler çoğunlukla, "kovboylar"ı, ıslahevinden çıkma çocukları ve hapishane kaydı bulunanları hedef alırdı ve sözlü anlatımların doğruladığı gibi, "barış zamanında başınıza en çok dert olan adamlar" savaşta en iyilerdi.[31]

"Kötü çocuklar"la ilgili yorum yapmak başka bir şeydi; kahramanları akıl hastası, saplantılı düşünceleri, tekrarlı davranışları olan,

ya da cinayet ya da adam öldürmeden hapis yatan ve kısa süre önce şartlı tahliyeyle salıverilen adamlarla özdeşleştirilen görüşlere bilimsel ağırlık vermek başka bir şey.[32] Binbaşı Dallas Pratt ve Abraham Neustadter'in 1947'de ileri sürdüklerine göre, savaşanlardan akıl hastası olanlar o kadar önemliydi ki, kamuoyunda daha çok ilgi görmeliydiler.[33] Saldırgan ruh hastası tipinden "çok yararlanılabileceği"ni, ona yalnızca "siperden fırlayıp, ileri atılmasının, herkesi temizlemesinin" emredilebileceğini ve sonra ödül olarak "günlük emirde onun cesaretinden söz edilinebileceği"ni belirttiler.[34] Bu adamlara (saldırganlıklarını yoldaşlarına yöneltebilecekleri yer olan) hatların gerisinde tehlikeli olmalarına rağmen,[35] eğer ön saflara yakın bir yerde tutulabilirlerse, ordu elinin altında hızlı savaşçılar bulundurmuş olurdu.

Ciddi akıl hastalığı ile kahramanca eylemlerin yerine getirilmesi arasındaki olumlu bağlantı çeşitli yollardan açıklanmıştır. En cömert düşünce akımının ileri sürdüğüne göre, gerilime dayanamayacaklarından korkan çatışma askerleri, "çaresizlikten deliye dönmüş halde" ve kısa zamanda bu tehdidi yok etmeye girişirlerdi ve böylece çoğunlukla kahramanca davranırlardı.[36] Başka yorumcular daha az nazikti. Onların iddiasına göre, en etkili savaşanlar, çocukluktaki kahramanlık düşlerini hayata geçiren, düşmanca davranan, duygusal yönden güvensiz, dengesiz adamlardı; savaşta öldürme toplumsal yönden onaylandığı için şanslıydılar çünkü başka türlü olsaydı kendilerini hapiste bulurlardı.[37] Eğer bu adamlar güvensiz değillerse, çevreyi kendi kişiliklerine uymaya zorlayan, dış dünyadan duydukları doyumsuzluğu saldırgan ve tuhaf davranışlarla ifade eden müzmin biçimde düşmanlık dolu narsistlerdi.[38]

Daha da kötüsü vardı: Kimi ruh hekimleri en iyi askerlerin eşcinseller olduğunu ileri sürme cesaretini göstermişlerdi. Tüm eşcinsellerin, çarpışmalardaki sicilene bakılmaksızın ordudan çıkarılması görüşündeki bir kurumda, kişinin *bilinçaltında* eşcinsel olabileceği düşüncesi çok kaygı yaratıyordu.[39] Sigmund Freud'un yandaşı ve ruhçözümünün İngiltere'deki tanıtıcısı Ernest Jones, 1915'te kamunun dikkatini, adamları orduya yazılmaya "iten karanlık bir güç" olarak cinsel arzunun önemine çekti. Bu dürtüler "dehşetin büyüleyici çekiciliği"nden "erkek kitleleriyle yakın ilişkiye duyulan eşcinsel arzu"ya dek uzanıyordu.[40] İkinci Dünya Savaşı'na gelindiğinde, eşcinsel arzu ile savaş ilişkisinin betimlemesinden yana çok kişi vardı. Mart 1936'da, Oxford Üniversitesi Antropoloji Derneği'nin bir toplantısında okunan bildiride R. E. Money-Kyrle, bilinçaltı eşcinselliğin iki etkisi olduğunu ileri sürüyordu. Bilinçaltında eşcinsel olanlar saldırganlıklarını içlerine yöneltiyorlarsa yoldaşlarına fedakârlıkla bağlanıyorlardı; saldırganlıklarını dışarıya yöneltenlerse katillerdi. Öncekiler çocuk-

luktan kalma baba düşünün iyi öğeleriyle özdeşleşiyorlardı; sonrakilerse kötü öğeleriyle. Savaş sırasında her ikisi de kesinlikle yararlıydı.[41] Charles Berg 1942'de *The British Journal of Medical Psychology* (İngiliz Tıbbi Psikoloji Dergisi) adlı dergide, savaşın kendisinin "böyle bilinçaltı düşlerin gerçek hayata geçirilişi – eşcinselliğin yerine konan bir şey.....kadınlar yerine *erkeklerle* yaşanan duygusal yönden çok güçlü (aşırı heyecan verici) bir olay" olup olmadığı üzerinde varsayımda bulunuyordu.[42] Aralık 1942'de Deniz Piyadeleri'ne yazılan son derece saldırgan bir eşcinselin deyişiyle: "Eğer sevemiyorsan, nefret etmelisin. Şefkat gösteremiyorsan, saldırganlık göster."[43]

Eşcinsellerin hepsi de kahraman olabilecek kişiler değillerdi. Kahramanca davranabilecek eşcinsel tipinin en ayrıntılı anlatımı 1945'te *British Journal of Medical Psychology*'de yayımlandı. Yazar (Wharncliffe Neurosis Center'da / Wharncliffe Nevroz Merkezi'nde ruh hekimi olan) Charles Anderson, etkin ve edilgin eşcinseller arasında ayrım yapmıştı. Etkin eşcinseller çoğunlukla askeri yaşama iyi uyum sağlıyorlardı, çünkü ordunun saldırganlığı dışa vurma isteğine karşılık veriyorlardı. Bunlar saldırgan dürtülerinin amacını değiştirmek zorunda değillerdi: Yalnızca arkadaşları yerine düşmanı hedef almak zorundaydılar. Çoğu kişi için bu nispeten kolay bir değişimdi, "çünkü saldırgan eşcinsel çoğunlukla sevgi nesnesinden nefret eder ve onu yok etmek ister ve böylece onun gözünde düşmanları yoldaş olduğu ölçüde yoldaşları da düşmandır". Etkin eşcinsel, suçluluk duyguları kendine olan güvenini kırdığı zaman sinirsel çöküntüye uğrardı (bu da, doyum için kendi topluluğuna döndüğü durgunluk dönemlerinde olabilirdi). Bunun tam tersine, edilgin eşcinsel çok daha güç bir durumdaydı, çünkü saldırganlığının dışavurumu doğasına aykırıydı. Edilgin eşcinselin "ruhsal cephe değişikliği yapıp kendine yapılması gerekeni başkalarına yapması bekleniyor"du. Edilgin eşcinsel, çarpışmada, saldırganlığın öznesi yerine nesnesi olmaya zorlanıyordu. Bu eşçinseller çoğunlukla, artan gerilime dayanamayıp ya sinirceli bir kaygıya kapılıyorlar, ya da "hayvanca bir panik içinde" koşarak düşmana teslim oluyorlardı.[44] Uyum sağlamakta en çok güçlüğü edilgin eşcinseller ile bilinçaltında eşcinsel olanlar çekiyordu[45] ama, Anderson'ın 1945'te ortaya çıkardığı gibi, eşcinsel askerleri (kendi isteğiyle ruh hekiminin yardımına başvuranları bile) "tedavi etmek" neredeyse olanaksızdı, çünkü onlar eşcinselliklerini "kişiliklerinin ayrılmaz bir parçası" olarak "sahiplenerek" kabul ediyorlar ve yalnızca topluluğun düşmanlığından korunmalarını istiyorlardı.[46]

Irksal Etmen

Akıl hastalarıyla eşcinsellerin özellikle kahramanca davranacakları inancı çok önemli olmasa da anlamlı bir iddia olarak kaldı. En iyi

savaşanların belirlenmesinde, öbür belirleyicilerin hepsinden çok, bilimsel ırkçılık kullanıldı. Ulusların ya da gerçek coğrafi bölgelerin kendi kişiliklerine ya da bireysel niteliklerine sahip olduğu görüşü uzun bir geçmişe dayanır. David Hume'un *Of National Character*'da (Ulusal Kimliğe Dair) (1741-2) yazdığı gibi: "Aklı başında insanlar.....her ulusun kendine özgü bir dizi davranış biçimi olduğunu ve kimi özgün niteliklerin bir insan topluluğunda, komşularında olduğundan daha sık görüldüğünü kabul ederler".[47] Fiziksel çevrenin bir ulusun "ırksal karışımı"ndan doğan huyunu etkilediği düşünülüyordu. "Nüfus yoğunluğu ve nüfusun uğraştığı işler" bir ulusun doğasını etkiliyordu, "(bir ulusun) edinilmiş eğilimlerinin toplamı" kişiliğini oluşturuyordu.[48]

Bu düşünceler savaşa uygulandığında, askeri danışmanlar için yararlı olabiliyorlardı. Limerick doğumlu gazeteci Michael MacDonagh'ın 1917'de özetlediği gibi:

> Her ulus kendi tip askerini geliştirir ve her ulusun kendi belirli özellikleri vardır. Birlikler, kitle olarak ele alınınca, içinden çıktıkları ulusun bir tıpkı benzeri olduklarına göre ve gerçekten, başka bir şey olmayacaklarına göre, savaşta ırklarının sahip olduğu kendine özgü askeri ruhu ortaya koyarlar.[49]

Savaş "oyunu" "her ulusun ayrı ulusal özelliklerine göre" oynanıyordu.[50] Böyle ırkların kimliklerinin belirlenmesi, adamların belirli türde hizmetlere verilmesinde askeri strateji uzmanlarına yardımcı olabilirdi ve askeri propaganda uzmanlarınca ("vahşi Ghoumlar, Polonyalılar, Çekler, Gurkha'lar, İskoçlar" gibi) kimi Müttefik Kuvvetler askerlerinin uyandırdığı düşsel korkuları kullanarak düşmanı korkutup kaçırtmakta yararlı olabilirdi.[51] Bu kitapta incelenen üç savaşta kimi ırksal topluluklar özellikle iyi savaşçılar olarak tanınıyorlardı. Örneğin, Avustralyalı ve Kanadalı birlikler savaştaki vahşilikleriyle ünlüydüler.[52] Fijililer, Pasifik'teki savaş alanlarında etkin biçimde savaşabilmek için gereken "orman cesareti"ne sahiptiler.[53] 1970'lere dek bile, İskoç birliklerinin her zaman saldırgan ve muzaffer olduklarına inanılıyordu.[54] İskoçlar'ın savaşçı cesaretinin "ateşli Kelt kanı"ndan geldiği sanılıyordu. Bir yazarın 1915'te dediği gibi: "Herhalde atalarından kimileri, elde iki uçlu İskoç kılıcı, Culloden'de saldırıya geçerek ölüme koşmuşlardı. Çelik onlara her zaman çekici gelmişti."[55] Almanlar'ın İskoç eteklerinin geldiğini görünce her şeyin sona erdiğini düşünmelerine şaşmamak gerek.[56] Kimi türden Hintli askerler, ırksal kana susamışlıkları açısından öbür toplulukların hepsinden çok övgüye değer olabilirlerdi.[57] Saint Nihal Singh, 1914'te Gurkha'ların savaşma tarzını şöyle anlatıyordu:

> Gurkha'lar düşmana yaptıkları gece saldırılarıyla ünlüdürler. Bu askerler sakınımsız düşmanlarının tam üzerine saldırana kadar bir panterin sessizliği ve gizliliği içinde ilerlerler ve sonra *khukri*'leri ile Batılı silahlarını en etkin biçimde kullanırlar. Harika görüş güçleri -karanlıkta neredeyse kedi gibidirler- ve şaşırtıcı ölçüde iyi duyan kulakları başarılı olmalarında çok işe yarar.[58]

Bu bölümün başında gördüğümüz gibi, aynı biçimde Kızılderililer de "doğal savaşçılar" olarak görülürler ve bunun sonucunda onlardan devriye görevinde önden gidip düşmanın yerini bulmaları beklenirdi.[59]

Ama ben bu bölümde, ırk ile adam öldürmekteki etkinlik ilişkisi üzerinde dururken iki belirli topluluğu, İrlandalılar'ı ve Amerikalı zenci askerleri ele alacağım. Her iki topluluk da askeriyede sarsılmaz bir ün yapmıştı: İrlandalılar "savaşçı bir ırk" sayılırken, Amerikan zenci askerler belirgin biçimde kötü savaşçılar olarak görülüyorlardı. Bu gibi farklılaşmaların gerisindeki "bilim" neydi ve bunun ne gibi bir etkisi vardı?

İrlandalılar'ın doğuştan savaşkan olduklarına yaygın biçimde inanılıyordu.[60] Bir halk deyişinin bildirdiğine göre, İrlandalılar ya asker ya da rahip doğarlardı.[61] Bununla yakından ilintili bir düşünceye göre İrlandalı askerler *özellikle* cesurdu: Gerçekten bu askerlerin İngiliz askerlerinden daha cesur oldukları kabul ediliyordu ve bu yüzden askeri komutanlar onları "füze birlikler" olarak kullanıyorlardı.[62] Hiç kimsenin İrlandalı askerleri yüreklilik, girişkenlik ve "atılganlık" konularında geçemeyeceği söylenirdi.[63] Şair Alice Cooke'un dediği gibi: İrlandalılar "hendeklerin en iyisi, saldırının en birincisi"dirler.[64] Bu sözde içgüdüsel dövüşkenlik İrlanda'daki askerlik dışı örgütlerin gelişimini açıklamakta da kullanılıyordu. Liberal yazar Harold Spender 1916'da *The Contemporary Review* adlı dergide şu yorumu yapmıştı:

> Şimdi kendini İngiliz Ordusu'ndan ve Ulusal Gönüllüler'den uzak tutan genç İrlandalılar, dünyadaki bu büyük çılgınlığın dışında kalmaya yatkın değildiler. Tüm dünya dev bir Donnybrook Fair'e* dönüşmüşken, İrlandalılar'dan ocaklarının başında oturmalarını beklemek hiç mantıklı olmaz. Savaşçı yurtseverliğin alevi titrekti; ama savaşma isteği hâlâ duruyordu. İlgisiz duran adamlar.....şiddet seçeneklerinden birine kaymaya başladılar.[65]

---

* Donnybrook Fuarı: İrlanda'da kurulan bir fuar. (Ç.N.)

Başka bir deyişle, İrlandalılar'ın yüreklerinde boşaltılmayı bekleyen bir saldırganlık birikintisi vardı – bunu boşaltmanın yolu, yasal silahlı güçler hizmetinde olmazsa, o zaman başka silahlı seçeneklerde aranabilirdi. Askere yazılma oranının düşük olması İrlandalılar'ın belirli bir beden gücünden yoksun oldukları suçlamalarına yol açtıysa da, hâlâ, savaşçılık huyunun İrlandalı'nın "ruh"unda doğuştan varolduğu varsayılıyordu ve bu gerçeği inkâr edenler "av sahalarının dışına çıkmak için uyarılıyor" ve kötü muameleye hedef oluyorlardı.[66]

İrlandalılar'ın doğuştan gelen savaşkanlığı efsanesi, yalnızca insanların yirminci yüzyılın ilk birkaç on yılında sahip oldukları garip bir inanç değildi. Bu inanç tüm yüzyıl boyunca sürüp gitti. İkinci Dünya Savaşı'nda İrlandalılar özellikle kana susamış olduklarına dayandırılarak (saldırganlık yönünden Galliler ve İskoçlar, İrlandalılar'ın gerisinden geliyorlardı) komando birliklerinde değerlendirildiler.[67] Tarihçiler çoğunlukla aynı düşüncedeydiler. Shelford Bidwell, *Modern Warfare. A Study of Men, Weapons and Theories* (1973) (Modern Savaş. Adamlar, Silahlar ve Kuramlar Üzerine Bir İnceleme) adlı geniş kapsamlı kitabında İrlandalılar, İskoçlar ve Gurkha'lar gibi kimi toplulukların "savaşkan ırklar" olduklarını onaylıyordu.[68] Sean McCann, *The Fighting Irish* (1972) (Savaşan İrlandalılar) adlı kitabında tipik İrlandalı'yı şöyle betimliyordu: "Çabuk kızar.....tarihin hiçbir aşamasında, haklı ya da haksız, kavgasız kalmamıştır".[69] Peter Karsten'in ilmi çalışması bile "İrlandalılar'ın dövüşkenliği" düşüncesini benimsemiştir: İrlandalılar düpedüz dövüşmekten hoşlanıyorlardı.[70]

Tüm gerçek kahramanlar gibi İrlandalı askerler de süngüyü beceriyle kullanıyorlardı.[71] 8. Dublin'den Peder William Doyle'ın sözleriyle: "Daha çok tutsak almalıydık, ancak hiddetli bir İrlandalı süngünün gerisine geçip herkesin bedeninde gün ışığının geçeceği bir delik açmak isteyince tehlikeli bir insandır."[72] İrlandalı propagandacılar da bu temayı ele aldılar. S. Parnell Kerr *What the Irish Regiments Have Done* (1916) (İrlanda Alaylarının Yaptıkları) adlı yapıtında dediğine göre, düşmanın "üzerine kapanma"ya dayalı savaş İrlandalılar'ın hoşuna gider. Bu tür dövüş onun kanında vardır. Fransızlar gibi o da hendekte yatıp "tüfekle rasgele vurulmak" konusunda biraz sabırsızdır; "kalkıp üzerlerine yürüme"ye bayılır."[73]

İrlandalılar doğuştan savaşçıysa ve askeri cesaretleri yüzünden alkışlanıyorlarsa, Amerikalı zenci askerlerin de, savaşçılıktan ve kahramanlıktan uzak ne varsa tümüne örnek oluşturdukları düşünülüyordu. Savaştaki Amerikalı zenci askerlerin bu karikatürü tarihsel bakımdan doğru değildir. Gerçekten, zenci askerler Birinci Dünya Savaşı öncesinde Amerika'da çok uzun ve seçkin bir askeri hizmet tari-

hine sahiptiler. Amerikan Devrimi, 1812 Savaşı, İç Savaş ve İspanyol Amerikan Savaşı sırasındaki yiğitlikleri çok iyi bilinir.[74] Ama, Birinci Dünya Savaşı'nda çarpışma birliklerinden çok hizmet birliklerinde görevlendirildiler. Bunun sonucunda, zenci askerlerin dörtte üçü çarpışmaya girmeyen birliklerde hizmet ettiler.[75] İkinci Dünya Savaşı'nda ordu, askere alınacak zencilerin sayısını kasten nüfus içinde temsil ettikleri oran olan on kişide bir kişi ile sınırlandırdı.[76] Bu dönemde, İaşe Kıtası, Mühendis Kıtası ve Ulaşım Kıtası ordudaki zencilerin dörtte üçünü barındırıyordu. Zenci askerler Birleşik Devletler Ordusu askerlerinin yüzde onunu oluşturuyorlardı, hizmet birimlerindeki adamların yüzde yirmisini, "genel" kategorisindeki adamların yüzde on beşini ve çarpışma birimlerindeki adamların yüzde beşten azını oluşturuyorlardı.[77] Birinci Dünya Savaşı'na ait bir şarkının sözlerinde olduğu gibi:

Kara adam kürekle kazmayla savaşır –
Allahım, yüzünü bana çevir.[78]

Hizmet birliklerinde verdikleri emeğin değeri çok iyi bilinmekle birlikte, zencilerin çarpışmada yer almalarını engellemek doğrudan erkekliklerinin küçümsenmesi olarak görülüyordu.

Bu politikanın gerisinde apaçık ırkçılık vardı. Birleşik Devletler Hava Kuvvetleri'nde Amerikalı zencilerin (Japonlar hakkında da dendiği gibi) uçmaktan tümüyle aciz oldukları ve, bunun yanlışlığı kanıtlanınca da, uçuşta saldırgan ruhtan yoksun oldukları ve "hafif ve isabetsiz" uçaksavar ateşinden bile son derece korktukları iddia ediliyordu.[79] John Richards Birinci Dünya Savaşı'nda bir zenci birliğine kumanda etmişti. Richards zenci askeri, geçit töreni talimlerinin yapmacık heyecan gösterilerinde kusursuz olabilen "muhteşem bir örnek beden"in sahibi sayıyordu ve onun çok büyük bir dayanma ve bağlılık gücü olduğunu düşünüyordu. Zenci asker "topçu ateşi engelini ve makineli tüfek mermilerinin fırtınasını aşarken sizi köpek gibi izler," diye yazıyordu Richards. Ama her şey göz önüne alınınca, Richards zenci askerlerin karanlıktan korktuklarına, girişimden yoksun olduklarına ve saldırılarda paniğe uğradıklarına göre sınırlı ölçüde yarar sağladıklarına inanıyordu. Bu askerler Anglo-Amerikan askerlerinin kavgacılığından yoksundular ve yığınların etkisinde kalabilme olasılıkları firarla sonuçlanıyordu. Richards sözü şöyle sürdürüyordu:

> Kendilerine söyleneni yapıyorlar ama şaşkınlık içinde ilerliyorlar. Bence beyazların yüreklerinde kımıldanan özgür, bağımsız ruhtan yoksunlar; bu ruh, mermiler üzerine yağarken beyaz askerin

içinde coşar ve şöyle der, "Ben herhangi bir Boche'dan çok daha iyi bir adamım ve sonuca ulaşıyorum".

Böyle bir ruha zenci askerler ve subaylar arasında kural dışı kalacak biçimde az rastlanıyordu. Richards şöyle yazıyordu: "Onlar oğlan çocuklarıdır. Mermi ateşi altında bile büyümezler." 1926'da Oklahoma Üniversitesi'nden bir sosyoloji profesörü Richards'ın görüşüne katılarak, zenci birliklerinin içten gelen çocuksuluklarının, önderlerine olan yalın bağlılıklarının bu adamları askeri yönden etkin kılmakta "üstün önderlik"i en önemli önkoşul haline getirdiğini ileri sürdü. Aynı profesörün ısrarla belirttiğine göre, en iyi zenci birlikleri "üstün bir zekâya ve ahlaka sahip" beyaz subayların komuta ettikleriydi.[80] Aynı biçimde, General Bullard'ın Birinci Dünya Savaşı sırasında zenci askerler üzerine yazdığı rapor da yıkıcıydı. Günlüğüne yazdığına göre zenci birlikler;

> başarısızlık örneğiydiler. Birlik sakin bir alanda olmasına rağmen kendi başının çaresine neredeyse hiç bakamamakta, saldırıya geçmek ise tümüyle gücünü aşmakta. Bu birlikle üç haftadır buradayım ve düşmana bir kez hucüm etmelerini bile sağlayamadım. Bu adamlar gerçekten kötü askerler.[81]

Bu türden yaklaşımlar gerçek "düşman"ın kim olduğu konusunda karışıklığa bile yol açabiliyordu. Üniversiteli güneyli beyaz kadınlar arasında 1941-1945 döneminde yapılan bir araştırmada kadınlar, Amerikalı zencileri Almanlar'dan ve 1944'e kadar Japonlar'dan bile daha kötü olarak sıralıyordu. Amerikalı zenciler batıl inanç sahibi, tembel, cahil, aşırı dindar, güvenilmez, kaygısız, dış görünüşü pis ve intizamsız olarak betimleniyorlardı. Zenci erkekler giderek daha çok askeri hizmetlerde yer almalarına rağmen, haklarındaki olumsuz saptamalar değişmeden kaldı.[82]

Kimi yorumcular zenci birliklerin iyi hizmet verememelerini beyaz birlikler ve subaylar tarafından aşağı düzeyde görülmelerine bağlıyorlardı. Özsaygısının gelişmemesi, kendine güven yoksunluğu ve kötü eğitim bir araya gelerek savaşma dürtüsünü zayıflatıyordu. Birleşik Devletler ordusu Baş Tarihçisi'nin belirttiğine göre, gerçekte, zenci toplulukları dışarıdan gelecek saldırıları en aza indirmek amacıyla bilerek saldırganlık niteliğinden yoksun bırakılmışlardı. Aynı kişi ikinci, üçüncü ya da dördüncü sınıf yurttaşlardan birinci sınıf askerler olmalarını beklemenin gerçekçi olmadığı sonucuna varmıştı.[83] Olumsuz basmakalıp tiplemeler ırkçı ülkü tarafından daha yaygın bir biçimde doğrulanıyordu. Örneğin, savaşmaya uygun olma ölçütlerin-

den biri ruhsal dengeydi. Genelde, zenci askerlerin sinirceye yakalanmaları daha düşük bir olasılık sayılmakla birlikte, (en azından, İkinci Dünya Savaşı'nda büyük bir deniz kuvvetleri üssünde klinik psikolog olan William A. Hunt'ın yaptığı araştırmaya göre) bu adamlara histeri teşhisi dört katı daha fazla konuluyordu. Hunt'a göre histeri teşhisi bu adamlara haklı yere konulmuyordu. Bunun yerine, bu adamların davranışı "son derece kolaylıkla etki altında kalan, eleştiriden yoksun, duygusal dengesizlik içindeki birey"in davranışını yakından andırıyordu. Zenci askerlere "gerçek histeri ya da değişimin getirdiği sinirce" yerine "duygusal dengesizlik" teşhisi koymak daha doğru olurdu. Başka bir deyişle, zenci askerlerin "kültürel ilkelliği" duygusal çatışmanın anında ilkel biçimde dışavurumu anlamına geliyordu: Bu adamlar "sinircenin dolambaçlı ve karmaşık işleyişini" kaldıracak yetiye sahip değillerdi.[84]

Birçok yorumcuda olduğu gibi, Hunt'ın teşhisi de sözde özetleme kuramının çok etkisinde kalmıştı. Bu kurama göre, vahşilik ya da ilkelliğin karşılığı beyaz çocukta bulunabilirdi. Beyaz çocuklar büyüyüp bunu geride bırakmalarına karşın, "vahşi ırklar" bu çocukluk durumuna kıstırılmışlardı. Birinci Dünya Savaşı'nda siyah bir birliğin komutanlığını yapmış, daha önce adı geçen John Richards da bu gibi "bilimsel" kuramların etkisinde kalmıştı. Okurlarını şöyle uyarıyordu:

> Irkların çok yavaş geliştiğini anımsayın. Birkaç yıl önce, bu adamlar pamuk tarlalarında köleydiler. Ondan da birkaç yıl önce Afrika'nın balta girmemiş ormanlarının çocuklarıydılar. Onlar hâlâ çocuktur.....beyaz yurttaşlar kara derili kardeşlerinin özelliklerini şöyle anımsasınlar. Biz onların sahip olmadığı güce, itibara ve gelişmişliğe öylesine çok sahibiz ki. Bizler kalıtım yoluyla gelen yüzyıllık savaşların ve hep yükseğe uzanmanın beslediği bağımsız bir kıvılcıma sahibiz. Gelin elimizi ve yüreğimizi aramızda dolaşan bu harika çocuklara açalım, "oradaki meydanlarda" beyaz ile siyahın yan yana yattığını anımsayalım.[85]

"Dog Star" takma adlı zenci bir piyade erinin öyküsünü anlatan John J. Niles da benzer bir tema geliştirmişti. Öyküde anlatılan er, özellikle en sevdiği silahla (bir Fransız otomatik tüfeği) "çok iyi savaşan orospu çocuğunun teki" olarak ün yapmıştı. Düşman mevzilerine sızdıkları bir sırada Dog Star tek başına cephanesiz kalmıştı. Niles öyküyü şöyle sürdürüyordu:

> Acayip bir Fransız tüfeğiyle şarjörsüz bir asker ne yapabilirdi. Ve sonra da birden bire yeşilimsi gri üniformaları ve fıçı biçimli

şapkaları içindeki adamlarla karşılaştı. Bir işe yaramayan tüfeği hâlâ elindeydi. Tüfeği on kilo kadardı, ama kendi şeytanca gücünün yardımıyla gerçek bir duvar yıkıcı kütüğe dönüşmüştü. Yer mavzerlerle ve patlamamış el bombalarıyla kaplıydı, ama damarlarında zenci vahşilerin unutulmuş ırklarının kanı akıyordu. O bir matematikçi, bir dilbilimci ya da bir entelektüel değildi. Yukarı Nil Vadisi'ndeki kabile adamına geri dönmüştü. Artık modern savaşın işleyişinden hiç anlamıyordu, ama isabet duygusu kusursuzdu – yaşama arzusu muhteşemdi. Şarjörsüz tüfek geniş bir daire çizerek havada döndü, fıçı biçimli şapkaları ezerek yeşilimsi gri askerlerin kafalarına iyicene geçirdi.[86]

Dog Star kuşkusuz bir kahramandı, ama aynı zamanda, patlamamış el bombalarını ve dökülmüş mavzerleri kullanmayı akıl edemeyen bir ilkel insandı. Bu gibi ırkçı öyküler daha kötü niyetli imlemelerle de anlatılabilirdi. Sonraları, inançları ve vicdanı yüzünden askerliğe karşı çıkanların önderlerinden biri durumuna gelen T. Corder Catchpool, 1914 Kasım'ında yazdığı bir mektupta şu betimlemeyi sunuyordu:

Zenciler hiç ümit vermiyor. Sık sık yaralı Almanlar'ın boğazlarını kesmeyi deniyorlar – çantalarında Alman kafalarının bulunduğu da oldu. Düşünerek yavaş yavaş yaptıkları hareketler -örneğin pipo yakmalarında olduğu gibi- çoğunlukla aklıma bir insandan çok bir maymunu getiriyor. Ama yine de tuhaf bir biçimde onlardan hoşlanıyorum. Yanlarından geçerken şöyle bir başınızı sallayın, dünyanın en sıcak gülümsemesi, bembeyaz dişler, kocaman dudaklar, kapkara gözler sizin olsun, hepsi en baştan çıkarıcı haliyle bir araya gelsin.[87]

Savaşta kazanılan ünün ırksal ölçütlere dayandırılması *hem* İrlandalılar *hem de* Amerikalı zenciler açısından sorun yaratıyordu. İrlandalılar'ın sahip olduğu saldırganlık ve Amerikalı zencilerin sahip olduğu edilginlik ünü her iki topluluk açısından da olumsuz sonuçlar doğuruyordu. İrlandalılar çok alkışlanan savaşma cesaretlerinin bedelini ağır ödediler. David Fitzpatrick'in *A Military History of Ireland* (1996) (İrlanda'nın Askeri Tarihi) adlı yapıtında ileri sürdüğüne göre, asker zihniyeti "bir savaş döneminde neredeyse evrensel biçimde onaylanan birkaç basmakalıp İrlandalı kişilik özelliğinden biri"ydi.[88] Fitzpatrick kısmen haklıydı: Savaş döneminde saldırganlık çok hayranlık uyandırıyordu, ama savaşma cesaretinin farklı türleri arasında ayrım yapılıyordu ve her şey son bir kez incelendiğinde, İrlandalı-

lar'ın sahip oldukları söylenen türden bir savaşma cesareti onların kendi kendilerini yönetmeye hiç uygun olmamalarına da neden oluyordu. Bireysel cesaret gösterisine çok az olanak tanıyan ve daha önce görülmemiş ölçüde kan dökülmesine yol açan savaşlarda, İrlandalılar'ın savaş alanındaki başarıları, daha aşağı düzeydeki biyolojik ve siyasi gelişimlerinin bir belirtisi olarak görülebilirdi. Irksal dövüşkenliğin savaştaki itibarı ile savaş sonrasındaki itibarsızlığı arasındaki karşıtlık, insanların doğuştan gelen içgüdüleri yüzünden savaştıklarını vurgulayan çarpık evrimsel görüşlere bağlıydı. Savaşmak bizim "vahşiler"den kalıtımla edindiğimiz bir özellikti. İnsan soyu hiçbir zaman hayvanlardan edindiği kalıtımdan kurtulamamasına rağmen (gerçekten, dövüşkenlik evrimsel süreç için gerekliydi), en dövüşken ırklar evrimsel merdivenin en aşağılarında olanlardı.[89] Savaşta kazandıkları tüm hayranlığa karşın, İrlandalılar ve sözde "savaşçı ırklar" aynı zamanda uygarlık merdiveninin aşağı bir basamağına yerleştirilmişlerdi.

Eğer İrlandalılar'ın İngilizler'inkinden farklı bir türden savaş ruhuna sahip oldukları söylenmişse, bu farklılıkların savaş kuramları açısından anlamı çoktu. İrlandalı asker konusunda en tanınmış yorumculardan biri olan Michael MacDonagh'ın yapıtlarını daha ayrıntılı biçimde ele alarak bu duruma bakabiliriz. 1860'ta Limerick'de doğan MacDonagh, Christian Brothers* tarafından eğitildi ve gazeteci olarak *Freeman's Journal* ve *London Times* adlı dergilerde çalıştı. MacDonagh Birinci Dünya Savaşı'nda yazdığı iki kitabın dışında William O'Brien ve Daniel O'Connor'ın yaşamöykülerinin de yazarıdır. 1924'e gelindiğinde, Avam Kamarası'nda Basın Locası'nın başkanıydı. Savaştaki İrlandalı imgesini tüm öbür yazarlardan çok onun Birinci Dünya Savaşı'na ilişkin iki kitabı oluşturmuştur.

MacDonagh'ın *The Irish at the Front* (1916) (İrlandalılar Cephede) ve *The Irish on the Somme* (1917) (İrlandalılar Somme'da) adlı kitapları yazmasının gerisinde siyasi bir gündemi vardı. İrlandalılar'ın savaşta cesaret göstermelerine ilişkin iddiasıyla onların kendi kendilerini yönetmelerini desteklemeyi amaçlıyordu. Bu amacını en açık biçimde *The Irish at the Front* adlı kitabında dile getiriyordu. Bu kitapta, İrlanda birliklerini (özellikle Munsters ve Dublins birliklerini) cesaretlerinden dolayı öven İskoç askerin yazdığı mektubu uzun uzadıya veriyordu.

> Bildiğin gibi ben İrlandalı değilim ve İrlanda ile hiçbir zaman bağlantım olmadı – aslında, özerklik tanınmasına karşıydım; ama

*Hıristiyanlık ilkelerine bağlı eğitim veren okullar. (Ç.N.)

şimdi, (Gelibolu'da) tanık olduklarımdan -İrlandalılar'ın eşsiz kahramanlığı- sonra temsilcisi oldukları, daha doğrusu bir zamanlar temsilcisi oldukları ülkeye ne verilse yetmez diyorum. Tanrım, muhteşemdi... Evet, İmparatorluk için böylesine şerefli işler gören o gençleri, o insanları, o üstün insanları üreten bir ırkın ülkesinin özgürlüğünü istemeye ve dahası elde etmeye ve ülkesini yönetmeye her şeyden çok hakkı vardır.[90]

Ama herkes olayları aynı biçimde yorumlamıyordu. MacDonagh hiçbir zaman kurnazlıkla suçlanamazdı ama bir dizi savaşçılık özelliğinin mutlaka öbürlerinden daha iyi olduğunu düşünmüyordu. Örneğin, açıkça iddia ettiğine göre, İrlandalılar'ın İngiliz, İskoç ya da Galli askerlerden *daha* yürekli olduklarını söylemek yanlıştı: "Hepsi de eşit derecede yürekli, ama yürekliliklerini gösteriş biçimleri kuşkusuz farklı – yani, derece bakımından değil tür bakımından farklı."[91] Oysa, MacDonagh ile öbürlerinin, İrlandalılar'ın yürekliliği ile İngilizler'inkini ayırt etme yolu tam da İrlanda'nın özyönetim davasına zarar veren şeydi. Harold Spender'ın 1916'da anlattığı gibi:

İrlandalı askerin içinde kendine özgü heyecan verici bir istek ve canlılık vardır. İrlandalılar'a "füze birlikler" denmiştir; ve bu deyiş çok şey ifade eder. İrlandalılar'ın sivil meselelerdeki yeterliğinden en çok kuşku duyanlar çoğunlukla, onların savaştaki cesaretini ve hiddetini kabul etmeye en çok hazır olanlardır.[92]

Öbür ırksal toplulukların betimlenmesine baktığımızda bu nokta daha açıkça görülür. İrlandalı askerleri nitelendirdiği söylenen özelliklerin çoğu, öbür toplulukları nitelendirmekte de dile getirilmişti. Cynthia H. Enloe buna "Gurkha Sendromu" diyordu.[93] Afrikalı zencilerin ve Hintliler'in "sert", "saldırıda iyi, savunmada kötü" olduklarını ve savaşta etkin olmaları gerektiğinde güçlü birinin önderliğine özellikle gereksinim duydukları söyleniyordu.[94] Daha önce gördüğümüz gibi, Birinci Dünya Savaşı'na ilişkin yazıların çoğu, özetleme kuramının kolay anlaşılır yorumlarıyla doluydu. Ceninin gelişimi türlerin evrimsel tarihini "özetlediği" gibi uluslar da biyolojik tarzda geliştikçe bebeklik, çocukluk, gençlik ve olgunluk dönemlerinden geçiyorlardı.[95] İrlandalılar, aynı Hintliler, Afrikalı zenciler ve Amerikalı zenciler gibi çocukluk dönemindeydiler. MacDonagh, bu yüzden, *The Irish on the Somme* (1917) (İrlandalılar Somme'da) adlı yapıtında şöyle yazıyordu:

İrlanda taburlarındaki İngiliz subaylar, adamlarının yaradılışı -güdüsel davranışları, hevesliliği, çılgın düş gücü ve taşkın dışavurumu-

karşısında şaşkınlık duymuş olmalıdır. Adamların değişen ruh halinin, çocuksu ve alıngan, bir an neşeli, bir an hiddetli ve ara sıra da anlaşılmaz oluşunun, disiplin konusunda resmi ve kesin davranan subayları kesinlikle rahatsız etmiş olabileceği kolaylıkla düşünülebilir.[96]

İrlandalılar'dan *yana* düşünceler ileri süren bir propagandacının bu yorumu yapması belki de şaşırtıcıdır, ama İrlanda taburlarına komuta eden subaylar çoğunlukla aynı düşüncedeydiler. Kraliyet İrlanda Tüfekli Birlikleri'nden Tuğbay W. Carden Roe, İrlandalı askerin subayları tarafından azarlanmaktan "tiksinen" "yaramaz bir çocuk" gibi davrandığını açıklamıştı.[97] 1916 yılında, 6. Connaught Rangers Taburu'nun komutanı Rowland Feilding 14 Haziran 1917'de karısına yazdığı mektupta, "İrlanda her zaman İrlanda kalacak. İrlanda adam bedenindeki çocukların ülkesi ve siyasi yönden ne istediklerini kendileri de bilmiyorlar," diyordu. Feilding İrlandalılar'ın çocuklar gibi "kolayca mutlu" ve aynı biçimde "kolayca mutsuz" edildiklerine inanıyordu.[98] Onların, siyasi yönden daha yaşlı ve daha tedbirli bir babaulusun güçlü önderliğine gereksinimleri vardı.

Savaşçı ırklar kahramanlık ününün bedelini ağır ödemişlerse, savaşçı olmayan ırklar çok daha kötü durumdaydılar. Bir zenci askerin İkinci Dünya Savaşı'nda yakındığı gibi, çarpışmada "herkes dosttur, herkes seninle konuşur. Bir hücum sırasında girecek deliğin yoksa belki bir beyaz adam seni kendi çukuruna çağırır." Ama bu yalnızca savaş boyunca sürer. Tehlike geçer geçmez, bir;

kara derili adam jipe bile alınmaz, altı adım ötedeki birkaç beyazı jiplerine bindirirler. Kara derililer beyazların üsteki helasını da kullanamaz. Kendininkini kazmaları gerekir. Adam kendini böyle nasıl hisseder?[99]

Birinci Dünya Savaşı'nda kimi zenci alayları ırkçı eşitsizlik konusunda "o kadar gerginlerdi ki," "savaşan birimler olarak neredeyse yararsız"dılar.[100] İkinci Dünya Savaşı'nda, yaralı askerlere Kızıl Haç yoluyla verilen kanı "Zenci" ve "Beyaz" diye ayırma girişiminde bile bulunulmuştu.[101] Adamların yürek gücünün sarsılmış olmasına ve görevlerini yerine getirememelerine şaşmamak gerek.[102]

Irksal basmakalıp kişiliklerin benimsetilmeye çalışılması uygulama açısından olanaksızdı: Zenciler, düpedüz, adamlara önderlik etme deneyiminden ve askeri taktik bilgisinden yoksun "beceriksiz subaylar" olarak görülüyorlardı.[103] Birinci Dünya Savaşı'nda, zenci askerlerin, 92. ve 93. Tümenler dışında, hemen hemen tümü beyaz subayların

komutasındaydılar. 92. Tümen'de bile beyaz subayların yüzdesi savaş başındaki yüzde on sekizlik orandan Kasım 1918'de yüzde kırk ikiye *yükseldi*. Buna ek olarak, 369., 370. ve 372. Tümenlerin zenci subayları ile subay yetiştiren okulların mezunları da 92. Tümene gönderildi. Bu politika, zenci subayların alındığı birliklerde beyaz subaylara terfi için yer açtı, ama zenci subayların 92. Tümende terfi olasılıklarını ciddi biçimde kısıtladı.[104] İkinci Dünya Savaşı'nda da benzer bir durum meydana geldi. Amerika savaşa girdiğinde, ordudaki beyazların yaklaşık yüzde yedisi subayken, bu oran zenciler arasında yüzde birin yarısından azdı. Subaylığa yükselen beyazların oranı yavaş yavaş yüzde 11'e ulaşırken, siyahların oranı yüzde birin altında kaldı. Bu ayrımın nedeni beyaz ve zenci askerler arasındaki eğitim farkı olamazdı, çünkü bir subay adayı olabilmenin temel koşulu üniversite 1. ya da 2. sınıf sınavlarının sonuçlarıydı, ama bu koşula uyan beyaz askerlerin dörtte biri subay olurken zenci askerlerin yalnızca onda biri subay olabildi.[105] 1943'te zenci askerlerin neredeyse beşte üçü tüm teğmenlerin beyaz olduğu birliklerde hizmet veriyorlardı.[106] İki dünya savaşında yüksek rütbeli komutanlık mevkilerine yalnızca beyaz subaylar atanmıştı. Tek zenci General (Benjamin O. David) 1940'taki başkanlık seçiminden hemen önce Tuğgeneral rütbesine yükselmişti. David beyaz bir subay olsaydı onun 1940 Ekim'inden çok önce terfi ettirileceğine ve terfisinin politik nedenlerle gerçekleştiğine inanılıyordu.[107] Zencilerin "beyaz adamın savaşı"na katıldığı görüşünün yayılmasına, kimi zenci subayların beyaz subaylara duydukları nefreti gizleyememelerine ve zenci erlerin sık sık yoklamada hasta sırasına ayrılmalarına şaşmamak gerek.[108]

Burada ele alınan savaşanların her birinde, savaş ilerledikçe ve ayrımcılık giderek daha açıkça bilinince, zenci askerlerin çarpışmaya girmekte daha az istekli oldukları görüldü. 1945 Haziran'ında yapılan bir araştırmada, Samuel A. Stouffer Amerika'da askerlere soruyor: "Japonlar'la savaşılan denizaşırı bir cepheye gönderilmek hakkında ne düşünüyorsunuz?" Amerikalı zenci askerlerin yüzde altmış dördüne karşılık beyaz askerlerin yüzde kırk biri "Ordu beni oraya hiç göndermemeli" yanıtını vermişti.[109] Stouffer'ın daha önce yaptığı bir araştırma da benzer sonuçları vermişti. Mart 1943'te zenci birliklerden bir kesit, beyaz birliklerden alınan eşdeğerde örneklerle karşılaştırılıp, "Eğer size kalsaydı, nasıl bir birliğin içinde yer almak isterdiniz?" diye sorulduğunda, eşdeğerli beyaz örneklerin üçte birine kıyasla zenci birliklerin yalnızca yüzde on altısı denizaşırı çarpışma birliğinde yer almak istediğini belirtti. Denizaşırı bir yere gönderildiğinde hangi işi seçecekleri sorulduğunda ise eşdeğerli beyaz örneklerin yüzde kırk beşine kıyasla zenci askerlerin yalnızca yüzde yirmi sekizi ger-

çek bir çarpışma işini seçmişlerdi. Genç, gönüllü asker olmuş, daha yüksek eğitim görmüş ve rütbe sahibi zenci askerler bir çarpışma görevi üstlenmeye yatkındı. Stouffer'e göre, ne beyaz ne de zenci askerler çarpışma görmeye özellikle istekliydi, ama beyaz asker cesaret ve başarı gibi niteliklere değer vermeye ve kendisinden beklenileni veremezse karşılaşacağı korkaklık suçlamalarından çekinmeye daha yatkındı. Oysa zenci askerin öbür zenci askerlerden çekinmek için pek fazla nedeni yoktu. Zenci asker çarpışmada başarısız olursa kendini daha az lekelenmiş hissediyordu ve korkaklık suçlamaları herhangi bir kişisel kusurdan çok ırkçılığa bağlanıyordu. Çoğu beyaz askerin zenci askeri zaten aşağı görmesi daha geniş yoldaş topluluğu için savaşma nedeni oluşturmuyordu.[110] Gerçekte, sivil zenci nüfus, zenci askeri üniformayı giymekle "deli zencinin teki" olduğu ve "beyazların zırvalığı uğruna savaştığı" için kınamaya yatkındı.[111]

Garip bir rastlantı sonucu en militan zenci askerler gerçek bir çarpışmaya katılmaya en istekli olanlardı. Bu adamlar bir azınlık oluşturmakla birlikte, zencilerin sivil toplumdaki yerinin ancak kendilerini ve ırklarının gücünü savaşta kanıtlama yoluyla düzeleceğine inanıyorlardı. Bir zenci askerin İkinci Dünya Savaşı'nda ileri sürdüğü gibi:

> Çarpışmayı seçmemin nedeni hepimizin Amerikan yurttaşı sayılmamızdır ve bu savaşta biz Zencilerin hiçbiri yok. Biz de yurttaş olduğumuza göre öbürlerine tanınan ayrıcalık bize de tanınmalı, çünkü bizim öbürlerinden hiçbir farkımız yok... Bu durum savaştan sonra toplumda daha iyi bir yer edinmemizi sağlayacak.

Bir başka asker ise, zenci askerlere çarpışma dışı görevler verilmesinin savaş sonrasında uyandıracağı tepkiden kaygı duyuyor, kimilerinin küçümsenircesine, "O daha güvenli arka saflardayken, beyaz kardeşi (aynen alınmıştır) ön saflarda ölmemiş miydi?" diye kendisini alaya almasından korkuyordu.[112] Savaştaki eylemlerinin savaş sonrasında ödüllendirilme vaadi kimi ordu subaylarınca bilerek ileri sürülüyordu. Zenci Binbaşı John Long, (3. Ordu Komutanı) General George S. Patton'ın kendilerine hitaben söylediklerini anımsıyordu:

> Sizler Amerikan ordusunda şimdiye kadar savaşan ilk Zenci tankçılarsınız. Eğer sizler iyi olmasaydınız hiçbir zaman sizleri istemezdim. Ordumda her şeyin en iyisi bulunur. O orospu çocuğu Krautları gidip öldürdüğünüz sürece teninizin rengi beni hiç ilgilendirmez. Her şeyden önce, ırkınız dört gözle sizin başarınızı beklemektedir. Onları yarı yolda bırakmayın, lanet olsun, sakın beni de yarı yolda bırakmayın![113]

Binbaşı A. Gates de bu konuşmayı anımsıyor ve zenci askerlerin kendilerine, gidip beyaz vurmaları söylendiği için sevinç çığlığı attıklarını sözlerine ekliyordu.[114]

Öte yandan birçok zenci için silahlı güçlerde hizmet vermek özellikle düş kırıklığına uğratıcı olmuştu. Binbaşı Charles A. Hill, Jr., 332. Avcı Grubu'ndandı. Kendi grubuna girdiğinde, Amerikan demokrasisinin tüm yurttaşları koruduğuna içten inanıyordu. Onu Almanları öldürmeye iten şey buydu. Ama ordudaki deneyimi onu, sonunda kendine şu soruyu sormaya yöneltti: "Hükümetime inanacak kadar saf olmam için bana şaka mı yapılmıştı?"[115] Yeni Gine'de ve öbür adalarda çarpışmaya katılan Güneyli bir zenci asker hakkında dendiğine göre o;

> ülkesi için ölmenin anlamını göremiyordu, çünkü nasıl olsa savaş sonunda ırkının insanlarına eskisi kadar kötü muamele edilecekti. Şu anda ülkesi uğruna savaşması onun da herhangi biri kadar Amerikalı olduğunu gösteriyordu ama yine de burada, ırk farkına göre bir araya toplanmış bir birlikte, ayrımcılıkla ve önyargıyla tanımlanabilecek eski yaşamına geri dönmeyi umuyordu.[116]

Zenci askerlerin "düşman"ı çoğunlukla, Alman ya da Japon birliklerinden çok, beyaz askerler ile subaylardı.[117] Örneğin, 1918 yılının adı kötüye çıkan Şükran Günü geçit töreninde, yalnızca bir ay önce savaştaki cesaretleri Croix de Guerre* ile ödüllendirilen (1100 kayıp vermiş) 3000 kişilik zenci alayı "My Country, 'Tis of Thee"** şarkısını söylemeyi reddedince kimileri buna karşı çıkmıştı.[118]

Anti-kahramanlar

Birçok adam kahraman olma umuduyla silahlı güçlere katılmaya teşvik edilirken ve sivil topluma geri döndüklerinde memnun edici bir davranışla karşılaşırken,[119] kahramanlık kisvesi ön saflardaki adamlara o kadar çekici gelmiyordu.[120] Yaygın görüş (en azından savaş hakkında düş kuranlar için değil, gerçekten savaşta *olanlar* için) şöyleydi: "Ben Fransa'ya gitmeye bir V. C. almak için gönüllü olmadım."[121] Gerçekten, İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda madalyaya layık görülen adamların yalnızca üçte biri gidip madalyalarını almıştı: Yalnızca kadın askerler ve denizciler gibi etkin çarpışmada bulunma olasılığından uzak kişiler bu andaç toplamaya biraz daha ilgi göstermişlerdi. Madalyalarını almaya gitmeyenlerin çoğu, (yüzde kırk biri)

---

* Savaş Madalyası. (Ç.N.)

** yurda bağlılığı dile getiren şarkı. (Ç.N.)

zahmete katlanmadıklarını, ya da (sırasıyla yüzde yirmisi ve on yedisi) madalyaların para ziyanı olduğunu ya da hiçbir değeri bulunmadığını söylemişlerdi. Madalyalarını alanlar, alış nedeni olarak "madalyaya layık görülmeleri"ni ya da madalyayı "bir andaç" saymalarını ileri sürmüşlerdi. Madalya kazananların yalnızca yüzde on altısı "madalyaya sahip olmak istedikleri"ni söylemişlerdi.[122]

Madalyalara gösterilen bu ilgisizlik kısmen sivil değerlerin bir savaş durumuna uygulanmasının bir yansımasıydı: Birçok asker, kahramanın en etkin katil olduğunun farkındaydı – ve bunun övgüye değer olduğunu düşünmüyorlardı. Gerçekten, Birinci Dünya Savaşı'na gelindiğinde, yaralıları kurtaran adamlar giderek daha az ödüllendirilirken kanlı eylemler giderek daha çok ödüllendiriliyordu. Kanada Savaş Kayıtları Bürosu'nun Victoria Cross'a ilişkin 1918 yılı raporunda açıkça belirtildiğine göre, "mertlik eylemlerinin duygusal olmaktan çok maddi sonuçları olmalıdır; eylemi gerçekleştirmeyi esinleyen görevin insani olmaktan çok askeri bir amacı olmalıdır.[123]

Yaygın söylentiye göre, 1945'te 14. Ordu komutanının deyişiyle, "askerliğin daha gözkamaştırıcı biçimleri konusunda gönüllü olanlar her zaman en iyi adamlar değildi",[124] ve "acımasız ve kışkırtıcı bir siyasi ya da dini görüşün etkisinde.....ölçüsüzce savaşma meraklısı adamlar'ı teşvik etmenin yasallığına ilişkin kaygılar dile getiriliyordu.[125] Adamlara madalya kazandıran eylemler çoğunlukla azarlanmaya değerdi. Savaş alanında "kahramanlar"ı insanlık dışı ve güvenilmez gören adamlar, vahşet ile kahramanlık arasındaki bağ hakkında yorum yapmışlardır.[126] Vietnam Savaşı'nın kendi tarzını yaratmış kahramanlarından birinin açıkladığı gibi:

> Anasını siktiğimin hayvanına dönmüştüm. Siktiğimin kafalarını sırıklara geçirmeye başladım. Anasını siktiğimin heriflerine siktiri boktan notlar bırakıyordum. Her şey siktirsin gitsin diyordum. Biliyor musun ben şey istiyordum. Onlar siktiğimin kahramanını istiyordu, ben de istediklerini verdim. Siktiğimin herifleri ceset saymak istiyorlardı, ben de onlara ceset saydırdım.[127]

Brian Sullivan 2 Mart 1969'da karısına yazdığı bir mektupta, daha nazik bir tarzda, Silver Star nişanına aday gösterilmesinden duyduğu karışık hisleri dile getiriyordu:

> Memnun olmadığımı söylersem yalancılık olur biliyorsun. Memnunum, gururluyum, ama yalnızca kötü yanım bu duyguları yaşıyor. İyi yanım bütün bu olayın başlamasından dolayı mutsuz ve üzgün.[128]

Vietnam gazisi şair, Chet Pedersen bu türden duygularını yansıttığı şiiri "Wastelands"te (Çorak Topraklar) yemin ettiğine göre;

...ONLAR
beni bir daha asla
bir rütbelendirme
heyetine gönderemeyecekler
ya da göğsüme
madalya tutturamayacaklar
ancak nefret edilebilecek
hizmetlerim için.[129]

Canice etkinliğin madalyayla ödüllendirilmesinin haksızlık ve yanlış değerlendirilme olduğu da söyleniyordu. Adamlarının yaşamını gereksiz yere tehlikeye atan subayları ödüllendiriyorlardı. İkinci Dünya Savaşı'nda bir askerin anımsadığına göre anlamsız bir saldırıda bir sürü Deniz Piyadesi öldürülmüştü:

> Evet, Allahın belası zafer sarhoşu subayın teki bir madalya daha istiyor herhalde ve bu yüzden çocuklar vuruluyor. Subay madalyayı alıyor ve Amerika'ya geri dönüyor ve büyük kahraman oluyor. Kahramanmış, kıçımı yalasın; birlikleri katliama sürüklemek hiç de kahramanlık değil.[130]

American Commendation Medal'a* sahip olmaktan pek de gurur duymayan Dennis Kitchin'in küçümseyerek dediğine göre, madalyalar yalnızca "böylesine aşırı bir övgüye gereksinimi olan askeri personel açısından benliklerini doyurucu ve işte ilerlemelerini sağlayan araçlardı".[131] "Kahraman" sözcüğü, "birliğinin rahatını düşüncesizce tehlikeye atan herhangi bir askeri olumsuz yönde tanımlamak" için kullanılıyordu, "adamlar düşmanla karşılaşmaya fazlasıyla hevesli kişilerle devriyeye çıkmaktan kaçınmaya çalışıyorlardı," diye gözlemliyordu 1970'te askeri bir sosyolog.[132] Bir Kore Savaşı gazisinin dediğine göre:

> Kahraman başkalarını gereksiz tehlikeye sokuyordu, (eğer düşünülecek kimse varsa) önce kendini, sonra arkadaşlarını düşünüyordu ve arkadaşların ya birlikte savaşmaları ya da hiç savaşmamaları gerektiğini unutuyordu.[133]

---

* Askeri övgüye layık olanlara verilen madalya. (Ç.N.)

Komandoların (çok etkili biçimde kendilerini terfi ettirmelerine dayanan) yüksek mevkilerine rağmen çoğu asker onlara sakınımla yaklaşıyordu. Özel Hizmet Birlikleri (Komandolar) gönüllülerinin seçimine ilişkin 1941'de çıkan bir rapor, eğitim merkezlerine ulaşan adamların büyük bölümünün Özel Hizmet için gönüllü olduklarını bilmediklerini ve bir an önce birliklerine geri gönderilmelerini istediklerini ortaya koydu. 1941'in başında hepsi bir seferde alınan 250 adamdan 82'si derhal birliklerine geri gönderilmeyi istediler.[134]

Bir de eşitlikçilik sorunu vardı. Madalyalar düzensiz biçimde, çoğunlukla bilinçli bir cesaret girişiminden çok karışıklıktan doğan eylemler için dağıtılıyordu.[135] Adamlara özel bir eylemden çok yalnızca "orada bulundukları" için madalya veriliyordu.[136] Özellikle zenci askerlerin madalya alması daha zayıf bir olasılıktı. Bir ordu uzmanının *Sepia*'ya yazdığı mektupta belirttiğine göre: "İki M-60 tüfeğinin namlularını Viet Kong'a ateş ederken yakıp bitiren ve birçok kişiyi ölümden kurtaran bir zenci kardeş tanıyorum, tek aldığı şey sırtına vurulan şaplaktı. Ama beyaz birine hem Silver Star nişanını verdiler hem de onu çavuş yaptılar."[137] Bundan biraz daha hafif bir yakışıksız muamele de, ödüller ve ünvanlar için Britanya'ya bağlı olan Avustralya birliklerine uygun görülmüştü. Bu durum 1966'da Vietnam'da hizmet madalyası çıkarılana dek değişmedi. 17 Ocak 1966 tarihli *The Australian*'ın başyazarının deyişiyle:

> Yalnızca Avustralya'nın talimatına göre savaşan Avustralya birliklerini British General Service Medal ile ödüllendirme kararı inanılır gibi değildi. Bu durum, hâlâ Britanya İmparatorluğu'na olan eski bağlılıkların özlemini çekmek demekti, bağımsız uluslar topluluğundan duyulan bir hoşnutsuzluk ve Avustralya Ordusunun Britanya Ordusunun bir sömürge uzantısı olduğunu düşünen Albay Blimp'in zaferi anlamına geliyordu.[138]

Kahramanca eylemler çoğunlukla cesaret, dayanma gücü ve bağımsızlık duygusu sahibi adamlar tarafından gerçekleştirilmiyordu, korkudan ölen adamlar kahramanca eylemlerde bulunuyorlardı. Birinci Dünya Savaşı'nda on dokuz yaşında Victoria Cross'ı kazanan Teğmen Graham'ın sözleriyle:

> Başka ne yapabilirdim? Kaçmak mı, acaba? Hiç aklıma gelmedi. O iş cesaret gerektirirdi. "Tüfeğime mi sarıldım?" (Makineli tüfeğime) sarıldım canımı kurtarmak için. Tek tutunabileceğim o vardı. Size diyorum, o olmasaydı korkudan ölürdüm.[139]

Korkağın "anlık yanılgısı"nın birçok madalyayla donatılmış kahramanın "kısa süren kahramanlık içgüdüsü" ile benzer nitelikte olduğu yaygın bir inançtı.[140] Madalya için yazılan tavsiye mektuplarının kendileri "gerçek" çarpışma deneyiminin değerini düşürüyorlardı, çünkü (Albay Rowland Feilding'in sözleriyle) hatların çok gerilerindeki yetkilileri ikna etmek istiyorlarsa, ya ucuz romanların süslü diliyle ya da hararetli övgülerle donatılmaları gerekiyordu.[141] Vietnam'da savaşmış asker Robert E. Holcomb madalyaları nasıl kazandığını bile anımsayamıyordu.[142] Bu bölümün başında Roy Benavidez'in dedikleri gibi, Kore Savaşı'na katılan Sherman Pratt şöyle diyordu:

> Her madalya alan adama karşı madalyayı hak eden ama adı hiçbir zaman yazılmayan herhalde beş ya da altı kişi vardır. Bir komutanın cesaret eylemini duyması ve sonra da adamı ödül için yazması gerekir. Ama birçok kahramanlık eyleminin tanığı yoktur. Ya da savaştaki görevlerinin baskısı altındaki komutanın ödül yazısına ayıracak zamanı yoktur. Ya da yazmaya vakti olduğunda tanıklar gitmiştir.[143]

Vietnam Savaşı zamanında, madalyaların değeri daha da düşmüştü, çünkü erkek askerlerin dörtte biri (kadın askerlerin de yüzde 6'sı) bir savaş madalyası almıştı.[144]

Daha önce de belirtildiği gibi, askeriyenin bile kahramanlarla başı dertteydi. George Wilson'ın anlattığı, Birinci Dünya Savaşı'nda Victoria Cross almasına neden olan eylemindeki gibi, kahramanlar, "yere yat" emrine uymak yerine ileri atılacak kadar "çok heyecanlı" adamlardı.[145] İrlandalılar benzeri çok övülen "savaşçı ırklar" bu kusurları yüzünden eleştiriliyorlardı: Ruhsal durumları çok değişkendi, aceleciydiler ve savunmada işe yaramıyorlardı.[146] Adsızlığın geçerli kural sayıldığı modern savaşta kahramanlık düşleri gerçekte ruhsal yönden sakatlayıcı olabiliyordu. 1943'te New York Ruhçözümleme Enstitüsü'nde ders veren Dr. Gustav Bychowski'nin deyişiyle, orduya kendilerini göstermek için giren ama bireysel yiğitliğe yer olmayan bir savaşla karşı karşıya kalan adamların çoğunlukla hissettiği "çok kötü biçimde anlamsız oluşlarıydı. Bununla birlikte böyle bir adamın korkak olduğu inancı da doğabilir ve bu duygunun yoğunluğu kahramanlık düşlerinin boyutlarıyla aynı oranda olabilir."[147] Kahramanlık yirminci yüzyıl savaşının dehşetine hiçbir ölçüde dayanamamıştır.

Kahramanlık karışık işti ve kahraman ile kahramanlık karşıtı kişiliğin arasındaki mesafe kısaydı. Hiçbir "gören göz", hiçbir "kıpırdayan yürek" ya da o anda olanların ötesinde var olan daha yüce bir

yaşama ilişkin efsanevi bir anlam yoktu (oysa Thomas Carlyle *On Heroes, Heros Worship and the Heroic in History* [Kahramanlara, Kahramanlara Tapınmaya ve Tarihte Kahramanlığa Ait] adlı yapıtında bizi bunların varlığına inandırmıştı).[148] Bunun yerine hasar ve korku vardı – ve Roy Benavidez gibileri içinse yalnızca kendini o karmaşaya çılgınca kaptırış vardı. Övgüye değer görülen "savaşçı ırklar" bile, sözde savaşçılıktan ve kahramanlıktan uzak ırklarla aynı kusurlar yüzünden küçük görülmüşlerdi. Yirminci yüzyılın ilk yarısında erkeklerin bedensel yapısının ve "erkeklik ölçüsü"nün üzerinde duran yorumcular, kişisel mertliği yitirildikten çok sonra geri getirebilmeye çabalıyordu. Silahlı güçlerin *içinde* bile, yeni ve güçlü psikiyatri tartışmaları en saldırgan çarpışma askerlerini hastalıklı sayıyorlardı. Boys Own üslubuyla ya da ucuz romanların diliyle yazılmış, madalyalardan söz eden mektuplar, dahası bireysel kahramanlığı gülünçleştiriyordu. Bunun yanı sıra, kahramanlık eylemleri çoğunlukla çirkindiler. Adı bilinmeyen Kanadalı bir askerin yakındığı gibi:

> Neden kana susamış tiplere madalya (veriyorlar)? Neden kahramanlar hiç durmadan öldürenlerdi? Evet savaşın öldürmek, sonuca ulaşmak olduğunu kabul ediyorum, ama başka bir şey de var.[149]

Modern savaşların adsızlığı ve vahşetiyle başa çıkmaya çabalayan birey açısından o "şey"in ne olduğu belirlenemedi.

5. BÖLÜM

SEVGİ VE NEFRET

Bu öyle basit bir doğru ya da yanlış meselesi değil
Siyasilerle felsefeciler karar veremez buna.
Almanlardan nefret etmiyorum, içimi ısıtan bir sevgi de
Duymuyorum İngilizlere, eğer gazeteleri memnun edecekse.
Şişman bir yurtsevere duyduğum nefretten başka
Kayzer'e duyduğum nefret de gerçek sevgi.

Edward Thomas, "This is No Case of Petty Right or Wrong", (1915)[1] (Böyle Basit Bir Doğru ya da Yanlış Meselesi Değil)

13 Mayıs 1915'te, Ascension Day'de* Binbaşı Julian Henry Francis Grenfell mermi parçalarıyla başından vuruldu. "Galiba öleceğim!" diye hararetle haykırdı: On üç güne kadar tahmini doğru çıktı. Yirmi yedi yaşındaydı.

Grenfell 1888'de soylu bir ailede doğmuş ve Eton ile Oxford, Balliol College'da eğitim görmüştü. Yedi yaşından beri silah atabiliyordu ve tatilleri ata binerek, balık tutarak ve avlanarak geçiyordu. Hep askerlik mesleğine girmek istemişti ve yirmili yaşlarının başında 1. Royal Dragoons'da (1. Kraliyet Ağır Süvarileri) bir görev elde etmişti. Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Hindistan'da ve Güney Afrika'da hizmet verdi ve buralarda boksun, antilop avlanmanın ve domuz şişlemenin tadını keşfetti (annesine şöyle yazmıştı, "domuz şişlemek benim düşlerimi bile aşıyor, benim için ne anlama geldiğini anlatamam"). Savaş söylentileri onu heyecandan titretiyordu.

Bunun İmparatorluk için harika ve neredeyse inanılmaz bir canlanış olduğunu düşünmüyor musun; Redmond ve Hindular ve

* İsa peygamberin göğe çıktığı gün. (Ç.N.)

> Will Crooks ve Boerler ve Güney Fijililer hepsi gelip Almanlar'ı taşlamak için can atıyorlar. Sence, insanın barış zamanında biraz gölgelenen Bayrak, Ana Yurt, Zırhlı Birlik, İnce Kırmızı Hat ve tüm İmparatorluk Düşüncesi gibi konularda azalan inancını pekiştirmiyor mu?

20 Eylül'de İngiltere'ye döndükten iki hafta sonra, Dördüncü Kolordu Üçüncü Zırhlı Birlik'te görevli olarak Fransa'ya gitti.

Savaş Grenfell'in hoşuna gidiyordu ve iyi bir zırhlı birlik askeri olduğunu kanıtladı. Ypres Savaşı'nda, pusuda başarıyla nişan alıp birçok Alman'ı öldürmüştü. Ailesine anlattığına göre tek başına, düşmana pusuda nişan alıp öldürmesine izin vermesi için komutanına yalvarmıştı. "Hun siperi"nin yakınına kadar sürünerek gitmiş ve siperin gerisini gözetlerken bir Alman askeri görmüştü. "Asker gülerek konuşuyordu," diye yazıyordu Grenfell, "dişlerinin, arpacığın üzerinde yansıdığını gördüm ve tetiği yavaşça çektim. Asker yalnızca bir hırıltı çıkardı ve iki büklüm oldu." Pusuda adam vurmayı birkaç gün daha yineledi ve bu kahramanlıkları için (ve birliğini yakın bir saldırı konusunda uyardığı için) Distinguished Service Order'ı (Seçkin Hizmet Nişanı) kazandı. Öldürdüğü adam sayısını av defterine, "torbasına attığı" kekliklerin yanına kaydetmişti.

15 Ekim 1914'te şöyle yazıyordu: "Her şey *harika* eğlenceli; insanın düşleyebileceğinden çok daha eğlenceli. Daha bir süre böyle gitmesini umuyorum; ama bundan sonra olabilecek tek dayanılır uğraş domuz şişleme, yoksa insan salt can sıkıntısından ölebilir." Dört gün sonra ilk Ypres Savaşı başlamıştı ve 24 Ekim'de annesine nefes nefese şöyle yazıyordu: "Hayatımda hiç bu kadar kendimi iyi hissetmemiştim ya da bu kadar mutlu olmamıştım; savaşmaya bayılıyorum." Oysa düşmanına karşı tutumu belirsizdi. "Ölüleri düşündüğü" zaman, Alman tutsaklara derin nefret besliyordu ve tutsak Alman subaylarına tehditkâr bakışlar fırlatmaktan kendini alamıyordu. Ama bir Alman tutsak "en acılı anında öylesine gururlu, kararlı, şık ve güvenli.....yanımdan geçerken yüzüme bakıp selam verince", Grenfell açıkladığına göre kendini "feci biçimde utanmış" hissediyordu. Düşmanın birçoğu yalnızca "zavallı ölü Hunlar"dı. 3 Kasım 1914'te belirttiğine göre savaş;

> *en* eğlenceli şey. Bugüne kadar hiç böylesine iyi, ya da böylesine mutlu hissetmemiş, ya da hiçbir şeyden bu kadar çok zevk almamıştım. Benim kolay sarsılmayan sağlığıma ve sinirlerime ve vahşi yaradılışıma çok uygun. Savaş heyecanı her şeye, her görüntüye, her sözcüğe ve her eyleme canlılık veriyor.

Sözünü sürdürerek tam yerinde olan bir düşünce belirtiyordu, "kişi-insan kardeşini tam öldürmek üzereyken daha çok seviyor". Bu soylu, ülkücü genç adam altı aya kadar insan kardeşleri tarafından öldürüldü.[2]

Kişinin yoldaşlarına duyduğu sevgi, bu ilişkiyi tehdit eden bir unsur olarak tanımlanan düşmana yönelik öldürücü saldırganlığın en güçlü güdüsüydü. Bunun tersine, nefret, "etkin savaşan" askerler yaratmakta daha az önemliydi. En iyi asker tutkuyla mı yoksa serinkanlılıkla mı öldürendi? Bu aşırı uçlardan hiçbiri kusursuz değildi: Grenfell gibi adamlarda nefret uyandırma girişimleri son derece etkisizdi, ama yine de "serinkanlı cinayet" suçluluk duygularından arınmıştı. Hem sevgi hem de nefret kolayca dizginlenemeyen dönüştürücü bir güce sahipti. Kişinin yoldaşlarını sevmesine ilişkin öğütlerin kimi zaman düşman topraklarına dek yayılan fazlasıyla dağınık bir etkisi vardı. Nefret de geçiciydi ve hatların gerisine karşıt olarak gerçek çarpışmanın içinde çoğunlukla duygudaşlık tarafından bastırılıyordu.

Sevgi ve Yoldaşlık

İster "arkadaşlık", ister "kafadarlık" ya da "erkekler arası erotik ilişkiler" densin, erkekleri öldürmeye teşvik etmekte sevginin ve dostluğun gücü geniş biçimde yorumlanmıştır. Bu kitapta tartışılan savaşlarda çoğunlukla abartılmasına karşın,[3] savaşanlar yoldaşlarına duydukları sevgi sayesinde öldürebildiklerini bildirmişlerdir. Adamların bu işi "götürebilme"lerinde yoldaşlığın önemi "cephede yaşam" öykülerinin çoğunun temelini oluşturur. Bu kitapta tartışılan savaşlarda da, sevgi ilişkilerinin öldürücü saldırganlığı canlandırmaktaki önemi, toplumbilimcilerle ruhbilimcilerin de temel inancıydı. 1944'te Kuzey Afrika'da ve Sicilya'da çarpışmaya katılmış 568 Amerikalı piyadenin üzerinde yapılan bir araştırmada adamlara, savaşmayı sürdürebilmelerini sağlayan en önemli etmenin ne olduğu sorulmuştu. Önderlik ve disiplin, başka seçenek olmaması, intikam, ülkücülük ve kendini koruma ("öl ya da öldür") çok az dile getirilmişti. Savaşanlar daha çok (sadece "işi sona erdirme" isteğinden sonra) toplulukla dayanışmanın, evlerine ve sevdiklerine geri dönme düşüncelerinin itici güç oluşturduğunu söylemişlerdi.[4] Kuzey Afrika'daki dört büyük çarpışmada askeri doktorluk ve ruh hekimliği yapan *Yüzbaşı* Herbert X. Spiegel hiç durmadan, saldırgan eylemlerin gerisindeki güdünün "olumlu bir güç – nefretten çok sevgi" olduğunu ileri sürüyordu.[5] Roy R. Grinker ve John P. Spiegel savaş pilotlarıyla ilgili çalışmalarında şu sonuca varmışlardı: "Adamlar birbirleri için savaşıyorlar," ve ("kişinin kendini düşünmesi büyük ölçüde topluluğu

düşünmesine dönüştüğü için") yüksek ölü sayısına rağmen adamların ruh gücü sarsılmıyordu.[6]

Savaşanlar kendileri de çoğunlukla silah arkadaşlarına duydukları yoğun sevgiyi açıkça söylüyorlardı.[7] "Savaşın vahşetini dayanılır" yapan "böyle dostluklar"dı, diye yazıyordu Birinci Dünya Savaşı nişancısı Richard C. Foot, ya da Jack W. Mudd'ın 1917'de karısına dediği gibi, "burada, sevgilim, hepimiz dostuz, birinde olmayan bir şey öbüründe var... Burada adamlar arasındaki insanlığa inanamazsın." Amerikalı asker Allen Hunter, ilk Vietnamlısı'nı öldürdükten sonra anımsadığına göre: "O benim öldürdüğüm ilk düşmandı ve herkes sırtımı okşadı. Artık "acemi çaylak" değildim, ama kabul edilmiştim, çünkü kendimi kanıtlamıştım. Öylesine heyecanlanmıştım ki, çok iyiydi."[8] Vietnam gazisi William F. Crandell de yoldaşları için duyduğu karmaşık sevgiyi anlatmıştı – yapılan tüm zorbalığın kusurunu örten bir sevgiydi. Crandell sivillerden oluşan büyük toplulukların ırzına geçip öldüren "terbiyeli ve cesur adamlar" tanımıştı ama bu adamlar "uğurlarında ciddi tehlikeleri göze alacağım adamlar"dı. İtiraf ettiğine göre, "onları sevmekten duyduğum suçluluktan kurtulmak yirmi yılımı aldı".[9]

Kişinin yoldaşlarına duyduğu sevgi çoğunlukla, hafif üzeri örtülü homo-erotik bir dil kullanılarak tartışılmıştı. "Jack" Birinci Dünya Savaşı'nda Filistin'de görev yapmıştı ve Miss D. Williams'a 23 Kasım 1917'de gönderdiği mektupta şöyle yazıyordu:

> Kahrolsun galiba mektubu bitirmem lazım çünkü *karım* yatağa girdi (tabii böyle denebilirse. Yere serilmiş bir battaniye fena değil) & onu ısıtmamı istiyor ama o sadece Filistin'deki bir eş. O da Sussex'li bir çocuk. & ikimiz de Jack'iz nasıl olsa, o yüzden hiçbir zararı yok... Gerçekten gitmem gerek, çünkü eşim birtakım anlamadığım güzel sözler söylüyor. Hava soğuyor sanırım: Şu anda hava çok serin, gece. & birbirimizi ısıtmak için birinin olması çok iyi.[10]

Jack Strahan'ın Vietnam'da birlikte görev yaptığı makineli tüfek nişancısı hakkında yazdığı şiirdeki gibi bu sevgi, daha az görülse de kimi zaman açıkça bedenseldi:

> *Bu öyle bir dosttu ki, sık sık birbirimize dokunabilirdik.*
> *Öbür adamlar, sadece kıskançlıktan takılırlardı bize,*
> *biz böylesine sevip birbirimize dokunarak, takılırdık onlara karşılığında,*
> *mutlulukla coşarak; şakalaşarak gülüşürdük,*
> *Muson yağmurlarında, farkımızı ve oynaşmamızı kıskanırlardı.*
> *Güzel bedeninin her yanı gururlu ve hafif;*

rahat, hatta yumuşak ve nazik davranışları; hoşluğu,
soluğumu keserdi ne zaman görsem kusursuz ve akıllıca
kesinliğini ateşlerken o kaygan ve hızlı ve
öldüresiye isabetli Makineliyi.[11]

Askeriye kimi sevgi çeşitlerini bilerek yerleştirmeye çalışıyordu. Askerlere tüfeklerine sanki tek çocuklarını okşuyormuş gibi nazik davranmaları öğretiliyordu.[12] "Song From the Trenches" (1914) (Siperlerin Ezgisi) askerleri şöyle uyarıyordu:

Silahını sev -yanında kadının olmadığına göre-
Ve o silahın hayatını kurtarır lanet olası hendekte –
Evet, hayatını kurtarır hendekte.[13]

"Tips for Gunners" (1933) (Nişancılar İçin İpuçları) silahların kadına benzediği ve kadın muamelesi görmeleri gerektiğine ilişkin bilgece bir düşünceye de yer veriyordu.[14] Adamlar silahlarını "okşuyorlardı" ve onlara "anaç bir tavırla bakıyorlardı".[15] Silahlar hem babayı hem de anneyi çağrıştıran erkeklik uzvunun yerini alabiliyorlardı. "İşte tüfeğim,/ İşte tabancam;/ Bu savaşmak için,/ Bu da eğlenmek" şarkısı İkinci Dünya Savaşı ve Vietnam Savaşı'na ait sayısız anıda geçiyordu ve *Full Metal Jacket* (1987) gibi filmlerde efsaneleştiriliyordu. Bu filmde bir Deniz Piyade Çavuşu acemi askerleri uyararak tüfekleri hakkında şöyle diyordu, "görüp göreceğiniz tek amcık bu... Siz bu aletle evlisiniz, bu demir ve tahta silahla ve ona sadık kalacaksınız!"[16]

Bundan daha önemlisi ise orduya alınan adamlarla subayları arasında kardeş sevgisinin teşvik edilmesiydi. Amerika Birleşik Devletleri Ordu Harp Okulu'ndan Albay Harry Summers'ın sözleriyle, "sevmeyen bir adam komuta edemez".[17] Bu sevgi öncelikle anne-baba sevgisi olarak tanımlanıyordu. Askeriye, adamları öldürmeye teşvik etmekte biyolojik babanın öneminin bilincindeydi – ne de olsa, savaşanlar çoğunlukla, babalarını taklit ederek orduya katıldıklarını,[18] ya da çarpışma sırasında babalarının ruhunun görünüp onları rahatlatacağını ve onlara güven vereceğini kabul ediyorlardı.[19] Bu türden ilişkileri taklit ederek, askeriye belagat yoluyla simgesel ebeveyni çağrıştırıyordu. Dahası, yalnızca babayı değil anneyi de çağrıştırıyorlardı. Birinci Dünya Savaşı'nda, İngiliz subaya "adamların rehberi, felsefecisi, babası, annesi ve dadısı" olması salık veriliyordu ve iyi bir subay "pervasız bir ailenin yorgun ama faydalı annesi" gibi davrandığı için övülüyordu.[20] İkinci Dünya Savaşı'nda, cinsiyete ilişkin eğretilemeler yine karmaşıktı; subaylar bir yandan bir batarya "dünyaya getirirken" anlatılıyor, öbür yandan da adamlarına "babalık" etmeleri salık

veriliyordu?[21] Norman Copeland *Psychology and the Soldier* (1942) (Psikoloji ve Asker) adlı kitabında subaylara, aynı anlamda bir ebeveyn rolü üstlenmelerini öneriyordu. Subay, tam saldırıdan önce, çocuk-askerlerine babalık etmeli, sırayla her adamın adını anmalı ve her birine, özel muamele gördüğünü hissettirmeliydi. Vietnamlı bir subayın anlattığı gibi:

> Ben bir anaç tavuğa dönmüştüm. Bilirsiniz, "hadi, hadi, hadi bakayım, buraya gelin, buraya. Yere yatın? Tamam..." Öbür beş adamı çocuklarımmış gibi gözlüyordum.[23]

Bu olgunun ayrıntılı bir çalışması Roy R. Grinker ile John P. Spiegel tarafından gerçekleştirildi ve *Men Under Stress* (1945) (Gerilim İçindeki Adamlar) adlı kitapta yayımlandı. Grinker ve Spiegel'e göre, eğer adamlardan, çarpışmada etkili olmaları bekleniyorsa, bir babanın şefkatiyle muamele görmeye gereksinimleri vardı. Savaş bir kişinin, babasını memnun etme arzusu büyük ölçüde bilinçaltı bir istekti ve Grinker ile Spiegel'in açıkladığına göre, kişinin çocukluk döneminde yıllarında geliştirdiği güçlü sevgi ve şefkate dayalıydı. Özdeşleşme sürecinin en önemli etmeni, büyük ölçüde yetke sahibi bir adam tarafından çok sevilmenin verdiği güvendi. Bu durum meydana geldiği zaman, topluluğun isteklerine uyma arzusunun önüne geçilemez. "Baba", adamlarının kendilerini korunmuş hissedilmeleri için güçlü, kararlı ve uygulamada becerikli olmalıydı. Adil kararlar sergilemeliydi ve adamlar yerine göre ödüllendirip cezalandıran "adil ve tarafsız" baba rolünü oynamalıydı. Asker topluluğa güçlü sevgi bağlarıyla bağlıysa ve topluluğun ülküleriyle özdeşleşiyorsa, kaygının baskısından korunurdu ve vicdan azabı çekmeden öldürebilirdi.[24] İkinci Dünya Savaşı'nda İtalyan seferberliği sırasında bir askerin başka bir birliğe gönderilişini "öksüz kalmaya" benzetişini ve "kendinizi kaybolmuş ve yapayalnız hissediyorsunuz" deyişini sağlayan, kurulan güçlü aile bağlarıydı.[25]

"Düşmanlarınızı Seviniz"

Aile bağlarına verilen bu önem daha ileriye götürülebilirdi. Oscar Wilde'ın *The Ballad of Reading Gaol* (1896) (Reading Gaol'un Şarkısı), Abel Chapman'ın *On Safari* (1908) (Safaride), W. R. D. Fairbairn'in *From Instinct to Self* (1937) (İçgüdüden Benliğe) ve Eli Sagan'ın *Cannibalism* (1974) (Yamyamlık) adlı yapıtlarının hepsi insanların "öldürdükleri şeyi sevdikleri"ni ileri sürüyordu. Chapman ile Fairbairn, aynı zamanda, sevgi nefret kaynaşmasını aydınlatmak için avcılığa ilişkin eğretilemeler kullandılar. Chapman'a göre sporcu,

"avını sanki onun babasıymışçasına sever" ve bundan neredeyse otuz yıl sonra Fairbairn'in gözlemlediğine göre, "tilki avcısının öldürdüğü tilkiye duyduğu yakınlık" "savaşın payına düşen o talihsiz zevk"e ipucu oluşturur.[26] Din adamları çoğunlukla bu gibi eğretilemeleri beğenirler, adamlara düşmanlarını öldürmek peşindeyken onları sevmelerini öğütlerler.[27]

Birçok savaşan açısından bu olanaklı değildi. Bir Amerikalı subayın Birinci Dünya Savaşı'nda günlüğüne yazdığı gibi: "Düşmanınızı sevin! Büyük Scott! Ben hem böyle yapıp hem de onları öldüremem. Kabul ediyorum, onlardan nefret etmiyorum, ama onları sevmek! Hayır, bunu yapamam."[28] "Sevgi" daha fazla güçlü bir sözcüktü belki ama, savaşanların çoğu düşmana karşı yakınlık duyduklarını fark ederek şaşırıyordu. Yarbay James Young savaşın "tuhaf" olduğunu kabul ediyor, 13 Temmuz 1915'te günlüğüne şöyle yazıyordu:[29]

> Bir yanda, insan ruhunda hâlâ gizlenen doğuştan gelme çılgınlığın göstergesi aşırı nefret ve dizginlenemeyen tutkular var. Öbür yanda, biraz önce nefretle vurduğunuz adama karşı bile duyulan iyilikseverlik ruhu ve bencillikten uzak kendini adamanın tüm belirtileri var, bu da insanın bir yerinde, onu tümüyle alçalmaktan kurtaran bir merhamet birikimi bulunduğunu gösteriyor.

Ya da Birinci Dünya Savaşı'na katılmış bir tüfekli erin sözleriyle: "Çarpışmanın kızıştığı" anda adamlar "acımasızca ve ayrım gözetmeden" öldürüyorlardı, ama bundan sonra "kin" unutuluyordu ve tutsaklara "sanki aynı bizden birileri gibi davranılıyor"du.[30] Adamlar tutkuyla birbirlerine saldırırlardı, ama yaralandıkları zaman aynı düşmanın sigarasından alırlardı ve cenaze merasiminde onları onurlandırırlardı.[31] British Psychological Society'nin (İngiliz Psikoloji Derneği) 1938'de bilgilendirildiğine göre, savaşanlar "geride bıraktığı kızdan olduğu kadar ölü düşmanından da andaç almaya dikkat ederler"di.[32] Kimi askerlere göre, ceset koklamanın bile "kendine özgü bir büyüsü" vardı.[33] Düşman, savaşçıların üzerinde "mıknatısın çekici gücünün etkisi"ni yaratıyordu. Örneğin Birinci Dünya Savaşı'nda, avcı pilot Cecil Lewis'in belirttiğine göre, savaşanlar düşmana "geleneksel anlamda" "sevgi" beslemiyorlardı, ama hiç kuşkusuz onu sayıp onurlandırıyorlardı. Lewis sözü şöyle sürdürüyordu:

> Bunun yanı sıra, savaşmış herkesin bildiği gibi, karşı karşıya gelen iki adam arasında çok güçlü bir çekici güç vardır. Ben yerden üç mil yükseklikte bir avcı uçağıyla çarpışmaya girdiğimde bu çekici gücü hissettim. Dönüp daireler çizerken nasıl uçtuğunu izledim,

> makinesinin gücünü ve hızını gördüm, elli metre ileriden gördüm onu, izliyordu, hesaplıyordu, bir açık arıyordu, ikimiz de tetikte, becerinin ve çabanın en son raddesine gelmiştik. Ve eğer en sonunda düşerse, dumandan ve alevden bir roket gibi, ne şerefli ve kahramanca bir ölüm olurdu! Ne yürekli bir adam! Ben de rahatlıkla onun yerinde olabilirdim.[34]

Birbirine karşı savaşanların arasındaki yakınlık daha simgesel bir düzeyde de tanımlanıyordu. Askerler düşmanı süngüyle öldürmeyi "yuvaya dönüş" olarak anlatıyorlardı ve çoğunlukla iki cesedin birbirine sarılmış biçimde yattığını, her biri süngünün öbür adamın bedenini deldiğini gördüklerini ileri sürüyorlardı.[35]

Böylesine gerçeküstü bir vahşetin tersine, cephedeki adamlar düşmanlarına son derece karışık hisler besliyorlardı. Daha önce Stouffer'ın verilerinde gördüğümüz gibi, savaş deneyimi hiç olmayanlar düşmana gerçek savaşçılardan daha çok nefret duyuyordu, ülke dışına çıkmamış askerler de denizaşırı ülkelerdekilerden daha çok nefret duyuyordu.[36] Cephe hatlarındaki çarpışma askerleri çoğunlukla düşmanlarına, onlarla kardeşlik duygularını paylaşacak ölçüde saygı beslediklerini dile getiriyorlardı.[37] 1914'teki o ilk Noel'de, Alman, İngiliz ve Fransız askerleri arasındaki kardeşlik duygusu öyle bir savaş efsanesi haline gelmişti ki hemen hemen her asker Noel'e katılmak için Başkumandanlık emirlerine karşı geldiklerini söylemişlerdi. Daha ilerideki yıllarda arkadaşlık etme olanakları kısıtlandığı ve daha sıkı bir biçimde denetlendiği zaman, askerler bundan üzüntü duymuşlardı. Örneğin Gerald Dennis'in anımsadığına göre, 1916 Noel'inde;

> daha önceki iki yılda olduğu gibi arkadaşlık yapılması beni rahatsız etmiyordu, çünkü bir bakıma savaş alanının her iki yanındaki adamlar aynı ruhu taşıyorlardı. Biz birbirimizden nefret etmiyorduk. Bizler karşılıklı P. B. I. (Poor Bloody Infantry/Zavallı Allahın cezası piyadeler) olarak önümüzdeki dikenli tellerin arasında durup tehlike olmadan karşımızdakinin elini sıkmak isterdik. Neden olmasın?[38]

Kardeşlik duygularının paylaşılması, Paskalya ve Noel gibi dini bayramlarda[39] ve adamlar yaralandıklarında görülüyordu (Clifford Nixon babasına şöyle yazmıştı: "Kollarını sevgililer gibi birbirlerine dolamışlardı.")[40] Kimi zaman bir asker öldürmek üzere olduğu adama bakmaya zorlanınca da kardeşlik duygularına kapılıyordu. Cecil H. Cox soğukkanlılıkla öldürememişti. Kuzey İtalya'da bir harekât sırasında bir adayı alması emredilmişti:

> Genç bir Alman'ın bana doğru geldiğini gördüm ve o anda onu öldüremedim ve tüfeğimi indirdim, benim bunu yaptığımı görüp o da aynısını yaptı ve bağırdı "Lanet olsun beni neden öldürmek isteyesin ki, ben seni öldürmek istemiyorum." Benimle birlikte yürüyerek geri döndü ve yiyecek bir şeyim olup olmadığını sordu. Birden içimde anlatılmaz bir rahatlama hissettim ve ona demir tayınımdan ve peksimetlerimden verdim.[41]

Homo-erotik sevgi/nefret

Homo-erotik sevginin ne dereceye kadar şiddete dayandığı savaşı konu alan birçok yazar tarafından tartışılmıştır. W. Stekel *Sadism and Masochism: The Psychology of Hatred and Cruelty* (1953) (Sadizm ve Mazoşizm: Nefretin ve Acımasızlığın Psikolojisi) adlı yapıtında nefret ile cinsel zevk arasında bağlantı kurmuştu: "İnsan vahşice eylemin yarattığı zevk uğruna acımasız olur," diye ileri sürüyordu.[42] Antropolog Derek Freeman'ın 1964'te belirttiğine göre, (gülmek gibi) zevkin ifadesi olan eylemler genellikle yıkıcı eylemlere tanık olmak ya da acı vermekle ilintiliydi.[43] 1968'de verdiği bir konferansta ruh çözümlemeci Ralph R. Greenson da dinleyicilerinin dikkatini insanların şiddet karşısındaki karmaşık tepkilerine çekmişti: Ürküntü ve suçluluk, duyguların okşanması ve büyülenme ile bir arada görülüyordu.[44] Daha yakında, Adrian Caesar *Taking it Like a Man. Suffering, Sexuality and the War Poets* (1993) (Erkek gibi Davranmak. Acı Çekmek, Cinsellik ve Savaş Şairleri) adlı yapıtında Rubert Brooke, Siegfried Sassoon, Wilfred Owen ve Robert Graves gibi adamların savaş deneyimleri ile belirti göstermeyen sado-mazoşizmleri arasında bağlantı kurarak, bu durumdaki davranışlarının aynılarının genel olarak askerler arasında da görüldüğünü iddia ediyordu. Adamların "incelik, nezaket, merhamet ve sevgilerini birbirlerine gösterebilmek için" neden birbirlerini öldürmeye girişmek zorunda kaldıklarını soruyordu.[45]

Savaş öykülerinde cinsel eğretilemelerin tekrar tekrar kullanılması da adamların dikkatini "kana susamışlık" ile "bedensel şehvet" arasındaki ilişkiye çekmişti. 1960'lara gelindiğinde ruh çözümleme yazın diline öylesine geniş ölçüde girmişti ki kurmaca savaş anlatılarında bu türden eğretilemeler kullanmak neredeyse zorunluydu. Bunun (biri Amerika'dan öbürü Avustralya'dan) iki sıradan örneği Daniel Ford'un *Incident at Muc Wa* (1967) (Muc Wa Olayı) adlı kitabı ile John Carroll'ın *Token Soldiers* (1983) (Yapmacık Askerler) adlı kitabında görülür. Ford'un romanında, öldürme ırza geçme olarak tanımlanarak, savaşan iki askerin "âşıklar gibi birlikte gerilip zorlandıkları" söyleniyordu:

> Sonra yere düştüler.....(Stephen) süngüyü kınından çekerek Charlie'nin göğsünün yanına sapladı. Ama süngü kemik ya da onun gibi bir şeye takıldı ve zavallı piçkurusu iki büklüm olup tekmeler savurdu, Stephen'ın elini tırnaklarıyla çizdi.....(Stephen) süngüyü dışarı çekerek serbest bıraktı ve Charlie'nin boğazını kesmekte kullandı. Elinin üstüne kan fışkırdı.[46]

Carroll roman kişilerinin yaşlı bir adamın boğazını kesmelerinden hemen sonra yüzlerindeki "sakin" ifadeyi, aynı ölçüde şiddete dayalı ama bedene girme eyleminden çok cinsel boşalmanın üzerinde durarak anlatıyordu:

> Savage'ın heyecandan titrediğini görebilirdiniz, yaptığı şeyle neredeyse kendinden geçmişti – sanki hayatının en iyi sikişini yaşamıştı ve henüz kendini dışarı çekmek istemez gibiydi. Evet, o parlayan bakış buydu işte – cinsel anlamda katıksız zevkti.[47]

Cinsel ilişki ile adam öldürme arasındaki bağlantı, düzyazı tarzında askeri yayınlardan canlı özyaşamöykülerine tüm yazın türlerinde kullanıldı. Home Guard* için çıkarılan *Rough Stuff* (1942) (Güç Görev) adlı eğitim elkitabında okurlara, başarılı âşıkların arzularını "doludizgin" yaşayabilen adamlar olmaları gibi, başarılı süngü savaşçılarının da hiçbir şeyi içlerinde tutmadan, nefretlerini eksizsiz ifade eden adamlar oldukları söyleniyordu.[48] Cinsellik ile ölüm arasında bağlantı kurmak kana bulaşmamış ve gözetlemeci halka savaşın yoğunluğunu aktarabilmenin bir yoluydu. Philip Caputo'nun Vietnam'da önderlik ettiği bir saldırı sonucunda duyduğu "cinsel boşalmanın verdiği sızı kadar derin sızı"yı anlatışı sık sık dile getirilmiştir.[49] Başka savaşlarda savaşan başkaları da benzer gözlemlerde bulunmuşlardı. Örneğin İngiliz Keşif Gücü'nün ilk taburlarından birinde kara yüzbaşı Anthony S. Irwin 1943'te, (inandığına göre) her birisi bedenini delip geçmeye çalışan altı Alman uçağı tarafından dalışa geçerek bombalanma deneyiminin uyandırdığı korkuyu anlatıyordu. Uçaklar uzaklaştıktan sonra yarım saat yerde yattığını anlatıyordu:

> Kendimi, bir kadınla kusursuz ve darmadağın edici bir birleşme yaşamış biri gibi hissediyordum. Terliyordum ve daha fazlasını istiyordum. Toprak ayağımın altında sallanıp titrer gibiydi, sanki ağaçlar canlanmıştı, hafifçe sallanan dallar beni okşuyordu ve uyumak istiyordum.

*İngiltere'deki sivil kuvvetler (ç.n.)

Irwin böyle bir cinsel birleşme sonrası mutluluğu içinde, miğferini hem erkekliğini korumak hem de hamilelik taklidi yapmak için göbeğinin üzerine yerleştirmeden uykuya dalamadı.[50] Savaşanlar hem "babaya özgü" (başka bir deyişle, hiyerarşik ve buyurucu) hem de "anneye özgü" (esinleyici ve rahatlatıcı) şefkat ilişkilerine sımsıkı sarılıyorlardı.

Nefret

Öldürme, sevgi ve arzunun içinde bulunduğu birçok güçlü duygu uyandırıyordu. Oysa "bir insana ya da bir sınıf insana yönelik karşılıklı kırgınlık duygusundan ve suçlayıcı düşünceden kaynaklanan saldırgan dürtülerin kalıcı biçimde bir araya gelişi" diye tanımlanan nefret de çoğunlukla savaş davranışının olağan bir parçası sayılıyordu.[51] Birçok tarihçi, ruhbilimci ve askeri yorumcu nefretin öldürmeye teşvik ve bireyleri bu itkiye göre davranabilmeye yöneltmek açısından çok önemli olduğu görüşünü paylaşıyordu.[52] Kimilerine göre nefrete eşlik eden zevk duyumları savaşa girmek için güçlü bir teşvik nedeniydi, başkalarına göre ise insan ruhunda "daha aza indirgenemeyecek kadar az miktarda nefret" geziniyordu ve dışarı çıkarılması gerekti – bunun için silahlı çatışmadan daha iyi bir çıkış yolu olabilir miydi?[53] Barış yanlıları bile, insanların duygusuzca öldürebileceği düşüncesinin desteklenemeyecek kadar acıklı olduğunu ileri sürerek seçimlerini nefret yüzünden öldürmekten yana yaptılar.[54] Askeriye nefretin savaştaki adamlar açısından arzulanan bir duygu olduğunu kabul ediyordu ve (göreceğimiz gibi) bunu teşvik edici eğitim düzenleri geliştiriliyordu.[55] Savaş konusunda yazan birçok ruhbilimci bu inancı doğruluyordu: İçgüdü kuramcıları -özellikle ruhbilimci William McDougall'ın izleyicileri- nefretin savaş sırasında uyanan korku, iğrenti ve kendini küçük görme duygularını dışarıya vurmanın önemli bir yolu olduğunu öne sürüyorlardı.[56] Yüzyıl boyunca, şiddetli kinin (savaşta etkinliği en çok engelleyen) korku ve kaygıyı en etkili biçimde yok eden dövüşkenliği canlandırdığına inanıldı.[57] Örneğin, İkinci Dünya Savaşı'nın ortasında Gregory Zilboorg ölüm korkusunun düşmana duyulan nefret yoluyla yenilebileceğini Amerikan Psikiyatri Derneği'ne bildirmişti. Gerçekten, "ruh sağlamlığı"nın özünü korkuyu "öldürücü nefret"e dönüştürebilmenin derecesi oluşturuyordu: Savaşanlar ölümü ancak "cinayet yoluyla" yenebilirlerdi.[58] Aynı yıl, Columbia Üniversitesi'nde psikiyatr olan Leonard Sillman, nefretin etkin biçimde savaşmak için gereken "ruhsal hareketlilik"in bir parçası olduğu görüşünü yineledi. Nefret "aklın çelik miğferi"ydi. Eğer Amerikalılar faşistleşmeden faşistlere karşı savaşacaklarsa, saldırgan dürtülerinin düşmana karşı yöneltilebilmesi için onlara nefret etmeyi öğretmek gerekti. En çok nefret eden taraf zafer kazanacaktı. Sillman Amerikalılar'ın nefrete

direnmelerine yazıklanıyordu (Amerikalılar'ın teşvik görmeden nefret edemeyecek kadar bireyci olduklarına inanıyordu), ama hükümet destekli propaganda yoluyla nefret uyandırılabileceğinde diretiyordu.[59] Kore Savaşı sırasında San Francisco'daki ordu hastanesinde psikiyatr olan Albay John J. Marren nefretin korkunun etkisini azalttığı ve askerlerin düşmandan intikam almalarını sağladığı görüşüne katılmıştı. Sillman gibi o da, Amerikan askerlerine (kültürel geçmişlerinden dolayı) nefret duyguları aşılamanın güç olduğuna inanıyordu, ama nefretin öğretilmesi gerekli "son derece arzulanan" bir nitelik olduğunda diretiyordu.[60]

Nefret Eğitimi

Nefret "uygun" savaş davranışını canlandırmakta önemli sayıldığına göre, askeriyenin nefreti teşvik etmenin yollarını araması şaşırtıcı değildi. Savaşanlara neden savaştıklarını anlatan "akıl yürütmeye dayalı" propaganda ve düşmanın şeytani yaradılışının üzerinde durulması öldürücü kine dayalı bir düşmanlık yaratmakta yetersizdi: Gerçek nefret bu gibi akıl yürütme işlemlerine karşı dirençliydi. Dahası savaşanlar bu "yüreklendirici kısa konuşmalar" için bir araya getirilip güdülmekten hoşlanmıyorlardı: Topluluk halinde bir araya gelmenin tehlikeli olduğunu düşünüyorlardı, faşizmin ve komünizmin kötülüklerine ilişkin konuşmaların canlandıramayacağı kadar yorgundular ve savaşın içindeydiler, bu yüzden siyasi konulardaki yavan sözleri küçümsüyorlardı.[61]

Adamların nefret duygusunu teşvik edebilmek için daha sağlam askeri eğitim yöntemleri kullanılmalıydı. Birinci Dünya Savaşı'nda, İkinci Dünya Savaşı'nda ve hatta Vietman Savaşı'nda bile, süngü eğitimi, gördüğümüz gibi, "vahşi içgüdüleri uyandırmak" için geniş biçimde kullanılmıştı.[62] Öte yandan nefreti teşvik etmenin burada incelenmesi gereken başka bir yöntemi vardı. İkinci Dünya Savaşı'na gelindiğinde "nefret eğitimi" daha köktenci bir boyut kazanmıştı. Savaşın ilanından hemen önce Humphry Beevor, Oxford öğrencileriyle yaptığı bir dizi haftalık sohbette, "düzgün insanlar"ın herhangi bir nefret eğitimine tabii tutulmadıkça "kişisel bir kin ya da haksızlığın uyandırdığı bir öfke beslemedikleri başka düzgün insanlar"ı öldürmelerinin beklenemeyeceğini ileri sürmüştü. Özellikle bir savaş uzamışsa, "savaş aygıtını yönetenlerin politikasının önemli parçası" olan şey:

> gerçek çarpışmayı yürüteceklerin vahşileştirilmesidir. Askerlerinizin kendilerini yasa ve düzenin kahraman koruyucuları olarak görmeleri işe yaramaz; kana susamışlıkla doğru düzgün aşılanmaları, öldürmek uğruna öldürmeyi arzulanmaları gerekir.[63]

"Nefret eğitimi" konusunda en kapsamlı deney 1941 ve 1942'de İngiliz Ordusu'nun çarpışma okullarında gerçekleştirildi. Eğitimlerinin bir bölümünde, acemi askerler bir millik çok yorucu bir saldırı ve engel dersi görmek zorundaydılar. Hoparlörlerden yükselen "Öldür o Hun'u, Öldür o Hun'u" ve "Hong Kong'u anımsa. Ordaki sen olabilirdin" şarkıları dersi izleyen askerleri iğneliyor ve onların zihinlerini karıştırıyordu. Çevrede patlamalar oluyordu ve askerler suyun ve çamur çukurlarının içinde yürüdükçe gerçek mermilerle üzerlerine ateş ediliyordu. Askerlere kendi silahlarını, yapma Alman ve Japon askerlerine yönelterek ateşlemeleri emrediliyordu. Süngüyle saldırmaları gereken yere geldiklerinde, askerlerin başlarından aşağıya koyun kanı boşaltılıyordu. Eğitimlerinin başka bir aşamasında, askerler mezbahalara götürülüyor ve Almanlar'ın Polonya'da gerçekleştirdikleri vahşetin resimlerinden oluşan "nefret odası"na sokuluyorlardı.[64]

"Nefret eğitimi"ne ilişkin bu tüyler ürpertici deneye geniş biçimde karşı çıkılmıştı. Başkomutan General Sir Bernard Paget (Home Forces) ordu komutanlarını, yapay nefret ile "irade gücüyle birleşen gerçek saldırı ruhu" arasındaki fark konusunda uyarmıştı. Başkomutan ağır bir dil kullanımının ve nefret ya da kana susamışlık yaratma çabalarının durdurulması gerektiğini ileri sürüyordu.[65] Mayıs 1942"de bu eğitime son verildiği zaman bu konuda halkın sesi yükselmedi. "Nefret eğitimi" 27 Nisan 1942"de televizyonun en çok izlendiği saatte BBC"den halka duyurulmuştu. R. J. Davies Avam Kamarası"nda, Savaş Bakanlığı"nın bilerek canlandırmasına gerek kalmadan da bu dünyada yeterli derecede nefret yok mu? diye sormuştu.[66] Başkaları bu eğitimin Hıristiyanlığa ve hatta "İngiliz"liğe uygun oluşunu sorguladılar: Eleştirmenler bu eğitimin ağırbaşlı olmadığını öne sürdüler.[67] *The Times*'a yazanlar bunu onaylamadıklarını bildirdiler. Winchester'dan Thomas Howard, "Kişinin düşmanından nefret etmesi neye yarar?" diye kükrüyordu. "Hiçbir şey insanı nefret kadar yıpratamaz; ve savaşta gerekli olan dayanma gücüdür." Howard'ın iddia ettiğine göre, "o savaştayken" "arka arkaya önderleri seçip çatışmayı kazanmak için kendine düşeni yapmasını" sağlayan "serinkanlı ve kararlı" davranışıydı.[68] Ruhbilimciler daha da arındırıcı bir tutumla acemi askerleri bayıltan ya da kusturan her şeyin tehlikeli olduğunu ileri sürüyorlardı ve savaş alanını mezbahalarla karşılaştırmanın konuya ilişkin ya da esinlendirici olmadığını öneriyorlardı.[69] Önceleri istekli olan öğrencilerin bunaldıkları belirtiliyordu.[70] Böyle bir eğitim "o kadar kaba ve yapaydı ki ancak anormal ve gelişmemiş bir zihnin ürünü olabilirdi" ve ruh sağlamlığını pekiştirmek yerine bilinçaltında suçluluk ve can sıkıntısı uyandırmaya daha yatkındı.[71] "Serinkanlılıkla insanların kanını kaynatma" çabaları ruhbilimsel açıdan zarar

vericiydi: Gerçek kanın kullanımı ise çok daha kötüydü.[72] Kan talimi "ruh sağlamlığının temel taşlarını – insanın özsaygısını" sarsıcı nitelikteydi.[73] Okullar, insan doğasının doğuştan sadistçe ve kana susamış olduğuna ilişkin yanlış bir görüşe dayandırılmıştı.[74] İngiliz Ordu Psikiyatri İdaresi'nin 1942'de iğneliyici bir tarzda belirttiği gibi:

> Çoğu savaş sırasında, eğitimdeki ya da geri alanlardaki kişilerin ya da küçük toplulukların düşmandan nefret etmek gerektiği ve savaşanların ruh sağlamlığı açısından kana susamışlığın önemli bir unsur olduğu konusunda nadiren ikna oldukları söylenemez. Bu düşünce eylemsizlikten yakınan ve can sıkıntısıyla mücadele eden subaylara ve askerlere büyüleyici gelse de, deneyimler göstermiştir ki, ilkel tutkuları uyandırma girişimleri -İngiliz askerinin onur duygusunu alt etmekte başarılı olsalar da- savaşma etkinliğini artırıcı bir yöntem olarak yararlı bulunamamıştır.[75]

Düşmana Duyulan Nefret

"Etkin savaşan" askerler düşmanlarına karşı tutumları açısından ikiye ayrılıyorlardı. Kimileri düşmanlık duyduklarını yadsırken kimileri de duydukları kinle coşup eğleniyorlardı. Düşmanın farklı bir ırktan olduğu cephelerde savaşın özellikle nefret dolu ve gaddarlık içerecek nitelikte olabileceği anlatılıyordu.[76] Örneğin, Pasifik'teki savaşta düşmana duyulan nefret aşırı düzeydeydi. Eugene B. "Sledgehammer" Sledge tüm öbür duyguları alt eden "hayvani, ilkel nefret"i tanımlıyordu.[77] Önemli bir araştırma Japonların Almanlarla karşılaştırıldığında çok daha büyük bir nefret uyandırdıklarını ortaya koymuştu.[78] Avustralyalılar, kısmen tarihteki anlaşmazlıklar yüzünden, Japonlar'a Amerikalılar'ın duyduğu nefretin daha çoğunu duymuyorlardı. Bir resmi görevlinin dediği gibi, olası istilacılar sayılan Japon düşmana karşı Avustralyalı pusu nişancılarının birer "serinkanlı ve hesaplı katile" dönüşmeleri güç olmamıştır – aynı görevli "önyargılarımız hararetle canlanacak," diye açıklamıştı.[79] Kore'deki 25. Tümen'den Teğmen Uzal Ent'in açıkladığına göre düşmana "hiçbir kişisel düşmanlık" duymamıştı (ne de olsa, "ister Kuzey Koreli, Çinli, ister Rus ya da başka bir ulustan olsun o da ülkesine hizmet ediyordu ve emirlere uyuyordu, aynı benim ülkem için yaptığım gibi," diye akıl yürütmüştü), ama tutumunun herkes tarafından paylaşılmadığına inanıyordu. "Birçok adam düşmana duyduğu derin nefretin etkisinde savaşıyordu. Belki de düşmanın Doğulular olmasının bununla bir ilgisi vardı," diye düşünüyordu.[80] Philip Caputo'nun iddia ettiğine göre, Vietnam'da;

> Viet Kong'a duyduğum nefretle ve.....intikam arzusuyla yanıyordum. Düşmandan siyasi görüşleri yüzünden değil Simpson'ı (bir yoldaş) öldürdükleri için nefret ediyordum... Savunma hattındaki bölüklerden birine katılmak için gönüllü olmamın nedenlerinden biri intikamdı. Birini öldürme fırsatım olsun istiyordum.[81]

Bunun tersine, kimi savaşanlar bu savaşlarda düşmandan nefret etmediklerini ileri sürmüşlerdi. Teğmen Frank Warren'ın Birinci Dünya Savaşı'nda genel olarak gözlemlediği gibi, yoldaşları "Hun'a birey olarak özel bir nefret beslemiyorlardı, en azından Prusyalılar'a özgü kendini beğenmişliğin bulunmadığı durumlarda onu bazı açılardan eşit görerek ona saygı duyuyorlardı, ama ona kazanma olasılığı ağır basan bir fırsatı ancak tüfeğin ya da süngünün gerisinde tanıyorlardı".[82] Askeri öğretmenler genç askerlere Almanlar'dan nefret etmeyi öğretmekte çoğunlukla başarısızdılar.[83] Vietnam'daki durum da bunun aynısıydı: Gerçekten, Güney Vietnamlı müttefiklerden çoğunlukla şiddetle nefret edilirken "düşman" diye adlandırılanlara saygı duyuluyordu. Avustralyalı genç subay Gary McKay elinden geldiğince çok Viet Konglu'yu öldürmeye "hak kazanmış" olmasına karşın onlardan nefret etmediğini açıklamıştı. Gerçekten itiraf ettiğine göre aslında savaşçı olarak onlara saygı duyuyordu çünkü özellikle dayanıklılık, sertlik ve kararlılık gibi çok değer verdiği niteliklere sahiptiler.[84] Bu bölümün başında alıntılanan şair Edward Thomas'ın sözlerini yankılayan bir asker Vietnam'da 19 Şubat 1968'de günlüğüne şu sözleri yazmıştı:

Bu insanlardan nefret etmiyorum,
Bu topraklardan nefret etmiyorum,
Nefret ettiğim o insan,
Barışta elini bir sallayışıyla
Başlatan savaşı ve herkesin
Savaşmasını isteyen.[85]

Vietnam'da başka bir subay "Bu savaşın sorunu nefret edecek birilerinin olmayışı.....Japonlar ya da Almanlar gibi birilerinin," diye yakınıyordu. Bir hava binbaşı da aynı görüşteydi:

> İkinci Dünya Savaşı'nda başaramazsanız evlerinizin ve ülkenizin tehlikede olduğunu sanırdınız. Burada böyle hissetmiyorsunuz. Adamların çoğu neden burada bulunduklarını anlayabilmiş değiller... Nefret etmek için duygusal bağlarınız olması gerekir.[86]

Sosyalizm karşıtı bir yazarın 1891'de alaya aldığı gibi, sendikacılar ortalama bir grev sırasında çarpışmanın ortasındaki askerlerden daha çok nefret sergiliyorlardı.[87]

Böylesi nitelendirici deliller savaşanlar arasında nefret duyanların oranı hakkında az ipucu sağlar. Bu duygunun derecesini ölçmeyi hedefleyen kimi araştırma sonuçları vardır. Çoğu soruşturmanın kapsamı dardı: Örneğin, İkinci Dünya Savaşı'nda Birleşik Devletler Sekizinci Hava Kuvvetleri'ndeki başarılı savaşçılar arasında yapılan bir dizi röportaj sonucunda, bunların yüzde 30'dan az bir miktarının düşmanı öldürme isteği uyandıran kişisel bir nefret duygusuna sahip olduğu ortaya çıktı.[88] Vietnam Savaşı'nda, John Helmer, ilk karşılaşmalarından sonra düşman için neler hissettiklerine ilişkin, doksan Vietnam gazisine sorular sordu. Yüzde 27'si çarpışmadan sonra düşmandan daha da nefret ettiklerini söylerken, yüzde 38'i ya düşmandan (yüzde 10) daha az nefret ettiklerini ya da düşmana daha çok saygı duyduklarını (yüzde 28) söylediler. Yüzde 29'u hiçbir değişiklik geçirmedi ya da tarafsız kaldı.[89]

1944-45 arasında kapsamı ve genişliği benzersiz bir araştırma gerçekleştirildi. Samuel A. Stouffer'ın Amerikan piyadeleriyle ilgili araştırması erkeklerin savaş deneyimlerinin ayrıntılı bir soruşturmasıydı. Araştırmanın bir yerinde piyadelere şu soruyu sormuştu: "Durum kötüleşince, düşmana duyulan nefret düşünceleri size ne ölçüde yardımcı oldu?" Genelde adamların aşağı yukarı üçte biri, bu oran Pasifik'teki orduya gönüllü yazılmış piyadeler arasında yüzde 38'e kadar yükselip, Akdeniz ya da İtalya'daki savaş sahalarında yüzde 27'ye kadar düşmesine rağmen, nefretin kendilerini güçlü bir biçimde kışkırttığını açıkladılar. "İşler kötüye gidince" düşmana duyulan nefret kişinin arkadaşlarını yarı yolda bırakmama isteğinden ve duadan çok daha az önemliydi. Örneğin, Pasifik'te gönüllü askerlerin yüzde 38'i Japonlar'a duyulan nefretten destek görürken, bunun neredeyse iki katı (yüzde 61) oranında adam yoldaşlarını yarı yolda bırakmak istemedikleri için savaşı sürdürmüşlerdi.

Araştırmanın başka bir bölümünde, Stouffer nefret sorununa farklı bir açıdan yaklaştı. Amerikan piyadelerine savaştan sonra Japonlar'a ve Almanlar'a ne olması gerektiğini düşündüklerini sordu: "Tümüyle yok" mu edilmeliydiler; "çok acı çekme"leri mi sağlanmalıydı; ya da yalnızca bu ülkelerin önderleri mi cezalandırılmalıydı? Birleşik Devletler dışına çıkmamış gönüllü piyadelerin yüzde 67'si Japon ırkının tümüyle "yok edilmesi"ni dilerken, yüzde 29'u Almanlar'ın da yazgısının aynı olmasını diliyordu. Pasifikte'ki gönüllü askerlerle Avrupa'dakilerin tutumları karşılaştırıldığında ilginç bir fark görülüyordu. Her iki savaş sahasındaki askerler Almanlar'a karşı benzer tutum-

ları paylaşıyorlardı (her ikisinde de yüzde 22 ile 25 arasında adam Almanların savaştan sonra "yok edilme"sini istiyordu, 6 ile 8 arasındakiler Almanlar'ın "çok acı çekme"lerini, yüzde 65 ile 68 arasında adam ise öbür Almanlar'ın değil önderlerin cezalandırılmasını istiyordu.) Japonlar konusunda tutumlar daha büyük farklılıklar gösteriyordu. Avrupa'daki gönüllü askerlerle karşılaştırıldığında Pasifik'te çok daha düşük bir oranda gönüllü asker Japonlar'ın "yok edilme"sini istiyordu. Avrupadaki askerlerin yüzde 61'ine kıyasla Pasifik'tekilerin yüzde 42'si Japonlar'ın "yok edilme"sini istiyordu.[90] Başka bir deyişle, Amerika'dan ayrılmamış olan askerler düşmandan en çok nefret ediyorlardı ve Avrupa'da hizmet eden adamlar Japonlar'dan, Pasifik'te Japon birliklerini gerçekten öldürenlerden daha çok nefret ediyorlardı.

Nitel ve nicel açıklamalar nefretin ifadesinin iki şeye bağlı olduğunu gösteriyor: Düşmanın bedensel ve ruhsal yakınlığı ve savaş deneyimi. Düşmanın bedensel yakınlığı çok önemliydi, öldürmenin en adsız biçimleri (topçu ateşi gibi) nefret uyandırmakta en az etkiye sahipti, çünkü onların ölümü bölüştürme yolu kişisellikten fazlasıyla uzaktı.[91] Piyadelerin çoğu süngüyü saplarken nefretten çok "kendini koruma içgüdüsü"nün etkisinde kaldığını söylemesine rağmen, (92) "makineli nişancılar"dan daha çok nefret dolu olduklarına genelde katılıyorlardı.[93] Birinci Dünya Savaşı'nda sahra topçusu Huntly Gordon Almanlar'a pek yakınlık duymadığını kabul ediyor ama onlardan nefret de edemediğini bildiriyordu. Bunun nedeninin, elinde çivili bir sopayla savaş alanında ilerlemesinin kendisinden beklenmemesi olduğuna inanıyordu.[94] İkinci Dünya Savaşı'nda Norman Copeland'ın belirttiğine göre, bir erkek "vurup savuşturarak başka bir erkekle savaştığı" zaman nefret etmek nispeten daha kolaydı:

> Düşman taraflardan biri üç ayaktan daha az bir mesafede duruyordu; tuhaf bir dilde tıslayarak lanet okuyordu; görünüşünden ne olduğu belliydi – bir yabancı; gözleri korku ya da öfke ile açılmıştı; insafsız bir öldürme arzusunun tüm belirtilerini sergiliyordu.

Ama otomatik tüfekler, makineliler ve ağır patlayıcılar sayesinde "ölüm daha geniş bir yelpaze"ye sahipti ve böylece kişiliksiz hatta ilgisiz bir nitelik kazanmıştı. Copeland'ın vardığı sonuca göre, "insanın nadiren gördüğü bir düşmana öfke besleyip onunla dövüşmek istemesi kolay değildi".[95] Aynı biçimde topçu Yarbay Kenneth H. Cousland canlı bir Almanla hiç "yüz yüze" gelmemişti ve bunun sonucunda "başkalarını öldürmeyi hiç düşünmemişti". Savaşı şöyle anlatıyordu:

> Tuhaf, kişilikten yoksun bir duygu; onlar yalnızca birer hedeftiler. Onlara karşı katı duygularım olduğunu anımsamıyorum. Aslında

cesur askerler oldukları için onlara saygı duyuyorduk, ama görevimiz onları yenip savaşı kazanmaktı.[96]

Düşman ile kurulan toplumsal ve ruhsal bağlar da eşit ölçüde önemliydi. Savaşan bireyler kendilerine özgü geçmişleriyle gelip savaşa katılıyorlardı ve bu da nefret duyulmasını güçleştiriyordu. Özellikle Avrupa'daki savaşta, askerlerin çoğunun barış zamanında düşmanları hakkında bilgisi vardı ve bu tutumlarını etkiliyordu. Uçak nişancısı A. G. J. Whitehouse vurup düşürdüğü adamların bir zamanlar dostları olduğunu unutamamıştı. İlk öldürdüğü adamı uzun uzun düşünmüştü. "Onlar tabii ki Almandılar ama yine de onlara acıyordum," diye düşünüyordu ve anlattığına göre tüm olay "bir düştü – gerçekdışıydı. Onlardan nefret etmiyordum ve Vic Seaman'ı, Charlie Rothnagel'i, Bay Snyder'ı, bir öğretmeni ve New Jersey'deki Almanlardan daha bir çoğunu anımsıyordum."[97]

Sivil geçmişlerine ek olarak, son zamanlardaki savaş deneyimleri de adamların düşmana verdikleri duygusal karşılık açısından büyük fark yaratıyordu. Sivillerin düşmana karşı duydukları şiddetli kini dile getirmeye daha eğilimli olmaları birçok yorumcuyu, öldürmeye ilişkin konuları okumanın ve yazmanın, katliamda gerçekten yer almaktan daha çok nefret uyandırabileceği sonuca varmaya yöneltti.[98] Pilotlar ve uçak mürettebatı kurbanlarına saygı ve hayranlık beslerken ve onları askeri yönden eksiksiz biçimde şereflendirerek gömerken, siviller düşmanı yalnızca hor görüyor, düşmana nezaket kurallarını uygulamakla Karın Deşen Jack'a nezaket uygulamanın aynı şey olduğunu ileri sürüyorlardı.[99] Tek başına kırk yedi Alman uçağını düşüren usta pilot Binbaşı Albert Ball, "o iblisleri gebertmek" için kendisini teşvik eden babasının tezahüratı ile karşılaşmıştı. Ball buna, düşmanı iblis olarak görmediği yanıtını vermişti: "Ben Hunlar hakkında kötü düşünmüyorum. O da yalnızca elinden gelenin en iyisini yapan, pek *cesareti* olmayan iyi bir çocuk," diyerek babasını bilgilendirmişti.[100] J. H. Early 4 Mayıs 1915'te, ailesinden gelen, gazeteden kesilmiş bir yazıya karşılık onlara bir mektup gönderdi. "Burada öyle "vahşi Hunlar" görmüyorsunuz" sözleriyle onları paylıyordu. Daha sonra da şöyle açıklıyordu:

Herhalde biz kendimizi daha çok felç olmuş gibi hissediyoruz, bunun nedeni yakın çevremizin çağrıştırdığı gerçekten acımasızca şeyler olabilir, orada kum torbalarının arkasında bizimle aynı aptalca yaşamı sürdürdüğünü bildiğimiz o zavallı adamlara yönelik yakınlık duygusu da olabilir. Savaş iğrenç bir zaman kaybı ve eğer herhangi bir yoldan savaşı hararetle desteklemeye kalkışırsanız

buradaki komşularınız sizin yalnızca bir hödük olduğunuzu düşünürler.[101]

Dahası, en çok savaş deneyimine sahip siviller (örneğin hava bombardımanına maruz kalmış kişiler) misilleme talebinde *en az* bulunabilecek kişilerdi. Gerçekten, önemli bir araştırmanın ortaya çıkardığına göre, İngiliz kentlerinin bombalanmasına misillemede bulunma isteği en çok, bombalanmamış kırsal kesimdeki Cumberland, Westmorland ve Yorkshire North Riding gibi bölgelerden geliyordu, bu durum British Institute of Public Opinion'ı (İngiliz Kamuoyu Enstitüsü) Nisan 1941'de, misilleme olarak bombalamaktan yana tutumun kişinin bombalanma deneyimiyle ters orantı oluşturduğu sonucuna götürmüştü.[102]

Çarpışmada bulunmayan iki topluluk düşmana duyulan nefret konusunda özellikle etkiye açıktı: Bunlar kadınlar ve Sivil Savunma'nın adamlarından oluşuyorlardı. Vietnam Savaşı'na ilişkin bir romanın 1967'de kısaca dile getirdiği gibi, "yerkürenin üzerinde, özgürlükçü görüşlere sahip iyi eğitim görmüş genç bir kadından daha kana susamış bir yaratık" yoktu.[103] Londra'daki Tavistock Kliniği hekimlerinden Maurice Wright 1939'da, savaşın çıkmasıyla serbest kalan nefret seline ilişkin kaygısını dile getiriyordu:

> İlkel nefretin, acımazsızlığın ve sadizmin hiç böylesine şaşırtıcı biçimde koyuverilmesini görmemiştim... Sadizmin ortaya çıkışı en ilkel biçimiyle basında ve sıradan insanların konuşmalarında görülüyordu – bence en çok, bununla ilintili saldırganlık içgüdüsünün normal zamanlarda ve durumlarda en derine itildiği kişiler olan kadınlarda görülüyordu.[104]

Kendilerine silah verilmeyen kadınlar saldırgan dürtülerini, kendileri adına davranıp düşmanı yok etmeleri için erkeklerine baskı yaparak tatmin ediyorlardı.[105]

British Home Guard'ın (İngiliz Sivil Savunma Örgütü) talim elkitapları İkinci Dünya Savaşı'nın kimi en "nefret dolu" malzemesini içeriyordu.[106] Tom Wintringham (İspanya İç Savaşı'na katılmıştı) 1941'de yayımladığı Home Guard eğitim konferanslarında onlara bıçakla gürültü yapmadan nasıl öldüreceklerini öğretiyor, hiçbir zaman tutsak almamalarını öğütlüyor ve savaşta kural olmadığını ısrarla belirtiyordu.[107] Aynı yıl, Norman Demuth *Harrying the Hun*'da (Hun'u Yağmalamak) adamlara sessizce nasıl öldüreceklerini öğretmeye girişiyordu. Demuth'ın kitabı Sivil Kuvvetlerin Başkomutanı tarafından "A" türünde bir yayın olarak sınıflandırılmıştı, başka bir deyişle,

eğitim kredisinden yararlanılarak satın alınabilecek, çok salık verilen bir yayındı.[108] Demuth öldürmekten duyulacak "pişmanlık" duygularına karşı da uyarıda bulunuyordu. "Toplama kamplarını anımsayın," diye sesleniyordu, "Nazi zihniyetinin korkunç vahşetini anımsayın":

> Şunu unutmayın ki onlar buraya geldikleri zaman bunu yapmazsanız, Attilla'dan bu yana görülen en lanet olası barbarlar ülkemizi yakıp yıkacak, toplu katliamlara girişecek ve kadınlarımızı onlara fahişelik etmeye zorlayacaklar... Hakkından gelin, çünkü eğer bunu yapmazsanız o sizin hakkınızdan gelecek. Kendinize Almanya'daki tutsakların başına neler geldiğini sorun – kuvvetli vurun, öldürmek için vurun. YAPILACAK TEK ŞEY BU.

Demuth Sivil Savunma üyelerinin kana "alışmaları" gerektiğini vurguluyordu ve öğretmenlere, adamlarını "yerel mezbahaya götürüp iyicene bakmalarını" sağlamalarını öğütlüyordu. Sözünü şöyle sürdürüyordu, "Başlangıçta bundan nefret edecekler ama bu alıştırma hiçbir iğrenme belirtisi kalmayana dek yinelenmeli." Sivil Savunma üyelerinin "öldürücü bıçakları"nı ölü hayvan gövdelerinde kullanarak "bedenin direnci"ni sınamalarını öneriyordu ("Ne kadar kuvvetle saplamak gerektiğini görünce şaşıracaklar").[109]

Hepsi 1942'de yazılmış olan bundan sonraki dört kitap Demuth'ın görüşünü paylaşıyor. *Total War Training for Home Guard Officers and N. C. O.* da (Sivil Savunma Memurları ve Çavuşlar ile Onbaşılar İçin Her Yönüyle Savaş Eğitimi) Binbaşı M. D. S. Armour Demuth'ın yöntemlerine katılıyordu ve Sivil Savunma üyelerini, bıçaklarını ölü hayvan gövdelerinde kullanmayı ve kanı elleriyle yüzlerine sürmeyi denemek için mezbahaları ziyaret etmeye teşvik ediyordu.[110] Aynı yıl, Royal Canadian Artillery'den (Kraliyet Kanada Topçu Birliği) Teğmen E. Hartley Leather *Combat Without Weapons* (Silahsız Savaş) adlı kitabında, amacının Sivil Savunma üyelerine "Almanlar'ı öldürmekte," nasıl ustalaşacaklarını öğretmek olduğunu açıklıyordu. Leather'in deyişiyle:

> İş ne kadar tatsız olursa olsun, mutlaka yapılmalıdır ve eksiksiz yapılmalıdır; unutmayın, Alman her zaman dikkatlidir; onu ancak kendi oyununu oynarak yenebiliriz, çünkü o hiçbir zaman bizimkini oynamayacaktır. Sportmenlik ve efendilik onun yaradılışına tümüyle yabancıdır. Ortalama İngiliz, düşmüş birine bir tekme de kendi vurmaktan hoşlanmaz, ama Boche'un işini görürken eskiden beri bize öğretilmiş inceliklerden vazgeçmemiz gerekir; Nazi efendilikten doğuştan yoksundur. Bu yalnızca bir Hunlar'ı yenme

meselesi değildir; bundan daha fazla bir şeydir – kendi yaşamınızla birlikte karınızın ve çocuklarınızın yaşamını kurtarmak meselesidir.[111]

Böylesine açık bir kötü niyetlilik bu tür yazın açısından kural dışı değildi. Sydney Duffield ile Andrew G. Elliott tarafından yazılan *Rough Stuff* (Güç Görev) adlı kitapta Sivil Savunma üyeleri, modern savaşta süngünün gereksizliğini ileri süren öğretmenleri görmezlikten gelme konusunda uyarılıyorlardı. Tam tersine, bu göğüs göğüse savaşarak öldürme silahına, özellikle gece savaşta, siste, sokaklarda ya da cephane azaldığında bugüne dek hiç bu kadar gereksinim duyulmamıştı. Bu yazarlar adamlara, kendilerini daha iyi koruyabilmeleri için, bıçak satın almalarını öneriyorlardı. Sivil Savunmacının vahşi olması konusunda Leather'ın düşüncesine katılıyorlardı: Onun görevi yalnızca "düşmanı yok etmek"ti ve bunu etkili biçimde yapabilmek için "İngilizler'in savaştaki incelikleri"nden bir an önce kurtulmalıydılar (kitapta, tutsak almanın ve tüm "sportmenlik" kavramlarının da içinde bulunduğu modası geçmiş "İngiliz" inceliklerinden örnekler veriliyordu).[112] Elliott 1942'de Sivil Savunma Örgütü için yazılmış başka bir eğitim elkitabına katkıda bulundu. Eliott, *The Home Guard Encyclopedia* (Sivil Savunma Örgütü Ansiklopedisi) adlı bu kitabı "J. B." ve "Scientist" ile bir arada yazmıştı ve daha da saldırgan olan bu kitap adamları, savaşa özgü bir törel yasayı kabul ettirmeye çalışan komutanları anlamamazlıktan gelmeye teşvik ediyordu: Sivil Savunma üyelerinin kana susamışlık coşkusu Muvazzaf Ordu tarafından dizginlenmemeliydi. Örneğin, yazarlar Sivil Savunmacıları, istilacı Almanlar'ı öldürmek için miğferlerinin arkasını çok sivri bir uç oluşana dek eğelemelerini ve "komutanınızın bir şey bilmemesi için" bu ucu boyayarak gizlemelerini öğütlüyorlardı. Savaş silahları tartışılırken askeri kuruma duyulan kuşku daha da artıyordu. *The Home Guard Encyclopedia* yenilikçi düşüncelere karşı koydukları için "yaşlı subaylar'ı alaya alıyordu. Elliott daha sonra bu subayların, onun, bir nöbetçi askerin nasıl öldürüleceğine ilişkin düşüncesini küçümsediklerini anlatıyordu:

Ben bunun genellikle sessizce yapılması gerektiğini söylemiştim, bu yüzden tatar yayı ile çelik uçlu oktan daha iyi bir silah olmayacağını düşünüyordum. Nöbetçiye sessizce yaklaşmak zorunda kalmak yerine, bu yolla on metreden ya da daha bile uzak mesafeden öldürülebilir.....saldırgan erişilebilir mesafeye gelmeden keşfedilme tehlikesine dayanarak, bir adama, nöbetçiyi boğazını sıkarak öldürmek yerine ona ok ve yayla saldırmasını emretmeyi yeğlerdim.[113]

1943'te sosyal psikolog Mark May'in ileri sürdüğüne göre, siviller nefret duymaya daha yatkındılar, çünkü onlar tahvil satın alma kampanyalarını, "Japon'u öldürmek için eskilerin" toplanmasını, kısıtlanmaları, maddi rahatsızlıklara katlanmayı ve sevdiklerinin ölmesinden duydukları dehşeti yaşamışlardı.[114] Ama bu durumların çoğu cephedeki adamlar için de aynı derecede geçerliydi. Aynı yıl, American Psychiatric Association (Amerikan Psikiyatri Derneği) Gregory Zilboorg tarafından bilgilendirildiğine göre, sivillerin düşmana duydukları nefretin ifadesi ölümden duydukları kendi korkularını bastırmanın bir yoluydu. Ama Zilboorg'un deyişiyle:

> Oysa, savaş sahnesinden güvenli uzaklıkta, oradaki yaşantıyı kafalarında canlandırarak savaşta yer alanların "ruh gücü" dediğimiz şeyin ana unsuru, ölüm korkusunun bastırılma derecesi değil, öldürücü nefrete dönüştürülme derecesidir.[115]

Kendi savaşmamalarından duydukları suçluluk düşmana yüklenmişti. Sivil kadınların erkekleri alınıp götürülmüştü. Evde rahat bir biçimde otururken düşmanın insani yanını doğrulamaya gerek duyulmuyordu ve onun kurbanlarının haykırışlarına kulak veren olmuyordu.

Cephe hattındaki askerler, eğitim sırasında kendilerine sunulan şeytani düşman resimleriyle çarpışmalarda karşılaştıkları düşman arasındaki karşıtlığın iyice farkına varıyorlardı.[116] Savaş deneyimi askerlere, kendilerine söylenilenlere güvenmemelerini öğretmişti.[117] Düşmanla yüz yüze gelince, vahşet hikâyelerine inanmak neredeyse olanaksızdı. Hiram Sturdy o çok korkulan Hun'u ilk görüşünü anlatıyordu. Somme Savaşı'nda çarpışmasına rağmen bir Alman askerini, ilk kez savaştan sonra tutsaklara bakmaya gittiği zaman görmüştü:

> İnsan birilerini, aylarca sırılsıklam yerde, ölü ve üstü açık yattıktan sonra görünce onlar hakkında bir fikir edinmesi pek kolay olmuyor. Bu ana kadar biz de düşmanımızı yalnızca böyle görmüştük. Ama şimdi Belçikalı kadınların göğüslerini kesen ve belirli durumda süngülerini içlerine sokan adamları görecektik. Hun, vahşi. Alay gelince ben savaşta uğradığım en büyük düş kırıklıklarından birini yaşıyorum... Tutsaklarımız sargı bezleriyle her yerleri sarılı, hırpalanmış genç adamlardı, irkilip yerlerinden sıçrıyorlardı, kaskatı birer sinir yumağıydılar, bombardıman cehenneminden çıkmak herhalde onları bu hale getirmişti. Tutsaklara bakarken duyduğum en acımasız sözleri bir piyade eri söyledi. O da, "Zavallı herifler"di.[118]

Savaşta, insanın zihninde uyanan düşman imgesi ile sonra karşılaşılan gerçek imgeler arasındaki karşıtlık sık sık tartışılmıştı. Sidney Rogerson kimi Alman tutsakları gördükten sonraki tepkisini şöyle anlatıyordu:

> Düşman, daha işin başından, bir efsane haline gelmişti. Çoğunlukla bizimkilerin birkaç metre ötesinde tellerle çok iyi çevrilmiş hendekler, bize göre, Kanadalılar'ı çarmıha gerip, bebekleri süngüleyen; Belçikalı kadınlara tecavüz eden ve öldürdükleri kişilerin bedenlerinden yağ çıkarmak için gerçekten kadavra tesisleri inşa ettirmiş sarışın canavarları, Hunlar'ı, vahşi bir ırkı barındırıyorlardı... Ama bu solgun ciddi gençler gerçekten böylesi büyük kötülükleri yapmış olabilirler miydi?[119]

Ara sıra görülen istisnaların dışında askerlerin çoğu düşmanı, biraz tatsız ama gerekli bir iş yerine getirdikleri duygusuyla öldürüyordu. Kendilerini birer zanaatkâr, birer meslek sahibi kişi ya da yalnızca görevini yerine getiren sıradan biri gibi görüyorlardı.[120] John J. Flotherty 1942'de, uçuş mühendisi Astsubay Russel Brown'ın, uçak nişancısının ve mürettebattan iki kişinin daha öldürülmesinden sonra silahların başına geçmek zorunda kalınca sergilediği tepkileri şöyle anlatıyordu:

> Brown'ın içini yakan kızgın öfke (yoldaşlarının öldürüldüğünü gördükten sonra) yerini ölümcül bir serinkanlı kararlılığa bıraktı. Savaş heyecanından sıyrılmış, çok iyi bildiği araçlarla her zamanki işini yapan usta bir işçiydi artık.

Brown daha sonra, Alman uçağındaki adamları vurmadan önce, onların gözlerinin içine nasıl baktığını anlatıyordu.[121] Birçok nişan sahibi Astsubay Ehlers'e Almanlar'ı nefret ettiği için mi öldürdüğü sorulduğunda şöyle yanıtlamıştı:

> Efendim, ben hiç kimseden nefret etmiyorum ve hiç kimseyi öldürmek istemiyorum. Ama yapacak bir işim varken biri yoluma çıkarsa onu öldürmeliyim ki işime devam edebileyim, işte ben de bu yüzden onu öldürüyorum, hepsi bundan ibaret.[122]

Maori asker Paul Thomas, Vietnam'da savaşa gitmeden önce benzer bir tepki duyduğunu anlatıyordu. Anımsadığına göre, "Tünelin sonundaki ışık Vietnam'a gidip düşmanı öldürmekti". "Öldürme eylemine bağlı hiçbir duygu" yoktu, "bu yalnızca verilen programlanmış bir yanıttı".[123]

Aynı zamanda, düşmanın da insanın kendisi gibi acı çektiği bilinci vardı. Zırhlı birlik askeri William Clarke'ın Birinci Dünya Savaşı'nda dediğine göre:

> Onlarla yüz yüze kalınca kişisel bir nefret duyamazdınız, onlar da bizim gibi devlet adamlarının, generallerin ve savaş tacirlerinin idare ettiği askerlerdi. Bizler -onlar- ölüme giden askerlerdik.[124]

Özellikle bombardımanlarda, askerler çoğunlukla Alman askerlerine çok acımakla birlikte yine de olabildiğince çok Alman öldürme niyetinde olduklarını da açıklıyordu.[125] Cephede, savaşan düşmanla önderleri arasında ayrım yapmak daha kolaydı, aynı *Aussie*'de yayımlanan bir Birinci Dünya Savaşı şiirinin ilk iki kıtasında açıklandığı gibi:

Benim arzum Hans ile Fritz'in
paramparça olması değil;
Ben Barış istiyorum –
Paramparça olmaları bana yaramaz.

Bana kalsa kayzeri
Yakınlarıyla birlikte asardım –
Adından yayılan kokunun çıktığı yükseliğe asardım;
Ve Archie mermileriyle vurup düşürürdüm.[126]

Böyle bir duygu, daha "yabancı" savaş sahalarından çok (Japonlar'a karşı savaşta olduğu gibi) Avrupa'daki savaş sahalarındaki eğilimi yansıtıyordu.[127]

Sevgi mi, Nefret mi?

Olumsuz duygulardan çok, olumlu duygulardan dolayı öldürmek çok daha arzulanan bir şeydi. Nefret gerçekte, "savaştaki etkinliği" azaltabilir, oysa sevgi bunu güçlendirebilirdi. Teknolojik yenilikler ve bombalar ile el bombalarının artan kullanımı tutkunun değerini sürekli olarak düşürüyordu: Sakin bir kafa ve sabit bir bakış savaşta şiddetli kinden çok daha gerekliydi.[128] Kana susama, hiddet ve nefret düşmana ateş ederken adamların ellerini titretebilirdi.[129] Bir psikolog askerlerin gürültülü, yorucu ve tehlikeli ortamlarda "çevreyi tanımak ve görevi tamamlamak" için uğraşmaları gerektiğini vurguluyordu.[130] Düşmana karşı uzun süre nefret ve öfke duyulmasını sağlamak (olanaksız olmasa da) güç olduğu gibi[131] bir de, fazlasıyla saldırgan birlikler hedeflerini çiğneyip ağır kayıplar verebilirlerdi.[132] Nefretin gelişimi her zaman özdenetim yitimine mal oluyordu ve askerleri neredey-

se silahlı bir güruha indirgiyordu.[133] Nefrete ilişkin psikolojik çelişmeler zararlı olabilirdi. Nefret ettikleri düşmanı öldürmeyi çok isteyen, süreğen bir düşmanlık duygusuna sahip adamlar, saldırgan kişilikleriyle takım çalışmasına ve işbirliğine uyum sağlamakta güçlük çekiyorlardı.[134] Gerçekten, düşmana duyulan nefret ile öldürmeden duyulan sadistçe haz çoğunlukla gerçekte başarılı savaşmayı baltalayan duyguların artmasına yol açıyordu.[135] Saldırganlığa kendilerini fazlasıyla kaptıran askerler savaştaki durumların neden olduğu sinir bozukluklarına yakalanmaya daha yatkındılar.[136]

Daha doğrusu, nefret davanın haklılığını zayıflatıyordu. İnsanlar yalnızca korktuklarından nefret ederlerdi: Bir papazın açıkladığına göre, her bir "Hun'dan nefret edin" hareketi bu yüzden duygusal yönden tehlikeli olabilirdi.[137] Psikologlar nefret uyandırmanın yalnızca karışıklığa ve düş kırıklığına neden olacağını iddia ediyorlardı. Örneğin, Edward Glover kimi adamların öldürmek için nefret duymaları gerektiğini kabul etmesine rağmen, nefretin yokluğunun kişinin davasının doğruluğuna duyduğu sağlıklı bir güveni ve kazanacağından emin olduğunu ortaya koyduğuna inanıyordu. Başka bir deyişle, nefret belirsizliğin göstergesiydi.[138] Savaşın siyasi hedeflerine duyulan güven savaşmayı, bireyin benlik ülküsünün bir parçası haline getiriyor ve böylece öldürmeye ilişkin psikolojik çelişmeyi ortadan kaldırıyordu: Buna karşıt olarak, nefretin acı duygusallığı gerilimin belirtisiydi ve duygusal çöküntüyle sonuçlanabilirdi.[139] Dahası, nefret önemli savaş âdetlerinin etkisini yok etme eğilimindeydi, özellikle de topluluk ya da "kabile" ile özdeşleşmenin etkisini ortadan kaldırıyordu. Bu görüşe dayanarak, savaş hem siviller hem de savaşanlar arasında "kabile ile özdeşleşme" duygusuna yol açmakla birlikte, karşı kabilenin üyelerini öldürme onuru yalnızca belirli mevkideki adamlara verilirdi. Bu ayrıcalıklı topluluk açısından nefretin bulunmayışı çok değer taşıyan bir nitelikti. Onların savaşkanlığı "sıradan öfke"den farklı olmalıydı. Felsefeci William Ernest Hocking'in deyişiyle, savaşan askerin;

> daha katı ve ağır olduğu gibi daha büyük bir görevi vardır... İçgüdülerimiz bile savaşın kişiler arasında değil Devletler arasında bir ilişki olduğunun bilincidedir... Savaşma içgüdüsü toplumsal içgüdünün hizmetinde olduğunu anlar. Topluluğa sadık kalma duygusunun aynı ölçüde içgüdüsel macera tutkusuyla birleşince düşmanlık ya da kin duygusunu bayağı bastırması pek de az rastlanır bir olay değildir.[140]

İkinci Dünya Savaşı sırasında farklı türden yığınların ya da "sürüler"in üzerinde duran benzer bir tartışma duyabilirdiniz (bu nedenle, Lord Moran'a göre, İngiliz içgüdülerinde "nefret ilahileri"ne hiç yer yoktu, çünkü İngilizler'den oluşan topluluk, kurt sürüsüne örnek oluşturan Alman toplumunun tam tersine toplumsallaşmış hayvanlara benziyordu).[141]

Son olarak, nefret savaşta yiğitliğin medenileştirici etkisini azaltıyordu. Mertçe öldürmek, çirkin nefret duygularından kaçınmak ve düşmanın insani yönünü kabul etmek anlamına geliyordu.[142] Nefretin yokluğu askerlerin "canileşmeden adam öldürmeleri"ni sağlıyordu ya da, Robert William MacKenna'nın deyişiyle, cinayet ile askeri öldürmenin farkı "kişisel nefret"in yokluğuydu.[143] Mertlik ya da "savaşçının ruhu," nefret duymadan öldürmeyi gerektirirdi.[144] "Mertlik ruhu," Askerler nefretten değil yoldaşlarına ve önderlerine duydukları sevgiden öldürme güdüsüne sahip olduklarına göre, en etkili eğitim düzenleri bu dürtüyü yansıtmalıydı.[145]

Kişinin nefretini aşabilme, sevgiden ve duygudaşlıktan kendinden geçme yetisi tam da aşırı şiddeti kolaylaştıran şeydi. Nefret gibi olumsuz duygulara dayanarak öldürmek, sevgi ve dostluk düşlerine dayanarak öldürmenin zevkine ve gücüne sahip değildi. Nefret dolu saldırganlık kişiliğin ayrışmasına ve düzensizliğe yol açabiliyordu; buna karşıt olarak, bireyler öldürdükleri adamları severek yüceliyorlardı. Sevgi ve arzu gibi duygular askeriye tarafından idare edilemezdi. Nefrete benzemeksizin sevginin dönüştürücü bir gücü vardı, yasaklandığı zaman yasaklandığı yerde gelişiyordu. Kendisine bir çıkış yolu tanınmadığında başka birini buluyordu.

6. BÖLÜM

SAVAŞ SUÇLARI

söyleyin gitsinler, burada
değiller, söyleyin kıçımı
öpsünler derme çatma kulübelerde
kadınlarla çocuklara sorumsuzca davrandıklarında
biz ateşi sürdürüyoruz...
onlar Düşmandır.
hepsini harcayın.

Walter MacDonald, "Interview With a Guy Named Fawkes, U. S. Army", (1989) (Birleşik Devletler Ordusu'ndan Fawkes Adlı Biriyle Röportaj)[1]

"Rusty" Calley Mart 1968'de bir gün, yüzlerce yaşlı adamı, kadın ve çocuğu katlettiği için hiçbir vicdan azabı duymamıştı: Ne de olsa, "Allah kahretsin savaş insanları öldürmek değildi de *başka* neydi?" Başından beri, neden bu kadar çok mesele yapıldığını bir türlü anlayamamıştı. İlk kez kitle katliamıyla suçlandığında buna inanamamıştı:

> Anlayamamıştım. Ama düşünüp duruyordum. *Acaba yanlış bir şey mi yaptım?* diye düşünüyordum. Savaşın kötü olduğunu biliyordum. Öldürmek de yanlıştı: Bunun farkındaydım. Ama ben bir savaşa gitmiştim. Öldürmüştüm, ama bunu biliyordum! *Binlerce başkası da biliyordu.* Orada oturup kaldım ve yanıtı bulamadım. My Lai'deki insanların bedenlerini düşündüm, beni rahatsız etmediler. Viet Kong'u bulmuştum, onlarla işimi bitirmiştim, onları yok etmiştim: O günkü görev buydu. *Bu yanlış olamaz, yoksa vicdan azabı duyardım*, diye düşündüm.[2]

Ama Teğmen William L. Calley altı savaş gazisinden oluşan bir jüri tarafından yargılanarak Uniform Code of Military Justice (Amerikan

Askeri Yasası) 118. Cinayet Maddesini ihlal etmekle suçlandı. Mart 1971'de yüzden fazla görgü tanığının ifadeleri dinlendikten sonra, suçlu bulundu ve maaşının elinden alınmasına, ordudan çıkarılmasına ve kasıtlı cinayetten ömür boyu ağır işçilikle hapse mahkûm oldu.

Katliam 16 Mart 1968 sabah sekizi biraz geçe, Americal Tümeni 11. Tugay Charlie Bölüğü'nden 105 asker, Güney Vietnam'ın Güney Çin Denizi'ndeki kuzeydoğu sahilinde Quang Ngai eyaleti San Tinh yöresinde Son My adındaki(Amerikalılar'ın My Lai olarak bildiği ve 48. Viet Kong Yerel Kuvvetler Taburu'nun üssü olduğunu düşündükleri) küçük köye girince başlamıştı. Calley ve adamları öğle yemeğine oturduklarında işlerini tamamlamış ve 500 civarında silahsız sivili katletmişlerdi. O birkaç saat içinde, Charlie Bölüğü'nün üyeleri "biraz yaramazlık yapmışlardı" ve kadınları sapık cinsel ilişkiye zorlayıp onlara tecavüz ederken, kadınların cinsel organlarını bıçakla kesip açarken, sivilleri süngülerken, cesetlerin kafa derilerini yüzerken ve göğüslerine "C Bölüğü" ya da maça asını kazırken, hayvanları katledip kulübeleri ateşe verirken gülmüşlerdi. Öbür askerler, dirençsiz yaşlı adam, kadın, çocuk ve bebek kalabalıklarının üzerine ateş açarken düpedüz ağlamışlardı. Bu askerler olayın hiçbir aşamasında düşman ateşinde kalmamış, hararetli yalvarışların ötesinde hiçbir dirençle karşılaşmamışlardı. Oysa onlar "yalnızca" emirlere uymuşlardı, görevlerini yapıyorlardı ve küçük bebekler bile Viet Kong olabilir diye akıl yürütmüşlerdi (Paul Meadlo ifadesinde, "küçük bir ip ya da bir çeşit zinciri şöyle bir çekip bizi havaya uçuracaklarını sanmıştım," diyordu). Katliamdan sonra C Bölüğü'nün adamları yollarının üzerindeki birkaç köyü daha yakarak sonunda sahile ulaşıp soyunarak sörflerine atlamışlardı. Kıdemli Er Michael Bernhardt'ın anımsadığına göre;

> Bölüğün, olanların etkisinde kalmış gibi bir havası hiç yoktu, doğrular ya da yanlışlar üzerine kafa yorulmamıştı. Eğer onlara bir yıl önce, mahkemeye çıkarılıp ömür boyu hapse mahkûm edileceklerini söylemiş olsaydınız, size inanmazlardı. Bu çok harika olurdu.

Kuşkusuz kimi adamlar yaptıklarından ve gördüklerinden büyük şaşkınlığa uğramışlardı, ama "savaş savaştı" ve yapılacak başka savaşlar da vardı. Oysa Teğmen Calley emirlere uyma görevi konusunda kesin kararlıydı. Calley'in tutumunun iç yüzünü anlamak için katliamın özyaşamöyküsel anlatımı *Body Count*'a (1971) (Ceset Sayısı) bakmak yararlı olabilir. Calley anımsadığına göre, o kanlı sabahın bir anında Dennis Conti'yi genç bir anneyi cinsel organını ağzına almaya zorlarken görmüştü. Calley, Conti'ye "Allahın cezası pantolonunu çek yukarı!" diye emretmişti, ama kabul ettiğine göre bilmediği bir

şey vardı, "neden o kadar aziz gibi davranmıştım. Tecavüz: Vietnam'da bu çok olağandı." Sözünü şöyle sürdürüyordu:

> Sanırım kızların çoğu öldürülmek yerine tecavüz edilmeyi her zaman tercih ederdi. Öyleyse ben neden bu konuda aziz gibi davranıyordum? Çünkü: Eğer bir er cinsel organını bir kadının ağzına vermişse işini yerine getirmiyor demektir. Komünizmi yok etmemektedir... Oysa bizim My Lai'deki görevimiz sapkınlık değildi. Yalnızca "Git ve yok et" demekti. İncil'i anımsıyor musunuz, Amalekites'i? Tanrı Saul'a şöyle demişti, "Şimdi gidin.....ve neleri varsa tümüyle yok edin ve geriye hiçbir şey bırakmayın; kadın erkek, çocuk, bebek, sığır, koyun, deve, eşek hepsini katledin. Ama insanlar her şeyi yağmaladılar –" ve Tanrı onları cezalandırdı. Şimdi de farkı yok: Eğer bir er kendine kazanç sağlıyorsa, ona yapması için para verdiğimiz işi yerine getirmiyordur. Etkin olarak savaşmıyor demektir.[2]

Calley'in anı kitabında söylemeden geçtiği şey şuydu, anne ile çocuğunu derhal öldürmüştü: Emirleri yerine getiriyordu.

Calley bu inancında yalnız değildi: My Lai katliamına katılanların tümü yalnızca kendilerine söyleneni yaptıklarını iddia etmişlerdi. My Lai'ye girmeden önce son talimatlar verilirken Albay Henderson, adamları, daha önceki saldırılarda iyi bir iş sergileyemedikleri için ve "erkeklerin, kadınların, çocukların, ya da bölgedeki öbür Viet Kong askerlerinin kaçabilmeleri"ne yol açan yetersiz saldırı güçleri yüzünden azarlamıştı. Adamlar bu kısa konuşmadan hiddet ve gücenme duygularıyla ayrılmışlardı. William Calvin Lloyd'un anımsadığı şuydu: "Bizden, köyde herkesi öldürmemiz beklendiğini biliyorduk," ve Robert Wayne Pendleton'ın anımsadığına göre saldırıdan önceki gece silahlarını temizlerken insanlar "kıpırdayan her şeyi öldürmekten söz ediyor"lardı, "Herkes ne yapacağımızı biliyordu."[3]

Bu canavarlığı sonunda bildiren kişi o gün orada bulunmamıştı bile, ama olay hakkında korkunç bir suç işlendiğinden emin olacak kadar çok şey duymuştu. Bu vahşetten bir yıl sonra, Ron Ridenhour (Arizona, Phoniex'li bir helikopter nişancısı) verilen bilgilerin ciddiye alınmasını sağlamayı kendine görev bildi. Ordu, Korgeneral William R. Peers'i iddiaları araştırmakla görevlendirildi ve katliamdan iki yıl sonra, on altı subay ile orduya gönüllü yazılmış dokuz adam görevi kötüye kullanmaktan kasıtlı cinayete uzanan ağır suçlarla itham edildiler. "Rusty Calley'in dışındaki tüm adamlara yöneltilen suçlamalar "delil yetersizliği"nden ve "adaletin yararı için" düşürülmekle birlikte, adamların birçoğunun rütbeleri indirildi ve madalyaları ellerinden alındı. Yalnızca Calley suçlu bulundu.

Calley basmakalıp "sıradan bir cellat"tı. Calley katliam sırasında yirmi beş yaşında olan kısa ve şişman bir adamdı. Florida'nın güney sahilinde, nispeten varlıklı orta sınıftan bir ailede büyümüştü (babası ağır inşaat malzemeleri satardı). Bilindiği gibi, ortalamanın altında bir zekâya sahipti, ama kendine Birleşik Devletler Ordusu'nda nispeten başarılı bir köşe bulmuştu. Muhabirlere söylediğine göre, o bir "savaş dehşeti uzmanı"ydı ve yapmayı tasarladığı savaş filmi "öylesine gerçekçi ve irkilticiydi ki seyirciler sinema salonundan fırlayıp kusarlardı". Göreceğimiz gibi, savaşta geçerli davranışın nasıl olduğuna ilişkin düşünceleri geniş biçimde paylaşılıyordu ve düşman hakkındaki inançları sapkın değildi. Meadlo gibi o da bebeklerin bile "düşman" olabileceklerinden kuşku duymuyordu: "Yaşlı adamlar, kadınlar, çocuklar *-bebekler-* hepsi Viet Kong'du ya da üç yıla kadar Viet Kong olacaktı; Viet Konglu kadınların içlerinde sanırım şimdi binlerce küçük Viet Konglu vardır." Gerçekte, bu her yerde var olduğu düşünülen düşmanı katlettiği için cezalandırılmıştı. Ömür boyu hapse mahkûm olmasına rağmen, bu hüküm temyiz mahkemesine ve Başkan Nixon'a başvurularak hafifletilmişti. Mahkeme kararı çıktıktan iki gün sonra Başkan, Calley'i Fort Benning'deki evinde hapis tutulmak üzere serbest bıraktı. Calley, 10 Eylül 1975'te şartlı olarak tahliye edilmeden önce toplam üç yıldan az bir süre ev hapsinde yattı.[4]

Calley öldürmekten özellikle "zevk" almıyordu, dirençsiz insanları "serinkanlılık" ile topluca katletmenin en aşağılık insanları bile rahatsız eden bir yanı vardı. Yine de kıyıcı davranış iki dünya savaşında olduğu gibi Vietnam'da da çarpışmanın bir özelliğiydi. Mart 1968'deki o gün, Charlie Bölüğü'ndeki adamların çoğunluğunun gerçekleştirdiği eylemlerin korkunçluğu akılcı çözümlemeye uygun değildir. Başkalarının cinsel eylemlerini seyretmekten alınan zevke dayalı bir heyecan sağlayan yöntemlerle dolu, sadistçe pornografik bir düzyazı düzeyine düşen en kötü hikâyeler,[5] o gün My Lai'de "çifte gaziler" (başka bir deyişle, kurbanlarına önce tecavüz edip sonra öldüren adamlar) tarafından yaşanan cinsel boşalma zevkinin yalnızca anlık, sesini kısmış ve kendine duyulan tiksinmeyle karışık olduğunu inkâr çabasıyla anlatılmışlardı. Yasal va tarihsel çoğu incelemenin içe kapanık tutumu eşit ölçüde insancıllıktan uzaktır: Kurbanlar yerine ("aynı bizler gibi" olan) cellatlarla duygudaşlık kurulur. Oysa göreceğimiz gibi, kıyıcılık suçu işleyenler savaşa ilişkin imgelemin bildik kişileridir ve bunlara direnenlerin çoğu, ayrılıkçı davranışları da kıyıcı olabilen, olmadık törel aracılara dönüşürler. Savaşta törel yasalar yalnızca tutkuyla kendini adama biçiminde vardı.

"Savaş Kıyıcıdır"

Yirminci yüzyılda, uluslararası hukuk, hukuki kararlar, askeri tüzük ve törel kurallar, siviller ile savaş tutsaklarının tasarlanarak ve acımasızca öldürülmelerini yasaklıyordu ve (1944'ten itibaren) yasağın çiğnenmesine tanıklık eden askerlerin üstlerini bilgilendirmelerini emrediyordu. Günümüz savaş hukuku çok geniş bilgiyi ve malzemeyi içerir ve sayısız metinde incelenmiştir.[6] Bu bölümün amacı açısından, Lahey Anlaşması (1899 ile 1907), Nuremberg Yasaları (1946) ve Cenevre Anlaşması (1949) bunların en önemlileridir. Lahey Anlaşmalarına göre, "silahını bırakmış ya da artık bir savunma aracı bulunmayan" bir düşman askerinin yaşamı bağışlanmalıdır. Anlaşma kararlarına göre, her savaş tutsağı "insanca muamele görmelidir". Altıncı Nuremberg Yasası savaş suçunu, sivil nüfusa ya da savaş tutsaklarına kötü muamele ve cinayet olarak tanımlıyordu. 1949 Cenevre Anlaşması "aralarında, silahlarını bırakmış silahlı güçler üyelerinin ve hastalık, yaralanma, hapis ya da herhangi başka bir neden yüzünden çarpışma dışı bırakılanların da bulunduğu, çarpışmaya katılmayan kişilere tüm koşullarda insanca muamele edilecektir", diye emrediyordu ve "yaşama ve kişiye yönelik şiddet, özellikle her tür cinayet, sakatlama, acımasız muamele ve işkence"yi kesin biçimde yasaklıyordu.[7]

Uluslararası hukuka ek olarak silahlı güçlerin kendi tüzükleri de vardı. Tüm silahlı güçler iki dünya savaşında, sivillerin ve silahsız ya da yaralı personelin nedensiz katlini yasaklıyordu. Vietnam'daki durum daha karmaşıktı. 3 Mart 1966 öncesinde, Vietnam'daki Amerikalı personelin yönetiminden, denetlenmesinden ve desteklenmesinden sorumlu US Military Assistance Command (MACV) (Birleşik Devletler Askeri Destek Komutanlığı) Cenevre Anlaşması'nı yalnızca Amerikalılar'a *karşı* çiğneyen güçlere uygulanması tasarlanan savaş suçu yönergeleri yayımlamıştı. Ama 1966'da MACV'nin 20 – 4 sayılı yönergesini, Amerikalı personel *tarafından* işlenen savaş suçlarını da kapsayacak biçimde yayımlandı. Yanlış anlaşılmaya yer bırakmayacak biçimde belirttiğine göre;

> aralarında silahlarını bırakmış silahlı güçler üyelerinin ya da hastalık, yaralanma ya da herhangi bir neden yüzünden savaşmayanların bulunduğu, çarpışmalarda etkin yer almayan kişilerin sağlığına ya da bedenlerine kasıtlı olarak ciddi zarar ya da büyük acı vermek ya da bu kişileri kasıtlı olarak öldürmek, işkenceye ve kötü muameleye tabi tutmak savaş suçuydu.

Buna ek olarak, cesetlere uygulanacak kötü muamele, savunmasız ve askeri önemi olmayan yerlerin ateşe tutulması ve yağma savaş

suçu olarak tanımlandılar ve suç işlendiğini bilen askeri personelin bunu "uygun en kısa zamanda" komuta subayına bildirmesi törel bir görev haline geldi.[8]

Öte yandan çözülmesi gereken en önemli mesele, büyük bir savaş suçunu neyin oluşturduğu değil bundan kimin sorumlu olduğuydu.[9] *Respondeat superior* ("yalnızca emirleri yerine getiriyor olmak") olağan mazeretti: Ama geçerli miydi? İngiltere'de 1749 askeri yasası birliklerin yalnızca yasal emirlere uymaları gerektiğine karar kılmıştı. Oysa, Lassa Oppenheim'ın *International Law* (1906) (Uluslararası Hukuk) kitabının ilk baskısında belirtildiği gibi, silahlı güçlerin üyeleri komutanlarının emrinde yasaları çiğnerlerse, cezalandırılmazlar, çünkü bundan yalnızca komutanlar sorumludur" ve *Manual of Military Law* (Askeri Yasa Elkitabı) 1914 baskısının 433. paragrafı, savaşanların üstlerinin verdiği emirlerin *tümüne* kesinlikle uymalarını gerektiriyordu. Bu durum, *yasal* emirler düşüncesinin bir kez daha zorunlu hale geldiği 1944'e kadar değişmeden kaldı ve savaşan bireyleri "karşı çıkılmaz savaş kuralları"nı çiğneyen ve "ortak insanlık duygusu"nu rencide eden eylemlerden sorumlu tutuyordu.[10] Amerika'da, silahlı güçler bünyesinde, hükümetin ya da komutanların emri altında savaş yasalarını çiğneyen bireylere dokunulmazlık sağlayan *Rules of Land Warfare* (Kara Savaşının Kuralları) 1914 baskısına kadar, askeri yasa üstlerin emirleri meselesine değinmiyordu. Bu karar 1944'te tekrar eski haline getirildi ve yeni eklenen 345. 1 Maddesi'nde belirli bir eylem emir altında yerine getirildiği için bu durum "suç belirlemesinde göz önüne alınmakla" birlikte, savaşan bireylerin sorumlu olduğu belirtildi.[11] 1956'da çıkan *Us Army Field Manual* (Birleşik Devletler Savaş Alanı Elkitabı) suçlanan kişinin "eylemin yasadışı olduğunu bilmemesi" ve "bunu bilmesinin mantıken ondan beklenmemesi" gibi bir durum olmadığı sürece üstlerin emirleri savunmasının hiçbir zaman geçerli olamayacağı görüşüne katılıyordu.[12] *The US Manual for Courts Martial (1969)* (Birleşik Devletler Askeri Mahkeme Elkitabı) benzer bir biçimde, "yasal görevi gerektiği gibi yerine getirme sırasında" adam öldürmenin haklı görülebileceğini, ama bu eylemler "kişinin yetki alanının açıkça dışında bulunuyorsa ya da sıradan bir anlayış ve mantık sahibi birinin, yasalara aykırı olduğunu anlayacağı türden bir emir söz konusuysa" haklı görülemeyeceğini ileri sürüyordu.[13] Uluslararası düzlemde, Nuremberg Yasaları (1946) kararlarına göre, "uluslararası hukuk açısından suç oluşturan bir eylemde bulunan herkes bundan sorumludur ve cezalandırılır" ve "kişinin, hükümetinin ya da bir üstünün emirlerine uygun davranmış olması, aslında kendisinin bir törel seçim olasılığı bulunduğu düşünülerek, uluslararası hukuk açısından onu sorumluluktan kurtarmaz."[14]

Hukukun, tüzüğün ve anlaşma kurallarının ağırlığına rağmen savaşta kıyıcılık arttı. Vietnam'daki savaş bitip tükenmez bir kasaplık şöleni olarak nitelendirilememekle ve Vietnam'da bulunmuş birçok adam (özellikle muvazzaf ordulardakiler ve Avustralya güçlerindekiler) oradaki savaşın görülmemiş biçimde acımasız olduğunu inkâr etmekle birlikte,[15] My Lai'deki olay ne benzersizdi ne de tekti. Sayısız asker (hem Amerikalılar hem de Avustralyalılar) aşırı vahşet uygulandığını isteyerek itiraf etmişti. Tüfekli er Barry Kavanagh Vietnam'a Avondale Heights'tan (Melbourne, Avustralya) gönderilmişti ve, inanmazlık içinde anlattığına göre, Vietnam'daki "o kötü günler"de birlikte hizmet ettiği kişi "yeni gelişmiş, iri ve sert Avustralyalı, su taşıyan yeni yetme bir oğlanın üzerine iki tüfek haznesini boşaltmakta fazlasıyla kararlıydı. Kuşkusuz çocuk Viet Konglu'ydu, ama iki tüfek haznesi olur mu?" Kavanagh daha sonra, ait olduğu takımın bir gece "çalıların arasında bir hışırtı" duyduğunu ve bu nedenle ateş açtıklarını anlatıyordu. Sabah olunca, "o hışırtının yakındaki bir köyde kayıp oldukları sanılan bir grup okullu kız tarafından yapıldığını anladık. Koca Avustralyalı, hâlâ hayatta olan kızları, pis bir skandal başlatmamaları için vurup öldürdü," diye anımsıyordu.[16] Başka askerler ruh güçlerinin daha yavaş aşındığını pişmanlıkla gözlemlemişlerdi. Avustralyalı bir gedikli erbaş, Vietnam Cumhuriyeti Ordusu'na ilk katıldığında, ne zaman bir subay bir tutsağı öldürse "biraz mesele çıkardığı"nı anımsıyordu. Ama sonunda değişmişti:

> Şimdi, subay tutsağa şöyle bir bakıyor ve bana da o her şeyi bilen uzun bakışlarından birini atıyor. Ben birkaç dakikalık bir yürüyüşe çıkıyorum ve geri döndüğümde adamın kaçmaya çalışırken vurulduğunu söylüyorlar.[17]

Vietnam'daki Amerikalılar daha da insafsızdılar. Özel Kuvvetler'den zenci bir paraşütçü şöyle anlatıyordu: "Çoğumuz köyleri tümüyle yok ediyorduk, bundan sonra mahkemeye çıkarılmaktan ya da birine ya da birilerine karşı tanıklık etmeye çağırılmaktan (hepimiz) korkuyorduk".[18] Gazilerden biri duygularını "My Lie" (Yalanım) adlı şiirde dile getirmişti:

Olasılık kuşkusuz
vardı,
kız saftı.
Ama emir almıştım.
Ve izin
verilmemişti

gerçek ve güzel şeylere.
Böylece,
o uzaklaşıp
gözden kaybolmadan,
ben yaptım
yapmam gerekeni.[19]

Tecavüz, işkence ve cinayet sık sık bildiriliyordu.[20] 1960'ların sonlarına gelindiği zaman, savaşa ilişkin yanılsamaların farkına varılmasından duyulan burukluk artıkça, sayısız Vietnam gazisi, bir araya toplanan kitlelerin önünde kıyıcı eylemlere "tanık olduklarını açıkladılar". Bu olaylardan birinde -Ocak ve Şubat 1971 "Kış Asker Soruşturması" diye bilinir- yüzün üzerinde gazi herkesin önünde kıyıcı eylemlere tanık oldukları ya da katıldıklarını itiraf ettiler. İletmek istedikleri düşünce açık seçikti: Vietnam'daki savaş suçları Mart 1968'de Charlie Bölüğü ile başlamamıştı (ya da bitmemiş) ama kara kuvvetlerinin ve deniz piyadelerinin başka tümenlerinde de görülen yaygın bir uygulamaydı.[21] Verilen bu bilgilerin sayısal yönünü belirleme çabası içindeki sosyolojik araştırmalar, "ağır çarpışmalar"a katılan adamların tümünün, "orta dereceli çarpışmalar"a katılanların üçte birinin ve "hafif çarpışmalar"a katılanların da yüzde 8'inin kıyıcılık eylemlerine tanık olduklarını ya da çarpışmalarda yer almayan insanları katletmeye yardım ettiklerini doğruluyorlardı.[22] Yüksek rütbeli askeri subaylar bile tüzüğü uygulatamadıklarını kabul etmeye zorlandılar: Vietnam'da hizmet etmiş Birleşik Devletler Ordusu'nun 108 komutanının içinde yer aldığı bir araştırma, bunların beşte birinden azının, çarpışma kurallarına "komuta zinciri içinde dikkatle uyuldu"ğuna inandığını ortaya serdi. Bu komutanların neredeyse yüzde 15'i kurallara "savaşın günlük akışı içinde özellikle uyulmadığı"nı ileri sürdü.[23] Kimi gruplar kıyıcılık eylemlerini gördüklerini ya da eylemlere katıldıklarını bildirmeye öbürlerinden daha yatkındılar. Dış Savaşların Gazileri'ne üye olanlar (bunlar tutucu eğilimi olanlardı) ile Savaş Karşıtı Vietnam Gazileri'nin adamları (bunlar daha savaş karşıtıydılar ve sol kanattaydılar) arasında yapılan bir karşılaştırmadan çarpıcı farklılıklar ortaya çıkıyor. Dış Savaşanların Gazileri kıyıcılık eylemlerinin hangi sıklıkta meydana geldikleri konusunda kararsızdılar, ama Savaş Karşıtı Vietnam Gazileri'nin yüzde 7'sine oranla bunların yüzde 43'ü, My Lai kıyımının "tek bir olay" olduğunu iddia etmişlerdi. Savaş Karşıtı Vietnam Gazileri'nin yüzde 86'sı My Lai'de olanların yaygın ya da "benzer birçok olaydan biri" olduğuna inanırken, öbür topluluğun yalnızca yüzde 27'si bu düşünceye katılmıştı. Sivillerin vurulmasına tanık olup olmadıkları sorulduğu zaman, iki kat

fazla (yüzde 40) Savaş Karşıtı Vietnam Gazileri üyesi "evet" yanıtını vermişti.[24]

Vietnam Savaşı'nın özellikle yasasız olduğu inkâr edilemez, ama yine de kişi, "kıyıcılık örneği Vietnam" ile öbür "daha medeni" savaşlar arasında aşılması güç bir mesafe olduğunu sanmamalıdır. Vietnam Savaşı'nın görülmemiş ölçüde kana susamış olmasının üç nedeni vardır. İlk olarak, Vietnam'da savaşanlar, ya böbürlenerek ya da alçak gönüllülükle, kıyımı kabul etmeye çok daha istekliydiler. 1960'larda beliren savaş anılarının moda olan bilinçli ve ruhçözümlemeci üslubu, savaş öykülerinin daha ayrıntılı, daha bireysel ve itirafa daha çok dayalı bir biçimde anlatılmasını sağlıyordu. Anımsayacağı gibi iki dünya savaşında çarpışmalarda yer almayanların nedensiz yere katledilmesi, pek üzerinde durulmayan savaş vahşetine delil sayılabiliyordu: Vietnam'da bu vahşet rahatlama peşindeki tanınabilir vicdanların gerçekleştirdiği "kıyıcılık" haline geldi.[25] İkinci olarak, Vietnam'da çarpışmalara katılmayanların öldürülmesine verilen aşırı önem ile 1945'ten önce gerçekleştirilen kıyıcılık eylemlerine ilgisizce değinme arasındaki başlıca fark dünya savaşlarının "kutsal" ya da "haklı" savaşlar olarak nitelendirilebilmeleriydi: Bunun tam tersine, Vietnam'daki savaşın gidişine ilişkin yaygın bilinçlenme o savaşta çekilen acıların üzüntüyle duyulmasına yol açtı. Son olarak, toplumdaki birçok topluluğun ve kurumun, Vietnam Savaşı'nı özellikle ürkünç gibi göstermekle ileri götürebilecekleri siyasal ve törel bir gündemleri vardı: Bu gündem silahlı güçler açısından dikkati, savaşın genel olarak kıyıcı doğasından saptırıyordu; gaziler (özellikle Savaş Karşıtı Vietnam Gazileri hareketi gibi siyasal kurumlarda etkin yer alanlar) açısından, o savaş sırasında tanık oldukları ya da katıldıkları korkunç olaylar aşırı şiddetin suçunu onların kanlı elleri yerine hükümetin üzerine atıyordu; savaşın gidişi konusunda gittikçe daha çok rahatsızlık duyan "ülkedeki" halk açısından, "Vietnam" denen belli belirsiz bir yere verilen bu önem, kendi atmaca (ya da güvercin) benzeri varsayımlarını sorgulamaktan çok, belirli bir savaşın canavarlığının sorun yarattığını iddia edebilmelerini sağlıyordu. Tüm yorumcular açısından, "sorun" kendileri olmak yerine "Vietnam" olmuştu.

Öte yandan, Vietnam savaşta "kıyımı" temsil eder hale gelmiş olmasına rağmen, bu kitapta incelenen üç kültürün her birinde -özellikle yerli halklarla yapılan savaşlar bağlamında ve sömürge imparatorluklarında- katliamların uzun bir tarihi vardır. Yalnızca göğüs göğüse çarpışarak gerçekleşen kıyımların üzerinde durmamıza rağmen (bu bölümde müttefiklerin 1942-5'te giriştiği bombalama harekâtı ve Vietnam'daki bombardımanlar gibi, meşru sayılmayan öldürmenin başka biçimleri tartışılmıyor, ama bunların kıyım olduğunu destekleyen

güçlü iddialar ortaya atılabilir),[26] İngiliz, Amerikan ve Avustralya birliklerinin iki dünya savaşı sırasında silahsız insanları yasalara aykırı olarak ve "serinkanlılıkla" öldürmüş olmaları şaşırtıcı değildir. 1968-73 döneminde Birleşik Devletler Ordusu Komutan Yardımcısı'nın kötülüğü belirlercesine ortaya koyduğu gibi: "Amerikalılar uzun süren Vietnam Savaşı sırasında gerçekten savaş suçları işlediler, ama savaşa katılan insan sayısına oranla, geçmişteki savaşlarda olduğundan daha fazla suç işlemediler."[27]

Tutsakların öldürülmesi, her zaman, askeri amaçların önemli bir parçası olmuştu. Birinci Dünya Savaşı'nda, iyi askerin tutsak almayan asker olduğu konusunda anlaşmaya varılmıştı.[28] Genç Gönüllü Yurttaşlar'ın dergisi *Incinerator* şu öğüdü veriyordu:

> Eğer insanın ağzını sulandıran şişko bir Hun "Aman" dilerse ve karısı ile dokuz çocuğundan söz ederse, süngüyü sapla -beş santim girsin yeter- ve işini bitir. Eğer gitmesine izin verirsen, o da gider dokuz tane daha "Nefret" çocuğu yapar. Bu yüzden hiçbir tehlikeyi göze almayın.[29]

Yüzbaşı Guy Warneford Nightingale (Kraliyet Munster Tüfekli Piyadeleri'nden) 4 Mayıs 1915'te kız kardeşine Gelibolu'dan yazdığı mektupta şöyle diyordu: "300 tutsak aldık, 3000 tane de alabilirdik ama onları vurmayı tercih ettik".[30] Tutsakların öldürülmesini destekleyen birçok neden vardı. Robert Graves (Müttefiklerin gerçekleştirdiği başlıca kıyımın tutsakları öldürmek olduğuna inanıyordu) öldürülen yoldaşlarının intikamını almak, tutsağın İngiltere'de rahat bir kampta hapis tutulmasını kıskanmak, askeri coşku, ya da (belki en yaygın neden olan) savaşanların tutsaklara gidecekleri yere dek güvenlik içinde eşlik edemeyecek kadar tembel ve sabırsız olmaları gibi nedenlerin üzerinde duruyordu.[31] Korku ve açgözlülük (tutsaklar nöbetçileri yönetebiliyor ve az miktardaki yiyecek ve suyu tüketebiliyorlardı) ve acıma, (ciddi biçimde yaralanmış bir savaş tutsağının acısına son verilebiliyordu), gibi nedenler de söz konusuydu.[32] Ama en güçlü dürtü intikamdı. A. Ashurt Moris 16 Haziran 1915'te günlüğünde bir saldırıyı anlatıyordu. Belirttiğine göre o kadar heyecanlanmıştı ki her yanı titriyordu ve hendekten ilk çıkan o olmuştu. Kaçan askerlere ateş etmişti, sonra şöyle yazıyordu:

> Tam o sırada bir Hun gördüm, oldukça gençti, hendekten aşağıya elleri yukarıda koşuyordu, çok korkmuştu ve bağırarak aman diliyordu. Onu derhal vurdum. Öne yıkılışını görmek muhteşemdi. Lincoln'lı bir subay bana çok kızdı, ama yapmamız gereken sayı her şeyi unutturuyor.[33]

İkinci Dünya Savaşı'nda, Müttefik birliklerinin yaptığı, çok konuşulan birkaç kıyım eylemi vardı: Örneğin, 45. Piyade Tümeni'ndeki Amerikan birlikleri 14 Temmuz 1943'te yetmiş civarında İtalyan ve Alman savaş tutsağını (Sicilya) Biscari'de katlettiler. Kırktan fazla tutsağın katledilmesini emreden adamlardan birinin duruşmasında, avukatlar savunmayı Korgeneral George S. Patton'ın 45. Piyade Tümeni'ndeki subaylarına yaptığı konuşmaya dayandırdılar. Patton çarpışma öncesinde adamlarını bir araya toplayarak amacını şu sözlerle belirtmişti:

> Düşmanla karşı karşıya gelince, ona vurmayı unutmayın ve kuvvetli vurun. Çarpışmayı onun ayağına götüreceğiz. Düşmanla karşılaşınca onu öldüreceğiz. Düşmana hiç aman vermeyeceğiz. O sizin binlerce yoldaşınızı öldürdü, o ölmelidir. Eğer siz bölük komutanları adamlarınıza düşman karşısında önderlik ederken düşmanın size ateş ettiğini görürseniz ve ona birkaç yüz metre yaklaştığınız zaman o size teslim olmak isterse, kesinlikle hayır! O piç kurusu ölmelidir! Onu mutlaka öldürülmelisiniz. Onu üçüncü ile dördüncü kaburgalarının arasından süngüleyin. Bunu adamlarınıza söylersiniz. Öldürme içgüdüsüne sahip olmalısınız. Adamlarınıza düşmanı süngülemelerini söyleyin. O zaman düşman hiçbir işe yaramaz. Onları karaciğerlerinden süngüleyin. Bizlere katil denecek ve katiller ölümsüzdür.[34]

Kimi subaylar bu sözleri emir diye yorumladılar ve tutsaklar kitle halinde katledildi.

Biscari'de olanlar özellikle acımasızcaydı ama yine de kuraldışı değildi.[35] Eğitim elkitapları askerleri, yasalara aykırı olarak, tutsakları evlere yerleştirilmiş tuzaklı bombaların temizlenmesinde çalıştırmalarını öğütlüyordu.[36] Amerikan birlikleri Almanya'ya girdikten sonra, denetimden çıkan tecavüz ve cinayet eylemlerine girişmişlerdi.[37] Alman tutsaklar vurulmuştu, çünkü İngiliz teğmen şu itirafta bulunmuştu, "Adamların hayatını, onları bir savaş tutsağı mağarasına götürmek için bağışlayamazdım."[38] Avustralyalı çavuş Henry Ewen adamların Bougainville'de tutsakları "serinkanlılıkla" öldürdüklerini anımsıyordu. Ewen başlangıçta bu olay hakkında "olumsuz düşünme"sine rağmen "şimdi ben de aynı şeyi yapıyorum," diyordu.[39] Emekli Tümgeneral Raymond Hufft bir taburu Ren Nehri'nden geçirirken birliklerine "tutsak almama"larını emrettiğini açıklıyordu: Serinkanlı bir tutumla, "eğer Almanlar kazanmış olsaydı, onların yerine Nuremberg'de ben mahkemeye çıkardım," diye belirtiyordu.[40] Calley'in mahkûmiyetine karşı çıkan İkinci Dünya Savaşı ve Kore Savaşı

gazileri "eğer bu adam suçluysa, aynı bizim yaptıklarımızdan suçlu. Biz emir altında kötü adamları vurduk ve sivilleri de öldürdük," diyerek birçok kentte polise teslim olmayı denediler.[41] Tutsakların topluca öldürülmeleri özellikle savaşın Pasifik sahasında ciddi bir sorun oluşturuyordu: Ağustos 1944'te ayda 50.000 oranında Alman tutsak Amerika'ya ulaşırken, Aralık 1941 ile Temmuz 1944 arasında *toplam olarak* yalnızca 1.990 Japon tutsak yakalandığı saptandı.[42] Bu kısmen Japon birliklerinin yakalanmak konusundaki isteksizliklerine bağlıydı (Japonlar arasında yakalanmak utanç verici sayılıyordu), ama aynı zamanda Müttefik birliklerin teslim olma girişimindeki herkesi vurma eğilimine de bağlıydı. 22 Temmuz 1943 tarihli bir gizli bilgi muhtırasında belirtildiğine göre, birlikleri tutsakları yaşatmaya ikna edebilmek için onlara dondurma ve üç günlük izin rüşveti vermek gerekiyordu.[43]

Askeri Suç Ortaklığı

Tüm rütbelerdeki askerlerin hiçbiri bu yasadışı öldürme eylemlerinin çoğundan rahatsızlık duymuyordu. George MacDonald Fraser'ın İkinci Dünya Savaşı'nda gerçekleştirilen kıyımlar karşısındaki tavrı kuraldışı değildi. Fraser sonunda, Er McAuslan'ın kahramanlıklarını anlatan son derece gülünç öyküleriyle, çok satan Flashman romanlarıyla ve *The Three Musketeers*, *The Four Musketeers* ve James Bond filmi *Octopussy* için yazdığı senaryolarla ünlendi, ama 1992'de anlatacak başka bir öyküsü olduğuna karar verdi – bu "işin iç yüzünü yansıtan" "gerçek" bir öyküydü. Fraser 14. Ordu Cumbrian birliğinde hizmet ederken Burma ormanlarında geçen yaşamına ait anılarını yayımlamaya karar verdi. Savaş ilan edildiği zaman Fraser büyük savaş aygıtının içinde henüz on dokuz yaşındaki "itaatkâr bir küçük adam" olduğunu anlatıyordu. Fraser askeri geleneğin içine batmış bir aileden geliyordu: Annesinin amcası Kırım'da savaşmıştı; büyük amcası (Fraser harekât boyunca amcasının yüzüğünü takmıştı) Kandahar'a dek Roberts'a eşlik etmişti ve Afganistan'da bir yerlerde gömülüydü; teyzelerinden ikisi sevgililerini Birinci Dünya Savaşı'nda yitirmişlerdi, iki amcası hendeklerde savaşmıştı ve babası Doğu Afrika'da yaralanmıştı. Fraser sahip olduğu "katil içgüdüsü.....avcının öldürme güdüsü" yüzünden kendisiyle gurur duyuyordu ve anıları öldürme üzerine sayısız betimlemeyle doluydu (o "piç"lerden birini her vuruşunda hissettiği "sarsıcı neşe"). Ne o ne de yoldaşlarından herhangi biri öldürmekten pişmanlık duymuştu – ne de olsa (diye akıl yürütüyordu) Japonlar onu ve arkadaşlarını duraksamadan öldürecek "teslim olmayan" bir düşmandı ve "Japs"(Japonlar) evrim sıralamasında Avrupalılar'dan çok daha aşağılarda yer alıyorlardı. Fraser 1992'lere dek

bile, hiç utanmadan, Japon turistlerin yanına oturmamayı tercih etiğini söylüyordu.

Ama anılarının bir bölümünde Burma'da onunla birlikte çarpışan bir Hint birliğini anlatıyordu. Bu adamlar bir gece, hasta Japon savaş tutsaklarını insafsızca katletmişlerdi. Fraser o zaman bu katliama sonradan basmakalıp olarak nitelendireceği bir tepki göstermişti. O olayın bir savaş suçu oluşturduğunu kabul etmişti ama herhangi bir törel kısıtlamaya omuz silkmişti. Ne de olsa (Teğmen Calley gibi) askerlerin işi öldürmekti. Fraser savaş suçlarının "farklı boyutlarda olduğu"nu iddia ediyordu: Belsen*'e hiddet ve tiksinti ile tepki göstermek haklıydı, ama bir Burma hastanesindeki yaralı tutsakları öldürmeye tepki göstermek haklı olamazdı. Kuşkusuz başka türlü tepki gösterebileceğini onaylıyordu. Bu kıyımı soruşturabilirdi ("iyi bir çavuşun yapacağı gibi"), üstlerini bilgilendirilebilir ya da Parlamento Temsilcisi'ne yazabilirdi. O zaman bu seçeneklerden hiçbiri aklından geçmemişti:

> herhalde yüzümü buruşturup "şu jawanlar (Hint birliğindeki adamlar) da sert herifler" demişimdir, omuz silkip unutmuşumdur. Bunu yüksek yetkililere bildirip mesele yapsaydım, bana acayip gözüyle bakılırdı. Ben *kendimi* acayip görürdüm.

Fraser bu katliamın onun açısından bir şey ifade etmediğini belirtiyordu. Katliamların "medeni çizginin çok ötesinde" olduklarını kabul etmesine rağmen, eylemlerine şöyle bir mazaret gösteriyordu:

> Benim kuşağımdan biri olarak, 1945 yılında, göğüs göğüse çarpışılan özellikle acımasız bir savaşın sonlarına doğru, eğer kafasına düşecek olsa Cenevre Anlaşması'nı tanımayacak bir düşmanın karşısında, hiç üzerinde bile durmadım. Ve eğer durmuş olsaydım, bir Japon güruhu adına, kıyımı yapanlardan (kendi silah arkadaşlarımdan, bizim için bir şeye katlanan, bizim de onlar için katlandığımız Hintli askerlerden) bunun hesabının sorulmasını düşünmek tiksindirici ve hatta şerefsiz bir davranış olurdu.

Bir kimsenin savaş suçu işlemekle itham edilmesi (Fraser'ın deyişiyle) "düşünülemez"di – deliller dağınıktı ya da ortada yoktu, suçu işleyenler "önemli" kişiler değillerdi ve zafer kazananlar onlardı. Fraser tutsakları vurma uygulanmasını eleştiren herkese şu öğüdü veriyordu:

---

* Kuzeybatı Almanya'da, Lünenburg yakınlarında Nazi toplama kampının (1943-45) bulunduğu mevki. (Ç.N.)

"Çetin sorunların içine girin, Japonlar gibi bir düşmanın karşısında benzer bir olayla karşılaşın.....olayı nasıl halletiğinizi bana gelip anlatın." Fraser'ın başlıca iddiası şuydu: Yalnızca çarpışma askerlerinin savaştaki adamların eylemlerini yargılamaya hakkı vardı. Savaşan adamların sahip oldukları içgüdülerden ve bilgiden daha yüksek bir "yasa" yoktu.[44]

Yalnızca "savaşma deneyimini yaşamış" adamların öbür savaşanları yargılama hakkına sahip oldukları -ve suç işleyenleri bu adamların temize çıkarabileceği- zaman zaman ısrarla yinelenmiştir. Tutsakları vurmakla suçlanan bir arkadaşıyla konuşan bir Vietnam gazisinin deyişiyle, "ne ben ne de o, onun bu işi yapıp yapmadığından emin değildik, ama herhalde anımsardık diye düşündük. Geride ülkede kalan atmacalarla kumruların hepsinde görülen törel keskinlik, Vietnam'daki piyadelere bir lüks gibi geliyordu."[45] Düşman tutsakların öldürülmesini kusurlu bulan 1946 basımı bir Avustralya eğitim muhtırası bile şu görüşü ileri sürüyordu: "Arkadaşlarının ezilip parçalandığını görmemiş ya da kendisine ateş edilmemiş birisi nasıl yargıda bulunabilir?"[46]

Çarpışma arkadaşlarının suç ortaklığına duyulan bu güven boşuna değildi. Kıdemli subaylardan "diggers"a (Avustralyalı er) "tommies"e (İngiliz er) ve "grunts"a (Amerikalı er) kadar herkes sivillerle tutsakların öldürülmesini yaygın biçimde onaylıyordu. Gerçekten, Charlie Bölüğü'ne çarpışma talimleri yaptıran adamlardan biri olan Talim Çavuşu Kenneth Hodges'ın durumunda olduğu gibi, bu güven bir gurur kaynağı da olabiliyordu. Hodges adamların Mart 1968'de o gün gerçekleştirdikleri işten memnun kalmıştı ve hatta bununla böbürleniyordu:

> Adamlar çok iyi birer asker olduklarını gösterdiler. My Lai'ye girip aldıkları emirleri yerine getirebilmeleri, bence doğrudan doğruya aldıkları iyi eğitimin bir sonucudur.[47]

Sivillerin ve düşman tutsakların öldürülmesi, herkes tarafından nefret verici ama kaçınılmaz ek bir savaş eylemi olarak görülüyordu. Çarpışma komutanları savaş yasalarına, zaferi engelleyebilecek "gereksiz" ve "gerçeğe uymayan" kısıtlayıcı araçlar gözüyle bakıyorlardı.[48] Subaylar kıyıcılık eylemlerinin yapılabileceğini kabul ediyorlardı. Bir albayın Birinci Dünya Savaşı sırasında açıkladığı gibi: "Adamlarımın kıyıcılık eylemlerine giriştiklerini gördüm ve bunu yeniden göreceğimi biliyorum. İnsanın içindeki hayvanı harekete geçirip serbest bıraktıktan sonra anlık bir uyarıyla tekrar kafese sokmasını bekleyemezsiniz."[49] Tüm kıyım eylemlerinin haklılığı, ne kadar çok insan öl-

dürülürse, öldürülme tehlikesinin o kadar azalacağı gerekçesine dayandırılabilir. Korgeneral George S. Patton 4 Nisan 1944'te bu durumu karısına şöyle açıklıyordu: "Kimi gözde çocuklar benim çok fazla tutsak öldürdüğümü söylemeye çalışıyorlar. Ama aynı insanlar çok daha fazla Japon'un öldürülmesini alkışlıyorlar. Ne kadar çok öldürdümse o kadar daha az adam kaybettim, ama bunu düşünmüyorlar."[50] Kıyım eylemlerinden midesi bulanan çarpışma askerleri bunları yetkililerin dikkatine sunmayı denedikleri zaman dikkate alınmadılar. Örneğin, Billy Conway (1. Zırhlı Birlik) kendi takım çavuşunun, üç Kuzey Vietnam Ordusu hemşiresinin nasıl topluca ırzına geçilip cinsel organlarına yanar meşaleler sokulduğunu "duymak istemediği"ni gördü.[51] Deniz Piyadesi Ed Treratola da kıyımlar konusunda suç ortaklığının yaygın olduğunu söylüyordu. Treratola'nın birliği uzun bir devriyeye çıkınca, hemen bir köye girerek kadınları kaçırır ve topluca tecavüz ederlerdi. Sonra kadını keyiflerine göre ya serbest bırakır ya da öldürürlerdi. Kimi zaman bunu her gece yapıyorlardı ve Treratola'nın söylediğine göre, "köylüler şikayetçiydiler". "Kimi zaman" diye sözünü sürdürüyordu:

> Omuzu kalabalıklar, "Bakın çocuklar biraz sakin olun," derlerdi, bilirsiniz, "hiç olmazsa araya biraz zaman koyup yapın." Ama bizi hiçbir şey caydıramazdı."[52]

İşkence ve "stratejik uygulamalar" özellikle gerilla çalışmalarında ve karşı devrimci çalışmalarda çok görülüyordu; Özel Kuvvetlerin kültürü en sert, en kural tanımaz ve eril saldırganlığa en çok sahip çarpışma askerlerinden oluştuğunu açıkça belli ediyordu; bu askerler çoğunlukla yalnız ya da birbirine bağlı kişilerden oluşan küçük topluluklar halinde çalışıyorlardı ve ana komuta bünyesinden nispeten bağımsızdılar; ve topluluğun içinde duyulan gurur ve yoğun bağımlılık meydana gelen herhangi bir kıyım eyleminin bildirilme olasılığını azaltıyordu. Sivillerin öldürülmesi gerillalara (ve onlara yardım etmelerinden kuşku duyulan insanlara) askeri birliklerin kazanmak için savaşacakları uyarısı gönderiyordu. 1969'da My Lai katliamı hakkında görüşü sorulan bir subay sitemli bir yanıt vermişti: "Şöyle durup düşününce gerçekten çok iyi bir taktikti eğer insanları iyice korkutursanız sizden uzak dururlar... Bence bu etkili bir taktik."[53] Bu aynı zamanda adamları öldürmeye teşvik açısından da "etkili bir taktik"ti. Yüksek rütbeli subaylar birliklerin tutsaklara hatların gerisinde gösterdikleri saldırgan davranışın saldırı ruhunu teşvik ettiğini ve suçluları cezalandırmanın saldırgan davranışı, meşru olduğu *yerde* (çarpışmada) azalttığını fark ettiler. Hatların gerisindeki vahşi davranışlar ilerideki çarpışmalar

için gerekliydi. James Jones'ın *The Thin Red Line*'da (İnce Kırmızı Hat) dediği gibi, "yeni sertlik ruhunu tehlikeye sokmamak" önemliydi. O ruh, "birkaç Japon tutsağın tekmelenip tekmelenmemesi, ya da öldürülüp öldürülmemesinden daha önemli"ydi.[54] Savaşta her şey mubahtır.

Çarpışmanın içindeki adamlar tutsakların ve sivillerin öldürülmesinin gerekli olduğunun da farkındaydılar. Örneğin, John Eugene Crombie Winchester Koleji'nde öğrenciyken Gordon Highlanders'a katılmak için okuldan ayrılmıştı. Nisan 1917'de (öldürülmeden bir ay önce) arkadaşına yazdığı mektupta ele geçirdikleri bir hendekte nasıl "temizlik yaptıkları"nı anlatıyordu: Hendeğe sis bombaları atmışlardı ve subaylar tutsaklara kampa dek eşlik edecek adam ayırmayı reddettikleri için Almanlar teslim olunca derhal süngülendiler. Crombie bunun "askeri açıdan sonuca götüren en kısa yol" olduğunu bilmesine ve "eğer Alman'ı kendi oyununa getirip yenmek istiyorsak, bunu yalnızca Prusyalılar'dan da daha Prusyalı olarak yapabiliriz,"[55] demesine rağmen, yapmak zorunda kaldıkları işin korkunç bir şey olduğunu düşünüyordu.[56] Kurallara uyulmaması savaşanlar arasında geniş biçimde görmezlikten geliniyordu, çünkü çarpışmada;

> amacın inceliklerini, vahşetin derecesini kim tartışabilir ki? Alev makineleri, napalm, fosfor, tatar yayları, ucu zehirli kazıklar, *shumies* – savaşın dar boğazlarına sıkışmış, cehennem gibi binlerce karanın altında ezilmiş adamlardan Queensberry Markisi* taktiklerine başvurmalarını beklemeyin sakın.[57]

Gerçekten kimi durumlarda, savaşanlara tutsakları öldürmenin en iyi yolu öğretiliyordu. Özel Kuvvetler askeri Donald Duncan, öğretmenin tutsak sorununu ele aldığı "Düşmanı sorgulamada Alınacak Tedbirler" konusunda bir derse katılmıştı. Olumlu yönden bakılacak olursa, bir tutsak gerekli bilgiler verebilirdi ve bir kez her şey ortaya çıkarıldıktan sonra tutsağı salıvermenin propaganda değeri vardı. Tutsağın komünizm karşıtı davaya katılma olasılığı bile (az da olsa) vardı. Ama tutsak almanın olumsuz etkisi bu varsayımlardan çok daha ağır basıyordu. Tutsağın "muhbir olarak değeri" "onu elde tutmanın sorumlulukları" ile karşılaştırılmalıydı (bu sorumluluklar arasında birliğin hareket gücünün azalması, yiyecek ve su gibi yaşamsal gereksinimlerin paylaşılması ve nöbetçilerin görevlendirilmesi vardı). Düşman teslim olunca öldürüleceğini bildiği sürece, yakalanmamak

---

* John Sholto Douglas, 8. Qeensberry Markisi (1844 – 1900), İngiliz spor meraklısı, modern boksun kurallarını koyan kişi. (Ç.N.)

için daha kararlı bir biçimde savaşacaktı, bu yüzden anında infaz gerekliydi. Tutsakları öldüremeyen adamlar "psikolojik yönden" yeşil bere giymeye "uygun değil"lerdi ve yeniden görevlendirilmeleri gerekiyordu.[58] James Adams Deniz Piyadeleri'nin de benzer bir eğitim gördüğünü anlatıyordu. Yirmi bir yaşındaki James öğretmeninin verdiği öğüdü dile getirebilen, çoktan katılaşmış bir savaş gazisiydi:

> Yaralı düşmana ilişkin: "Eğer yerde yatan yaralı bir düşman askerinin yanından geçerseniz, yerde yatan hiçbir yaralıyı canlı bırakmamalısınız. "Süngünüzü önceden ayarlamış gibi yere eğilip, öğretmenin deyişiyle, "kafasını kesin" ya da "buna ek olarak birkaç kez iyice şişleyin".[59]

Birçok askerin açıkladığına göre, öğretmenleri tarafından onlara şöyle denmişti: "Kadınların ırzına geçebilirdik" ve kadınları nasıl soyup, "bacaklarını nasıl açacakları" ve sonra "cinsel organlarına sivri sopa ya da süngünün nasıl sokulacağı" öğretilmişti.[60]

Çarpışmalara katılan kimi askerler kıyıma katıldıkları için vicdan azabı çekiyorlardı: Öbürleri ise bunu eğlenceli buluyorlardı. Jimmy Roberson sivilleri öldürmekten utanç duyan biriydi. Roberson, orduya yazılmak için Washington, DC'deki rahat yaşamını bıraktığında on dokuz yaşındaydı. Kendini Vietnam'da buldu ve bir gün kendi üstündeki subaylar bir köyü yerle bir ederek erkekleri, kadınları ve çocukları öldürmeye karar verdiler. Bir yıl kadar sonra kitle katliamının şokunu, birden yükselen duygudaşlığının yaşattığı kabusu ve denetimsiz ve hissizleşmiş bir halde topluluğun kurallarına uyuşunu acı duyarak kesik kesik anımsayarak anlatıyordu:

> Yani, bilirsiniz, kendi adıma, şey yani, birinin gözünün içine bakacak oldum, bir kadının gözüne ve kadın – bilmiyorum, yani tam biz ateş etmeden baktım galiba. Yani ben istememiştim. Arkamı dönüp yürüyüp gitmek istedim. Bir şey bana yapmamamı söylüyordu. Yapma diyordu, sadece arkanı dön ve buna katılma, ama herkes ateşe başlayınca ben de ateş etmeye başladım.[61]

Roberson'ın bu olay karşısındaki tavrı herkes tarafından paylaşılmıyordu. Öbürleri açısından bir kıyım eyleminde bulunmak, özellikle "yüksek mevkiden" kurbanlar söz konusuysa çok zevk vericiydi.[62] Vietnamlı bir "fahişe"nin topluca ırzına geçilip öldürülmesine katılan bir adam eylemini "aşk yapmak" olarak anlatıyor, yaşamında ilk kez "bir kadınla, çizmelerini çıkarmadan seviştiğini" söyleyerek neşeyle böbürleniyordu.[63] Yirmi yaşındaki Chuck Onan, Deniz Piyade Kıtası

Özel Kuvvetleri'nde bir arada eğitim gördüğü birliklerin tutsaklara işkence edip, onların ırzına geçme ve onları öldürme "düşüncesinden hoşlandıkları"nı anımsıyordu: "Birçoğu Vietnam'a gitmek için gönüllü olmuştu. Çavuşlar bunu çekici hale getirmişlerdi -yani hastalıklı bir biçimde- öldürme fırsatınız olacak gibi laflar etmişlerdi." Deniz Piyadeleri'nin kadınlara tecavüz etmelerine izin verilmesi "onların Vietnam'a gitmek için gönüllü olmalarını teşvik edici" bir nedendi.[64]

Silahlı güçler bünyesinde kimi kıyım eylemleri yaygın biçimde onaylandığı için Calley'nin mahkûmiyeti askeri çevreleri çok kızdırdı. Yüksek rütbeli subaylar onu destekleyici mektup yağmuruna tuttular ve (hükmün ertesi gecesinde) yüz piyade eri Fort Benning'in çevresindeki kazıkların dışında yürüyerek hep bir ağızdan "Savaş Cehennem! Calley'i serbest bırakın!" diye bağırdılar.[65] Dış Savaşlar Gazileri'nin ulusal komutanı Herbert Rainwater şaşkınlık içinde gazetecilere şöyle diyordu: "Her savaşta My Lai'ler olmuştur. Şimdi tarihimizde ilk kez, bir askeri görevini yerine getirdiği için yargıladık."[66] Çoğu kişi başkomutanlığın olanların sorumluluğunu paylaşması gerektiğine inanıyordu: Ne de olsa, General Tomoyuki Yamashita'nın durumu (bu Japon komutan, İkinci Dünya Savaşı'nda idam edilmişti, çünkü kıyım yapıldığını biliyordu ve başka kıyımları önlemek ya da suçluları cezalandırmak için hiçbir şey yapmamıştı) bir komutanın -bu olayda General Willam C. Westmoreland (Birleşik Devletler Genelkurmay Başkanı)- birliklerinin gerçekleştirdiği, kendi emretmediği ama önleyici tedbirleri almadığı savaş suçlarından sorumlu tutulabilirdi.[67] Sol kanattaki savaş karşıtı gaziler bile Calley'in davasının sürdürülmemesini savunmuşlardı. Amerika Birleşik Devletleri Vietnam Savaş Suçları Yurttaş Soruşturma Kurulu 1970'te, eski askerlerin bu davadan duydukları "derin rahatsızlık"ı açığa vuran ve "bul ve yok et, serbest ateş bölgesi, tutsak almama, bir bölgedeki düşmanı yok etme, yeni bölgeye yerleşme ve benzeri" gibi askeri yöntemleri uygulamak ve sonuçlandırmak zorundaki bir askerin "sorumlu tutulup dava edilmesi" düşüncesine karşı çıkan Michael Uhl gibi gazilerin ağzından bu konudaki derin kaygıyı dile getirdi. Suç adil biçimde bölüştürmeliydi: "En yüksek düzeydeki sivil ve askeri önderler" suçlanmalıdır, aşağı düzeydeki çarpışma askerleri değil.[68]

Sivil Onay

Amerikalı ve Avustralyalı siviller -savaş bölgelerinden binlerce mil ötede güvenlik içinde- çarpışma dışındaki "düşman"ın katledilmesine iki biçimde karşılık veriyorlardı: Ya inkâr ediyor ya da boyun eğip kabul ediyorlardı. My Lai kıyımı başlıklara geçtiği zaman birçok insan katliam iddialarına yüz bile vermedi. "Bizim çocuklarımız böy-

le şey yapmaz. Bunun gerisinde başka bir şey var," diyordu adamın biri, ya da Alabama eyalet başkanının dediği gibi, "Amerikalı bir askerin bilerek bir sivili vuracağına inanamam... Bu savaştaki tüm kıyımlara komünistler neden olmuştur."[69] Başkaları bu haberi törel bir yansızlık gösterisiyle karşıladılar. 1970 tarihli bir *Time* araştırmasında soru yöneltilen kişilerin üçte ikisi My Lai katliamının ürpertici öyküsünü duyunca üzüldüklerini inkâr ettiler: Birçoğu, "bir savaşta bunun gibi olayların meydana gelmesi kaçınılmaz," diye mantık yürüttüler.[70] Daha yakın dönemlerde tarihçiler buna benzer bir yaklaşımı benimsediler. Örneğin, Avustralyalı tarihçi Kenneth Maddock şöyle iddia ediyordu:

> Savaş kuralları trafik kuralları gibidir: Dürüst ve gerçekçi bir kimse bu kuralların bozulacağını bilir, ama kimi sürücüler öbürlerinden daha sık ve daha ciddi olarak kuralları bozarlar ve kuralları ender bozan başka sürücüler de olabilir.

Maddock sözlerine, "aynı ülkenin silahlı güçleri içinde bile birden çok yasa bulunabileceği"ni ekliyordu. Örneğin, Phoenix gibi gizli programlarda çalışan Avustralyalılar;

> piyade taburlarındaki adamlarla aynı kurallara göre "araba sürmüyorlar" ve piyadelerin uyması gereken ölçütlere göre çoğunlukla suç eylemlerinde bulunuyorlardı. Oysa kendi ölçütlerine göre değerlendirilince gizli tatbikatı yürütenler "hız sınırı"nı aşmış sayılmazlardı.[71]

Bu gibi açıklamaların, ister uluslararası hukuk ya da askeri yasa, ister törel kurallar açısından tanımlanan savaş kurallarının bilincinde olunduğunu gösteren hiçbir yanı yoktu.

Ama Calley'in kasıtlı adam öldürmeden hüküm giymesi tümüyle farklı bir tarzda karşılandı. İnkâr ve teslimiyet hiddete dönüştü. Arkansas, Florida, Kansas, Michigan, Montana ve Wyoming'deki askere çağırma işlemini yürüten sivillerden oluşan kurullar istifa ettiler; ülkenin her yanındaki eyalet başkentlerinde bayraklar yarıya indirildi ve Amerikan Lejyonu ile Dış Savaşların Gazileri gibi savaş gazisi örgütleri bu kararı temyize götürebilmek için para topladılar. Georgia'da Columbus Memorial Stadyumu'nda inançların tazelenmesi için yapılan bir toplantıda, Muhterem Peder Michael Lord, "2000 yıl önce İsa adında bir adam çarmıha gerildi. Rusty Calley adında bir adamın da çarmıha gerilmesine gereksinimimiz olduğunu sanmıyorum," diye beyanda bulundu. Başkan Nixon açıklamadan sonraki yirmi dört saat

içinde, her biri Calley'nin serbest bırakılmasını isteyen 100.000 mektup aldı. Yüzbinlerce "Calley'e Özgürlük" çıkartması araba tamponlarına yapıştırıldı ve Nashville'deki bir plak şirketi ("C Bölüğü" adlı vokal topluluğunun söyleyip, bir diskjokeyin "Cumhuriyetin Savaş Şarkısı" eşliğinde sözlerini okuduğu) "Teğmen Calley'in Savaş Şarkısı" başlıklı bir 45'lik çıkardı. Şarkının sözleri şöyleydi:

Benim adım William Calley
Bu toprakların askeriyim ben;
Görevimi yapmaya söz verdim
ve kazanmaya;
ama beni kötü adam yaptılar,
üzerime damga vurdular,
Ve biz düzgün adım ilerlerken.[72]

Plak çıktığı gün 200.000'in üzerinde sattı ve bir haftada bir milyona ulaştı. Calley sonunda başkanın emriyle ev hapsinde tutulmak üzere serbest bırakılınca, Temsilciler Meclisi bu kararı alkışladı. Calley hakkındaki bir kitabın başlığının *The Making of a Hero* (Bir Kahraman Yaratmak) olmasına şaşmamak gerek.[73]

Bu tepkiler sıradışı değildi. Hükmün hemen ardından, Gallup tarafından gerçekleştirilen telefonlu bir araştırmanın sonucuna göre Amerikalılar'ın neredeyse yüzde 80'i bu davayı onaylamazken yalnızca yüzde 9'u onaylıyordu. Onaylamayanların beşte biri bu katliamın suç olmadığını düşünüyordu.[74] Heyecan "yatışıp" basın davaya ilişkin olumlu bilgiler vermeye başlayınca, davayı onaylamayanların sayısında düşüş oldu ama bu sayı yine de fazlaydı. Mahkûmiyet kararından iki ay sonra, Herbert C. Kelman ve Lee H. Lawrence, Calley'in duruşması ve mahkûmiyeti hakkında 1000'e yakın kişiyle röportaj yaptılar. Röportaj yapılan kişilerin yalnızca üçte biri kadar bir bölümü duruşmayı onaylarken yüzde 58'i onaylamıyordu. Duruşmayı onaylamamanın (onaylamayanların yüzde 45'inin ileri sürdüğü) başlıca nedeni şuydu: "Bir adamı savaşmak için Vietnam'a gönderip, sonra da görevini yaptığı için dava etmek haksızlıktır." Başkaları ise Calley'in üstlerinin başarısızlıklarının cezasını çekmek için kullanıldığını ve daha başka birçok adam Calley gibi davrandığı için, Calley'in öbürlerinden ayrılmaması gerektiğini düşünüyorlardı. Calley'e sağlanan böylesine güçlü destek yalnızca Amerikan toplumu ile sınırlı değildi. Leon Mann Sydney, Avustralya'da 1.435 örnek üzerinde yaptığı araştırmada, bunların yüzde 66'sının My Lai kıyımına katılan askerlerin cezalandırılmaması gerektiğini düşündüklerini ortaya çıkardı. Bu görüşe sahip kişilerin tüm ülkede gerçek oranı bu araştırmanın gösterdiğinden daha yüksek eğitimli kişilere yönelikti.[76]

Daha da önemlisi, savaş suçlarıyla itham edilen bir çarpışma askerinin "yalnızca emirlere uyduğu"nu düşünmek sivillerin büyük çoğunluğu tarafından tümüyle mantıklı görülüyordu. Kelman ile Lawrence röportajlarda, Vietnam'daki askerlerden, yaşlı erkekler, kadınlar ve çocuklar da dahil olmak üzere bir köyün tüm halkını vurmalarının istendiğini varsayan bir durum ileri sürdüler. Yanıt verenlerin yüzde 67'si çoğu kişinin emirlere uyup ateş edeceğini söylerken yalnızca yüzde 19'u ateş etmeyi reddedeceklerini söyledi. "Siz bu durumda ne yapardınız?" diye sorulunca, yarısından biraz çoğu ateş edeceklerini, üçte biri ateş etmeyi reddedeceklerini söyledi. Kelman ve Lawrence bu sonuncu yanıttan özellikle etkilendiler:

> Bu varsayımlı bir soru olduğuna göre, yanıt verenlerin yetersiz delil nedeniyle suçsuz sayılacaklarını varsaymaları ve ateş etmeyi reddedeceklerini söylemeleri kolay olurdu. Ama önemli olan.....birçok insanın bunun toplumsal yönden arzulanan bir yanıt olduğunu açıkça bilmesidir.

Başka bir deyişle, yanıt verenlerin çoğunluğu arzu edilen yanıtın emirlere uymak olduğunu düşünüyordu. Yanıt veren bu kişiler "törel zayıflık gösteriyor sayılmazlardı; gerçekte bu yanıt, çoğuna göre, törel zorunluluk kabul ettikleri davranışı temsil ediyordu".[77]

Sayısız başka araştırmacı aynı yanıtları ortaya çıkardı. Avustralya'da Leon Mann yanıt verenlerin neredeyse üçte birinin, emir verilirse sivilleri vuracaklarını saptadı.[78] Amerika'da Edward Opton tarafından Aralık 1969'da gerçekleştirilen röportajlarda, kişilere, insanları sıraya dizip vurmaları emredilseydi ne yapacakları soruldu: Erkeklerin yalnızca yüzde 27'si (buna karşıt kadınların yüzde 74'ü) bunu yapmayı reddedeceklerini söylediler. Yaşa göre pek farklılık yoktu, ama yaşlı kişiler emirlere uyulmamasını önermekte biraz daha istekliydiler.[79] Başka bir araştırmada New York Kenti Üniversitesi'nden iki araştırmacı, on yedi ile yirmi dört yaşları arasındaki rasgele seçilmiş kırk iki üniversite öğrencisine sorular yönelttiler. Ankette, bir askerin ateş edip etmemeye karar vermesini gerektiren otuz iki durum sıralanıyordu. Öğrencilerden, o askerin yerinde olsalardı ateş etme olasılıklarını yedi dereceli bir cetvel üzerinde belirtmeleri istendi. Eğer evden ateş ediliyor olsaydı, eğer evde askerler olsaydı, eğer evde siviller olsaydı, eğer ateş etmeleri emredilseydi, eğer arkadaşları ateş ediyor olsalardı, ya da düşman çok uzakta olsaydı, ateş ederler miydi? Araştırmacılar ateş etme kararını en çok, emir alıp almamanın etkilediğini gördüler.[80] Bu bulgular, saldırganlığa ilişkin deneysel araştırmaların sonuçlarına uyuyordu. Bu araştırmaların en tanınmışı olan

Stanley Milgram'ın çalışmaları, özellikle (Yale kökenli bir toplumbilimci gibi) yetkili bir kişi insanlara başkalarına acı vermelerini *emrederse*, onları bunu yapmaya ikna etmenin ne kadar kolay olacağını ortaya çıkarabilirdi.[81] Emir verildiği sürece kıyım eylemlerine girişmek insanların büyük bir bölümü tarafından meşru görülüyordu.

Kurumsal Güçsüzlükler

Askeri kurum My Lai'de olanların kusurunu yetersiz önderlikte buluyordu. Katliama karışan subayların çok azı yeterli çarpışma deneyimine sahipti: Bunların yalnızca ikisi Vietnam'dan geri dönenler arasında değildi. Özellikle takım komutanları etkin savaşa hazır değillerdi. Bu kişiler "arkadaş" ya da "iyi adam" olarak görülüyorlardı (gerçekten, takım subayları adamlarından korkuyorlardı). Calley her zamanki aptallığı, ne yapacağını bilmez güvensizliği ve adamlarında güven uyandırma konusundaki yeteneksizliği yüzünden şiddetle eleştirilmişti. Peers Komisyonu'nun vardığı sonuca göre;

> Son My harekâtının bir gün öncesinde takım, özel görev gücü, ya da tugay komutanlarından bir tanesi bile, çarpışma dışındaki insanların öldürüleceğini önceden görüp buna karşı çıksaydı, ya da bu insanlara ilişkin sorunu harekât öncesi emirlerinde ve talimatlarında belirtseydi... Son My felaketi tümüyle önlenebilirdi, ya da büyük ölçüde sınırlandırılabilir ve harekât denetim altına alınabilirdi[82]

Yetersiz önderlik yalnız My Lai'de değil Vietnam Savaşı'nın bütününde görülen bir sorundu. Birleşik Devletler ordusunun düzenlediği bir yıllık görev turları (Deniz Piyadeleri için on üç ay) subayların deneyim edinmelerini ve birliklerle sıkı ilişkiler kurmalarını engelliyordu. Genelkurmay Başkanı'nın iddiasına göre, yeni subaylar geçmiştekilerle aynı düzeyde değillerdi.[83] Subaylarla adamları arasında bozulan saygı ilişkileri, en acımasız biçimiyle, parçalara ayrılan "bombalardan sıçrayan parçalarla subayların ölümüne neden olma"ya, ya da el bombasıyla subayları öldürme girişiminde bulunmaya yol açıyordu. 1969'dan sonraki üç yılda, Birleşik Devletler Savunma Bakanlığı 788 "bomba parçasıyla subayın ölümüne neden olma" olayı meydana geldiğini açıkladı ve (tüfek gibi) başka silahlarla subayları öldürme girişimleri de bu toplama eklenecek olursa, Vietnam'da 1.000'den çok subay ve çavuşun kendi adamları tarafından öldürüldüğü ortaya çıktı.[84]

Birçok subayın etkisiz ve adamlarının desteğinden yoksun kaldığı bir durumda kıyımlar gerçekleştirilmişti, çünkü adamlar emirlere uymamanın sonuçlarından korkmuşlardı. Vietnam'da savaşanlar yeter-

siz eğitim görmüş, olgunlaşmamış adamlardı (Vietnam'da çarpışan adamların yaş ortalaması on dokuz, İkinci Dünya Savaşı ise yirmi yediydi): Bu adamlar tehdit karşısında aşırı davranıyorlardı.[85] Emre uymayınca başlarına geleceklerden duydukları korku, en yakın yoldaşları bağlamında çok güçlü olmalıydı: Kıyımlara katılmayanların kendi başlarına karar verdikleri ve topluluğa bağlılıktan yoksun oldukları düşünülüyordu. Dışlanmaktan haklı olarak korkuluyordu: Bu durum, ürkütücü bir çevrede kavuşulacak en ufak bir rahatlığı bile adamlardan esirgiyor ve ölümcül olabiliyordu. İkinci Dünya Savaşı'nda bile, saldırı ruhundan yoksun olmakla damgalanan Deniz Piyadeleri en ağır cezaları çekebiliyorlardı.[86] Bundan daha küçük -ama etkili- cezalar da vardı. Vietnamlı bir kadının ırzına geçilip öldürülmesine katılan bir adam "alaya alınmaktan korktuğu"nu söylemişti. Adam "ibne" ya da "piliç" diye alaya alınmaktan özellikle korkuyordu – bu yüzden kadına tecavüz eden arkadaşlarına uymuştu.[87] My Lai'deki askerler kıyımları bildirirlerse kazayla öldürülmekten korkuyorlardı.[88] Kıdemli Er Michael Bernhardt My Lai'deki katliama katılmayı reddetmişti ama bu olayı bildirmemişti, çünkü "bilinen düşmanla savaşmak zaten yeterli derecede tehlikeliydi" diye karar vermişti.[89] Greg Olsen da oradaydı, ama onlanlar hakkında yetkili bir kişiyle konuşmaya hazır değildi. İddia ettiğine göre "bunu yapmanın yollarını" bilmiyordu, oysa onu kaygılandıran asıl mesele şuydu: "Böyle bir tavır almadan önce gerçekten iyi düşünmeniz gerekiyordu... Orada herkesin silahı olduğunu unutmamalıydınız... Sizi suçlayan kişiyle yüzleşmek iyidir, ama elinde silahı varken değil."[90]

Düşünülmesi gereken bir de askeriye vardı: Askerlerin bir adamı kıyımı bildirdiği için cezalandıracağını çok az kişi düşünüyordu, ama askeri üstlerin emre karşı çıkmayı şiddetle cezalandıracaklarından kimse fazla kuşku duymuyordu. Bir savaş tutsağını öldürme emrine uymayan askere ne olurdu? Vietnam gazisi George Ryan'ın bu konuda hiç kuşkusu yoktu. Emir ne denli kıyıcı olsa da, Ryan asla emre uymamazlık etmezdi. Yaralı bir Kuzey Vietnam askerini vurmayı reddetmiş olsaydı, "askeri mahkemeye çıkarılmazdım ama kara listeye alınırdım, üsteki kampta görevlendirilir ve korkak olarak damgalanırdım. İşte buna katlanamazdım," diye açıklıyordu.[91] Başkaları için mahkemeye çıkarılmak ayrı bir olasılıktı. Calley bundan korkuyordu: Emre karşı geldiği için yargılanacağını ya da vurulacağını biliyordu.[92] Başka bir kara çavuşu, komuta subayına Vietnamlı sivillerin öldürüldüğünü bildirdiğini ve sesini çıkarırsa hapse atılmakla tehdit edildiğini anımsıyordu. Usta bir top ve radar teknisyeni ve üstleri ile astlarının iyi niyetine son derece bağlı biri olarak daha fazla konuşmamaya karar vermişti:

> Hiçbir şey yapabilme olanağımın bulunmadığını biliyordum ve her şeyi tehlikeye atıyordum ve güçlüklere katlanmak ya da hapse atılmak istemiyordum.....bu yüzden meseleyi unuttum ve o konuda başka bir şey yapmadım... Onu ölü bir boşluğa gönderdim.....ve işimi yerine getirmeyi sürdürdüm.[93]

Benzer biçimde, İkinci Dünya Savaşı'nda bir Pathfinder* uçuş mühendisi ayrım gözetmeden bombalamanın meşru olmasından duyduğu suçluluğu itiraf ediyordu, "her zaman kadınları, çocukları, hastaneleri ve bu gibi şeyleri düşünüyordum," diye açıklıyordu:

> Ama böyle kuşkuları kime anlatabilirdiniz ki? Bizim kentlerimize yapılan saldırılar vicdanın kısık sesini durdurmaya yardımcı oldu, ama o ses beni hâlâ kaygılandırıyor. Almanlar savaşı kazansaydı, savaş suçlusu olarak yargılanan biz mi olacaktık? Eğer bunun törel yönden yanlış olduğuna inanmışsak, filo komutanlarımızla konuşup katılmayı red mi etmeliydik? Bunun sonucu ne olurdu? Askeri mahkeme! Bu konuda açıkça konuşmak harekâtlarda uçmayı sürdürmekten çok daha fazla yüreklilik gerektirirdi.[94]

Rütbe indirme gibi daha küçük cezalar da vardı. Calley'in birliği ceset sayısı yapamayınca (çünkü vuracak kimse bulamıyorlardı) Albay Barker onu şöyle uyarmıştı: "İşinizi yapmaya başlasanız iyi olur, Teğmen, ya da ben yapacak birini bulurum."[95] Yerleşim bölgelerini bombalamak istemeyen bombardıman personeli "Ruh Gücünden Yoksun" olmakla suçlanır, rütbesi indirilirdi.[96] Emirlerin sorgulanmasından yana olunmazdı: Komutanıyla aynı görüşte olmayan bir subay adayı, "en iyisi istifa etmeli. Ya da yirmi yıl yüzbaşılıkta kalmalı."[97] Gereksiz vahşete karşı konuşmak da, Jeff Needle'ın sıraladığı gibi, ağır cezalar gerektiriyordu:

> Birçok insan bir vatan haini olduğumu düşünecekti, çünkü artık savaşa inanmıyordum; bu, birlikteki kimi insanların ve Ordu'nun dışından kimi insanların benden nefret edecekleri anlamına geliyordu, çünkü fikrimi neden değiştirdiğimi anlamayacaklardı, şerefsiz bir biçimde askerlikten çıkarılacaktım, iş bulmakta güçlük çekecektim, yasaların erlere tanıdığı eğitim ve sağlık olanaklarından yararlanamayacaktım, bu anne-babama yük olmak demekti.[98]

---

* Pathfinder: Bir bombardıman filosundan önce yola çıkarılıp hedefleri saptayan uçak. (Ç.N.)

Avustralyalı tüfekli piyade eri Barry Kavanagh yoldaşlarının gerçekleştirdiği sayısız kıyımı neden bildirmediğini şu sözlerle açıklıyordu:

> Bakın ben kahraman filan değilim. Ben tüm orduya karşı çıkmaya hazır değildim. Mahkemeye çıkmak ve zindanın tekine atılıp kalmak istemiyordum. Hep "ne boktan savaş" derdim ve eve dönüş zamanını ve konut kredisini bekle derdim.[99]

Savaş alanında tüfek taşımayı reddeden bir askere arkadaşlarının dediği gibi: "Ordu'ya böyle istediğini yaptıramazsın."[100] Peers Komisyonu'nun yumuşak ifadesiyle, "savaşmayanların güvenliği ve göreceği muamele konusunda hoşgörülü bir tutum"un bulunduğu durumlarda, bir askerin, özellikle çarpışmada, yasalara aykırı olduğu için bir emre uymayı reddetmesi büyük cesaret gerektirirdi.

Kalabalığın ardından gitmemenin sonuçlarından duyulan korkular, savaş yasalarının kesin mevkii ve niteliği konusundaki yaygın bilgisizlik sonucunda artıyordu. L. C. Green İkinci Dünya Savaşı'nda çarpışmıştı ve "sıradan asker"e çarpışmanın kuralları hakkında hemen hemen hiç bilgi verilmediğini ileri sürüyordu. Tutsak alınırsa, 1929 Cenevre Anlaşması'na göre adını, numarasını ve rütbesini vermek zorunda olduğunu biliyordu, ama düşman personelin hakları ve nasıl muamele göreceği konusunda hiç fikri yoktu.[101] Yol gösterici kuralların ve işlemlerin yayımlanmış olması, askeri yönetimi daha başka sorumluluklardan kurtarmaya yeterli görülüyordu. General William C. Westmoreland'in (Birleşik Devletler Genelkurmay Başkanı) ileri sürdüğü gibi: "Emir kesindi. Her askerin elinde düşmana nasıl davranacağına ilişkin kartı vardı."[102] Gerekli belgelerin dağıtılmasının meseleyi sona erdirdiğine inanılıyordu.[103]

Birleşik Devletler askerleri için Çarpışma Kuralları her altı ayda bir yeniden yayımlanmakla birlikte, bu kuralların aşağı rütbelerdekilere dağıtımı düzensiz ve çoğunlukla yetersizdi.[104] Birçok çarpışma personeli (hem subaylar hem de öbür rütbelerdeki adamlar) kimi savaş eylemlerinin yasallığı konusunda emin olmadıklarını itiraf ettiler. Vietnam'da çarpışmış yüzden fazla Amerikalı yüksek rütbeli subayın ele alındığı 1974 yılı araştırmasında subayların yüzde 17'si (My Lai kıyımından önce) çarpışma kurallarının "komuta zinciri içinde sık sık yanlış anlaşıldığı"nı ileri sürerken, yalnızca yüzde 29'u "iyi anlaşıldığı"nı söyledi. Çoğu subay yalnızca "sağduyu"larına güvendiklerini kabul etti.[105] Charlie Bölüğü'nün üyeleri, Vietnam'a geldiklerinden bu yana, sivillerin yaşamını bağışlamak ya da Vietnam âdetlerine saygı göstermek konusunda uyarılmadıklarını ve askerlerin sivillere kötü muameleden cezalandırıldıkları tek olayda (üç asker Vietnamlı bir

kadının vahşice ırzına geçmişti), hafif biçimde cezalandırıldıklarını açıkladılar.[106] Calley'in anımsadığına göre, subay eğitimi sırasında savaş bölgelerindeki sivillerden hiç söz edilmezdi. Onlara, Vietnamlı kadınlara saldırmamaları ve terbiyeli davranmaları yalnızca Vietnam'a gidecekleri gün söylenmişti.[107] Yasal ve yasal olmayan emirlerin farkından Calley'e hiç söz edilmemişti, ama "tüm emirleri yasal saymak" öğretilmişti.[108] 16 Mart 1968'de My Lai'de resim çeken Ronald Heaberle gibi adamlar bile, Birleşik Devletler Vietnam Askeri Destek Komutanlığı'nın personelin herhangi bir savaş suçunu komuta subayına bildirmesini öngören 1967 tarihli emrini hiç duymadıklarını iddia ediyorlardı.[109] My Lai kıyımına karışan adamlar "hızlandırılmış eğitim" görmüşlerdi, Cenevre Anlaşması'nın maddelerine, çarpışma kurallarına ve savaşmayanlara uygulanacak doğru muameleye ilişkin "yüzeysel" talimatlar almışlardı.[110] Gerçekten, gemiye binmeden iki ay önce, birliğe, ne tam bir birlik eğitimi görmüş ne de birliğe güvenli biçimde uyum sağlamış elli yedek personel atanmıştı. Tam bir eğitimden geçmiş askerler bile savaş suçları tüzüğüne ilişkin bir saatlik bir eğitim görürlerken, etkili biçimde nasıl öldürecekleri ve emirlere nasıl uyacakları konusunda yüzlerce saat ders görüyorlardı.[111] Dahası, bu eğitim, derslerini çarpışma kurallarının hepsine karşı çıkan dehşet verici hikâyelerle süsleyen usta çarpışma askerleri tarafından verilirdi: "Acemi çaylaklar" bu gibi hikâyeleri hemen yutarlardı.[112] Aslında kimi kıdemli subaylar adamlara savaş yasalarını öğretmenin tüm öldürme girişimini tehlikeye sokabileceğine ve bunun savaşanların değil, avukatların görevi olduğuna inanıyorlardı.[113]

Uygulanması gereken kuralların kolay anlaşılır olmaması bu durumu daha da güçleştiriyordu. Vietnam'da;

> koşmakta olan silahsız bir Vietnamlı'yı vurmak törel yönden doğru sayılırken, olduğu yerde duran ya da yürüyen birini vurmak yanlış sayılıyordu; bir düşman tutsağını yakın mesafeden vurmak yanlışken, bir pusu nişancısının kendini bir tutsaktan daha iyi savunamayacak durumdaki bir düşmanı uzak mesafeden vurması doğruydu; piyadelerin bir köyü beyaz fosforlu el bombalarıyla yok etmeleri yanlıştı, ama bir avcı pilotun yere napalm atması doğruydu,
>
> diye anlatıyordu kafası karışmış bir asker.[114]

Gerillalar

Çarpışmayı "kıyıma yatkın" kılan başka unsurlar da vardı. Karşı karşıya gelmenin gerçeği ve hayali arasındaki uyumsuzluk, Pasifik sahasında 1939-45 savaşında ve Vietnam Savaşı'nda yürütülen gerilla

çarpışmalarında olduğundan daha fazla hiçbir yerde görülmemişti. Düşman her yerde gibiydi ve hiçbir yerde yoktu ve adamlar düş kırıklığı ve tutkuyla körü körüne vuruyorlardı. Çarpışanlar kendilerini erkten yoksun hissediyorlardı: Feci şekilde saldırıya uğruyorlardı ama nadiren karşı saldırıda bulunabiliyorlardı (Amerikan güçlerinin yüzde 14'ü Vietnam'da gücü elinde tutuyordu).[115] Vietnam'daki tek "ölçüt" günün sonundaki ceset sayısıydı. Ne de olsa, "eğer ölüyse, Viet Konglu'dur" sözleri birçok katılaşmış askeri kıkırdatıyordu. Peers Raporu bu tutumu eleştiriyordu ve vardığı sonuç şuydu: "Komuta görevlerinin yarışmacı niteliği ve emirlerin yerine getirilmesini, genelde elle tutulur sonuçlara dayanarak değerlendirme eğilimi göz önüne alınınca", Charlie Bölüğü'ndeki subaylar "Son My harekâtını, kimliği belirli önemli bir düşman gücüyle etkin biçimde savaşmak ve onları yenerek geçmişteki başarısızlıklarının (ya da olanaksızlıklarının) üstesinden gelmek için gerçek bir fırsat olarak görüyorlardı."[116] İnsanın yoldaşlarını katletmiş bir düşmandan kanlı biçimde öç almasının sağladığı "en düşük ruhsal doyum" adamlardan esirgendiği zaman, her şey "anlamı"nı yitiriyordu ve adamlar hiddete kapılıyorlardı.[117] Philip Caputo'nun deyişiyle:

> İnsanlığımızdan sıyrılmıştık.....En acımasız türden bir çatışmayı, halkların savaşını sürdürüyorduk. Bu savaş, Avrupadaki gibi düzenli bir harekâta dayanmıyordu, ama kural ya da yasa tanımayan vahşi bir çevrede girişilen bir ölüm kalım savaşıydı; her askerin kendi yaşamı ve yanındaki adamların yaşamları için savaştığı, kimi öldürdüğüne, kaç kişi öldürdüğüne ya da nasıl öldürdüğüne aldırmadığı ve vahşi mücadelesine, medeni savaş usullerinin yapmacıklı ayrımlarını uygulamaya çalışanlara yalnızca nefret duyduğu bir savaştı.[118]

Bu gibi savaşlarda, tutsakların ve sivillerin topluca öldürülmesi çoğunlukla, yoldaşların anlamsız ve şerefsiz ölümünü izliyordu: Sadık biçimde çarpışma dışında kalan David E. Wilson bile, bombalı tuzakların yoldaşlarını nasıl sakatladıklarını gördükten sonra tutsaklara sert bir çıkış yapmayı aklından geçirdiğini itiraf etmişti. Wilson, "biz bombalı tuzağa düştükten sonra tutsaklar düzenli olarak öldürülüyorlardı," diye anımsıyordu, çünkü "adamlar çaresizdiler ve öfkeliydiler... Bunun acısını çıkaracak başka kimse yok gibi görünüyordu, bu yüzden insanları öldürdüler."[119]

Charlie Bölüğü bu doğrultuda, kuşkusuz, bazı güçlüklerle karşılaşmıştı. My Lai kıyımından önceki üç ayda, adamlarının dörtte birini pusu nişancılarının ateşi, mayınlar ve bombalı tuzaklar sonucunda yitirmişlerdi. Bu ölü sayısına yeterli derecede saldırgan olmayışlarının

yol açtığına inanılıyordu. Teğmen Georgory T. Olson'ın deyişiyle, "adamların tümünün, yani çoğunluğunun tutumu, bence intikamcı bir tutumdu, hepsi kendini kötü hissediyordu, çünkü My Lai'den önce birçok arkadaşımızı yitirmiştik". Herkes "heyecanlanmıştı".[120]

Uzakdoğulular ve Komünistler

Her türden ırkçılık (kendi ırkının kültürel üstünlüğüne inanma, bilimsel ırkçılık ve "ulusal kişilik" konusunda geniş kapsamlı görüşler) kıyımların kimi savaş alanlarında geçerli olmasının başlıca nedeniydi. İngiliz, Amerikalı ve Avustralyalı birliklerin gerçekleştirdiği en acımasız ve yaygın kıyımlar, her üç savaşta da, düşmanın ırksal yönden çok farklı sayıldığı (1939-45 arasında Pasifik'teki savaşta ve Vietnam'da olduğu gibi) koşullarda meydana geldi. Askeri kurumun temelinde önyargı yatıyordu, (örneğin, İkinci Dünya Savaşı'nda, talim öğretmenleri acemi askerlere şöyle diyorlardı: "Siz Avrupa'ya gitmiyorsunuz, Pasifik'e gidiyorsunuz. Japonlar'a karşı hileli savaşmaktan sakınmayın"[121] ve Vietnam bağlamında, Calley aslında "insanlar"ı değil "Doğulu insanlar"ı kasıtlı olarak öldürmekle suçlanmıştı) ve kıyımları gerçekleştirenlerin kurbanlarına ilişkin son derece önyargılı görüşlere sahip oldukları inkar edilemezdi. Calley, Vietnam'a varır varmaz ilk düşüncesinin "Ben denizlerin ötesinden gelen koca Amerikalı'yım. Bu insanlara günlerini göstereceğim," olduğunu anımsıyordu.[122] Michael Bernhardt (katliama katılmayı reddetmiş olmasına rağmen) My Lai'deki arkadaşları hakkında şöyle diyordu: "O insanların çoğu adam öldürmeyi akıllarından bile geçirmezlerdi. Yani bir beyaz adamı, başka türlü söylemek gerekirse bir insanı öldürmeyi."[123] 1. Deniz Piyadeleri Tümeni'nden Çavuş Scott Camil ürpertici bir tecavüz ve cinayet öyküsünün ardından şöyle bir açıklama yapıyordu: "Onlar insan değilmiş gibiydi. Yapılanların, ulusun ve ülkenin iyiliği için olduğuna inanmaya koşullanmıştık ve ne yapsak geçerliydi. Ve birini vurduğumuz zaman kendimizi bir insan vurmuş saymıyorduk. O insanlar birer Uzakdoğulu'ydu ve komünistti ve yaptıklarımız doğruydu."[124] Japonlar'ı ve Vietnamlılar'ı insan saymadan sınıflandırmak, onları av olmaya uygun hale getiriyordu. Dahası, böyle bir ırkçılık korku öğesi de taşıyordu, tarihçi John W. Dower'ın savaşın Pasifik sahasında görülen ırkçı tutumlarla ilgili ayrıntılı araştırmasında belirttiği gibi, Japonya sanayileşen ve sömürgeci bir güç haline gelen, beyaz olmayan ilk ülkeydi, Büyük Güçler arasında (Paris Barış Konferansı'nda) bir yer isteyen ilk ülkeydi, Batılı bir gücü (1905'te Rusya'yı) yenen ilk ülkeydi ve Asyalılar için Asya görüşünü ilk ortaya atan ülkeydi.[125] Bu insanlara yerini bildirmek gerekti.

Açıklamalar

Birçok çarpışma askerinin giriştiği ürkünç davranışın ve yinelenen kıyımların suçu, çarpışmaların dışındaki insanların öldürülmesine, askeri önderlik konusundaki başarısızlıklara, cezalandırılma korkusuna, çarpışma kurallarına ilişkin bilgisizliğe, emirlere sorgusuz boyun eğmenin değerli olduğu inancına, gerilla taktikleri hakkında askerler ile sivillerin genelde duydukları gönül rahatlığına yüklenebilir. Hepsi birlikte ele alınınca, daha çok kıyım meydana gelmemiş olması şaşırtıcıdır, ama tek tek sunulunca, her bir unsur belirli bir kıyımın neden gerçekleştiğini "açıklamak" yönünden yetersizdir. Örneğin, My Lai'deki kıyım, büyük olasılıkla Vietnam'da meydana gelen en büyük kıyımdı, ama bunu C Bölüğü'ndeki adamların kişisel niteliklerine dayanarak açıklama çabası sınırlı bir yarar sağlar. Charlie Bölüğü'nü Vietnam'daki öbür birliklerden farklı kılan pek bir şey yoktu.[126] Varolan önderlik sorunları tüm savaşlarda görülen türdendi ve çoğunlukla denetimsiz şiddetin suçunu bir topluluktan öbürünün üzerine atmanın bir yoluydu. Teğmen Calley bile, duruşmada ve son çözümlemelerin çoğunda yapılan aşağılayıcı yorumlara rağmen, çok da dikkate değer değildi. Calley becerikli bir önder olmayabilirdi, ama onu, aceleyle eğitilip, zamanından önce "yabancı" ve korkutucu bir ortama gönderilen binlerce başka subaydan farklı kılan pek bir şey yoktu.

Dahası, askerlerin savaş yasaları konusunda bilgisiz olduklarını iddia etmek çok kolay bir işti. My Lai kıyımı sırasında, Amerikan komutanlığı savaş suçlarının bildirilmesi ve önlenmesine ilişkin on dört yönerge yayımlamış, *Savaş Kuralları Asker Elkitabı* başlıklı binlerce kitapçık dağıtmış, Vietnam'a gelen her askere üzerinde savaş kurallarının yazılı olduğu, cebe sığacak büyüklükte kartlar vermişti.[127] Birleşik Devletler Ordusu Vietnam'a gelen tüm personelin, "Düşman Elinizde", "Dokuz Kural", "Hal ve Gidiş Kuralları" ve "Cenevre Anlaşması" başlıklı bilgi kartlarını almasını zorunlu tutuyordu. Bu kartlar "Vietnamlılar'a saygının ve insanca muamele edilmesinin üzerinde duruyordu" ve her kişinin 1949 Cenevre Anlaşması'na uymasını şart koşuyordu.[128] Calley Cenevre Anlaşması hakkında bildiklerinden pek emin olmamasına rağmen, tutsak alma konusunda talimat alıp almadığı sorulduğu zaman, derhal yanıtlamıştı: "Evet, efendim. Onlara saygılı ve anlayışlı davranın. Utandırıcı duruma düşürmeyin. Sessiz kalmalarını sağlayın. Birbirlerinden ayrı ve yakın gözetim altında tutun, efendim."[129] Daha isabetli olan ise, adamlara, silahsız oldukları açıkça belli olan insanları ya da bebekleri öldürmelerinin yanlış olduğunu öğretme gereği duyulmamıştı.

Cezalandırılma korkusu büyük ölçüde abartılmıştı. Gerçekten, suç işleyenlerin cezasız kalma oranı rahatsız edicidir. Örneğin, "Viet

Konglu bir fahişe"ye topluca tecavüz edip onu öldüren Deniz Piyadeleri'nin yalnızca "ellerine hafifçe vurulmuştu"."[130] Daha önce sözü edilen iki "dost" köye 2000 adet 30 – kalibrelik makineli tüfek mermisi ile yetmiş dört roket atan iki helikopter pilotunun karıştığı olayda, suçlular mahkemeye çıkarılmamış, yalnızca azarlanmışlardı. Kıdemli bir ordu avukatı, General Ramsey'in meseleyi büyütmeme kararını savunmuştu: Ne de olsa, aklı başında hiçbir komutan, uygulamada, çarpışma birliğinin etkinliğini, doğruyu yaptıklarını düşünen insanları yargılayarak azaltmaya girişmeyecektir... Bu biraz On Emir'i andırır – onlar oradadır, ama kimse onlara dikkat etmez."[131] Adamlar aşırı saldırgan davranışlar yüzünden (cezalandırılmaktan çok) *övülüyorlardı*. Görev Gücü Barker'ın komutanı tarafından harekât sonrasında oluşturulan raporda, My Lai'de gerçekleşen çarpışmada 128 düşman askerinin savaşırken öldüğü belirtiliyordu ve bu bilgi General William Westmoreland'ı (Genelkurmay Başkanı) Charlie Bölüğü'ne bir mesaj göndermeye yöneltmişti. Bu mesajda General, adamların "düşmana indirdikleri ağır darbe"yi selamlıyor ve "subayları ve askerleri seçkin eylemlerinden dolayı kutlarım" diyordu.[132] Kıdemli Er Michael Bernhardt My Lai kıyımı sırasında emirlere uymamayı seçmişti, ama bu karşı çıkışı yüzünden disipline verilmemişti.[133] Başka direnenler de verilmemişti. Askeriye kıyım gerçekleştiren adamları cezalandırmakta isteksizdi: My Lai kıyımının farkında olmalarına rağmen olayı örtbas etmişlerdi ve halkın karşı çıkışıyla eyleme geçmek zorunda kaldıkları zaman bile kimseyi cezalandırmak istememişlerdi.[134] Katliam sırasında ya da olayı örtmeye çalışırken suç oluşturacak davranışta bulunmakla itham edilen otuz kişiden yalnızca Calley mahkûm edilmişti. My Lai duruşmalarının dışında, Amerikan birliklerinin Ocak 1965 ile Ağustos 1973 arasında işledikleri otuz altı savaş suçu mahkemeye çıkarılmıştı.[135] Askeri mahkemelerin yüzde 38'i saldırı için, yüzde 28'i cinayet ya da cinayet girişimi, yüzde 17'si adam öldürme, yüzde 16'sı tecavüz ve yüzde 1'i cesetlerin parçalanması için yapılmıştı.[136] Calley'e verilen hafif ceza, barış yürüyüşlerine katılan askerlere verilen cezalarla (örneğin, David Miller celp kararını bildiren kartı yaktığı için federal bir hapishanede yirmi iki ay yatmıştı ve Dr. Howard Levy insanlara yardım etmekten çok zarar vermekte kullanacaklarına inandığı kimi tıbbi teknikleri Yeşil Bereliler'e öğretmeyi reddettiği için iki yıl hapis yatmıştı) karşılaştırıldığı zaman askeri öncelikler çarpıcı biçimde açığa çıkıyordu.[137] Eyleme geçmeye zorlanan askeriye dikkatini My Lai üzerinde toplamış ve My Lai'den bugün hayatta kalanların 1974'te yakındığı gibi, onların "uluslararası şöhret konumu..." Vietnam'da işlenen "öbür kıyım suçları"na dikkat edilmesini engellemişti.[138]

"Ceza" savı kişisel etkileşimler düzeyinde de yürümüyordu. Kimi çarpışma askeri, kıyım eylemine katılmadıkları için onlarla her türlü ilişkiyi kesmek yerine, "gereksiz" yere sivilleri vuran adamları topluluk dışı bırakıyordu.[139] Irkçılık açıklaması da, çok önemli olmasına rağmen, abartılmamalıydı. Vietnam Savaşı sırasında (ve iki dünya savaşının tersine), hükümet ve askeri kurumlar Kuzey Vietnam Ordusu'na ve Viet Kong'a karşı propagandaya nispeten az yer verdiler ve birçok savaşan asker onlara epeyce saygı duyuyordu (bu durum Vietnam Cumhuriyeti Ordusu'nun üyelerine gösterilen yaklaşımla karşıtlık içindeydi).[140] Irkçılık çoğu askeri çatışmada, "medeni" Avrupa savaşlarında bile görülüyordu. Gerçekten, Herbert Kelman ile Lee Lawrence, ele aldıkları örneklerin yarısına yakınının (yüzde 47'si), Amerikan askerlerinin yaşamlarını tehlikeye atmak yerine kimi Vietnamlı sivilleri öldürmeyi tercih etmesine dayanarak Calley'in eylemini haklı bulduğunu ortaya çıkardılar, ama bundan da daha çok sayıda insan (yüzde 53) tek bir Amerikan yaşamını tehlikeye atmaktansa, sivil Almanlar'ı öldürmeyi haklı göstermeye hazırdı.[141]

Eyleme Katılmayanlar

Göz önüne alınması gereken başka bir etmen ise, askeri kuruma ve ortama eşit ölçüde bağlı kimi askerlerin kitle katliamına ve kıyımların gerçekleştirilmesine katılmayı reddetmeleriydi. Kıyıcı eylemde bulunmamayı seçen adamların takınacağı belirleyici iki tutum vardı: Edilgin bir biçimde görmezlikten gelmek ya da etkin bir biçimde müdahalede bulunmak. Yalnızca suç mahallinden uzaklaşmakla kalanların sayısı çok daha fazlaydı. Örneğin My Lai'de, (Richard Pendleton gibi) kimi askerler dikkatlerini hayvanları vurmak üzerinde toplamışlardı. James Joseph Dursi My Lai'ye ilk geldiği zaman bir kadın ile çocuğu öldürmüştü ama köylülerin silahsız olduklarını fark edince başka kimseye ateş etmeyi reddetmişti ("Yapamam! Yapmayacağım!" diye haykırmıştı).[142] Ron Grzesik, Robert Maples ve Harry Stanley de savunmasız kadın ve çocukları vurma emrine karşı çıkmışlardı. "Bize emredilmişti," diye anımsıyordu Stanley:

> Ama emre göre biz bir düşman köyüne giriyorduk ve onların tümü çok iyi silahlanmıştı. Oraya varınca böyle olduğunu görmedim. Ve bana masum insanları vurmamın emredilmesi, bu bir emir olamaz – bence bu bir deliliktir. Bu yüzden ben de kendimi buna uymak zorunda hissetmiyorum.[143]

Savaşanlar, Vietnam'daki başka kıyım olaylarında da eyleme katılmamanın yollarını bulmuşlardı. John Tuma ve Harlan H. John

gibi sorgucular bilgi almak için tercümanlarla birlikte işkence yaparak çalışmayı reddetmişlerdi. Harlan John açıkça "bir sonraki ve ondan sonraki tutsağı sorgulamayı reddetmişti. Sonunda Binbaşı onun ciddi olduğunu anlamıştı" ve kendisine başka bir görev vermişti.[144] Phoneix, Louisiana'dan tüfekli er Reginald "Malik" Edwards "insanları öylece vurma"yı her zaman "zor" bulduğunu itiraf ediyordu. Edwards'ın birliği, bir pusu nişancısını saklayan bir köyü yok etme emri alınca, Edwards "yalnızca hayvanlarla uğraştım. Hani bilirsiniz ya, köylüler katledilirken tavukları vurdum," demişti.[145] Askerler önden koşup köylüleri kıyım konusunda uyarmışlardı[146] Kimileri de yalnızca insanların başlarının üzerinden ateş etmişlerdi.[147]

Silahsız insanları öldürmekten kaçınmanın bu gibi yolları her iki dünya savaşında da aynı derecede etkili bir biçimde kullanılmıştı. İkinci Dünya Savaşı bağlamında Robert Rasmus şu öğüdü veriyordu: "Başka yöne gitmek" genellikle, "çok kolay"dı. "Kayboldunuz, hastalandınız ya da yaralandınız diyelim. Takımınıza geri döndüğünüz zaman, aradan birkaç gün geçmiş olur."[148] 1940'ların başında Uzun Menzil Sahra Birliği ölümcül etkinliğiyle gurur duyuyordu, ama komuta subayının emrine uyup on yedi İtalyan tutsağı öldürmek yerine, Yarbay David Lloyd Owen tutsakları çölün seksen mil içine götürerek, yanlarına kendi hatlarına varmalarını sağlayacak kadar yiyecek ve su bırakıp terk etmişti (tutsaklar hatlarına vardığı zaman edindikleri bilgiler zaten yararsız olacaktı).[149] Birçok asker tutsakları vurmak konusunda hassas davranıyordu – bunun nedeni belki de törel değildi, ama askerler tutsak alınan adamların yakarışlarını duymaya dayanamıyorlardı.[150] Bu türden kaçamak davranışların yaygınlığı, Birinci Dünya Savaşı bağlamında tarihçi Tony Ashworth tarafından *Trench Warfare*, 1914-1918 (1980) (Hendek Savaşı, 1914-1918) adlı yapıtında doğrulanmıştı: "Yaşa ya da bırak yaşasın" kimi zaman "öl ya da öldür" kadar sık görülüyordu.[151]

Ama kaçınma tarzındaki davranışlar her zaman derin törel inançlardan kaynaklanmıyordu. Bunlar daha çok törel kayıtsızlık ya da boşluğun belirtileriydi. Richard Pendleton My Lai'de yalnızca hayvanları vuran askerlerden biriydi, ama yine de eylemsizliğini birliğine karşı işlenmiş bir sadakatsizlik gibi savunmak gereğini hissetmişti. Kendi deyişiyle: "Ben bu işi yapmadım. Ama benim bu işi yapmadığımı kimse görmedi. Böylece kimse üzerime gelmedi." Sadece o anda "onu yapmak istememiş"ti.[152] Charles Connie, Vietnam'da bir hendekte yaralı birliklerin toplu katliamına katılmaktan "kaçınmış"tı, ama olay karşısındaki tutumu törel değildi:

> Ben kimseyi vurmadım. Yapamadım. Hiç sıranın önüne gitmedim. Çok gülünçtü, çocukken oynadığımız oyunlara benziyordu. Hendekte tek sıra halinde ilerliyorduk ve baştaki kişi durmadan değişiyordu. Birini öldürünce sıranın arkasına gidiyorduk.[153]

Vietnam'da büyük bir günlük gazetede çalışan gazeteci Richard Boyle, savaşa özgü bu kayıtsızlık ruhuna örnek oluşturuyordu:

> Bir muhabire söylenecek en kötü şey "sulu göz"dü; en büyük günah işe karışmak, kendini adamak, karşı çıkmaktı. Bana, "sakin ol, tarafsız ol ve bu işte çok ilerlersin," denilmişti. Böylece, bir savaş muhabiri olarak iyi eğitim görmüştüm. Yanmış bir bebeğin ölü annesinden süt emmeye çabalayışına bakabiliyordum, yüzleri parçalanmış genç adamları görüp, bir oğlanın bilerek bağırsaklarının deşilmesine görgü tanıklığı edebiliyor.....ve hiç karşı çıkmıyordum.[154]

Katliam sahnesinden uzaklaşan askerlerin bu olay karşısındaki törel tutumları, bir tek adam, Kıdemli Er Michael Bernhardt ele alınarak daha ayrıntılı biçimde incelenebilir. Bernhardt nispeten varlıklı, orta sınıf Katolik bir aileden geliyordu ve yaşamı boyunca bir Cumhuriyetçi olmuştu. Savaşı kaçınılmaz olarak görüyordu: Her kuşaktan erkekler kendilerini savaşta kanıtlamak zorundaydılar, bu yalnızca "yaşam sürecinin doğal bir aşaması"ydı. 1967'de Bernhardt, Vietnam'da ateş altında "cesaretini sınamak" konusunda kararlı olarak, Miami Üniversitesi'ni üçüncü sınıfın yarısında bıraktı. Askeri yaşam ona uygundu. Eğitim sırasında çok büyük başarı gösterdi, ama idareden kaynaklanan bir hata yüzünden çok istediği helikopter eğitimine katılamadı. Bunun yerine Charlie Bölüğü'ne gönderildi ve yirmi bir yaşında kendini My Lai'de buldu. Yüzlerce erkek, kadın ve çocuk öldürülürken, o tüfeğini yere dönük halde omuzunda tutmuştu: "O sırada tüfeğimi kullanmama gerek yoktu," diyordu. Bernhardt katliamı bildirmedi. Katliam haberleri sonunda duyulunca, Fort Dix'te talim çavuşluğu yaptığı sırada olayı kendi yönünden anlatmaya karar verdi. O gün neden ateş etmediğini insanların neden anlayamadığına şaşıyordu. Ailesi bile bu olay karşısında farklı tutumlara girmişti. Bernhardt'ın kendi törel yaklaşımı karmaşıktı. "Neredeyse herkes"in kadınları ve çocukları öldürebileceğini kabul etmeye zorlanmıştı. "Belki de savaşlar gerçekte hep böyleydi," diye düşünmüştü. Edilgin bir biçimde karşı çıkışına yol açan şeyin merhamet olmadığını kabul etmişti, onların eylemlerinin gülünç ve mantıksız olduğunu hissetmişti: "Duygusal açıdan gerçekten çok etkilenmiş değildim. Yalnızca çevresine bakıp kendine, 'Bütün bunlar çok saçma,' " diyerek katliamı görmek istemediğini anımsıyordu.[155]

Kıyım yapılmasına izin veren askerler olanların sorumluluğundan kurtulamıyorlardı. Çavuş Michael McCuster, kendi Deniz Piyadeleri takımının bir köye girip topluca bir kadına tecavüz ettiklerini (kadına tecavüz eden sonuncu adamın onu vurduğunu) anımsıyordu. McCuster'ın anımsadığına göre, çavuşları "baskına katılmamıştı. Bu onun törel anlayışına aykırıydı. Bu yüzden mangasına bunu yapmamalarını söylemek yerine çünkü nasılsa onu dinlemeyeceklerdi, çavuş köyün öbür yanına gidip oturmuş ve boş gözlerle yere bakıp durmuştu:"[156] Takım komutanı olan eski bir Mormon papazı da aynı biçimde, "tecavüzlere göz yumabilmiş"ti, "Kendisi aynı şeyi yapamazdı ama görmezlikten gelebilirdi, çünkü kitlesel bir askeri politikanın içinde o da kimdi ki?"[157] Hangi rütbede olursa olsun masumları korumayı başaramayan askerler de aynı ölçüde kıyıcı davranmış sayılıyorlardı. Terry Whitmore Tennessee'li genç bir zenciydi. "Bul ve yok et" görevlerinden birinde Terry, erkek kardeşiyle birlikte Amerikalılar'ın kendi köyünü yakıp yıkmalarını seyreden bir çocuk gördü. "Onu ağacın altında bıraktık," diyordu kekeleyerek, "bilmiyorum- dilim varmıyor- ama sanırım o çocuğu öldürdüler. Ben oradan uzaklaştım. Görmek istemedim. Ben orada dururken birinin gelip çocuğu vuracağını biliyordum – ve bunu görmeye dayanamazdım. O yüzden gittim."[158] Aslında o çocuk ile kardeşini kurtarmak için yapabileceği çok şey vardı; ama onun yerine yürüyüp gitmişti.

Kimi çarpışma askerleri sivillerin öldürülmesi karşısında daha mücadeleci bir yaklaşıma sahiptiler; ama böyle adamların sayısı son derece azdı. Ama yine de My Lai'de "etkin bir direnişçi" vardı: 16 Mart 1968'de köyün üzerinde uçan gözlem helikopterinin pilotu Teğmen Hugh C. Thompson. Thompson, savunmasız sivillerin bir araya toplanıp vurulduğunu görünce gözlerine inanamadı ve tıbbi ilgiye gereksinim duyduklarını belirtmek için yaralıların üzerine yeşil sis bombası atmanın yararsızlığını derhal fark etti: Hiç kimse onlara yardım etmeyecekti. O sabah saat onu biraz geçe, kadınlar ve çocuklardan oluşan topluluğun bir yeraltı sığınağına doğru koştuğunu, hemen arkalarında ağır silahlarla donanmış askerlerin onları kovaladığını gördü. Bir başka katliamın daha meydana geleceğini anlayarak helikopterini (köylülerin ulaştığı) sığınak ile askerlerin arasında bir yere indirdi ve sorumlu teğmeni sorgulamaya gitti. Teğmen, Thompson'a sivilleri sığınaktan çıkarmanın tek yolunun el bombası atmak olduğu söyledi. Thompson tutkuyla ve düşünmeden hareket ediyordu. İki helikopter nişançısına, silahlarını *Amerikan* askerlerine çevirmelerini bağırarak, (silahsız) sığınağa daldı ve içerideki insanları dışarı çıkmaya ikna etti. Sonra sivilleri güvenli bir yere götürdü. Bu aşamada Thompson'ın hiddetten gözü dönmüştü. Mürettebatını sivillerin öl-

dürülmesine tanık oldukları hendeğe geri dönüp canlı kimse var mı diye bakmaya ikna etti. Pıhtılaşmış kan ve kanın içinde güç bela aranarak, ölü bedenlerin altına sıkışmış iki yaşında bir çocuk buldular. Çocuğu Quang Ngai Kenti'ndeki hastaneye götürdüler.

Thompson kıyımdan "kaçınmak"tan fazlasını yapmıştı: Sivillerin öldürülmesini engelleme girişiminde bulunmuştu. Aynı zamanda törel zorunluluğu da yerine getirerek olup biteni rapor etmişti. O gün öğleden sonra Thompson harekâta ilişkin bir rapor düzenleyerek kendi bölümünün şefini ve 123. Havacılık Taburu, B Bölüğü'nün komutanını kıyımdan haberdar etmişti (her iki subay da Thompson'ın durumu "fazlasıyla abarttığını" düşünmüştü). Topçu bölüğünün papazı ile konuşarak, kıyımı "papazlar yoluyla" herkese duyurmak için ondan söz almıştı. Thompson aslında öldürmeye karşı değildi; ne de olsa, kıyım günü sabahında Viet Konglu olduğunu sandığı bir adam görünce, ona ateş ederek helikopteriyle izlemişti.[159] Ama kıyımlar onun kafasında çarpışma olarak belirmiyordu ve bu olaylara, haksızlık karşısında duyulan törel hiddet ve tutkuyla karşılık veriyordu.

Neyin kıyım sayılacağı uluslararası avukatlardan silahların gerisindeki adamlara kadar herkese güç geliyordu, ama silahsız insanların gizlice ve nedensiz yere katledilmesi, savaşanlar arasında olduğu kadar siviller arasında da görülen yoğun suç ortaklığına rağmen, genel olarak yanlış sayılıyordu. Kıyıcı davranışlar tüm düzeylerde, özellikle düşman tutsaklara gösterilen muamele bağlamında, inkâr edilmez biçimde ortaya çıkıyordu. Bununla beraber, savaşanlar en acımasız katliam eylemlerini "sıradan" öldürme olaylarından ayırt ediyorlardı ve genellikle katliam eylemlerini zevkli savaş öykülerine dönüştüremiyorlardı. Dahası, kıyımlara katılmayan askerler bile ender olarak bu olaylara karşı çıkıyorlardı. Hugh Thompson'ın My Lai'de sergilediği törel hiddet, faydacı bir askeriye bünyesine uymayan modası geçmiş, tatlı bir tuhaflık havası taşıyordu. Bu "çıkarcı" askeri ortamda, ürkünç katliam sahnelerinden bedensel ya da ruhsal yönden uzak duran, törel yansızlık içindeki asker, savaşta "onurlu" direnişçiye örnek oluşturuyordu. Buna karşılık, katliamı durdurmak için etkin biçimde araya giren askerler, cehennem koşullarında bile insanlığın varolabileceğini ortaya koyuyor ve cinayet ile yansızlığın bir dili olmasına rağmen etkin direnişçinin ani hiddetini ya da kurbanların acısını özetleyecek sözcüklerin bulunmadığını insanlara anımsatıyorlardı.

7. BÖLÜM

SUÇLULUK YÜKÜ

Neşeliydi gülmek orada –
Yaşamın ölümden de saçma olduğu yerde.
Kemikleri ikiye ayırırken güç bizimleydi
Cinayetten mide bulantısı ya da pişmanlık duymayalım diye.

Wilfred Owen, "Apologia Pro Poemate Meo", (1917)[1]

Çavuş Bruce F. Anello -arkadaşları onu "Buddy" diye bilirlerdi- Vietnam'da savaşan Birleşik Devletler Ordusu'nun "etkin savaşa hazır" bir askeriydi. Purple Heart, Silver Star, Military Merit Medal gibi askeri nişanlar, Güney Vietnam Ordusu'nun bir madalyasını ve usta nişancılık madalyası almıştı. Anello biraz da asi biriydi: Düzensiz giysilerinin cebinden kız arkadaşının kırmızı jartiyeri sarkardı; ceketinin arkasına, en sevdiği plak Bob Dylan'ın "A Pawn in the Game"i (Oyunda bir Piyon) onuruna, "barış" simgesi kocaman renkli bir piyon boyamıştı. Anello, yeraltı tünellerinde gizli silah ve yiyecek arama görevinin kendisine verilmesinden memnun olduğunu, çünkü bunun kendisine yerin üstünde gerçekleştirilen kıyımlara katılmaktan kaçınma olanağı verdiğini açıkça söylüyordu. Koruyucu meleğine "biraz yumuşaması ve onu kurtarması" için hararetle yalvarıyordu. Bilerek yaralanma dahil tüm kaçış yolları düşünülmüştü.

> Deneyim bana başımı öne eğik tutmayı öğretmişti. Aynı zamanda bir bacağımı havada tutmayı da öğretmişti. Bir şarapnel yarası sizi iki hafta savaş alanının dışında tutabilirdi. İki mor yürek (madalya) sizi tümüyle savaş alanından çıkarırdı.

Anello kaçmayı bile düşünmüştü, ama bunun ordudan kurtulmaktan çok yoldaşlarını terk etmek olduğunu anlamıştı. Üslerinden

hoşlanmıyordu ve "kafalarımızın ırzına geçme"yi denedikleri ve yalnızca *başkalarının* yaşamlarını tehlikeye atarak "öldürme delisi" oldukları için onlara aşağılayarak bakıyordu. Madalyalarını "aptalca bir askeri savaş oyunu"nun parçası sayarak ciddiye almıyordu: "Siz bir kahraman mısınız, yoksa değil misiniz? Madalyalar daha çok ekmek almaya ya da vicdanı temizlemeye yaramıyor," diye itiraf ediyordu günlüğünde.

Anello'nun günlüğünü okurken, üslerinin çok değer verdiği müthiş bir katil olduğu açıkça anlaşılmıyor. Onun bu özelliğinin farkında olan üsleri, "askeriyeye aykırı" görümüne rağmen "iş çarpışmaya gelince, adamlara en iyi o önderlik ediyordu. Ne yaptığını biliyordu," diyorlardı. Anello'nun sorunu duyarlı genç bir adam olmasıydı. Annesi o dört yaşındayken ölmüştü ve babası onu ve dört kardeşini yetimhaneye göndermişti. Şefkate susamış Anello ne zaman kız arkadaşından mektup alsa ağlamaya başlıyordu. Mektuplardan biri için, "O kadar güzeldi ki," diye yazmıştı:

> Bana neler hissettirdiğini ifade bile edemem. Bir sürü sözcük kendimi ne kadar iyi hissettiğimi yarı yarıya anlatmama bile yetmez. Üç gün zarfın üzerini okuyacaktım, sonra zarfı açacaktım, ondan sonraki üç gün başlığı okuyacaktım ve üç günde bir cümle okuyacaktım. Beni bir dahaki mektuba kadar idare etmeliydi.

Oysa savaş Anello'yu değiştiriyordu: "Küçük çocuklara bağırıyor..."du, "biraz katı"laşıyordu. Pirincine el konan bir Vietnamlı kadına acıyarak onu korumuştu, ama çoğu zaman, kimliği bilinmeden yapabildiği sürece kimi öldürdüğüne aldırmayacak kadar yorgundu. Arkadaşlarının anımsadığına göre, ikisi de şöyle düşünmüştü:

> Bomba fırlatıcısı iyiydi çünkü.....sizin ateşlediklerinizyüzünden insanlar ölmesine rağmen doğrudan bir şey değildi. Art arda mermiler değildi. Gözünüzü belirli bir insana dikip, onu vurup öldürmeniz gerekmiyordu. Tetiği çekiyordunuz ve bomba uzakta bir yere düşüp patlıyordu. Eğer birilerini vurursa onlar yaralanıyorlardı ya da ölüyorlardı. Anello, bomba fırlatıcısının birini doğrudan öldürmeme fikrinden hoşlanıyordu.

Anello'nun karşılaştığı başka bir sorun bu savaşın nedenini görememekti ve Viet Kong'a açıkça hayranlık duyuyordu: "Onların uğrunda ölecekleri bir davaları var, bu onların ülkesi. Bizim kazanacak hiçbir şeyimiz yok. Biz ülkeyi istemiyoruz bile," diye gözlemde bulunuyordu. Kanlı bir çarpışmanın hemen ardından, kendini bir şiirde, "yıkımın bakışına/ yakalanmış.../ bir budala" olarak betimliyordu.

"Bir günlük cehennemde/ hissettiklerimi anlatmak" istemiş ama yapamamıştı:

Gerisi her adamın
ürkmüş gözlerinde
ve kafasının oyuklarında kalır.

Başka bir şiire, "Çok fazla kan," diye başlamış ve bir haykırışla bitirmişti: "Nedensiz yere öldürüyorum!"

Bu şiirlerden anlaşılacağı gibi, Anello dökülen tüm kanların suçunu taşıyordu. Cesetlerin üzerinde oynanan ürkünç oyunları, tecavüzleri ve takımların, yalnızca, başka bir takımın "ölü rekoru"nu geçmek için nasıl "herkesi öldürmeye hazır" olduklarını anlatıyordu. Her şey tam bir "iğrençlikti, gülünç ve anlamsız bir katliamdı. Ve vicdan diye bir şey yoktu." Bundan daha kötüsü, kendisinin de benzer biçimde davrandığını gördü (13 numaralı resme bakınız). 2 Mayıs 1968'de tuttuğu günlükte, bir gün "parmak ucunda yürürken" olanları şöyle anlatıyordu:

> Yirmi yaşlarında bir adam gördüm ve (buraya gel anlamında) "La day" diye seslendim. Adam döndü ve beni gördü. Gözleri büyüdü -ve koşarak kaçmaya başladı- böylece ben de onu vurdum. Adam eliyle bağırsaklarını tutarak bir keçiyolundan aşağıya yüz metre kadar koştu. Yaptığım şeyi düşünmek midemi bulandırıyordu... Yaptığım şeyden gurur duymuyorum.

Ertesi gün, günlüğünde bu cinayeti meşru göstermeye çabaladı (ve başaramadı):

> Ben neysem oyum ya da benden geriye kalan benim, ben neysem yay gibi gerginim -kaygılıyım, bitkinim, ürkmüşüm- Ayy! Sus. Gerçekte sinirliyim ben, çünkü birkaç güne kadar izne çıkıyorum.

Suçluluk duygusuna misilleme korkusu da katılıyordu. Anello zaman zaman düşünde, yüksek otların arasından bir tepeye doğru yürüdüğünü görüyordu ve durmadan yürüyor ama bir türlü yürüyüp Vietnam'dan çıkamıyordu. Başka bir seferinde, Viet Konglu bir askerle bir tepede durduklarını görmüştü. İkisi de "araziye bakıyorlardı, öbür tepelere, mavi göğe ve çevreye bakıyorlardı", derken Anello Viet Konglu'ya şöyle diyordu: "Siz burada çok güzel bir ülkeye sahipsiniz" ve Viet Konglu, "Teşekkür ederim. Ben de gerçekten güzel olduğunu düşünüyorum," diyordu. Sonra iki asker dönüp birbirlerine bakıyor ve

birden düşman olduklarının farkına varıyorlardı. Anello, rüyada, "Birbirimizi vurduk çünkü biz düşmandık," demişti. Birkaç gün sonra, Anello bir el bombası fabrikasını aramak için bir tepeye tırmanırken öldürülmüştü. Vietnam'da ancak yedi ay dayanabilmişti ve henüz yirmi bir yaşına girememişti.[2]

Bruce Anello gibi çarpışma askerleri açısından savaşın kan dökücülüğü ile samimi törel inançları bağdaştırmanın olanaksızlığı mahvediciydi. Ama yine de, adamların savaşmayı sürdürmelerini sağlayan şey, tam da bir sürü çelişkili yasanın arasından törel bir kimlik oluşturma mücadelesiydi. "Öldürmeyeceksin" emri, kulaklarda çınlayan kesinliğiyle gerçekte en büyük katliam yasasıydı, arzuyu alevlendiren mutlak yasaktı. Dini davranış kuralları ve hukuk ilkeleri törel yasaları oluşturan geleneksel düzenlemeler korosuna ses veriyorlardı ve etkin biçimde çarpışmayı biçimlendirmekte temel oluşturuyorlardı. Savaşta, kimi öldürme eylemleri yasaktı; ama öldürme ancak yasak bir bölge belirtilerek desteklenebilir, bağışlanabilirdi.

Bireysel Suç

Ama acaba bireysel suçun askeri tarihteki yeri nedir? Aşırı bir şiddet eyleminin öznel anlamda suçlanması modern askeri öyküleme içinde susturulmuştur. Katliamın sonunda, halkın ulusal bir kefaret ödeme isteğinde bulunması sık görülen bir davranıştı, ama kişisel olarak bağışlanma arayışı rutubetli kiliselerde ve karartılmış yatak odalarında sürüyordu. Tarihçiler, savaşta bireysel sorumluluk meselelerinden söz etmek konusunda isteksiz olmuşlardır. Kimileri, savaşta kitlesel yıkım eylemleri gerçekleştiren "bireylerin törelliği"ni sorgulamanın "kuşku uyandırıcı" olacağını iddia etmişlerdi.[3] Eğer savaşanlar kendileri (bu bölümde göreceğimiz gibi) sürekli olarak kişisel sorumluluk meselesini ortaya getirmeselerdi, bu gibi kaygılar tümüyle yerinde olurdu. Gerçekten, askerler bunların üzerinde diretiyorlardı.

Bunun tersine, askeri sözcüler sorumluluk ve suçluluk konusunda açık sözlü olmuşlardır. Yalnızca kıyım olaylarında erlerin, yasal emirlere uydukları sürece, öldürmenin bireysel sorumluluğunu taşımadıklarını açıklamışlardı. Askeriye daha da ileri giderek, kurallara uyan öldürme eyleminin suçluluk doğurmaması gerektiğini belirtmişti. Birçok asker, savaşanların pişmanlık duyduklarına inanmayı reddedecek kadar ileri gitmişti.[4] Birinci Dünya Savaşı'nda sıhhiye subayı olan Robert William MacKenna doktor arkadaşlarına, öldürdüğü için "en ufak derecede rahatsızlık duyan" bir askere rastladınız mı, diye sormuştu. Tüm arkadaşları buna, tıpkı kan döktükten sonra vicdan azabı çektiklerini itiraf eden askerler olup olmadığı sorulan papazlar

gibi olumsuz yanıt vermişlerdi.[5] Amerikalı ruhbilimci Charles Bird bir saldırı sırasında askerin, artık sivillerce kabul edilen davranış kuralları tarafından yönlendirilmediğini doğruluyordu: "Asker eylemlerinin törel yönünü sorgulamaz, bunu hiç düşünmez."[6] Suç onay görünce, çabuklaştırıcı etmen olarak öldürme eylemi pek ağırlıklı sayılmıyordu. "Hayatta kalanın suçu" ya da kişinin yoldaşları öldürülmüşken yaşıyor olmasından duyulan suçluluk sık sık tartışılıyordu; "katilin suçu", ya da öldürmenin pişmanlığı belli belirsiz bir duyguydu. Örneğin, Irwing N. Berlin'in *The Journal of Nervous and Mental Disease*'de (1950), (Sinir ve Akıl Hastalıkları Dergisi) "Guilt as an Etiologic Factor in War Neuroses" (Savaş Sinircesinde Hastalık Nedeni Suçluluk) başlıklı yazısında, suçluluğun savaş sinircesi açısından önemli bir unsur olduğunu kabul ediyordu, ama Berlin pişmanlıktan, yalnızca intikam meleği olmanın doğurduğu bir duygu değil de, bir arkadaşın ölümüne gösterilen tepki (hayatta kalmanın suçu) olarak söz ediyordu.[7] Hayatta kalanın suçu üzerinde en çok, 1946'da yazan Binbaşı Jules V. Coleman duruyordu. Coleman, suçluluk duygusuna en sık, bir arkadaşının canına mal olan ortak ölümden kıl payı kurtulan adamlarda rastlandığını doğruluyordu. Buna karşıt olarak, "düşmanı öldürmekten pek suçluluk duyulmadığı" sonucuna varıyordu.[8]

Herkesçe kabul edildiği gibi, çarpışmanın en sıcak anında genellikle suçluluk duyulmuyordu. Birçok asker, çarpışma sırasında -törel benlik de dahil olmak üzere- benliklerinden bir tür kopma yaşamışlardı. Er John Doran, ilk kanlı çarpışmasının hemen ardından, 3 Temmuz 1916'da annesine yazdığı mektupta, "Hiç kendimde değilim," diye düşüncelere dalıyordu.[9] Ivone Kirkpatrick daha ayrıntılı olarak şunları anımsıyordu:

> Bedenimle ruhum tümüyle birbirinden ayrılmış gibiydi, hatta artık bedenimin içinde yaşadığımı bile hissedemeyecek duruma gelmiştim. Kabuğum, üzerlerinde hiçbir denetim sağlayamadığım, tümüyle kendiliğinden hareket eden güçlerin emrinde, oradan oraya koşarak adamları topluyor, çalıların arasında tüfeğiyle açtığı yolda ilerliyor, takımının açtığı ateşi yönlendiriyordu ve kısacası bana yerine getirmem öğretilen tüm görevlerle başa çıkmaya uğraşıyordu. Ama aklım belirgin ve ayrı bir bütündü. Kendi bedenimin üstünde bir yükseklikte dönüp duruyor gibiydim ve onun ve başkalarının yaptıklarını bir tür yansız ilgiyle izliyordum.[10]

Başkalarına göre ise akıl çarpışma sırasında duruyor, bellek ve bilinçten yoksun kalıyordu.[11] Dahası, kimi öldürme biçimi suçluluk uyandırmaya daha az yatkındı. Bu durum, daha çok, modern savaşın

kimliği belirsiz uygulamalarında görülüyordu. Örneğin, hava savaşında yükseklik ile suçluluk arasında sıkı bir bağlantı vardı, B-52 pilotları ile mürettebat, avcı-bombardıman görevindeki adamlardan daha az pişmanlık duyma eğilimindeydiler; bombardıman görevindekiler ise, kurbanlarını açık seçik görebilen nişancı helikopter mürettebatından daha az suçluluk duyuyorlardı.[12] Bu nedenle, bombardıman pilotları ve nişancıları, "çarpışma dışındaki sayıları bilinmeyen birçok korkmuş insanı" pişmanlığa kapılmadan öldürebilirlerdi.[13] Katliam sürecinde görülen böyle bir ad ve kimlik belirsizliği, Hiroşima'ya atom bombası atan *Enola Gay*'in pilotunun herhangi bir olumsuz duygusal tepkiyi bile inkâr etmesini sağlamıştır: Pilotun dediğine göre, "görevden dönüp birkaç bira ile birlikte bir şeyler atıştırdıktan sonra, kafayı vurup yatmış ve 40 yıldır bombayı düşünerek uykusuz geçirdiği tek bir gece olmamış"tı.[14]

Ama altıncı emre uymamanın verdiği suçluluk duyguları bu kadar kolay görmezlikten gelinemez. Uzak mesafeden öldürme bile suçluluk uyandırabiliyordu – bu yalnızca, suçluluk *duymamaktan* doğan bir suçluluk duygusu biçiminde ortaya çıkabiliyordu. Bombardıman pilotu Frank Elkins, kendini bu anlamda günahkâr hissetmişti. Bombalarının, her saldırıda yüzlerce Vietnamlı sivili öldürdüğünü biliyordu. Duyduğu büyük acı 1 Temmuz 1966'da günlüğüne yazdıklarından kolayca anlaşılıyor:

> Duygusal tepkiden yoksun oluşumdan derin utanç duyuyorum. Tüm olaya sanki yalnızca bir film seyreder gibi tepki gösteriyorum. Hâlâ kendimi birini öldürmüş gibi hissetmiyorum... Kendi türümden canlıları yok etmekten utanmam için parçalanmış bedenleri, kan içinde toprağı, leş kokan çukurları ve çamura bulanmış bağırsakları görmem gerekecek kadar duyarsız mı oldum?[15]

Elkins yalnız değildi: Çoğu adam için, askeri eğitimin ardından girilen çarpışma kan dökmekten duyulan pişmanlığı kökünden söküp atmasa da, köreltiyordu.[16] Boer Savaşı'ndan kalma bir şiirin sözcükleriyle:

Graspan'da bir adam öldürdüm,
Onu savaşta adilce öldürdüm;
Ve İmparatorluğun şairleri ile İmparatorluğun rahipleri
Gözü kapalı yemin ediyor doğruyu yaptığıma...
Ama öldürdüğüm adamın gözlerinin
benimkilere bakmasını durduramıyorlar.[17]

Törel tepki, Somme Savaşı'nda bir Alman'ı süngüleyen R. H. Stewart'ın durumunda olduğu gibi, sonradan ortaya çıkabilir. Stewart şu itirafta bulunuyordu:

> İlk kez yakın mesafeden bir insanı öldürmem gerekiyordu ve bunu süngüyle yaptım. Süngüm pek hafif değildi ve adam yalnızca bir gölgeydi, ama süngüyü iyice saplayınca şişlenmiş bir domuz gibi ciyakladı. Geri dönerken titremeye başladım ve gecenin geri kalanında ağaçtaki bir yaprak gibi titreyip durdum.[18]

Yabancı Lejyonu'na katılmış bir Amerikalı "Tığ gibi ince.....genç bir delikanlı"yı süngülediğini anımsıyordu. Olaydan sonra aylarca uyuyamamıştı, çünkü "delikanlının görünüşünü ve süngümün onun bedenine girişini ve düşerken nasıl çığlık attığını anımsıyordum," diyordu.[19] Kimi zaman vicdanlar misilleme korkularının etrafında dönüp duruyorlardı: "Hiçbir tilki siperi onu intikamcı bir yazgıdan koruyacak kadar derin değildi".[20] Spitfire pilotu "Bogles" bir Alman uçağını düşürdüğü zaman bu durumdaydı. Uçağın düşmesinin hemen ardından Bogles, iki 109'un ona saldırmak için, "yıldırım hızıyla geldiği"ni gördü: "Aman Allahım!" diye haykırdı, "ne yaptığımı gördüler, şimdi bunun için beni öldürecekler."[21] Jerry Samuels Ekim 1968'de Birleşik Devletler Ordusu'na yazılmıştı, "karımın ve annemin benimle gurur duymalarını sağlamak için" kararlı olduğunu söylüyordu. Ama bunun yerine, kendini savunmasız sivilleri öldürürken ve kadınlara tecavüz olaylarına katılırken buldu. Bir keresinde, kadınlar topluca tecavüze uğradıktan sonra öldürülürken Samuels tecavüze katılmasına rağmen kadınların öldürülmesine yardım etmediğinin üzerinde ısrarla duruyordu:

> Üzerine Sam Amca'nın adı iliştirilmiş büyük bir şimşek gökte belirip beni çarpacakmış gibi hissettim. Ama öyle olmadı... Birinin çıkıp, "Masum insanları öldürdünüz," diyerek bizi azarlamasını umuyordum. Ama kimse azarlamadı.[22]

Herhangi bir askeri eylemin bilinen yasallığı ihlal edilince, adamlar suçlanmaları gerektiğini daha da çok hissediyorlardı. Bir yetkilinin 1949'da yaptığı yoruma göre:

> Asker savaş kurallarına uyduğu sürece, çarpışmada görülen suçluluk tepkileri çoğunlukla ciddi değildir. Savaş kuralları asker tarafından kabul edilir ve topluluğun onayı suçluluk duygusunu önlemekte yardımcı olur. Suçluluk duygusu askerin oyuna katılmadığı

durumlarda en rahatsız edici halini alır. Bu gibi durumların çoğunda, görünüşte ciddi bir bunalım, bellek yitimi, ya da karışık sinirce bulunmasına rağmen, bunun altında yatan sorun işkence edici bir suçluluk duygusuydu.[23]

Öyleyse, kıyımlara katıldıklarını kabul eden Vietnam gazilerinin eleme kapılmaları şaşırtıcı değildir.[24] "Fred" gibi adamlar buna özellikle yatkındılar. Fred, SEAL (Sea, Air and Land Capacity [Deniz, Hava ve Kara Gücü]) takımının bir üyesi olarak Kamboçya'da yasadışı harekâtlara katılmıştı, sık sık kadınları ve çocukları öldürmesi emredilirdi, ama dediğine göre, "her görevden sonra saatlerce kusardım ve yaptıklarımızı bağışlaması için Tanrı'ya yalvarırdım".[25] İkinci Dünya Savaşı'nda bir kadın ile bebeğini istemeyerek öldüren Hawaili asker John Garcia'nın durumunda olduğu gibi, bir kural bilmeden bozulduğunda bile suçluluk duyuluyordu. Garcia, olaydan kırk yıl sonra, şu itirafta bulunuyordu: "O öldürme olayı beni hâlâ rahatsız ediyor, beni izliyor. Hâlâ cinayet işlediğimi düşünüyorum...Vurduğum o kadın yüzünden hâlâ geceleri uykusuz geçiriyorum. Hâlâ uykularım kaçıyor."[26]

Bu gibi vicdan azabı buhranlarının sonuçları askeriye açısından ciddi olabilirdi. Biraz önce gördüğümüz gibi, birçok askeri ve ruhbilimsel yorumcu suçluluğun önemini yadsımalarına karşın, eşit sayıda başka yorumcu da, bu gibi duyguların kimi zaman savaş sinircesine neden olduğunu kabul etmek zorunda kalmıştı.[27] Kaygı ve suçluluk saldırganlığı engelliyordu.[28] Kişisel vicdanın dinlenmesi askeri kurumu tümüyle tehdit edebilirdi, çünkü emirlere kendiliğinden uyulmasını zayıflatır, "ordunun ayağına köstek olmalarını göze alamayacağı düşman tutsaklar"a acımayı teşvik eder ve uykusuz, uzun gecelerde "Öldürmeyeceksin" şarkısıyla adamları iğnelerdi.[29] En azından, pişmanlık ruh gücüne zarar veriyordu.[30] Kimi savaşlarda, suçluluk, İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından İtalya'da olduğu gibi, kendi bedenini sakatlama dalgalarına bile yol açıyordu.[31] Anlaşılacağı gibi, askeri kurum bu sorunları hafifletmeyi denedi. İngiltere ve Avustralya'da geniş biçimde dağıtımı yapılan Amerikan yayını *Psychology for the Fighting Man* (1944) (Savaşanların Psikolojisi) savaşanların suçluluk duyduklarını kabul etmeleri gereksiniminin üzerinde duruyordu. Burada söylendiğine göre, savaşanlar "bununla dürüstçe yüzleşmeli"dirler yoksa "başları derde girebilir, çünkü bir çarpışma askerinin başlıca işi öldürmektir." Aynı kurulun vardığı sonuç şuydu:

Vicdan ile mantık arasındaki bu tür bir çelişkiden doğan kaygının çaresi onu anlamaktır. İnsan bir kez, bu duygunun ortalama Ame-

rikalı gibi insan yaşamına saygı duyarak yetiştirilmiş adamlarda görülmesinin doğal olacağını kavrarsa, bu kaygı onu çok fazla rahatsız etmez. İnsan birkaç kötü rüya görebilir, ama bu önündeki işi yapmasını, o iş ne kadar tatsız olsa da engellemez.[32]

Ama kabullenme her zaman doğrudan doğruya olmuyordu. Adamlar geçici olarak bir görevi yerine getiren aracılar olmaya çabalamalarına rağmen, çarpışmanın göbeğinde verilen, törel kaygıların etkisindeki kararların kafa karıştırması kaçınılmazdı. Yalnızca, savaşın meşru yasalarına uymak yeterli değildi. Gerçekten, bu kurallar öylesine çelişkili, belirsiz ve anlaşılmazlardı ki, çarpışmanın ortasındaki askerlerin çoğunlukla pek işine yaramazlardı. Savaşanlar bu durum karşısında, savaşta meşru yoldan öldürmeyi suçluluk doğuran cinayetten ayıracak kendi "deneyime dayalı kurallar"ını geliştiriyorlardı. Bu kurallar meşru askeri formüllerin benzeri değillerdi; tam tersine, bunlar esnek, avutucu ve çelişkiliydiler. Ama geniş biçimde uygulanıyorlardı. Çarpışma askerleri için suçluluk, beş türden haklı çıkarma yoluyla hafifletilebilirdi. Bunların ilk dördü zayıf genellemelerdi: İtaat; karşılık bekleme ve intikam; kişisellikten çıkarma; oyunbazlık. Bu dört mantıklı açıklamanın askeri hiyerarşi tarafından onaylanıp desteklenmesi bir rastlantı değildir. Öldürme ile başa çıkmanın sonuncu yolu askeri kurum tarafından kuşkuyla karşılanıyordu ama savaşanlar açısından en önemlisiydi: Kişisel sorumluluk. Göreceğimiz gibi, bu sınıflamalar karşılıklı olarak birbirlerini dışlamıyorlardı ve bu beş haklı çıkarma nedeni adamların törel benliklerinin pişmanlık yüklü dürüstlüğünü (sorumluluk) korurken, kendiliğinden düzensiz bir şiddet olayına, zorla, düzenli "sağduyulu" bir anlatım (mantıklı bir bahane) getirmelerini sağlıyordu.

Mantıklı Bahaneler

Kişisel suçluluk duyguları çoğunlukla, savaşanların yalnızca emirlere uydukları ve bu emirlerin meşru bir yetkili tarafından verildiklerini anımsanarak hafifletiliyordu. O yetkili, yerel komutan (bu komutanın "emri emirdir" düşüncesi, tutsakları toplayacak "zaman" olmadığında bir çukura bomba fırlatmayı haklı göstermek için ileri sürülebilirdi) ya da, daha az inandırıcı olmakla birlikte, ulusun kendisi de olabilirdi (bir Vietnam gazisinin açıkladığı gibi "yapmaması gereken" birkaç şey yapmıştı, "ama şurada oturmuş düşünürken kendi kendime, şöyle diyorum, ülkemin emirlerine uymaktan başka hiç kötü bir şey yapmadım. Hiçbir zaman kişisel olarak kötü bir şey yapmadım.").[33] Her şeye Lahey ya da Cenevre'deki yasa koyuculardan daha yakın mesafede bulunan subayların savaş alanında verdikleri emirlerle

karşılaştırılınca, askeri yasanın etkisi, suçlu vicdanların verdiği acıyı dindirmekte yetersiz kaldığına göre, resmi olarak savaş suçuyla itham edilen adamlar, hepsi benzer biçimde, üslerinin emirlerine sıkı sıkıya uyduklarını belirtiyorlardı. Vietnam Savaşı'nda Teğmen William Calley gibi adamlar, şu iddiada bulunarak My Lai katliamını yönetmelerini haklı gösteriyorlardı: "Kişisel olarak ben o gün hiç Vietnamlı öldürmedim; yani kişisel olarak. Ben Amerika Birleşik Devletleri'ni temsil ediyordum. Ülkemi."[34] "Emirlere uymak" duygusal çelişkileri en aza indirmenin yararlı bir yoluydu ve olay karşısında "uygun" davranmayı sağlıyordu: Başka bir deyişle, öldürücü bir saldırganlık içinde davranmayı. Adamların "çocuklar gibi uyuyup, tazelenmiş olarak uyanması, öldürüp korkmaması" için emirlere anında uymanın üzerinde ısrarla duran askeri öğretmenler arasında bu durum yaygın olarak biliniyordu.[35] Bunun sonucunda ortaya çıkan talihsiz durumun -subayların savaş konusunda erlerden daha çok "toplu suçluluk" duygularına kapılmalarının- üzerinde nadiren yorum yapılıyordu.[36] Emirlere uymakla, öldürme eylemi cinayetin dışında yeni bir kavram haline getirilebiliyordu.

Doğrudan emirlerin bulunmadığı durumlarda bile, savaşanlar, karşılıklılık kavramlarına dayanarak kendi saldırgan davranışlarını meşru hale sokabiliyorlardı: "Öl ya da öldür" gibi düşüncelere sığınıyorlardı. Bu mantık, çeşitli yoğunluk derecelerinde, ulustan kimliği belirlenmiş yabancılara ("kadınlar ve güçsüzler"e), arkadaşlara ve son olarak kişinin kendisine kadar herkese uygulanıyordu. Soyutlama düzeyi düştükçe, öldürme eyleminin meşruluğu artıyordu. Bu nedenle, etkin çarpışma içindeki askerler için (hatların gerisindeki propagandacıların tersine) tehdit ulusa yönelik olduğu zaman, öldürmenin meşruluğu en az ölçüde inandırıcı oluyordu.[37] Askerlerin deneyimlerine daha yakın bir düzeyde, ölümlerinin öcü alınması gereken kimliği belirlenebilen yabancılar da vardı. Bogles takma adlı İkinci Dünya Savaşı pilotu, pilotsuz uçağından atlamaya çalışan bir Alman nişancıya ateş etmekte kararsız kalmıştı. Bogles nişancının orada sıkışıp kaldığını görünce birden suçluluğa kapılmıştı – ama aşağıda sığınaklarında birbirine sokulmuş "Tehlike Geçti" işaretini bekleyen insanların, eşlerin, genç annelerin, çocukların görüntüsünü gözünün önüne getirince, adamı öldürmüştü.[38]

Öç almak, pişmanlık duygularının hafifletilmesi açısından daha da önemliydi. Çoğu adam başka bir insanı öldürmek konusunda, ancak birlikte savaştığı arkadaşlarının öldürülüşünü gördükten sonra isteksiz davranıyordu. Bu görüntüler askerlere "görülmesi gereken büyük bir hesap" yüklüyordu ve böylece "derhal eyleme geçiyorlardı".[39] Pusu nişancısı Thomas Ervine, göğüs göğüse öldürme eylemine girişmekteki yeteneğini şöyle anlatıyordu:

> Biri silahını ateşledi ve beni bacağımdan vurdu. Ben de ona ateş ettim ve onu yüzünden vurdum ve yüzünden akan kanın yanaklarından fışkırışını görebiliyordum. Hoş bir adamdı ama o bir pusu nişancısıydı ve eğer onu vurmasaydım Allah bilir kaç insan ölebilirdi.[40]

Vietnam Savaşı'nda da, benzer biçimde, öcün adaletine sık sık başvuruluyordu. Arkadaşlarının öldürülüşünü gören bir askerin deyişiyle:

> Ondan sonra kendimde korkunç bir değişiklik hissettim. Anasını sikeyim, öldürmekten çok hoşlanıyordum, bir türlü doyamıyordum. Öldürdüğüm her bir adamdan sonra kendimi daha iyi hissediyordum. Acımı biraz azaltıyordu. Bir arkadaşınızı her kaybedişinizde, bir parçanız kopmuş gibi geliyordu. Bana yaptıklarını telafi için onlardan birini vurmalıydım.[41]

Ya da, başka bir Vietnam askerinin deyişiyle, ne zaman bir yoldaş öldürülse, kişisel olarak öç alıyordu ve bu arada yoldaşlarının hayaletleriyle hep şöyle konuşuyordu: "İşte bu da senin için, yavrum. Bu anasını siktiğimin herifini dışarı çıkaracağım, siktiğimin yüreğini senin için deşip çıkaracağım."[42] Yoldaşların topluca anlamsız biçimde öldürülmesi, "düşmana karşılık vererek ve istenen biçimde savaşmaya sokulamazsa, savunmasız köylülerden düşman yaratılarak" anlamlı kılınıyordu.[43] Bu yolla keder hiddete dönüştürülüyordu.

Öç alma en etkili biçimde, asker kendi ölümlülüğü ile yüzleşmeye zorlandığı zaman yararlı oluyordu. Neil J. Smelser'ın yıkıcı davranışı belirleyen etmenler konusundaki araştırmasında ileri sürdüğü gibi, "kötülüğün en önemli özelliklerinden biri, kötülük yapan kişinin kendisine kötülük yapılacağından emin oluşudur".[44] Adamlar seçimlerinin öldürmek ya da ölmek olduğunu yineleyip duruyorlardı.[45] Kendini işine adamış katil Sydney Lockwood, bir Alman'ı geberttikten sonra kuru bir ifadeyle şöyle diyordu: "Pek hoş değildi ama, o gece birimizden biri ölecekti".[46] Pusu nişancısı Victor Ricketts de aynı düşüncedeydi:

> Kendin gibi bir insanı neredeyse göz rengini seçecek kadar yakından görmek ve bir dakikaya kadar, bir yaşamın daha zamansız biteceğini bilmek pek hoş değil. Ama kişinin nasır bağlamış olması gerek, ne de olsa bu göze göz dişe diş bir çarpışmaydı.

Ricketts daha sonra sözlerine şunları ekliyordu, "yine de, tam da tersi olabilirdi".[47] Vietnam'da savaşan adamlar da benzer bir

doğrulama yolunu seçmişlerdi. Yirmi yaşındaki Avustralyalı er, Vietnamlı bir kadını makineliyle nasıl taradığını bir gazeteye şöyle anlatıyordu: "Ya o gidecekti ya ben... Eğer mertçe davransaydım şimdi ölmüş olurdum."[48] Gerçekte, bu mantık My Lai boyutlarında bile olsa, *tüm* kıyımları kolaylaştırıyordu. Örneğin 31 Aralık 1969 tarihli *San Francisco Chronicle*'da dört çavuş Vietnam'da giriştikleri kıyımları şöyle savunmuşlardı: "Eve canlı dönmek istiyorum, eğer kendimi biraz daha 'güvencede hissetmek' için yaşlı erkekleri, kadınları ya da çocukları öldürmem gerekiyorsa, hiç düşünmeden yaparım."[49]

Eğer "o ya da ben" görüşü, vahşi şiddet eylemlerini haklı çıkarmaya yarıyorsa, düşmanın gerçekleştirdiği kıyımlar da özellikle şiddetli çarpışmaların onaylanması için kullanılabilirdi. Savaşanlar, düşmanın canının bağışlanmayacak kadar kötü olduğu konusunda inandırılıyorlardı. Birinci Dünya Savaşı sırasında kıyım öykülerinin yayımı çok kazançlı bir sanayi haline gelmişti. Gerçekten de, bu savaşta İngiltere'de yayımlanan en büyük tek kategorideki propaganda kitapları düşman kıyım eylemlerine aitti.[50] William Le Queux *German Atrocities. A Records of Shameless Deeds* (1914) (Alman Kıyımları. Utanç Verici Eylemler Belgesi) adlı kitabında iddiasını özetlerken şunu ileri sürüyordu: Hun'un "insanın yüreğine korku salan ve kanını donduran ürkünç ve kahredici bir sicil"i var. 1939-45 savaşında, en kötü üne sahip kıyım öyküleri radyoda Sir Robert Vansittart tarafından anlatılırdı. Dikkatli dinleyiciler topluluğuna yapılan yedi yayında, Vansittart Alman uygarlığını ters evrimin en güzel örneği olarak nitelendiriyor ve Alman ruhunun haset, kendine acıma ve gaddarlık olmak üzere üç nitelikten oluştuğunu söylüyordu. Almanları, en iğrenç kıyımları gerçekleştirmekten hiç vicdan azabı duymayan "kasap kuşlar" diye tanımlıyor ve bunun üzerinde uzun uzadıya duruyordu. Gerçekten, Vansittart Almanlar'ın, eğer çocuk bulamazlarsa inekleri makineliyle tarayacaklarını iddia ediyordu.[51] Vietnam Savaşı'na gelindiğinde, kıyım eylemleri ürpertici fotoğraflarla daha etkileyici biçimde temsil ediliyordu. Güney Vietnam Elçiliği'nin her yerde dağıttığı *Vietkong Atrocities and Sabotage in South Vietnam* (1966) (Vietkong'un Güney Vietnam'da Gerçekleştirdiği Kıyımlar ve Sabotajlar) buna örnek bir katalog oluşturuyordu. Burada Viet Kong, adam kaçırırken, işkence yaparken, insanları sakatlarken ve büyük sayıda Güney Vietnamlı'yı öldürürken görülüyordu. Viet Konglular, "amaca ulaşmak" için "ne denli vahşi olursa olsun tüm araçlar"dan yararlanmaya hazır, "insafsız adamlar"dı. "Ve insanlar acı çekiyorlar"dı. Her sayfada sergilenen mide bulandırıcı sahneler arasında kafası uçmuş kadınlar, palalarla öldürülmüş adamlar, bedeni makineli tüfek ateşiyle delik deşik olmuş bir bebek; rahiplerin bedenleri ve "kendini işine

adamış bir doktor ve büyük bir insansever"; bir hemşirenin dilimlenmiş göğsü; işkence görmüş bir öğretmenin cesedi; ve bebeğini emziren bir annenin ölüsü vardı. Okurlara, bu "korku tüneli"nden yürümeleri ve "resimlere dikkatli bakmaları ve Güney Vietnamlılar'ın çektiklerini anlamaları" söyleniyordu. "Komünist Viet Kong gerillaları Vietnam'ın başına gelen kötülüklerin temel nedenidir" deniyordu.[52]

Çarpışma askerleri kıyım öykülerinin dövüşme isteklerini artırdığını ve öldürmekten duydukları pişmanlığı azalttığını düşünüyorlardı.[53] Batı Cephesinde gazın ilk kez kullanım -herkes tarafından savaş yasalarına aykırı olarak düşünülmüştü (ama bu uzun sürmemişti)- savaşanların çoğunun öç almaya yemin etmelerine yol açmıştı. Batı Cephesindeki ilk gazlı saldırıya maruz kalan Kanada Destek Gücü'nden Harold Peat'ın sözleriyle:

> Pis zehiri daha az soluyanlar daha ölümcül bir nefretle dolmuştuk. Sonra toplayabildiğimiz tüm gücümüzle durmadan öldürdük. Dahası, vahşet içinde insanları katlettik. Keskin, kıvrılan süngü uçları, sopa gibi silahlar, bir zencinin düşürdüğü bıçağın hızla yerden kapılması, sapına kadar gömülmesi.....çabuk ölüm.....nefretin çabucak yayılması.....savaşma arzusu.....öç.....delilik![54]

İkinci Dünya Savaşı'ndaki toplama kamplarına ilişkin bilgilerin de benzer bir etkisi vardı. Bu kampların varlığı Batılı hükümetlerce azımsanmıştı, oysa Kasım 1942'ye gelindiğinde iyi belgelenmişlerdi ve kamplar, savaşın ileriki tarihlerine kadar öç almaya yol açan güçlü bir neden oluşturmamışlardı. O zamana gelindiğinde, öce susamışlık doyurulmaz olmuştu. Bir Amerikan tank tümeninden zenci Yüzbaşı John Long bu kamplardan birini, serbest bırakışlarını anımsıyordu:

> Bu olaydan sonra Almanlar artık kimliği belirsiz bir düşman olmaktan çıkmışlardı. Almanlar birer canavardı! O kampın ve iki tane daha başka kampın kapılarını açınca gördüklerimizi insanlara yapan birini ve onları bağışlatacak bir mazereti bugüne kadar bulabilmiş değilim. Biz onları daha önce de temizlemiştik, ama kamplardan sonra canlarını çıkardık.[55]

Avustralyalı savaş muhabiri John Bennetts Vietnam Savaşı'nı "sportmenlikten uzak" olarak yorumluyordu ama, sözünü şöyle sürdürüyordu: "Kadınlarla çocukları hiç düşünmeden bıçak ve alev makineleriyle öldüren gerillalara karşı verilen bir savaşta sportmenliğe pek yer yoktu".[56] Düşmanın cesetleri parçaladığı ve tutsak askerlere işkence

yaptığı söylentileri "korku" duygularına yol açıyordu – ama aynı zamanda "Vietnamlılar insan gibi davranmazlarsa, onlara öyle davranılması da gerekmiyordu. Uygarlık kurallarının tümü askıya alınmıştı. Ve birini vurduğumuz zaman bir insanı vurduğunuzu düşünmüyordunuz."[57] Böylece bir kısırdöngü oluşmuştu: Kıyıcılık kıyıcılığı besliyordu ve bu yüzden haklı gösterilebilirdi.[58]

Kıyım suçlamaları insanlıktan çıkarma işlemiyle bağlantılıydı. İnsanlıktan çıkarma mantığının iki yönü vardı: Bir yanda, savaşan kişi artık "medeni" bir insan değildi ve öte yanda, düşman da insan değildi. Savaşan kişiyi askeri denetimini yitirmiş olarak betimlemek önemliydi. Savaş öyküleri tekrar tekrar, adamların "gerçekten" öldürmediklerinin üzerinde duruyorlardı: Adamlar "ele geçirilmiş"lerdi ve "gerçek benlikleri"ne sonradan iade edilmişlerdi. Bir kez bir askerin süngüsü ilk düşmanının kanına bulanınca, öğrenci asker Donald Hankey'in deyişiyle, o askerin;

> "gözünü kan bürür". Tüm yaşamı boyunca barış içinde yaşayan toplumun ilkeleri ve yasaları tarafından bastırılan ilkel "kana susamışlık" tüm benliğini sarar, onu başka birine dönüştürür, durmadan öldürme arzusuyla çılgına çevirir.[59]

Bir askerin ölümcül saldırısı, "aklını tümüyle yitirdiği" ileri sürülerek bağışlanabilir.[60] Ya da "kanı beynine sıçramıştır".[61] Bir tutsağı süngüleyen bir asker şu itirafta bulunmuştu: "Elimde değildi, efendim, birden bu duyguya kapıldım; yapmamaya çalıştım, ama yapmak zorundaydım; onu öldürdüm."[62] Charles Alexander tüfeği ile süngüsünü "şeytani bir coşku"yla kullanışını, "tüm ilkel içgüdüler baskın çıkmıştı, ama muhteşem bir sabah diye düşünmüştüm" diyerek bağışlatabiliyordu.[63] Öldürmek insanın kalıtımsal bir parçası sayılıyordu, ama yalnızca kural dışı durumlar bu içgüdünün "medeni" insanı yönetmesine yol açıyordu.

Öldürülenlerin gerçekte insan olmadığı hikâyesini desteklemek de eşit ölçüde önemliydi.[64] Onlar hayvandılar – babundular, fareydiler, mikroptular, vahşi yaratıktılar.[65] Onlar yalnızca bir taktik alanın üzerindeki birer hedeftiler.[66] Ya da karanlık gölgelerdiler?[67] Onlar belli belirsiz çizilmiş "düşman" ya da bir "ideoloji"ydiler.[68] Avustralyalı zırhlı birlik askeri Simon Cole'un dediği gibi;

> Düşmanı öldürürken bir kızılı öldürüyordum... Evet belki ilk kez ölü bir Kuzey Vietnamlı gördüğüm zaman irkildim, ama ondan sonra hepsi birer ölü hayvana dönüştüler. Ya o beni vuracaktı ya ben onu ve ben bir insanı vurmuyordum. Bir yığın ideolojiye ateş ediyordum.[69]

İnsanlıktan çıkarma en iyi, açıkça "yabancı" bir düşman, örneğin, çeşitli alaya alıcı takma adlarla çağrılan Japonlar ile Vietnamlılar karşısında işe yarıyordu. Vietnam gazisi Harry O'Connor'ın sözleriyle, "Uzakdoğulu sendromu Vietnam'da gerçekten ortaya çıkıyor"du. "İnsanlara sopayla vuran adamlar gördüm, kafalarına tüfekleriyle vuruyorlardı, tanrı gibi davranıyorlardı, insanlara her istediklerini yapıyorlardı".[70]

Vietnam Savaşı'nın "ceset sayısı" insanlıktan çıkarmanın ruhsal süreçlerini biçimlendiriyordu: Avustralyalı bir nişancının Aralık 1965'te kız kardeşine yazdığı mektupta heyecanla anlattığı gibi, geçen akşam birkaç Viet Konglu öldürdüğünü umuyordu, "çünkü böylece toplam sayımız 200'e ulaşabilir".[71] Ceset sayısı askeri cesaretin başlıca göstergesi haline gelmişti, soğuk bira ve sıla izni gibi değerli ödüller vaat ediyordu. Bu gibi göstergeler ceset sayısının yüzde yüz (ya da daha yüksek) oranında abartılmasına yol açıyordu.[72] Ama ceset sayısına bağlı kalmak Korgeneral Julian J. Ewell ile Tümgeneral Ira A. Hunt gibi deneyimli subaylar ve danışmanlar tarafından savunuluyordu. Bu yüksek rütbeli iki subay 1974'te, ceset sayısının "başka bir durumda olacağından daha soğukkanlı bir yaklaşım"a yol açacağını ileri süren eleştirilere yönelik kaygılarını belirtmişlerdi. Kendilerini eleştirenlerle "doğrudan" baş edebilmeye kararlı olan Ewell ve Hunt "Sürekli Baskı Kavramı" dedikleri şeyin, düşmanı yenmek ve Güney Vietnamlılar'ı korumanın en iyi yolunun "tüm komünist düzen"e en yüksek derecede güçle karşı çıkmak olduğu varsayımına dayandığını iddia ettiler. Kendi yaklaşımlarının savaşın "vahşileştirilmesi"ne yol açtığını inkâr ederek, onun yerine daha büyük sayıda savaş tutsağı alınmasını, daha az sivilin öldürülmesini ve savaşın daha çabuk sona erdirilmesini sağladığını ileri sürdüler.[73]

Sportmenlik kavramları, belirli çarpışmalara mantıklı bahaneler bulmakta kullanıldı. Bu iki yoldan yapılıyordu. Birincisi, öldürmek bir spordu -kendi kendini doğruluyordu- ve ikincisi, spor olduğu için "oyunu kurallarına göre oynama"ya olanak tanıyordu. Savaşın bir oyun olduğu görüşü son derece yaygındı ve bilerek vurduğu ilk adamın cesedine bakmaya giden Avustralya yerlisi asker Reg Saunders'ın sözleri bu görüşü özetliyordu; anımsadığına göre, kendini "çok üzgün" hissediyordu. "Keşke ona şöyle diyebilseydim, 'Hadi, kalk bakalım ahbap, lanet olası oyunu sürdürelim'."[74]

Gördüğünüz gibi savaş, hayvan avlamaya tüm öbür sporlardan daha çok benziyordu.[75] Kan sporları ile savaş arasındaki bağlantı, 13 Kasım 1933'te *Morning Post*'ta yayımlanan, tilki avcılarını sessizlik içinde ölüye saygı duruşunda bulunurken gösteren bir fotoğrafta, açıkça anlatılıyordu.[76] Kanada Ticaret Bankası'nın eski bir çalışanı olan

çavuş J. A. Caw, Ağustos 1916'da, öldürmenin "şeytanca coşkusu"yla kısa süre önce girdiği bir çarpışma hakkında şunları yazıyordu: "Heyecan açısından adam avı tüm öbür türden avı fersah fersah geride bırakır".[77] Her iki savaşta da kusursuz piyade eri, kaçak avcı olarak betimleniyordu.[78] Ölü Japon askerleri, "-Pertwood'da açılan karışık ateşten sonra, sanki avcı çantası"na gireceklermiş gibi sırayla yere yatırılıyorlardı".[79] Başka adamlar ise, İngiltere'deki tilki avı deneyimlerini Japon askerlerini kovalamakla karşılaştırmaktan hoşlanıyorlardı.[80] Vietnam Savaşı ile ilgili, *Tracers* (Duman İzi Bırakan Mermi) adlı oyunda, zenci bir takım komutanı sahnenin ortasında durup, her iki imgeyi de kullanarak doğrudan izleyicilerle konuşuyordu:

> Onlara devriye diyorlar. Ben av birlikleri diyorum. Bizim yaptığımız da bu zaten.....avlıyoruz, öldürüyoruz ve sayıyoruz. Kaçırdıklarımız olursa, onları da sayıyoruz. Sonra yaptığımız sayıyı bildirip puan alıyoruz. Bütün bunlar nereye gidiyor? Bilgisayara bağlı büyük bir sayı tahtasına yazıldığını sanıyorum ve yüksek rütbeliler her gün oraya girip tahtaya bakıyorlar. Başlarını sallayıp "Çok iyi avlanmışsınız çocuklar" diyorlar. Kendimi nasıl hissediyorum? Benim takımım onunkine karşı. Ve bir ölü de yalnızca bir gol.[81]

Bu gibi eğretilemeler yalnızca piyade erlerinin malı olmakla kalmıyordu. İkinci Dünya Savaşı'nda, tank savaşı bile avlanmaya benzetiliyordu. Tank kovalanan hayvandı ve izlemekteki hüner çok önemliydi: "Bu durum, tehlikeli uzun diş darbelerinden güvenceli bir uzaklıkta, hırıldayan av köpekleri sürüsü tarafından kıstırılmış savunmaya hazır erkek domuzun görüntüsünü andırıyordu," diye betimliyordu bir Binbaşı.[82] Denizde bile, bir gemi "avının ardından hızla giden amansız avcı"ya benzetiliyor, ya da "avımızın tam kuyruğundaydık" deniyordu.[83]

Savaşa katılanların çoğu için hayvan avlama eğretilemesinin çekici bir yanı vardı. Bu benzetme savaşçılar ile yüksek sınıflara ait geleneksel uğraşlar arasında bağlantı kurarak onları yüceltiyordu ve onlara bir ölçüde duygusal uzaklık sağlıyordu. Dahası, insan doğası ve savaşa ilişkin yaygın düşüncelerle bağdaşıyordu: Öldürmek insani bir içgüdüydü. İnsan doğasında bulunan bir şey için suçluluk duymanın hiçbir anlamı yoktu.

Buna ek olarak, öldürme ile spor arasında ilinti kurarak, "oyunu kurallarına göre oynama" görüşüne yer veriyordu ve böylece, örneğin İngiliz askerlerinin eylemleri onurlu bir öğe taşıyabiliyordu. Bu nedenle, Paskalya ve Noel gibi büyük dini bayramlarda ve (kimilerine göre) pazar günü bile öldürmek hoş karşılanmıyordu.[84] Düşmana "adil

bir olanak" tanınmalıydı – Boer Savaşı'na katılmış bir askerin dediği gibi, öldürerek oldukça "iyi sayı" yapmasına rağmen, yalnızca birinin ruhu onu rahat bırakmıyordu, çünkü "bu bin metreden yapılmış,/ rasgele bir atış değildi./ Yapacak hiçbir şeyi yokken ona ateş ettim,/ Aramızda yalnızca bir adım vardı."[85] Uyuyan adamlar öldürülemezdi: Önce uyandırılmaları gerekirdi.[86] Ve "benzer" bir katil tarafından öldürülmek adildi – örneğin, havacılar havacılar tarafından öldürülmeliydi. J. B. S. Haldane, gözlem balonlarını düşürmekten hoşlanan bir Türk havacısının öyküsünü anlatıyordu. Bir İngiliz subayın misilleme olarak gönderdiği pamuk barutu dolu balon havacıyı havaya uçurmuştu:

> Yaptığından dolayı bu subay, Kraliyet Hava Kuvvetleri yöre komutanı tarafından, sportmenliğe aykırı davranışı için ciddi biçimde azarlanmıştı. Hiç kuşkusuz bu beyefendi, örneğin, temel olarak çarpışma dışındaki kişilerden ve hayvanlardan oluşan Türk ulaşım konvoylarının bombalanmasına pek karşı çıkmıyordu. Ama havacıların havacılar dışındaki bir şey ya da biri tarafından öldürülmesine karşı çıkıyordu.[87]

Yerdeki insanlara ateş eden havacılar da eylemlerinden tiksinti duyuyorlardı. Kara birliklerine ateş açmak zorunda kalan bir avcı pilotun sözleriyle, bu "neredeyse midesini bulandırmıştı. Onun işi öldürmekti ama o rakibini havada öldürmekten hoşlanıyordu."[88]

Hayatta Kalanın Suçu

Bu mantıklı bahanelerin hiçbiri suçluluğu kökünden yok edemiyordu: Ne şiddetin askeri çatışmalarındaki ağırlığına ne de modern vicdanın esnekliğine dayanabiliyorlardı. Savaş, adamlar onu sivil yaşam ya da yiğitlik kurallarına ne denli uydurmaya çalışırlarsa çalışsınlar sportmenliğe uygun *değildi*. Eğer savaş, binlerce adamın ileri sürdüğü gibi avlanmaya benziyorsa, bu, sporun en beceriksizce yapılan, en az doyurucu biçimiydi. Bir yorumcunun 1919'da belirttiği gibi: "Askerlerin bu savaşta karşı çıktıkları şey, ölüm nedenini mekanik, sonucu ise rastlantısal hale getiren ölme ve öldürme yöntemiydi. Askerler bunun sportmenlikten uzak bir savaş olduğu görüşünü paylaşıyorlar."[89]

Öldürmeyi haklı çıkarmak için ileri sürülen "ya o ya ben" bahanesi de eşit ölçüde inandırıcılıktan yoksundu; uzun menzil top atışı, pusu nişancılığı, tutsak almama emri ve eşit güce sahip olmayan rakipler kuraldışı kalmıyorlardı, kural oluşturuyorlardı. Savaşan bir asker

"ya onun yaşamı ya benimki" durumuna içtenlikle inansa bile, suçluluk duygusuyla kendini yiyip bitirebiliyordu – bunlardan biri, Er Daniel John Sweeney, Kasım 1916 başlangıcında nişanlısına yarım yamalak şunları anlatıyordu:

> Vurup öldürdüğüm Alman hoş bir adamdı, zavallı çocuk öldüğünde ben ordaydım. Üzüntü duydum ama söz konusu olan ya onun yaşamıydı ya benimki, o konuşuyordu ama, hiçbirimiz söylediklerinden tek bir kelime anlamadık, gerçeği söylemek gerekirse ben de gözyaşı döktüm, kendi kendime şöyle düşündüm, belki de bir annesi ya da babası, bir sevgilisi vardı, daha onun gibi birçok şey geçti aklımdan, gerçekten üzüldüm yaptığıma, ama Tanrı bilir kendime engel olamadım.[90]

Suçluluk duygusu "öl ya da öldür" sözcüklerine sığınılarak ortadan yok edilemiyordu; yalnızca köreltiliyordu.

Yüksek yetkililerin emirlerine uymanın da getirdiği tehlikeler vardı; "uygun yetke"ne demekti? Teğmen William Calley'in anılarına yazdığı girişte, Louis Heren My Lai katliamının suçunu birilerine yüklemeyi denemişti. Heren, Calley'in bu yükün bir bölümünü taşıması gerektiğini kabul ediyordu, ama "sorumluluk onunla sona ermiyordu":

> Onun bölüğü, taburu, tugayı ve tümen komutanları ile onu subay okuluna gönderenler de suçluydu. Ama bireysel sorumluluğun törel yasasına rağmen, en büyük suç, savaşın megaton düzeyinde ateş gücüyle ve serbest ateş alanları ve ceset sayısı gibi insanlık dışı uygulamalarla gerçekleştirileceğine karar veren o günkü Savunma Bakanı'na aitti.[91]

Kıyımların reklamını yapan sanayinin ardındaki maddi ve manevi yatırım büyük olmakla birlikte, bu gibi propagandaların etkileri ve nerelere ulaştığı ön saflar açısından bile abartılmamalıdır. 1943 ile 1944 yıllarında yapılan bir araştırmada Pasifik'teki ve Avrupa'daki Amerikan piyadelerinin yalnızca yüzde 13'ü, Japon ya da Alman askerlerin savaşırken ya da tutsaklara muamele ederken "iğrenç ya da insanlık dışı" sayılan yöntemlere başvurduklarını görmüş, yarısından azı bu gibi hikâyeler *duymuştu*.[92] İnsanlıktan çıkarma temel eğitimde iyi işliyordu; ama çarpışmada o kadar iyi işlemiyordu. Çarpışma durumlarında her yerde insan katliamına rastlanıyordu, bu yüzden kıyımlar güçlükle tanımlanıyordu ve çoğunlukla düpedüz görmezlikten geliniyordu.[93] Düşmanın insanın kendisinden farklı olduğu hikâyesi-

ne pek uzun süre inanmak olanaksızdı; Vietnam'da bile, savaşanlar çoğunlukla şunun farkına varmaya zorlanıyorlardı: "Biz orada savaşıyorduk, çünkü bize öyle denmişti ve onlar orada savaşıyorlardı, çünkü onlara öyle denmişti".[94] Dahası, savaşanlar kıyımlara tanık oldukları zaman, daha çılgınca bir saldırganlığa kapılmıyorlardı. Savaş Bakanlığı'nın yaydığı bir hikâyeye göre İngiliz askerlerin cesetleri Almanlar tarafından toplanıp yağa dönüştürülmek üzere bir fabrikaya gönderiliyordu ama, makineli tüfek nişancısı George Coppard'ın sözleriyle, "eğer hikâyenin amacı İngiliz birliklerini bir savaş çılgınlığı durumuna getirmek idiyse, bu tam bir fiyaskoydu. Tommy elinden gelen her şeyi yapıyordu ve yaşamından geriye bir şey kalmamıştı."[95]

Daha da kötüsü, kıyımları bildirmek üreticiliğe karşıt olabilirdi. Felsefeci William Hocking'in 1918'de belirttiği gibi:

> Onu insanın altında bir şey olarak belirlemek hiç akılcı değildir? Çünkü öfke.....ters yönlerde gelişir; cansız şeylere bile bir kişilik ve vicdan yükler. Eğer düşmanı insanlıktan çıkarırsak haksızlık karşısında uyanan içgüdüsel öfkenin ulaşacağı alanın dışına çıkarırız.[96]

Başka bir deyişle, düşmanı aşağı düzeyde bir tür olarak tanımlamak, onu eylemlerinden sorumlu tutmayı anlamsız kılıyordu, ama düşmanın lanetlenmesini sağlayan şeyin ta kendisi de işte bu sorumluluktu. İkinci Dünya Savaşı sırasında ve özellikle Japonlarla yapılan savaşta kıyım hikâyelerinin kullanılması, askeri komutanın kimi bölümleri tarafından, savaşanları savaştan ya da denetimden çıkmış uçaklardan paraşütle atlamaktan korkmaya ittiği gerekçesiyle sorgulandı.[97] Düşmanın insanlıktan çıkarılması, onu "acayip hayaletler"e dönüştürerek korku düzeyini yükseltiyordu: Askerler, düşmanların "etten kemikten" insanlar olmaları pişmanlık duyguları uyandırsa da, öyle olduklarına inandırılmayı bekliyorlardı.[98]

Engelleyici suçluluk duygularını azaltmanın bir yolu olarak insanlıktan çıkarmanın da sınırları vardı. Bu kitap boyunca gördüğümüz gibi, düşman çarpışma boyunca yalnızca öldürülmek için insan olarak görülürdü. Bu yüzden, genç bir asker, My Lai'de, kolu vurulup kopmuş bir çocuğa rastlayınca, hemen bu çocuğun kendi kız kardeşi ile aynı yaşta olduğunu fark etmişti. Genç asker şöyle düşünmüştü: "Ya yabancı bir ordu benim ülkeme girmiş olsaydı ve bir asker, aynı benim bu çocuğa baktığım gibi kız kardeşime bakıyor olsaydı. O yabancı asker kız kardeşimi vurma cesaretini gösterir miydi?" Bu sorunun yanıtı ortadaydı: "Eğer o bu cesareti gösterirse, ben de gösteririm" ve genç asker tetiği böylece çekmişti.[99] Dahası, insanlıktan çıkarma,

öldürme girişimini törel değerinden yoksun bırakabilirdi. J. Glenn Gray'in *The Warriors*'ta (1970) (Savaşçılar) belirttiği gibi, düşmanı vahşi bir hayvan gibi görmek, "yok etmenin verdiği doyumu bile azaltıyor"du, "çünkü yok edilen nesnelere değer verilmiyor"du.[100] İnsanlıktan çıkarma işleminin suçu hafifletmek ve öldürmekten zevk almayı sağlamak konusundaki kesin başarısızlığı, karşıt bir yaklaşım ortaya çıkarıyordu: Kişisel sorumluluğun kabulüydü. Gerçekten, yukarıda tartışılan, bildik mantıklı bahanelerin çelişik etkisi şuydu: Suçluluğun yıkıcı *etkisini* körleştirerek, pişmanlık duygularının sürüp gitmesine izin veriyorlardı.

Sorumluluk

Kıdemli subayların öldürmekten duyulan pişmanlığı kökünden silip atamasalar da en aza indirme girişimleri, suçluluk duygularını içlerindeki temel iyiliğin onaylanması gibi gören çoğu çarpışma askeri tarafından takdir edilmiyordu. Eğer öldürmek fazlasıyla "kolay" hale getirilirse, adamlar buna "katlanamazlardı".[101] Yenen taraf, yalnızca öldürüldükleri için değil, ama bunun karşılığında ödüllendirildikleri için de yenilen taraftan daha çok suçluluk duyuyordu.[102] Askerler, çelişkili bir biçimde, törel bir niteliğe *sahip olduklarını* vurgulayarak öldürme becerilerini koruyorlardı. Adamların rastlantısal ve törel aracılar olduklarının üzerinde durulması önemliydi. Savaşanlar öldürmekten dolayı suçluluk duymaları *gerektiğine* kuvvetle inanıyorlardı: Onları "insan" yapan ve daha sonra sivil topluma geri dönebilmelerini sağlayan bu duygunun ta kendisiydi. Suçluluk duymayan adamlar biraz insanlık dışıydı, ya da deliydi; suçluluk duymayan katiller töredışıydı.[103] Son çözümlemede, insanlar eylemlerinin sorumluluğunu yüklenmeliydiler. Onbaşı Tom Michlovic, Teğmen William Calley'in My Lai kıyımının sorumluluğunu üzerine almamak için ileri sürdüğü üç varsayıma karşı çıkıyordu:

> Simgesel olarak "ileri atılmak" yüzünden törel sorumluluğumdan kurtulmuş oldum;
> Bir askerin vicdanı hiç yoktur ve yalnızca emir altında hareket eder;
> Ve eğer aynı koşullar altında bulunsaydım, ben de soğukkanlılıkla o köylüleri katlederdim.

Onbaşı daha sonra şöyle diyordu:

> Ben de, Calley gibi, bir bireyim; ve eğer Vietnam'daki piyade erliğim sırasında törel bakış açımı tümüyle yitirmişsem, bu benim suçumdur, askeriyenin ve hele ülkemin hiç değil.[104]

Ya da başka bir Vietnam gazisinin dile getirdiği gibi: "Eğer siz bunu yaptığınızı kabul ederseniz ve bunun yanlış olduğunu da kabul ederseniz, o zaman biraz da suçluluk duymayı kabul etmelisiniz".[105]

Bu bölümün başında gördüğümüz gibi, askeri ruh hekimleri savaşanların suçluluk duygularını yadsımalarını destekliyordu ve gazilerin çektiği güçlüklerin yalnızca "uyum sorunu"ndan kaynaklandığında diretiyorlardı.[106] Vietnam savaşından sonra bu işlem, Amerikan diline özgü bir deyişle, "sorumsuzlaştırmak" olarak damgalandı – başka bir deyişle bu, savaş gazilerini, eylemlerini dış etkenlerin sonucunda gerçekleştirdiklerine inandırmak ve eylemlerinden duyacakları herhangi bir kötü duygunun "hayatta kalanların suçluluğu"ndan ya da "saldırgan içgüdüleri ifade etme"nin, yani öldürmek yerine genel olarak saldırgan davranmanın doğurduğu pişmanlıktan kaynaklanması demekti.[107] Böylece, yasak saldırganlık içgüdülerinin farkına varmaktan doğan suçluluk ile insan öldürmekten doğan suçluluğu birbirinden ayırt etmeye yarayacak hiçbir şey yoktu.[108] Eski bir askeri papazın deyişiyle: "Eğer birisi suçsuz kadınlarla çocukları havaya uçurmuş ve hiçbir kötü duyguya kapılmamışsa, geriye halledilecek mesele kalmamış demektir".[109]

Bir sonraki bölümde göreceğimiz gibi, askeri ruh hekimliği çevrelerinde bu görüşün ne kadar etkili olduğuna şaşmamak gerekir. Hükümet kurumları, ruh hekimliği ve ruhbilimi konularındaki araştırmaları parasal yönden destekliyordu ve böylece, dikkati savaşın akıldışı şiddetinden başka yere çekmekle ve eski askerlerin sivil topluma olabildiğince hızlı (ve ucuza mal olacak biçimde) "uyum sağlamaları"nı kesinleştirmekle yakından ilgileniyordu. Bağımsız araştırmacılar bile gazileri, törel aracılar olmak yerine kurbanlar olarak tanımlarlarsa, parasal desteği daha kolay sağlayacaklarını anlamışlardı. Buna ek olarak, ruhbilimsel sınıflamalar insanların vicdanlarını ele almakta yetersiz kalıyordu. Vietnam Savaşı sırasında askeri ruhbilime hâkim olan Freud tarzı görüşler, törelliği, çocukluktaki yasakların biçimlendirdiği ve "temelde bireysel öze yabancı" bir tür toplumsal müdahale olarak değerlendiriyordu. Böylece suçluluk, "ders alınacak bir şeyden çok, kaçıp kurtulunacak bir şey, geçmişe yönelik acı verici ama yerinde bir karşılıktan çok, bir hastalık" haline gelmişti.[110]

Oysa 1960'lardan başlayarak birtakım ruh hekimi, ruhbilimci ve sosyal görevli, Vietnam gazilerini etkileyen duygusal sorunlara suçluluğun iyileştirici gücünün üstünde durarak karşılık vermeye başladılar. Kişinin davranışlarının sorumluluğunu yüklenmesi, Vietnam Savaşı'ndan sonra, ruhsal sorunları olan gazilere uygulanan tedavinin bir parçası haline geldi. Arthur Ejendorf, Jay Lifton, Peter Marin ve Chaim F. Shatan gibi terapistler "konuşma tedavisi"nin (ister bir

terapistle ister topluluk içinde olsun) yeterli olmadığını ileri sürmeye başladılar: Suçluluk herkesin önünde sergilenmeyi gerektiriyordu. Shatan'ın 1973'te dediği gibi:

> Gaziler, tiksindikleri bir savaşta işledikleri cinayetlerin ödülü olarak aldıkları madalyaları Kongre'nin merdivenlerine fırlatarak suçlarının bir bölümünden simgesel olarak kurtuldular. Büyük siyasal etkilerine ek olarak, bu gösterilerin sağaltım açısından derin anlamı vardır. Gaziler emir altında hareket etmek yerine, Vietnam'da ellerinden zorla alınan olaylar -ve kendi yaşamları- üzerindeki denetimi yeniden ele geçirmek için kendi başlarına eylemlere giriştiler.[111]

Suçluluk ve pişmanlık ayinleri, adam öldürmenin törensi âdetlerini geri getirdi: En çıldırtıcı acısından arınmış suçluluğu kucaklayarak adam öldürmeye olanak tanıdı.

Savaşan insanlar yalnızca devletin intikam kolu olmadıkları gibi karşı çıkılması olanaksız, her yerde bulunan, törel bir evrendeki piyonlar da değillerdi. Onlar kendi törel evrenlerini yarattılar ve, bunu ne ölçüde yaptılarsa, katıldıkları öldürme eylemlerinin sorumluluğunu da o ölçüde taşırlar. Bu görüş, suçluluğu, kökünden yok edilmese de en aza indirilmesi gereken rahatsız edici (ve tehlikeli) bir engel olarak gören askeri kurumun görüşüne karşıttı. Kabul etmek gerektiği gibi, savaşanlar törel ölçütler uygulamalarına rağmen, bunu tutarlı biçimde yapmıyorlardı ve çarpışma sırasında korkmuş bir asker, meşru öldürmeyi neyin oluşturduğuna ilişkin inancına göre davranmayabiliyordu. Oysa, savaş boyunca adamların aklı başında kalmalarını sağlayan ve acı verici suçluluk ile hissizleştirici vahşete karşı dayanaklı kalmalarına yardımcı olan şey, meşru olan ile meşru olmayan öldürme eylemlerinin arasındaki ayrımdı. Askerlerin uyguladıkları kurallar her zaman siviller, politikacılar ve çarpışma dışındakiler tarafından uygulanmıyordu, ama başka bağlamlarda dehşet ve tiksinti ile karşılanacak eylemleri kalıcı kılmak ve sonunda kabul ettirebilmek için gerekliydi.

8. BÖLÜM

SIHHIYECİLER VE ASKERİYE

Ve ben –
Bir maymun gibi anlaşılmaz sesler çıkarıyorum.
Ama ne diyebilirim ki, ne yapabilirim?
Söylenecek ya da yapılacak bir şey yok.

Shawn O'Leary, "Shell Shock", (1941)[1]
(Top Mermisi Şoku)

7 Temmuz 1916'da Arthur Hubbard, artık neden Fransa'da olmadığını annesine açıklayabilmek çabasıyla, acı içinde kalem kâğıda sarıldı. Hubbard savaş alanlarından alınıp, top mermisi şokunun etkisinde East Suffolk ve Ipswich Hastanesi'ne götürülmüştü. Kendi deyişiyle, sinir bozukluğu "yaşamı boyunca unutamayacağı korkunç bir görüntü"ye görgü tanıklığı etmesine bağlıydı. Annesine şöyle diyordu:

> Tutsak almamak için kesin emir almıştık, yaralı olmak bir şeyi değiştirmiyordu, ilk işimi onların tellerinin bir bölümünü kesip çıkarınca yaptım, derin çukurlarından çıkan üç Alman'ın üzerine mermilerimi boşalttım, Almanlar'ın her yeri kötü kanıyordu, onların acılarına son verdim. Acımam için yalvardılar, ama ben emir almıştım, onlar biz zavallı çocuklara hiç acımıyorlardı.....bunu düşününce aklım başından gidiyor.

Arthur Hubbard'ın ailesine yazdığı mektupları, Somme Savaşı sırasında öbür erlerin yüzlercesinin yazdığı mektuplardan ayıracak pek bir şey yoktu. Hubbard'ın 1. Londra İskoç Alayı'ndaki etkin askerlik hizmeti, Mayıs 1916'dan Temmuz 1916'ya üç ay sürmüştü. İlk mektuplarında neşeli ve güven vericiydi: "Burada harika insanlarla birlikteyim" ve "hepimiz sağ salim geriye döneceğiz, hem de bu yıl

bitmeden". Ama cepheye ve çarpışmaya yaklaştıkça, Hubbard'ın mektuplarının havası değişmeye başlamıştı. Yağmur, çamur, bit, fareler ve "çok yorucu işler" canını sıkıyordu. Savaşın başından beri birlikte olduğu arkadaşı Isaacs "yaşlı bir adam" gibi görünmeye başlamıştı, "bu kadar çabuk sinirlerinin bozulması çok yazık". Arthur cephedeki yaşamdan şöyle söz eder olmuştu: "Tam bir cehennem.....insan burada olaylara tanık olmadan nasıl bir şey olduğunu hayal edemez" ve ailesi 8.30'da masa başında oturmuş, iyi bir kahvaltının tadını çıkarırken ve "ben Hunlar tarafından cehenneme dönüştürülen bu iğrenç yerde millerce ötedeyken," diye düşündükçe mektupları yeni ve buruk bir havaya bürünmüştü.

Bu baskının altında titreyen tek adam kendisi değildi: Çarpışmadan birkaç gün önce Hubbard, olması beklenen katliama katılmamak için kendini ayağından vuran bir adamın yardımına gidişini anlatıyordu. Hubbard kendini "perişan" hissettiğini açıklıyor, ama kız kardeşlerine şunu itiraf ediyordu:

> Size bir sürü yalan söylemek istemiyorum, eğer gerçekten daha sık söz edilseydi, şu anda savaş olmazdı sanıyorum, insan buraya varınca, sizi kıskıvrak ele geçiriyorlar ve istedikleri gibi davranıyorlar.

Bundan iki gün sonra Hubbard siperden çıktı. Dördüncü hendek hattına dek savaşarak ilerlemeyi başardı, ama o gün öğleden sonra saat 3.30'da Hubbard'ın taburu Almanlar tarafından tümüyle ortadan yok edilmişti. Hubbard canlı canlı gömüldü, toprağı kazarak dışarı çıktı ve ardından gelen geri çekilme sırasında, makineli tüfek ateşiyle neredeyse öldürülüyordu. Bu korkunç savaş alanının ortasında, yere yığıldı.

Canlı canlı gömülmesi ve (aralarında Isaacs'ın da bulunduğu) arkadaşlarının topluca öldürülmesi, açıkça sinir bozukluğuna yol açan nedenler arasındaydı, ama katliam sırasında kendi duyduğu suçluluk dolu saldırganlık da bu nedenler arasında ağırlıklı yerini almıştı. Kaygı içindeki ailesi için Hubbard'ın düşmanı anlatışındaki ani değişim çarpıcı olmalıydı. Daha önce yazdığı mektuplarda yalnızca "Hunlar"dan söz ederken, göğüs göğüse çarpışarak öldürmeyi anlatırken, yaşamlarının bağışlanması için yalvaran üç tutsak birden "Almanlar" oldular.[2]

Er Arthur H. Hubbard'ın öldürme eylemine gösterdiği sarsıcı duygusal tepki az görülen bir olay değildi. Daha önce gördüğümüz gibi, çoğu çarpışma askeri kendilerinden beklenen öldürme eylemleriyle başa çıkmayı başardılarsa da, (Hubbard gibi) birkaç adam, öldürme-

nin "kafalarını yerinden oynattığı"nı görüyorlardı. Bu sıkıntıyı çekenler ile onlara bakan askeri hizmetliler, ruhsal çöküntünün yarattığı bozukluklara mantık ve anlam katmak için çabalıyorlardı. Sivillere özgü değerlerin bu duruma uygulanması anlamsızdı, yalnızca adamların duyarlılığını yok etmeye yönelik militarist ruh, parçalanmış kişiliklere ters yüz edilmiş bir dirlik ve düzen sağlayacak ölçüde esnekti.

Sinir Bozukluğuna İlişkin Askeri Tutumlar

Savaşın ve çarpışmanın yarattığı duygusal gerilimin ölçüsü belirlenemez. Eğer bu ölçü belirlenebilseydi bile, sıhhiyede çalışanların oluşturduğu veriler yararsızdır ve çoğunlukla ruh hekimliğine dayalı çözümlemelerden kaçınılır, organik sınıflamalara dayalı "daha emin" teşhisleri tercih edilir.[3] Ordu komutanları bu yaklaşımı, ruh hastalığının önderlik yeteneklerine kötü yansıyabileceğinden korktukları için destekliyorlardı.[4] Çoğunlukla yetersiz ya da hiç bulunmayan, ruh hastalıklarına ilişkin eğitim ve savaş koşullarında gereken çabuk teşhis, kesin kayıt tutulmasına verilen önemi azaltıyordu.[5] Kimi hastanelerde, örneğin, Pleiku'daki 71. Evacuation Hospital'da, Vietnam Savaşı sırasında "ruh hastaları"na ruh hekimliği ya da ruhbilim eğitimi almış görevlilerin bakacağına ilişkin en ufak bir kandırmacaya bile girişilmemişti.[6] İstatistikler güvenilmezdi (baş ağrısına beyin sarsıntısı, çarpışma yorgunluğu, ya da işten kaytarma denebiliyordu) ve tahliye işlemlerindeki farklılıklar iklim koşullarının ve arazinin değişikliklerini yansıtıyordu (örneğin, hendekte uzun süre durmaktan ayakları şişip ağrıyanlar birden artınca, hastanedeki ruh hastalarını topluca boşaltıyorlardı), duygusal çöküntünün yanı sıra görülen bir yara da istatistiklerde yer alıyordu (bu durumda öncelik, yaraya tanınıyordu).[7]

Sıhhiye çalışanları çoğunlukla hastalığın niteliği konusunda anlaşamıyorlardı. Bu gibi bir karmaşanın boyutları, bir araştırmacı 1947'de, on dört askeri ruh hekiminin, bir askeri hastaneden rasgele seçilmiş 200 ruh hastasını yeniden muayene etmelerini isteyince ortaya çıkmıştı. Isidore S. Edelman, her on hastadan dördünün başlangıçtaki teşhislerinden tümüyle farklı sınıflara sokulduklarını gördü. Hastaların yüzde 14'ü için ruh hekimleri türsel sınıflamada anlaştılar, ama tam hastalık konusunda aynı görüşü paylaşmadılar. Hastaların yalnızca yüzde 44'ünün tam hastalığı konusunda anlaşmaya vardılar. Teşhislerin üçte birinde görülen temel anlaşmazlık, hastanın bir sinirceye mi yoksa akıl hastalığına mı yakalandığı konusundaydı ve iki olayda, bir ruh hekimi akıl hastalığı derken bir başkası hiçbir akıl hastalığına rastlayamadı.[8] Bu durum, emekliliğin koşulları düşünülerek karar verilmesi yüzünden daha da kötüleşmişti. Eleştirel ruhçözümlemeci

William Needles, İkinci Dünya Savaşı'nda Deniz Piyadeleri Branşında görev yaparken, sinirceli adamlara "akıl hastası" teşhisi koyması için kendisine yapılan baskılardan duyduğu şaşkınlığı anımsıyordu. Needles'ın gördüğü gibi bunun nedenleri çoktu, ama "ulusal borç korkuları" "ağır basıyor"du. Ne de olsa, meslektaşları şunu ileri sürüyorlardı:

> Gerçekler hastalık belirtilerinin yaşam boyu süreceğini gösterirken, neden bir adamı, ona sinirce damgasını vurarak emeklilik maaşından yararlanacak biçimde niteliyelim? Neden onu akıl hastası sayarak tazminat olasılığını ortadan kaldırmayalım?[9]

Başka bir deyişle, askeri ruh hekimleri teşhis koyarken işin ekonomik ve idari yönlerini de akılda bulunduruyorlardı.

Sinir Bozukluğunun Doğası ve Nedenleri

Bu sınırlamalara rağmen, savaşta büyük sayıda adamın akıl sağlıklarını yitirdikleri için askeri açıdan yarasız hale geldikleri açıktır. Çöküntünün derecesi savaşa, savaş sahasına ve birliğe göre değişiyordu. Örneğin, 1942-43'te, Arakan'da Japonlar'a karşı yürütülen harekâtta, 14. Hint Tümeni'nde herkesin birer ruh hastası olduğu söyleniyordu. Buna karşılık, bu savaşta Avustralya birliklerinde görülen ruhsal çöküntü yüzde 5 kadar azdı.[10] Oysa tümüne bakıldığında, 1914-18 savaşında ihraç edilenlerin yüzde 25'i, 1939-45 savaşındakilerin ise yüzde 50'si "ruh hastası" olarak belirlenmişti. Kore'de düşman ateşiyle ölebileceklerin iki misli adam, ruh hastası olabiliyordu, çünkü savaşanların yüzde 25'ten fazlasına "ciddi" ruh hastası teşhisi konulmuşken yalnızca yüzde 12'si öldürülmüştü.[11] Vietnam Savaşı'nda görülen sinir bozuklukları başlangıçta şaşırtıcı ölçüde azdı. Sık dinlenme süreleri, sınırlı görev turları, çarpışmanın niteliği (bir duralamanın izlediği kısa çatışmalar), yaralıların etkili biçimde taburcu edilmesi, uzun süren topçu atışlarının bulunmayışı ve "çabukluk, beklenilirlik, sadelik ve merkezcilik" ilkelerine dayalı ruh hekimliği politikasının başarısı, *çarpışma görevindeki* adamların yüzde 2'sinden azının ruh hastalığı çekmesi anlamına geliyordu. Ama öbür savaşların tersine, Vietnam gazilerinin sivil topluma döndükten sonra çok daha fazla sıkıntı çektikleri görülüyordu. Oranlamalar arasında büyük farklar vardı, ama 829.000 gaziyi inceleyen National Vietnam Veterans Readjustment Study (Ulusal Vietnam Gazileri Topluma Uyum Araştırması) gazilerin dörtte birinin Post-Traumatic Stress Disorder (PTSD) (Travma Sonrası Gerginlik Bozukluğu) çektiğini ortaya çıkarmıştı. Erkek gazilerin yüzde 15'i ile kadın gazilerin yüzde 8'i tam anlamıyla bir PTSD

çekiyordu ve hem erkek hem kadın gazilerin yüzde 8 ile 11 arasında bir oranı yaşamlarını olumsuz yönde etkileyen ama pek PTSD teşhisine uymayan belirtilerin sıkıntısını çekiyorlardı.[12] Meksika asıllı ve zenci Amerikalılar'ın aynı işi yapan beyazlardan daha çok sıkıntı ve gerginlik duydukları ortaya çıkmıştı.[13]

Her kişi açısından, çekilen sıkıntı başkalarınınkine benzemiyordu: Her baş ağrısı, özel bir bilinçaltının ayrı, gizli bir bölümünden çıkıyordu; her geçmişe dönük anı, farklı tanıdık mekânlarla ve iblislerle doluydu; her uykusuz adam çok kişisel bir ahenge uymuştu. Kişinin karıştığı öldürme eyleminin türü iç sıkıntısının niteliğini belirliyordu. Düşmanı yüzünden süngüleyen askerler kendi yüz kaslarında denetleyemedikleri tikler geliştirdiler; düşmanlarını karınlarından bıçaklayanlar ise mide kramplarına tutuldular.[14] Pusu nişancıları görmez oldular.[15] Savaşanların hepsi denetlenemeyen ishalden yakınıyorlardı.[16] Katliamdan uzun süre sonra görmeye devam ettikleri kabuslarda süngülerini düşmanın bedeninden çekip çıkaramıyorlardı.[17] Bir piyade yüzbaşının yakındığı gibi, bu kabuslar, "süngülediğim bir Boche'un korkunç biçimde ekşitip buruşturduğu yüzü, bir konuşmanın ortasında açık seçik gözümün önüne geldiği" zaman bastırabiliyordu.[18] Katliam sonrasında çoğunlukla uykusuzluk ve iştahsızlık çekiliyordu.[19] Kabuslar yalnızca savaş sırasında görülmüyordu. Ateşkesten sonra rahatsızlık çekmeye başlayan Birinci Dünya Savaşı askerlerinden Rowland Luther'ın açıkladığı gibi, "kendini tamamen bırakmış" ve delirmişçesine, savaş deneyimlerini yeniden yaşayarak yemek yiyemez olmuştu.[20] İkinci Dünya Savaşı'nda, yirmi üç yaşındaki bir piyade eri, bir düşman askerini süngüleyerek öldürdükten sonra histerinin verdiği duygusal rahatlamaya sığınmıştı: "Babam bana hiçbir zaman öldürmememi öğretmişti".[21] Aynı savaş sırasında, William Manchester bir Japon askerini öldürüşünü anlatıyordu. "Ağladım" diye anımsıyor ve kekeleyerek ekliyordu, "üzgünüm":

> Sonra üstüme başıma kustum. Yarı hazmolmuş hazır tayın fasulyelerinin önümden aşağıya aktığını gördüm, dumansız barutun üstüne kusmuk kokusunu aldım. Aynı anda başka bir kokuyu fark ettim; donuma işemiştim.[22]

Bu anlatılanlara rağmen, yukarıda verilen örnekler "sıradan" ruh hastaları değillerdi. Çöküntüye uğrayan askerlerin çoğu hiç kimseyi öldürmemişti. Birinci Dünya Savaşı'nda ele alınan bir grup İngiliz askeri örneğinde görüldüğü gibi, sinirceye yakalanmış bu adamların yalnızca yüzde 20'si ateş altında bulunmuşlardı.[23] Eylül 1939 ile Haziran 1944 arasında terhis edilen İngiliz askerlerinin yalnızca yüzde 35'i

"savaş görev"i "neden"i ile terhis edilmişlerdi. Hastaların sırasıyla yüzde 40'ı ile yüzde 15'inde "bünyesel" ve "hastalıkla ilgili" nedenler göz önüne alınmıştı.[24] Avustralyalı ruh hekimleri de benzer sonuçlara varmışlardı. *Medical Journal of Australia* (Avustralya Tıp Dergisi) adlı yayında çıkan 1945 tarihli bir araştırmada, ruh hastalarının yüzde 60'ı düşmanla hiç yüz yüze gelmemişti ve Yeni Gine'deki harekâtta, bunların üçte ikisi çarpışma ya da hava saldırılarına katılmamıştı.[25] Bu araştırma, çocukluktan gelen baskılar, cinsel ve ailevi uyumsuzluklar gibi savaş öncesi sorunların üzerinde duruyordu. Dahası, bu doktorların ileri sürdüğüne göre, çarpışmada bulunmuş ruh hastalarında buhranı çabuklaştıran, öldürmekten duyulan suçluluk (ya da korku) değil ölüm korkusuydu.[26] Gerçekten de, bu kitap boyunca gördüğümüz gibi, çoğu yorumcunun dikkatini çeken şey adamların başka birini öldürürken duydukları *rahatlıktı.* Bir ruh hekiminin 1918'de gözlemlediği gibi:

> Günümüzde, önceleri yaratılışlarında pervasızlığın ve kana susamışlığın izlerine rastlanmayan ve kendi rahatlıkları ile güvenliklerine olağan bir ilgi gösteren aklı başında, sıradan yurttaşlar olan milyonlarca adam kendilerini olağanüstü tehlikelere atmakla kalmayıp, aşırı rahatsızlıklara memnuniyetle katlanıyor ve köpeklerin ya da kedilerin bedenlerine uygulanacak benzer işlemler karşısında gösterecekleri tiksintiye hiç kapılmadan insanlara zarar verme eylemlerine girişiyorlar.[27]

Öldürme eylemiyle baş edemeyenler sapma gösteren bir topluluktu. Ruh hekimleri korkarak ortaya çıkardılar ki, öldürmelerine izin verilmediği için çöküntüye uğrayanların sayısı, öldürme eyleminin gerginliği altında çöküntüye uğrayanlardan daha çoktu. Kiminle çarpıştığını bilmeden yapılan savaş adamlara "çok az bir doyum", çok ufak bir kişiselleştirilmiş öldürme olanağı tanıyordu. Ruhbilimci John T. MacCurdy'nin Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda dile getirdiği gibi, daha önceki savaşlarda adamlar kendilerini ölüm tehlikesine atmışlardı, ama;

> daha etkin harekâtların verdiği heyecan, kişisel cesaret coşkusunu duyurabilecek, etkin biçimde göğüs göğüse çarpışmanın doyumundan daha sık yararlanma olanağı (ölüm tehlikesini) telafi etmişti.

Askerler, bir kez "çarpışmada bireyselliğin tümüyle yitirildiği"ni fark edince "heyecan duymaktan yoksun" ve cesareti kırılmış bir duruma geliyorlardı. Modern asker adı sanı bilinmeyen aracılarla karşı

karşıya getiriliyordu ve bu askerin saldırganlığı da uydurma bir kimliğe sahipti. Bunun sonucunda, ruhbilimcilerin uyardığı gibi, askerlerin düşmana karşı acıma duygusu besleyebilme tehlikesi vardı ("ki bu da bir askerin yapabileceklerini doğal olarak en çok kısıtlayacak bir duyguydu").[28] Çarpışma sırasında insani duygular etkin savaşçı rolünün yitimiyle baş edemezdi.

Saldırgan eğilimlerin çıkış bulamayışı, daha sonraki savaşlar sırasında birçok ruhbilimcinin ileri sürdüğü gibi, askerleri ruhsal bozukluk tehlikesiyle karşı karşıya getiriyordu.[29] Binbaşı Marvin F. Greiber, çarpışma dışındaki askerlerin en yüksek düzeyde ruhsal bozukluk çektiklerini, çünkü işlerinin sakin niteliğinin onlara doyum sağlamadığını saptamıştı.[30] İkinci Dünya Savaşı gibi hareket gerektiren ve savaşanların saldırganlıklarını dışa vurmalarına olanak sağlayan savaşlar, "durağan" çekişmelerden daha az gerilim yaratma eğilimindeydiler.[31] Gerçekten de savaş yorgunluğunun, çoğunlukla temel "dövüş ya da kaçış" tepkisinin önünü kestiği iddia ediliyordu. Askerlere ne savaşma ne de kaçma izni tanınmadıkça, onlar da bu durum karşısında sakatlayıcı bir duygu olan derin bir kaygıya kapılıyorlardı.[32] Arakan harekâtı sırasında, bir askeri ruh hekiminin bildirdiğine göre, "insanlar avlama ve avlanmanın daha doğal gerginliğine, ağır top ateşine ve bombalamaya olduğundan daha iyi uyum sağlıyorlardı."[33] Ortama iyi uyum sağlamış askerler kaygı ve düşmanlık duygularını, bunların kaynağını (belirlenmiş düşmanı) yok etmeye girişerek dışa vuruyorlardı: İkinci Dünya Savaşı'nın son yılında iki araştırmacının vardığı sonuca göre, düşmana saldırganlık gösteremeyen askerler sinirce belirtileri sergiliyorlardı.[34] Askeri harekâtları inceleyen çağdaş bir gözlemcinin sözleriyle: "Tehdit altında edilginlik sıkıntıyı artırıyordu".[35]

Öte yandan, top mermisinin yarattığı şokun, sinirlerin gördüğü fiziksel zarara dayandığının sanıldığı Birinci Dünya Savaşı'nın ilk yıllarında canlı canlı gömülmek ya da ağır bombalama altında kalmak gibi bedensel sarsıntılar "sinirsel" çöküntüye getirilebilecek kabul edilebilir açıklamalar sayılırken, korku ve suçluluğun sinircenin gelişiminde payı azdı. Ama sıhhiye subayları, ruhsal etkenlerin çöküntü yaratmaya yeterli neden oluşturduklarını giderek daha çok vurgulamaya başlamışlardı. Bir kez bu etkenlerin varlığı kabul edilince, korku ile öldürme eyleminin kendisi birden önem kazanıyordu. Freudyen ruhbilimin yaygınlaştırılmasında önemli rol sahibi, British Psycho-Analytic Association'ın (İngiliz Ruhçözümleme Derneği) başkanı, Ernest Jones'ın açıkladığına göre, savaşın oluşturduğu "medeni ölçütlerin geçerliğine resmi olarak son verme" durumuna katılmaları için insanlara izin verilmekle kalınmıyor, aynı zamanda insanlar desteklenerek;

> medeni anlayışa tümüyle iğrenç gelecek türden bir davranışa itiliyorlar... Daha önce yasaklanmış ve saklı, gaddarca, insafsız, canice ve benzeri içgüdüler büyük bir etkinliğe itiliyorlar ve Freud'a göre, tüm sinirsel bozuklukların temel nedeni olan ve çelişkinin bir yanının "bastırılması" yoluyla halledilen eski ruhsal çelişkiler artık daha güçlü kılınıyor ve insan, bu çelişkilerle tümüyle farklı koşullarda yeniden baş etmek zorunda kalıyor.[36]

Bunun sonucunda, "sivil yaşamın zihinsel tutumuna geri dönüş" çok ciddi ruhsal sarsıntılara neden olabiliyordu.[37] Bu durum özellikle piyade askerleri arasında geçerliydi, çünkü onlar, örneğin denizcilerden farklı olarak, yok edici içgüdülerinin sonuçlarını daha çok görebilirlerdi.[38]

Öldürme eyleminin duygusal çöküntünün nedeni olabileceği düşünülmemekle birlikte, özellikle ruhçözümlemeci ruh hekimleri, kimi zaman, ikisi arasında bağlantı kuruyorlardı. Örneğin, John T. MacCurdy hem Amerika'da (Birinci Dünya Savaşı'nda Cornell'de Ruhbilimsel Tedavi dersleri vermişti) hem İngiltere'de (İkinci Dünya Savaşı'nda Cambrigde'te ruhsal tedavi öğretmişti) önemli bir danışmandı. *The Psychology of War* (1917) (Savaşın Ruh Hali) adlı yapıtında MacCurdy, yüceltmenin adamların kaygı duymadan öldürmelerini sağlamaktaki önemini vurguluyordu:

> Vahşice ifade edilecek olursa, öldürmekten zevk alamayan duyarlı birey çifte gerginliğe kurban gitmeye mahkûmdur ve kısa sürede, buʻişe karşı, hemen korkuya dönüşecek bastırılamayan bir nefret geliştirir. Bir kez korku ortaya çıkınca, tek kaçış yolu teslimiyet ya da hastalıktır.[39]

Öbür ruh hekimleri de iddialarını benzer nedenlere dayandırıyorlardı. Dr. Edward W. Lazell'in 1919'da, Washington Society for Nervous and Mental Disease'e (Washington Sinir ve Akıl Hastalıkları Derneği) açıkladığı gibi, bir asker kendini öldürmekte haklı olduğuna inandırsa bile, "çocukluktaki kusursuz ben ülküsü" bu denli ani ve kökten bir yön değiştirmeye direnecektir ve bilinç düzeyinde aklına savaş açacaktır. Birey savaşta, öldürme dürtülerine uymaya zorlanıyordu. Saldırgan ve acı vermeye yönelik içgüdülere konmuş yasağın birden kaldırılması, ölüm bilincinin bastırılma ya da yüceltilme bulunmayışı ile birlikte kimi adam için dayanılmaz bir gerginliğe neden oluyordu.[40] Joseph D. Teicher (1953) ve Gregory Zilboorg (1943) annesinin sevgisi için yarışan erkek çocuğun savaşta öldürme gereği yüzünden kesintiye uğrayan, babasına yönelik suçluluk dolu ölümcül

nefretine sahne olan anneye yönelik cinsel düşlerin önemini vurguladılar. Askerler çarpışmaya, askeri görevlerinin öncesine dayanan düş ürünü bir cinayetin suçluluğu ile yüklü vicdanlarla giriyorlardı. Eğer anneye duyulan cinsel isteğe ilişkin güçlü suçluluk duyguları varsa, ölülerle özdeşleşecek ve iğdiş edilmek ya da ölüm ile cezalandırılmaktan korkarak edilginliğe ve düşlere sığınacaklardı.[41]

İnsanların öldürme korkusunu bastırma ya da yüceltme yeteneksizliğinin, belirli koşullarda ve belirli topluluklarda meydana gelme olasılığının daha fazla olduğuna inanılıyordu. Açıkça görüldüğü gibi, çoğu adam yalnızca silah arkadaşlarına duyduğu bağlılık yüzünden savaşmayı sürdürmeye itildiğine göre, ruh hastalarının sayısı düşük tutulacaksa topluluk ruh gücü ve "saldırı ruhu" yüksek olmak zorundaydı.[42] Uykusuzluk, genel yorgunluk ve ülküsel yanılsamalardan arınma, öldürmenin ruhsal baskısı altında adamların direncini kırmaya özellikle yatkındırlar. Kimi savaş sahalarında, uyku ciddi bir kaygı konusuydu – 1945'te İtalya'da olduğu gibi, tüfekli piyadelerin üçte biri gecede dört (ya da daha az) saat uyuyordu.[43] Bu tüfekli erlerin, kendilerine cephe dışında düzenli dinlenme süreleri tanındığı zaman, ciddi ruhsal bozukluklar göstermeden iki misli daha uzun zaman etkin kalabilecekleri ortaya çıkarılmıştı.[44] Yurtseverlik konusunda uğradıkları düş kırıklığı da adamları duygusal çöküntüye hazırlıyordu. İkinci Dünya Savaşı'nda bu durum, çarpışma gerçeğinin, hava savaşına ilişkin düşsel efsanelere karşıt olarak, birçok genç pilot açısından fazlasıyla düş kırıklığına uğratıcı olduğu hava gücünde özellikle ciddi bir sorundu.[45] Son olarak, kıyımlara yalnızca görgü tanıklığı etmekten çok katılmak, ciddi ruhsal çöküntü tehlikesini büyük ölçüde artırıyordu.[46]

Genel olarak inanıldığına göre, çarpışmada çöküntüye uğramaya iki tür adam daha yatkındı: Korkaklar ve "kadınsı" erkekler. Birçok sıhhiye subayı ruhsal çöküntünün korkaklığın bir biçimi olduğuna inanıyordu.[47] Gerçekten, kimi adam çarpışmadan kaçmak için delilik taklidi *yapıyordu*.[48] Edward Casey, Birinci Dünya Savaşı'nda, top mermisi şoku altındaymış gibi davranarak daha fazla görev yapmayı ertelemeyi başaran, hasta pozu yaparak işten kaçan eski bir askerdi. Casey sıhhiye subayının onu nasıl hipnotize ettiğini anlatıyordu:

> Baraj ateşinden önce anımsadığım her şeyi ona anlatmak zorundaydım. O benim her sözümü bir deftere yazıp, bana sinir bozukluğu şikayetimi anlatırken, konuşarak ona yalanlar uydurur duruma geliyordum.[49]

Vietnam Savaşı'nda zenci tüfekli er Haywood T. "The Kid" Kirkland de, çarpışma yüzünden aklını kaçırmış gibi yaparak, şerefli bir

biçimde terhis edilmek konusunda eşit ölçüde başarılı olmuştur.[50]

Gerçek duygu ve niyetlerini saklayan bu gibi kişiler kuraldışı olmakla birlikte, top mermisi şoku gibi teşhislerin "korkuya şerefli bir ad" taktığına ve "zayıf kişiler"in "serinkanlılık"la hasta pozu yaparak işten kaçmalarını teşvik ettiğine yaygın olarak inanılıyordu.[51] Muvazzaf ordu subayları en sert görüşün öncülüğünü yapıyorlardı. Bir "eski kurt"un 4. Ordu sinir uzmanına dediği gibi: "Eğer bir adam yoldaşlarına ihanet ederse vurulmalıdır. Eğer o bir kaçıksa, vurulmak için daha da çok nedeni var demektir!"[52] Sıhhiye subayları, hastalığın askeriyede istenen bir şey olabileceğinin çok iyi bilincindeydiler. Sinirce belirtilerinin abartılması ya da icadı, bir adamı tümüyle askerlik görevinin dışında bırakmasa da, tehlikeli görevlerden muaf tutabilirdi.[53] Kraliyet Donanması ruhsal danışmanlarından birinin 1947'de dediği gibi:

> Ruh ve sinir hastalıkları hekimleri, sürekli olarak yetersiz olabileceği görülen bir adamı elde tutmak, ya da çürüğe çıkarıp kaçışı kolaylaştırarak kötü bir örnek yaratmak arasındaki ikilemle karşı karşıyadır.[54]

Hasta numarası yapan kişi ile gerçekten sinirceli olanı ayırt etme çabaları, genel olarak, insan gücü gereksinimi ve birliğin ruh gücüne ilişkin uygulama nedenlerine dayanıyordu.[55]

Son olarak, ruh hekimleri savaş baskısı altında çöken bir adamın "kadınsı" olduğunu belirtmekten hiç bıkmıyorlardı. John T. MacCurdy, klasik ders kitabı *War Neurosis*'de (1918) (Savaş Sinircesi) yirmi yaşındaki bir erin çektiklerini anlatıyordu. MacCurdy, bu asker savaş öncesinde "sinirce belirtileri" göstermemesine rağmen, yine de onun "yapısında anormalliğe bir yatkınlık sergilediği"ni belirtiyordu. Bunun kanıtı şu gerçekte yatıyordu, asker;

> biraz yufka yürekliydi ve hayvanların öldürülmesini görmekten hiç hoşlanmıyordu. Toplumsal yönden, biraz fazlaca kendinin bilincindeydi, içine kapanıktı ve tamamen normal, yaramaz bir oğlan olmak yerine arkadaşlarından daha erdemli bir çocuk olmuştu. Kızlara karşı her zaman çekingen olmuş ve evlenmeyi hiç düşünmemişti.[56]

Başka bir deyişle, "normal" erkekler, öldürmek için gereken ruhsal yetiye sahiptiler, çünkü serttiler, hayvanların öldürülmesini görmekten rahatsız olmuyorlardı, birer genç olarak yaramaz ve arkadaş canlısıydılar ve karşı cinsle etkin ilişki içindeydiler.

İkinci Dünya Savaşı'na gelindiğinde, bu gibi basmakalıp tipler

daha da yaygınlaşmıştı. "Savaşmaktan, kadınlara özgü bir umutsuzluk ve hiddet duyarak sakınan" "toplumsal ve duygusal yönden olgunlaşmamış askerler", Madison kökenli çok saygın bir ruh hekimi olan Philip S. Wagner tarafından 1946'da küçük görüldüler. Wagner bu askerlerin edilgin "yalıtımı"nın Naziler'in kendilerine düşkünlüğü kadar bencilce olduğunu ileri sürdü. Wagner'in bu adamları anlatmak için kullandığı sözcükler sertti: Onlar kendine hayran "yapmacıklı", annelerine aşırı bağımlı ve yalnızca "kişisel zevk" peşinde kimselerdi. Bu gibi "toplumsal ve duygusal gelişimi engellenmiş" bireylerin, çarpışma dışı bırakılarak ödüllendirilmelerinden kaygı duyan Wagner, bu kişilerin derhal savaş alanlarına geri gönderilmelerini ve hastalık belirtileri yeniden ortaya çıkarsa disiplin cezası ile tehdit edilmelerini önerdi.[57]

Ruh Hekimlerinin Rolü

Adamların, (ister korkaklık, kadınsılık, ister "gerçek" delilik olsun), güçsüzlük yüzünden görevlerini yerine getiremedikleri bir ortamda, Ruh hekimliği mesleği iki açıdan önemliydi: Ruh hekimleri, savaşa törel geçerliğini kazandırmak için olduğu kadar, sapma gösterenleri "iyileştirmek" için de oradaydılar. Bu işlevlerden ilki azımsanmamalıdır. Ruhbilimciler ve ruh hekimleri törel açıklamalardan kaçınmıyorlardı: Bunları kendi kimliklerinde canlandırıyorlardı. Bu işlev geleneksel olarak din adamlarınca yerine getirilirdi ama, onların sorumluluklarının birçoğu, bilinçli olarak papaz rolünü ve dilini benimseyen sosyal bilimcilere aktarılıyordu.[58] Askeri eğitimin kendisi, 1944'te National Research Council (Ulusal Araştırma Konseyi) tarafından bastırılan *Psychology for the Armed Forces* (Silahlı Güçler için Ruhbilim) adlı ders kitabına göre, "uyumsuz vicdanın tedavisi"ne dönüşmüştü.[59] Kore'deki savaşta, "tinsel rehberlik" sıhhiye subaylarınca yürütülmüştü.[60] Vietnam Savaşı'na gelindiğinde psikoloji ve psikiyatri daha önceleri dine atfedilen birçok görevi devraldı.[61] Veterans' Outreach Program (Gazilere Ulaşma Programı) yöneticilerinden birinin deyişiyle: "Biz yalnızca danışman değiliz; aynı zamanda papazız. Askerler bize yardım istemek için olduğu kadar günahlarının bağışlanması için de geliyorlar."[62]

Askeriye açısından, törel sorumlulukların bir bölümünü papazların üzerinden alıp veri toplayıcılarına ve "kafa doktorları"na vermenin belirgin yararları vardı. Ruhbilimciler bu dönemde sivil toplum içinde çok daha az güvenli bir yere sahiptiler ve isteyerek askeri hiyerarşilere boyun eğiyorlardı. *The Army Combat Forces Journal* (1955) (Ordu Çarpışma Güçleri Dergisi) adlı yayında yazan bir toplumbilimcinin halinden memnun bir tavırla onayladığı gibi, sosyal bilimcilerin askeriyeye

sağladığı bilgi, her zaman, "onu akıllıca ve yapıcı bir tutumla kullanacak olan meslekten bir askerin denetimi ile gözetimi altında" kalmalıydı.[63] Bu sosyal bilimciler savaş törelliğini benimsemekten memnundular. Eğer, (İngiliz ruhbilimci Dr. Charles Stanley Myers'ın sözleriyle) "hava pilotlarının, çocukların ve kadınların bombalanmasına karşı çıkışları" sayılacaksa ve savaş nedeniyle ruhsal bozukluklar yaşayan adamlara (maaşların, duygusal yetersizlikleri karşılığında verildiği ileri sürülerek) emekli maaşı verilmeyecekse, askeriyenin bu adamlara umutsuzca gereksinimi vardı.[64] İkinci Dünya Savaşı sırasında ruhbilimciler tarafından elden ele dolaştırılan "Reactions to Killing" (Öldürmeye Tepkiler) başlıklı bir ders metni, onların törel işlevine iyi örnek oluşturur. Bu ders metninde, tutsakları öldürmek gerektiği belirtiliyordu; askeri ruhbilimcilere ve öbür subaylara eğer adamlar tutsak öldürmekten çekindiklerini dile getirirlerse, bu adamlara, törel sorumluluklarını yüksek bir yetkiliye yükleyerek suçluluklarını hafifletmelerinin öğütlenmesi söyleniyordu: Başka bir deyişle, "emirlere uymak" öneriliyordu. Suçluluk dolu adamlara tutsakları katletme eyleminin "topluluk tarafından paylaşıldığı" ve yalnızca kişiyi ve yoldaşlarını değil, aynı zamanda "uygarca ülküleri" korumak için gerekli olduğu anımsatılmalıydı. Her şeyin ötesinde, tutsakların öldürülmesinin "kana susamışlığın ifadesi" olduğunu ima eden en ufak belirti yok edilmeliydi.[65] Demek ki, askeri ruhbilimciler açısından çarpışma dışındaki insanların öldürülmesi, törel bir mesele olmaktan çok yalnızca modern savaşın bir gerçeğiydi. Askeri hizmetler bünyesindeki *dini* danışmanların insan kanı dökmenin meşrulaştırılmasına ilişkin uygulamaları ne olursa olsun, onlar "haklı savaş" konusunda dinsel kavramlara göre eğitilmişlerdi. Sosyal bilimler, böyle bir benzer yetkeye sahip törel yasadan yoksundu. Gerçekten, bu bilimlerin ana dallarında -(örneğin, içgüdü kuramlarında ve ruhçözümlemede)- öldürmek, insan ruhunun kaçınılmaz temel bir parçası olarak görülüyordu. Öbür dallar -örneğin, davranışçılık- silahlı güçlerin çok beğendiği bir faydacılıktan yanaydılar. Verilen bu gibi güvenceler ciddi dinsel konuların parçası olamazdı, ama papazların günlükleri okununca anlaşılacağı gibi, onların çoğu ruhbilimi kucaklıyor, pişmanlık ve bağışlanma konularına ilişkin geleneksel dilden vazgeçiyorlardı.[66]

Ne de olsa, savaş girişiminin meşrulaştırılması, savaşla baş edemeyen adamların iyileştirilmesinden daha az önemliydi. Hastalık çekenlerin sayısı, (Birinci Dünya Savaşı sırasında İngiliz Devlet Bakanı'nın deyişiyle) "eski askerlere verilecek maaşlara ilişkin yasayla ulusa çok büyük bir kaynak" sağlamak için ruh hekimlerine başvuran emeklilik maaşlarından sorumlu yetkilileri dehşete düşürmüştü.[67]

İyileştirme Yöntemleri

Başlangıçtan beri iyileştirmenin amacı, en çok sayıda adamı en kısa zamanda göreve geri döndürmekti. Birinci Dünya Savaşı'nda top mermisi şokundan hastaneye yatan adamların beşte dördü askeri göreve hiçbir zaman dönemediler: Bu denli yüksek olan "kalıcı etkinliksizlik" düzeylerinin düşürülmesi zorunluydu.[68] Subaylara yol göstermek ve adamların hastalıklarını iyileştirmek için sıhhiye çalışanlarının kitlesel olarak harekete geçirilmesi böylece başlamış oldu ve böylece İkinci Dünya Savaşı'na gelindiğinde Amerika'da çalışan doktorların yüzde 40'ı, ulusun insan gücünün yüzde 8'i ile, yani üniformalı on iki milyon adamla ilgilenmek üzere etkin göreve çağrılmıştı.[69]

Birinci Dünya Savaşı sırasında ruhsal çöküntüyü organik olarak görmekten ruhsal olarak görmeye geçilmesinin, iyileştirme açısından kaçınılmaz sonuçları olmuştu. Eğer ruhsal bir çöküntü "sinirlerin felç olması" demekse, o zaman masaj, dinlenme, perhiz ve elektrik tedavisi öneriliyordu. Eğer ruhsal bir neden belirtilmişse, "konuşma kürü", hipnoz ve dinlenme iyileşmeyi çabuklaştırırdı. Durum ne olursa olsun, (Birinci Dünya Savaşı'nda, iyileştirme yöntemlerinin yüzde 30'unu oluşturan)[70] uğraş yolu ile iyileştirme ve "erkeklik düşüncesinin aşılanması" şiddetle tavsiye ediliyordu. Bootham Park, York'taki sıhhiye şefinin 1920'de dediği gibi, hasta "rahatsızlığıyla erkekçe yüzleşecek duruma getirilmeli"ydi.[71] Adamların, kol gücüne dayalı işler yoluyla sertleştirilmeleri gerekiyordu.[72]

Gördüğümüz gibi, İkinci Dünya Savaşı'na gelindiğinde aşırı yorgunluk çöküntünün başlıca nedeni olarak görülmeye başlanmış, bu da kuruma, 1942'den başlayarak yorgunluk merkezleri kurulması ve bir adamın dinlenme dönemleri olmadan savaşta geçireceği zamanı sınırlayan politikaların oluşturulması için fikir vermişti.[73] Buna bağlı olarak, karşılıklı konuşma ve ruhsal tedavi yöntemleri de çok kullanılıyordu ve son derece gözdeydi. O dönemden başlayarak, insülin ve barbitüratlar gibi ilaçlar faydalı bulunmaya başlandı.[74] Narkoanaliz, hastaya sodyum amital ya da sodyum pentotal gibi hipnotik ilaçların etkisinde sorular sormayı ya da ruh çözümlemesi yapmayı içeriyordu. Hastaya, uykusunu getirecek ve unuttuklarını anımsamasına yardımcı olacak ilacın verildiği söylenirdi. Bir kez hasta uyuşturulunca, iyileşmesine inanması için ona şiddetli telkin yapılırdı. Bir rapora göre bu yöntem, hastaların yüzde 95'inde başarılı sonuç vermişti ve "gerçek" histeriyi hastalık pozu yapanlarınkinden ayırt etmekte son derece yararlı olmuştu.[75] "Telkin" adamların ölüm tarlalarına dönmelerini sağlamak için daha sinsice yollardan da kullanılabilirdi. Böylece, yorgunluk merkezlerinden birinde, aşırı heyecanlı davranışlar gösteren bir asker hastanede tutulmuştu, çünkü birkaç tane daha "piç"i öldürmek

için cepheye gönderilmek konusunda yaptığı taşkın çağrılar, daha az istekli ama son derece telkine açık hastalara da bulaşıyordu.[76]

Ya ayrıca ya da ilaçlarla birlikte elektroşok tedavisi de özellikle piskoz, şizofreni ve hastalık yaratıcı durumların iyileştirilmesi için kullanılıyordu. Bu tedavi küçük taşınabilir jeneratörler yoluyla uygulanıyordu. Kraliyet Ordusu Sıhhiye Kolu'nda görevli Er Frederick Bratten'ın sözleriyle, bu "hiçbir anestezi uygulanmadığı için çok rahatsız edici bir deneyimdi... Güçlü voltaj yüzünden, ara sıra, çene kemiği ya da bacak ve kol kemikleri kırılıyordu".[77] Tedavinin yalnızca hastaya yaramakla kalmadığı söyleniyordu. Yarbay Louis L. Tureen ile Binbaşı Martin Stein'in 1949'da söyledikleri gibi bu;

> ruh hastalarının, olduğunca güvenli ve gelişmiş maddi olanaklara gerek duyulmadan iyileştirilebilmelerini sağlıyordu. Malların yok edilmesini ve hastalarla çalışanların yaralanmasını en aza indiriyordu. Hastaların taburcu edilmesini çok daha kolay hale getiriyordu. İlaçların ve odaya kapatmanın dikkat çekecek ölçüde az kullanılmasını sağlıyordu.[78]

Avustralyalı ruh hekimleri reçeteyle verilen ilaçlara, özellikle anti-depresanlara ve sakinleştiricilere fazlasıyla güvenmeyi sürdürüyorlardı,[79] ama genelde, İkinci Dünya Savaşı'nın sonundan başlayarak ve özellikle Vietnam Savaşı'nda olduğu gibi, iyileştirme yöntemleri üç sınıftan birine sokulabilirdi: Anında tedavi, savaşa yakınlığın sürdürülmesi (bu, adamlar çarpışmadan ne denli uzak tutulurlarsa, yeniden birer savaşan askere dönüştürülme olasılıklarının da o denli azalacağı inancına dayanıyordu) ve acil şifa konusunda sürekli güven sağlamak.

Sivillerin ve Tıp Mesleğinden Kişilerin Tutumları

Görünüşe bakılırsa, ruhsal çöküntüye uğrayanların, korkaklık lekesini taşımaktan, birer asker ve erkek olarak itibarlarının ağır bir darbe yediğini kabul etmekten başka yapacak şeyleri yoktu: Onlara acıyan pek olmuyordu.[80] Büyük bir bombardımandan ya da özellikle kanlı bir saldırıdan sonra, eğer savaşan kişi gerektiği gibi davranmışsa, duygusal "zayıflık" belirtileri görmezlikten gelinebilirdi,[81] ama çarpışmanın ortasında bu kişilere çok daha az anlayış gösteriliyordu. Birinci Dünya Savaşı'nda korkmuş bir askere Tommy'nin biri "Git saklan, lanet olası küçük korkak!" diye küfrediyordu.[82] Vietnam'da, ağlayan bir adam silah arkadaşları tarafından tekmelenir, sarsılır ve dövülürdü; korkaklığın bir virüs gibi yayılmasından korkulurdu.[83] Ruh hastaları da eve döndüklerinde pek fazla anlayış bekleyemezlerdi. Birinci

Dünya Savaşı'nda, top mermisi şokundan şikayetçi İngiliz askerlerinin getirildiği Netley Hastanesi'ne ulaşan adamlar sessizce karşılanıyorlardı ve insanlar "tarifi imkânsız bir utanç" içinde başlarını önlerine eğiyorlardı.[84] İkinci Dünya Savaşı'nda ruh hastası olan adamların aileleri ve arkadaşları ile ilgili gözleme göre bu adamların yakınları;

> adamların çektiği sıkıntılara pek anlayış göstermiyorlardı, çünkü âdet olduğu gibi geleneksel görüşe sahip çıkarak tüm genç adamların, savaş zamanında, "kahraman" kesilmelerinin ve kendilerinden istendiğinde öldürmekten ya da öldürülmeyi göze almaktan çekinmemelerinin görev olduğuna inanıyorlardı.[85]

Bundan sonraki bölümde ele alınan ordu papazları gibi, ruhbilimciler de öldürme suçluluğunun altında ezilen adamları küçümsüyorlardı. Yüzbaşı James Henry Dible, sinirleri zayıf adamların onu "katlanılmaz derecede" "çileden çıkardıkları"nı ve onları "yaşama dair, oturaklı birkaç bilgece söz" ederek yanından "tekmeleyip uzaklaştırmak" istediğini yazıyordu.[86] US Army Medical Departmant (Birleşik Devletler Ordusu Sıhhiye Sınıfı) İkinci Dünya Savaşı'nda doktorların sinirceli hastalara karşı anlayış göstermediklerini kabul ediyordu, bunun nedeni kısmen doktorun orduda bulunmaktan memnun olmayışıydı: "Eğer ben bundan kurtulamıyorsam, tanrı bilir, sen de kurtulamayacaksın," diye yemin ediyorlardı.[87] Neden yardım için bir ruh hekimine gitmediğini açıklayan bir Vietnam gazisinin deyişiyle:

> Bakın, cezalandırılmaktan ölesiye korkuyordum... Gerçekten korkuyordum: "Eğer ne olduğunu söylersem, kendimi Fort Leavenworth'te kaya kırarken bulabilirdim.....ya da belki asılmış, ya da bir infaz mangası tarafından vurulmuş olabilirdim." Bundan korkuyordum. Çünkü.....birini öldürmüştüm.[88]

Dahası, ruh hekimleri ve öbür sıhhiye subayları, öldürme baskısı altında çöküntüye uğrayan adamlara giderek daha düşmanca davranır olmuşlardı. Birinci Dünya Savaşı sırasında doktorlar arasında biraz daha anlayışlı bir tutum belirmişti. Gerçekten, top mermisini konu eden standart kitaplardan birinin yazarları, sinir bozukluğu çeken bir askerin aklını yitirmediğini ama aklını fazlasıyla kullanmanın ağırlığı altında ezildiğini söyleyecek denli ileri gitmişlerdi: Bu askerin duyuları "işlevlerini acı verici bir verimlilikle yerine getiriyorlar"dı.[89] İçgüdü kuramcılarına göre, sinir bozukluğuna uğrayan çarpışma askeri, çoğunlukla, daha yüksek "uygarlık" düzeyine sahipti. Oysa İkinci Dünya Savaşı'na gelindiğinde, saldırganca davranmamanın kendisi

bir ruhsal bozukluk olarak görülür olmuştu. Öldüremeyen adamların "durgun ve geri" olduklarına inanılıyordu. Bu adamlar, "yurtseverlik, savaş kazanma seçeneğini takdir etmek, gelenek" gibi "karmaşık düşünceler"i anlama yeteneğinden yoksun kişilerdi ve "Hıristiyan görüşü"ne uygun yetiştirildikleri için, "bu görüşün tam tersine uyum sağlama yetisi"ne sahip değillerdi.[90] Öldürmek yüzünden duygusal çelişkiler yaşayan adamlar "ruhsal yönden yetersiz bireyler"di ya da "kurtarılma"ya gereksinim duyan "etkinlikten yoksun kişiler"di.[91] Baskıya dayanamadıklarına göre "çocuksu"ydular, "kendine hayran"dılar ve "kadınsı"ydılar.[92] Franz Alexander'a göre barışçılık, "marazi bir olguydu.....kendini yok etme isteklerinin mantıklı bir engellenmesi"ydi. 1941'de *The American Journal of Sociology*'de (Amerikan Sosyoloji Dergisi) çıkan bir yazısında, şunu ileri sürüyordu:

> Geçmişte ve günümüzde her an her yerde sergilenen insan saldırganlığına gözlerini kapayan her kimse, bu gerçekle yüzleşmek istemeyen biridir. Eğer normalin altında -çevresindeki olayları kavrayamayacak- bir zekâya sahip değilse, gerçeklerle yüzleşememesinin duygusal bir nedeni olmalı ve sinirceli biri sayılmalı.[93]

Bu gibi kişilerin bu rahatsızlıkları "iyileştirilmeli"ydi ve onlar öldürme eylemi karşısında "hayvanlara özgü değil insana özgü" bir davranışta bulunmaya zorlanmalıydılar.[94] Adamlar ülkeleri için yalnızca kol bacak ya da canlarını değil, "yürek"lerini ve "sinir"lerini de vermeye hazır olmalıydılar.[95] Ruh hekimleri yalnızca hastanın gereksinimlerini değil, ama "hâlâ tepelerde savaşı sürdüren genç"inkileri de düşünmeliydiler. Birleşik Devletler Deniz Piyadeleri Gücü'nden Albay Eugene R. Hering, Kore Savaşı'nda sıhhiyede çalışan arkadaşlarının tutumunu şöyle özetliyordu:

> Donanma Sıhhiye Sınıfı'nın özdeyişi şuydu: "Olabildiğince çok sayıda adamı, olabildiğince çok gün, olabildiğince çok silahın başında tutmak." Ordu amacını daha özlü biçimde dile getiriyor: "Savaşma gücünün korunması" ve Hava Gücü: "Onları uçar durumda tutun". Bunlar içi boş tümceler değildir; tüm koşullarda, hastalara her günkü muamelemizde bu deyişlerin doğruluğunu yineleyelim.[96]

Bu tutumun haklı gösterilmesi güç değildi. Savaş zamanında bir ulusun, askerlerinden ülkeleri için kollarını, bacaklarını, gözlerini ya da canlarını olduğu kadar "sinirleri"ni de vermelerini istemeye hakkı olduğu açıkça biliniyordu. Sivil uygulamalara karşıt olarak, "öznel

şikayetler" görmezlikten gelinmek zorundaydı: Amerikalı bir doktorun öğütlediği gibi, eğer "sağlam patolojik ve fizyolojik kavramlar"a dayalı bir teşhis konulamıyorsa, hastayı hemen göreve döndürmeyi ertelemenin özürü yoktu.[97] Buna ek olarak, savaş yorgunu bir adamı cepheye geri dönmeye zorlamak adamın çıkarınaydı, çünkü eğer uzaklaştırılsaydı, "birliğine ve arkadaşlarına dönemediği için, kendine verdiği işkence edici cezanın bir parçası olarak hastalığını devam ettirebilirdi".[98]

Bireyden çok topluluktu önemli olan.[99] Yüzbaşı J. C. Dunn ders verirken, "tabur sıhhiye subayının başlıca görevi, savaşta görevden kaçılmasını engellemektir," diyordu ve bu görev "kişiyi geçici olarak incitse"de yerine getirilmeliydi.[100] Bundan on yıl sonra, Perry Point Gaziler Hastanesi danışmanı ve Madison Üniversitesi Tıp Okulu'nda ruh hekimliği profesörü Yarbay Philip S. Wagner benzer bir yorumda bulundu. Wagner okurlarına, askeri ruh hekimlerinin tek bir amacı olduğunu ve bunun da, kişinin hâlâ "savaşmaya yarayacak fazladan bir güç"e sahip olup olmadığının belirlenmesi olduğunu anımsatıyordu. Ruh hekimi, ne "tedavi" ve (hastanın) çarpışma görevinde birkaç gün daha bulunabilmesi için katlanacağı ruhsal acıdan duyulan kaygı, ne de sonuçta hastanın kişiliğinde görülecek etkiler" ile ilgilenmeliydi.[101] Eli Ginzberg bütün bunları özetleyerek, sosyal bilimcilere, savaşta "mesleki kararlarının topluluğun ruh gücü ile verimliliği üzerindeki etkilerini düşünerek, insani yaklaşımlarını tek tek hastalara göre ayarlamak" gerektiğini öğütlüyordu.[102]

Sıhhiye Sınıfının Askerileştirilmesi

İsteseler de sıhhiye subaylarının cömert davranabilmelerinin bir derecesi vardı. Ruhbilimciler silahlı güçler bünyesinde çok az bağımsızlığa sahip olduklarını biliyorlardı. Ruhbilimsel araştırmaların parasal yönden desteklenmesi askeri gereksinimlere sıkı sıkıya bağlıydı ve büyük etkiye sahip Human Resources Research Organization (İnsan Kaynakları Araştırma Kurumu) bile, "askeri" amaçlardan uzaklaşırlarsa para desteğinin çekilmesiyle tehdit ediliyordu.[103] Benzer bir biçimde, (ruhbilimciler ile toplumbilimcileri çalıştıran bir daire olan), Information and Education Division of the War Department (Savaş Bakanlığı İstihbarat ve Eğitim Dairesi) araştırmalarını, "yönetim politikası ile uygulanması üzerinde *anında* etkisi görülen belirli somut bulgular"ın gerektirdiği "somut sorunlar"la sınırlamıştı.[104] Ruhbilimcilerin askeri suç işleyenlere verilecek uygun cezalara ilişkin yorum yapmaları, suçlunun akli nedenlere dayanarak mahkemeye çıkarılması gereken durumların dışında yasaktı.[105] Askeri toplumbilimci Morris Janowitz'in "aydınlanma modeli" ve "mühendislik modeli" dediği araştırma türleri arasında çekişme yoktu.[106]

Dahası, askeriye beğenmediği her şeyi düpedüz susturuyordu. Öbür subaylar gibi sıhhiye subayları da, "gevşek" bulunurlarsa disiplin cezasına tabi tutuluyorlardı. Örneğin, Büyük Savaş'ta 97. Piyade Taburu 11. Sınır Alayı'nda sıhhiye subayı Teğmen G. N. Kirkwood, taburundaki adamlar saldırı yapamayacak denli duygusal ve bedensel yorgunluk içinde olduklarını söyledikleri zaman onları desteklediği için azarlanmış, küçük düşürülmüş ve görevine son verilmişti. 32. Tümen komutanının sözleriyle:

> Tedavi ettiği hasta ve yaralı adamlara acımak bir doktor açısından iyi bir özelliktir ama, bir sıhhiye subayı komuta subayına adamlarının askeri bir harekâtı yürütemeyecek durumda olduğunu söylememelidir. Adamların ön saflarda bulunuşu, çağırıldıkları her göreve uygun olduklarının kanıtıdır.[107]

1943 başlarında, askere alınan adamlardan daha çok askerin ruhsal bozukluklar yüzünden terhis edildiği bir dönemde, ruh hekimlerinin ruh hastalığı dışında herhangi bir nedenle ordudan ihraç önermelerine izin vermeyen bir emir çıkarıldı.[108] Vietnam Savaşı'na gelindiğinde, askeriyenin bu otoriter tutumu, Donald B. Peterson gibi deniz piyadelerini ruh hekimlerine sert ve ödünsüz davranmaya zorlamaya yöneltti, çünkü eğer hekimler "savaşma güçünü korumak" konusunda başarısız olurlarsa, bunu sıhhiyenin dışındaki subaylar başarırdı.[109] Vietnam Savaşı'nda eylemci doktorlar, askeri rollerine direnip askere alınmış adamlara görevden kaçmaları için yardım girişiminde bulunduklarında, askeri komutanların onlara, yalnızca birliklerinden uzaklaştırmak istedikleri adamları gönderdiklerini gördüler.[110]

Oysa uygulamada, bu kısıtlamalar ruhbilimcilere bazı sorunlar çıkarıyordu. Askeri ruhbilim, (deneysel ruhbilimin sahip olduğu gibi) bir dizi tekniğe sahip olmadığı gibi, (gelişimsel ruhbilimin sahip olduğu gibi) bir dizi bildik sorun ile de ilgili değildi. Bunun yerine, ikincil bir bilim dalı olarak hizmet ettiği bir kurumla olan ilişkisine göre tanımlanıyordu. Ruhbilimciler emirlerine hazır, sonsuz bir kaynak oluşturan deneysel konuları içeren uygulamalı sosyal bilimlerin dev laboratuvarına girebilmenin sağladığı olanakların farkında, yeni bir mesleğin üyeleri olarak askeri gereksinimlere memnuniyetle uyum gösterdiler.[111] Kimi modern yorumcular, meslek ahlakı ile askeri gereksinimler arasındaki karşıtlıkları ayrı bölümlere ayırarak açıklarken,[112] aslında ortada bir "rol çelişkisi"nin bulunmadığının bilinmesi daha uygun olur. Onların oyunu sosyal mühendislikti.

Sıhhiye subaylarının öbür subaylar kadar savaşkan olduklarını söylemek daha doğruydu. Kimileri onların, "herkes insan canını

almakla görevliyken, yaşam kurtarmak için çalışmaktan sonsuz bir doyum" sağladıklarını belirtmelerine rağmen,[113] bu subayların birçoğu savaşta daha saldırgan bir rol yüklenmeyi çok istiyordu. Sıhhiye subaylarının hepsi, hiç kuşkusuz, adamları öldürebilmelerini sağlamak için iyileştirdiklerinin farkındaydı.[114] Eğitim sırasında onlara, "siz Ordu'ya Almanlar'la Japonlar'ı öldürüp savaşı kazanmak için katıldınız. Unutmayın!" diye anımsatılıyordu[115] ve (İkinci Dünya Savaşı'nda Paraşüt Alayı'nda olduğu gibi) silah taşıma fırsatı tanındığında, sıhhiye subaylarının büyük bir çoğunluğu silahlanmayı ve "savaş havasına girmek için ellerinden geleni" yapmayı seçtiler.[116] İkinci Dünya Savaşı'nda yazılan bir rapora göre, "kişisel savaşma dürtüsü" ile mesleki görev arasındaki çelişki onları büyük baskı altında bırakıyordu ve birçok sıhhiye subayının askerlere karşı ya çok sert ya da çok pohpohlayıcı davranmalarının nedenlerinden biriydi.[117] Vietnam Savaşı'nda, silahlı sıhhiye subayları kuraldışı değildi, kuralı oluşturuyordu. Jack Strahan'ın anımsadığı gibi, "aynı anda öldürücü ve iyileştirici olarak görülen" sıhhiyeci, iki ayrı dünyayı törel yönden birbirini dışlayıcı saymıyordu.[118]

Sıhhiye subaylarının büyük çoğunluğu, savaşta, meslekleri ile törellikleri arasında bir çelişki yaşamamalarına rağmen, kimileri işlerinin katı yanını azaltmaya çalışarak, böylece askeriyenin bozgunculuk saydığı davranışlarında bulundular. Birkaç sıhhiye subayı, (İngiltere'de Siegfried Sassoon, Almanya'da Ernest Toller gibi) düzene karşı kimseleri askeri mahkemeye çıkarılmaktan kurtarmak için akıl hastaneleri ya da tımarhanelere göndermeye ikna oldular. Başkaları askeri yetkililere yalan söylediler. Örneğin, M. Ralph Kaufman'ın İkinci Dünya Savaşı'nda Guadalcanal'da tümen cerrahıydı. Kaufman'ın komutanı, duygusal rahatsızlığı olan subaylara karşı vahşice davranmasıyla ünlüydü. Kaufman buna, sinir bozukluğu çeken tüm subayların organik rahatsızlıkları olduğunu söyleyerek karşılık vermişti.[119] Vietnam Savaşı sırasında kimi doktorlar ordu için sağlık görevlisi yetiştirmeyi reddettiler ve tıbbi nedenlere dayanarak, zorunlu askerlik eğitimini cömertçe erteleddiler.[120] Vietnam Savaşı'nda Donanma'da doktorluk yapan Gary Gianninoto, isteksiz acemi askerlere kendilerini vurmak için en iyi yerin neresi olduğunu öğütlemiş ve hatta kimilerine, kendilerini sakatlamanın acısını dindirmek için morfin bile vermişti.[121] Kimi doktorlar askeri suçluları görmezlikten gelmişlerdi.

Daha büyük sayıda ruhbilimci, adamların düşmanlarını duygulu ve bilinçli birer insan gibi görme "deliliği"ni "tedavi etmek" konusunda rahatsızlık duyuyordu.[122] Sarah Haley, Vietnam Savaşı'nda Boston Veterans Administration Hospital (Boston Gazi Yönetim Hastanesi) bünyesinde çalışmıştı. İşe girdikten kısa süre sonra,

hastaneye My Lai katliamına katılmış bir hasta getirildi. Haley, bu hastaya "paranoid şizofren" denmesine şaşırmıştı:

> Kaygılarımı dile getirdim. Hastane çalışanları hastanın açıkça saplantı içinde olduğunu, açıkça tam bir ruh hastası olduğunu söylediler. Hastaya dikkatle bakılınca bunun başka hiçbir belirtisi olmadığını ileri sürdüm. Beni, gülerek odadan çıkardılar.

Haley, "Bu profesyoneller savaş gerçeğini inkâr ediyorlardı," diyordu şaşırarak. "Gerçeğe delilik diyorlardı!" Haley bu teşhise karşı çıktı, kendi kararından emindi, çünkü babası ona İkinci Dünya Savaşı'nda Kuzey Afrika'da savaşırken gerçekleştiren benzer kıyımları anlatmıştı.[123]

Başka köktenci sıhhiye subayları da karşı çıktılar. Birleşik Devletler Ordusu'ndan Binbaşı William Needless 1946'da askeri ruh hekimlerinin "önemli bir bölümü"nü otoriter kişilikler (daha kötüsü, sadistler) olmakla suçladı. Needles'e göre bu kişiler, hasta pozu yaparak görevden kaçmanın yaygın olduğuna inanıyor, (adamların askerlikle nasıl baş ettiklerine ilişkin en ufak bir fikirleri olmamasına rağmen) göreve geri gönderdikleri adam sayısıyla gurur duyuyor, ilaç tedavisini yanlış uyguluyor ve adamları ruhsal ve sinirsel bozukluk belirtileri gösterdikleri için bedensel, duygusal ve ruhsal açıdan cezalandırıyorlardı. Needles ince bir alayla, "oyuncak tabancadan daha yok edici bir şeyle hiç yüz yüze kalmamış," canlı, kendinden emin "bir ruh hekimi"nin, çarpışma askerlerine "erkek gibi göğüs germek" gereği konusunda çektiği nutuğu izlemenin "unutulmaz deneyimi"ni anlatıyordu. Needles, askeri ruh hekimlerinin sadık kalmaları gereken iki tarafı olduğunu açıklıyor, ama çoğu hekimin hastaya en ufak derecede bir önem bile vermediğine inanıyordu.[124]

Son olarak, silahlı güçlerle işbirliğini reddeden ve güçlerini adamları savaşa uygun hale getirmek yerine savaşa son verebilmek için kullanan, barışçı ruhbilimcilerden oluşan küçük topluluk vardı.[125] Vietnam Savaşı bağlamında, en önemli alternatif ruhbilimsel hareketlerin içinde savaş gazileri tarafından gerçekleştirilen, ruh hekimleri, ruhbilimciler ve sosyal görevlilerin de katıldığı "konuşma" toplulukları vardı. Bu profesyoneller, gazilerin ruh hekimleriyle konuşmak yerine birbiriyleriyle konuşarak kendi kendilerini iyileştirmenin yolunu bulmalarına izin veriyorlardı.[126] Eski erkeksi rol kimliklerinin yerini yeni "daha yumuşak" erkeklik rolleri almalıydı. Gaziler, yalnızca kendi ruhlarını inceleyerek değil, militarizme karşı çıkarak iyileşmeye teşvik ediliyorlardı.

Adamlara, en kısa zamanda cephe hatlarına dönmeleri için duy-

gusal "dikiş atmak", sivil ruh hekimliğinin kimi alanlarında sivil karşılığını buluyordu (özellikle sanayide ruh hekimi, hastadan çok işverenin hizmetindeydi). Savaş zamanında sosyal bilimcilerin durumu daha da belirsizdi. Onlar savaş yandaşlarına istatistik bilgiler sağlarken barıştan söz ediyorlardı; adamları, çarpışmaya geri gönderip öldürmeleri için iyileştiriyorlardı; askeriye ile çatışma içindeyken aynı zamanda onların araştırma olanaklarından yararlanıyorlardı. Oysa sıhhiye sınıfı, askeri kurum ile tümüyle bütünleşmişti ve "müşteri"nin hasta değil komuta subayı olduğunu kabul etmişti; bu yüzden askeri ruh hekimleri ve ruhbilimciler "tutsak profesyoneller"di.[127] Savaş zamanında, klinik ruhbilim ve ruh hekimliği ayrı türden bir uygulamaya sahip oldu: İnsanların şiddet içgüdülerini denetlemek yerine öldürme içgüdüsünü canlandırdılar. Ruh hekiminin askeriye bünyesindeki rolü böylece pek iyi gizlenememişti: Bu rol, adamları, pişmanlık duymadan şiddet eylemi gerçekleştirmeye teşvik etmekti.

9. BÖLÜM

RAHİPLER VE ORDU PAPAZLARI

O bilir ki, insan yaşamını sevdiği için,
Tanrı savaşa şiddetle karşıdır
Ve silahlara hiç aldırmaz,
Tabii İngilizlerinkiler dışındakilere...
Yeni emir şöyle, "Öldüreceksin
Tanrı'nın arzusu adına".

Ian Serraillier, "The New Learning", (1966)[1]
(Yeni Öğreti)

Otuz yaşında, "cüce masal cini ile küçük peygamber arasında biri" diye betimlenen bir adam, Hiroşima'da 140.000, Nagazaki'de 73.900 kişiyi öldüren bombayı kutsayan Katolik rahip olarak tanınma onuruna erişti. Bundan iki yıl önce Peder George Zabelka, Avustralyalı babasının izinde yürümekten gurur duyan ve Amerika'yı korumak için kendine düşeni yapmaya hevesli, yirmi sekiz yaşında ülkücü bir kurum papazı olarak orduya yazılmıştı. Tinian Adası'nda bombardıman mürettebatının papazı olduğu sırada, "çocuklar"ım dediği adamlar napalm, geleneksel bomba ve son olarak "yalancı bomba" dedikleri şeyi Japon sivillerin ve askerlerin üzerine atmakla meşguldüler.

"Tamam, adamlar öldürmekle ve savaşmakla meşguldüler," diye anımsıyordu Zabelka, "ama bunun bir etkisi yoktu. Ben bunun tümüyle normal olduğuna inanıyordum." Bundan onlarca yıl sonra, bombayı değil "çocuklarımız"ı kutsadığını ısrarla belirtmiş ama kimse buna dikkat etmemişti. Aziz Augustine'in "haklı savaş" kuramı hakkında bildiklerinin, onu sivillerin öldürülmesine ilişkin dini meseleler karşısında daha duyarlı kılması gerektiğini kabul ediyordu,

ama sorumluluğun başkasında olduğunu ileri sürerek bunu özür gösteriyordu: Ne de olsa, dini üsleri bu konuda sessiz kalmışlardı. Gerçekten, Tinian Adası'nda savaşın sonlarına doğru Kardinal Spellman'ın tekdüze bir sesle yönettiği ayinde bulunmuştu. Spellman ayin sırasında, özgürlük ve adalet için savaşmayı sürdürme gerekliliğinden söz etmişti. Adadaki din temsilcilerinden biri bile bombalamanın törel yönüyle ilgili bir tek şey söylememişti: Bu olay yalnızca, bir milyon Amerikan askerinin yok olmasını önleyen korkunç bir zorunluluktu. Bomba atıldığında, Zabelka heyecan içinde şöyle haykırmıştı: "Aman Allahım, bu korkunç bir şey, ama savaşa son verecek. Çocuklar nihayet eve dönebilecekler." Yalnızca Nagazaki'nin büyük ölçüde Katolik bir kent olduğunu öğrendikten sonra, "uçağa pilotluk eden, bombayı atarak Katolik kardeşlerimizi öldüren" kendi Katolik "çocuklar"ı hakkında suçluluk duyarak derin derin düşünmüştü.

Peder Zabelka, saldırı sonrasında hayatta kalanlarla konuştuğu zaman, en sonunda, savaştaki dövüşkenliğinden utanç duymaya başlamıştı. Ölmek üzere olan masum çocukların yattığı hastaneleri ziyaret etmişti. Büyük şaşkınlık içinde, "Birçoğu çok sessizdi, suskundu. Yalnızca sessizdiler, yalnız ölüyorlardı," diye gözlemlemişti. Birleşik Devletler'e geri dönmek yerine, Zabelka, Japonya'nın kuzeyinde papazlık yapmayı seçti. En sonunda Amerika'ya döndüğünde, hiç kimsenin olanlar hakkında konuşmak istemediğini gördü. Ona, "savaş bitti, unut gitsin," denmişti. Ama Zabelka unutamıyordu. Kore'den ve Vietnam'dan gelen raporlar ona, görgü tanıklığı ettiği dehşet verici olayları anımsatmış ve onu artık sessiz kalamayacağına ikna etmişti. Zabelka etkin bir barış hareketi eylemcisi oldu.[2]

Peder Zabelka'nın savaşın kitlesel şiddetiyle yüzleşme çabasının sıradışı bir yanı yoktu ama kendini barış hareketine adama kararı sıradan bir olay değildi. Üç ülke, İngiltere, Amerika ve Avustralya'nın her birinde din adamları, Tanrı ve insan sevgisini katliam ile bağdaştırmanın sorun yarattığını kabul ediyorlardı. Din adamlarının konumu toplumsal mevkileri yüzünden daha güç duruma giriyordu; hem dini hem de din dışındaki yetkililer, din adamlarını, her şeyden önce, "zafer ruhu"nu teşvik edici ve zafer sonrasında bağışlayıcı gücün tek sahibi törel sözcüler olarak görüyorlardı. Peder Zabelka gibi kimi dindar adamlar, en sonunda savaşa karşı bir tavır almalarına rağmen, bu inanca sahip adamların büyük çoğunluğu, askeri girişimi papazlık mesleğine geçmek için bir fırsat olarak görmekle kalmamış, aynı zamanda kimi çevrelerce acı biçimde eleştirilmelerine yol açacak biçimde, kendilerine daha etkin ve daha kan dökücü bir rol verilmesini çok istemişlerdi. Öbür adamları süngü kullanmaya etkin bir biçim-

de teşvik ederken kendi ellerini kana bulamayı reddettikleri ileri sürülerek, "korkaklar, korkaklar, hepiniz korkaksınız"[3] tekerlemesiyle alaya alınıyorlardı ve kana susamışlıkları ürkünç olarak nitelendiriliyordu; katliamın ardından dua etmek müstehcen bir davranıştı.[4] Önde gelen din görevlilerinin halkın önünde öldürmeyi savunmalarının duyulmasından sonra, kiliselerin Hıristiyan ilkelerini temsil etme hakkı sorgulandı.[5] Ama Vietnam Savaşı'na dek, bu gibi karşı çıkışlar nispeten küçük karşıt topluluklarca yapılıyordu.

Hıristiyanlık ve Savaş

İmparator Konstantin'in oğlunun hocası, (320'de ölen), Lactantius "Tanrı'nın, kutsal bir hayvan olmasını dilediği bir insanı öldürmek her zaman yasalara aykırıdır," demişti.[6] İlk dönemlerdeki Kilise Babaları, Justin, Tatian, Lyonslu Irenaeus, Tertullian, Origen, Athanasius ve Cyprian bu düşünceye katılıyorlardı. Dördüncü yüzyılda, Hıristiyanlık Roma dünyasında zafere ulaşınca ve devlet ile Kilise arasında güçlü bir bağ kurulunca, bu savaş karşıtı yaklaşım yok olup gitti. 313'teki Arles Ruhani Meclisi'nden sonra, savaşmak istemeyen Hıristiyanlar aforoz edilebiliyor ve 416'ya gelindiğinde orduda görev yapma ayrıcalığı yalnızca Hıristiyanlara tanınıyordu.

On üçüncü yüzyıldan itibaren, İngiliz Ordusu'na papazlar katılınca, din temsilcileri, az sayıda da olsa, savaşa giden birliklere eşlik etmişlerdi (Birinci Dünya Savaşı'nda, her 1.000 İngiliz ve Amerikan askerine yalnızca bir din adamı düşünüyordu).[7] Daha küçük mezhepler (Quaker'lar, Christadelphian'lar, Yahova Şahitleri, Mennonite'ler ve Plymouth Kardeşliği gibi) sürekli olarak savaşa karşı konuşmuş (ve görüşlerinden dolayı cezalandırılmış) ve birçok din adamı bireysel olarak Boer Savaşı'na ve Vietnam Savaşı'na girilmesine karşı çıkmış olmasına rağmen, iki dünya savaşı sırasında, tüm büyük mezheplerin üyesi din adamları ortak bir düşmana karşı birleşmişlerdi. Birinci Dünya Savaşı bir haçlı seferi olarak tanımlandı; İkinci Dünya Savaşı haklı bir savaştı. Silahlı çatışmayı onaylamak için her iki savaşta da neredeyse tümüyle aynı görüşler ileri sürüldü: Savaş barışa giden yolu açıyordu; uygarlığı ileriye götürüyor ve yüksek ülküleri besliyordu; cesaret, güç, sabır ve fedakârlık gibi erdemler yalnızca buhran dönemlerinde gelişebilirdi; ve maddecilik, uluslar birer bütün olarak ruhsal bir uyanış yaşayınca ortadan kaldırılabilirdi. Buna ek olarak, Kilise'nin savaşa neden olan törel sorunların çözülmesine katkıda bulunma görevi vardı.[8]

Din adamları, (yalnızca "savaş açmak" ve "savaşmak" yerine), öldürmek konularını doğrudan ele aldıkları zaman, onların sözlerini

dindışı çevrelerde edilen sözlerden ayırt edecek pek bir fark yoktu.[9] Kökten dinci vaiz Billy Sunday, 1917'de her şeyi özetleyerek Hıristiyanlık ile yurtseverliğin, cehennem ve hainlerin olduğu gibi eşanlamlı olduklarını açıkladı.[10] Dindar savaş tacirleri, İsa barışçı değildi, diye kükrüyorlardı.[11] Savaşta öldürmek, "gözü dönmüş canilerin uygarlık saflarında başıboş dolaşmaları"nı atıcılıktaki ustalıklarını "kadınların en nazikleri ile erkeklerin en soyluları" üzerinde denemelerine izin verilmesi gibi daha büyük bir kötülüğü önlediği sürece haklı görülebilirdi.[12] Rolland W. Schloerb 1943'te Amerikalı cemaatini şöyle bilgilendiriyordu: Öldürmek Hıristiyanca bir eylem olmayabilirdi, ama "zorbaların öldürme güçlerini kullanmalarına izin vermek de Hıristiyanca olamaz"dı.[13] Askerler canilerden ayrılıyorlardı, çünkü onlar yasal yetkeye dayanarak ve bütün toplumun çıkarına göre davranıyorlardı.[14] İnsan kanı dökmek, savaşın gerçek amacı ("zafer kazanmak") ile bağlantılı olarak ortaya çıktığına göre, Paul B. Bull, 1917'de, kendi papazlık bölgesindeki Community of Resurrection (İsa'nın Dirilişi Cemaati) üyelerine, "Almanlar, haklı olduğuna inandığımız isteğimize boyun eğer eğmez, öldürme duracaktır çünkü haklı savaşın amacı ya da ereği, bir devletin ya da insanın kötülük yapmasını durdurmak için doğru yoldan güç kullanmaktır," diye açıklıyordu,[15] Canterbury Başrahibi, 1914-18 Savaşı'nda, King's Naval and Military Forces'a (Kraliyet Donanma ve Kara Kuvvetleri) verdiği vaazda dinleyicilere, insanları cinayet ve vatana ihanet gibi ağır suçlardan yasal olarak öldürme nedeninin, öldürme eylemini de haklı çıkardığını anımsatıyordu: Bu neden adaletli bir dünya yaratmaktı. Gerçekten, günahkârlığın cezalandırılması için insanların eline adalet kılıcını veren Tanrı'nın kendisiydi.[16] Ealing'deki St. Saviour'ın sorumlu papazı, Muhterem Peder A. C. Buckell 1915'te iyi askerleri iyi Hıristiyanlarla karşılaştırırken, her iki topluluktan kişilerin de "buhran anında, alışkanlıktan gelen güçle içgüdüsel olarak doğru olanı" yapmak için itaat alışkanlığını edinmeleri gerektiğini ileri sürmüştü.[17] "Haklı bir savaş"ta öldürmek yasaldı. Bir Protestan papazın deyişiyle:

> Ben de öbür Amerikalılar'la birlikte siperden çıkarak saldırabilir, hiç duraksamadan süngümü Hunlar'ın midelerine, gözlerine ya da boğazlarına saplayabilirdim ve vicdanım beni en ufak ölçüde rahatsız etmezdi.[18]

Öldürmeyi meşrulaştırmak için ordu papazlarının kullandığı, dinle ilgisi olmayan iddialara en iyi örneği, Birinci Dünya Savaşı'nda son derece gözde olan ve 1939-45 Savaşı'nda ordu papazlarının ilahı haline gelen Muhterem Peder Geoffrey Anketell Studdert Kennedy vaaz-

ları sırasında vermişti.[19] Kennedy, yalnızca öldürdükleri Alman sayısıyla ün yapan adamların yanı sıra eğitim kamplarında konuşmalar yapmıştı.[20] Birinci Dünya Savaşı boyunca, Kennedy, Headquarters of Physical and Bayonet Training (Beden ve Süngü Eğitimi Karargâhı) bünyesinde acemi askerlere, öldürmeye ilişkin yararlı ve açık seçik talimatlarda bulunmuştu. Kennedy vaazlarında, kendi katıldığı "Süngü Ruhu"nu özendiren bir konferanstan övgüyle söz ediyordu. Muhterem Peder bu "Ruh"un zafer için gerekli olduğuna inanıyordu. Savaş, Kennedy'nin acemi askerlere anımsattığı gibi "Öldür! Öldür! Öldür" meselesiydi ve bu nedenle konferans "dürüst.....(ve) yararlı"ydı. "Dile getirdiklerini kastediyor, kastettiğini dile getiriyordu." "Süngü Ruhu" ile "Haçın Ruhu"nu bağdaştırmak sorun yaratıyordu ama, Kennedy'nin anlattığına göre, savaş yorgunu askerlerin yaralı bir Alman'ı güvenli bir yere taşımalarını görmesi bu gerilimi onun gözünde gidermişti.

> O iki ruh bu adamlarda bir araya gelmişti, çünkü onlar sözcüğün tam anlamıyla sportmendiler. En iyi haliyle sportmenlik ruhu, Hıristiyanlık ruhunun insanın bugünkü gelişim aşamasında elde edebileceği en yüksek biçimidir.

"Süngü Ruhu" "Haçın Ruhu" tarafından güçlendirilmeliydi ve iyi İngiliz sportmenliği en iyi Hıristiyan törelliğini temsil ediyordu.[21]

Din temsilcilerinin tümü Kennedy'nin dini olmayan çözümlemelerine katılmayabilirdi. Mihraplardan, ara sıra, öldürmeyi haklı çıkaran, özellikle ruhani kimi açıklamalar duyuluyordu. Kolayca anlaşılacağı gibi, "göze göz" anlayışına önem veren Eski Ahit dini, On Emir ya da Dağdaki Vaaz'dan daha sık alıntılanıyordu.[22] İncil'de öldürmeye konan yasaklar ("Öldürmeyeceksin" emrinde olduğu gibi), bu bağlamda öldürmenin, savaşta öldürmeye benzemeksizin yasal yetkiden yoksun cinayet ya da katliam anlamına geldiği ileri sürülerek kolayca konu dışı bırakılabiliyordu.[23] Benzer biçimde Aziz Paul'un, kişinin düşmanlarını "yedi kere yetmiş yedi" sefer bağışlama emri de, yalnızca düşman aman dilerse geçerlidir deniyordu.[24] Savaş kötü olmasına rağmen, Tanrı onu, aynı vebayı, açlığı ve salgın hastalıkları kullandığı gibi kendi amaçları uğruna (başka bir deyişle, Hıristiyanlık erdemlerini canlandırmak için) kullanıyordu. Böylece Muhterem Peder J. E. Roscoe, *The Ethics of War, Spying, and Compulsory Training* (1914 -18) (Savaşın, Casusluğun ve Zorunlu Eğitimin Törelliği) adlı yapıtında, düşmanı öldürmek için kurulan pusunun meşru olduğunu, çünkü ileriyi görmek ve sakınımlı davranmak gibi Hıristiyanca özellikleri sergilediğini iddia ediyordu.[25] Harry Emerson Fosdick (Birinci Dünya Savaşı'nda Genç Hıristiyan Erkekler Birliği üyesiydi) ve William

Temple (İkinci Dünya Savaşı'nda York Başpiskoposu'ydu) şiddet ile Hıristiyanlığı, "kişilik" (Tanrı'nın her bireye bahşettiği "kutsal emanet") ile "bedensel varlık" ayrımını yaparak bağdaştırıyordu. İkinci öğe daha yüce bir dava uğruna feda edilebilirdi. Fosdick'in *The Challenge of the Present Crisis* (1917) (Yaşadığımız Buhranın Gerektirdikleri) adlı yapıtında şöyle diyordu:

> Kişiliğe biçtiğim mutlak, benzersiz değerde en ufak bir azalma olmadan, bir kadının güvenliği ya da bir çocuğun yaşamı uğruna, eğer yapabilirsem, bir adamın bedensel varlığını ondan alıp, onun sonsuza dek varolan kişiliğinin günahtan arınması için Tanrı'ya güvenmemi gerektiren ivedi bir durum ortaya çıkabilir... Süngüler kişiliğe ulaşamazlar; yalnızca bedensel varlığa ulaşabilirler ve kişilik meselesi dünyevi bir savaş alanının çok ötesine geçer.[26]

Neredeyse yirmi beş yıl sonra, York Başpiskoposu benzer bir yaklaşımla, kişinin yaşamını feda etmesinin alacağı en ağır yara olmadığına dayanarak (ve bu da, bireyin kişiliğinin anlamını yerine getirmesi demektir), bunun açılacak en ağır yara olmadığını önemle belirtmiştir.[27]

Süngü kullanan asker, hiç kuşkusuz, kendi ruhunun ve kişiliğinin saflığını korumalı, bu saflığın düşmana beslenecek buruk duygularla bozulmamasını sağlamalıydı. Böylelikle, bir askerin başka bir insanın canını alış biçimi önem kazanıyordu. Günahtan kaçınmak bu yalnızca Lahey Sözleşmesine ya da "beyefendice davranma" konusunda belli belirsiz görüşlere bağlı kalarak olsa da, "bağışlayıcı ruh" canlı tutularak gerçekleşebilirdi.[28] Hıristiyanlar'ın savaşta doğru olanı yapmaları için, nefret duymadan öldürmeleri önemliydi. Bu nedenle Peder Grayson Vietnam Savaşı'nda askerlere, öldürmenin meşru olduğunu söylüyor, "ama yüreğinizde nefret olmasın" öğüdünü veriyordu.[29] Edward Increase Bosworth Birinci Dünya Savaşı'nda aynı talimatı sunmuş, *The Christian Witness in War* (1918) (Savaşın Hıristiyan Tanığı) adlı yapıtında okurlarını şöyle uyarmıştı: "Hıristiyan asker düşmanı, dostluk içinde yaralar. Dostluk içinde düşmanı öldürür... Yüreği düşmanı hiçbir zaman cehenneme göndermez. O hiçbir zaman nefret duymaz."[30] Ya da, E. Griffith Jones'ın 1915'te Wesleyan mensuplarının bulunduğu bir konferansta öğütlediği gibi, askerler çobanlara benzemelidir – ne pahasına olursa olsun "kurt ruhu"ndan sakınarak kurtları yok etmeyi amaçlamalıdırlar.[31] Askerler süngülerini insan etine sapladıkları zaman, din adamları onlara "bu benim sana açılan bedenim" diye mırıldanmalarını ya da sevgi dualarını fısıldamalarını öneriyordu.[32]

Böylece günah işlemeden öldürmek olası görünüyordu. Ama din adamları daha da ileri giderek İsa'nın kendisinin de öldürmeyi onayladığını ileri sürdüler – ama (biraz uygunsuz biçimde yirminci yüzyıl silahlarıyla donatılmış olarak) bu iş için seçilen araç süngüydü. Barış yanlıları seyircilerine, İsa'yı bir adamı süngülerken akıllarında canlandırıp canlandıramadıklarını sorunca[33] kimi papazlar yüksek sesle "evet" yanıtını vermişlerdi. Yüzbaşı George Stewart ve Henry B. Knight (YMCA müdürü ve Yale İlahiyat Fakültesi eski profesörü), *The Practice of Friendship* (1918) (Arkadaşlığı Yürütmek) adlı kitapta, her zamanki kendine hâkim tutumlarıyla İsa'yı kaba saba bir süngü yerine bir kılıç kullanırken düşünmeyi tercih ettiklerini açıklamışlardı. Ama biraz düşündükten sonra, kılıçların, çağdaş imgelemin süs yerine geçen silahları olmaktan çok başlıca yaralıyıcı ve öldürücü silah olduklarını anımsamışlardı. Modern dönemde kılıcın yerini süngü almıştı. İsa'nın üzerinde beyaz giysisi çıkarılıp elinden jilet gibi keskin kılıcı alınmış, "kan ve çamur ile lekelenmiş çürük zeytin rengi bir kıyafet" giydirilen İsa'nın "eline tüfeğe takılı bir süngü kılıç verilmiş"ti. Bu "görüntü" din adamlarının savaşta iş görme isteğini canlandırmıştı.[34] Öldürmek resmi olarak onaylamakla kalmamış, kutsanmıştı.

Bu durum birçok din sözcüsünün etkin birer barışsever olduğunu inkâr etmeyi gerektirmez. Özellikle 1918'den sonraki yirmi yılda çoğu din adamı savaşa karşı çıkmakla birlikte (barışçılık), bundan çok daha az sayıda din adamı kesin barışçı bir çizgi tutturmaktan yanaydı. Çok sayıda dini (genellikle bir mezhebe ait) savaş karşıtı kurum oluşturulmuştur, bunların arasında Christian Pacifist Crusade (Hıristiyan Barış Haçlıları), Methodist Peace Fellowship (Metodist Barış Birliği), Unitarion Peace Fellowship (Üniteryen Barış Birliği), Church of Scotland Peace Society (İskoç Kilisesi Barış Derneği), Presbyterian Pacifist Group (Presbiteryen Barışçı Topluluğu) ve Church of England Peace Fellowship (İngiliz Kilisesi Barış Birliği) gibi kurumlar da vardı. Birinci Dünya Savaşı deneyimi, birçok din adamı (tümüyle uydurma olmasa da) büyük ölçüde abartılmış kıyım öykülerini onaylamaya nasıl itildiğinin farkına vardıkça ve o savaşın kazandırdıkları giderek daha az dikkate değer görünmeye başladıkça, barışçılık eğiliminin artmasına neden olmuştu. Ama bu din adamlarının barış çağrıları hiçbir zaman politik bir hız kazanamamıştı ve mezheplere ait barış kurumlarına üye olan tüm İngilizler'in toplam sayısı yalnızca 15.000'e kadar çıkmıştı.[35] Dahası, İkinci Dünya Savaşı yaklaştıkça Hıristiyan barışçılar, Reinhold Niebuhr gibi din felsefecileri tarafından, fedakârlığa dayalı sevgi adına toplumsal sorumluluklarını ihmal etmekle suçlandıklarını gördüler. İkinci Dünya Savaşı, kolaylıkla, haklının haksıza karşı savaşı olarak tanımlanabilirdi.

Vietnam Savaşı zamanında önde gelen barışçı hareketler bile silahlı çatışmayı, özellikle National Liberation Front'ın (Ulusal Özgürlük Cephesi) temsil ettiği askeri zihniyeti etkin biçimde destekler olmuşlardı.[36] Her üç savaşta da etki gücüne sahip kilise adamları, belirli savaş eylemlerine (bunlardan en ünlüleri toptan yok edici bombalama ve İkinci Dünya Savaşı'nda atom bombasıydı)[37] karşı çıkmalarına ve (1968 öncesinde Amerikan askeri kurumu bünyesindeki Yahudi din adamları gibi)[38] belirli dini çevreler sürekli olarak askeri yetkeye karşı olmalarına rağmen, kadın ya da erkek din temsilcilerinin savaş karşısında tutumu şuydu, silahlı saldırıya gerek duyulmasına üzülmekle birlikte "adil" bir savaş alkışlıyorlardı.

"Savaşan Ordu Papazları"

Atanmış kilise üyelerinin çarpışmalara katılmamaları, yirminci yüzyılda kesin yasalarla belirlenmişti. Gerçekten de, burada ele alınan ülkelerde -İngiltere, Amerika ve Avustralya'da- din adamlarının silah taşımaları resmen yasaktı. Ama bu durum her zaman böyle olmamıştı. Atanmış din adamlarının kılıç taşıması Ortaçağlar'dan beri yasak olmasına rağmen, tören asası taşımalarına izin verilmişti. 1350'ye kadar "ordu papazlarının savaşması" yasak değildi ve bu yasak 1899'da, Lahey Barış Konferansı'nda Savaş Yasaları'na geçirildi.

Kuşkusuz, silahlı güçlerin din adamlarına ait çeşitli bölümlerinde üyelerin silah taşımaları yasak olmasına rağmen, din adamları yine de orduya yazılabiliyorlardı. Birçok daha küçük dini topluluk çarpışmaya katılmak üzere yazılma kararını bireylerin vicdanına bırakıyordu. Bu nedenle, savaşa kuvvetle karşı çıkmalarına rağmen, askerlik yaşı gelmiş İngiliz Quaker'ların üçte biri orduya yazılmıştı.[39] Metodist, Baptist ve Presbiteryen kilisesi mensubu, papazlık mesleğinden olmayan sayısız vaiz silaha sarılmayı seçmişti. Salvation Army (Selamet Ordusu) üyeleri her zamanki görünüşlerini hemen hemen hiç değiştirmemişlerdi: "Kan ve Ateş... Kan arındırır, Ateş güç verir", toplarla tüfeklerin "ateş kustuğu" kana bulanmış savaş alanlarında olduğu kadar yüksek perdeden, Hyde Park'ta da yinelenen boru sesinin çağrısıydı.[40]

Roma Katolik Kilisesi ve İngiltere Kilisesi, papazlara ve vaizlere bireysel olarak kendi kararlarını verme hakkını tanımakta daha az istekliydi. Bu dönem süresince dini önderler, din adamlarının çarpışma görevine gönüllü olarak aday olmalarının uygun olup olmadığı konusunda görüş ayrılığına düşmüşlerdi. 1916'da Muhterem Peder John Campbell (Batı Cephesi turuna başladığı yıl İngiltere Kilisesi'ne katılan, ayrılıkçı mezheplerden birine üye saygın bir papaz), "savaş ala-

nında silah arkadaşlarının birbirine baktığı gibi onlara yardım etmek için cüppesinin yerine haki paltoyu koymak isteyen, bedenen sağlam bir adamı geri çevirme" gücünü "kendinde görme"yi başaramadığını açıklıyordu.[41] Yale Üniversitesi İlahiyat Bölümü'nden Henry Hallam Tweedy de, kendini silahlı güçlere katılmaya zorunlu hisseden din adamlarını savunuyordu. Tweedy, 1918'de, "cüppesinin kendisini sınırlaması"na karşı çıkan "askerin bardağından içmeden ve onun çamur ve kan ile vaftiz olduğu gibi vaftiz olmadan" askere vaaz veremeyen "tüm insanların kardeşi" bir kişiden hayranlıkla söz ediyordu. Tweedy, "gerçek Hıristiyan bir vaizin, Hıristiyan halktan kişileri, hiç değilse kimi Hıristiyan rahipler de onlarla birlikte gitmedikçe, 'siperlerinden çıkmaya' zorlayamayacağına" inanıyordu. Böylesi bir "yakın kardeşlik", acı çekmek söz konusu olunca "dini ya da dindışı" ayrımı tanımaz, diye belirtiyordu.[42] Böyle din sözcüleri, çarpışan papazların kilisenin önüne gölge düşüreceklerine inanmıyorlardı. Ne de olsa, Fransız papazların çarpışma görevinde bulunmak üzere orduya yazılmaları, din adına övgü ve şerefli bir yer kazanmıştı.[43]

Yine de, İngiltere Kilisesi ile Roma Katolik Kilisesi, tutumları kendi dini önderlerinin savaşçı coşkusunu söndürmek anlamına gelse de, din görevlilerinin silah taşımalarını yasaklamayı sürdürme çabasında bulunmuşlardı. J. G. Simpson (St. Paul Kilisesi heyeti üyesi ve kilise müzik şefi) açısından bu mesele çok açıktı: Silah taşınmaması papazlık "karakteri"nin bir parçasıydı. Bu özel "karakter" törel kaygılar göz önüne alınarak kurulmamıştı: Yalnızca tek bir Hıristiyan törelliği vardı ve bu da, ister dini ister dindışı olsun, tüm bireyler için geçerliydi. Bundan da öte, bu yasak papazın işinin gereğiydi, çünkü papaz tüm koşullarda ve tüm baştan çıkarıcı etkilere karşın sürekli olarak merhamet göstermeliydi ve insanlığın vicdanına örnek oluşturmalıydı. Savaş dini kurumun dışındaki halkın işiydi ve Tanrı'nın Krallığı'nda yeri yoktu. Kişinin yaşamını feda etmesi Hıristiyanca bir eylem olmakla birlikte, öldürmek değildir, diye açıklıyordu Simpson. Papazlar, düşmüş insanlığın çektiği güçlükleri paylaşırken kusursuz insanlığı temsil etme görevini yerine getirmeliydiler. Onlar ruhani dünyanın temsilcileri oldukları ölçüde, kalıcı bir barış sağlamak için katliamdan sağ çıkmalıydılar. Simpson'ın iddiasına göre, Yaşam Gücü, tam bir güvenle din adamının sorumluluğuna verildiğine göre, onun herhangi bir insanı Yaratıcı'sının önüne düş kırıklığı içinde çıkarmaya hiç hakkı yoktu.[44] 1915'te Simpson, askerlik yaşı gelmiş, sağlıklı adamları göreve atamayı reddeden Londra Piskoposu Muhterem Peder Arthur Foley Winnington Ingram tarafından desteklendi.[45] Bir yıl içinde Carlisle, Chester ve Manchester Piskoposları da Winnington Ingram'a katıldılar.

Oxford Piskoposu Charles Gore, bir şey haricinde Simpson'a katılıyordu. Kendine bağlı din adamları arasındaki hoşnutsuzlukla karşı karşıya kalan Gore, 1914'te, onları verdikleri yeminleri anımsamaya zorluyor ve bir çarpışma askerinin askeriyedeki yerinin Kutsal Emir altındaki birinin yeriyle bağdaşmayacağını doğruluyordu. Kutsal Emirlere uymaya aday kişilerin toplumda daha karmaşık bir yere sahip olduklarını belirtiyordu. Bu adamlar herkesin önünde papazlık mesleğine girdiklerine göre, papaz olarak atanmalarını erteleyip çarpışma askeri üniformasını giymeleri meşru sayılır mıydı? Gore'ın belirttiğine göre bu adamlar, geleneksel olarak, orduya yazılamazlardı: Gerçekten, eski din yasaları, eski askerlerin (aynı zamanda insanları ölüme mahkûm eden hâkimlerin) papaz atanmalarını yasaklamıştı ve hatta askeri görevde bulunmak zorunda kalmış adayların bile Roma Katolik Kilisesi'nden af dilemeleri gerekmişti. Sonunda Gore savaş alanından dönen adayları, eğer görevlerinin ne olduğuna ilişkin hiçbir kuşku duymamışlarsa, papaz atamayı kabul ederek uzlaşmacı bir tutuma girmişti, ama adaylara, korkaklık suçlamaları ile karşı karşıya bırakılsalar bile "uydukları çağrıya kulak vermelerini ve hazırlıklarını yapmalarını" öğütlemişti.[46]

1916'da, askeri bunalımlar ve celp sistemi bu tartışmayı daha hararetli hale sokmuştu. Birçok din adamı hem mihraplarda hem de düzenli yayınlarda düşüncelerini dile getirdi. Bu yorumcular arasında Lytham Cemaati Kilisesi'nde verdiği bir dizi vaazda, yaşıtlarının yaşadığı heyecanı ve tehlikeleri paylaşmaya hevesli genç din adamlarının savaş coşkusuna tanıklık eden Muhterem Peder John Sinker gibi adamlar da vardı. Sinker, bu coşkunun orduya yazılmak anlamına gelmemesi konusunda uyarıda bulundu ve tereddüt içindekilere görevlerinin fiziksel değil ruhsal silahlar kullanmak olduğunu anımsattı.[47] Edw. Winton'ın, *The Contemporary Review*'da (1916) duanın dini değerinin savaşmak karşısında tehlikeye atıldığını ileri sürerek bu duruma karşı çıkması, daha isabetli bir yaklaşımdı. Eğer duaya değer veriliyorsa, silahlı güçlere eklenecek birkaç bin daha fazla askerin yapacağı ufak katkının üzerinde durmak ileri görüşlülükten son derece yoksun bir yaklaşımdı. Geriye kalanların rahatı, barış hazırlıkları ve askerlerin ruhsal yardımına koşmak çok daha önemliydi. Eğer papazlığa atanmış kişi yalnızca bir "yurttaş" ise savaşması gerekebilirdi, ama o "sıradan" biri değildi. Her din adamının, Tanrı'nın temsilcisi ve kusursuz Hıristiyanlık durumunun yaşayan örneği olarak "özel bir görevi ve özel bir işi" vardı.[48]

Ne yazık ki bu gibi din sözcüleri açısından din dışı çevrenin görüşü başka yöndeydi. 1916'dan önce savaşlar, öncelikle düzenli askerler ve gönüllerce yapıldığı dönemlerde, din adamlarının askerlik görevi-

nin dışında bırakılmaları nadiren sorgulanırdı. Oysa celp sistemi tartışmaları sırasında, halkın büyük kesimi, din adamlarının Parlamento kararıyla savaşma görevinin dışında bırakılmalarından kızgınlık duymaya başlamıştı. Ben Tillett'in Eylül 1916'da Birmingham'da İşçi Sendikaları Kongresi'nde, din adamlarının celp sisteminin dışında tutulmalarına karşı çıkan bir karar çıkartılınca gördüğü destek, bunun kanıtıydı.[49]

1918'e gelindiğinde, gelenekçiler mücadeleyi kaybetmişlerdi. 9 Nisan 1918'de İngiltere'de çıkan Askerlik Görevi Yasası, din adamlarının celple askere alınmasına izin veriyordu. Eğer Roma Katolik rahipleri celple askere alınırsa çıkacak bir İrlanda ayaklanmasından korkulduğu için bu yasa sonunda geri çekilmesine rağmen Canterbury Başpiskoposu'nun yasayı kutsamış olması din adamlarını çok güç bir duruma soktu, çünkü artık askerlik dışı bırakılmak için dini önderlerinin kutsama yetkisine güvenemez hale gelmişlerdi. Bu bunalıma karşılık olarak Canterbury Başpiskoposu, kendi bölgesinden on yedi piskopos ile toplanarak din adamlarını çarpışma dışında ya da silahlı görevlerde gönüllü olarak orduya yazılmaya teşvik etti. Oysa bu aşamaya gelindiğinde genç ve sağlıklı din adamlarının çoğu, ordu papazlığı bölümlerinde çarpışma dışı görevler almak üzere zaten gönüllü olarak orduya yazılmışlardı.

Silahlı Güçler Bünyesindeki Din Adamları

Ordu papazlığı bölümlerinde görev yapan din adamları resmi olarak çarpışmalara katılmıyorlardı. Bu, silahlı güçlere yazılınca militarist simgelerin ve yok etme usullerinin dışında tutulacakları anlamına gelmiyordu: Papazlar subay rütbesinin işaretlerini taşıyorlardı;[50] jiplerinde Vickers makineli tüfekleri vardı; yanlarına, onları korumaları için silahlı emir erleri veriliyordu.[51] Papazların birçoğu, sıhhiye sınıfının üyeleri gibi, kendilerini savunmak için tabanca taşırlardı.[52]

Görünüşte militarizmin simgelerini taşımakla birlikte, din adamları, askeriye içindeki rollerine ilişkin bireysel kararlar almak zorundaydılar: Her kişi, orduya rahip mi yoksa çarpışma askeri mi olarak yazılma konusunda kendi vicdanına seslenmek zorundaydı. Bu alınması güç bir karardı. Birinci Dünya Savaşı'nda Peder J. Fahey, Muhterem Peder John J. Callan ve Muhterem Peder Dennis Jones gibi gözde ordu papazları, çarpışmaya katılma düşüncesinin heyecan verici olduğunu utanarak itiraf etmişlerdi, ama ruhani görevlerinin daha önemli olduğunu ileri sürerek, kendileri gibi din adamlarını baştan çıkmaya karşı koymak için teşvik etmişlerdi.[53] Bundan yirmi beş yıl sonra 1939-45 Savaşı'nda ("Paraşütlü Papaz" diye tanınan) J. Fraser McLuskey, papaz olarak orduya mı yazılsın yoksa "yirmi dokuz

yaşında, yüz kilo ağırlığında oluşum beni bu işe uygun kıldığı gibi" çarpışma eğitimi mi alsın diye uzun süre düşünmüştü. Dostları onu en sonunda, papaz olarak bu davaya daha yararlı olacağına inandırınca, çok derin bir düş kırıklığına kapılmıştı.[54] Community of Resurrection (İsa'nın Dirilişi Cemaati) üyesi Muhterem Peder R. L. Barnes, çarpışmaya girmek için papazlığa atanma düşüncesinden vazgeçen adamları kıskandığını açıklamıştı: Çarpışmalara katılan din adamları "cemaatlerinin gerçek babaları" olurken o, "yalnız, avare ve dertli bir çoban" olmaktan yakınmıştı.[55] Ordu papazı Joseph McCulloch, askeri ve dini rollerini bir arada yürütemeyeceğini anlayınca, İkinci Dünya Savaşı'nın yarısında fikrini değiştirmişti. Bir Hıristiyan'ın öldürmeye adanmış bir kurumda çalışmasının ikiyüzlülük olduğuna duyduğu inanç, sonunda onu görevinden istifaya yöneltmişti.[56]

Başka papazlar farklı bir seçim yapmış, din adamlığı kimliklerini ölüleri gömerek değil, onların sayısını artırarak göstermişlerdi.[57] Tanrı'nın bu dövüşken elçileri, "savaşçı papazlar" olarak yaygın birer efsaneye dönüşmüşlerdi. İkinci Dünya Savaşı'nda en gözde savaş şarkılarından birinin konusu savaşan bir din adamıydı. Bu şarkı, 1941'de adamlarının yanı sıra, *Kaliforniya'yı* Japon saldırısından korumak için savaşan bir rahip ya da "hava pilotu"nun (büyük olasılıkla Muhterem Peder William A. Maguire'ın) serüvenlerini anlatıyordu:

Önce nişancı gitti, sonra yardımcısı,
Pilot fırlayıp çocuklara bir baktı,
Kitabı bir yana koyup başına geçti bağırarak,
Tanrı'ya şükredin ve cephaneyi geçirin
Tanrı'ya şükredin ve cephaneyi geçirin
Tanrı'ya şükredin ve cephaneyi geçirin
Ve hepimiz özgür kalalım![58]

Savaşan din adamları, daha sonraki savaşlarda da, daha az canlı bir üslupta, ama bundan geri kalmayan şiirlere konu oldular. Larry Rottmann'ın Vietnam'daki bir papazla ilgili özlü satırlarına bakalım:

25. Hava Tümeni'nin papazı Cu Chi'de
Düşmanlarının ruhları için dua eder
Pazar sabahları
Ve helikopter nişancısı olarak uçuş ücreti alır
Haftanın geri kalanında.[59]

Efsaneler bir yana bırakılacak olursa, genç rahiplerin (özellikle, ayrılıkçı Galli papazlar gibi başka savaş geleneklerinden gelenlerin)[60]

çarpışmada yer almayı çok istedikleri herkesçe biliniyordu.[61] Savaş alanında, papazlar sürekli olarak, silah taşımalarının yasak olduğu konusunda uyarılıyorlardı (Birleşik Devletler Ordu Papazları Şefi, silahlı ordu papazlarının, yakalanırlarsa, Cenevre Sözleşmesini ihlal etmekten ciddi biçimde cezalanmalarından ve savaşın başka mertlik yasalarına karşı geldikleri için kobay yerine konulmalarından korkuyordu).[62] Teğmen Robert Furley Calloway, savaş deneyimi sonucunda çarpışmalara katılmak için istekte bulunan ılımlı papazlara bir örnekti. Bu eski misyoner papaz, çarpışma eğitimi alırken katıldığı bir dersi karısına anlatırken, "Olağanüstü iyiydi," diyordu:

> ama bu dersin bana ilginç gelen yanı dersin kendisi olmaktan öte temsil ettiği şeydi – ulus olarak bakış açımızın tümüyle değişmesiydi. En iyi nasıl (süngüyle) *adam öldürüleceğine* ilişkin talimat veriliyordu ve ne kadar çok olursa o kadar Alman öldürmeye yarayacağı deneyimle belirlenmiş her türlü olası alet öğretiliyordu. İnsan bunu yazarken korkunç bir vahşet gibi geliyor ve buna rağmen dün, orada bulunup da savaş kazanılacaksa öldürmek için savaşmamız gerektiğine katılmayan tek bir subay ya da asker olduğunu sanmıyorum.

Calloway kişisel olarak birini süngüleme düşüncesinden hoşlanmasa da, artık, bunun törel yönden yanlış olduğuna inanmıyordu. İddia ettiğine göre, tiksinti duygusu içgüdüsel bir ruhsal tepki değil, yalnızca eğitim görmüş bütün insanların paylaştığı "doğal içgüdü"ydü. Calloway bu sözleri yazdıktan on bir gün sonra öldürüldüğünde kırk dört yaşındaydı.[63]

Calloway, kendi ellerini kana bulamak pahasına savaşı sona erdirmekte kararlı, talihsiz din adamlarından biriydi. Bu konuda yalnız değildi. Her üç savaşta Tanrı'nın adamları, ordu papazlarına ait çeşitli bölümlerin onları savaşa göndermekte ağır davranmasından hemen düş kırıklığına uğramışlardı ve onların hevesi dini önderlere sorun yaratmıştı.[64] Birçok din adamı dini yetki tanınmasını beklemeyi düpedüz reddetmişti. 1914'te savaşın ilanı ile, İngiltere'deki Anglikan din okullarına yazılan 1.274 öğrenciden 400'ü derhal okuldan ayrılmış ve atanan papaz sayısı, savaş boyunca sürekli olarak düşerek, 1914'te 600'den 1918'de 114'e inmişti.[65] Bu dönemde Avustralya ordusunda da, benzer biçimde, elli bir Anglikan papaz orduya yazıldı. Ülkenin tümünde 1.400 papaz olduğuna göre (bunlar değişik yaşta ve sağlık durumunda kişilerdi), bu önemli bir azalmaydı.[66] İkinci Dünya Savaşı'nda da "gerçekten değerli genç adamlar" açıkça bazukaları incillere yeğleyince, din okulları boşaldı.[67]

Din adamlarının etkin savaşa katılmak istemelerinin birçok nedeni vardı, ama can sıkıntısı ve kendini kanıtlama isteği iki güçlü teşvik nedeni olarak görünüyordu. Charles Edward Montague, *Disenchantment* (1922) (Büyünün Bozulması) adlı kitabında sıradan bir askeri papazı hoş bir papaz yardımcısı ve "köy kriket kulübünün müdavimi" olmuş biri diye anlatıyordu. Bu gibi adamlar için savaş, kaçış ve heyecan vaat ediyordu: "Eleştiriden yoksun bir cemaat karşısında hiç esinlenmeden mesleğini canlı ve akıllıca uygulamanın getirdiği şaşkın edici törel sorunlardan, tekdüzelikten ve yavanlıktan sonra cennet gibi geliyordu," diye gözlemliyordu Montague.[68] Rahip J. E. Gethyn-Jones'ın yakasını ve rahiplik alametini çıkarıp tabanca kuşanmasının ardında -"kendimi kendime kanıtlama" isteğinin yanı sıra- kuşkusuz, bu dürtü yatıyordu.[69]

Din adamlarına, savaşmaları için dıştan gelen yoğun baskılar da vardı. Bir İskoç rahip (Loos'da adamlarına önderlik ederken öldürülmüştü) neden orduya yazıldığını anlatırken şunu açıklıyordu: Eğer güvenlik içinde kalsaydı, cemaatindeki "çocuklar"ın yüzüne bakamazdı.[70] İkiyüzlülük suçlamalarına katlanmak güçtü -rahipler, kendi ellerini kana bulamayı törel değerleri yüzünden reddederken başka adamları öldürmeye teşvik etmekle suçlanıyorlardı- ve Kilise'nin, bu yasağın sorumluluğunu piskoposlarına yükleme öğüdü hiç kimseye inandırıcı gelmiyordu.[71] On dokuzuncu yüzyılın sonlarına -ve yirminci yüzyılın başlarına- özgü din anlayışı bağlamında, "katılımcı papazlık'a verilen önem de anlamlı bir düşünceydi. Kimi papazlar orduya yazılmayı, iki savaş arasında Londra'nın Doğu Yakası'nda, yerleşim hareketi bünyesindeki görevlerinin bir uzantısı olarak görüyorlardı; başka bir deyişle, Tanrı'ya hizmet etmenin en iyi yolu, kendini "sıradan" insanların yaşamlarına adamaktı.[72] Savaş, adamlara "gerçek Hıristiyan papazlığını uygulamak için ele geçmez bir fırsat" vaat ediyordu.[73] Bu nedenle Katolik papaz Muhterem Peder R. M. Hickey ve İkinci Ordu'nun kıdemli papazı Muhterem Peder J. R. Youens (İkinci Dünya Savaşı'nda), papazların çarpışma birliklerinin yanı sıra bedensel eğitim görmelerinde diretiyorlardı, çünkü bunun papazları adamlara yakınlaştıracağına ve böylece papazların manevi öğüt verirken daha iyi bir konumda bulunucaklarına inanıyorlardı.[74] Vietnam'da papaz David Knight'ın belirttiğine göre onların "iş"i şuydu: "Düşmanı öldürmek ya da yakalamak. Bu nedenle, ben de bu görevlere adamlarla birlikte gittim... Tanrı'nın sevgisine tanıklık etme olanağı bulabildim."[75]

Eğer, savaş öncesinde, cemaatlerindeki kişilerin günlük yaşamlarını paylaşma isteği kimi din adamlarını silahlanmaya teşvik etmişse, savaş deneyiminin kendisi çarpışma dışında kalmayı reddetmelerinde

daha önemli bir etken oluşturuyordu. Çarpışmanın delice heyecanı içinde kimi papazlar, kuralları unutarak atılmış silahları ele almış, makineli tüfek mevzilerine geçmişlerdi[76] ve personel eksikliği, subayları kimi zaman papazlara cephane taşımayı ya da saldırılara önderlik etmeyi emretme zorunda bırakmıştı.[77] Savaş alanının ortasında kaçan Almanlar'a hevesle ateş ettiklerini -kendilerine şaşırarak- fark eden papazları, ordu saflarına yeniden yazılmak için mesleklerinden vazgeçmeye ikna etmek pek de güç olmayabiliyordu.[78] Misilleme arzusu da savaşkanlığı uyandırıyordu. Küçük kardeşinin çarpışmada öldüğünü duyduktan sonra bir United Church papazı, İkinci Dünya Savaşı sırasında, ordu papazlığı için gerekli "sevecen ruh"u yitirdiğini açıklamıştı. Artık yalnızca, Almanlar'ı "kendi elleriyle" öldürmek istiyordu ve bir çarpışma birliğine gönderilme isteği kabul edilmişti.[79] Özellikle Avrupalı olmayan düşmanlarla (örneğin, Japonlar'la ya da Vietnamlılar'la) savaşırken düşmanın vahşiliği ve kural tanımazlığı, çarpışmaya katılan papazlar tarafından, silaha sarılarak Cenevre Sözleşmesinin kurallarını bozmalarını haklı göstermek amacıyla sık sık kullanılıyordu.[80] Vietnam Savaşı sırasında bir gazete başlığı "Ordu Papazı Bile Tabanca Kuşandı" diye duyuruyordu.[81] Yeni Zelandalı avcı pilot Bryan Cox'ın İkinci Dünya Savaşı bağlamında dile getirdiği gibi, Avrupa savaş sahasındaki papazlara göre, makineli tüfek kullanırken görülmeleri kabul edilemezdi, ama Bougainville'de (Solomon Adaları'nda) "öl ya da öldür meselesi" söz konusuydu ve hiçbirimiz bir Japon'un ceseti karşısında pek bir şey hissetmiyorduk.[82]

Din adamları, çarpışma akşamında ve çarpışma sırasında duyulan coşkuya duyarsız değillerdi. Din görevlisi Ernest N. Merrington, "ateş hattında bulunma" düşüncesiyle kapıldığı neş'e duygusuyla sarsılmıştı. Merrington, 1922'de Gelibolu çıkartmasının hemen öncesinde, anımsadığına göre, hem kendisi hem yoldaşları zihinsel yönden "en sonunda 'gerçekten' işin içinde olmaktan duydukları memnuniyetle ellerini ovuşturmuş"lardı.[83]

Peder William Doyle gibi papazlar da, açıkça savaşın kana susamışlığından zevk duymuşlardı ve Doyle babasına yazdığı mektuplarda, papazlık ettiği askerlerin canice eylemlerini korkunç ayrıntılarıyla anlatıyordu.[84] Gerçekten, bu duygudan yoksun olan ya da öldürmekten midesi bulunan papazların, silahlı görevlerin hiçbirinde yeri yoktu. Muhterem Peder J. Smith'in dediği gibi, eğer bir din adamı "vicdanen savaşa karşı olduğunu" hissediyorsa, o zaman o "dini ve tıbbi işler de dahil olmak üzere, herhangi bir askeri işte pek yararlı" olamazdı. "Başka bir insanın kanını akıtmak"tan duyulan tiksinti bir insanı "ordu papazlığına mahkûm" kılıyordu.[85]

Birçok papaz kendi dini törellik anlayışını askeriyenin törel

dünyasıyla bağdaştırmakta hiç güçlük çekmemişti. Hıristiyanlık tarihi boyunca savaşa ilişkin dil, dini yazarların içine sızmıştı.[86] Din, bir adamın ruhunun "Seferi Gücü"ydü ve İsa Tommy'yi emir erliğine çağıran Büyük Komutan'dı.[87] "*So Fight I*". *Thoughts Upon the Warfare in Which Every Soul is Engaged and in Which There Can Be No Neutrals* (1917) ("Ve Ben Savaşıyorum". Her kişinin Katıldığı ve Yansız Kimsenin Olmayacağı Savaşa İlişkin Düşünceler) adlı kitabında Muhterem Peder G. C. Breach etkin bir pusu nişancısının aralıksız saldırılarına hedef olan bir bölüğün öyküsünü anlatıyordu. Bir onbaşı, en sonunda, pusu nişancısının yerini saptayınca bulunduğu bölge top ateşine tutulmuştu. Bu olay Breach'in anlatımıyla ruhani bir görev haline gelmişti:

> Düşmanın yeri keşfedilmiş ve düşman yok edilmişti. Siz de MANEVİ GÖRÜŞ YETENEĞİNİZİ BİR DÜŞMANIN YERİNİ SAPTAMAK ÜZERE GELİŞTİRDİNİZ Mİ? Tanrı manevi görüş yeteneğinizi eğitmişse, masum bir şeyin tehlikesini fark edebilirsiniz; ama iyi ya da kötü ne olduğuna aldırmayın, eğer ruhunuza acı veriyorsa ONU YOK EDİN. GÜCÜNÜZÜ ONA KARŞI KULLANMAYI ÖĞRENİN. O alışkanlıktan, o yakınlık duygusundan, üzerinizdeki o etkiden, manevi bir tehlikeye dönüşmeden kurtulun. İsa sizin için menzilinizi saptayacaktır![88]

Manevi bir düşmanı yok etmekten söz ederken kullanılan dilden düşman bir insanı yok etmekten söz ederken kullanılan dile geçiş yapmak pek çaba gerektirmiyordu.

Din adamları ile askeriyenin paylaştığı ve erkeklik düşüncelerine ilişkin bir başka "törel anlayış" daha vardı. Barış zamanında, bekarete, sabırlılığa, uysallığa ve aklın bedene üstün gelecek biçimde geliştirilmesi düşüncesine katılmak fazlasıyla kolay bir işti. Savaşın ilânı ile, daha geniş bir cemaat savaşkanlığı, yurtseverliği ve bedensel cesareti alkışlamaya başlamıştı – ve din adamları haklı olarak, kadınsılık suçlamalarına karşı özellikle duyarlı davranır olmuşlardı. Her üç savaşta da din adamlarının çarpışma dışında yer almaları alay konusu olmuştu. Cephede oğlu olan yaşlı bir papaz, "The Holy War" (1915) (Kutsal Savaş) adlı bir şiirde, çarpışma dışı kalmanın etekleri altına saklanan din adamlarına karşı kırıcı bir saldırı başlatmıştı. Bu papaz "hallerinden memnun" başpiskoposları, terk edilmiş papazlık bölgelerindeki papaz yardımcılarını boş gezmeye teşvik etmekle suçluyordu. Din adamları ("önlükleri, tozlukları ve çarpık şapkaları" içindeki bu adamlar) açısından daha utanç verici bir şey olabilir mi, diye soruyordu. Şiir, bir tutum değişikliği gerektiğini ileri sürüyordu:

Tüm Papaz kardeşlerime önce birer Erkek olun diyorum
Kendinize İngiliz mi diyorsunuz, öyleyse, o zaman
Ülkenize hizmet edin, aynı Fransızlar'ın yaptığı gibi.[89]

Bu şiir büyük olasılıkla çok az din adamı tarafından okunmuş olmasına rağmen, dile getirilen duygular, yaşlı üslerin kendilerine savaşmanın yasak olduğunu söylemelerinden hoşlanmayan "gözüpek genç papaz yardımcıları"nın duyarlı noktasına dokunmuştu.[90] Bu genç papaz yardımcıları "yumuşaklık" ve korkaklık suçlamalarına karşı çıktılar; (kas gücüne dayalı Hıristiyanlık tutumuyla) "ister eldivenli ister eldivensiz kendilerini son derece dikkate değer biçimde gösterebileceklerini" açıkladılar; "kızlarla kriket oynamaya ve ucuz macera romanları okumaya uygun, dili peltek gençler" oldukları suçlamalarına karşı çıktılar ve "o zamanlar ben solgun bir genç papaz yardımcısıydım" şarkısının ima ettiklerini şiddetle reddettiler.[91] Askeri papazın "erkek görünüşü, erkek cesareti, (ve) erkek ruhuna sahip olması gerektiği görüşüne katıldılar.[92] Katolik papaz okullarının kutsanmış duvarlarının gerisinde bile askeri cesaret ve erkeklik birbirine bağlanıyordu. Örneğin, Profesör H. M. B. Reid, 1916'da Glasgow Üniversitesi son sınıf ilahiyat öğrencilerine verdiği kapanış dersinde, İlahiyat Fakültesi'nden çok sayıda erkeğin orduya yazılmasından övgüyle söz etmişti, çünkü bu "onların erkekliklerinin bir kanıtıydı". Bu öğrenciler İlahiyat Bölümü'nün "kusurlu ve kaytarıcı kişilerin sığınağı değil, ama Üniversite'nin, nispeten, en savaşçı bölümü" olduğunun yaşayan kanıtıydılar ve Reid şöyle diyordu: "Alçakgönüllülükle şimdiden söylüyorum ki savaşçı öğrencilerimizin dönüşü, olağanüstü bir gücün öğelerini bu sıralarda bir araya getirecektir".[93] Birinci Dünya Savaşı'nda orduya yazılan ve saflarda çarpışan Avustralyalı ordu papazı John Smith, "annelerin toplantı ruhu"nu benimseyen papazlara eleştiri yağdırıyordu. Smith erkeksi bir ataklıkla, kendisi gibi çarpışmaya katılan papazları savunuyordu:

> Savaş patlayınca ulusun en iyileri çağrıldı, evet, Kilise bu davanın Tanrı'ya ait olduğunu fark edince ve adamlarını öldürmek için gönderince, ordu papazının da sertleşmesi gereken kimi zihinsel kasları yok mudur, duygularında, konuşmalarında ve vaazlarında, esinlemek için orada bulunduğu adamların yapacakları işin acısını biraz olsun yansıtmamalı mıdır?[94]

"Kasları güçlü Hıristiyanlık"ın vurgulandığı bir ortamda, bireysel olarak din adamlarının "erkeksilik"lerine büyük önem veriliyordu.[95]

Doğruluk ve Yürek Gücü

Papazların silahlı güçler bünyesinde yeri olduğuna inanmayan kimi karşıt güçler vardı. Birlikleri Hıristiyanlığa döndürmenin savaştaki saldırganlıklarını azaltacağı,[96] ya da din görevlilerinin savaşan adamları "fazla düşünme"ye itecekleri "ya da hastalıklı" hale getirecekleri konusunda kaygılar dile getiriliyordu.[97] Kimi subaylar askeri papazlara hiç gerek olmadığını, çünkü savaşta Hıristiyan ülkelerin Hıristiyanlıktan çıktıklarını ileri sürüyorlardı. Tuğgeneral Frank Percy Crozier ordu papazlarının sigara dağıtımında yararlı biçimde görevlendirilebileceklerini, ama "savaşta işleri olmadığı"nı hiç çekinmeden açıklamıştı.[98]

Oysa genelde ordu papazları öldürme girişimi açısından çok önemli sayılıyorlardı: Törel konularda söz sahibi olan, ruh gücünü yükselten ve günah çıkaran kişilerdi. Mareşal Douglas Haig zafere ulaşmak için bir ordu papazını etkili bir general ile eşdeğerde görüyordu.[99] Ülkenin her yanındaki mihraplar orduya yazılma bürolarının yerine geçmişti. Örneğin Birinci Dünya Savaşı'nda, Londra Piskoposu savaşan güçlere 10.000 adam katılmasını sağlamakla övünüyordu.[100]

Bu görüş doğrultusunda, eğitim kamplarından (askeri eğitim sorumlusu kıdemli bir subay "Hıristiyan Kiliseleri sahip olduğumuz en iyi kana susamışlık üreticileridir ve biz de onlardan özgürce yararlandık" diye övünüyordu) savaşa hazırlanmaya kadar (ordu papazları "benim oğullarım düşmanı 'dağıtmak'ta başarılı olsun" diye dua ediyorlardı) her düzeyde, manevi dünya canlandırılıyordu.[101] Yürek gücünün yüksek tutulması din görevlilerinin işinin önemli bir parçasıydı. Birinci Dünya Savaşı'nda General Sir R. C. B. Haking'in büyük bir ordu papazları topluluğu önünde açıkladığı gibi, onların askeriyedeki konumu "adamların ruh gücünü ve törel gücünü artırmak için kaçırılmaz fırsatlar" sunuyordu, "ve bunun sonucunda, adamları, gerçekleştirilmeleri beklenen görevlere daha uygun kılıyor"du.[102] Benzer biçimde, Birleşik Devletler Başkanlığı Din Komitesi 1950'de çıkardığı raporda, adamları "görevi daha iyi yerine getirmek" konusunda teşvik etme sorumluluğunu papazlara veriyordu.[103] Muhterem Peder Geoffrey Anketell Studdert Kennedy'nin *Rough Talks* (1918) (Sert Konuşmalar) adlı yapıtında açıkladığı gibi, savaşan askerlerin umutsuzluğu yenip "fethetme isteği" geliştirmelerine neden oluyorlardı.[104] Askeri papazlar için 1943'te yayımlanan resmi bir ders kitabında papazların görevleri, disiplin, kazanma isteği, kendine saygı, bağlılık ve güçlü bir şeref duygusunun yanı sıra, "savaşçı ruh"un canlandırılması olarak tanımlanıyordu.[105] Sekizinci Ordudan General B. L. Montgomery, *The Chaplins' Magazine. Middle East* (1943) adlı dergide yayımlanan yazısında, bir papazın çarpışmadaki rolü konusunda papazlara anımsattığına göre onların görevi şuydu:

> Işık tutmak... İyi ile kötü arasındaki mücadeleye, Doğru ile Yanlış'ın karşıt ölçütlerine, Davamızın haklı temellerine, İsa'nın Varlığına, duanın değerine, fedakârlığın onuruna, Tanrı'nın bahşettiği sonsuz yaşama ve askerler Tanrı adına savaşmak için toplandıkları zaman içtenliklerini ve güvenlerini artıran şeylere ışık tutmak.

Savaş akşamında papazlara, iletmek istediklerini "aşağı değil yukarı perde"den "ayarlama"ları, azmi kutsamaları, güçlü olma çağırısında bulunmaları ve birliklere İsa'nın "dünyayı yendiği"ni anımsatmaları söylenirdi. Canlandırılması gereken ruh şuydu: "Bırakın Tanrı ayağa kalksın ve Düşmanları saçılsın" ve işlenmesi gereken tema da şöyleydi: "Haklı Davanın Savunulması, ona layık olmak için Dua ve Bizim için ve bizim olan tüm konularda Tanrı'ya güven."[106] Her iki dünya savaşında ve Vietnam Savaşı'nda, papazlar benzer işlevler görmüş, "Öldürmeyeceksin" diyen emrin doğru yorumu konusunda adamlara yol göstermişlerdi.[107]

Yürek gücü açısından askeri papazların en önemli görevi öldürmekten rahatsız olduklarını itiraf eden askerlere rehberlik etmekti.[108] Papazlar, "askeri zihniyetin kaslarını güçlendirmeli"ydiler ve "haklı bir nefret patlaması yaratmak için.....hem kendinin hem de ilişki içinde olduğu herkesin kanını kaynatmalı"ydılar.[109] "İyi bir adam"ın bile, başka bir adamı süngülemek konusunda ikna edilmeye gereksinimi olabilirdi: Bir asker Birinci Dünya Savaşı'nda Muhterem Peder A. Irving Davidson'a, "Eğer insafıma kalmışsa, bir Alman'ı o insafsız nefretle süngülemem gerektiğini mi hissetmeliyim?" diye sormuştu. Davidson güvenle şöyle yanıtlamıştı:

> Sen buraya ülkene hizmet etmek gibi yüce bir ülkü uğruna geldin. Askerlik ve savaşma sanatını öğrendin. O ülkeye ve onunla birlikte yurduna ait tüm öbür ülkülere bağlı kal ve karar anı gelince görevinin ne olduğunu ve yapacağını kesin olarak bileceksin.

Genç adam bu yanıtla yetindi, görevini yaptı ve "en iyi askerler"den biri oldu. Davidson, "adamların mahvolmalarına neden olabilecek birçok etken varken, en soylu ülkülere bağlı kalmalarını sağlamak ve dengeleri korumak" konusundaki başarısıyla övünüyordu.[110] Bundan elli yıl sonra Kraliyet Hava Gücü'nün bir papazı, benzer biçimde, birliğindeki bombardıman askerlerine kitle katliamını haklı göstermek gereksinimi ile karşı karşıya kalmıştı. Kraliyet Hava Gücü'nün genç mezunlarının, bir V-bombardıman uçağında (nükleer silahlarla donatılmış bir uçakta) görev almak konusunda çekincelerini dile getirmelerinden duyduğu şaşkınlığı anımsıyordu. Bu papaz,

derhal, genç pilotları "caydırıcılık ahlakı" konusunda bilgilendirmeyi kendine görev bilmiş ve benzer çekinceleri ele almaları için öbür papazlara özel eğitim programları düzenlemeye girişmişti.[111]

Kilise, çarpışmanın yürütülmesinde gerekli törel rehberlik sorumluluğunu da yüklenmişti. Daha önce söz edildiği gibi, mihraplardan, "oyuna katılıp" ülke ve Tanrı için savaşma çağrıları yükselmişti. Beden ve Süngü Eğitimi Karargâhında eğitim gören askerlere papazları, sporcu "adil olmayı cesur olmaya üstün tutar. Vurur, çok güçlü vurur, ama hiçbir zaman belden aşağı vurmaz," diye anımsatıyorlardı.[112] Ama ilginç olan şuydu, savaşanları "sportmenlik"e teşvik etmek, ancak öğütlemekle sınırlı kalıyordu. "Haklı savaş"a ilişkin dini görüşlerin kesin tanımı yapılmış olmasına rağmen (Savaşın ilanı yerinde mi olmuştu? Haklı bir dava uğruna mı savaşılıyordu? Başvurulacak son çare miydi?), birçok papaz "kurallar"a bağlı kalmanın çarpışmada geçerli bir politika olup olmadığına ilişkin son derece kuşkucu görüşler ileri sürüyordu. Avustralya İmparatorluk Gücü'nden bir papazın dediği gibi: "Nereye vurabilirseniz vurun ve elinizden geldiğince hızlı vurun... Gerçekten çarpışmaların yürütülmesine ilişkin davranış kuralları olamaz; savaş yalnızca, güçlünün hayatta kalmasına ilişkin öğretiyi akla getirir. Açıkça Yasadışı bir düzen. Peki! Öyleyse özür dilemenin gereği yoktur."[113]

Böylesi bir basit din anlayışı, Avustralyalı tarihçi Michael McKernan'ı, din adamları "dini öğretilerini haklı bir savaşın koşullarını belirlemek için kullandılar ama savaşın belirli anlarına uygulamaktan sakındılar" demeye yöneltmişti.[114] Muhterem Peder Joseph McCulloch, *We Have Our Orders* (1944) (Emir Aldık) adlı kitabında, bir uğursuzluğa işaret edercesine şöyle gözlemliyordu: "Korkarım Ordu, Papazları yollarından döndürmüştür."[115]

Papazlar, tutsakların ve sivillerin öldürülmesine ilişkin öğüt verme konusunda törel yönden yeterli bir rehberlik yapamıyorlardı. Din adamları, savaşmayanların nedensiz yere öldürülmesinin hem yasalara hem de din kurallarına göre yasak olduğunun çok iyi farkındaydılar, ama her üç savaşta da bu dini uygulamaları lanetlemek konusunda şaşılacak ölçüde gevşek davranmışlardı. Papazlar, Vietnam'a yeni gelen askerleri, dikkatsiz askerleri "vahşice" pusuya düşüren Vietnamlı kadınlar ile çocuklar hakkında ürpertici öyküler anlatarak karşılamış, ama masum sivillerin varlığına dikkat çekmeyi atlamışlardı.[116] Vietnam Savaşı boyunca, Muhterem Peder E. W. Brereton'ın (Essex, Hollingwood rektörü) elli yıl önceki sözleri kulaklarda çınlamıştı:

> Biz burada Hıristiyan olmayan, insan değil sürüngen sayılan düşmanlara karşı değerli yaşam adına savaşıyoruz. Biz bu iblislerle, çocukça yöntemlerin dışında savaşma hakkına sahip olmak istiyoruz. Misillemeye karşı çıkan insanseverleri kınıyoruz.[117]

Dini önderler savaşanlara şu öğüdü veriyorlardı: Düşman siviller askerlerinin gerçekleştirdikleri kıyımları onayladıklarına göre, saldırının yasal hedefleriydiler; çocuklar bile öldürülebilirdi, çünkü onları suçlu anne-babalarından ayırmak olanaksızdı.[118] Modernist din bilgini ve *Modern Churchman*'ın yazı işleri müdürü Muhterem Peder H. D. A. Major, 1917'de daha açık sözlü davranarak şöyle demişti:

> Eğer bir İngiliz bebeğini gerektiği gibi korumanın tek yolu bir Alman bebeğini öldürmekse, o zaman, ne kadar itici olursa olsun, bunu yerine getirmek yetkililerin görevidir. Masum Alman bebeğin büyüyüp, masum bebeklerin katili olacağı düşünülürse, bu özellikle böyledir.[119]

Papazların savaşmayanların öldürülmesini ne dereceye kadar hoş gördükleri, 1960'ta, yetmiş üç papaza düşman tutsakların öldürülmesi konusunda sorular yönelten Gordon C. Zahn tarafından incelenmişti.[120] Papazlardan dördü yanıt vermeyi reddetmiş ya da yanıtlama "yetkisine sahip" olmadıklarını söylemişti. Öbür altmış dokuz papaz tutsakları öldürmenin yanlış olduğuna inanmalarına rağmen, bunların dördü, komutanları verdiği emri onların gözünde haklı çıkarabilirse, onun verdiği kararı kabul etmeye hazırdı. On beş yıl görevde bulunmuş bir papaz öldürmeyi, "eğer askeri bir zorunluluksa, eğer adamlarımızı kurtarmak anlamına geliyorsa" kabul edeceğini ileri sürmüştü ve yedi başka papaz ise bu emre karşı çıkacaklarını ama şikayetlerini komuta subayından başkasına bildirmeyeceklerini söylemişlerdi. Başka bir deyişle, bu papazlar tutsakların öldürülmesine şiddetle karşı olmalarına rağmen, altı papazdan biri meseleyi yerel sınırlar içinde tutacaktı ve komuta subayının yetkesine uyacaktı. Şikayetlerini daha yüksek mercilere götürmeye kararlı (kırk altı) papazın yalnızca yarısı, meseleyi Papazlar Dairesi'ndeki kendi üslerine götürecekti.[121]

Hem dini hem askeri yönden sorgulanabilecek bir törel anlayışa bu derece bağlı kalınması karşısında şaşıran Zahn, papazlara, savaşanların, teslim olanları kabul etmeyi reddetme emri karşısında ne yapmaları gerektiğini düşündüklerini sordu ve papazların yüzde 42'sinin komuta subayının kararına uyacaklarını gördü. Sorulara yanıt verenler arasında bu uygulamayı "askeri zorunluluk" kisvesi altında kabul

etmeye istekli olanların oranı, "şikayetlerini belirli sınırlar içinde tutma"yla istekli olanların oranına eklenince, papazların yüzde 90'ı bu savaş yasasına karşı koyduklarından dolayı, yalnızca önemsiz törel kaygılar dile getirmişlerdi. Bunu doğrulamak amacıyla bir papaz, teslim olanlar kabul edilince, askeriyenin tutsağa bakma sorumluluğu ile karşı karşıya kaldığını ve bunun çoğunlukla arzulanan bir seçim olmadığını belirtmişti. "Japon harekâtı"ndaki görevinin, bu sorumluluğu taşımak istemeyen komuta subayının "konumunu takdir etme"sini sağladığını da sözlerine eklemişti. Bu papazın öğüdü kısa ve özlüydü: "Böyle bir kararın kaçınılmaz olduğunu ve çok acı vereceğini bilerek, kararı komuta yetkisine sahip olanların doğru seçimine bırakın." Bu gibi yaklaşımlar göz önünde bulundurulunca, Zahn'ın soru sorduğu din adamlarının neredeyse yarısının askerlere, Hıristiyan törel anlayışına dayanarak emirlere uymamayı öğütlemelerini gerektirecek bir durumu *akıllarına* bile getiremediklerini ve başka bir yüzde 15'lik bölümünün de böyle bir durumu "düşünebildikleri"ni ama olasılıktan yoksun bulduklarını görmek şaşırtıcı olmamıştı. Soruları yanıtlayanların geri kalanları kararsızdı ve kısıtlı yanıtlar vermişti.[122]

Bu gibi yaklaşımların, özellikle Vietnam Savaşı'nda, çok kötü üne sahip trajik sonuçları olmuştu. My Lai katliamını soruşturan Komisyon, katliama katılanlardan birinin (Kıdemli Başçavuş Thompson) katliam sırasında Topçu Tümeni Papazı Carl Creswell'den emir aldığını ortaya çıkarmıştı. Creswell, Thompson'ın katliamın hemen ardından "korkunç derecede üzgün" olduğunu ve ne yapacağını ona sorduğunu açıklamıştı. Creswell ona, şikayetini resmi kanallardan bildirmesini öğütlemiş ve meseleyi "papazların kanalı"ndan halletmeye söz vermişti (bu uygun bir yol değildi: Papazların kanalından yalnızca teknik meseleler hallediliyordu). Creswell meseleyi üssü olan Tümen Papazı Lewis'e götürdü, ama meseleyi orada bıraktı. Geniş bir soruşturma sonucunda, komisyon üyeleri Lewis'in askeri komutanlığa yaptığı resmi olmayan ziyaretler sırasında meseleden söz etmiş olabileceği, ama Americal Tümen Komutanlığı'na "bu bilgiyi zamanında aktarma çabası"nda bulunmadığı sonucuna varmıştı. Gerçekten, kendi anlattığına göre, Lewis Genelkurmay Başkanlığı'na ilk "resmi olmayan" ziyaretini on günden önce yapamamıştı ve o zaman da, sivil kayıpların "kaza sonucu" ortaya çıktığını ve "birliklerin yerleşim alanlarında karşı karşıya kaldıkları çarpışma biçimlerinin doğal sonucu" olduğu konusunda ikna edilmişti. Komisyon üyeleri son derece kınayıcı davrandılar. Her iki papazı da, suçlamaları uygun yetkililerin dikkatine sunmakta yetersiz adımlar atmakla suçladılar ve şu sonuca vardılar: "Bu iki papaz da, bir savaş suçu soruşturmasını papazların kanalından yürütmenin saçmalığını açıkça görmüş olmalıydılar."[123]

Son olarak, din adamlarına verilen üçüncü görev ya da sorumluluk, askerler kanlı savaş alanlarından geri döndüklerinde günahlarının bağışlanmasını sağlamaktı. Herkes serbestçe bağışlanıyordu. Papazların öldürmekten duyulan suçluluk duygularını hafifletmekteki rolü, kimi askerler tarafından çok önemli sayılıyordu. Örneğin, Keith Irwin Yeni Gine'de 36. Avustralya Piyade Taburu'nda görev yaparken geçirdikleri 1942 yılı Noel gününü anımsıyordu. Yiyecek ve içecek hiçbir şeyi olmayan birlikler, cesaretleri kırılmış durumda hendeklere doluşmuşlardı. Birden, birliklerin papazı hendeğe girmiş ve onlara içmeleri için bir şişe ayin şarabı vererek, "Yüce Tanrı'nın buna bir şey diyeceğini sanmıyorum," demişti. Irwin o anda, "Japonlar'a yaptığı korkunç şeyler"in bağışlandığına inanmıştı: Dediğine göre, "insan doğasına olan inancı biraz olsun yerine gelmişti".[124] 1945'te topçu John Guest, İtalya'da Uçaksavar Topçu Bölüğü'nde görev yapıyordu ve silahları ateşlediği için derin bir suçluluk duyuyordu ve kurbanlarını düşünmeden edemiyordu. Ama günlüğünde belirttiği gibi, "bu sabahki dinsel törende pişmanlık ve bağışlanmak için edilen duadan memnun" olmuş ve kendini rahatlamış hissetmişti.[125]

Ruh hekimleri bile manevi rahatlanmanın gücünü doğruluyorlardı. Örneğin, Robert L. Garrard, Mayıs 1948'de National Association of Private Psychiatric Hospitals'a (American Psychiatric Association) (Özel Ruh Hastalıkları Hastaneleri Ulusal Birliği [Amerikan Ruh Hekimliği Birliği]), öldürmekten suçluluk duyan adamlara yararlı olması için "papazların yardımı"nı sağlamak gerektiğini bildirdi. Garrard şöyle diyordu:

> Kimi hastalar itiraf yoluyla suçluluk duygularından kurtulurlar. İtiraf, ceza ile bir arada bulunmamasına rağmen, doğru bir davranış olarak görülür ve suçluluk duygusunu hafifletir. İtiraf, sorumluluğun kalktığı ya da paylaşıldığı duygusunu uyandırarak da bir rahatlama sağlar.

Garrard, kişisel olarak, ruhçözümlemenin daha etkili olduğuna inanıyordu, ama birçok adam açısından "dinin de iyileştirici değeri olabilir" diyordu.[126]

Törellik ve Askeri Yetke

Din adamları gerçek manevi önderlik rolünü askeriyenin gereksinimine göre neden kötüye kullanmışlardır? Royal Army Chaplains' Department'ın (Kraliyet Ordusu Papazlar Dairesi) adındaki "kraliyet" ve "ordu" sözcüklerine verilen önemin kısmen kilisenin sınıflı bir

toplumdaki yerinden kaynaklandığı sık sık söylenir. Belki de bu yorumda bir gerçek payı vardır. İngiltere'de Kilise kurumu (ve tek tek din adamları) toplumdaki yerlerini hükümet yoluyla koruyorlardı. Başpiskoposlar ve piskoposlar başbakan tarafından atanır ve bunların atamaları Kral ya da Kraliçe tarafından onanırdı. Din adamları, aynı zamanda, Lordlar Kamarası'nda yer alır ve özellikle Anglikan Kilisesi'nin önderleri yönetimindeki sınıflardan seçilirdi (1920'de, Lordlar Kamarası'ndaki piskoposların yarısından çoğu soylularla ve toprak sahipleriyle ilişki içindeydi ve 1860'dan sonraki yüzyılda, bir tarihçinin incelediği 242 piskoposun yirmisi dışında tümü özel okullarda okumuştu).[127] Ayrılıkçı mezheplerden olanlar ile Roma Katolikleri, alt sınıflardan gelmelerine rağmen önemsiz konumlarından çıkmaya hevesliydiler (Roma Katolikleri'nin durumunda bu konum İrlanda ve İtalyan misyonlarıydı) ve toplumda ve askeriyede yeni ele geçirdikleri gücü pekiştirmek istiyorlardı (silahlı güçlere papaz atama iznine ancak 1915'ten sonra kavuşmuşlardı). Tüm belli başlı mezhepler düzenin içinde, dışında olduğundan çok daha iyi işe yarayacaklarına inanıyorlardı ve hükümet politikasına karşı geldikleri sürece kovuşturmaya uğramaktan korkuyorlardı. Bu durum bireysel olduğu kadar kurumsal düzey için de geçerliydi. Karşı çıkma, din kurumu bünyesinde herhangi bir yükselme olasılığını engelleyip durdurabilirdi (ve, İkinci Dünya Savaşı'nda toplu imha amaçlı bombalamaya karşı çıkan piskopos G. K. A. Bell açısından bu gerçekleşmişti).[128] Birinci Dünya Savaşı sırasında İngiltere Kilisesi'ni inceleyen tarihçi Albert Marrin'in ileri sürdüğü gibi Kilise;

> toplumsal yapı ile onun devletle olan ilişkisinin bir parçasıydı ve bunlardan destek görüyordu... Bu kurumların tadını çıkardıkları güç ve saygınlık koşula bağlıydı, toplumun genel geçer değerlerinden ve çıkarlarından fazla uzaklaşılmayacağına ilişkin üstü kapalı anlayışa dayanarak onlara verilmişti.[129]

Din adamları için aynı derecede önemli başka bir mesele, kendi antimilitarist yaklaşımlarının savaşanlar açısından ağır bir yük oluşturacağıydı: Devlet ile kilise arasında seçim yapmaya zorlanan askerler, sonunda devletten yana olmak zorunda kalacaklardı.

Tarihçi Andrew Chandler'ın İkinci Dünya Savaşı'nda İngiliz Kilisesi'nin hava bombardımanları karşısındaki tutumuyla ilgili güçlü incelemesinde uyarıda bulunduğu gibi, Kilise'ye devletin bir aygıtı olarak *gereğinden* fazla önem verilmemeliydi. Chandler'ın kabul ettiği gibi, Anglikan Kilisesi önderleri olayların var olan durumunu onaylamalarına rağmen, hükümette oynamaları gereken törel bir

role ve ruhani önderlik sağlamak gibi törel bir göreve sahip olduklarına inanıyorlardı. Tarihin önemli dönemlerinde, din adamları gerçekten de kimi olaylara karşı çıkmışlardı (bunun en belirgin örnekleri 1909'daki Halk Bütçesi ile 1911'deki Parlemento Yasası'ydı). Chandler, din adamlarının devletle olan bağlantılarına ve sınıfsal geçmişlerine rağmen, törel yönden haklı çıkma konusuna kendilerini adamışlıklarını belirtmek istiyordu. Her zaman bireylerin -hatta tek tek din adamlarının- vicdanlarının sesini dinleyerek konuşma haklarını vurgulayan bir kilisede, din adamları oldukça geniş ölçüde konuşma özgürlüğüne sahiptiler.[130] Din adamlarının bu özgürlükten neden daha çok yararlanmadıklarını açıklamak için başka etkenlerin incelenmesi gereklidir.

Çok açıkça görüleceği gibi, askeri papazların başlıca görevinin kiliseye hizmet olduğunu belirten birçok resmi bildirgeye rağmen[131] askeri yetkenin ağırlığı her yerde hissediliyordu. Törel yasaların ihlaline karşı çıkma iradesi, papazların çarpışma alanlarına "askeri bakireler" olarak gönderilmeleri gerçeği yüzünden azımsanıyordu. Göreve gönderilmeden önce, papazların zamanının çoğu bebekleri vaftiz etmekle ve ölmek üzere olan yaşlıları rahatlatmakla geçerdi. Ansızın, dinsel rahatlama sağlamanın çok önemli bir gereksinim olduğu ürkütücü bir ortama gönderiliyorlardı: Korkmuş, bıkkın ve suçluluk içindeki adamları, çarpışma sırasında "gözleri döndüğü" için kınamak son derece basit bir davranış olurdu. Buna ek olarak, din adamlarının askeri konulardaki bilgisizlikleri de ciddi bir sakıncaydı. Birinci Dünya Savaşı'ndan beri "Papazlar İçin Bombalama Okulları" kurulmasına ilişkin çağrıda bulunulmasına rağmen, papazlara verilen eğitim en düşük düzeydeydi ve askeri görgü kurallarına ve işlemlere ilişkin genel bir eğitim hemen hemen yok gibiydi.[132] Papazlara askeri emirlerin nasıl yorumlanacağı üzerine hiçbir bilgi verilmiyordu. Papazların çoğu "askeri işlemler, talim ya da âdetlerle ilgili hiçbir şey bilmeden ve adamlara nasıl davranacakları konusunda da bilgisiz olarak" papazlık bölgelerindeki görevlerinden doğrudan dışarıya gönderiliyorlardı ve giderek daha çok ordunun bir parçası haline gelmelerine rağmen bu, ruhani danışman konumları pahasına yapılıyordu.[133] Çoğu papaz savaşta izlenecek yolu kendi ilgi alanlarının dışında görüyordu: "Uzmanlar" tam anlamıyla askeri subay ve politikacı olan kimselerdi.

Dahası, din adamları öbür askeri subaylarla karşılaştırılınca şaşılacak bir belirsiz konuma sahiptiler. Community of Resurrection'dan (İsa'nın Dirilişi Cemaati) Muhterem Peder R. L. Barnes, 1939'da *A War-Time Chaplaincy* (Bir Savaş Dönemi Papazlığı) adlı kitabında, okurlarını şöyle uyarıyordu: Silahlı güçler papazı iki yetke (Tanrı ve silahlı güçler) karşısında sorumlu olmasına rağmen, eylemlerinin

savaşı engellememesine dikkat etmek zorundaydı. Papaz ordunun bir üyesiydi ve ordunun yasalarına uymalıydı; bir birliğe dahildi, bu yüzden arkadaşlarıyla her şeyi paylaşmalıydı; o bir subaydı, bu nedenle "geleneksel arkadaşlık davranışlarını gerektirdiği gibi yerine getirmek" subay kadrosuna olan borcuydu.[134] Bir denge sağlamanın güçlükleri Everard Digby'nin *Tips for Padres* (1917) (Papazlara Öğütler) adlı kitabında belirtilmişti: Digby, bir papazın üsleriyle ilişkisinin "belirsiz" olduğunu ve geniş ölçüde, onun "şerefli bir adam" olduğu varsayımına dayandırıldığını söylüyordu. Digby, bir yandan, papazlara ellerindeki ruhani yetkeye sımsıkı sarılmalarını ve komuta subaylarının bu rolü onlardan zorla alma girişimine karşı koymalarını öğütlüyordu. Öte yandan, üstün subaylık yetkesini kabul etmeliydi: Askeri görevdeyken meseleler politik açıdan tartışmaya açılmamalıydı; son derece teknik bir konu olan modern askeri idare uzmanı olmadıklarını her zaman anımsamalıydılar.[135]

Eğer askeri eğitimleri, savaşta kendilerinden istenileni yapmalarına yetmiyorsa, manevi eğitimleri bundan biraz daha iyi durumdaydı. Her şeyden önce, İkinci Dünya Savaşı'na gelindiğinde, İlahiyat Fakülteleri papazları ruhsal konulara özgü sözcüklerle donatıyordu: Papazlar adamların öldürme konusunda dile getirdikleri güçlükleri dinsel olmaktan çok ruhsal anlamda yorumlamaya daha yatkındılar.[136] Tarihçi Albert Marrin'in *The Last Crusade* (1974) (Son Haçlı) kitabında ileri sürdüğü gibi, çoğu din adamı savaştaki rolleri için gereken felsefi ve dini eğitimden yoksundu. Törel eğitim, ilahiyat fakültelerinin ders programında yer almıyordu bile. Piskopos Winnington Ingram gibi ("Savaş Alanlarının Piskoposu" diye bilinirdi) son derece iyi eğitim görmüş, bilgili bir din adamı bile vaazlarında *Daily Mail* gazetesinden yaptığı alıntılara güveniyordu. İşin daha kötüsü, din eğitimi, papazları meseleleri "ilahi" bir hale getirerek, "değişmez, ilahi yönden kutsanmış törel yaptırımlar"a dönüştürmeye teşvik ediyordu. Böylece, "bir ülküye duyulan şiddetli bağlılık" ile birleşen din eğitimi, din adamlarının dünyayı, geleneksel kökten karşıtlar, iyi ve kötü arasındaki ezeli çatışma açısından görmelerini sağlıyordu. Düşman bir kez İsa karşıtı olarak görülünce ve kişinin kendi tarafı iyi güçlere önderlik ediyorsa, bu işin geriye dönüşü yoktu.[137]

Son olarak, askeri papazların, kimi toplumbilimcilerin "rol gerginliği" dedikleri deneyimi yaşamaları kaçınılmazdı. Gordon Zahn'ın ileri sürdüğü gibi, dinsel kurallar ile askeri gelenekler arasındaki çatışmada üstünlük askeriyedeydi, çünkü papaz önce, manevi hizmet vermekle yükümlü olduğu adamlarla özdeşleşiyordu. Bunun sonucunda papaz, davranışlarını çok uzaktaki bir dini kuruma değil, bu adamlara göre ayarlamaya daha yatkın duruma geliyordu (bu bölümün gi-

rişinde yer alan ve hizmet ettiği adamlara "çocuklarım" diyen Peder George Zabelka örneğinde olduğu gibi).[138] Bu düşünce biçimine göre, bireyin çelişen rollerini bağdaştırmanın üç yolu vardı: Rollerden birinden vazgeçebilirdi, başka birine mantıklı bir açıklama getirebilirdi, ya da çatışan davranışları zihninde ayrı bölmelere yerleştirebilirdi. Bu üç davranıştan herhangi birini yerine getirememek sapkın ya da "kararsız" bir davranışa yol açardı. Waldo W. Burchard İkinci Dünya Savaşı'nda hizmet etmiş ve San Francisco Körfezi bölgesinde yaşayan altmış bir Amerikalı askeri papaza sorular sordu. Sorulara yanıt verenlerin yarısından çoğu askeri zorunluluklarla dinleri arasında çelişki olduğunu inkâr etmişlerdi. Yanıt verenlerin üçü, askeri kuralların törel değerlerle ilgisi olduğunu bile inkâr etmişti. Başka bir deyişle, rollerini öylesine birbirinden ayırmışlardı ki dini görevlerini yerine getirirken, kendi eylemlerini (ve başkalarınınkileri) dini görüşlere uygun yargılıyorlardı ve askeri görevlerini yerine getirirken de askeri zorunluluklara göre yargılıyorlardı. Papazların yarısından biraz azı düşman askerlerin öldürülmesinin doğru bir davranış olduğuna inanırken, geri kalanları bunu haklı görüyordu. Hiçbiri, birey olarak askerin ülkesine hizmet etmenin dışında törel bir sorumluluğu olduğunu düşünmüyordu. Yanıt veren papazların yalnızca yüzde 7'si, öldürme eyleminin törel içeriği bulunduğunu söylerken, bu durumlarda bile, suçluluk yükünün birey olarak askerin omuzlarında olmaktan çok tüm ulusun omuzlarında olduğunu ileri sürüyordu. Dini kitap alıntılandığında, papazlar daha az kendinden emin görünüyorlardı. Papazlardan hiçbiri "Öldürmeyeceksin" emri konusunda çelişkiye düşmüyordu, çünkü bu emir, savaşta adam öldürmeden çok "cinayet"i yasaklama olarak yorumlanıyordu. Ama, papazların beşte biri "öbür yanağını çevir" emrinin savaşla bağdaşmadığı düşüncesini paylaşıyordu. Geriye kalanlar benimsedikleri görece bakış açısından, birey ile ulus arasında ayrım yapıyor, kişinin kendini savunma gereksiniminin bütün kaygılara ağır bastığını iddia ediyor ve barışseverliğin modern dünyada desteklenemeyeceğini ileri sürüyorlardı. Ama bundan daha ilginci, papazlarından hiçbirinin (kendiliklerinden) savaşta adam öldürmenin dini sorunlar yaratacağından söz etmemiş oluşuydu ve kendilerine bu konuda soru sorulduğunda dinsel olmaktan çok yararcı bir temele dayanarak yanıtlamışlardı. Burchard'ın deyişiyle, bu olay karşısındaki tutumları;

> bu incelemenin varsayımlarından birine uymadı; açıklamak gerekirse, benliğin bütünlüğüyle ilgilenen felsefeciler ve okumuş insanlar olan papazların bu açmaza bir çözüm arayacakları düşünülmüştü. Bunun yerine, açmaz ne kadar büyükse, ondan kaçma, rol

davranışlarını birbirinden ayırma ve çelişen öğelerin varlığını kabul etmeyi reddetme eğilimi de o oranda büyük görünüyor.

Davranışlarına mantıklı nedenler bulma girişimi açmazla yüzleşmeyi gerektirirken, davranışlarını tümüyle birbirinden ayrı tutma bu açmazla yüzleşmeyi reddetmek anlamına geliyordu.[139]

Bu gibi incelemeler önemli olmakla birlikte, görmezlikten geldikleri temel bir nokta vardı. Silahlı güçlere karşı bir bakış açısından yazan Burchard ile Zahn, papazların ve din kurumunun törel eylemler konusunda askeri subaylar ile askeri kurumdan farklı bir yoruma sahip olduklarını düşünüyorlardı. Bu bölümün ileri sürdüğü gibi, dini ve askeri hiyerarşiler arasında törellik anlayışı açısından gözle görülür bir fark olmayabilirdi. Bu görüş, Clarence L. Abercrombie'nin 1970'lerde yaptığı papazlarla ilgili bir araştırma tarafından desteklenmektedir. Abercrombie araştırmanın bir noktasında, hem sivil hem de askeri papazlardan, otuz tane değer yüklü niteliğin, önce örnek bir askeri subay, sonra da örnek bir Hıristiyan din adamı tarafından nasıl değerlendirileceğini belirtmelerini istemişti. Papazlar belirli noktalarda görüş ayrılığına düşseler de, *her bir* din adamı dini ve askeri değerleri neredeyse özdeş olarak görmüştü. Başka bir deyişle, içtenlikle rolleri arasında bir çelişki görmüyorlardı.[140] Bu bağlamda, 1914-18 Savaşı'nda, babaları din adamı olan askerlerin ordu subaylarının yüzde 30'unu oluşturması, ya da birçok papazın askeriye bünyesinde kendini rahat hissetmesi şaşırtıcı değildir.[141] Gerçekten, dini ve askeri yaşam arasında, özellikle papaz okulundan yeni çıkmış Roma Katolik papazları açısından birçok benzerlik vardı; uzun süre hizmette bulunmuş Muvazzaf ordu subayları ile askeri papazlar, yüksek bir yetkeye ve göreve kendini adamışlığı ve rahatlık sağlama kaygısını paylaşıyorlardı ve tümüyle erkeklerden oluşan bir çevreye alışkındılar.[142] Her iki taraf da, fedakârlık, cesaret ve disiplin gibi dini değerlere bağlıydı. Başka bir deyişle, din adamlarının tutumlarını değiştirmelerine ya da rollerini birbirinden ayrı tutmalarına gereksinimleri yoktu. Papazların üçte birinden çoğu ordu papazı olmadan önce silahlı güçlerde görev yapmıştı, bu yüzden nelerin gerekli olduğunu biliyorlardı ve o değerlerle uyum içindeydiler.[143] Bir papazın askeri yetkeye değil dini yetkeye karşı koyup koymaması sorunu ortaya çıkmıyordu, çünkü Vietnam'daki savaşa dek dini törel anlayışın askeriye ile aynı çizgide olduğu düşünülüyordu.

Ama birçok *savaşan askerin*, askeriye ile papazların ruhani işlevleri arasında çelişki gördüğünü belirtmesi önemli bir konudur. Papazların, Hun sürülerini katletmeleri için subayların yaptıkları kışkırtıcı konuşmanın hemen ardından merhamet öğüdü verdiklerinin duyul-

ması saçma bir oyun ya da düpedüz ikiyüzlülük gibi geliyordu.[144] Mihraptaki meslek sahibi'nin Hıristiyanlığın emirlerini görmezlikten gelmekteki "beceri"si şair Wilfred Owen'ı şaşırtmıştı (41. Askeri Üs Hastanesi'nde mermi şokundan yatarken annesine böyle yazmıştı).[145] Papazlar, inançları nedeniyle savaşa karşı olan askere alınmış kişilere baskı yapmakla bile suçlanmışlardı.[146] Papazlar kaygılı genç askerlere öldürmenin doğru olduğunu söylediklerinde askerler, "tenin günahlarını hoş karşılamayan ama bir insanın canını almayı onaylayan bir dinin bakış açısı üzerine derin derin düşünebilir"di.[147] Dürüst Hıristiyanlar ayine katılmayı reddedebilirlerdi, çünkü nasıl öldüreceklerini öğreniyorlardı.[148]

Öldürmenin yarattığı işkence edici içsel çelişkiler gazeteci Charles Edward Montague'nün mektupları ile günlüklerinde dile getiriliyordu. 26 Kasım 1917'de karısına açıkladığı gibi, İsa'nın savaşa karşı tutumunu nasıl yorumlayacağı konusunda emin değildi: "Zafer ya düşmanın ya da bizim olacak" ve düşman kazanırsa " 'İsa'nın Yeryüzündeki Krallığı', biz kazanırsak olacağından çok daha uzak bir düş olurdu". 1917'nin sonunda günlüğünde itiraf ettiği gibi, savaşa katılmanın Hıristiyanlık ile bağdaştırılabileceğine artık inanmıyordu:

> Hiç kimse İsa kadar doğru söz etmemiş olsa bile, artık bu savaşı kazanmanın görevim olduğundan, İsa'nın tüm söylediklerinin doğru olduğundan daha eminim. Bu yüzden savaşı kazanmak için kendime düşen çabayı göstereceğim ve o arada İsa'nın emirlerine uyarmış gibi görünmeyeceğim ve savaştan sonra doğruluğundan emin olduğum bütün sözlerini yerini getirmeye eskisinden daha çok çabalayacağım. Bu arada aldanmayı seçmediğim için Tanrı bana pay biçsin ve yanılırsam beni bağışlasın.[149]

Başkaları ise Kilise'nin anlamsız katliamlar karşısında sesini yeterli derecede yükseltmemesinden daha büyük düş kırıklığına uğramışlardı. Hamburg'a yapılan kitlesel saldırıya katılmış bir telsizcinin Rahip Collins'e yazdığı gibi:

> Aşağıda alevler içindeki kente bakmak kabus gibiydi. O ürkünç cehennemde korku içinde bedenleri parçalanan, yanan ve öldürülen kadınlar ile çocukları düşününce midem bulandı – bundan kısmen ben de sorumluydum. Neden, Peder John, kiliseler bize kötülük yaptığımızı söylemiyorlar? Neden papazlar bize Hıristiyan uygarlığını savunmak için soylu bir görev yerine getirdiğimizi söylüyorlar? Hitler'in yenilmesi gerektiğine inanıyorum; bu amaç uğruna kendime düşeni yapmaya hazırım. Ama yaptığımızın soylu

bir davranış olduğunu kimse bize söylemesin. Yaptığımız kötülüktür, belki gerekli bir kötülük, ama yine de kötülüktür.[150]

Vietnam Savaşı sırasında, çarpışma askerlerinin ordu papazlarına karşı tutumu sertleşmişti, çünkü savaşın siyasi ve manevi yönden haklı gösterilmesi giderek güçlenmişti. Mike Pearson, silah olarak yalnızca çakı taşıyan sekiz yaşındaki bir erkek çocuğu öldürmekten derin bir rahatsızlık duyuyordu, ama Katolik papaz ona kaygılanmamasını söylemişti: O yalnızca görevini yapıyordu.[151] Tüfekli er zenci Haywood T. "The Kid" Kirkland papazın adamlara öldürme hakkını vermekteki rolünü dikkate almıyordu: "Cinayet işlemediğimiz sürece papazın bizi kutsayacağını biliyorduk. Ama yaptıklarımızın tümüyle cinayet olduğunu da biliyorduk."[152] Ya da, Avustralya Kraliyet Hafif Zırhlı Alayı'ndan Andrew Treffy'nin 1968'de nişanlısına yazdığı mektupta dediği gibi, "öldürmek için eğitilmiş bir topluluğun arasında bir Tanrı adamına rastlamak insanın kafasını gerçekten karıştırıyor. Düşünürsen bu çok büyük bir ikiyüzlülük."[153] Ruh hekimi Robert Jay Lifton'ın gördüğü gibi, erler arasında askeri papazlara karşı özellikle olumsuz bir yaklaşım vardı:

> Adamların gözünde, Vietnam'da kıyım gerçekleştirmeleri için her gün kendilerine emredilmesi başka bir şeydi, kendi toplumlarının ruhani yetkililerinin bu işlemi meşrulaştırmaya ve haklı göstermeye çabalamaları, buna mantıklı açıklamalar getirmeleri başka bir şey. Bunun tümüyle manevi bir yozlaşma olduğunu düşünüyorlardı.[154]

Açıkça pis ve Hıristiyanlık dışı bir savaşta, din adamları bile rollerinden kuşku duyuyorlardı (bir papazın dediği gibi, bu durum, "biraz Nazi Almanyası'ndaki papazların durumunu andırıyordu).[155]

Sivil toplumda, törellikle ilgili konularda söz sahibi olarak doldurdukları önemli yerden sonra, savaş sırasında papazlar çok aşağı bir yere düşmüşlerdi. Kimi din temsilcileri, sürekli olarak, insan kanı akıtmaya karşı ayağa kalkmış olsalar da ve düşman ülkelerdeki dini topluluklarla bağların koparılmasından vicdanen rahatsız olanlar bulunsa da, Hıristiyanlık ile savaşı bağdaştırmanın tartışmalı bir mesele sayılmaması dikkat çekiciydi. Gerçekten savaş zamanında birçok din adamı kan akıtmaya katılmak için can atıyordu ve isteklerinde düş kırıklığına uğrayınca, katliamı kutsuyor ve kendilerini silahların tarikatına teslim ediyorlardı. Savaşanları, günah işlemeden ve suçluluk duymadan öldürme olasılığına inandırmaya çalışıyorlardı. Manevi

rehberlik askeri gereksinimlerle kusursuz bir uyum içindeydi. Kimi Tanrı adamları daha ileri giderek, orduya yazıldılar. Bu adamların gözünde çarpışma askeri rolü, yalnızca her günkü sıkıcı işlerden kaçış olmaktan daha fazlasını ifade ediyordu; erkekliklerinin ve (bunun uzantısı olarak) Kilise'nin erkeklik gücünün kanıtıydı.

10. BÖLÜM

KADINLAR SAVAŞA GİDİYOR

Köhnemiş cinsiyetçi âdetlere
Lanet olsun! Tanrı bilir bizim de eşit kişiliklerimiz var,
Neden erkekler karanlıkla yüzleşirken kadınlar geride
Kalıp yaşasın, gülsün ve her gün güneşi karşılasın.

Nora Bomford, "Drafts", (1914-18)[1] (Kura Neferleri)

"Ne shanni!"

Sırp Ordusu 2. Piyade Alayı'nın İngiliz askerlerinden biri nişan aldı.

"Balli!"

Ateş etti. Kurşun bir düşman askerin bedeninde hedefini bulunca Flora Sandes, kendini yaşam kurtamaya adamış bir Kızıl Haç hemşiresi rolünü, öldürmeye adanmış bir birliğe katılmak üzere, tamamen geride bıraktı. Surrey kırsalında huzurlu bir köy olan Thornton Heath'in emekli rahibinin neşeli, tombul kızı Flora savaşçı rolüne pek de uygun olmayan bir adaydı, ama, savaşın çıkmasıyla birlikte, Women's First Aid Yeomanry Corps'ta (İlk Yardım Kadın Gücü) ve St John's Ambulance'ta (St John Ambulans Servisi) gördüğü temel sağlık ve askerlik eğitimi ona her günkü sıkıcı işlerden kurtulma olanağı tanıdı. 12 Ağustos 1914'te hevesli altı hemşire ile birlikte otuz sekiz yaşındaki Sandes, Sırbistan'a gitmek üzere Londra'dan ayrıldı. Sandes'in hemşirelikten askerliğe geçişi on sekiz ay sürdü, ama orduların Arnavutluk'a çekilmesi sırasında en nihayet sargıların yerine silahı koydu. Bu olay onun törel dünyasını altüst etti: Çekilen acıları paylaşmak yerine, bombalarının vahşice patlamasının ardından "birkaç inilti ve sessizlik" geldiği zaman sevinç duyduğunu açıklıyordu, çünkü "kopan yaygara" ona "yalnızca birkaç sıyrık, ya da birinin parmağının kopması"na yol açtığını haber veriyordu. Sandes düşmanı "izleme"yi seviyordu ve yedi yıllık askerlik hizmeti boyunca "aşk,

macera ve yoldaşlık"ın "bitip tükenmez çarpışmaları, anlatılmaz yorgunluklar"ı fazlasıyla telafi ettiğini açıklıyordu. Her şeyden önemlisi, Flora yoldaşları tarafından kabul edildiğini hissediyordu. Sandes bir seferinde "Nashi Engleskinja'ydı (ya da "Bizim İngiliz Kadınımız"); başka bir seferinde ise, "Kardeş"ti. İngiltere temsilcisi olarak alaya memnuniyetle kabul edilmişti. Gerçekten milliyet cinsiyetten daha önemliydi: Er olarak orduya yazıldığı gün Yunanlı bir genç adam da orduda görev yapmak istemiş, ama alaya "yabancı alınmayacağı" söylenerek geri çevrilmişti. Her bir kanlı çarpışmadan sonra çektiği fotoğraflar bu ait olma duygusunun andaçları haline geleceklerdi.

Bu doyum duygusu nereden geliyordu? Sandes'in kendi açıklamasına göre, asker olmak erkek olma arzusunun doruk noktasıydı – bu duygu, yatağının yanına diz çöküp ertesi sabah erkeğe dönüşmüş olmak için dua ettiği ilk çocukluğuna uzanıyordu. Sandes'in kadın olması İngiliz yetkililerin ve kamuoyunun dikkatini çekmiş, her iki taraf da onun savaşma kararını desteklemişti. Oysa, ara sıra hemşireliğe dönmesi için yapılan öneriler onu çileden çıkarıyordu ve 10 Kasım 1916'da bir muhabire sertçe dediğine göre, eğer insanlar asker yerine hemşire olması gerektiğini düşünüyorlarsa, onlara "ilk yardım için Kızıl Haç'ta görevli erkekler" bulunduğunun söylenmesi gerekliydi. Sandes asker olmakta ve asker muamelesi görmekte diretiyordu; bu yüzden, erkek askerler gibi, o da yaralılarla ilgileniyordu, ama bunu ancak "atış aralarında" gerçekleştirebiliyordu.

Sivil toplumda gördüğü ilginin tersine, etkin görevde Flora'nın cinsiyeti nadiren yoruma yol açıyordu. Kabul edildiği gibi, komutanların davranışı ona asker gibi muamele etmekten kadın olduğu için büyüklük taslamaya kadar uzanıyordu, ama bu, bir *İngiliz* kadını olması ve aynı ölçüde kadın olması ile ilgiliydi. Ne de olsa, orduda görevli Sırp kadınlarına asker olmanın dışında herhangi başka bir şey olarak muamele etmiyorlardı. Nadiren ortaya çıkan bu ayrımcılığın talihsiz etkisiyle Sandes, askeri cesaretini kanıtlamak için erkek arkadaşlarından daha uzun süre çarpışma yerinde kalıyordu, ama bu az görülen kendini adamışlık, yaralanıp askeri bir hastaneye yatırılmak yerine hasta hemşirelere ayrılmış bir hastaneye gönderilme tehlikesini göze aldığı zaman işine yaramamıştı. Ama silah arkadaşları onu destekleşmişti: Ona, "hasta hemşire" yerine "yaralı çavuş" muamelesi edilmesinde direten kişi onu hastaneye götüren askerdi. Karşı karşıya kaldığı tek başka ayrımcılık örneği kendi seçimiydi: Yoldaşlarının taşıdığı daha uzun ve daha ağır Fransız askeri tarzı tüfek yerine hafif bir karabina ile ateş ediyordu. Ara sıra karşılaştığı sorunlara rağmen, daha hafif karabinanın tüm harekât boyunca çok işine yaradığına inanıyordu. Sandes'in savaştaki kahramanlığı, Haziran 1919'da çıkarılan

bir parlamento kararı ile Sırp ordusunun ilk kadın subayı yapılmasıyla kabul edildi.

Askerlik Sandes için, daha önce düşlemeyeceği bir özgürlüğü ona sunan harikulade bir yaşam biçimiydi. Bunun sonucunda, sivil yaşama dönüş onu düş kırıklığına uğratmıştı.

> Yeniden kadın yaşamına ve kadın giysilerine ve yıllarca erkeklerle yaşadıktan sonra sıradan toplum yaşantısına alışmaya çalışmanın ne demek olduğunu anlatamam. Kadınken askere dönüşmek, askerken kadına dönüşmenin yanında hiç kalıyordu.

Sandes sözünü şöyle sürdürüyordu: Bu durum "bir çırpıda her şeyini yitirip, başka bir yaşamda ve tamamen farklı bir dünyada tutamak arama"ya benziyordu.[2]

*

Flora Sandes kuraldışı biriydi, ama savaş karşısındaki törel tutumu beklenilenden farklı değildi. Kadınlar genel olarak yıkıp yok etmenin ön saflarına alınmamakla birlikte, öldürme işleminin başka yollardan ayrılmaz bir parçasıydılar. Kadınlar hizmetçi kız, kutsal bakire, ya da vatansever anne olmaktan çok daha fazla şey ifade ediyorlardı. Kadınlar canlı bedenlere süngü saplamıyorlardı, ama bunu yaptıklarını akıllarından geçiriyorlardı. Kendilerine silah verilmediği zaman buna karşı çıktılar: Silah kullanmasını öğrenme ve çarpışma eğitimi görme talebinde bulundular. Her şeyden önemlisi, bunu "kadınlık" adına yaptılar. Silahlı güçler orduya aldıkları erkek askerleri savaşın onları "erkek yapacağı"na inandırmaya çalışırken, kadınları bunun tersine inandırmaya çalışıyordu: Askeriye kadınları "erkekleştiremeyecek" ama kadınlık örneklerini güçlendirecekti. Ne tuhaftır ki, askeriye orduya aldığı erkeklere verdiği sözü tutmazken (bu askerlerin büyük bir oranı savaş yüzünden bedensel ve ruhsal yönden güçsüzleştiklerini gördüler), kadın yandaşları konusunda daha başarılı oldu. Oysa, yirminci yüzyıl boyunca sürüp giden bir sorun vardı: Cinsiyet kimlikleri, sanıldığından çok daha belirsizdi ve daha az denetim altındaydı. Yaygın kanıya göre kusursuz savaşma davranışını kesinleştirecek açıkça belirleşmiş bir "erkeklik" bulunmazken, askeriye farklılık gösteren bildik geleneksel örneklerden yararlanabiliyordu. Kadınların daha etkin bir rol uğruna yaptıkları gürültü duyulunca, tarihsel örnek tipler sorgulanmaya başlandı ve askeri kurumlar ile eril toplum kendilerini tehdit altında hissettiler.

Kadınsılık ve Barışseverlik

Savaş öyküleri (başka türlü savaş öykülerine, özellikle "milli cephe" denen kesimle ilgili olanlara karşıt biçimde) kadınsı barışseverliği, daha savaşkan bir erillikle karşılaştırıyordu. Bir bakış açısına göre bu gibi farklılıkları biyolojik etkenler belirliyordu, başka bir bakış açısına göre ise, kadınlar ile erkekler çeşitli toplumsal aracılar sayesinde basmakalıp örneklere göre biçimlendiriliyorlardı. Bu bölünmeyi ortadan kaldırmak için son zamanlarda gerçekleştirilen girişimlere rağmen[3], savaş zamanında erkekler ile kadınların "dünyaları"nı kesin çizgilerle birbirinden ayıran tartışmalar sürüp gitmiştir. Örneğin, Alix Strachey'in 1957'de gerçekleştirdiği savaş konulu ruhçözümlemeci incelemede, kadınların kamusal ve siyasal alanlarda yükselmesinin savaşın ortadan kalkması açısından çok yararlı olacağı belirtiliyordu.[4] Lynne B. Iglitzin, savaş ve erkeklik konulu feminist incelemesinde bildik bir noktayı yineliyordu: Çoğu insan saldırgan davranma yetisine sahipti, ama "savaşlarda çarpışanlar hep *erkeklerdi*". Bizim toplumumuzda (Iglitzin'in okurlarını uyardığı gibi, "neredeyse bütün ataerkil toplumlarda olduğu gibi"), "militarizm ve şiddet erkeksilikle özdeşleştirilmiştir".[5] Ya da, Helen Caldicott'un *Missile Envy* (1984) (Füzeye Gıpta) adlı kitabında, kadınların çocuk doğurdukları için erkeklerden çok daha barışçı oldukları ileri sürülüyordu.[6] Militarizm rahim tarafından ortadan kaldırılabilirdi.

Bu yüzyılın birinci yarısında, kadınların barışçı bir yaradılışla özdeşleşmesi o kadar kesin değildi. İleri sürülen baskın görüşler hiç kuşkusuz, kadınların besleyip büyütücü doğasını ya can verme güçlerinin "doğal" bir sonucu ya da annelerinin kucağından öğrenilmiş bir şey olarak yüceltiyordu. 1916'da "Küçük Bir Anne" tarafından yazıldığı sanılan ve bir haftadan az zamanda 75.000 adet satan son derece tutulmuş kitapçık bu ideolojiyi hiç de belirsiz sayılmayacak biçimde dile getiriyordu: "Kadınlar can vermek, erkekler ise bu canı almak için yaratılmışlardır," diye duyuruyordu.[7] Cephedeki cinsiyet rolleri karşısında alınan gazeteciliğe özgü tavırlar açısından da benzer gözlemler yapılıyordu. İngiliz askerlerini konu alan *Golden Lads* (1916) (Altın Çocuklar) adlı kitapta, Arthur Gleason erkek askerlerin "avladıkları" düşman sayısı ile övünüşlerini İngiliz kadınların yaralı Alman askerleri iyileştirirken gösterdikleri ince özen ile karşılaştırıyordu. Erkeklerinin yanında güçlüklere katlanan bu kadınların "misilleme arzuları, ya da her şeyin hıncını insan yaşamından çıkarmak istekleri yoktu," diye belirtiyordu Gleason. Tehlike onları "tüfeklerine sarılıp başka birini öldürmeye itecek derecede heyecanlandırıp sinirlendirmiyordu".[8] Feminist barışsever Helen Mana Lucy Swanwick'in 1915'te belirttiği gibi, kadınlar savaş davasını destekler göründükle-

rinde bu yalnızca ailelerine olan bağlılıklarından ve erkeklerinin yaptıkları fedakârlıklardan kaçınmayı reddetmelerinden kaynaklanıyordu.[9] Bundan yirmi yıldan uzun bir süre sonra, Bloomsbury feministi Virginia Woolf okurlarını şöyle uyarıyordu: "Tarih boyunca bir insan nadiren bir kadının tüfeğiyle vurulmuştur" ve kadınlara oy hakkı hareketinin önderi Carrie Chapman Catt kadınların "savaş ruhunu taşımadıkları"nı doğrulamaktan mutluluk duyuyordu.[10]

Kimi feministlerin (örneğin Woolf) tutuculara (örneğin "Küçük Bir Anne") katılıp, ister biyolojik ister kültürel anlamda oluşturulmuş cinsiyet farklılıklarının üzerinde durmalarının güçlü nedenleri vardır. Her iki topluluk için de, kadınların toplumsal etki gücü ve siyasal gelişimi tehlikedeydi. Orta sınıftan kadınların ev yaşantısıyla ve törellikle ilgili konularda söz sahibi olma güçleri, para kazanmanın ve can almanın rezil dünyasından ayrı tutulmalarından (uygulamadan çok kuramsal düzeyde) geliyordu. Öte yandan, silahlanmak ve yurttaşlık (özellikle de oy hakkı) arasındaki olumlu ilişki, yirminci yüzyıl başlarında feministlerin öncelikle ele aldıkları bir meseleydi.[11] Kadınlara oy hakkı savunucularının köktenci kesimi "saldırgan konuşma tarzlarını, hiç güçlük çekmeden, askere alınma söylevine dönüştürürken, öbürleri savaşma ile oy hakkı arasında ters orantılı bir ilişki bulunduğuna dair herhangi bir öneriyi ortadan yok etmeye çabalıyorlardı. Birinci Dünya Savaşı'nda çıkan bir karikatür (*Woman's Journal*'ın baş sayfasında yayımlanmıştı) yukarıda sözü edilen ikinci grubun çabalarına örnek oluşturuyordu. Bu karikatürde, kucağında bebeği ile "kadınlara oy" diyen bir kadın görülüyordu. Kadının yanında, "Kadınlar silah taşıyamaz" diyen ağır silahlarla donanmış bir askere "Hayır! Kadınlar orduları karınlarında taşır" yanıtını veren bir kadınlara oy hakkı savunucusu yer alıyordu.[12] Bu gibi uyarılar köktenci bir yaklaşımla dile getirilmiş olmalarına rağmen, savaşı reddetmekten çok, iki ayrı dünyanın varlığını onaylıyor ve her iki cinsiyetten de eşit ölçüde şiddet ve fedakârlık talep ediyordu.

Cinsiyet farklılığını vurgulayan bu türden savlara karşı çıkan, savaşa gitmek için erkek rolüne bürünmüş çok sayıda kadın vardı. Kadınlara "yakışır" sayılan davranış biçimleri, nispeten kısa sürelerde ve coğrafi konumlara göre büyük değişiklikler gösterebiliyordu (bunu akla getiren en şaşırtıcı örnek, Amerika'nın geçmişinde yerleşim alanları ile vahşi doğanın arasındaki sınırda geçen yaşantıdır. Burada, Kızılderililer'le yapılacak göğüs göğüse bir çatışma, sadık bir eş ve anne olarak Amerikan kadınına tamamen yakışır bir davranış sayılıyordu).[13] Aynı zamanda çok müthiş bir bireysel kadın savaşçılar tarihi de vardır. "Molly Pitcher" (1778), Lucy Brewer (1812 Savaşı), Sarah Borginis (Meksika Savaşı) ve Sarah Edwards (Amerikan İç Savaşı)

heyecanlı öykülere konu olmayı sürdürmektedir. İster Amazonlar, Boadicea ve Jan Dark gibi kutsallaşmış kişiliklerin üzerinde duralım, ister kocasının ölümünden sonra onun 700 sayfalık klasiği *On War*'u (Savaş Konusu) basıma hazırlayan Maria von Clausewitz gibi oturarak emek veren kadınları ele alalım, kadınca savaşkanlığın ve kadınların savaş düşlerinin uzun ve seçkin bir geçmişi vardır.[14]

Yirminci yüzyılda da kadınların erkeklerden daha barışsever oldukları görüşü sorgulanıyordu. Yirminci yüzyılın ilk yıllarındaki feminizm, kadınların nazikliğine ve besleyip büyütücü davranışına ilişkin varsayımlara yeni bir belirsizlik katmıştı. Büyük savaşlar sırasında çoğu yorumcu, kadınların erkeklerinin canice soytarılıklarına ilişkin süslü ve zevk verici düşler kurduklarını fark etmişti. Gerçekten, 5. Bölüm'de gördüğümüz gibi, kadınların kan dökmekten, savaşan erkeklerden daha dolaylı bir zevk aldıklarından yaygın olarak korkuluyordu. Barışçı feminist Helen Mana Lucy Swanwick'in bile yerinerek kabul ettiği gibi, savaşı erkeklerin yapmasına rağmen, kadınlar onların çabalarına bu denli hayranlık duymasalardı yapamazlardı.[15] 1930'ların başlarında yazan Caroline Playne, "kadınların ruhları erkeklerin ruhları kadar (askeri) tutkularla doluydu" diyordu.[16]

Yirminci yüzyıl boyunca romanlar, kısa öyküler, dergi yazıları ve özyaşamöyküleri savaşan kadınlarla ilgili daha çok şey öğrenme talebine karşılık veriyorlardı. Kadınların "savaş alanında etkin rol alma" konusunda "büyük bir arzu" duydukları çoğunluk tarafından kabul ediliyordu.[17] Popüler basın kadınların silah düşkünlüğünün üzerinde duruyordu. İkinci Dünya Savaşı'nda, Australian Women's Army Service (AWAS)[18] (Avustralya Kadınlar Ordusu) üyesi on yedi yaşındaki Bayan Marjorie Stevens denizaşırı yerlere gönderilmesine izin verilmesi için yalvarıyordu: "Ben de düşmana karşı savaşmak istiyorum," diye haykırıyordu. "Bana bir tüfek verin ve onlardan yalnızca birini vursam tatmin olurum!" Sidney, Kings Cross'dan Bayan June Buckley de benzer bir biçimde, şöyle iddia ediyordu: "Neden kadınlardan her zaman aşçı olmaları istensin? Ben ülke dışına gidip erkeklerin yanında yerimi almak istiyorum. Rusya'daki kızlar usta savaşçılar olduklarını kanıtladılar ve Avustralyalı kızlar da onlar gibi yapabilir!"[19] Dahası, Flora Sandes gibi kadınların özyaşamöyküleri bir savaşçı olmanın coşkusuna tanıklık ediyordu. Women's Royal Navy Service (Kraliyet Donanması Kadın Gücü) üyesi Peggy Hill kimseye ateş etmemişti, ama edebilirdi. Tüfek eğitimi görmek için gönüllü oldu: "Oldukça iyi bir atıcıydım," diye anımsıyordu. "Bu dart oynamaya benziyor diye düşünmüştüm! Ve karşı tarafta bir insan olabileceğini aklımdan bile geçirmemiştim."[20] Kadınlar kocalarından daha savaşkan olabiliyorlardı. İkinci Dünya Savaşı'nda Uçaksavar Topçusu mahallinde görevli Joyce Carr'ın daha sonra açıkladığı gibi:

> Silah başındayken öldürmek konusunda hiç kaygılanmıyordum: Gerçekte Almanlar'ı öldürmüyordum, bombalarıyla uçanları öldürüyordum. Bunun iyi olduğunu düşünüyordum, gerçekten öyle hissediyordum. Tom'u (bombardıman pilotu olan kocası) daha sonra kaygılandıran tek şey, ne kadar çok zarar verdiğini ve kaç insan öldürdüğünü görmesi olmuştu. Ama masumlar savaşta acı çeker, öyle değil mi?[21]

İyi silahlanmış, yürekli kadınlar kurmaca öykülerde yüceltiliyorlardı (*Girls' Own Paper*'ın 1945 yılı sayısında, Women's Auxiliary Air Force'tan [Yardımcı Kadın Hava Gücü] yeni terhis edilmiş bir iki subay, uçaklarına yakıt doldurmayı reddeden adamları serinkanlılıkla vurmakla tehdit etmişlerdi.)[22] Tim O'Brien'ın yazılarında, Vietnam'da sevgilisini ziyaret eden bir kadının (Mary Ann) öyküsünü anlatılıyordu. Burada, kadınlara savunma nedeniyle silah taşıma izni veriliyordu,[23] ama Mary Ann bundan daha ileri gitmişti: Mary sonunda, Özel Güç'te görevli özellikle saldırgan bir çarpışma askeri olmuştu. Mary savaşa özgü şiddetin verdiği zevkleri (güvenli bir alanda görevli) eski sevgilisine şöyle anlatıyor:

> Hiçbir şey *bilmiyorsun*... Bu küçük kalede saklanıyorsun, tellerin ve kum torbalarının gerisindesin ve dışarıda ne olduğunu ya da bütün bunların ne demek olduğunu ya da bunun gerçekten içinde yaşamanın nasıl bir his olduğunu bilemiyorsun. Kimi zaman burayı, Vietnam'ı *yiyip yutmak* istiyorum. Bütün ülkeyi -pisliği, ölümü- yutmak istiyorum, hepsini yiyip mideme indirmek istiyorum... Gece dışarıda olduğum zaman, kendimi bedenime yakın hissediyorum. Kanımın akışını, derimi ve tırnaklarımı, her şeyi hissedebiliyorum, elektrik yüklü gibiyim ve karanlığın içinde parlıyorum -neredeyse yanıyor gibiyim- boşu boşuna yanıp gidiyorum – ama bunun hiç önemi yok, çünkü kim olduğumu tam olarak biliyorum. Başka hiçbir yerde kendini böyle hissedemezsin.[24]

Öldürmek, erkekler için olduğu gibi, kadınlar için de derin bir cinsel deneyimdi ve coşturucuydu. F. Tennyson Jesse, "The Ecstasy of the Fighter Pilot, October 1939" (Avcı Pilotun Coşkusu, Ekim 1939) başlıklı bir yazıda, bir Spitfire pilotunun düşmanını yok edişini coşkuyla anlatıyor, pilotun kahramanlıkları "bizleri mutluluktan kendimizden geçiriyordu" diye açıklıyordu. Mary Ann savaşta öldürme eylemini insani bir arzuya benzetiyordu. "Aşk, onun ayrılmaz parçası şehvet ile daha da güzelleşir," diye belirtiyordu, aynı anlamda, "savaşan bir adamın yüksek nitelikleri" de "avın nesnesi insan olsa

bile, avlanma ve öldürme coşkusu"ndan ayrı tutulamazdı.[25] F. Tennyson Jesse, Margaret W. Griffiths'in *Hazel in Uniform* (1945) (Hazel Üniformalı) adlı romanının kadın kahramanının yakınışını yansıtırcasına, kasvetli bir hava içinde erkek kardeşine mutsuz olduğunu anlatıyordu, çünkü "Babam Kara Gücü'nde, *sen* Hava Gücü'ndesin, bense evde oturan bir kızdan başka bir şey değilim" diyordu,[26] ya da şair Rose Macaulay'in kederli ezgisini ezbere okuyabilirdi:

Ah siz çok talihsiniz
Orada kan ve çamur içindesiniz.[27]

Kadınların Savaş Zamanındaki Rolü

Çarpışmalarda daha etkin yer alma arzularına rağmen, kadınların savaştaki davranışları özellikle şiddete dayalı değildi. Böyle olmakla birlikte, çarpışma dışındaki geleneksel rollere (özellikle Vera Brittain'inki gibi orta sınıftan anne-babalar tarafından)[28] sürekli karşı çıkılıyordu. 1990'ların başında, İkinci Dünya Savaşı'ndaki askerlik görevlerine ilişkin kendilerine sorular sorulan 706 kadının yüzde 41'i yakın akrabalarının buna karşı çıktıklarını anımsıyordu ve bunların yalnızca yarısı en yakın erkek arkadaşlarının kendilerini desteklediğini söylüyordu (oysa en yakın kız arkadaşlarının yüzde 80'inden destek görmüşlerdi).[29] Kadınların savaş deneyimi, öncelikle erkekleri, şerefsizliğin ölümden beter olduğuna inandırma ve ardından erkeklerin (askerin olmasa da) ruhsal zırhına bürünme kaygısını taşıyordu.[30] Virginia Woolf'un *A Room of One's Own*'da (1929) (Kendine Ait Bir Oda) dediği gibi, kadınlar "erkek görüntüsünü gerçek boyutlarının iki katında gösterebilen" büyüteç aynalar yerine geçiriyorlardı. "Bu güç olmasaydı.....savaşlarımızın zaferleri bilinmezdi." Böylesi aynalar, diye sürdürüyordu sözü Woolf, "bütün şiddete dayalı ve kahramanca eylemler için gerekli"ydi.[31]

Oysa savaş zamanında, kimi kadın topluluklarının kimi erkek topluluklarından *daha önemli* bir rol oynamaları bekleniyordu. Bu yüzden, Amerika'da 10 Mart 1944'te yapılan bir kamuoyu araştırmasının ortaya koyduğuna göre, ordunun cephe gerisindeki görevlere 300.000 kadın mı yoksa genç baba mı getirmesini tercih ettikleri sorulan kişilerin dörtte üçü bekâr kadınları tercih etmişti.[32] Saipan ve Oahue'de görevli hemşireleri konu alan bir araştırma da, aynı biçimde, kadın sıhhiye çalışanlarının cephede görev yapmasına ilişkin yaygın görüş birliğini ortaya seriyordu.[33] Bu kadınlar, sıhhiye çalışanları olarak, aynı erkek sıhhiye çalışanları gibi, (doğrudan saldırıya uğramadıkça) silah taşımak zorunda değillerdi. Hemşireliğin dışında, cephe gerisindeki öbür görevler nelerdi? Kadınların yapabilecekleri birçok iş

vardı: Fabrikalarda ve çiftliklerde çalışıyor, hasat topluyorlardı ve izindeki birliklere bakıyorlardı. Kadınlar silahlı güçlere de yazılıyorlardı. Birinci Dünya Savaşı'nda, 80.000 kadar kadın üç İngiliz Kadın gücünde görev yapmıştı. Buna ek olarak, 25.000 Amerikalı kadın denizaşırı görevlerde bulunmuştu. İkinci Dünya Savaşı'nda İngiliz kadınları, İngiliz tarihinde ilk kez silahlı güçlerde zorunlu görev yapmak ya da başka türlü ulusal görevlerde bulunmakla yükümlü duruma gelmişlerdi. Bunun sonucunda, silahlı güçlerdeki kadın oranı Aralık 1940'ta yüzde 2,3'ten (ya da 66.900 kadın), Aralık 1943'te yüzde 9,2'ye (449.100) yükselmiş, savaşın sonunda yüzde 8'in biraz üstünde bir orana (415.800) düşmüştü.[34] İkinci Dünya Savaşı'nda 40.000 Avustralyalı kadın silahlı güçlerde görev yapmıştı. Amerika'da, 1939 ile 1945 arasında askeriyenin tüm kollarında 350.000'in üzerinde kadın bulunduğu tahmin ediliyor. Vietnam'da 7.500 ile 15.000 Amerikalı kadın görev yapmıştı.[35] Kadınlar, kuşkusuz, silahlı güçlerin üç koluna eşit biçimde dağılmamışlardı. Örneğin, hava gücünde daha çok kadın görev yapıyordu, bunun nedeni, kısmen, hava savaşının "törel" niteliğiydi, ama asıl nedeni, bu güçte savaşanlara daha büyük oranda destek sağlanması gereğiydi.[36] Belirli istisnalar olmakla birlikte (işgal altındaki Fransa'da savaşmak için elli kadın ajan gönderen Special Operations Executive'in [SOE] [Özel Harekât Dairesi] yaptığı gibi), kadınlar hâlâ "savaşan asker" olarak görülmüyorlardı.[37]

Oysa bu kitap bağlamında, yola çıkan birlikleri "piçleri öldürme"ye teşvik etmek[38] ve erkeklerin öldürdüğü düşman sayısına ilişkin ürpertici öykülerden sevinç duymak[39] gerçekten öldürme arzusu duymaktan çok farklıydı. Bu bölümün girişindeki şiirde, kadınları savaş dışı bırakan "cinsiyet"e karşı söylenen şair Nora Bomford, savaş sahalarında çalışan kadınların silahlı konumuna ilişkin daha geniş bir tartışmaya katkıda bulunuyordu. Kadınların silahları ateşlemelerine izin verilmeli miydi? Kadınlar erkeklerden daha barışçı yaratılışta olmalarına rağmen (kamuoyu araştırmaları 1930'lardan beri, tutarlı olarak, kadınların uluslararası ilişkilerde erkeklerden daha az şiddet yanlısı olduklarını gösteriyor),[40] kadınların silahlanıp silahlanmamalarını soruşturan araştırmaları incelerken tedbirli olmak gerekir. D'Ann Campbell İkinci Dünya Savaşı'ndan kalma 706 kadın gaziyi konu alan bir araştırma yapmıştı (bu kadınların 221'i hemşireydi ve geri kalanları silahlı güçlerin başka kollarında görev yapmışlardı) ve kadınların dörtte birinin, kadınlara çarpışma görevinde bulunma izninin verilmesine inandıklarını ortaya koymuştu. Hemşirelerin üçte biri ile hemşire olmayanların yarısı kadınların savaşta gönüllü olarak bile görev yapmamaları gerektiğini düşünüyordu ve hemşirelerin üçte biri ile hemşire olmayanların beşte biri ise kararsızdı. Savaş gazisi

kuruluşları üyelerinin, kadınların çarpışma birliklerine katılmalarına izin verilmesini en çok destekleyen kişiler oluşu şaşırtıcı değildi.[41] Campbell'in, elli yıl önce silahlı güçlerde görev yapmış kadınlara sorular sorduğu düşünülecek olursa, bu istatistikler savaşan kadınların dikkate değer ölçüde kabul gördüğünü gösteriyor.

Başka tarihçiler, çoğunlukla, bu gibi delilleri, cinsiyetlere özgü davranış biçimlerinin değişmesi *karşıtı* görüşlerin gücünü kanıtlamak için kullanmışlardır. Örneğin, Maryland Üniversitesi'nden ve Birleşik Devletler Araştırma Enstitüsü'nden üç araştırmacı, İkinci Dünya Savaşı'nda yürütülen bir araştırma ile 1970'lerde yürütülen iki araştırmayı kullanarak, kadınların silahlanma yasağının geniş biçimde onaylandığını ileri sürmüştü. *Sex Roles* (1977) (Cinsiyet Rolleri) adlı yapıtta yayımlanan bu yazıda David R. Segal, Nora Scott Kinzer ve John C. Woelfel, Kasım 1941'de İngiltere'de yapılmış bir kamuoyu araştırmasını incelediler. Bu araştırmada yanıt verecek kişilere, kadınların silahlı güçlerin savaşan üyeleri olmalarına izin verilmesini onaylayıp onaylamadıkları soruluyordu. Yanıt verenlerin yüzde 65'i bunu onaylamazken, yüzde 25'i onaylıyordu ve yüzde 10'u bu konuda kararsızdı. Öte yandan bu istitastikler ters çevrilip, yanıt verenlerin üçte birinden çoğunun ya kadınların silahlandırılmasını onayladığını ya da "kararsız" bir kaygı kaydetmeye yetecek ölçüde belirsiz konuştukları söylenecek biçimde okunabilir. Bu, savaşan kadınlara açıkça nefret duyulduğunu göstermez. Bu araştırmacıların sözünü ettiği ikinci araştırma bundan otuz iki yıl sonra, Birleşik Devletler'in Detroit bölgesinde yürütülmüştü ve bu araştırmada 576 yetişkine, "eğer silah taşıyacak birileri varsa, bunlar kadınlar değil erkekler olmalı" düşüncesine ne derecede katıldıkları sorulmuştu. Bu soruya yanıt veren sivillerin dörtte üçü bu görüşe katılmıştı ya da tamamen katılmıştı. Bu yanıt, yanıt verenlerin dörtte birinin kadınların silah taşımasını erkeklerin silah taşıması kadar aşikâr görmediklerini göstermek için de tersyüz edilebilir. Dahası, bu yanıt kadınların, erkek gücü kullanılıp tüketilince ya da istila durumunda silahlanmaları konusunda nasıl düşüneceklerini belirtmektedir. Bu araştırmacıların sözünü ettikleri 1974 tarihli üçüncü araştırma 724 Amerikalı ordu çalışanıyla ilgiliydi. Bu kişilerin yüzde 60 kadarı kadınların cephe hatlarında görev yapmaması gerektiğini düşünüyordu; yarısı kadarı kadınların, eğitilseler bile iyi cephe askeri olabileceklerini düşünmüyordu; yarısından çoğu, eğer kadınlar çarpışma birliklerinde görevlendirilirse, ordunun daha az etkin duruma geleceğine inanıyordu. Araştırmaya katılanların dörtte üçü kadınların çarpışmalarda yer alan piyadelere katılmaması gerektiği görüşünü belirtmişti. Yine, bu istatistikleri tersine çevirirsek çok farklı bir görüntü yaratırız: Katılımcıların yüzde 40 kada-

rı kadınların cephe hatlarında görev yapması *gerektiğini* düşünüyordu ve yarısı civarında bir miktarı kadınların iyi cephe hattı askerleri olacaklarını ve savaşın etkinliğine zarar vermeyeceklerini (hatta bunu daha da güçlendireceklerini) söylemişti. Kabul etmek gerekir ki, bu kişilerin dörtte üçü kadınların piyadelerden oluşan çarpışma birliklerine katılmalarına izin verilmemesi gerektiğini düşünüyordu, ama ortada, kadınların erkeklere oranla bedensel güce ve dayanıklılık düzeylerine ilişkin görüşlerden çok kadınlık rolleri yüzünden bu birliklere alınmamaları gerektiğini gösteren hiçbir belirti yoktur.[42] Bu araştırmalar nasıl yorumlanırlarsa yorumlansınlar, kadınların savaşmasına aşılmaz bir engel konması gerektiğini ileri süren görüşleri desteklemezler.

Kadın Savaşçılar?

Kadınlar öldürünce, bunu yapabilme yetenekleri, karşılıklı olarak birbirlerini dışlayan iki başlık, psikoseksüel karmaşa ya da annelik içgüdüleri altında toplanarak açıklanıyordu. Flora Sandes birinci sınıflamaya giriyordu, çünkü kitabının ilk cümlesi her zaman bir oğlan olmak istediğini açıklıyordu.[43] On dokuzuncu yüzyılın sonlarında, sevicilerin marazi hale getirilişine ve 1920'lerle 1930'larda cinsellik bilimine hızla büyüyen bir ilgi (cinsel yönden tersine dönme durumuna saplantılı ilgi) duyulmasına rağmen, Sandes bu açıklamadan en ufak bir utanma duymuyordu. Erkeklerle ve kadınlarla kurduğu çok yakın arkadaşlıkları aynı coşkuyla anlatıyordu ve sonunda Rus bir çavuşla evlenişinden söz etme gereğini hiç duymuyordu. Sandes oğlan olmak istiyordu; asker olmuştu; bir adama âşık olmuş, onunla evlenmişti: Sandes bunun, hiç de karışık sayılmayacak bir mermi yolu olduğunu düşünür gibiydi.

Öbür etkin kadın savaşçılar da bu "eril fırça" ile resmedilmişlerdi. Özel Güç üyesi kadın katilin öyküsünde Tim O'Brien, Mary Ann'in eline tüfeği ve bombayı alır almaz bedeninin nasıl değiştiğini belirtmişti. Kadının bedeni "sanki yabancı" bir hale gelmişti, "kimi yeri fazlasıyla dirileşmişti... Sesi daha alçak bir perdeden çıkar gibiydi."[44] Etkin savaşın beden ve kişilik üzerine damgasını vuruşu, İkinci Dünya Savaşı bağlamında da görülebilir. Megan Llewellyn McCamley (Auxiliary Territorial Service [Yedek Gönüllü Ordusu] üyesiydi ve kendini dikişten nefret eden biri olarak tanımlıyordu), 1945'te birliğinde görevli Er Nancy Brown adlı bir kadını anımsıyordu. Er Brown, Glasgow'un yoksul bir mahallesinden gelen, ailesinden hayatta kalmış hiç kimsesi olmayan bekâr bir kadındı. Brown, geleneksel "kadınca" askeri işler açısından hiç yararlı olamıyordu, çünkü "bir damla bile olsun ev yaşamına ait" hiçbir şey bilmiyordu. Güçlü ve hantal

bir kadın olan Er Brown sonunda kömür yüklemeye ve hendek kazmaya başladı. "Erkeklerle çalışmayı sevmesinin onların yaptığı türden işlere uygun olmasından başka nedeni yoktu. Cinsiyeti yokmuş gibi erkeklerin "ahbap çavuşuydu," diyor McCamley. Er Brown kısa sürede kürekten bıkıp usandı ve izinsiz ortadan yok oldu, bir daha da onu gören olmadı. McCamley bir gün sinemaya gitmişti ve -büyük bir şaşkınlığa kapılarak- beyaz perdedeki "cesur gerilla savaşçısı"nın Er Brown olduğunu gördü. Yanakları gururdan al al olan McCamley şunu fark etmişti, Er Brown "Yedek Gönüllü Ordusu'nda yapmasına izin vermeye hazır olduğumuz ya da gerek duyduğumuz herhangi bir şeyin ötesinde tehlikeli yaşamaya gereksinim duyuyordu." McCamley'in içinden şöyle bağırmak geldi: "O benim kızlarımdan, Yedek Gönüllü Ordusu'nun kızlarından biri!"[45] Camley'nin soluk soluğa anlattıkları, Er Brown gibi evcimenlikten uzak kadınlardan tiksinen birçok başka yorumcuyu kendinden uzaklaştırırdı ve gerçekten, "erkeksi kadınlar" hilkat garibeleri ve seviciler ya da "Fransız Devrimi'nin ortaya çıkardığı histerik yaratıklar" olarak gülünçleştiriliyorlardı.[46]

Kadın kıtalarını destekleyenler, orduya asker almayı olduğu ölçüde ruh gücünü de tehlikeye sokan bu gibi kaba nitelemelere karşı çıkıyorlardı (örneğin Yedek Gönüllü Ordusu'nda bu gibi basmakalıp örnekler, kadınların kadınlıklarını ve doğurganlıklarını saplantı haline getirmelerine yol açıp etkin savaşma gücüne zarar veriyordu).[47] Silahlı kadın gücünün sözcüleri, geleneksel kadın değerlerine bağlılıklarının üzerinde tekrar tekrar duruyorlardı: Askeriye bu kadınları "erkekleştirmez"di, ama kadınlık ilkesini yeniden doğrulardı. Kadın Şövalye ünvanlı Helen Gwynne Vaughan'ın Yedek Gönüllü Ordusu'nun Baş Yöneticisi görevinden (1941'de) alınması "erkeklik" değerleriyle fazlasıyla özdeşleşmenin yol açtığı güçlüklerin bir örneğiydi. Vaughan'ın yerine, görünüşte yaş nedeniyle (Vaughan altmış yaşındaydı) başkası getirilmiş olsa da, onun yerine gelen kişi farklı bir hikâye anlatıyordu. Kadın Şövalye Leslie Whateley'e göre, Vaughan "kendini askeri ruha öylesine kaptırmıştı ki, kadınlara erkeklere davranıldığı gibi davranılamayacağını göremiyordu" ve bu yüzden çevresinde sevilmez olmuştu. Whateley değişik bir yaklaşımı benimsemişti: "Biz her şeyden önce kadındık ve öyle kalmakta kararlıydık." Gerçekten, Whateley bu yaklaşımı aşırıya götürmüştü: Özyaşamöyküsünde (1949'da yayımlanmıştı), tüfeklere ilişkin bilgisi olduğunu inkâr edecek ve okurlarını, "silahtan çekinir" olduğuna inandıracak kadar ileri gitmişti.[48]

Kadın gücünün "kadınsılığı" başka propagandacılar tarafından da vurgulanmıştır. Orduda görevli kadınların kadınlıktan uzaklaştırıl-

masına ilişkin korkuları gidermek amacıyla J. B. Priestley gibi yazarlar tutulmuştur. Priestley, *British Women Go to War* (1943) (İngiliz Kadınlar Savaşa Gidiyor) adlı kitapta silah başında görevli kadınların genç kızlara özgü çekiciliğini vurgulamaya önem veriyordu. Okurlarına, örneğin, Kraliyet Donanması Kadın Gücü'ndeki kadınların torpil gemilerinde makineli kullanırken "çok kadınsı şık" şapkalar taktıklarını bildiriyordu. Priestley'in deyişiyle:

> Sanki bir ilkbahar ormanındaki bir tutam çan çiçeğini düşler gibi görünen bu hoş ve düşünceli genç kadının aslında bir geminin yanında büyük bir delik açıp yüzlerce adamı ölüme gönderecek bir görevi yerine getirmeye hazırlanıyor olması, içinde bulunduğumuz tuhaf zamanın büyüleyici çelişkisinin bir parçasıdır.[49]

Robert Williamson, Kadın Gönüllü Yedek Gücü'nü savunurken kısaca şöyle diyordu: Bu kadınlar "evcimenliği ateş hatlarına taşıyor"lardı. Onlar ne "bir dizi Amazon"dular ne de "kaçık"tılar.[50]

Ama silahlı kadın gücünün törellik anlayışına daha uygun başka bir görüş daha vardı. Savaşan kadınların gerçekten kadın olmadıklarına ilişkin üstü kapalı sözlere karşın, kadınların son derece kadınsı oldukları için öldürdükleri iddia ediliyordu. Savaşan kadınlar topluluğu kimi zaman gülünçleştirilmesine ve çoğunlukla korku uyandırmasına rağmen, çok yüksek bir toplumsal mevkiyi dolduruyorlardı. Kadınların kocalarını, sevgililerini ve çocuklarını korumak için insan öldürmekte pek güçlük çekmeyecekleri konusunda tam bir görüş birliği vardı. Daha önce sözü edilen barışçıların, kadınların anne oldukları için öldüremediklerini iddia etmeleri gibi, kadınların öldürme nedeni de anneliklerine bağlanıyordu.

Kadınların güçsüzleri korumak için saldırganlaşması düşüncesi çağdaş ruhbilim anlayışına, özellikle içgüdü kuramına çok şey borçluydu. Bu düşünceye göre erkekler, yüzyıllar süren savaşlarda evrimleşen "öldürme" ya da dövüşme içgüdüsüne sahip oldukları için öldürebiliyorlardı. Bir düzlemde, içgüdü kuramı yorumculara, kadınların savaş dışı bırakılmasını açıklayacak hazır bir yanıt sunuyordu: William McDougall'a göre kadınlar, evrimsel nedenlerden dolayı bu içgüdüye sahip değillerdi.[51] Clyde B. Moore "Some Psychological Aspects of War" (1916) (Savaşın Ruhsal Yönleri) başlıklı yazısında bu görüşe katılıyor, çağlar boyunca avlanan ve savaşanın kadınlar değil erkekler olduğunu gözlemliyordu. Bu durum yalnızca insan türleri için geçerli olmayıp, sığırlar, vahşi atlar, geyikler, goriller ve maymunlar gibi "daha gelişmiş hayvanlar"ı da kapsıyordu. Bu içgüdünün yokluğu kadınların bedensel olarak erkeklerden daha küçük ve güçsüz

olmalarına yol açmıştı.[52] Oysa kadınlar, çelişkili bir biçimde, bir yandan "öldürme içgüdüsü"nden yoksunken, öbür yandan öldürmeyi kolaylaştıran başka bir içgüdüye, yani annelik içgüdüsüne sahiptiler. Birinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra yazılar yazan askeri papaz ve amatör ruhbilimci W. N. Maxwell, birçok kadının "vahşet öykülerinin ya da yaralıların görüntüsünün canlandırdığı, koruyucu dürtüsü ve şefkatli duyguları ile annelik içgüdüsüne kapılıp" savaşmaya hazır olacağını kabul ediyordu. "İlkel mağara kadını" dövüşüp öldürmek üzere harekete geçirilir, diye iddia ediyordu.[53] Yedek Gönüllü Ordusu'ndan Kadın Şövalye Helen Gwynne Vaugan bu görüşü şiddetle destekliyor, kadınlar "zarar vermekten kaçınmak"ta erkeklerden önde olmalarına rağmen, eğer kendilerini ya da çocuklarını korumak zorunda kalsalardı, ya da daha güçsüz kimseler tehlikede olsalardı bu tutukluğun ortadan kalkacağını savunuyordu.[54]

Böyle dövüşken bir kadınlık, savaşan kadınlara ayrı bir öldürme "üslup"u kazandırmıştı. Yazınsal anlatılar bunu canlılıkla dile getirirler. Yüzbaşı Frederick Sadleir Brereton'un romanı *With Rifle and Bayonet. A Story of the Boer War* (1900) (Tüfekle ve Süngüyle. Boer Savaşı'nın Öyküsü), yiğit erkek kahramanlar ile Eileen adında alçakgönüllü bir genç kadının saldırı sırasında bir kulübede kapalı kalışlarını anlatır. Eileen'e bir tüfek verilmişti ve çok geçmeden bir "yığın" ölü ve yaralı Boer "sade görünüşlü İngiliz çiçek bahçesinin girişini tıkamıştı". Kahramanlardan biri olan Frank Russel, katliamı "boğuk bir sesle" haklı çıkarmaya çalışarak "bu kadar çok kişiyi öldürmek zorunda kalmak korkunç" olmasına rağmen, ya "bizim yaşamımız ya onlarınki, hem biz şerefli bir dava uğruna savaşıyoruz," diye iddia ediyordu. Oysa uzun ve kanlı bir çarpışmadan sonra Eileen gerilim altında birden bayılırken, artık "onların iniltilerine dayanma gücü" bulamadığını mırıldanıyordu. Eileen'in kendine gelmesinden önceki birkaç dakika içinde yazar, okurlarına kadınlık ve savaşta çarpışma arasındaki ilişki üzerine bir nutuk çekerek, onlara "çekingen ve nazik tavırlı bir kızdan ciddi olarak tüfek kullanmasının ve öldürücü yaralar açmasının istenmesi"nin "doğal olarak" bir "zorlu sınav" sayılacağını anımsatıyordu. Brereton'un belirttiğine göre,

> güç gereksinimi ve cesaretle içinde yer aldığı zorlu mücadele onu katılaştırmıştı. Ama şimdi, her şey sona erince.....ve o yaralıları görüp, iniltilerini duyunca korkunç görüntü ve alışılmadık sesler sinirlerini bozmuştu ve Eileen bir süre yere kapaklanmış olarak kalmıştı.

Bu romandaki erkekler neşeyle Boerler'i katlederken hiç böyle bir

narinlik göstermiyorlardı. Ama kadınca duyarlık korkaklığı maskelemiyordu. Daha sonra, babası ile iki genç İngiliz'in "katıksız cesaret"leri Eileen'i çarpışmayı sürdürmeye teşvik etmiş ve genç kadın Boerler'in kendisine sunduğu güvenceli kaçışı reddetmişti (ve böylece "birçok Boer'i son yolculuğuna göndermişti").[55] Böylece Eileen İngiliz kadınının simgesi olmuştu: Ölüm kalım savaşında, o hem bir erkek gibi yürekli hem de herhangi bir "gerçek" İngiliz kadını kadar duyarlıydı.

Bu kuramın başka bir yönü de şuydu: Erkekler ülküsel nedenler yüzünden savaşırken (Frank Russel buna "şerefli dava" diyordu), savaşan kadınların, ülküsel olarak kendilerini savaşa adamış erkeklerinden ayrılmayı düşünemedikleri için silahlanmaya itildikleri söyleniyordu (Eileen babasının yanından ayrılmamıştı).[56] Aynı biçimde, İspanyol İç Savaşı'nda çarpışan kadınların da ürkek ülkülerine alet oldukları anlatılıyordu. Franko yanlısı yazarlar William Foss ile Cecil Gerahty'nin *The Spanish Arena*'da (1938) (İspanyol Sahnesi) söylediklerine göre kadınlar, yalnızca "çarpışma alanlarındaki birliklerine birer örnek" ve bir "propaganda aracı, kadın kahramanlar yaratma yöntemi ve intikam hırsını çok sayıda insana yayma yöntemi" olarak kullanılıyorlardı.[57] Franko karşıtı feminist, Edith Shawcross bile bu yorumun doğruluğuna inanmış ve yorumcuların kadınların ruhsal durumunu göz önüne aldıklarını vurgulamıştı. Shawcross İspanya'da nişanlısının yanında öldürülen bir arkadaşının yasını tutuyordu ve sonra da, eğer sevgilisi geride kalsaydı, arkadaşının "kendi ilkeleri uğruna" gönüllü yazılıp yazılmayacağını sorguluyordu. Kuşkusuz hayır, diye belirtiyordu Shawcross, "arkadaşım yalnızca geride kalmaya katlanamadığı için gitti".[58] Bu bölümde daha ileride göreceğimiz gibi, kadınların sevgilileri, kocaları ve çocukları uğruna ölüm kalım savaşına girmeye istekli olacakları görüşüydü onları en korkunç savaşçılar yapan.

"Sivil Cephe"nin Savunulması

Yirminci yüzyılda kadınlar, yalnızca devrimlerde ve geniş çaplı istilalarda silahlandırılmıştır. Ne İngiliz, ne Amerikan, ne de Avustralya toplumları bu sarsıntıların birini ya da öbürünü geçirmedikleri için kadınlara, kendilerini ya da ülkelerini savunmaları düzenli olarak öğretilmemişti. Oysa kadınlar savaş alanlarında bulunmamalarına rağmen, modern teknoloji mermi çukurları ile banliyöler arasındaki mesafeyi yok ediyor, Muhterem Peder A. Belden gibi barışçıların, 1935'te kötü bir şeyin belirtisini açıklarcasına, Women's International Peace Crusade (Kadınların Uluslararası Barış Harekâtı) üyelerini (modern askeri çarpışmaların teknolojik yapısına bakarak) kadınların silahlanmasının kaçınılmazlığı konusunda uyarmalarına yol açıyordu.[59] Yüzyılın ikinci büyük savaşının akşamında, Oxford'lu genç

feminist Edith Shawcross bu konuyla ilgili bir noktaya parmak basarak, Çin'deki ve İspanya'daki savaşların, kadınların ve çocukların korunmasına ilişkin "hayalci saçmalıklar"ın kaldırılıp atıldığını gösteren yeterli kanıtlar olduklarını ileri sürüyordu. Kadınlar İspanya'da ve Rusya'da zaten erkeklerin yanında savaşıyorlardı ve, düşman bir kez, cinsiyetine bakmadan sağlam bedene sahip her kişiden yararlanmayı seçerse, İngiliz hükümeti de hemen aynısını yapardı.[60]

Dahası, dünya savaşlarının çeşitli aşamalarında, işgal belirgin bir olasılıktı, kadınların silahlanması *sivil* savunma nedeniyle desteklenebilirdi. Birçok yorumcu kimi zaman pişmanlık duyarak bunun farkına varmıştı. Avustralya'da herkesin hayran olduğu yurtsever Ion Idriess, *Guerrilla Tactics* (1942) (Gerilla Taktikleri) adlı yapıtında, bir işgal sırasında savaşan kadınların rolünün çok önemli olduğunu belirtiyor ve okurlarına şunu anımsatıyordu: "Gerilla olmak için dev bir bedene sahip olmak gerekmez".[61] İngiltere'de, Meclis Başkanı Sir John Anderson, 24 Mart 1942'de Parlamento'da yaptığı konuşmada çoğunluğun görüşünü şöyle özetliyordu:

> Eğer işgal girişiminde bulunulursa, bu ülkedeki herkesin aklında tek bir düşünce olacaktır: Düşmanı dışarı atmak ya da yok etmek. Herkes bu sonuca ulaşmak için elinden geleni yapmak isteyecektir... Hükümet, her zaman, bu adaların insanlarından işgalcilere birlik içinde karşı koymalarını ve bütün yurttaşlardan, beceriyle tasarlanan ve sağduyuyla önerilen bütün yollardan yararlanarak düşmanı bozguna uğratıp durdurmayı kendilerine görev bilmelerini beklemiştir.[62]

Ya da, Yedek Gönüllü Ordusu'nun Baş Yöneticisinin 1941'de dediği gibi, savaşmak erkeklerin işi olmakla birlikte, "onların yokluğunu kadınların doldurması, savaşı yitirmelerinden daha iyidir."[63]

Sivillerin savunulması için kadınların silahlanmasından yana olanların ileri sürdüğü nedenler bunlardı. Gerçekten, savaş zamanında malikânelerin kadın sahiplerinin, topraklarında çalışan kadın ve erkeklere silah kullanmasını öğretmeleri yaygın bir uygulamaydı.[64] Çarpışmaya hazır bir "sivil cephe" gereksinimini karşılamak üzere sayısız kadın örgütü ortaya çıkmıştı. Birinci Dünya Savaşı'nda Avustralya'da, Avustralyalı Gönüllüler, üyelerini "gerçek tüfekli kadınlar ve gerçek askerler" durumuna getirmek için eğitmeye girişmişti ve her eyalet, çarpışmaya hazırlanan kadınlardan oluşan kendi birliğini kurmuştu".[65] Bu dönemde İngiltere'de Lord Kitchener ile Lord Roberts'ın (Women's Rifle Association [Tüfekli Kadınlar Birliği] başkanı) güçlü destekleri sayesinde, Women's Defence Relief Corps

(Kadın Savunma Yardım Gücü) kurulabilmiştir. Bu gücün iki bölümü vardı: Erkeklerin askerlik görevini yapabilmeleri için iş alanında onların yerini kadınların almasını amaçlayan Sivil Bölüm ve silahlı güçlerde etkin olarak görevlendirilen kadınlara talim, askeri yürüyüş, işaret verme ve araziyi keşif eğitimi veren, silah kullanmasını öğreten "Yarı-Askeri bölüm ya da iyi yurttaş bölümü". Bu ikinci bölümün her üyesi, yalnızca kendini değil "bütün sevdiklerini" de savunmaya teşvik ediliyordu.[66] İkinci Dünya Savaşı bağlamında ortaya çıkan benzer bir örnek ise Londra Markizi'nin emrindeki çok tutulan Kadın Gönüllü Yedek Gücü'dür. Bu Güç'ün bünyesinde kadınlar, herhangi bir işgal gücünü geri püskürtmek için (zorunlu tutulmamalarına rağmen) atıcılık alıştırması yapmaya teşvik ediliyorlardı.[67]

Kadınlar, erkeklerden oluşmuş sivil savunma güçlerinde daha az başarılı oluyorlardı. İkinci Dünya Savaşı'ndan önce, Local Defence Volunteers (Yerel Savunma Gönüllüleri) (Sivil Savunma Gücü'nün öncülüdür) kadın üye kabul etmemesine karşın, erkeklere ateş etmeyi öğretmek için kadınların yeteneğinden yararlanıyordu. 1930'a gelindiğinde, kadınlar bu işe artık yeter demişlerdi. Elli kadın (aralarında 1930'da Bisley'de atış birincisi olarak King's Prize'ı [Krallık Ödülü] kazanan, Women's Legion of Motor Drivers'tan [Kadın Motorlu Araç Sürücüleri Alayı] Marjorie E. Foster da vardı), kadınların Yerel Savunma Gönüllüleri'ne kabul edilmesini sağlamaya adanmış Amazon Defence Corps'ı (Amazon Savunma Gücü) kurdular. Bu kadınlar, askeri kurumların her birinde kadınların hafif silah eğitimi görmeleri ve bütün kadınlara "el altındaki her yolu deneyerek işgalcilere karşı koyma ruhu"nu aşılamayı kendilerine görev bilmeleri gerektiğini ısrarla belirtiyorlardı.[68] Askeriye bu konuda anlayışlı davranmıyordu; bu yüzden Savaş Bakanlığı, kadınların Sivil Savunma bünyesindeki resmi olmayan aşçılık, hemşirelik, sürücülük ve santral memureliği rollerini daha da ileriye götürmelerine izin verilmesi dileklerini geri çevirince, kadınlara silah ateşlemek ve bomba atmak da dahil olmak üzere geniş bir dizi askeri beceri kazandırmak için Ekim 1941'de, Women's Home Defence Corps (Kadın Sivil Savunma Gücü) kuruldu. Kuruculardan İşçi Partisi Milletvekili Dr. Edith Summerskill'in deyişiyle:

> Fransa'nın düşüşünden sonra, eğer herkese son raddeye kadar direnme emri verilirse, benim gibi bir kadının kocasının orduda, çocuklarının tehlike alanından uzaklaştırılmış, kendisinin ise tamamen savunmasız olması gözüme biraz aykırı görünmüştü.[69]

Kadınlara silah eğitimi verilmesine karşı çıkmak için öne sürülen,

yeterli silah ve cephane bulunmadığı bahanesi kabul edilmiyordu: Ne de olsa, "bir erkek Sivil Savunma üyesi ölünce, tüfeği, o sırada yanında kim varsa, cinsiyetine bakılmaksızın o kişi tarafından kullanılmalıydı". Kadın Sivil Savunma Gücü, Hitler'in "düşmanlarının cinsiyeti konusunda titiz" davranacağına ilişkin hiç yanılgıya kapılmıyordu, çünkü Hitler "gaz fırınlarında ayrım uygulamıyordu".[70] Binlerce kadın bu konuda ikna olmuşlardı. Şubat 1943'te bu kadın gücü, ülkenin her yanındaki 250 birlikte 20.000 üye toplanmasını sağlamıştı.[71]

Sivil Savunma Gücü'nün kadın üyelere direnişi, Kadın Sivil Savunma Gücü'nün ve Royal United Service Institute'un (Kraliyet Birleşik Güçler Enstitüsü) çabaları sonucunda olduğu kadar, Mrs. Knox ve Dr. Summerskill gibi kadınların sürekli kulis yapmaları sonucunda da zayıfladı ve Savunma Gücü'nün hiç değilse bir kanadı bu kadınlarının savlarının etkisiyle ikna oldu. *The Home Guard Encylopedia* (1942) (Sivil Savunma Gücü Ansiklopedisi) şöyle açıklıyordu:

> Neden kadınlar eğitilmesin? Onlar bugüne kadar ülkelerine hiç ihanet etmediler ve birçoğu en korkunç ateş altında sınavdan geçti... Kadınların savaşmayacağını ve savaşamayacağını düşünmek düpedüz aptallıktır. Kadınlar Rusya'da, İspanya'da ve başka yerlerde çarpışmışlardır ve böyle bir savaşta çarpışmak hakkına sahiptirler. Dahası, bir çoğunun savaşacağından eminim, çünkü İngiliz kadınları bütün öbür kadınlar kadar güçlüdür ve cesaretlidir.

*Ansiklopedi*ye göre, sivil kadınların silahlandırılmasına ilişkin uluslararası yasak "medeni savaşlar" bağlamında oluşturulmuştu ve bu yüzden Nazizme karşı bir savaşta hiç gerekliliği yoktu. Kadınlar evlerinin iğrenç işgalciler tarafından tamamen yıkılmasını bir köşede oturup bekleyemezlerdi (ve seyretmezlerdi). Her iki cinsiyet de kaçınılmaz olarak şu düsturu benimserdi: "Kimseye aman verme, kimseden aman dileme."[72]

Sivil Savunma Gücü'nün içinde böyle güçlü destek gören kadınların kimi alanlarda çarpışma eğitimi görmeleri şaşırtıcı değildir.[73] *Daily Mail* gazetesi 14 Aralık 1942'de, hava akını denetçisi yirmi kadına Flintshire, Holywell'de el bombasını nasıl atacaklarının, tüfek ve (hafif makineli tüfekler) Sten'lerle nasıl ateş edeceklerinin öğretildiğini duyurdu.[74] Bu haber Savaş Bakanlığı'nda büyük şaşkınlığa yol açtı: Bakanlık, kadınların katip, santral memuru, aşçı, garson ve şöför olarak çalıştırılmalarını kabul etmesine rağmen, kadınlara çarpışma görevi verilmesine ilişkin yasağa sıkı sıkıya bağlı kalmayı sürdürüyordu. Savaş Bakanlığı'nın 15 Nisan 1943'te yayımladığı acil muhtıra, kadınların silah kullanma eğitimi görmelerini yasaklıyordu.[75] Bir

subayın açıkladığı gibi: Kadınlar "tüfekleri yağlayıp küçük silahları temizler, ama silahlarla ateş edemez"lerdi.[76] Dahası, bu kadınlar Sivil Savunma Gücü'ne kayıtlı olmalarına karşın tam üye sayılmayacaklardı, kendilerine plastik bir rozetin dışında üniforma verilmeyecekti ve kadınların sayısı erkekler için konmuş en yüksek sayının yüzde beşi ile sınırlandırılacaktı. Bu kısıtlamalara rağmen, bu kadınlara bir yılda Yardımcı Sivil Savunma Gücü ünvanı verilmişti ve gücün üye sayısı 30.000'i aşmıştı.[77]

Savaşa gitmeyip geride kalanların yapacakları işler arasında, her üç ülkenin kabul ettiği gibi, kadınların uzmanlık isteyen bir etkin çarpışma alanı olan Uçaksavar mevzilerinde görevlendirilmeleri vardı. Uçaksavar topçu bölüklerinin işi uzun menzil nişan almayı, topu ateşlemeyi ve düşman uçaklarını yok etmeyi gerektiriyordu. Birçok ülkede kadınlar, bu etkinliklerin yalnızca ilkine katılıyorlardı: Yalnızca Birleşik Devletler ordusundaki kadınlara düzenli olarak silah kullanımı öğretiliyordu. 1942'nin sonuna gelindiğinde, hava akınlarına karşı Washington, DC'nin korunması amacıyla oluşturulmuş Uçaksavar Topçu bölüğüne kadın çalışanların yerleştirilmesi tamamlanmıştı. Bu deney (Kongre'nin veto etmesinden çekinildiği için kamuoyundan gizlenmişti), bölükte hem silahları ateşleyecek hem de saldırıları yönetecek yeterli eğitim almış kadınların bulunması açısından bir başarı sağlıyordu.[78]

İngiltere'de kadınlar, "karma kıtalar"da (başka bir deyişle, hem erkeklerden hem de kadınlardan oluşan takımlarda) düşman uçaklarına yönelik saldırıların uyum içinde yürütülmesini sağlıyor, hedeflerin uzaklığını saptıyorlardı. Onlar erkeklerin ateşlediği "silahların gözleri"ydiler.[79] Kadınlar, bu anlamda, Batı Cephesi'ndeki topçu birliklerindeki (erkek) hedef saptayıcılar kadar çarpışmaya katılıyorlardı. İngiltere'de kadınların uçaksavar birliklerinde ve gece havada uçak arayan birliklerde kullanılma olasılığı ilk kez, General Sir Frederick Pile'ın Uçaksavar birlikleri Başkomutanı olduğu sırada soruşturulmuştu, ama Savaş Bakanlığı'ndan tam yetki ancak bir buçuk yılda alınmıştı. İlk kadın-erkek karışık kıta 1 Kasım 1941'de ateş açtı ve bir hafta sonra, kadın çalışanlar, ilk kez, "1. Sınıf başarı puanına ulaşmak"ta yardımcı olmuşlardı.[80] 1942'de, Uçaksavar birliklerinde erkekten çok kadın çalışan vardı ve bir yılda bu kıtalarda 60.000 İngiliz kadını görevlendirilmişti.

Karma uçaksavar kıtalarının başarılı olduğu düşünülmesine rağmen, Muvazzaf ordu çalışanlarının bunları kabullenmeleri zaman almıştı. Örneğin, Uçaksavar Komutanlığı'ndan Binbaşı M. S. F. Millington uçaksavar birliklerindeki kadınların duygusal yönden dengesiz olacaklarını sanmıştı ve "savaş sırasında Uçaksavar komutanlığında

görevli Yedek Gönüllü Ordusu üyelerinin, ancak, hedefi şaşırdıkları ya da herhangi bir nedenle silahları ateşlemeleri engellendiği zaman gözyaşı döktükleri"ni görerek şaşırmıştı.[81] İngiltere'de başka bir kıta komutanı ilk kez karma bir kıtada görevlendirildiğinde "bu düşünceden nefret etmiş"ti. Daha önce yalnızca erkeklerle birlikte görev yaptığı ve "buna bayıldığı" için, hakkında verilen emri (başarısızlıkla) değiştirmeye çalışmıştı. Oysa, kadın-erkek karışık bir uçaksavar kıtasına komuta etme deneyimi onu, önyargıların sağgörüsüzlüğü konusunda ikna etmişti ve bunun sonucunda, kendi konumundaki görevlileri kadın uçaksavar çalışanlarına müzikli bir güldürüdeki "asker kızlar" muamelesi yapma eğilimine karşı uyarmıştı; vardığı sonuç şuydu: Kadınlara "kadın asker" muamelesi yapılırsa, onlar da buna göre davranıyorlardı. Komutan pişmanlıkla kabul ederek şöyle diyordu: "Hiç bu kadar mutlu olmamıştım... Adamlarım ve kızlarım müthişler".[82]

Kıyı topçuluğu da -saldırıya bedensel olarak karşı koyma tehlikesini beraberinde getiriyordu- başka bir hikâyeydi. Avustralya'nın çok uzun kıyı şeridi, kıyıların savunmasında kadınlardan yararlanılmasına fazla karşı çıkılmayacağı anlamına geliyordu ve kadınlara .303 tüfekleri ile süngüler verilmişti ve kadınlar birer usta nişancı olmaya teşvik edilmişlerdi.[83] İngiltere'de, yetkililer bu konuda daha az güven duyuyorlardı ve İkinci Dünya Savaşı'nda, kadınların kıyı topçu birliklerinde görevlendirilmeleri engellenmişti. Bu dışlamanın üç nedeni vardı: Eğer bir baskın olursa gerçekten çarpışma tehlikesiyle karşılaşabilirlerdi, Uçaksavar Komutanlığı'nın gereksinimlerini karşılamaya yetecek sayıda kadın yoktu ve uzaktaki kıtalarda kalacak ayrı yer sağlama konusunda güçlük çekiliyordu. 1950'lere gelindiğinde insan gücünün azlığı, bu sorunların aşılmasında itici gücü oluşturdu. Women's Royal Army Corps (Territorial Army) (Kraliyet Ordusu Kadın Kıtası, ya da Yedek Gönüllü Ordusu) üyelerinin yerine getirebileceği kıyı topçusu görevlerinin, Area Command, Seaward Defence, Anti-Aircraft Batteries (Bölge Komutanlığı, Deniz Savunması, Uçaksavar Topçu Bölükleri) bünyesindeki kadınlar tarafından zaten yerine getirilen görevlere benzediği anlaşıldı. Kıyı topçuluğu eğitimi gören Yedek Gönüllü Ordusu, aynı zamanda uçaksavar topçusu görevi de yapabiliyordu, çünkü alınan eğitim neredeyse aynıydı. Karma birliklerin yaratacağı idari güçlüklerin abartıldığı kabul edilmişti. Son olarak, topyekûn savaşın gerektirdiklerine ilişkin bildik görüş ileri sürüldü: Artık, asker ve sivil, herkes gerçek çarpışma tehlikesi içindeydi ve modern savaşın bu yeni gerçeği askeri politikaya yansıtılmalıydı. Kadınlar erkeklerle birlikte görev yapmaya başlayınca (bundan kadınların mı yoksa erkeklerin mi, ya da her iki tarafın da mı memnun olduğu kesin değildi) bu durumun orduya yazılmayı

engelleyici bir etken olmak yerine, Yedek Gönüllü Ordusu'na yazılanların sayısını artırdığı görüldü.[84] Bu yüzden kadınlara ilk kez, Kıyı Topçu Birlikleri'nde OsFC ve hedeflerin uzaklığını saptama görevlerinde çalışma izni verildi.

Denizaşırı Ülkelerde Savaş

Uçaksavar topçusu ve kıyı topçusu yalnızca sivillerin savunulmasıyla ilgiliydi. Kadınların silah taşıma tartışması, denizaşırı ülkelere gönderilme olasılığının bulunduğu düzenli askeri güçler bünyesinde çözülmesi daha güç bir meseleydi. İkinci Dünya Savaşı'nda, Amerika'da kadınlara resmen silah eğitimi veren tek hizmet bölümü Deniz Piyadeleri'ydi. Women's Army Corps'ın (Kadın Kıtası)[85] üyeleri çarpışmalara katılmamalarına ve 1975'e dek resmi olarak silah eğitimi görmemelerine rağmen, özel olarak silah eğitimi görmekten men edilmemişlerdi. Savaş Bakanlığı, basın konuyu kamuoyunun ilgisine sunup, Kadın Kıtası danışmanlarının deyişiyle, "çok ciddi bir halkla ilişkiler sorunu" yaratana dek, bu gibi etkinliklerle gereksiz yere ilgilenmedi. Bu durum insanları şu soruyu sormaya yöneltti: İnsangücü açığı, kadınların ülkelerini savunmaya çağrılmalarını gerektirecek kadar ciddi miydi? Kadın Kıtası üyelerinin, atış alanlarında alıştırma yapmaya zaman bulacak kadar az mı yapacak işleri vardı? Bunların etkinlikleri, askeri malzemenin boşa harcanması ve böylece, savaş araç gereçlerini üreten işçilerin emeğine saygısızlık anlamına mı geliyordu? Kadın Kıtası'nın Yöneticisi (Teksaslı müthiş iş kadını Albay Oveta Culp Hobby) bu yüzden, Kıta üyelerinin silah (ya da silah benzeri araçlar) taşımalarını, kullanmalarını ve silahlı eğitim görmelerini yasaklayan bir yönerge yayımladı. Bu yasak kısa sürede, savaş alanında sorunlar ortaya çıkardı: Hava gücündeki kadın öğretmenler silah benzeri talim araçları kullandılar; maliye bölümündeki Kadın Kıtası subaylarının tabanca taşımaları, ya da ellerinin altında tabanca bulunması zorunluydu; işaret ve iletişim görevlerini yürüten kadınların (kurallar gereği) şifre odasında tabanca bulundurmaları gerekliydi; denizaşırı harekâtlarda, herhangi bir aracı silahsız dışarı çıkarmak yasaktı. Hobby geri adım atmak zorunda kalmış, "eğer görev uygunsa ve çarpışma dışı bir nitelik taşıyorsa ve eğer kadınlar uygun eğitime sahipse" silah taşınmasına izin vermişti. Ama kadınların silahlı eğitim görmemeleri konusunda direten Army Service Force (Ordu Hizmet Gücü) personel müdürü, Hobby'nin emirlerine aldırmadı. Hobby Savaş Bakanlığı'nda Genelkurmay'a atanınca, kadınların, kimi durumlarda, silah taşıma yasağının dışında tutulmalarına izin verilmesi için çalışmayı sürdürdü. Hobby'nin görev yaptığı G-1 Tümeni, komuta subaylarının, belirli, adı anılan kadınların silah taşımalarına izin vermesini serbest

bırakan bir genelge yayımladı. Ama Kadın Kıtası'nın resmi tarihinde belirtildiğine göre, "bu yetke saha komutanları tarafından öylesine geniş biçimde kötüye kullanıldı ki" saha komutanlarını "Kadın Kıtası'nın çalışanlarını topluca silah eğitimine katılmaya" teşvik etmekle suçladıktan sonra "G-1 Tümeni, bu yetkeyi tanıyan kararı yürürlükten kaldırdı".[86] 1948'de Women's Armed Services Integration Act (Kadın Silahlı Hizmetleri Bütünleştirme Yasası), kadınları askeri çarpışma görevlerinin dışında bıraktı.

Avustralya silahlı güçlerinde de benzer gerginlikler vardı. 1942'de Directorate of Military Training (Askeri Eğitim Müdürlüğü), Australian Women's Army Service'i (Avustralyalı Kadın Ordu Gücü) silah eğitimi yapmalarına izin verilmeyeceği konusunda bilgilendirdi. Yalnızca sabotaj ve saldırı olasılığının bulunduğu birliklerde görevli olanlara, tamamen kendini savunma amacıyla silah kullanılması öğretilecekti. Uçaksavar ve gece havada uçak arama birliklerinde görevli kadınların .303 tüfekleri yerine daha hafif .310 tüfeklerini taşımalarına izin vardı. Nöbet tutan kadınlar yakından izlenmeliydi ve (resmi bir rapordaki ifadeyle) "huyu böyle bir göreve uygun olmayan üyeler" "hizmet sicillerine kötü etkisi olmadan derhal bu görevden alınmalı"ydı. Ama savaş sona erince, Avustralyalı Kadın Ordu Gücü'nün çalışanlarına silah eğitimi verilmedi ve silahları ellerinden alındı.[87]

Bütün bu tartışmaların gösterdiği gibi sorun, uçaksavar topları ya da uzun menzilli, uzaktan kumandalı başka savaş araçlarının kadınlar tarafından kullanılması değil, kişisel silahların kullanılmasıydı. Savaş Bakanlığı 1949'da meseleyi yeniden tartıştı ve bu tartışmaları "The Defensive Role in War of Women in the Army" (Ordudaki Kadınların Savaştaki Savunma Rolü) başlıklı bir belgede topladı. Savaş Bakanlığı yetkilileri, askerlerin temel işlevinin savaşmak olduğunu ve (çok küçük bir Çarpışmadışı Kol'un dışında) bütün askeri personelin silah eğitimi görmesi gerektiğini kabul ettiler. Kadınların silahlı güçlerin bünyesine tamamen girmeleri sonucunda, silah eğitimi çok duyarlı bir konuya dönüştü. Her üç askeri güçte kadınlar, erkek askerlerle tamamen aynı muameleyi mi görmeliydiler? Yaygın inancın tersine, kadınlara silah eğitimi verilmesine ilişkin yasal bir kısıtlama yoktu. Geçmişte kadınların bunun dışında tutulmaları, yasal değil yalnızca politik bir mesele olmuştu.

Kadınların silahlanmasına karşı görüşler göz önüne alındı. Her şeyden önce, kadın askerlerin silahlandırılması, çok daha geniş kamuoyunun gözünde hoş bir şey değildi. Erkek askerler iyi silahlanmış kadınlarla uğraşmak zorunda kalmayı "en azından yakışıksız" bulurlardı. Kadınlar, erkeklerin "onlara gerekli korumayı sağlamadıkları"

bir konuma hiçbir zaman getirilmemeliydiler. Ciddi insangücü eksikliği çekilen bir askeri hizmet gücünde kadınların silahlanmasının orduya asker almayı engelleyeceğinden korkuluyordu. Bu duruma, varolan ve olabilecek kadın gücü üyeleri kadar onların anne-babaları da karşı çıkabilirdi. İşin para yönü de tartışılarak, kadınlara verilecek silah eğitiminin para ve zaman olarak maliyetinin yanında kadınları silah kullanmak zorunda bırakacak son derece düşük tehlike oranına dikkat çekilmişti. Son olarak, kadınlara vurup öldürme öğretilirse onların "silahsız olarak kendi cinslerinin gerektirdiği ve düşmanlarımızın hakkını verdiği koruma gücünü yitirme" olasılığının bulunduğu düşünülüyordu.

Kraliyet Ordusu Kadın Gücü'ndeki kadınların silahlandırılmasından yana birçok görüş vardı. En azından bir tane daha ulusun (Sovyetler Birliği'nin), kadın askerlerini silahlandırdığı belirtiliyordu. Bir de kadınların kendilerini savunma hakkı vardı: Eğer askeriye kadınları tehlikeli konumlara yerleştiriyorsa, aynı zamanda kendilerini korumalarına yarayacak eğitimi ve silahları sağlamalıydı. Bu özellikle, "sözleşmelerin ve kadınlara duyulan doğal saygının" görmezlikten gelinebileceği Asya'da çok önemli sayılıyordu. Bu gibi durumlarda, "çoğu kadın tecavüze uğramaktansa vurulmayı tercih eder," diyordu 1949 raporu. Son olarak, modern savaşın hızının, hiçbir harekât sahasının saldırıdan uzak olamayacağı anlamına geldiği ileri sürülüyordu.

Bu belge, kadın gücünün savaş hizmetlerinin bir parçası olduğunu ve bu gücün üyelerine kendilerini savunma araçlarının verilmemesini olanaksız buluyordu. Savaş zamanında, Kraliyet Ordusu Kadın Gücü üyelerinin, harekât koşulları ya da düşmanın yaklaşımı engellenene kadar normal görevlerini yerine getirmeleri gerekiyordu. Ancak bundan sonra geri çekilmeleri olanaksızsa, tüm safhaların, saldırıya karşı kendilerini korumalarına izin verilecekti ve gönüllü olarak silah eğitimi almış bulunanlara silah verilecekti. Bu kıtalardaki erkeklerden farklı olarak, hiçbir kadın silah taşımaya ya da silah eğitimi görmeye zorlanamazdı ve kadınlara yalnızca (saldırıdan çok) savunmaya uygun kişisel silah verilecekti.[88]

Bu hikâye Royal Army Medical Corps (Kraliyet Ordusu Sıhhiye Kıtası) açısından biraz farklıydı. Bu kıtadaki erkeklerin çarpışma dışında yer almaları, kadınların silahlandırılmasına ilişkin sorunlar ortaya çıkarıyordu. Kıta, kadınların kişisel silah kullanımını öğrenmelerinin, tutsak alınma durumunda özel muamele görme hakkını ellerinden almasından kaygı duyuyordu. Ordu Sıhhiye Hizmetleri Genel Müdürü yerel komutanları uyararak, zorunluluk halinde kadınları silahlandırırlarsa, kadınların tecavüze uğradıktan sonra ya da tecavüze uğramadan vurulma olasılıklarını artırdıklarını bildirdi. Genel

Müdür, Royal Army Medical Corps (Kraliyet Ordusu Sıhhiye Kıtası), Royal Army Dental Corps (Kraliyet Ordusu Dişçilik Kıtası) ve Queen Alexandra's Royal Army Nursing Corps (Kraliyet Ordusu Kraliçe Alexandra Hemşirelik Kıtası) bünyesindeki kadınların, silahlar söz konusu olunca, bu kıtadaki erkeklerle aynı biçimde ele alınmamalarını öğütlüyordu. Bu kıtalardaki kadınlar, her zaman, mesleki görevlerini hastaların yanında yerine getirmek "zorunda oldukları için" "hastalarla aynı sınıfa dahil" sayılmalıydılar ve bu yüzden, zorunluk anında kendilerini ve hastalarını savunma amacıyla ateşli silahlar taşıma hakkına sahip erkek sıhhiye çalışanları tarafından korunacaklardı. Genel Müdür açıkça şöyle yazıyordu: Kraliyet Ordusu Sıhhiye Kıtası'ndaki erkek çalışanlara hastalarını korumak için silah taşıma izni verildiğine göre, "bu gibi (acil) koşullarda sıhhiye hizmetlerinin kadın çalışanlarının da hastalarla birlikte korunması gerektiğini düşünmek doğru olur". Bu yüzden, "bir kadın doktor ya da bir kadın dişçinin, savaşta, hastane görevi ya da mesleki görevleri sırasında ateşli silah taşımasını ya da kullanmasını gerektirecek hiçbir koşul" yoktu.[89]

Her üç askeri güçte de, kadın üyelere ilişkin aynı politikanın benimseneceği umulmasına rağmen, gerçekte aralarında önemli farklar vardı. Donanma Bakanlığı kadınları silahlandırmayı düşünmediklerini, ama gelecekte zorunlu eğitim uygulanmasını beklemediklerini açıkladı. Hava Bakanlığı bu konuyu ele almamıştı, ama bu tarihte Kraliyet Kadın Hava Gücü'nde silah kullanımına ilişkin zorunlu eğitim uygulamayı, henüz, tasarlamadıklarını bildirdi.

Bu resmi açıklamaların büyüklük taslayıcı havası şaşırtıcıdır. Personel Müdürü, ordu kadınlara "gözyaşı dökmeden" silah atmayı nasıl öğretecek, diye soruyordu.[90] Erkekler, kadınların tecavüze uğramaktansa öldürülmeyi gerçekten tercih edip etmeyeceklerini düşünüyorlardı.[91] 14 Haziran 1949 tarihli bir tutanakta, Personel Görevleri Müdürü R. A. Hull şövalyelik onuruna seslenerek şöyle ısrar ediyordu:

> Kadınlara kişisel silah kullanmasını öğretmek araç, cephane ve eğitim zamanı açısından büyük israfa yol açabilir ve ruhsal yönden sağlıksız olabilir. "Küçük Olga"nın öldürmek üzere eğitilmiş olması ve silahının kabzasındaki çentiklerle gurur duyması, bizim de, "hadi Annie! Silaha sarıl!" diye bağırmamızı gerektirmez. Kadınlar ne giyerlerse giysinler, onları korumak hâlâ askerin görevidir. Savaşın topyekûn savaş anlamına geldiği bugünlerde bile, mertliğimizi hiç değilse bu kadar koruyalım.[92]

Muhasebe Müdürü, bu görüşe katılarak, kadınları silahlandırma düşüncesinin bir köpeğe arka ayaklarının üzerinde yürümeyi öğret-

meye benzediğini söylüyordu: "Bu pek yapılamaz; yapılırsa da şaşırtıcı olur."[93] Bu gibi tutumlar karşısında duyarlı olan Kraliyet Ordusu Kadın Kıtası'nın Yöneticisi, öncelikle, kadınların silahlandırılmasına ilişkin raporda geçen "pistols" (tabancalar) sözcüğünün kullanımından kaygı duyuyordu, çünkü güldürü sanatçılarının ve karikatüristlerin "tabancanı indir, yavrum, indir" gibi sözlerle kendilerine takılacaklarını ve kimi müstehcen adlar takacaklarını söylüyordu.[94]

Kadınların Çarpışma Dışında Tutulmaları

Kadınları çarpışma dışında tutmak için idari, stratejik ve ülküsel savlar öne sürülüyordu. İdari nedenler en çok öne sürülenlerdi ve en az inandırıcı olanlardı. İster Sivil Savunma'da ister Düzenli Güçler'de olsun, kadınların silahlandırılmasının bu güçlerin örgütlenmesini ve yönetimini karmaşıklaştıracağı sanılıyordu.[95] Kadınlara silah verilmesi, aynı zamanda, erkeklere daha az silah dağıtılacağı anlamına geliyordu ve böylece "gerçek" savaşçıların yaşamları tehlikeye atılıyordu.[96] Barınma ve temizlik olanaklarını ikiye katlamak (her iki cinsin birbirinden ayrı olarak bunlardan yararlanması için) savaş sırasında pahalı ve uygulanması güç olurdu. Kadınları savaş bölgelerinin dışında tutmak için gösterilen nedenlerin en gözdesi "kadın helaları"nın bulunmayışıydı (öne sürülen bu bahane pratik bir kadın savaş muhabirini şu cevabı yapıştırmaya itmişti: "Kore'de çalı eksikliği çekilmiyor!").[97] Ele alınan başka pratik konular da vardı. Özellikle, kadınları erkeklerin gördüğü, bedensel ve duygusal yönden ağır eğitime sokmak olanaksız deniliyordu.[98] Vietnam Savaşı bağlamında General Westmoreland, çarpışmaya katılan kadınların birer "hilkat garibesi" olmaları gerektiğini iddia ediyordu: Hiçbir kadının ağır bir sırt çantası taşıyarak bir tilki oyuğunda yaşayabileceğini, ya da bir hafta yıkanmadan durabileceğini hayal edemiyordu.[99] Kadınların bedensel, ruhsal ve duygusal yönden daha zayıf olmaları askeri etkinliği tehdit altında tutardı. Parlamento üyesi E. N. Bennett 19 Ocak 1942 tarihli *The Times* gazetesinde şu yorumu yapmıştı: Kadınların silahlandırılması duygusal propaganda yönünden iyi olmakla birlikte, "her deneyimli askeri komutan" kadınların çarpışmalarda gerçekten yer almasının destek değil köstek olacağını bilirdi.[100] Kadınlar bedensel yönden kol gücünden yoksundular ve daha az dayanma gücüne sahiptiler – bunlar önemli konulardı, çünkü teknolojik olarak yürütülen modern savaşta bile, çarpışma askerlerinin yerde bulunmaları her zaman çok önemliydi. Kadınların, ruhsal yönden, erkeklerin saldırganlığından yoksun oldukları ve korkuyu algılama düzeylerinin daha aşağıda olduğu söyleniyordu. Bir kadın tarafından yakalanmanın şerefsizliği düşmanın teslim olma olasılığını azaltırdı. Buna ek olarak, eğer

kadınlar yakalanırlarsa tecavüze uğrarlardı ve kötü muamele görürlerdi. Askerlerin karıları, özellikle de donanmadakiler, kadınların geleneksel olmayan görevlere atanmalarına son derece karşıydılar.[101]

İdari yönden karşı çıkışlar daha çok stratejik kaygılarla ilintiliydi. İnsangücünün mantıklı kullanımı, askeri ve siyasi planlamacıların uğraş konusuydu. Savaş zamanında emeğin değeri büyüktü: Dağılımı da ekonomik ve etkin olmalıydı. Feministler ve etkin asker kadınlar bile bu görüşün gücünü kabul ediyorlardı. Örneğin 1920'de, Women's Reserve Ambulance'tan (Yedek Kadın Ambulansı) Elisabeth Crosby'nin belirttiğine göre, kadınlara henüz hendeklerde gereksinim duyulmamasına rağmen, kadınların hendeklerdeki erkeklere yardım etmeleri gerekliydi. Bu adamlar "kendileri için çok şey yapılmasını" istiyorlardı ve Crosby bunu ancak kadınların yapabileceğine inanıyordu.[102] Kadınlara oy hakkının yenilmez savunucusu Millicent Garrett Fawcett'ın benzer biçimde vurguladığı gibi, toplum kadınların savaş alanında bulunmalarını gerektirme aşamasından geçmiş olmasına rağmen, kadın emeği sivil savunma cephesinde, ulusun refahı için aynı ölçüde hayati önem taşıyordu.[103] Askeri kurumun kendisi de, kuşkusuz, emeği etkin biçimde kullanma gereksiniminin çok iyi bilincindeydi.

Oysa, kadınların silahlandırılmasına karşı öncelikle ileri sürülen görüşler ülkeden ülkeye fark göstermelerine rağmen, açıkça politik ve ideolojiktiler. Örneğin, Amerika'da George H. Quester'ın iddia ettiğine göre kadınlar, askeriyeden çok, Kongre'den gelen baskılar yüzünden çarpışma güçlerinin dışında tutuluyorlardı. Profesyonel askerler, bu baskı olmasaydı, kadınları derhal çarpışmanın içine itmezlerdi belki ama, acil durumlarda yararlanmak üzere bu durumu askıya alırlardı. Kadınların çarpışmaya katılmasına karşı Kongre'nin yaptığı baskı en çok Güneyli Kongre üyelerinden geliyordu, ama bölgesel yapı abartılmamalıydı. Quester'in belirttiği gibi, "Güneyli kongre üyeleri kıdemli olmaları yüzünden güçlüydüler, ama aynı zamanda meslektaşlarının sözcüsü olarak daha çok göz önündeydiler. Siyasal makam sahipleri bu mesele yüzünden koltuklarından olacak gibi değillerdi ve kamuoyu araştırmaları gösteriyordu ki geniş anlamda halk, bu konuda politikacılardan çok daha açık fikirliydi.[104] İngiltere ve Avustralya parlamentolarının, kadın çarpışma askerlerine, Amerika'daki karşılıkları kadar karşı çıkmadıklarına ilişkin deliller vardır; bu, istila konusunda duyulan daha büyük bir korkuya dayanabilir.

Ülküsel tepkiler iki sınıfa ayrılabilir: Barış isteği ve geleneksel cinsiyet rollerini koruma arzusu. Kadınların öldürmekten duydukları nefreti vurgulamaları savaş olasılığını azaltmak açısından birçok insana önemli görünüyordu. Kimi feministin benimsediği yaklaşım

buydu, ama önde gelen muhafazakârlar bile bunun siyasal değerini görebiliyorlardı. Bundan dolayı, John Laffin'in iddia ettiğine göre, "savaşın sonunu özendirecek" en önemli etkenlerden biri şuydu:

> erkeklerin evlerine, kadınlara ve yatağa dönmek için duydukları şiddetli arzu. Eğer bir erkek kadınları savaşta yanında görürse, eğer kadınları yatak arkadaşı yerine silah arkadaşı gibi düşünürse, özendirici etken ortadan kalkar.[105]

Daha doğrusu, kadınların silahlandırılmasıyla cinsiyet ilişkilerinin kaçınılmaz olarak sorgulanacağından korkuluyordu. Kadınların tamamen eşit koşullarda silahlı güçlere alınmasıyla erkek kimliği tehdit altında bırakılmış olurdu. Kadınların cephe hatlarındaki varlığı, toplumsal yönden erkekler için cesaret kırıcıydı: Birleştirici süreçleri kesintiye uğratabilir, kendi bilincindeki "erkeksi" savaşçı töresini yok edebilirdi. Savaş, erkeksiliğin kesin belirleyicisiydi: Kadınlar, simgesel olarak, silahlı güçleri iğdiş ederlerdi. M. D. Feld'in 1978'de ileri sürdüğü gibi, eğer silahlı güçlerin önemli bir bölümü kadınlardan oluşursa, bu durum askerin toplumdaki yerini zedeler ve silahlı güçler dünyası ile "kibar toplum" arasındaki bütün farkları ortadan kaldırırdı. Çarpışmaya katılmayan erkekler kadınsılıkla suçlanırlardı. Aynı zamanda, askeriye daha geniş bir kitleyi temsil edeceği için daha az seçkin duruma gelirdi. Bu durum son derece zarar verici olabilirdi, çünkü "savaşta gösterilen etkinlik"i harekete geçiren ve "bunun gerektirdiği fedakârlık"ı haklı kılan bu "seçkinci kavramlar"dı.[106] Kadınların çarpışma güçlerine alınması, erkeklerin savaşçılık haklarından yararlanma ayrıcalığını ve bunun gerektirdiği bilgiyi azımsamak demekti.

Buna ek olarak, kadın askerler erkek benzerlerinin yaptıkları fedakârlığın değerini düşürme tehdidi oluşturuyorlardı. İki savaş arasındaki yıllarda, kadın savaşçıların yaygın yazından silinip gitmeleri bu görüşün gücünü gösteriyordu. Gerçekten kimi kadın savaşçılar yazınsal kayıtlardan tamamen silindiler: John Finnemore'un *Two Boys in War-Time* (Savaşta İki Erkek Çocuk) adlı yapıtının 1900 ile 1908 baskılarında, güzel Katrina ile teyzesi geleneksel nedenler yüzünden, yani, ailelerini korumak için, düşmanla kanlı bir çarpışmaya girerler. İki kadın, eski tür bir tüfekle evlerine saldıran ("kan ve yağmayla gözü dönmüş" olarak anlatılan) birçok siyah Güney Afrikalı'yı öldürürler. 1928'e gelindiğinde, bu romanın yeni çıkan baskısında, sözü geçen bölüm atlanmıştı.[107] Dahası, kadın savaşçılar 1918 sonrasındaki romanlara dahil edildiklerinde, sıkı sıkıya "vahşi topraklarda" ya da Amerika'nın yerleşim bölgeleri ile vahşi bölgelerinin sınırında yer

alırlardı (Terence T. Cuneo'nun 1943 tarihli "The Trial of the Iron Horse" (Demir Atın Çilesi) adlı öyküsünde, kadınların, trenlerine saldıran Kızılderililer'i geri püskürtmek için erkeklerin yanında yer almaları gibi).[108]

Savaşan kadınların görüntüsü birçok erkek açısından korkutucu bir olasılık olarak kaldı. Bu görüntü, fiziksel ve askeri yönden erkeklerin kendi erkeklik güçlerinin farkına varmalarını tehlikeye atıyordu. Ne de olsa, üniforma giyen kadınların görüntüsünün erkeklerin gücünü ellerinden aldığı düşünülüyorsa, bir de silahlanmış kadınların uyandıracağı etkiyi tasarlayın![109] Adı bilinmeyen bir İngiliz'in 25 Mayıs 1940'ta dediği gibi, "tüfekli birkaç milyon kadın bir erkeğin karşı karşıya kalabileceği en ürkütücü olasılıktı".[110] Özellikle Vietnam Savaşı sırasında savaşan kadınlar, gerçekten, erkeklik gücünü yok edici niteliklerin tamamını simgeler olmuşlardı. *Full Metal Jacket* (1987) filminde, sıska bir kadın bir birliği tamamen yok edebiliyor ve silah arkadaşlarının dehşetle haykırmalarına yol açıyor. Askeri cesaret de tehdit altındaydı. 1944'te, askerlerin dikkatini ana çarpışmadan başka yöne çeken ve onları "vahşi kaz avı"na sürükleyen kadın pusu nişancılarıyla ilgili düşsel öyküler yüzünden Savaş Bakanlığı, yayımladığı talimatlarla askerleri "kadın pusu nişancılarını kovalamakla zaman harcama"maya yöneltmişti "Kadın pusu nişancıları olabilir, ama herhalde yoktur," demişti.[111]

Benzer biçimde eğer kadın savaşçılar, erkeksi bir etkinlik olarak savaş kavramını bozabilirlerse, kadınların alanı sayılan sivil cephe için de tehdit oluşturabilirlerdi. Florida, Daytona Beach'teki Yardımcı Kadın Ordu Gücü merkezinde eğitim gören ve (1940'ta) "topluca çevrede dolaşarak, denizcileri ve sahil güvenliğin adamlarını yakalayıp ırzlarına geçtikleri" bildirilen kadınlar gibi, kadınlara bir kez savaşma izni verilirse, artık toplumdaki yerlerinden memnun olmayacaklarından ve denetlenemeyecek derecede saldırgan bir feminist hareketin gelişeceğinden korkuluyordu.[112] Irkımız da tehlikeye girebilirdi.[113] John Laffin *Women in Battle* (1967) (Kadınlar Savaşta) adlı kitabında aynı görüşte olduğunu şu sözlerle açıklıyordu: "Bir kadının yeri yatak olmalı savaş alanı değil; savaş giysisi yerine jüpon giymeli, tank sürmek yerine bebek arabası itmeli". Kadınlar, dövüşe katılmak yerine "erkeklerin savaşmasını durdurmalı"lar.[114] Avustralya Ordusu Kadın Gücü Yöneticisi'nin dediğine göre kadınlar, "Avustralya'yı yeniden kuracak çocukların anneleri olmalı"ydılar; kadınların ellerinde, "başka birinin çocuklarının kanı olmamalı"ydı.[115]

Savaşan kadınların neden olduğu yoğun korkular, büyük ölçüde, kadınların cinsellik ve doğurganlık güçleri konusunda duyulan kaygıdan kaynaklanıyordu. Erkekliğin temelinde öldürme içgüdüsü yatı-

yorsa, anne bedeni de şiddeti barındırıyordu. Çoğunlukla saldırganlığı ve savaşın kültürel kökenlerini vurgulayan antropolog Margaret Mead bile,[116] (1968'de) iki cinsiyette saldırganlığın temeline ilişkin düşünce belirtirken biyolojik farklılıklara yöneldi. Mead, "Dişi, kendine özgü biçimde, yalnızca yiyecek için ya da yavrusunu savunmak için dövüşür ve o zaman öldüresiye dövüşür". Bu, neden o kadar önemli bir farktır? Mead bunun, erkeklerde ya biyolojik ya da toplumsal olarak bünyelerine işlenmiş bulunan, cinayeti denetleyici güç'ten kadınların yoksun oldukları anlamına gelmesinden korkuyordu. Mead, kadınları silahlandırmanın bir intihar dersine dönüşebileceğine ilişkin uyarıda bulunuyordu.[117]

Kadın askerlerin, ya kadınsılıktan yoksun ya da annelik içgüdüsüne fazlasıyla sahip oldukları için, erkek askerlerden daha denetlenmesi güç, daha yırtıcı ve daha hilekâr oldukları sanılıyordu.[118] Kadınların davranışlarını kısıtlayıcı etkenler daha azdı ve çabucak "mantık ve duygudan yoksun.....barbarca bir hiddet"e kapılıyorlardı.[119] Yaygın yazın da bu inancı doğruluyor ve destekliyordu. John Finnemore'un ergenlik çağındaki erkek çocuklara yönelik romanları, çoğunlukla korkunç kadın savaşçılar betimliyordu. Finnemore'un, Bir İngiliz ile bir Amerikalı'nın Makedonya'daki "Harika Maceraları"nı anlatan *Foray and Fight* (1906) (Baskın ve Dövüş) adlı kitabında kadın katiller anlatılıyordu. Yazar bu kişiliklere kadınsılıktan bol pay biçiyordu. Kitabın doruk noktasını oluşturan kurtarma sahnesinde genç İngiliz kahraman Maurice, tam, vahşi bir Kürt tarafından bıçaklanmak üzereyken, Kürt'ün "şeytani bir zevkle" attığı zafer çığlığı, pelerini Maurice'in yüzüne sürünen "tuhaf bir savaşçı" tarafından bastırılır. Bu kadın (Maurice'in "köyde geçirdiği son gece evsahipliğini yapan kadın) Kürt'ün başını yakaladı ve "usta bir darbe"yle, adamın boğazına "keskin bir bıçak" batırdı; "kestiği" yarıktan kan "fışkırıyordu". Finnemore'un genç okurları, bu kadınları "hafife almamaları" konusunda uyarılıyorlardı: Yazar onlara, "yavrusu için dövüşen vahşi kediyi görmezlikten gelme"nin akılsızlık olacağını anımsatıyordu. Bunlar "iri yapılı, güçlü kadınlar"dır; "kasları yıllarca tarlada çalışmaktan sertleşmiştir" ve daha doğrusu, bu kadınların gücü "alev alev yanan bir öfke"den gelir; "bu öfkenin yanında erkeklerin yakıcılığı, güneşin yanındaki bir mum kadar sönük kalır". Geniş bıçaklarla silahlanmış olan kadınlar "çocuklarını ağıza alınmayacak vahşetlerden korumak için savaşmakta"ydılar ve bu yüzden "dişi kaplanlar gibi şiddetle çarpışmakta"ydılar.[120] Annelik tutkuları kadınları yenilmez katillere dönüştürüyordu.

Başka bir deyişle, biyolojik itkiler kadınları savaşta mertlik kurallarına daha az duyarlı kılıyordu. İspanya'da, kadın askerlerin tutsaklara erkek askerlerden daha acımasız davrandıkları söyleniyordu.[121]

İkinci Dünya Savaşı'nda üniformalı kadın, aynı biçimde, erkek benzerinden daha katı olmakla eleştiriliyordu, çünkü "bir erkeğin daha nesnel adalet ve hoşgörü duygusu"ndan yoksundu.[122] Kore'de kadın komandolar, "uzlaşmaz" ve "aynı işi yaptıkları erkekler kadar, ya da onlardan bile daha tehlikeli" olarak betimleniyorlardı.[123] Savaşan kadınların gerçekten daha hileli oynadıklarını gösteren hiçbir delil bulunmadığını belirtmek gerek. Gerçekten, Flora Sandes, erkek yoldaşlarını sportmenliğe uymayan davranışları yüzünden azarlamasına yol açan bir olayı anımsıyordu (erkekler Sandes'i, hedefi yaralı bir Bulgar olan bir atış yarışmasına davet etmişlerdi) ve Sandes tüfeğini yere atarak, onları şu sözleriyle alaya almıştı: "Ne yiğit adamlarsınız! Neden size karşılık verebilecek birine ateş etmiyorsunuz?"[124] Ama kadınlar "sportmenlik"e uymadıkları zaman, tamamen erkeklerden oluşan birlikler "kurallara bağlı kalmama" kararını ilan ettikleri zaman uyanan hayretten çok daha fazlası görülüyordu.[125]

Değişen Tutumlar

Bu üç ülkenin askeri kurumlarındaki kadınların durumu ancak Vietnam Savaşı'ndan sonra büyük ölçüde değişmiştir. 1970'lerden bu yana, barış zamanında orduda yer alan kadınların oranı çok artmıştır. 1979 ile 1990 arasında, Avustralya Savunma Gücü'ndeki kadınların yüzdesi, yüzde 6'nın altından yüzde 11'e yükseldi. 1990'a gelindiğinde Avustralyalı kadınların, hâlâ yakın mesafeden savaşmayı gerektiren görevlerin dışında tutulmalarına rağmen, cephe hatlarına daha yakın zırhlı araç, topçu ve piyade kıtaları gibi "çarpışma bağlantılı" konumlarda bulunmalarına izin verilmeye başlandı. Amerika'da, Birleşik Devletler ordusundaki kadınların oranı 1970'lerin ilk iki yılında yüzde ikinin altından, 1970'lerin ortalarında yüzde 5'e, 1990'lara gelindiğinde ise yüzde 7'ye yükseldi. İngiltere'de, 1980'lerin sonunda silahlı güçlerin yüzde 10'u kadındı.[126] Kraliyet Ordusu Kadın Gücü'ndeki İngiliz kadınlara 1981'den beri silah taşıma izni verilmiş olmasına karşın, buna "karşı çıkışlarında samimi" olan asker kadınlar bu gereçleri kullanmak zorunda tutulmuyorlardı. Hava gücündeki kadınlara eğitim seçeneği tanınmasına rağmen donanmadakilere tanınmıyordu. İngiliz kadınların Kuzey İrlanda'da (kadınlar burada, telsizdeki tiz seslerinden dolayı "yeşil-ispinozlar" olarak bilinirdi) etkin olarak savaşa katılmaları daha büyük bir olasılıktı, zaten burada kadın terörizmini yok etmek için kadınlardan oluşan Women's Ulster Defence Regiment (Ulster Kadın Savunma Alayı) kurulmuştur.[127]

1970'lerden beri orduya daha çok kadın alınması çeşitli yollardan açıklanabilir. Herhalde en önemli neden gerekli görevlere getirilebilecek, askerlik yaşı gelmiş erkeklerin azlığıdır. 1950 ile 1970 arasında

doğum oranında görülen büyük düşüş, bir araya toplanabilecek erkeklerin sayısını ciddi biçimde kısıtlıyordu. 1982 ile 1994 yılları arasında Birleşik Krallık'ta, on beş ile on dokuz yaşları arasındaki genç yetişkinlerin sayısı yüzde 30 düştü. Bu durum, zorunlu askerliğin sivillerin çoğu tarafından kabul edilemez hale gelmesiyle aynı anda ortaya çıktı. Amerika'da, Vietnam Savaşı sırasında orduya celple asker alma konusundaki politik buhran, bu yöntemin, yakın gelecekte tamamen yürürlükten kalkmasına yol açtı. Her üç silahlı güçte acil olarak personele gereksinim vardı: Bu yüzden, kadınların emeği çok değerli bir kaynak haline geldi. Gerçekten, ileri gelen askeri komutanları (Birleşik Devletler Hava Gücü'nden General H. H. Arnold ile Donanma Harekât Gücü'nden Amiral Elmo Zumwalt gibi), önceleri askeriyenin dışladığı toplulukları orduya almakta daha istekli kılan, tamamen, onların savaş yanlısı politikalarıydı.[128]

Kadınların bağımsızlığı, artan cinsel özgürlük, işte ve boş zamanlarda cinslerin daha çok bir arada bulunması da etkili oldu. Kadınlara uygulanan yasal ayrımcılık giderek gücünü yitiriyordu ve 1975'te İngiltere'de Cinsiyet Ayrımı Yasası'nın çıkarılması bunu doğruladı. Askeriye bu yasanın dışında kalmasına rağmen, bir yıl sonra Avrupa Birliği'nin bir yönergesinde bu muafiyetin yasal temelleri sorgulandı. O tarihten itibaren, kadınları cinsiyet yerine etkin savaşa hazır olma durumuna göre çarpışma dışı tutma zorunluğu kondu ve bu, kanıtlanması giderek güçleşen bir savdı, çünkü teknolojik değişimler çoğunlukla, etkin savaşta bedensel saldırganlık gereksinimini azaltıyordu.

Buna ek olarak, birçok kadın çarpışmaya katılmak için çok hevesli hale gelmişti. Panama'nın işgalinde bir askeri polis birliğini çarpışmaya sokan Yüzbaşı Linda L. Bray, toplumda hiddet uyandırmasına rağmen, savaşan kadınlar büyük ölçüde kabul görüyordu: Ocak 1990 tarihli *New York Times*'a göre, on Amerikalı'dan yedisi kadınların savaşmasından yanaydı.[129] 1986'da Yeni Zelanda'da yapılan bir kamuoyu araştırması da daha düşük düzeyde olmakla birlikte -yine de önemli oranda- kadınların savaşmasından yana bir sonuç ortaya çıkardı; nüfusun neredeyse yarısı kadınların çarpışmaya katılmalarına izin verilmesi gerektiğine inanıyordu. Kadınların ve erkeklerin verdikleri yanıtlar benzer olmasına rağmen, yaşlılarla karşılaştırılınca, otuz beş yaşında daha çok kişi kadınların savaşmasından yanaydı (yaşlıların üçte birinden azı, gençlerin yüzde 59'u bu görüşe katılıyordu).[130] Askeriyedeki kadınlar bu konuda daha da ısrarlıydı. 1980'lerde Avustralya'da yapılan bir araştırmada, Avustralya silahlı güçlerindeki bütün kadınların beşte birine sorulan sorular bunların yüzde 87'sinin, kadınların çarpışma için eğitilmelerine izin verilmesinden yana olduklarını ortaya çıkardı. Araştırmaya katılanların yüzde 77'si,

bu eğitimi almış kadınların çarpışmayla ilgili görevlerde bulunmalarına, yüzde 57'si ise çarpışmada görev yapmalarına izin verilmesi gerektiğini düşünüyordu. Bu görevi yapmaya istekli olup olmadıkları kendilerine sorulunca, yüzde 61'i çarpışmayla ilgili görevlerde, yüzde 45'i ise çarpışma görevinde bulunmak istediklerini bildirdiler. Çarpışma görevinden yana olan kadınlar, askerliği meslek olarak gören daha genç kadınlardı.[131] Silahlı güçlerde çalışan kadınların (özellikle subayların)[132] kabul görmek ve mevki edinmek amacıyla, askeri rollerini genişletmekte "tutarlı biçimde istekli" olduklarına geniş ölçüde inanılıyordu.[133]

Savaşta "öteki" olmak yerine (kimi tarihçiler böyle olduğunu iddia ederler)[134] kadınlar, savaş katliamının ve onun çevresinde oluşan efsanelerin ayrılmaz bir parçası oldular. Askeri kurum, tarihsel olarak, kadınların silah taşımasına karşıydı, çünkü geleneksel cinsiyet rollerinin bozulmasından doğacak karmaşadan korkuyordu ve kadın dövüşkenliğinin serbest kalmasının her iki cinsin de törel açıdan özgürleşmesini önleyeceğinden kaygı duyuyordu. Buna karşıt olarak, bu dönemde birçok kadın, kurumlaşmış silahlı güçlerin istenilen etkiyi uyandırmak için kullandığı dilin, hem modern savaşın doğasından ("sivil cephe" ile "cephe hatları" arasındaki çizgi bulanıklaşmıştı) hem de ("savunmasız" kadınlarını mertçe korumaktan çok, erkek silah arkadaşlarını savunma dürtüsüyle öldürmeye daha yatkın olan) çarpışma birliklerindeki adamların ruhsal durumundan kopuk olduğunu fark etmeye başladılar. Erkekler, savaşta, erekliklerininin bedensel ve duygusal yönden tehdit altında kaldığını fark ederken, kadınlar, savaş zamanında cinsiyet rollerini, dövüşkenliklerini göstererek yeniden yaratma olanağına kavuştular. Şiddetin zevkleri kadınlar tarafından paylaşıldı, ama (kadınlara çarpışma deneyimini yaşama hakkı tanınmadığı ve bunun sonucunda kadınlar, yazında gerçekçi savaş temsillerinin dışında tutuldukları için) buna, oğullarının, sevgililerinin ve kocalarının bedenlerini ölüm tarlalarına sunarak karşılık verdiler. Bu şiddet yoluyla, kadınlar ıstırap çekme hakkını elde ettiler.

11. BÖLÜM

SİVİL YAŞAMA DÖNÜŞ

Artık silah tutmaktan korkuyorum.
Ya burada, kentin banliyösünde cinnet geçirip
Sokağa fırlar, çığlık çığlığa
"İleri, hücum!" diye
sütçüyü vurursam.

Charles M. Purcell, "...In That Age When We Were Young" (...Genç Olduğumuz Yaşlarda), 1972[1]

Bu kitap boyunca, erkeklerin ve kadınların kendi bireysel, karmaşık ve çoğunlukla zevk verici panoramalarını savaşın kanlı meydanlarında zorla kabul ettirmeye çalıştıklarını gördük. Kendiliğinden karmaşık olan durumlarda bile, bu insanlar hem hâlâ kendi benzersiz deneyimlerinin gerçekliğinde diretirken, hem de bir düzen yaratma çabasındaydılar. Öldürmenin kendiliğinden birlikte getirdiği düzensizlik meselesi, çarpışmanın çarpışanlar, onların aileleri ve arkadaşları üzerindeki "etkisi"nin incelenmesi açısından da eşit ölçüde sorun yaratır. Günlükler, mektuplar, anılar, toplumsal istatistikler ve geçmişe ait başka belgeler tarihçiye, savaşın etkisine ilişkin şipşak çekilmiş bir resim ya da bir "ölü doğa" tablosu sunar. Kurgusal yazın ve tiyatro da aynı işlevi görür.

Emily Mann'ın 1981'de yazılmış ve sahneye konmuş oyunu *Still Life* (Ölü Doğa), "yazarın ortaya koyduğu deneyimlerin sahipleri ile yaptığı konuşmalara göre biçimlenme" iddiasındaydı. Bu oyun yalnızca, savaş kargaşasını aşma çabası "hakkında" değildir, savaşın etkisini temsil eder. Bu oyunda konuşan üç kişilik, bu kitapta gördüğümüz bildik kişilerdir: Bir savaş gazisi (Mark), Mark'ın karısı (Cheryl) ve Mark'ın sevgilisi (Nadine). Mark, Vietnam'da Deniz Piyadeleri'nde görev yapmak için gönüllü olan 21 yaşında, sıradan, öfkeli bir

Amerikalı olarak çizilmiştir. Savaşın onun bir "erkek" olduğunu kanıtlayacağını sanmaktadır. Bunun tersine, kendi deyişiyle, savaş onu "bir hayvan"a çevirir. 5. Bölüm'de tartışılan çarpışma askerleri gibi, komünistlerden nefret etmez. Gerçekten, onu "savaşın içine iten" sivil anne-babasıydı. "Anne-babası bütün o basmakalıp laflara inanıyorlardı." Ama Mark arkadaşlarının ve yoldaşlarının öldürüldüklerini, iğdiş edildiklerini ve başka yollardan sakat bırakıldıklarını gördükten sonra katılaşır ve hevesli bir katile dönüşür. Mark andaç toplar ve hatta öldürdüğü bir adamın kemiğini annesine gönderir. Eğer İkinci Dünya Savaşı'nda çarpışıyor olsaydım, aynı ölçüde saldırgan olurdum, diye inanır. "Zipleri, dinkleri, ya da gookları" (başka ırklardan düşmanlar) öldürmek "beyaz adamlar"ı öldürmekten daha kolay olmasına rağmen Mark, "herhangi bir şeyi vurmakta hiç güçlük" çekmeyeceğini ısrarla belirtir. Gerçekten kan akıtmaktan zevk alır, öldürmenin verdiği güçle hareket ettiğini kabul eder. 1. Bölüm, "Savaşın Zevkleri"nde, Broyles'ı yinelercesine, "o kadar hoştu ki" diye anımsar: "Yaşam ve ölüm gücüne sahiptim... O güne dek kullandığın en iyi uyuşturucu, yaptığın en iyi seks gibi bir şey."

Bu kitapta daha önce gördüğümüz gibi, kurallara uygun adam öldürme ile kıyım arasında fark vardı ve Mark'ın aldığı zevki kaygı verici bir acıya dönüştüren şey, üç çocuk ile anne-babalarının serinkanlılıkla katledilmesi olmuştu. Mark bu anlamsız katliamdan kaçınabileceğini biliyordu: "Yapmayacağım diyebilirdim, dişim ağrıyor diyebilirdim ve bundan kurtulabilirdim." Ama emir emirdi ve Mark ateş etti. Bu cinayetin ardından, bir süre, eylemini haklı çıkarmak için akıl yürüttü ve bu işe yaramayınca, içini kemiren bir suçluluk duygusuna kapıldı. Mark aklından geçenleri şöyle dile getirir:

> İnsanın tek yapabileceği şey, beni mazur gösterebilecek sözcükleri arayıp bulmak, ama bunun Yahudileri sıraya dizmekle aynı Allahın belası şey olduğunu biliyorum...Yalnız olmadığımı biliyorum. Başka insanların da bunu yaptığını biliyorum. Daha birçok insan *benim* yaşadığım cehennemin çok daha kötüsünü yaşadı.....ama onlar bunu yapmadılar. Bilmiyorum.....bilmiyorum.....eğer bu benim korkunç bir kusurumsa, o zaman demek ki ben, derinlerde çok kötü biriyim.

Mark madalyalarını takmış olarak Amerika'ya dönünce, bu çelişkiler daha güçlü hale gelir. Bir "savaşçı" olarak başarısına rağmen, eve dönüşünde törenle karşılanmaz. "Ben bir savaştan dönmüşüm, kapıdan içeri girdim, hiçbir şey demediler. Bir fincan kahve istedim ve annem kahve içmemle ilgili dırdıra başladı." Neredeyse ilk gün-

den itibaren sokaklarda ve barlarda insanlarla kavgaya girişir. Şiddet kullanarak karısına saldırır, ırzına geçer ve sanatını göstererek, karısını bir kazığa bağlı, çevresi traş bıçakları ile kırık cam parçasıyla sarılmış görüntüleyen pornografik fotoğraflardan yararlanarak sadistçe imgeler yaratır. Kimi zaman kendini yenilmez hissetmesine ve sokaklarda birini öldürse bile, hiçbir mahkemenin bir Vietnam kahramanını mahkûm etmeyeceğine inanmasına rağmen, daha sık olarak kendisinin ve çoçuklarının, Vietnam'da işlediği suçlar yüzünden cezalandırılmasından korkuyordu:

> Ben insanların şey olduğunu düşünüyordum.....yani.....çok şüpheci olmuştum. Herkesin bildiğini sanıyordum... Orada yaptıklarımı herkesin bildiğini ve bana karşı olduklarını düşünüyordum. Korkuyordum. Suçluluk duyuyordum.

Suçun böyle kabul edilmesi, kişinin kendisine zarar verici bir acı çekmesine bir çeşit engel oluşturuyordu. 7. Bölüm, "Suçluluk Yükü"nde tartışılan adamlar gibi, Mark da "emirlere uyma"nın önemi üzerinde durur ve suçlarını sevgilisine itiraf ederek, sonsuza dek "bu suçun kirini ellerimden *çıkaramayacağım*, çünkü ben orada bir şeyler yaptım," der. Mark savaşın derin izlerini taşır ve bunun karşılığında, geri dönünce başkalarını incitir, ama suçluluğunu elinde tutarak ve anne timsali bir günah çıkarıcıya sarılarak iyileşme sürecine girer.

Mark'ın karısı Cheryl de bir "savaş kurbanı" olarak çizilir ve hiç kimseyi öldürmemiş olmasına rağmen, onun çizdiği "ölüm tarlaları" haritası daha çok eve benzer. Cheryl şiddetin askeri çarpışma alanının dışında da var olduğunu bilir. Sıradan bir sivil olan erkek kardeşi, karısını neredeyse birkaç kez öldürmüştür. Cheryl'in erkek kardeşinin karısı en sonunda "kendinden geçmiş" ve oğlunu öldürmüştü. Mark'ın tersine, Cheryl'in şiddet sorununa bulduğu çözüm görmezlikten gelmektir. Mark'a "unutması" için yalvarır ve Mark ona kendisinin bir cani olduğunu söyleyince Cheryl, yalnızca, ona "bir koca olabileceği"ni anımsatmakla yetinir. "Mark bütün suçu savaşa atıyor," diye düşünür, sonra seyircilere döner ve konuşur: "Ama size söylemek istiyorum.....bırakmayın, yapmasın". "*Bunun için iki kişi gerek*," diye ısrar eder.

Cheryl öldürme eylemini unutmak isterken, Nadine (Mark'ın sevgilisi) şiddetle yüzleşir, hatta onu kucaklar. Mark'ın canice dürtüleri, ona göre, "alçaklık"tır, "edepsizlik"tir: Onun sadistlik sanatı "harika ve gülünç"tür. Mark öldürürken kendini iyi hissettiğini Nadine'e söyleyince, Nadine bunu anlar ("Gözümü bile kırpmadım," diye anımsar). Savaş savaştır; bu da şu demektir: "Mark'ın yaptığı her şey

haklı gösterilebilir. Bunu hepimiz yapmışızdır. Ya sevdiğimizi ya da kendimizi öldürmüşüzdür." Nadine'e göre "görmüş geçirmişlik" demek "insanı hiçbir şeyin şaşırtmaması" demektir. Ona göre, Mark sıradışı değildir, – evet, öfkelidir, ama Nadine'in bütün arkadaşları öyledir: "Mark bunu uygulamaya koymuş, eline silahı almış... Bütün bir topluluğu topluca sekse, yağmacılığa, hırsızlığa sürüklemiş. Bu bizim kültürümüzde görülmedik bir şey değildir," diye açıklar. Bu kitapta tartışılan kadınlar gibi, o da şiddetin, cinsiyetlere ayrılmış bir dünyanın parçası olduğuna, bu dünyada (erkeklere özgü) savaşın, (kadınlara özgü) doğumdan yalnızca üç kat daha kötü olduğuna inanır. Nadine'e göre, savaşın etkisi karmaşık değildir: "O kendine saatli bomba diyor. Ama siz de öyle değil misiniz?"

Bu kurmaca kişilikler Mark, Cheryl ve Nadine savaşa farklı karşılıklar verirler: Suçluluk, inkâr ve kabul etme. Çarpışmaların dışındaki iki kişilik, Mark'ın ya "yasal olarak" (öbür savaşçıların öldürülmesi) ya da "yasalara aykırı olarak" (kıyım) ifade ettiği canice saldırganlığa bulaşmış durumdadırlar. Oyunun sonunda seyirciler, iki greyfurt, bir portakal, kırık bir yumurta ve biraz ekmek görüntüleyen bir fotoğrafa bakmaya yönlendirilir. Bu "ölü doğa"nın ortasında bir el bombası durmaktadır.[2]

*

Mark gibi şiddet uygulayan savaş gazileri, modern insanın vicdanını rahatsız eder, daha yaratıcı girişimlere yönelmek için dizginlenmeye ya da tamamen yok edilmeye direnen "içimizdeki vahşi hayvan"a ilişkin ürkütücü senaryolar üretmemize yol açarlar. İnsan kanı dökmenin olumsuz dönüştürücü gücünün yarattığı etkileyici efsane, askerlerin davranışlarını yorumlamak ve savaş karşıtı etkileyici sözlere ivedilik katmak için kullanılmıştır. Ne de olsa, iddia edildiğine göre, kanlı çarpışmanın hayatta kalanlar üzerinde uzun vadeli bir şiddet etkisi *olmadığı* gösterilebilirse, silahlı çatışmaya konabilecek bir kısıtlama daha kaldırılmış olur. Ama buna bağlı olarak, "şiddet savı" yoluyla anlatılmak istenen ülküsel düşünce de eşit ölçüde tedirgin edicidir. Savaşanlar savaşmayanlardan *o kadar* farklı mıdır? diye sorarlar Cheryl ile Nadine. Kuşkusuz, iki topluluk birbirinden cinsiyet, yaş ve (her savaşın başlangıcında) bedensel dayanıklılık yönünden büyük ölçüde farklıdır, ama "onlar" ile "biz"im aramızdaki fark gerçekten o kadar büyük müdür? Savaşın etkisini yansıtan bir "ölü doğa" sunma çabası, sivil topluma geri gelen savaşçıya iliştirilen korkunun ve utancın, daha çok bizim kendi yüreklerimizin karanlığıyla bağlantılı olduğunu ortaya koyuyor.

"İçimizdeki Vahşi Hayvan"

Tarihçiler ve başka yorumcular, çarpışmanın savaşa katılanları vahşileştirdiğini vurgulamışlardır: Alfredo Bonadeo, çok yerinde bir başlık taşıyan *Mark of the Beast* (1989) (Vahşi Hayvanın İzi) kitabında, savaşanların ürkünç mesleklerinin bedelini törel ve ruhsal açıdan çok ağır ödeyerek, "aşağı" ve alçalmış insanlara dönüştüklerini ileri sürer.[3] Bu kitapta incelenen her üç savaşta siviller, genç adamların siyasal kurumlaşma uğruna öldürme gerekliliği ile baş edebilmeleri ve öldürülme tehlikesini göze alabilmeleri konusunda derin kaygı duymuşlardı. "Çocuklar" savaşa gönderilmişti ve kimileri başka "çocuklar"ı öldürmüşlerdi. Hayatta kalanlar geri dönünce, dostları ve aileleri, sevgilileri ve eşleri ile ilişkilerini yeniden kurmak zorunda kalan "erkekler" durumuna gelmişlerdi. Hiç kimse bu işin kolay olmasını bekleyemezdi.

Erkeklerin savaş deneyimleri sivil yaşama dönmeleri ile görmezlikten gelinemezdi ve deneyimlerini yeniden anlatma ve anlamlı kılma sürecinde, bu deneyimler siviller tarafından paylaşılmalıydı. Savaştan dönenlerin anlattıkları, bir dizi etki uyandırıyordu -duygudaşlık, haset, acıma- ama aynı zamanda korku. İnsan kanı akıtmış biri nasıl olur da lekesiz kalabilirdi? Bastırılmış saldırganlık, sonunda, eski savaşçıların bir yanından dışarı "sızar" mıydı? Savaş gazilerine suçlayıcı parmaklar sallanıyordu. Dr. Francis Rowley Çocukları ve Hayvanları Koruma Derneği'nin bir dergisinde, "Ortada cinayet de var," diyordu, "kanlı gagası onu ele veriyor. Öldürmek, yaşamın kutsallığı karşısındaki duyarlığı tamamen köreltmiş. İşte bunlar, savaşın yumurtadan çıkardığı ve iğrenç kanatlarının altında besleyip baktığı yavrulardan birkaçı."[4] Ruhçözümlemeciler, saldırganlık içgüdüleri askeriyede gelişip büyüyen adamların, "isteklerine uymayan" karılarını ve kız arkadaşlarını öldürmelerinde ya da saldırganca patlamaları engelleyici duygulara daha az kapılmalarında, ya da hiç kapılmamalarında şaşılacak bir yan olup olmadığını düşünüyorlardı.[5] "Derin bir duygusallık" içinde orduya yazılmış adamların uğradığı acı düş kırıklığı, sivil topluma dönüşlerinde başkalarına yakınlık duyma yetilerini yok etmiş görünüyordu.[6] Birinci Dünya Savaşı'nda bir sıhhiye emirerinin gözlemine göre, insani duyarlıklar "şeytanca ölme ve öldürme makinelerine dönüşme" sürecinde kökten yok ediliyordu.[7] Bu dönüşüm insan bedenine yazılmış olarak anlatılıyordu: Adamlar militarizmin köpek dilini uluyorlardı, elleri çarpılarak pençeleşmiş ve kaşları maymunlarınki gibi aşağıya sarkmıştı.[8] Gaziler eve döndüklerinde aileleri, dostları ve tanıdıkları onlara sakınma ile bakıyorlardı: "Birden çıldıracağınızı düşünür gibiler... Sanki siz öldürmekten hoşlanan acayip bir yaratıkmışsınız gibi," diye yakınıyordu bir asker.[9] Özellikle

Vietnam gazileri, onlara "caniler" ve "kasaplar" diyen düşman tavırlı kalabalıklara karşılık vermek zorunda kalıyorlardı: Yanlarından geçenler, "Bebekleri ve insanları öldürmekten gerçekten zevk aldın mı?" diye hırlıyorlardı.[10]

İki dünya savaşından sonra her üç ülkede siviller, savaşanlar geri dönünce, barış içindeki toplumlara uygulanacak şiddete ilişkin korkutucu kehanetlerde bulunuyorlardı. Hükümetlerin, eski askerlerin sert bakışları altında titreyecekleri tahmin ediliyordu. *The ReMaking of a Mind* (1920) (Bir Aklın Yeniden Yaratılması) adlı kitapta Henry de Man, devlete gönderdiği ürpertici uyarıda şöyle diyordu:

> Bu kitlelerin yaşamında ortaya çıkabilecek kimi koşullarda öldürmek onların çıkarına uyarsa, ya da sınıfsal terörizmden yana bir kanı uyanırsa, başka bir insanın canını almanın ne kadar kolay olduğunu ve bunun ne denli zevk verdiğini anımsayabilirler.[11]

Ağır suçlarla ilgili çalışmalar felaketi haber veriyordu. Clarence Darrow'un ileri sürdüğüne göre, dört yıldan uzun bir süre, "Batı dünyasının büyük bölümü öldürmekten başka birşey yapmadı". İnsanlar, can almak için önerdikleri "yeni ve daha etkili yollar" için ödüllendiriliyorlardı ve bütün okullar ile kiliseler bu "evrensel çılgınlığa katıldılar". Darrow şöyle soruyordu: "Savaş sonrası suç hasadı" yapmanın şaşılacak ne yanı vardı?[12] Kanada Ulusal Sağlık Bakan Yardımcısı ve Akıl Sağlığı Ulusal Komitesi Başkanı Tümgeneral G. B. Chisholm bu uyarıyı yineliyor ve 1944'te şöyle açıklıyordu:

> (Savaşan askerlerin) varlığının tek amacı ve çabalarının tek odak noktası öldürmektir. Etkin ve toplu öldürme, yıllardır, en yüce törel değer ve en hayranlık uyandırıcı erdem olma önceliğini korumuştur... Yıllar boyunca dikkatle işlenip geliştirilen saldırganlık dürtülerinin bir gecede yok olması, geride, böyle baskılar altında kalmayan ve bundan dolayı bir boşalma yoluna gereksinim duymayan, huzurlu bir sivil bırakması beklenir... Öldürülen dostlarının ve akrabalarının ya da hatta işkence gören düşmanlarının anısı, henüz yeni bir deneyim ve saldırganlığını harekete geçirici canlı bir etken durumdayken, bu tutum değişikliği gerçekten çok güç gelebilir.[13]

Bu adamların toplum ve devlet açısından yarattıkları tehdit, onların özgürlüğüne getirilecek kısıtlamaları bile haklı gösterebilir. Örneğin, İkinci Dünya Savaşı sonunda New York'un ileri gelen kadınlarından biri, ülkelerine geri dönen askerler için (belki Panama Ka-

nalı Bölgesi'nde) "toplumdaki yerlerini yeniden belirleyecek kamplar" kurulmasını önerdi. Gazilerin toplum içine bırakıldıktan sonra bile, örneğin, bir kurukafa gösteren bir kimlik rozeti takma zorunluğu fikrini ortaya attı. Bir Deniz Piyadesi'nin buruk deyişiyle, bu rozet sivilleri, "bir tür sarı yıldız gibi, bizim ölümcül içgüdülerimiz" konusunda uyaracaktı.[14] Gazilere verilecek yardım parasının -sivilleri savaşan askerlerin saldırganca dürtülerine karşı koruyacak bir tür rüşvet olarak tanımlanıyordu-[15] nefret dolu savaş gazilerini yatıştıracağından emin olunamazdı. August B. Hollingshaw'un 1946'da *American Journal of Sociology*'de (Amerikan Toplumbilim Dergisi) açıkça belirttiği gibi: "Gaziler, içlerinde hissettikleri, öldürme sanatındaki başarılarını sivillere aktaramayacaklardır."[16]

Bu gibi korkular, Vietnam Savaşı sonrasında bastırılamadılar. Hatta, kayda değer ölçüde büyüdüler. "Eğitilmiş katil"in geliştirdiği becerilerin sivil toplumu tehlikeye atacağı yeniden belirtildi. Bu kişilerin "keskin nişancılık"ları ile övünmeleri askeri sicillerinde etkileyici görünebilirdi ama, US Civil Service Commission'ın (Birleşik Devletler Sivil Hizmet Komisyonu) bir üyesinin dediği gibi, bu "iş başvurularındaki boşlukları doldururken yararlı" olmuyordu.[17] Tam tersine: Bu beceriler adamları, savaş alanlarınının dışında gereken niteliklerden *yoksun* bırakıyordu. Bu durum, Vietnam'a Amerika'dan yeni gelen birliklere Phan Rang'da beş günlük çok güç bir düşünce aşılama dersi veren öğretmen Jerome Johns'u kaygılandırıyordu. "Ne zaman gazetede öldürmeyle ilgili bir şey görsem," diye açıklıyordu, "bir Vietnam gazisi tarafından mı yapılmış diye bakarım... O çocukları öldürmeye nasıl *teşvik ettiğinizi* anımsarsınız; onları öldürmeye *koşullandırırdık*, aman Allahım... Kimse onları *bu koşullandırmadan kurtarmıyor*."[18] Mardi J. Horowitz'in ve George F. Solomon'un okurlarına 1975'te anımsattıkları gibi, bu kaygılar hafife alınmamalıydı – ne de olsa, başkalarına şiddet uygulama düşünceleriyle dolu saplantılı sinircelilerle, savaşan askerler arasında bir ayrım *vardı*. "Akıllarından geçirdikleri derecede zarar vermemiş" adamların tersine, gaziler;

> böylesi şiddete tanık olabilir ve buna katılabilirler. Onlar bunu uyguladıkları için, gerçekten olabileceğini bilmekle kalmaz, aynı zamanda, suçluluk uyandırıcı olduğu kadar zevk verici olduğunu da bilirler.

"İçgüdü ile eylem, düş ile gerçek arasındaki kavramsal mesafenin kısalması" şu anlama geliyordu: "Zarar verici davranışları engelleyici koşullandırmalar" azalıyordu ve bunların "yeniden kabul ettirilmeleri güç"leşiyordu.[19]

Bu korkular, özellikle siyah Amerikalı askerlere yönelikti. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, zenci askerlerin tam yurttaşlık hakları isteyeceklerinden ve istekleri reddedilince, ulusun başına bela olacaklarından kaygı duyuluyordu. Teğmen Melville Hastings, (Kanada'da yaşayan bir İngiliz) 1917'de yazdığı mektupta şöyle yakınıyordu: "Bu zencilere ve sarı benizlilere, döndüklerinde iki boy büyük şapka gerekecek.....baskın ırk lanetlenircesine tahtından indirilmiş. Onlar iyi birer hendek kazıcısı ya da tüfek tamircisi olabilirler, ama korkarım, İngiltere kendine çok zorlu bir yol açıyor."[20] Bu korkular, Vietnam Savaşı'ndan önce ve sonra, yeniden arttı. Ne de olsa bu, beyaz ve siyah birliklerin tamamen bir arada bulunduğu, yirminci yüzyılın ilk Amerikan savaşıydı ve savaş alanında siyah askerler beyazlarla, ülkelerinde olabileceğinden daha çok arkadaşlık kurmuşlardı.

> Yepyeni bir gurur ve eşitlik duygusuyla dolu ve bütün öldürme ve yok etme sanatları konusunda çok iyi eğitilmiş Zenci savaş gazileri yoksul mahallerine geri dönüp, gitmeden önce yaşadıkları pisliği, işsizliği ve önyargıyı göğüslemek zorunda kalınca ne olacak?

Diye soruyordu, *The Nation* (1968) gazetesinin bir yazarı.[21] Zenci askerler birçok şey öğrenmişlerdi, "bunların arasında gerilla savaşı ve öldürme becerileri de vardı".[22] Vietnamlılar'ın saldırganlıklarını bağnaz Amerikalılar'a yönlendireceklerine ilişkin tahminler doğru çıkmasa da, yeni edindikleri beceriler ve kendine güven ile zenci askerler aşağı görülmek konusunda daha az istekliydiler.[23] David Parks'ın Vietnam'da görev yaparken günlüğüne buruk bir ifadeyle yazdığı gibi, "beyaz yoldaşlar.....beni Charlie'den (Viet Konglular) daha çok rahatsız ediyor. Burada yaşamdan feci bir ders alıyorum." [24]

Her üç savaşta da geri dönen gazilerden duyulan korku, tüfeklerin, el bombalarının ve bombaların da savaş alanlarından çıkıp sivil toplumun içine girmesi ve bu durumun, hükümetleri yasadışı silahları teslim etmeyi teşvik amacıyla silahsızlanma kampanyaları başlatmak zorunda bırakması sonucunda daha da artmıştı.[25] Dahası, şiddet uygulayan gaziler, film pazarını vahşileşmiş askerlerin görüntüleriyle dolduran filmcilerin zihinlerini meşgul ediyorlardı.[26] Vietnam Savaşı'nı anlatan hiçbir "ikinci sınıf melodram", "standart savaş gazisi – akıl hastası, eli baltalı ırz düşmanı" olmadan tam sayılmıyordu. Bir yorumcunun alaya aldığı gibi:

> Kaçık savaş gazisi kişiliği öyle gündelik, öyle sıradan bir hale geldi ki, insan, Vietnam gazilerinin battaniyelerinin altında titreyen çocuklarının, acaba Baba bir iyi geceler öpücüğüyle mi yoksa elinde tırtıllı testereyle mi gelecek diye merak ettiklerini hayal ediyor.[27]

Yaygın suç haberlerinde de, eski askerlerin uyguladıkları şiddetin boyutları abartılıyordu. Basın, orduda hizmet etmiş ve bunun sonucunda şiddete dayalı bir suç işlemiş olabilecek herhangi bir adama, o adamın görevinin niteliğine ya da giriştiği eylem ile savaşta verdiği hizmet arasındaki bağlantıya bakmaksızın "gazi" damgasını vuruyordu.[28] Çoğunlukla ev içi şiddete ve tecavüze bağlanan dikkat uyandırıcı cinayet olayları, her savaştan sonra manşetlere geçiyor ve yine savaş eğitiminin ve adamların savaş deneyimlerinin kaçınılmaz sonucu gibi gösteriliyordu. 1977'de New York'ta Vietnamlı genç bir kadına hunharca tecavüz edip onu öldürmekle suçlanan bir savaş gazisinin avukatının iddiasına göre, bu eski Deniz Piyadesi, yalnızca "yapmak için eğitildiği" şeyi, yani "kadınları öldürme"yi yerine getirmişti. Avukat jüriye şunu anımsatmıştı: "Bunu yeniden yapmanın, bir tane daha Vietnamlı kadın öldürmenin neresi güçtü?" [29]

Bu kitapta örneklerle gösterildiği gibi, "etkin savaş davranışı" adamların vahşi ve kana susamış olmalarını gerektiriyordu. Çarpışma sırasında adamlar, alışılmış olarak, şaşırma ve rahatsızlık duyma duygularını yitiriyorlar ve başlangıçta savaştan mideleri bulanan adamlar, zamanla, "bütün bunlara alışıyorlardı.....ve hatta çarpışmadan hoşlanıyorlardı" sözleri, gaddarlaşmalarının kanıtı olarak ileri sürülüyordu.[30] *İlk* "av", çoğunlukla dikkatle bir yana kaydedilip sonradan gözden geçirilirken,[31] nispeten kısa bir sürede katliam sıradanlaşıyordu. Oysa savaşanlarda hiçbir duygu uyandırmayan vahşice kan akıtma, Richard Tregaskis'in yapıtı *Guadalcanal Diary* (1943) (Guadalkanal Güncesi) benzeri sayısız özyaşamöyküsünde etkileyici bir yazınsal öğe olarak kullanılıyordu. Bu "günce" Tregaskis'in öldürülmelerine yardım ettiği Japon birliklerini bütün ayrıntılarıyla anlatıyordu:

> İnsan nereye baksa ceset yığınlarıyla karşılaşıyordu; işte şurada, belkemiği önden görülebilen ve geriye kalan etleriyle kemikleri bir karnabaharın yaprakları gibi tepesine doğru soyulmuş bir tane; biraz ileride kömürleşmiş bir kafa, saçsız ama kararmış göz çukurları hâlâ duruyor; pembe, sarı, mavi, bağırsakları dışarı sarkmış; gözünde kırmızı bir mermi deliği olan bir adam; kemik çerçeveli gözlükleri, neşesiz bir sırıtmanın ortaya çıkardığı tavşan dişleriyle yerde yatan, göğüs etleri parçalanmış ölü bir Japon eri.

Tregaskis, daha sonra serinkanlılıkla, "bütün bunların ürkünç bir yanı yok" diyordu. İlk ceset büyük şaşkınlık uyandırıyordu: Gerisi "yalnızca tekrar"dan ibaretti.[32] Ya da, 1971'de emekli olduğu zaman Amerikan ordusunun en çok madalya sahibi askeri olan Albay David H. Hackworth'un sözleriyle, savaş "bir mezbahada çalışmak gibidir.

Önce kan ve pıhtılaşmış kan size dokunur. Ama bir süre sonra bunu görmezsiniz, hissetmezsiniz ve bunun kokusunu almazsınız." [33]

Ama bu duygusal hissizleşme süreci savaşanları uzun vadeli bir gaddarlaşmaya mı götürüyordu? Kuşkusuz, askeri temsilciler bu gibi korkuları yok etmeye çabalıyorlardı. 1917'de savaş alanlarını gezen William Ernest Hocking gibi propagandacılar ve ordu sıhhiye hizmetlerinin temsilcileri, okurları "gerekli bir görev"in gaddarlaştırıcı olmayacağına inandırmak istiyorlardı.[34] Askeri filmler, posterler ve el ilanları, hepsi temiz, aklı başında ve "uygar" savaşçı görüntüsü çiziyorlar ve savaşan adamların kirli, kana bulanmış ellerinden nadiren söz ediyorlardı. Vietnam Savaşı'na gelindiğinde, yerleşik savaş gazisi kurumları bile sert bir dönüş yapmışlardı: Vietnam Savaşı'nın özellikle şiddet yüklü niteliğinin bu gazileri olumsuz etkilemesi yüzünden parasal ve toplumsal kaynaklar talep etmek yerine, yeni üyelerinin eskilerden hiç de daha fazla acı çekmediklerini ısrarla belirtmeye çabalamışlardı.[35]

Toplumbilimciler ve tarihçiler her zaman ikna olmuyorlardı ve sivil topluma geri dönen adamların üzerinde savaşın uzun vadeli etkilerini ölçmek için istatistiksel incelemelere başvuruyorlardı. "Gaddarlaştırma savı" iki biçimde sınanıyordu: İlk olarak, gazilerin şiddet suçu işleyenler arasında orantısız temsil edilip edilmedikleri ("bireysel" yaklaşım) ve ikinci olarak, her savaştan sonra şiddet suçlarında büyük artış olup olmadığı ("topluluk" yaklaşımı ya da "toplumsal" yaklaşım) inceleniyordu. Araştırmalar karmaşıktı, yorumlar kafa karıştırıcıydı ve sonuçlar çelişkiliydi. Birkaç araştırma suç oranları ile askeri katılım arasında bağlantı kurmasına rağmen[36], çoğu hiçbir ilişki kurmuyordu ve hatta ikisi arasında olumsuz bir ilişki olduğunu gösteriyordu (başka bir deyişle, suç oranı savaştan sonra *düşüyordu*).[37] Komutan Robert R. Strange'in ve Binbaşı Dudley E. Brown'ın 1970'de dedikleri gibi:

> Savaş alanı deneyimi, açıkça saldırgan davranışların dıştan ya da içten denetimini kökünden yok etmiyor, bu denetim, yalnızca, geçici olarak topluluğun yaptırım gücüne, hayatta kalma gereksinimine ve savaşın öbür etkenlerine yenik düşüyor... Vietnam'dan dönenlerde her türlü saldırganlık sorununa, çarpışmaya katılmayanlarda olduğundan *daha az* rastlanması dikkate değerdir.[38]

İstatistiksel deliller gaddarlaşma savının doğruluğunu ya da tersini kanıtlamamış olmasına rağmen, delillerin ağırlığı gazilerin "masum" olduklarını gösteriyordu.

Gaddarlaşmanın yer aldığı kabul edilen durumlarda bile, ister

"bireysel" yaklaşımda, ister "topluluk" yaklaşımında olsun, genel eğilim tutarlı değildi. Hiç kuşkusuz, savaşta öldüren her kişi uzun vadeli ruhsal zarara uğramıyordu. My Lai katliamına katılan adamlar, mahkemeye çıkarılmadan önce hem Vietnam'da hem de Amerika'da bir yıl yaşamlarını sürdürmüşlerdi. O bir yıl içinde adamların davranışında, onları Vietnam'da savaşmış öbür adamlardan ya da Amerika'daki öbür gazilerin çoğundan ayıracak hiçbir şey olmamıştı. Kapsamlı araştırmalar bu gözlemi doğruluyordu. 1980'lerde iki toplumbilimci, Dane Archer ile Rosemary Gartner çok geniş bir istatistiksel araştırma yaptılar. Savaş ile şiddet suçları arasında bir bağlantı kurmalarına rağmen, buldukları deliller son derece çelişkiliydi: Örneğin, cinayet oranları İskoçya'da ve Amerika Birleşik Devletleri'nde Birinci Dünya Savaşı'ndan, Avustralya, İngiltere ve İskoçya'da İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra artmıştı. Bu oranlar İngiltere'de Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra aynı kalmıştı ve Avustralya ile Kanada'da Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra düşmüştü.[39]

Dahası, bunun gibi birçok araştırmanın kavramsal çerçevesi çelişkiliydi. Bir kurama göre savaş, "savaş zamanındaki duygusal dengesizlikten dolayı" suç oranını artırıyordu, başka bir kuramın tahminine göre, bu oran savaş sonrasında, "kabaran ulusal duygular" yüzünden düşüyordu: Bir kuram "şiddet salgını" yüzünden suçun artığını, bir başkası "şiddet gereksiniminin dolaylı yoldan doyurulması" yüzünden azaldığını ileri sürüyordu.[40] Dahası, kullanılan veriler yapılan işe uymuyordu. Savaş olmasaydı şiddetin derecesi ne olurdu araştırmacıların bilmesine olanak yoktu. Suç istatistikleri, orduda hizmet edenlerle etmeyenler arasından ayrım yapmıyordu. Orduya celple asker alma dönemlerinde, sağlıklı erkeklerin hemen hemen hepsi üniforma giyiyordu ve sağlıklı adamların suç işleme olasılığı sağlıksız olanlardan daha yüksek olabilirdi. Daha doğrusu, savaştan sonra şiddet eylemlerinde görülen herhangi bir artış, öldürme deneyimine bağlı olmayabilirdi. Ne yazık ki geniş araştırmaların çoğunda "askerler", "*çarpışma*" askerlerinden ayrı tutulamıyorlar, ama gaddarlaşma savı, savaş alanlarından yüzlerce mil uzaktaki bürolarından ve çadırlarından hiç çıkmayan askerler için geçerli sayılamaz.

Savaşın suç artışına yol açabilecek sürecini kesin olarak tanımlamak da güçtü. Savaş ile suç oranları arasında istatistiksel bir bağlantı kurulmuş olmasına rağmen, bu ilişki öldürme deneyiminin kendisinden başka nedenlere de bağlanabilirdi. Örneğin, Amerika'da gazilerin silahı olması daha büyük bir olasılıktı, ama bunun nedeni kırsal insanların (bunlar daha çok silaha sahiptiler) silahlı güçlere katılmaya daha yatkın olmalarıydı. Başka bir deyişle, bu adamların silaha sahip olmaları, askeri eğitimden çok, erken yaşta silah kullanmaya

başlamış olmalarına bağlıydı.[41] Başka önemli "askerlik öncesi" etkenler de vardı. Vietnam gazilerine ilişkin Avustralya'da yapılmış bir araştırma, şiddete eğilimli gazilerin şiddete eğilimli olmayanlardan farklı olduklarını gösteriyordu. Bunların yaşamındaki;

> askerlik öncesine ve erken çocukluk dönemine ait birçok etken, onları savaş sonrası uyguladıkları şiddete yatkın kılıyordu; bu etkenler arasında alkolik bir aile geçmişi, anne-babalarıyla kötü ilişkiler, ebeveynlerden birini erken yaşta yitirmek ve çocukluktaki ya da ergenlikteki şiddeti de içeren davranış sorunları vardı... Bu gibi şiddete dayalı başlangıçların ardı Vietnam'da gelmişti, ama şiddetten dolayı savaş suçlanıyordu.[42]

Buna ek olarak savaş yorgunluğu, "fedakârlıkları"nın takdir görmemesi, sivil topluma dönmenin getirdiği çok sayıda düş kırıklığı, çoğunlukla, gazileri saldırgan davranışlara itiyordu. Toplumsal denetim aygıtlarının yıkılmış olması ve savaş sonrası güvensizliği de şiddete yol açmakla suçlanabilirdi. Oysa, Archer ve Gartner araştırmalarında şu sonuca varmışlardı: "Şiddete yatkın gaziler", savaşlardan sonra şiddet suçlarının artışından sorumlu tutulamazlardı, çünkü şiddet, savaş gazisi olamayacak kişilerce uygulanıyordu:

> Örneğin, on yıllık Vietnam Savaşı döneminde, Amerika'da cinayet suçundan tutuklanan erkek ve kadın sayısı -erkeklerde % 101, kadınlarda % 59 olmak üzere- dikkat çekici ölçüde arttı... Cinayetle ilgili tutuklamalar -45 yaşın üzerindekiler de dahil- her yaştan insan kesiminde de arttı. Bundan dolayı, Vietnam Savaşı açısından şiddete yatkın gazi örneği, cinayet oranındaki artışı açıklamak için açıkça yetersiz kalır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan durum da aynıydı. "Şiddete yatkın gazi örneği" yerine, Archer ve Gartner savaşın, genel olarak, şiddeti meşrulaştırma yollarının üzerinde durdular: Savaş sonrasında bu meşrulaştırma sürüyordu.

> Savaş, adam öldürmeyi devletin yüksek himayesi altında meşrulaştırmayı gerektirir. Yıllar boyunca düşman askerlerin öldürülmesi, pişmanlık uyandıracak ivedi bir çözüm gibi değil övülecek bir kahramanlık olarak görüldü... Bu meşrulaştırma hem ulusun askerlerine hem de sivil cephedekilere yönelikti; ama sivillerin gözünde, savaşın gerçeklerini doğrudan yaşayan çarpışma askerlerinin gözünde olduğundan daha inanılır bir yanı vardı.[43]

Başka bir deyişle, savaş öldürme olayının, savaşanlara da sivillere de olağan *görünmesine* yol açıyordu, ama öldürme *deneyiminin* kendisi bunun meşrulaştırılmasına ilişkin hayali inanışları ortadan kaldırıyordu.

Vietnam Savaşı Sonrası Dönem

Ruhsal dengesi bozuk savaş gazisinin toplum dışına itildiği daha önceki savaşlara benzemeksizin, 1960'ların sonlarında, yaygın kültürün oluşturduğu küskün, kızgın ve incinmiş Vietnam gazisi örnek savaşçı yerine konmuştu. Vietnam gazilerinin tarihçelerinin çoğu, büyük ölçüde, hastaneye kaldırılmış adamların öykülerine dayalıydı ve bu gibi adamlar örnek oluşturuyorlardı. "Efsane ile öznel deneyim arasındaki bu bölünme", özellikle büyük kalabalık tarafından tezahürat ile karşılanan Avustralyalı Vietnam gazileri için geçerliydi. Avustralya'daki barış göstericileri, iletişim araçları yoluyla sayıca yanlış gösteriliyorlardı, ama gerçekte sayıları azdı ve çoğunlukla bunların gösterileri askerlerin karşılanması ile aynı anda olmuyordu. Ama, dışlanmanın ardından duyulan acı öfkeyi yansıtan Amerikan efsanesi, Avustralyalılar'ın da Vietnam deneyiminin "hikâyesi" olmuştu.[44]

Öte yandan Amerika'da, Vietnam Savaşı'nda ruhsal dengesi bozuk, öfkeli ve saldırgan gazilerin oranında artış gerçekte görülmüştü. Her şeyden önce, o savaşa katılan askerler, öbür yirminci yüzyıl savaşlarında çoğu askerin gördüğünden çok daha fazla çarpışma görmüşlerdi. Pearl Harbor'dan sonra orduya yazılan bir Amerikalı, herhalde, birkaç haftalık çarpışma görevinde bulunmuştu ve İkinci Dünya Savaşı'nın Pasifik sahasında bile Deniz Piyadeleri altı haftalık bir çarpışma deneyimi yaşamışlardı. Bunun tersine, Vietnam'a gönderilen adamlar, savaş alanında aylar geçirmişlerdi. Deniz Piyadeleri bir seferinde seksen gün görev yapıyorlardı ve birçoğu üç ya da daha çok sefer göreve getiriliyorlardı.[45] Ama gördüğümüz gibi, çarpışma deneyimi tek başına, mutlaka adamlarda büyük sarsıntıya yol açmıyordu. Düşmanca tepkiler daha çok, askeri eğitim ya da çarpışma deneyiminin yerleştirdiği herhangi bir "şiddet alışkanlığı" yerine, eve dönüşlerinde askeri ya da sivil toplum tarafından "sikilmişlik" duygusundan kaynaklanıyordu.[46] Vietnam gazileri, aşırı gençlikleri, savaş alanında yetersiz önderlik, birlik uyumu bulunmayışı, savaşın gerilla niteliği ve Amerika'ya dönünce kapıldıkları amaçsızlık duygusu yüzünden olumsuz etkilere çok açık bulunuyorlardı.[47] Vietnam, adamların kahramanca davranmalarını, başka hiçbir savaşta olmadığı kadar engellemişti; adamlar çarpışmaya girdikleri zaman, onların kafaları hiçbirinin en ufak gerçekleşme olasılığı bulunmayan düşsel rol modelleriyle doluydu.

Ama saldırgan davranış biçimlerinin asıl "harcını döken" olay, sivil yaşama dönme süreciydi. Kızılderililer gibi kimi toplulukların, bu

süreci rahat geçirtecek ve savaştan dönenlerin vicdanlarını rahatlatacak çok gelişmiş ayrıntıları olan arınma törenleri vardı.[48] Bütün öbür savaşlarda, Kore'de bile, savaş alanından sivil topluma geçiş, çoğunlukla, yeniden uyum sağlamaları, kendileri gibi askerlerle deneyimlerini ve korkularını paylaşmaları ve çeşitli arınma törenlerine katılmaları için zaman tanıyan, birlik havası içinde gerçekleştirilen zevkli bir süreçti. Vietnam'daki Amerikan birliklerinin durumu böyle değildi. Askerlerin savaş alanından sonra, Long Binh ya da Cam Ranh Körfezi'ndeki bir işlem merkezinden, Oakland, Kaliforniya'daki ordu karargâhına ve oradan da evlerine gönderilişleri birkaç günde gerçekleşiyordu. Amerikan birlikleri, takımlarıyla değil, yalnız geri dönüyorlardı. Öbür savaşlarda savaşan eski askerler, katliamın haklılığını doğrulayan, rahatsız vicdanları anlayışla bağışlayan ve yitirdikleri oğullarının yerine gelen "adamlar"ı kucaklayan samimi ve müteşekkir kalabalıklar tarafından karşılanmışlardı. Vietnam olayında, geri gelen Amerikalılar çoğu zaman soğuk bir karşılama gördüler ve ahmaklar, miskinler, çocuk katilleri olarak yerildiler.[49]

Dahası Vietnam Savaşı'nda, artık gazilere, öldürmenin utancını (ve şerefini) yaşama ayrılacağını elde etme iddiasında bulunmaya izin verilmiyordu: Siviller de suçu ve sorumluluğu bir ölçüde yüklenmek istiyorlar ve aynı anda da savaşa etkin olarak katılanları bir yana itiyorlardı. Siviller, hem "bebek katilleri"ni kınıyor, hem de savaşı uzattıkları için kendi adlarına utanç duyuyorlardı. İki dünya savaşından sonra böyle bir tepki görülmemişti. Tüm olarak ele alındığında, o zamanlar askerler, devletleri için kendilerini feda eden adamlar olarak toplumdaki yerlerini koruyorlardı ve bu durum uygulamada, onlara sivil yaşamda daha büyük yararlar sağlamasa da, hayatta kalanlara belirli bir törel haklılık kazandırıyordu. Vietnam Savaşı'ndan sonra savaşanlar, *sivillerin* savaş yüzünden gaddarlaştıklarını itiraf etmelerine inanamadılar. Elleri savaş yüzünden kana bulanan adamlar açısından bu durum, kendi törel konumlarına ilişkin tam bir karışıklık yaratmıştı.

Bu reddedişin yanı sıra, bir de, gazilerin yeni ayrıldıkları yerden çok farklı bir ülkedeki evlerine dönmenin güçlüğü vardı. Akıl karışıklığı ve düş kırıklığı sık görülen tepkilerdi. Deniz Piyadesi Onbaşı Vito J. Lavacca, topluma uyum sağlama aşamasının boyutlarını kavrayamadığını anlatıyordu:

> Vietnam'da hayatta kalmayı başardım ve New York'a döndüm... Değişim çok şaşırtıcıydı. Tamamen sarsıcıydı. Giysiler değişmişti. İnsanların tutumları değişmişti. Son gördüğünüzde temiz yüzlü, atletik yapılı olan yakın arkadaşlarınızın saçları, şimdi omuzlarına

> iniyordu. Boyunlarına büyük madalyonlar takmışlardı. Ve.....sakal. Aman yarabbim.....küpeler. Ve bol paçalı pantolonlar ile yüksek topuklu çizmeler. Ve.....barış işaretleri uzatıyorlar.[50]

Bu genç adamların, uğruna canlarını tehlikeye attıkları değerler bir gecede yok olmuştu. Bundan dolayı, bu karmaşadan anlam çıkarma çabası Vietnam gazileri açısından çok daha güçtü. Don Browning, "Psychiatry and Pastoral Counseling: Moral Content or Moral Vacuum?" (1974) (Ruhbilim ve Dini Danışmanlık: Törel İçerik mi, Törel Boşluk mu?) adlı makalede bu sorunun ayrıntılarını ele alıyordu.

> Kişinin, ait olduğu toplumun ve gelecek kuşakların refahına, insan soyunun geleceğine kalıcı bir katkıda bulunduğuna inanarak ölmesi ve öldürmesi, belki de yalnızca olumsuz bir katkının dışında hiçbir katkıda bulunmadığından emin olarak ölmesi ve öldürmesinden çok ayrı bir şeydir...Vietnam'da anlamlı fedakârlıklar yapılmamıştır.[51]

Browning konuyu abartıyordu: Birçok Vietnam gazisi açısından şiddet ve yeniden doğuş düşleri kendini yaratmaya yarıyordu. Ama kana bulanmış, yeniden doğmuş savaşçı, yurt topraklarında düşük sonucu can vermişti.

Hayatta Kalanlar

Savaşanların anlattıkları öyküler, duygusal ve törel yönden ayakta kalabilmeleri açısından çok önemliydi. Savaş gazileri, çoğunlukla, çarpışmanın onları gaddarlaştırmadığı konusunda kendilerini ve başkalarını ikna etmek için çok uğraşıyorlardı. Teğmen Frank Warren (1917), William Ernest Hocking (1918) ve John B. Doyle (1944) gibi birbirinden çok farklı adamlar, kısa vadede "ciddi", "sert", ya da "katılaşmış" hale geldiklerini kabul ediyorlardı, ama bu gaddarlaşma demek değildi.[52] Dixon Wecter da, *When Johnny Comes Marching Home* (1944) (Johnny Askerden Dönünce) adlı ödüllü kitabında, çok bildik bir tarzda, askeri eğitimin adamları eğitimli katillere dönüştürdüğünü iddia edenleri "zırvalamak"la suçluyordu: "Bir askere savaş kurallarına uygun olarak Japonlar'ı ve Almanlar'ı öldürmesini öğretmek, eve dönünce komşularını vuracağı anlamına gelmez".[53]

Savaşan askerlerin kimileri daha da ileri giderek savaşın kendilerini daha az saldırgan hale getirdiğini belirtmişlerdi. 1952'de Kore'de savaşan Alfie Fowler, deneyimin onu "çok daha sakin bir insan"a dönüştürdüğünü ileri sürmüştü.[54] Ruh hekimi Robert Jay Lifton tarafından kendilerine sorular sorulan Vietnam gazileri, çoğunlukla, savaşın

onları "yumuşak"laştırdığını ya da duygularını dile getirmeye daha istekli hale soktuğunu söylemişlerdi.[55] Kimileri de, savaşın "duyarlığı artırdığı"na inanıyordu: Askerler her zaman, "ölüm meleğine yakıştırılana benzer bir ağırbaşlı nezaket" duygusuna kapılıyorlardı.[56] İnsanın düşmanına karşı geliştirdiği duygusal uzaklık, arkadaşlarına daha çok yakınlık göstererek telafi edilebilirdi.[57] Savaş, askerleri, "acı çekenler adına aşırı duyarlı" bile yapabilirdi.[58] Gerçekten, savaşan askerlerde görülen yumuşaklığın önemini herkes fark ediyordu. İmparatorluk Ordusu Başkomutanı Mareşal Sir William Slim (1948-52), bir BBC yayınında, nezaketin "askerlere özgü bir nitelik" olduğunu kabul etmişti.[59] İyi huylu adamlar savaşta çok aranan kişilerdi. Bir Vietnam gazisinin deyişiyle: "Savaşın acımasızlığından etkilenmeden kalan nazik kişiler" çarpışma birliklerinde çok revaçtaydılar, çünkü ("son derece etkin katiller" olmalarına rağmen) "papaz gibi bir hava"ları vardı.[60]

Savaşın, savaşan çoğu askerin törel ve güzelduyusal duyarlıklarını delememesinin belki de şaşılacak bir yanı yoktur. Ne de olsa, savaşta öldürmek için eğitilen adamların savaştan sonra da öldürmeyi sürdürecekleri varsayımı, bir "katil kişiliği" olduğuna ilişkin yanlış inançtan doğuyordu, oysa, bu kitapta gördüğümüz gibi, "sıradan" insanlar katliamdan zevk alıyorlardı. Kimi adamlar "sapkın katiller"e dönüşseler de, "türüne özgü" diye nitelendirilecek bir katil örneği yoktu. Sevdiklerinden ne zaman mektup alsalar gözyaşlarına boğulan "yumuşak" adamlar, ürkünç acımasızlık eylemlerine girişebiliyorlardı.[61] Oysa, bu adamlar eve döndüklerinde;

> Üniformalarını çıkarıp dolaba asıyor, yeni bir kıyafet alıyor ya da orduya yazıldıklarında giydikleri kıyafete bürünüyorlardı ve doğrudan yaşamın içine karışıyorlardı, sabah kalkıp işe gidiyor, akşam eve dönüyorlardı, kimileri üniversiteye gidiyordu, evleniyordu, sanki hiç savaş olmamış gibiydi.[62]

Savaş sona erince, çoğu adam eski yaşamlarına ve sivil duyarlıklarına dönmek için sabırsızlanıyordu. İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden hemen sonraki döneme işaret eden Samuel A. Stouffer'in deyişiyle:

> Derin kişisel küskünlük ve düş kırıklığının ya yaygın ruhsal çöküntü ya da sivil toplum ve kuruluşlara yönelik saldırganca düşmanlık yoluyla ortaya çıkacağını düşünenlerin beklentilerinin tersine.....hâlâ orduda yer alan adamların söyledikleri delil sayılacak olursa, yeniden aynı sivil yaşam yoluna dönmek için bireysel bir dürtü vardı, savaş yalnızca yan bir yoldu.[63]

Hitler'in "gönüllü cellatları" gibi,[64] savaşın müttefik güçlerini oluşturanlar şunlardı:

> Yalnızca Amerikalı (ya da İngiliz ya da Avustralyalı) delikanlılar. Onlar o vadiyi ya da vadideki ormanların herhangi bir bölümünü istemiyorlardı. Onlar eski bakkal çırakları, eski yol işçileri, eski banka memurları, eski okul çocuklarıydılar, sicili temiz çocuklardı onlar, belki biraz fazla sabırsızdılar, ama katil değillerdi.

1943'te bir yorumcu, müttefik askerleri hakkında bunları söylüyordu.[65] Hırslı katiller, toplumu temsil eden seçme bir topluluğun içinden çıkıyorlardı.

Sayısız incelemenin gösterdiği gibi, sıradışı durumlara sokulan sıradan insanlar genellikle akıllarına getirmedikleri biçimde davranırlar. Öldürmeye konan dışsal yasaklamaların kaldırılması ve hatta öldürme eyleminin teşvik edilmesi sivil ortamda öldürebilecek adamları yönlendirmiyordu.[66] Çoğu adam açısından (kentin yoksul mahallelerine geri dönenler hariç), savaş koşullarının sivil toplumda bir karşılığı yoktu.[67] Bu kitapta gördüğümüz gibi, savaşanlar kendileri, (düşman askerleri) meşru yoldan öldürmekle (savunmasız sivilleri) meşru olmayan yoldan öldürmek arasında kesin ayrım yapıyorlardı. Çarpışma ortamına girilmiş olsa bile, sivil bağlamlar ile savaşa ait bağlamlar farklı görülüyordu. Binbaşı Alfred E. Bland'ın mektuplarından çarpıcı -ama az rastlanır olmayan- bir örnek verilebilir. Binbaşı, 25 Şubat 1916'da karısına şöyle yazıyordu:

> Artık her adımda bir Alman'a rastlayacağımı sanmıyorum. Ama eğer rastlasaydım, hemen üzerine bir kurşun sıkardım. Hiçbir pişmanlık, hiçbir acıma duymuyorum. Eğer, çoğu zaman olduğu gibi, adamın biri ya da birtakım adamlar tüfekle ya da el bombasıyla aptalca oynar ve ciddi yaralanırsa, aldırmıyorum. Onları budala olarak nitelendiriyorum ve acılarını görmezlikten geliyorum. Onlar bunu hak ediyorlar. Gözyaşı dökme ya da korku duyma zahmetine katlanamam.
>
> Kar güzel ve yıldızlar, ah yıldızlar. Dün gece siperden çıkıp eve geldim, hendekten dışarıya çıktım ve tepenin üzerinden eve yürüdüm, Güney'e doğru yol boyunca Sirius tam karşımdaydı. Tanrı yıldızları korusun! Hendeğin dar duvarları arasında durup onlara bakıyorum ve seni düşünüyorum.[68]

Askerler de barışta ve savaşta kendilerinden beklenen davranışın çok iyi farkındaydılar. İrlandalı bir askerin, *The Irish on the Somme*

(1917) (İrlandalılar Somme'da) adlı kitapta Michael MacDonaugh'a dediği gibi:

> Öyle şeyler yapıyorsunuz ki, bir adamın kafatasını parçalamak, ya da bedenine kurşun sıkmak gibi, bunları yaptığınız için övülüyorsunuz, eğer aynı şeyleri memlekette yapacak olsanız çok geçmeden kanun kaçağı olursunuz, ardınızdan gürültü kopar ve ülkenin tüm polisleri peşinizde olur.[69]

"Savaş sahası"nın dışsal dayanakları bir kez kaldırılınca, yalnızca çok ufak bir azınlık katliamdan zevk almayı sürdürürdü. Gerçekten, *Dismembering the Male: Men's Bodies, Britain and the Great War* (1996) (Erkek Bedeninin Parçalanması: Erkeklerin Bedenleri, İngiltere ve Büyük Savaş) adlı kitabımda öne sürdüğüm gibi, savaş, erkeklerin, kadınların sevgisinin ve şefkatli, evcil duyguların öneminin daha iyi farkına varmasına yarayabiliyor.[70]

Demek ki savaşan askerler, en büyük suçu işledikleri için sonsuza dek lekelenen, törel yönden edilgen özneler değillerdi. Daha çok, savaş aracı olma rolünü hemen kabullenmişlerdi ve böylece törel kimlikleri hem yaratıcılığını hem de esnekliğini koruyabilmişti. Çoğu, savaşmayı istediği için, bir girişimde bulunmamıştı (oysa savaştan zevk alabilmişlerdi), ama "daha iyi bir dünya" düşüncesi uğruna çabalarken, gaddarlaştırıcı süreçlere şiddetle karşı koymuşlardı. Bu, böyle bir direnişin, çoğu zaman, son derece düş ürünü olduğunu inkâr etmek anlamına gelmez. Örneğin, kısa dönemli, koşullara bağlı "katılaşma" ile daha kalıcı "gaddarlaşma" süreçleri arasında yapılan bildik ayrım, "gerçek" adamın yeniden doğabilmesi için "deri değiştirme" anlamındaki eğretilemelere dayanıyordu.[71] Savaşta öldürme kavramı "delikanlılar"ın, daha olgun bir topluma katılıp kendi çocuklarını kanlı törene hazırlayan barışçı babalara dönüşmeden önce, kendi babalarının izinde yürüyerek sınanmalarını gerektiren kaçınılmaz olaylar döngüsünün bir parçasıydı. Bu durum, savaşçı bir topluma duyulan bağlılığı temsil ediyordu. Bundan *başka*, kan ve pıhtının büyüsüne kapılanlar yalnızca gaziler değildi: Toplu kan dökme âdetlerinin çekiciliği ve iticiliği sivilleri de etkiliyordu.[72] Kaç sivil, "gözleri hevesle parıldayarak", savaştan dönenlerin "gerçek yaşam"dan cinayet öyküleri anlatmalarını isterdi?[73] Vietnam'da görev yapan hemşireler bile, kaç bebek öldürdükleri sorularak alaya alınırlardı.[74] Başka bir gazi şöyle yakınıyordu:

> Bizler, basında uyuşturucu bağımlısı, en belalı katiller olarak yansıtılıyorduk ve bu, kalıcı bir basmakalıp tip oluşturuyordu... Tan-

> rılar bizim kendi propagandamıza inanmamıza neden oldular ve Amerikalılar'ın kabul ettiği görüntü bizim kendi imgemiz. Biz ulus olarak hepimiz delirmiş, uyuşturucu bağımlısı katilleriz. Çünkü, eğer Amerikan işçi sınıfından Jo-Blow Vietnam'a gidip o halde geri dönerse, o zaman hepimiz öyleyiz demektir.[75]

Askerlerin, bu anlamda, sivil toplumu yansıttıkları düşünülüyordu.[76] Emily Mann'ın *Still Life*'ında olduğu gibi, öldürme sivil yaşamın da önemli bir parçasıydı – yazında, sanatta ve filmlerde yer alıyordu ve (daha ender olarak) infaz yasaları yoluyla devletçe onaylanıyordu ve her üç ülkede, sokaklarda, yatak odalarında insanlar tarafından eyleme geçiriliyordu. Savaşa giden adamlar, üniformalarını giymeden çok önce "gaddarlaştırılıyorlar"dı.

Gaddarlaşma kuramı neden o kadar inandırıcı olmuştu? Savaş "öncesinde ve sonrasında" yaşanan dram ve büyük bir sarsıntının yerle bir ettiği masumiyet, hem sivillerin hem de savaşanların hararetle kucaklayacakları, belirli bir anlatım doyumu ve tutarlığı sunuyordu. 1. Bölüm'deki bir temaya geri dönecek olursak, savaşa ilişkin imgelem savaş konulu yazın ve filmlerle doldurulmuştu. Gazeteci Michael Herr, genç Deniz Piyadeleri'nin, televizyon kameraları yaklaşınca, birden, özellikle saldırgan savaşçılara dönüştüklerini, çünkü birer film kahramanı gibi davranmaya başladıklarını söylüyordu. Ne tuhaftır ki, askerlerin, aldırmaz bir tutumla, savaşa "gerçek" gözüyle bakmamaları onları ürkütücü ölçüde "gaddarlaşmak"tan koruyordu. Böylece, Herr'in bildirdiği gibi, çarpışmaları gördüğü ilk birkaç seferinde, "gerçekten hiçbir şey olmadı":

> Bütün yanıtlar kafamda takılı kaldı. Yine o bildik şiddet görülüyordu, yalnızca başka bir ortama taşınmıştı; dev helikopterlerle ve olağanüstü film hileleriyle dolu bir orman oyunuydu, oyuncular üzerlerinde kartondan torbalar yerde yatmış, yeniden kalkıp yürüyüp gitmek için o sahnenin bitmesini bekliyorlardı.[77]

Siviller savaşta öldürmeyi sanki başka bir sinema imgesiymiş gibi görmeyi sürdürüyorlardı – ama "sahneyi kesme"nin olanağı bulunmadığını en sonunda anlamak zorunda kalanlar savaşanlardı. Gaddarlaşma kuramı savaşı kazananlara bir şamar oğlanı sunmuştu (gazi) ve kabahati, daha derindeki belirsiz ama yaygın bir saldırganlık duygusundan çok çarpışma deneyiminin ve askeri eğitimin üzerine atmıştı. Bir kez daha, "sorun", rahatsız bireysel vicdanlar ile saldırganlığı teşvik eden bir toplum olmak yerine, (özellikle yabancı bir yerde geçmesi çok daha iyi sayılan) savaş olmuştu.

SONSÖZ

Bu kitapta, "sıradan" erkeklerle kadınların ürkünç acımasızlık eylemlerine girişmekten coşkuya kapıldıklarını gördük. Öldürme ve acımasızlık ile zevk arasındaki bağlantı çok şaşırtıcı olabilir ama bilinen bir şeydir. Öyküleri, her bir bölümü sunan kişiler, arzulanan dünyalar yaratmaya tutkuyla kendilerini vermişlerdi ve dil yoluyla, kargaşanın ve dehşetin ortasında olanlara anlam vermeye çabalamışlardı. Anlattıkları öykülerin savaş "gerçeği"ni yansıtamadığı ve çoğu zaman düş ürünü olduğu inkâr edilemez. Bu şaşırtıcı değildir: Ne de olsa, dilbilgisi, olaylar dizisi ve yazın türünün düzeneklerinden bağımsız bir "deneyim" yoktur ve bu en çok da, en büyük suçtan -başka bir insanı öldürmekten- söz edilmek istendiğinde böyledir. Onlar yine de öykülerini anlatmışlardır.

Bu insanların çoğu, savaş öykülerini, kendilerine zarar verecek biçimde anlatmayı reddetmişlerdir. Savaşa özgü, kafa karıştırıcı isimsizlik haline rağmen savaşanlar, sonuca ulaşılmasında yardımcı olanların efsaneleştirmesinde diretmişlerdir. İşte, savaşma girişimine ve bu insanların yaşamlarına anlam veren şey de, tamamen, savaşın düzensizliği içinde bile kendi bireyselliklerini ve kişisel sorumluluk duygularını gösterme yeteneğidir. Bunu söylemek, düzenin ve tutarlığın sağlanabildiğini ileri sürmek demek değildir. İnsanların, birbirleriyle çelişen fikirlere aynı anda sahip olmaları az rastlanan bir olay değildi. Örneğin, daha önce gördüğümüz gibi, "yalnızca emirlere uyduklarını" ve canice saldırganlıklarının "doğal olmadığı" konusundaki açıklamaları, içlerinden gelen şiddet dürtüsünün sorumluluğunu yüklenme isteği ile kolayca bağdaştırılamıyordu. Ama savaşanların, sonuca ulaşılmasına aracı olduklarını kabul etmeleri, dayanılabilir ve belki de eğlendirici bir savaş yürütmelerine yönelik adımı atabilmelerini sağlamıştı.

Olağanüstü saldırganlık eylemlerini zevk verici hale getirebilmenin birçok yolu vardı. Bu kitaptaki birçok savaşan asker, kendilerini, savaş yazınında ve filmlerinde yer alan kahramanlar benzeri savaşçılar olarak yüceltiyordu. Bu askerlerin eylemlerinin "gerçekten" kahramanca bir yanı pek yoktu (doğrusu, gerçek kahramanlık eylemleri, böylesi tuhaflıkların, topluluğun yaşamını tehlikeye atmasından ya da açıkça aptallık sayılmasından çekinen birçok savaşan asker tarafından kuşkuyla karşılanıyordu.) Modern savaş bağlamında, savaşanların deneyimlerini becerinin, yakınlığın ve mertliğin üzerinde duracak biçimde oluşturmalarını sağlayan, olağanüstü düş gücü gerektiren bir cesaret işiydi, ama üzerinde durulan bu üç anlatım aracı askerlerin cesaretinin kırılmasını engellemek için tekrar tekrar kullanılıyordu. Adamların, nefret yerine sevgiyi, kargaşa yerine sonuca ulaşan eylemi, törel yönden küçük düşme yerine savaşçılık gurununu öne çıkarmalarına yarayan, bu yerleşik kurallar düzeniydi. Sonradan düş kırıklığına uğramasına rağmen, kendini efsanevi yiğitlik öykülerine adamış Roy Benavidez örneği gibi gerçek bir kahraman bile, yaşamı boyunca, savaşanların itibarını korumak amacıyla askeri kurumları düzeltmeye çabalamıştı. Modern savaşta kahramanın değerinden yitirmiş olmasının farkında bulunmasına rağmen, Benavidez'in ölü arkadaşlarının anısına ve başka gazilerin çektikleri acılara duyduğu bağlılık "temiz av"ı, tamamen erkekçe güçlü dövüşleri ve sorumluluk sahibi yurttaşları akla getiriyordu. Bu gibi adamlar açısından dostluk düşleri, eylemlerinin korkunçluğunu bir gurur örtüsüyle kaplıyor ve şiddet saçan ellerine güç veriyordu.

Daha basit zevkler de vardı. Tarihçi Niall Ferguson'ın *The Pity of War* (Savaşın Merhameti) adlı çok önemli kitabında (bu kitap yazılırken yayımlanmıştı) ileri sürdüğü gibi, çoğu asker ateş hattına zorla getirilmemişti. Bunun yerine, çoğu asker için, "şiddet için şiddet" yoluyla "sarhoş olmak" mümkündü: "Savaşmak eğlenceliydi".[1] Savaşanlar, birçok kez, sınırsız katliamdan cinsel boşalma benzeri bir coşku duyduklarını kabul etme cesaretini göstermişlerdi. Savaş ortamı ve araçları gözümüze hoş görünebilirdi ve ölüm silahlarının gücü büyüleyici gelebilirdi. Askeri teknoloji, savaşanların silahlarının etkisini "görme" olanağını yitirmeleri anlamına gelmeye başladığı zaman, onlar da göğüs göğüse çarpışma durumları yarattılar. Dahası, düşmanı kişileştirme işlemi, adamların öldürebilmelerini de sağlıyordu. Bu durum, savaşanları törel kişiler olarak yasal kılıyor, uzun süreli gaddarlaşma tehlikesinden korunmuş, masum kişilere dönüştürüyordu. Gazeteci ve editör William Broyles'ın bu kitabın birinci bölümünün girişinde açıkladığı gibi, öldürmenin verdiği zevkler, aynı zamanda, karnaval oyunlarıyla (cesetlerle gülünç biçimde oynama) ve törelliğe

aykırı başka âdetlerle (andaç toplama ve bırakma) ilintiliydi. Adamlar, bu gibi ürkünç eylemler yoluyla, dehşet duygusuyla yüzleşip, hatta onun tadına bile varabiliyorlardı.

Bu savaşçılar, savaştan sonra dostlarına ve ailelerine geri dönüyorlar ve daha huzurlu yaşamlar kurmaya koyuluyorlardı. Broyles çocuklarını yetiştirmiş, kitaplar ve sahne oyunları yazmıştı, aynı (Birinci Dünya Savaşı'nın Avustralyalı askeri) Ion Llewellyn Idriess gibi. Kadın çarpışma askeri Flora Sandes evlenip yoğun bir yaşam sürdürmeye koyulmuştu. Onların savaş kargaşasına anlam verme çabalarının hepsi (kaçınılmaz biçimde karmakarışık ve uydurma olup, insan kardeşlerimizin acımasızca yok edilmelerini inkâr etmeyi gerektirmekle birlikte), gaddarlaşmaya karşı kişisel bir koruyucu yerine geçiyordu. Uzun vadede, savaşanların vahşileşmelerinden duyulan korkuların yanıltıcı olduğu görüldü – doğrusu, sivillerin kahvaltıda katliam haberlerine gülüşmelerini duymak ya da "barış" göstericilerinin, hâlâ, silahlı mücadeleyi (komünist) destekleyen pankartlar taşımaya hazır olduklarını okumak daha rahatsız edici. Cephe hatlarının çok gerisinde, birçok kadının ve erkeğin dolaylı yoldan aldığı zevkle karşı karşıya kalan savaşanlar, ümitsizlik içinde geri çekildiler.

Hangi deneyimleri yaşamış olurlarsa olsunlar, savaş alanından eve dönmek, savaş öykülerini yapıcı yollardan anlatan erkeklerle kadınlar açısından bile, hiçbir zaman kolay olmamıştı. Örneğin, Stuart Smyth, kendi deyişiyle, artık "doğduğum kasabanın cüceleriyle, sakin bir orta yaşlı yaşamı" sürdürmekten memnun olarak yoluna devam edemeyeceğinin farkına varan birçok Vietnam gazisinden biriydi. Smyth şöyle yazıyordu:

> *Gereğinden fazla yeni duygu tattım, hiçbir zaman karşılaşmayabileceğim düşüncelere gereğinden fazla kapıldım, varlığından bile haberim olmayan korkuların ve aşkların acı verici heyecanıyla gereğinden fazla incindim.*[2]

Bu gibi adamların törel yasaların dışına çıktıklarını şaşkınlıkla fark etmeleri, onları yaşama (ve ölüme) ilişkin kayıtsızlıklarından çekip çıkaran şeyin ta kendisiydi. Başka bir savaş gazisinin deyişiyle:

> Ben hâlâ her şeyi Vietnam'a geri götürüyorum, o ilk kez ölümü gördüğüm anın sonrasına, beni bir arayışın içine iten o oldu. Bilmem anlayabiliyor musunuz, insanların öldürüldüğünü görünce yaşamın ne anlama geldiğini merak etmeye başlıyorsunuz. Tabii savaş kendimi daha açık seçik görmeme yardımcı oldu... İnsanların uygulayabilecekleri zulmü görmemi sağladı. Orada insanlarla

konuşarak birçok konuda içimi de döktüm. Aynı zamanda bana, askerlerin içlerindeki inanılmaz sevgiyi, televizyondaki ya da filmlerdeki boktan sevgiyi değil, o zamandan beri rastlamadığım gerçek sevgiyi gösterdi. Ve o deneyim tek başına, bana, birbirimizin sorunlarına yardımcı olduğumuz, daha iyi bir dünya umudu veriyor.[3]

Bu azınlık açısından savaş, olumlu düşler kurmak için kullanılıyordu: Savaşsız bir dünya, sevgi ve hatta barış düşleriydi bunlar. Savaş deneyimi bir adamın bir daha tüfeğe el sürmemeye (eskiden çok meraklı bir avcı olan Paul Sgroi "artık silahlardan feci biçimde korkuyorum," diye itirafta bulunuyordu)[4] ya da (*Still Life*'ın baş kişisi gibi) oğluna savaşa gitme izni vermektense onun bacaklarını kırmaya yemin etmesine yol açıyordu. Peder George Zabelka gibi kimi adamlar için ise, savaş zamanındaki dövüşkenliklerini bağışlatmanın yolu, etkin bir barış savunucusu olmaktan geçiyordu. Savaşta sayıları bilinmeyen birçok kadın ve erkek barışa giden aynı yolu düşlüyordu. Kimileri Hugh Thompson'ın My Lai'de yaptığı gibi – çarpışmaya katılmışlardı ama, iş vahşete dökülünce, bireysel törel mantıklarına göre buna karşı çıkmışlardı. Bunlardan daha çok beklenir biçimde, birçok askerin umutsuzca sorduğu, savaş yalnızca katliamdan başka bir anlama gelebilir mi? sorusunu William L. Calley şöyle yanıtlamıştı: "Savaş insan öldürmekten başka hangi Allahın cezası şey olabilir ki". Çoğu savaşan asker, savaş yasalarına karşı şiddet eylemlerine girişmeleri istenince buna etkin olarak karşı çıkmak yerine, yalnızca, olay yerinden edilgin bir biçimde çekilmekle kalıyordu. Bu insanların eylemleri, törel yönden tarafsız kişilerin eylemleriydi.

Böyle yapmacık bir tutuma giremeyen askerler, ölmek üzere olan kurbanlarının görüntülerinin kendilerine işkence ettiğini fark ediyorlardı. Öldürme beraberinde zihinsel bir sarsıntı ile deliliği getiriyordu. Arthur Hubbard (1. Dünya Savaşı'nda görev yapmıştı), Bruce Anello (Vietnam'da asker) ve Dave Nelson (Vietnam'da pusu nişancısı) gibi adamların acı çekmesine neden olan suçluluk duygusu, bir başka uygun törel tepki olarak benimseniyordu. Bu duygu hem adamların "insan" olarak doldurdukları yeri doğruluyor, hem de katliamın sürmesini sağlıyordu. Günlüklerinin bir sayfasında, bir insanı öldürmekten büyük sıkıntı duyduklarını kabul eden askerler, başka bir yerde ise canice saldırganlık eylemlerine girişmekten büyük mutluluk duyduklarını itiraf ediyorlardı. Birbirleriyle çelişen duygular yan yanaydılar, ama tarihçiler zevki "hastalıklı" ve "olağandışı", zihinsel sarsıntıyı "olağan" sayarak bu duyguların yalnızca bir yarısını incelemişlerdir. Oysa insanlar rahatsız edici öldürme deneyimi ile, zihinsel sarsıntı dili yoluyla baş edebilmişlerdir. Çarpışma askerlerinin çoğu

samimi pişmanlığın verdiği duygusal acıyı dindirme çabalarını desteklemeyi reddediyordu. Hubbard Londra'ya dönüp sinirsel çöküntüden kurtulduktan sonra ona ne olduğunu bilmiyoruz. Anello'nun suçluluk duygusu ölü doğmuştu – Anello çarpışma sırasında öldürülmüştü. Oysa Nelson, onun "savaşçı" anlayışını paylaşmayan eski yoldaşlarının çıkışması yüzünden suçluluk duygusu artarak acı çekmeyi sürdürmüştü. Ordu papazlarının ve (artan ölçüde) ruhbilimcilerin sağladığı rahatlama kimi vicdanları hiçbir ölçüde yatıştırmamıştı.

Kuşkusuz bu kitap savaşlar arasındaki benzerliklerin üzerinde daha çok durmasına rağmen, bu savaşlar arasında önemli farklılıklar vardı. Örneğin, Vietnam'da çarpışanların beğenilmeyen bir savaşta yer almaları yaşam öyküleri açısından önemliydi. Bu askerlerin savaş sonrası geçirdikleri sarsıntı öbür savaşlarda olduğundan daha büyüktü. Herhangi belirli bir savaşın törel konumu da ordu papazlarının ve ruhbilimcilerin dövüşkenliğini etkiliyordu. Yalnızca Vietnam Savaşı'nda bu iki meslek topluluğunun, savaşın meşruluğuna ilişkin yaygın kaygı beslediği görülüyordu, ama bu kaygılar, belirli dinsel ve ruhsal meselelerin yeniden ele alınmasından çok, özellikle bu savaşın meşruluğuna ilişkin daha geniş kapsamlı toplumsal kaygıları yansıtıyordu. Aynı biçimde, Japonlar'ı ve Vietnamlılar'ı öldürmek Almanlar'ı öldürmekten başka bir anlama geliyordu – ve öldürmeyi *gerçekleştiren* adamın zenci bir Amerikalı, bir Avustralya yerlisi ya da bir İrlandalı olması da fark ediyordu. Pasifik'teki savaşın (1939-45 savaşı sırasında) açıkça, Vietnam Savaşı ile, Avrupa'daki iki dünya savaşı ile olduğundan daha çok ortak noktası vardı. Aşırıya kaçan katliam eylemlerini kolaylaştıran ya da teşvik eden belirli koşullar vardı: Askeri önderlik hataları, topluluk baskısı, savaşta belirli eylemlerin yasallığına ilişkin bilgisizlik ve Vietnam'ı iki dünya savaşındaki müttefik eylemleri açısından daha vahşice kılan, (düşmanla doğrudan çarpışmaya girme olanaksızlığı, kişinin yoldaşlarının ölüm oranının yüksek oluşu ve ırkçılık gibi) koşullara bağlı nedenlerle ilişkili sorgusuz itaatin sınırları konusundaki belirsizlik. Birinci Dünya Savaşı'nın kitleler halinde siperlerle korunan orduları, saygı ve sevgi duyguları uyandırmaya, 1939 ile 1945 arasındaki daha hızlı gelişen savaşlardan ve Vietnam'dan daha yatkındı. Ulusal gelenekler de savaş öykülerini etkiliyordu (örneğin, İngiliz birlikleri ile karşılaştırılacak olursa Avustralya birlikleri büyük olasılıkla daha saldırganlardı). Eğitim ve beklenti farkları, kimi erlerin ve subayların, öldürme eylemi ile başa çıkabilmelerini sağlayacak bir anlatım yolu bulma çabalarının pek az ortak yanı olduğu anlamına gelebiliyordu.

Savaşta öldürme konusunda bir kitabın belirsizlikten uzak bir kapanış bölümü olamaz. Son bölümde, milyonlarca adam savaşlarının

"sonrası"nı görecek kadar yaşamamış olmalarına rağmen, askeri deneyimlerin bıraktığı etkiler incelenmişti. Julian Francis Grenfell'in (26 Mayıs 1915'te Fransa'da aldığı yaralardan ölmüştü), İkinci Dünya Savaşı'nda Almanlar'ı, 1914-15'te "Hunlar'ı sevdiği kadar sevip sevmeyeceğini, ya da usta pilot Richard Hillary'nin (İkinci Dünya Savaşı) olgunluğa erişecek kadar yaşamadığı için "gençliğin güzelliği, cesareti ve soyluluğu" konusunda örnek oluşturup oluşturmayacağını hiç bilemeyeceğiz. Oysa bu kitabın belirtmeye çalıştığı gibi savaş, bir başkalarını feda etme işi olduğu kadar feda edilme işiydi. Birçok erkek ve kadın için, onu "harika bir savaş" yapan da buydu.

NOTLAR

Notlarda aşağıdaki kısaltmalar kullanılmıştır:
AWM: Australian War Memorial (Avustralya Şehitler Abidesi)
CMAC: Contemporary Medical Archives Centre (Wellcome Institute for the History of Medicine) (Çağdaş Tıp Arşivleri Merkezi) (Tıp Tarihi Enstitüsü)
HC: The House of Commons Parliamentary Papers (Avam Kamarası Parlamento Belgeleri)
IWM: Imperial War Museum (İmparatorluk Savaş Müzesi)
PRO: Public Record Office (Evrak Dairesi)
PRONI: Public Records Office of Northern Ireland (Kuzey İrlanda Evrak Dairesi)

Giriş

1) George A. Birmingham, *A Padre in France* (Londra, 1918), s. 64.

2) "Maxims for the Leader", *42nd East Lancashire Division, Handbook* ((Aldershot, 1918), s. 8. Bakınız Savaş Bakanlığı, *Instructions for the Training of Platoons for Offensive Action 1917* (Savaş Bakanlığı, 1917), s. 14.

3) Graham H. Greenwell, *An Infant in Arms. Letters of a Company Officer 1914-1918*, ilk basım 1935 (Londra, 1972), s. 142, annesine mektup, 9 Ekim 1916; W. R. Kirby, "The Battle of Cambrai, 1917", s. 21, IWM; "Mark VII", *A Subaltern on the Somme in 1916* (Londra, 1972), s. 120.

4) Albay George I. Forsythe (Piyade) ve Yarbay Harold H. Dunwoody (Zırhlı) adına editörden mektup, "Solidarity and the Mass Army", *The Army Combat Forces Journal*, 5.9, (Nisan, 1955), s. 5.

5) Er Wilson'dan Sal'e mektup, alıntılayan Newham Nathaniel Davis, *Military Dialogues. On "Active Service"* (Londra, 1900), s. 93.

6) Er Peter McGregor, "Letters", karısına mektup, 7 Temmuz 1916, IWM ve Sir Oliver J. Lodge, *Raymond or Life and Death with Examples of the Evidence for Survival of Memory and Affection After Death*, 10. Basım (Londra, 1918), s. 53, Raymond Lodge'dan ailesine mektup 28 Haziran 1915.

7) William Carr, *A Time to Leave the Ploughshares. A Gunner Remembers 1917-1918* (Londra, 1985), ss. 47-8. Bkz. Kenneth T. Henderson, *Khaki and Cassock*, (Melbourne, 1919), 31-2. sayfalar; Cecil Sommers, *Temporary Heroes* (Londra, 1917), 76-7. sayfalar; R. W. Thompson, *Men Under Fire* (Londra, 1946), s. 29.

8) Anthony S. Irwin, *Infantry Officer. A. Personal Record* (Londra, 1943), s. 66.

9) Örneğin, bakınız Walter A. Briscoe ve H. Russel Stannard. *Captain Ball, V. C. The Career of Flight Commander Ball, V. C., D. S. O.* (Londra, 1918), 139 ve 214. sayfalar.

10) Güney Afrikalı Avcı pilotun "Ten Commandments for Air Fighting'inden (Hava Savaşının On Emri) alıntı, Gavin Lyall (ed.), *The War in the Air, 1939-1945. An Anthology of Personal Experience* (Londra, 1968), s. 45. Hava savaşlarındaki mahremiyet tanımlaması için, bkz. Hector Bolitho, *Combat Report. The Story of a Fighter Pilot* (Londra, 1943), s. 54, pilot "John'un bir mektubundan alıntı, 10 Nisan, muhtemelen 1940; Boyd Cable, *Air Men O" War* (Londra, 1918), s. 75; John J. Floherty, *The Courage and the Glory* (Philadelphia, 1942), s. 139; A. G. J. Whitehouse, *Hell in the Heavens. The Adventures of an Aerial Gunner in the Royal Flying Corps* (Londra, 1938), s. 44.

11) Bkz. Hector Bolitho, *Combat Report. The Story of a Fighter Pilot* (Londra, 1943) 10-11. sayfalar, K. O. Moore ve Alec Gibb ile röportaj.

12) John Slomm Riddell Hodgson, "Letters of a Young Soldier", ebeveynlere mektuplar, 28 Mart 1915 ve 19 Ocak 1916, Birmingham Üniversitesi Kitaplığı Özel Koleksiyonu.

13) En iyi bilinen örnekleri, Hannah Arendt, *Eichmann in Jerusalem: A Report on the Banality of Evil* (New York, 1965); Zygmunt Bauman, *Modernity and the Holocaust* (Oxford, 1989); Christopher R. Browning, *Ordinary Men. Reserve Police Battalion 101 and the Final Solution in Poland* (New York, 1992); Daniel Jonah Goldhagen, *Hitler's Willing Executioners. Ordinary Germans and the Holocaust* (Londra, 1996); Raul Hilberg, *The Destruction of the Eurupean Jews* (Londra, 1961); Stanley Milgram, "Behaviour Study of Obedience", A. Etzioni ve W. Wenglinsky (editörler), *War and Its Prevention* (New York, 1970), 5. bölüm, ss. 245-59; Stanley Milgram, *Obedience to Authority: An Experimental View* (New York, 1974); Stanley Milgram, "Some Conditions of Obedience and Disobedience to Authority", *Human Relations, 18.1* (Şubat 1965), 57-76. sayfalar; Ervin Staub, *The Roots of Evil. The Origins of Genocide and Other Group Violence* (Cambrigde, 1989); Philip Zimbardo, Craig Haney ve Curtis Banks, "Interpersonal Dynamics in a Simulated Prison", *International Journal of Criminology and Penology*, 1 (1973), ss. 89-90.

14) Edward C. McDonald, "Social Adjustment to Militarism", *Sociology and Social Research*, 29.6 (Temmuz-Ağustos 1945), ss. 449-50.

15) Robert Jay Lifton, *Home From the War. Vietnam Veterans: Neither Victims Nor Executioners* (Londra, 1974), s. 350. Bkz. Shelford Bidwell, *Modern Warfare. A Study of Men, Weapons and Theories* (Londra, 1973), s. 62.

16) Richard A. Gabriel, *The Painful Field. The Psychiatric Dimensions of Modern War* (New York, 1988), ss. 26-30.

17) Kenneth Macksey ve William Woodhouse (editörler), *The Penguin Encyclopedia of Modern Warfare* (Londra, 1991), s. 111.

18) Albay A. G. Butler, *Official History of the Australian Army Medical Services 1914-1918. Volume II* (Canberra, 1940), s. 495 ve Richard Holmes, *Firing Line* (Londra,1985), s. 210. Ayrıca bkz. Tümgeneral J. F. C. Fuller, *Lectures on F. S. R. II* (Londra, 1931), ss. 14-15.

19) Sir Winston Churchill, alıntı Ronald W. Clark, *The Rise of the Boffins* (Londra, 1962), s. 17. "Boffins" askeriyede çalışan bilim adamlarıydı.

20) William J. Simon, "My Country", Larry Rottmann, Jan Barry ve Basil T. Paquet (editörler), *Winning Hearts and Minds. War Poems by Vietnam Veterans* (New York, 1972), s. 42.

21) Bu türün en tanınmış araştırmalarını Stanley Milgram yapmıştır, *Obedience to Authority: An Experimental View* (New York, 1974); "Some Conditions of Obedience and Disobedience to Authority", *Human Relations*, 18.1. (Şubat, 1965), ss. 57-76, "Behaviour Study of Obedience", A. Etzioni ve W. Wenglinsky (editörler), *War and Its Prevention* (New York, 1970) 5.bölüm, ss. 245-59. Milgram'ın sezgisine dayanarak vardığı görüşler Ervin Staub gibi yazarlarca yararlı bir biçimde kullanılmıştır, *The Roots of Evil. The Origins of Genocide and Other Group Violence* (Cambridge, 1989), s. 43.

22) Sorumluluğu yüklenmek ile "başkaları adına hareket etmek" arasındaki ilişkiye dair dikkat çekici bir deney için bakınız David Mark Mantell ve Robert Panzarella, "Obedience and Responsibility", *British Journal of Social and Clinical Psychology*, 15 (1976), ss. 239-45.

23) Örneğin, bakınız Richard Kohn, "Commentary", Horst Boog(ed), *The Conduct of the Air War in the Second World War. An International Comparison* (Oxford, 1992), ss. 410-11.

24) Örneğin, röportaj yapılan Yüzbaşı John Long'un öykülerini, Mary Penick Motley(ed.), *The Invisible Soldier The Experience of the Black Soldier, World War II* (Detroit, 1975), s. 152, Ulysses Grant Lee, *United States Army in World War II. Special Studies. The Employment of Negro Troops* (Washington, DC., 1966) ile karşılaştırın.

25) Owen Spencer Watkins, *With French in France and Flanders* (Londra, 1915), s. 127.

26) Yarbay T. S. Wollocombe, "Diary of the Great War", s. 34, IWM.

27) Edwin Weinstein, "The Fifth U. S. Army Neuropsychiatric Centre-60Ist", Korgeneral Hal B. Jennings (ed.), *Neuropsychiatry in World War II. Volume II. Overseas Theatres* (Washington, DC., 1973), s. 137.

28) Richard J. Ford III ile röportaj, Wallace Terry, *Bloods. An Oral History of the Vietnam War by Black Veterans* (New York, 1984), s. 35.

29) T. W. Bacon, "Letters Written to Mr. Bacon by his Nephews Ralph and Edmund Creyke and his Brother-in-Law, Sir Charles Barrington", Ralph Creyke'den mektup, 20 Aralık 1914, IWM; Tuğamiral Sir Douglas Brownrigg, *Indiscretions of the Naval Censor* (Londra, 1920), s. 188; Henry Gother Courtney, "Letters", mektup sayısı 8/147, 26 Kasım 1916, Birmingham Üniversitesi Kitaplığı Courtney Kolleksiyonu 8-10 ve Yüzbaşı Geoffrey Blemell Pollard, 19 Ekim 1914, Laurence Housman (ed.), *War Letters of Fallen Englishmen* (Londra, 1930) 219-20. sayfalar; Binbaşı E. Henry E. Daniell, "Letter to Mother", 26 Eylül 1914, IWM; Teğmen Rowland H. Owen, "Letters Home", anne-babasına mektup 30 Eylül 1914, IWM.

30) William K. Willis, "Letters to Miss Luttrell", 4 Mayıs 1917, AWM.

31) Tim O'Brien, *The Things They Carried* (New York, 1990), s. 21.

1 Savaşın Zevkleri

1) R. L. Barth, "A Letter to my Infant Son", Barth, *A Soldiers Time. Vietnam War Poems* (Santa Barbara, 1987), s. 38-9.

2) William Broyles, "Why Men Love War", *Esquire*, Kasım 1984, ss. 54-65. Orjinalinde ekseltili anlatım.

3) Ken D. Jones ve Arthur F. McClure, *Hollywood at War. The American Motion Picture and World War II* (SouthBrunswick, 1973), s. 16 ve Peter A. Soderbergh, *Women Marines in the Korean War Era* (Westport, Connecticut, 1994), s. 71.

4) Bu konudaki en iyi tartışma, Ted Bogacz, " "A Tyranny of Words": Language, Poetry, and Antimodernism in the First World War", *Journal of Modern History*, 58 (Eylül 1986), ss. 643-68.

5)Alıntı, Terry Christensen'ın, *Reel Politics. American Political Movies from "The Birth of a Nation" to "Platoon'da*, (New York, 1987), s. 152.

6) Philip Caputo, *A Rumor of War* (Londra, 1977), s. 14.

7) Tartışma için bakınız Nancy Anisfield, "After the Apocalypse: Narrative Movement in Larry Heinmann's *Paco's Story*", Owen W. Gilman, Jr., ve Lorrie Smith (editörler) *America Rediscovered. Critical Essays on Literature and Film of the Vietnam War* (New York, 1990), 275-77. sayfalar ve Don Ringnaldo, *Fighting and Writing the Vietnam War* (Jackson, 1994), s. 176.

8) Larry Heinemann, *Paco's Story* (Londra, 1987), s. 4.

9) Tim O'Brien, röportajı yapan Eric James Schroeder, "Two Interviews: Talks with Tim O'Brien and Robert Stone", *Modern Fiction Studies*, 30.1 (İlkbahar 1984), s. 146.

10) Vee Robinson, *On Target* (Wakefield, West Yorkshire, 1991), s. 3.

11) Jean Bethke Elshtain, *Women and War* (Chicago, 1995), s. 24.

12) Harold R. Peat, *The Inexcusable Lie* (New York, 1923), ss. 42-43.

13) Yarbay H. F. N. Jourdain, *Ranging Memories* (Oxford, 1934), ss. 15-16.

14) Eugene B. "Sledgehammer" Sledge, *With the Old Breed at Peleliu and Okinawa* (New York, 1990), s. xii.

15) Audie Murphy, *To Hell and Back* (Londra, 1956), s. 16.Vietnam Savaşı örneği için bkz. James Hebron, röportaj Al Santoli, *Everthing We Had. An Oral History of the Vietnam War by Thirty – Three American Soldiers Who Fought It* (New York, 1981), s. 88 ve 90.

16) Philip Caputo, *A Rumor of War* (Londra, 1977), s. 165 ve Hugh Dundas, *Flying Start. A Fighter Pilot's War Years* (Londra, 1988), s. 3.

17) Allen Hunter, röportaj Glen D. Edwards, *Vietnam. The War Within* (Salisbury, Güney Avustralya, 1992), s. 17. Benzer örnekler için bkz. adsız Vietnam gazisi, röportaj, Mark Baker, *Nam.The Vietnam War in the Words of the Men and Women Who Fought There* (Londra,1982),s. 17 ve Sam Grashio, röportaj Shirley Dicks, *From Vietnam to Hell. Interviews with Victims of Post – Traumatic Stress Disorder* (Jefferson, North Carolina, 1990), s. 118.

18) Ron Kovic, *Born on the Fourth of July*, ilk basım 1976 (Aylesbury, 1990), s. 42.

19) William D. Ehrhart, "Why I Did It", *The Virginia Quarterly Review*, 56.1 (Kış, 1980), s. 26.

20) Donald Duncan, *The New Legions* (Londra, 1967), s. 199.

21) Ron Kovic, *Born on the Fourth of July*, ilk basım 1976 (Aylesbury, 1990), s. 43.

22) Dorothy Barclay, "Behind all the Bang-Bang", *The New York Times Magazine*, 22 Temmuz 1962, s. 47.

23) Tanım için bakınız Claudia Springer, "Military Propaganda: Defense Department Films from World War II and Vietnam", *Cultural Critique*, 3 (İlkbahar 1986), s. 164.

24) Rowland Feilding, *War Letters to a Wife. France and Flanders, 1915-1919* (Londra, 1929) 5 Eylül 1916 tarihli mektup, ss. 109-10.

25) Carl I. Hovland, Arthur A. Lumsdaine, ve Fred D. Sheffield, *Experiments on Mass Communication. Volume III* (Princeton, 1949), s. 93.

26) Komutan yardımcısı Howard P. Rome, "Motion Pictures as a Medium of Education", *Mental Hygiene*, 30 (Ocak 1946), ss. 9-20. Filmlerin eğitimde kullanımına ilişkin daha çok bilgi için bakınız "The Work of Army Psychiatrists in Relation to Morale", Ocak 1944, s. 3, PRO CAB 21/914.

27) Robert William MacKenna, *Through a Tent Door*, İlk basım 1919 (Londra, 1930), ss. 87 ve 89.

28) John J. Floherty tarafından anlatılan, *The Courage and the Glory* (Philadelphia, 1942), ss. 34-59.

29) Bill Stevens ile röportaj, Mary Penick Motley (ed.), *The Invisible Soldier. The Experience of the Black Soldier, World War II* (Detroit, 1975), s. 78. Benzer örnekler için aynı koleksiyonda Eddie Robinson'ın röportajına bakınız ss. 113-14 ve Eugene B. "Sledgehammer" Sledge, *With the Old Breed at Peleliu and Okinawa* (New York, 1990), s. 120.

30) Örneğin, bakınız Mark Baker, *Nam: The Vietnam War in the Words of the Men and Women who Fought There* (Londra, 1982), ss. 12 ve 17; Philip Caputo, *A Rumor of War* (Londra, 1977), s. 269; T. J. Kelly, röportaj Otto J. Lehrack, *No Shining Armour. The Marines at War in Vietnam. An Oral History* (Lawrence, Kansas, 1992), s. 267; James Jones, *The Thin Red Line* (New York, 1962), s. 242; Ron Kovic , *Born on the Fourth of July*, ilk basım 1976 (Aylesbury, 1990), kitabe ve ss. 39, 42-3, 58, 67.

31) Allen Eyles, *John Wayne and the Movies* (Londra, 1976), s. 11.

32) Randy Cunningham, Lou Drendel'in *...And Kill Migs. Air to Air Combat in the Vietnam War*'unda (Carrolton, 1974),s. 47.

33) Philip Caputo, *A Rumor of War* (Londra, 1977), s. 6.

34) Peter A. Soderbergh, *Women Marines in the Korean War Era* (Westport, Connecticut, 1994), ss. 30-1.

35) Gary McKay, *In Good Company .One Man's War in Vietnam* (Sidney, 1987), s. 162. Başka küskün askerler için bakınız adsız Vietnam gazisi, röportaj Mark Baker, *Nam. The Vietnam War in the Words of the Men and the Women Who Fought There* (Londra, 1982), s. 50; Ron Kovic, *Born on the Fourth of July*, ilk basım 1976 (Aylesbury, 1990), ss. 148-49; Jon Oplinger, *Quang Tri Cadence. Memoir of a Rifle Platoon Leader in the Mountains of Vietnam* (Jefferson, North Carolina, 1993), ss. 12-13.

36) Hugh Dundas, *Flying Start. A Fighter Pilot's War Years* (Londra, 1988), s. 3.

37) İki pilotla röportaj, Filo Komutanı Hector Bolitho'da, "Two in Twenty-Two Minutes", *Slipstream? A Royal Air Force Anthology* (Londra, 1946), s. 11.

38) Avcı pilot Doug Carter ile röportaj, Rudy Tomedi, *No Bugles, No Drums. An Oral History of the Korean War* (New York, 1993), s. 171.

39) Geoffrey R. Jones, "A Short Memoir", 1986, s. 4, AWM. Bkz. Philip Caputo, *A Rumor of War* (Londra, 1977), s. 71 ve Donald Gilchrist, *Castle Commando* (Edinburgh, 1960), ss. 5-6.

40) Tobias Wollf, *In Pharaoh's Army. Memories of a Lost War* (Londra, 1994), ss. 131-2. Bkz. Jon Oplinger, *Quang Tri Cadence. Memoir of a Rifle Platoon Leader in the Mountains of Vietnam* (Jefferson, North Carolina, 1993), s. 37.

41) E. J. Hardy'den alıntı, *The British Soldier. His Courage and Humour* (Londra, 1915), s. 57.

42) Çavuş Alexander Woollcott, "With Pershing's A.E.F.", *Stars and Stripes*, 20 Eylül 1918, alıntı Herbert Mitgang (ed.), *Civilians Under Arms. The American Soldiers – Civil War to Korea as He Revealed Himself in his Own Words in "The Stars and Stripes", Army Newspaper* (Cleveland, Ohio, 1959), s. 110.

43) Adsız Kanadalı muhbir, Barry Broadfoot, *Six War Years 1939-1945. Memories of Canadians at Home and Abroad* (Don Mills, Ontario, 1974), s. 89. Bakınız Eugene B. "Sledgehammer" Sledge, *With the Old Breed at Pelelius and Okinawa* (New York, 1990), ss. 56 ve 59.

44) Mark Baker, *Nam. The Vietnam War in the Words of the Men and Women Who Fought There* (Londra, 1982), s. 58.

45) Philip Caputo, *A Rumor of War* (Londra, 1977), ss. 290 ve 305-6.

46) William Manchester, *Goodbye Darkness. A Memoir of the Pacific War* (Boston, 1980), ss. 67-8.

47) Michael Herr, *Dispatches* (Londra, 1978), s. 169. Bkz. Hans Halberstadt. *Green Berets. Unconventional Warriors* (Londra, 1988), s. 133.

48) William Broyles, "Why Men Love War", *Esquire* (Kasım 1984), s. 56.

49) Josh Cruze, röportaj Kim Willenson, *The Bad War. An Oral History of the Vietnam War* (New York, 1987), s. 61. Bkz. Dale Barnes ve "Nelson" ile röportaj, Shirley Dicks, *From Vietnam to Hell. Interviews with Victims of Post-Traumatic Stress Disorder* (Jefferson, North Carolina, 1990), ss. 5 ve 19.

50) Harold "Light Bulb" Bryant ile röportaj, Wallace Terry, *Bloods. An Oral History of the Vietnam War by Black Veterans* (New York, 1984), s. 25.

51) G. Belton Cobb, *Stand to Arms* (Londra, 1916), s. 4.

52) G. Belton Cobb, *Stand to Arms* (Londra, 1916), s. 5 ve John Carver Edwards (ed.), "Sergeant Jones Goes to War. Extracts from a U.S. Artileryman'a Diary, 1918", *The Army Quarterly and Defence Journal*, 104.1 (Ekim 1973), ss. 62-63, günlük 4 Ocak 1918.

53) Yüzbaşı Alfred E. Bland, "Letters to His Wife", 30 Ocak 1916, IWM.

54) Adsız Vietnam gazisi, röportaj Mark Baker, *Nam. The Vietnam War in the Words of the Men and Women Who Fought There* (Londra, 1982), s. 17.

55) Roy R. Grinker ve John P. Spiegel , *Men Under Stress* (Londra, 1945), s. 44.

56) T. T. Paterson, *Morale in War and Work. An Experiment in the Management of Men* (Londra, 1955), ss. 88-9.

57) Samuel A. Stouffer ve öbürleri, *The American Soldier: Combat and Its Aftermath. Volume II* (Princeton, 1949), s. 332.

58) Hava Teğmen Richard Hillary, alıntı Gavin Lyall (ed.), *The War in the Air, 1939-1945. An Anthology of Experience* (Londra, 1968), ss. 43-4. Bkz. Sam Grashio ile röportaj, Shirley Dicks, *From Vietnam to Hell. Interviews with Victims of Post-Traumatic Stress Disorder* (Jefferson, North Carolina, 1990), s. 118.

59) Yüzbaşı Wilfred Thomas Colyer, "Memoirs", sayfa numarası yok, 5. alt bölüm, 18. bölüm (2. bölüm başlıklı ama 17. ve 19. bölümler arasında yer alıyor), IWM. Anlaşıldığı gibi, Colyer süngülemekten hoşlanmıyordu: bir yoldaşının duygularını anlatıyordu.

60) Asteğmen F. R. Darrow'un mektubu, *Letters from the Front. Being a Record of the Part Played by Officers of the [Canadian] Bank [of Commerce] in the Great War 1914-1919, vol.I* (Toronto, 1920), s. 241.

61) "Anzac", *On the Anzac Trail. Being Extracts from the Diary of a New Zealand Sapper* (Londra, 1916), s. 121, 28 Nisan 1915 tarihli günce.

62) Yarbay Neil Fraser Tytler, *Field Guns in France* (Londra, 1922), s. 35, babasına mektup, 9 Ocak 1916.

63) Henry de Man, *The Remaking of a Mind. A Soldier's Thoughts on War and Reconstruction* (Londra, 1920), ss. 198-9.

64) Philip Caputo, *A Rumor of War* (Londra, 1977), s. 81.

65) Gary McKay, *In Good Company. One Man's War in Vietnam* (Sidney, 1987), 162. Bakınız Lofty Large, *One Man's War in Korea* (Wellingborough, Northhamptonshire, 1988), s. 53.

66) Adsız Vietnam gazisi, alıntı Jonathan Shay, *Achilles in Vietnam. Combat Trauma and the Undoing of Character* (New York, 1994), s. 84. Kore Savaşı'ndan bir örnek için bkz. Andy Barr, röportaj Rudy Tomedi, *No Bugles, No Drums. An Oral History of the Korean War* (New York, 1993), s. 72.

67) James Hebron, röportaj Al Santoli, *Everything We Had An Oral History of the Vietnam War by Thirty-Three American Soldiers Who Fought It* (New York, 1981), ss. 98-9.

68) Michael Herr, *Dispatches* (Londra, 1979), s. 199.

69) Philip Caputo, *A Rumor of War* (Londra, 1977), s. 268 (ve xiii. ve xv. sayfalar) ve James Jones, *The Thin Red Line* (New York, 1962), ss. 197.

70) Mark Baker, *Nam. The Vietnam War in the Words of the Men and Women Who Fought There* (Londra, 1982), s. 51. Bkz. Richard Boyle, *The Flower of the Dragon. The Breakdown of the U.S. Army in Vietnam* (San Francisco, 1972), s. 70 ve Arthur Brown, röportaj Shirley Dicks, *From Vietnam to Hell. Interviews with Victims of Post-Traumatic Stress Disorder* (Jefferson, North Carolina, 1990), s. 132.

71) James Jones, *The Thin Red Line* (New York, 1962), ss. 197-8 (bkz.ss. 300, 356 ve 438).

72) Binbaşı William Avery Bishop, *Winged Warfare. Hunting Huns in the Air* (Londra, 1918), s. 9.

73) James Byford McCudden, *Flying Fury*, ilk basım 1918 (Londra, 1930), s. 171.

74) "Bob", röportaj Hava Yarbay Athol Forbes ve Filo Komutanı Hubert Allen, *The Fighter Boys* (Londra, 1942), s. 84.

75) Bakınız K. O. Moore ve Alec Gibb ile röportaj, Filo Komutanı Hector Bolitho, "Two in Twenty-Two Minutes", *Slipstream. A Royal Air Force Anthology* (Londra, 1946), ss. 10-11.

76) Hector Bolitho, *Combat Report. The Story of a Fighter Pilot* (Londra, 1943), s. 54, alıntı pilot "John'un mektubundan, 10 Nisan, muhtemelen 1940.

77) "Durex" adlı Spitfire pilotu, röportaj Hava Yarbay Athol Forbes ve Hava Binbaşı Hubert Allen, *The Fighter Boys* (Londra, 1942), s. 41. Bakınız Uçuş Teğmeni D. M. Crook, *Spitfire Pilot* (Londra, 1942), s. 28-29 ve Kenneth Hemingway, *Wings Over Burma*, (Londra, 1944), ss. 68-9.

78) Phil Buttingieg, röportaj Gary McKay, *Vietnam Fragments. An Oral History of Australians at War* (St. Leonards, New South Wales, 1992), s. 99. Bkz. adsız askerle röportaj, Mark Baker, *Nam. The Vietnam War in the Words of the Men and Women Who Fought There* (Londra, 1982), s. 56.

79) Er Peter Gates, "Ailesine Mektuplar", 31 Temmuz 1967, s. 3, AWM.

80) Andrew Treffry, "Nişanlısına Mektuplar", 1 Mayıs 1969 tarihli mektup, AWM.

81) Alıntı Yarbay H. F. N. Jourdain, *Ranging Memories* (Oxford, 1934), s. 246. Bkz. T. W. Bacon, "Letters Written to Mr. Bacon by his Nephews Ralph and Edmund Creyke and his Brother-in-Law, Sir Charles Barrington", Ralph Creyke'den mektup, 20 Aralık 1914, IWM; Tuğamiral Sir Douglas Brownrigg, *Indiscretions of the Naval Censor* (Londra, 1920), s. 188; Henry Gother Courtney, "Letters", mektup sayısı 8/147, 26 Kasım 1916, Birmingham Üniversitesi Kitaplığı Courtney Koleksiyonu; Binbaşı Geoffrey Blemell Pollard'ın mektubu, 19 Ekim 1914, Laurence Housman (ed.), *War Letters of Fallen Englishmen* (Londra, 1930), ss. 219-20; Binbaşı E. Henry E. Daniell, "Anneme Mektup", 26 Eylül 1914, IWM; James Jones, *The Thin Red Line* (New York, 1962), s. 300; Teğmen Rowland H. Owen, "Letters Home", ebeveynlere mektup, 30 Eylül 1914, IWM.

82) Teğmen Rowland H. Owen, "Letters Home", anne-babasına 13 Ekim 1914'te gönderdiği mektup, s. 40, IWM.

83) Eugene B. "Sledgehammer" Sledge, *With the Old Breed at Peleliu and Okinawa* (New York, 1990), s. 120 ve Tobias Wolff, *In Pharaoh's Army. Memories of a Lost War* (Londra, 1994), ss. 15-17.

84) R. H. Kiernan, Captain Albert Hall (Londra, 1933), s. 45.

85) T. T. Paterson, *Morale in War and Work. An Experiment in the Management of Men* (Londra, 1955), s. 88.

86) William K. Willis, "Letters to Miss Luttrell", 4 Mayıs 1917, AWM. Lagnicourt savaşına değiniyor.

87) Sid T. Kemp, "Remembrance. The 6th Royal West Kent Regiment 1914-1916", s. 44, IWM.

88) Adsız askerle röportaj, Barry Broadfoot, *Six War Years 1939-1945. Memories of Canadians at Home and Abroad* (Don Mills, Ontario, 1974), s. 395.

89) John J. Callan, *With Guns and Wagons. A Day in the Life of an Artillery Chaplain* (Londra, 1918), s. 21; Lofty Large, *One Man's War in Korea* (Wellingborough, Northhamptonshire, 1988), s. 52; William E. Merritt, *Where the Rivers Ran Backwards* (Athens, 1989), s. 142.

90) Jack Strahan, "Arclight Strike", Jack Strahan, Peter Hollenbeck ve R. L. Barth, *Vietnam Literature Anthology: A Balanced Perspective* (Philadelphia, 1985), s. 16. Bkz. James N. Eastman, Walter Hanak ve Lawrence J. Paszek (editörler), *Aces and Aerial Victories. The United States Air Force in Southeast Asia 1965-1973* (Washington, DC, 1978), s. 66.

91) William E. Merritt, *Where the Rivers Ran Backwards* (Athens, 1989), ss. 102-3.

92) Norman Hampson, "Corvette", Brian Gardner, *The Trerible Rain. The War Poets 1939-1945* (Londra, 1966), s. 117.

93) Al Pinches, röportaj Gary McKay, *Vietnam Fragments. An Oral History of Australians at War* (St. Leonards, New South Wales, 1992), s. 169.

94) Muhterem Peder William Edward Drury, *Camp Follower. A Padre's Recollections of Nile, Somme and Tigris During the First World War* (Dublin, 1968), s. 101.

95) Çavuş John Henry Ewen, "Bougainville Campaign", I. Kitap, 1944, s. 68, AWM.

96) Jon Oplinger, *Quang Tri Cadence. Memoir of a Rifle Platoon Leader in the Mountains of Vietnam* (Jefferson, North Carolina, 1993): s. 169; Harold "Light Bulb" Bryant ve Arthur E. "Gene" Woodley, Jr., röportaj Wallace Terry, *Bloods. An Oral History of the Vietnam War by Black Veterans* (New York, 1984), ss. 26 ve 251.

97) Adsız bir Vietnam gazisi, Mark Baker, röportaj, *Nam. The Vietnam War in the Words of the Men and Women Who Fought There* (Londra, 1982), s. 49; Philip Caputo, *A Rumor of War* (Londra, 1977), s. 67; Dennis Kitchin, *War in Aquarius*. Memoir of an American Infantryman in Action Along the Cambodian Border During the Vietnam War (Jefferson, North Carolina, 1994), s. 17; Wallace Terry, *Bloods. An Oral History of the Vietnam War by Black Veterans* (New York, 1984), s. 213; Kim Willenson, *The Bad War. An Oral History of the Vietnam War* (New York, 1987), s. 63.

98) James Jones, *The Thin Red Line* (New York, 1962), s. 71 ve Ed Treratola, röportaj Mark Lane, *Conversations with Americans* (New York, 1970), s. 99-100.

99) John W. Dower *War Without Mercy. Race and Power in the Pacific War* (Londra, 1986), s. 66'da "savaşta İtalyan ve Alman ölülerden dişlerin, kulakların ve kafataslarının toplanıp, bunun Anglo-Amerikan ülkelerinde gürültüye yol açmadan halka duyurulabileceği düşünülemez; ve bu konuda yine (Pasifik'teki) savaşın ırksal boyutlarının ipuçlarına rastlıyoruz" demekle kısmen haklıydı.

100) Binbaşı D. W. J. Andrews, "Diary", 25 Eylül 1915 tarihli günce, CMAC RAMC 2021; Thomas Pincombe Bovingdon, "Memoirs", s. 25: IWM; Alfred E. Bundy, "War Diary", 25 Ekim 1916 tarihli günce, IWM; Edward Frederick Chapman, "Letters from France", kızkardeşi Hilda'ya mektuplar, 9 Ekim 1916 ve 2 Kasım 1916, IWM; George Coppard, *With a Machine Gun to Cambrai* (Londra, 1980), ss. 88-9; Gerald V. Dennis, "A Kitchener's Man's Bit (1916-1918), s. 40, IWM; Sydney W. D. Lockwood, "First World War Memories 1914-1918", s. 59, IWM; Sidney Rogerson, *Twelve Days*, ilk basım 1930 (Norwich, 1988), s. 57; Binbaşı O. P. Taylor, "Diaries of a Sometime Trench Mortar Man", 21 Ocak (yılı yok) güncesi, IWM; *With the First Canadian Contingent* (Toronto, 1915), s. 63.

101) Wilfred Owen'dan Colin Owen'a mektup, 9 Nisan 1917, Harold Owen ve John Bell (editörler), Wilfred Owen. *Collected Letters* (Londra, 1961), s. 451. Mendilin kendisi için saklanmasını istemişti.

102) Edward Glover, *War, Sadism and Pacifism. Three Essays* (Londra, 1933), s. 17.

103) Bill Stevens ve Eddie Robinson ile röportaj, Mary Penick Motley (ed.) *The Invisible Soldier. The Experience of a Black Soldier, World War II* (Detroit, 1975), ss. 78 ve 113-14 ve adsız Müslüman zenci Deniz Piyadesi, röportaj Mark Baker, *Nam. The Vietnam War in the Words of the Men and Women Who Fought There* (Londra, 1982), s. 50.

104) Eugene B. "Sledgehammer" Sledge ile röportaj, Studs Terkel, *"The Good War". An Oral History of World War Two* (Londra, 1985), ss. 61-2. Bkz. Sledge, *With the Old Breed at Peleliu and Okinawa* (New York, 1990), ss. 64,118, ve 120.

105) Vietnam Savaşı'na ait günlüklerin, mektup dizilerinin, ya da özyaşamöykülerinin neredeyse tümü bunun örneklerini içerir.

106) George Coppard, *With a Machine Gun to Cambrai* (Londra, 1980), s. 88; James J. Fahey, *Pasific War Diary 1942-1945* (Boston, 1963), s. 192, 18 Temmuz 1944 tarihli günce; Teğmen Hugh A. Munro, "Diary", 23 Mayıs 1915 tarihli günce, s. 14, IWM.

107) George Coppard, *With a Machine Gun to Cambrai* (Londra, 1980), ss. 73 ve 90. Bkz. James J. Fahey, *Pasific War Diary 1942-1945* (Boston, 1963), s. 192, 18 Temmuz 1944 tarihli günce.

108) Harold "Light Bulb" Bryant, röportaj Wallace Terry, *Bloods. An Oral History of the Vietnam War by Black Veterans* (New York, 1984), s. 26.

109) Çavuş Jarvi, alıntı George P. Hunt, *Coral Comes High* (New York, 1946), s. 62.

110) Arthur E. "Gene" Woodley Jr., röportaj Wallace Terry, *Bloods. An Oral History of the Vietnam War by Black Veterans* (New York, 1984), s. 251. Bakınız Alan Camden, röportaj Mark Lane, *Conversations with Americans* (New York, 1970).

111) Larry Heinemann, *Paco's Story* (Londra, 1987), s. 8.

112) Charles Baudelaire, "The Essence of Laughter And, In General, On the Comic in the Plastic Arts", İlk basım 1855, Baudelaire, *The Painter of Modern Life and Other Essays*, çeviren Jonathan Mayne (Londra, 1964), s. 153.

113) Michael Herr, *Dispatches* (Londra, 1978), s. 161.

114) Allan Wright, röportaj Mark Lane, *Conversations with Americans* (New York, 1970), s. 227 ve Wallace Terry, *Bloods. An Oral History of the Vietnam War by Black Veterans* (New York, 1984), ss. 26 ve 46.

115) James J. Fahey, *Pasific War Diary 1942-1945* (Boston, 1963), s. 231, 27 Kasım 1944 tarihli günce.

116) Mikhail Bakhtin, *Rabelais and His World*, çev. H. Iswolsky (Bloomington, Indiana, 1985).

117) Tartışma için bakınız Paul Fussell, *Wartime: Understanding and Behaviaur in the Second World War* (Oxford, 1989), s. 117. Bkz. "Proposed Scheme for a Raid", Kraliyet Warwickshire Alayı 1. Tabur Kumandanı, 24 Haziran 1918, Teğmen P. L. Smith, "Papers", IWM.

118) Harp Okulu öğrencisi Ian Rashan, "The Spirit of the Bayonet", *The Blimp* (Cambridge, 1917), s. 43.

119) Adsız müslüman zenci Deniz Piyadesi ile röportaj, Mark Baker, *Nam. The Vietnam War in the Words of the Men and Women Who Fought There* (Londra, 1982), s.

50. Bkz. Peter V. Fossell, röportaj Philip Scribner Balboni, "Mylai Was Not an Isolated Incident. What Every Vietnam Veteran Knows", *The New Republic*, 19 Aralık 1970, s. 13.

120) T. J. Kelly, röportaj Otto J. Lehrack, *No Shining Armour. The Marines at War in Vietnam. An Oral History* (Lawrence, Kansas, 1992), s. 267.

2 Savaşçı Efsanesi

1) Keith Douglas, "Sportsmen", 1943'te yazılmış, Douglas, *The Complete Poems*, editörlüğünü Ted Hughes yapmış (Oxford, 1987), s. 110.

2) Ion Llewellyn Idriess, "Biographical Cuttings", Avustralya Ulusal Kitaplığı; *The Desert Column. Leaves from the Diary of an Australian Trooper in Gallipoli, Sinai, and Palestine* (Sidney, 1932), s. 252, 14 Mart 1917 tarihli günce; "Grim Diary of Lone Pine", *The Daily Telegraph Pictorial*, 12 Kasım 1929, s. 5; *Guerrilla Tactics* (Sidney, 1942); *Lurking Death* (Sidney, 1942), ss. 82-3; *Must Australia Fight?* (Sidney, 1939); *Sniping. With an Episode from the Author's Experience During the War of 1914-18 (Sidney, 1842)*, ss. 52, 97-8; Beverley Eley, *Ion Idriess* (Sidney, 1995), s. 89.

3) Lovat Dickson, Richard Hillary (Londra, 1950), viii., 8., II., 42., ve 82-7 sayfalar; Richard Hillary, *The Last Enemy* (Londra, 1942), 16., 120-2. sayfalar; Arthur Koestler, *The Yogi and the Commissar and Other Essays* (Londra, 1945), s. 49; Arthur Koestler, "The Birth of a Myth. In Memory of Richard Hillary", *Horizon*, vii. 40 (Nisan 1943), ss. 227-43; Eric Linklater, *The Art of Adventure* (Londra, 1947), s. 73.

4) Dave Nelson, röportaj J. T. Hansen, A. Susan Owen ve Michael Patrick Madden tarafından, *Parallels. The Soldiers, "Knowledge and the Oral History of Comtemporary Warfare* (New York, 1992), ss. 13-28.

5) Albay A. G. Butler, *Official History of the Australian Army Medical Services 1914-1918. Vol. II* (Canberra, 1940), ss. 495.

6) Robert W. Service "My Bay'nit'de, *The Rhymes of a Red-Cross Man* (Londra, 1916), ss. 87-8.

7) Ian Skennerton, *The British Sniper. British and Commonwealth Sniping and Equipments 1915-1983* (Londra, 1983), s. 16. Bkz. *H. C. Parliamentary Debates*, 19 Mayıs 1915, sütun 2391-2, 5. seri, cilt. Ixxi ve 21 Eylül 1915, sütun. 305, cilt. Ixxiv.

8)Yarbay N. A. D. Armstrong, *Fieldcraft, Sniping and Intelligence*, 5. basım (Aldershot, 1942), s. v.

9) Ian Skennerton, *The British Sniper. British and Commonwealth Sniping and Equipments 1915-1983* (Londra, 1983), ss. 16 ve 136.

10) Binbaşı R. J. Linwood, "The Sniper-Part I", *Australian Infantry*, xx.2 (Aralık 1980), ss. 9-10.

11) Korgeneral Julian J. Ewell ve Tümgeneral Ira A. Hunt, *Sharpening the Combat Edge: The Use of Analysis to Reinforce Military Judgement* (Washington, DC, 1974), ss. 120-2.

12) Ion Llewellyn Idriess, *The Desert Column. Leaves from the Dairy of an Australian Trooper in Gallipoli, Sinai, and Palestine* (Sidney, 1932), s. 45.

13) Bernard Adams, *Nothing of Importance. A Record of Eight Months at the Front with a Welsh Battalion. October 1915 to June 1916* (Stevenage, 1988), ss. 133 ve 152.

14) Charles Bird, "From Home to the Charge: A Psychological Study of the

Soldier", *The American Journal of Psychology*, xxviii, 3 (Temmuz 1917), s: 339; Albert N. Depew, *Gunner Depew* (Londra, 1918) s. 39; H. Hesketh-Prichard, Spining in France (Londra, 1920), s. 120.

15) H. Hesketh-Prichard, *Sniping in France* (Londra, 1920) s. 40.

16) John Finnemore, *Two Boys in War-Time* (Londra, 1900 ve 1928) ss. 216-17 ve 200-1, 295-6 ve 241-2, sırayla ve *A Boy Scout with the Russians* (Londra, 1915), s. 92.

17) Nat Gould, *Lost and Won. A Tale of Sport and War* (Londra, 1916) s. 244. Bkz. ss. 272-4.

18) Jack W. Bobbin, "War to the Death", *The Boy's Journal*, iii. 60 (7 Kasım 1914), s. 196; Alan Deane, "The Battle of Mons", *The Boys" Journal*, iii.58 (24 Ekim 1914), s. 148; John Finnemore, *Foray and Fight. Being the Story of the Remarkable Adventures of an Englishman and an American in Macedonia* (Londra, 1906), s. 125; Eden Phillpotts, *The Human Boy and the War* (Londra, 1916), 4-5. sayfalar. Bu alıntılar sıradışı değildir: Süngü ile öldürmek, erkek çocukların kitaplarında çok görülen bir temaydı.

19) Binbaşı Frederick Sadleir Brereton, *With Rifle and Bayonet. A Story of the Boer War* (Londra, 1900), s. 271.

20) John Finnemore, *Two Boys in War-Time* (Londra, 1900 ve 1928), ss. 296 ve 242, sırayla.

21) Muhterem Peder E. J. Hardy, *The British Soldier. His Courage and Humour* (Londra, 1915), s. 42.

22) Patrick Mee, *Marine Gunner. Twenty-Two Years in the Royal Marine Artillery* (Londra,

1935), s. 190.

23) "An Officer", *Practical Bayonet-Fighting, with Service Rifle and Bayonet* (Londra, 1915), s. 14.

24) E. C. Palmer, "It Happened Twice", s. 7, IWM; Wallace Rayburn, *Glorious Chapter. The Canadians at Dieppe* (Londra, 1943), s. 37; J. W. Stephenson "With the Dukes in Flanders", s. 2, IWM.

25) Battery "C" 11th F. A., *From Arizona to the Huns* (Dijon, 1919), s. 38.

26) Sir Geoffrey Vickers, "Papers", annesine mektuplar, 19 Nisan 1915, Liddell Hart Centre.

27) Coningsby Dawson, *The Glory of the Trenches* (Londra, 1918), s. 74. Bkz. Stephen Graham, *A Private in the Guards* (Londra, 1919), s. 140.

28) Michael McDonagh, *The Irish at the Front* (Londra, 1916), s. 80. Bkz. ss. 94-5.

29) T. W. Bacon, "Letters", yeğeni Ralph Creyke'den Bacon'a mektuplar, IWM. Bakınız Tuğamiral Sir Douglas Brownrigg, *Indiscretions of the Naval Censor* (Londra, 1920), s. 188. İkinci Dünya Savaşı'ndan örnekler için bakınız Muhterem Peder Thomas Cameron, *The Happy Warrior* (Londra, 1939), s. 23 ve Wallace Rayburn, *Glorious Chapter. The Canadians at Dieppe* (Londra, 1943), s. 37.

30) Örnek için bakınız Michael MacDonagh, *The Irish at the Front* (Londra, 1916), ss. 17-18.

31) Robert William MacKenna, *Through a Tent Door*, ilk basım 1919 (Londra, 1930), ss. 87 and 90-1. Süngülü bir çatışmayı anlatan acı verici bir şiir için bkz.MacKenna, "For Valour", *Verses* (Edinburgh, 1897), s. 47.

32) Bkz. Ocak ve Kasım 1936 tarihleri arasındaki yazışmalar ve tutanaklar, PRO WO32/4453.

33) *A Book of British Heroess* (Londra, 1914), s. 90, "Heroes All'dan alıntı, *Daily Express*, 27 Ağustos 1914. Bkz. Yüzbaşı Leopold McLaglen, *Bayonet Fighting for War* (Londra, 1916), s. 4; *Pen Pictures of the War by Men at the Front Vol.I. The Campaign in Natal to the Battle of Colenso* (Londra, 1900) s. 178 ve her kesimi; Yarbay G. E. Thornton ve Binbaşı H. de L. Walters, *Aids to Weapon Training. Some Ideas on Improvisation* (Aldershot, 1941), s. 17.

34) Sydney Duffield ve Andrew G. Elliot, *Rough Stuff. For Home Guards and Members of H.M. Forces* (Londra, 1942), s. 10; Albay G. W. Geddes, "Papers", Çanakkale'den yazılmış mektuplar, 30 Nisan 1915, IWM; Ion Llwellyn Idriess, *The Desert Column. Leaves from the Diary of an Australian Trooper in Gallipoli, Sinai, and Palestine* (Sidney, 1932), s. 260; Er Frank E. Morley, "War Diary", 15 Ağustos 1915 tarihli günce, CMAC.

35) "A Private", *The Private Life of a Private – Being Extracts from the Diary of a Soldier of Britain's New Army* (Londra, 1941), s. 14; Yüzbaşı E. S. Archer, *The Warrior. A Military Drama Illustrative of the Great War* (Durban, 1917), s. 37; Binbaşı M. D. S. Armour, *Total War Training for Home Guard Officers and N. C. O. s* (Londra, 1942), s. 37; F. C. Bartlett, *Psychology and the Soldier* (Cambridge, 1927), s. 175; Alan Deane, "The Battle of Mons", *The Boy's Journal*, iii. 58 (24 Ekim 1914), s. 148; Gerald V. Dennis, "A Kitchener Man's Bit (1916-1918), 1928, s. 67, IWM; Albert N. Depew, *Gunner Depew* (Londra, 1918), s. 63; Arthur Guy Empey, *First Call. Guide Posts to Berlin* (New York, 1918), s. 91; Collie Knox, *Heroes All* (Londra, 1941), s. 213; *Letters from the Front. Being a Record of the Part Played by Officers of the [Canadian] Bank [of Commerce] in the Great War 1914-1919*. vol I. (Toronto, 1920), Bkz. Er A. P. Glasgow'dan mektup; "Secret Memo", 21 Temmuz 1941, PRO WO199/3249; Norman Shaw, "Papers", 14 Temmuz 1916 tarihli mektup, IWM.

36) Sydney Duffield ve Andrew G. Elliott, *Rough Stuff. For Home Guards and Members of H. M. Forces* (Londra, 1942), s. 10; "Jungle Warfare Extracts", tarih belirsiz ama İkinci Dünya Savaşı, s. 2, AWM54, 923/I/5; W. D. Jones, "Precis on Jungle Fighting", 1942, s. 5, AWM.

37) Kıdemli Er Rod Consalvo, Otto J. Lehrack, *No Shining Armour. The Marines at War in Vietnam. An Oral History*'de (Lawrence, Kansas, 1992), s. 102.

38) David Lloyd George, "A Nations Thanks", 29 Ekim 1917, George, *The Great Crusade: Extracts from Speeches Delivered During the War* (Londra, 1918), s. 148. Bkz. C. C. Grey, *British Fighter Planes* (Londra, 1941), s. 3.

39) Kenneth Hemingway, *Wings over Burma* (Londra, 1944), s. 67.

40) Colin P. Sisson, *Wounded Warriors. The Story of a Soldier in the Vietnam War and of the Emotional Wounds Inflicted* (Auckland, 1993), s. 32.

41) Çok başarılı bir çalışma için, bkz. George Mosse, "The Knights of the Sky and the Myth of the War Experience", Robert A. Hinde ve Helen E. Watson (editörler), *War: A Cruel Necessity? The Bases of Institutional Violence* (Londra, 1995), ss. 132-42.

42) Hava Yarbay Athol Forbes ve Hava Binbaşı Hubert Allen, *The Fighter Boys* (Londra, 1942), ss. 110-14.

43) Samuel A. Stouffer vd., *The American Soldier: and Its Aftermath. Volume II* (Princeton, 1949), ss. 333 ve 335. Pilotlara yöneltilen sorulardaki sayılar sırasıyla ağır, orta ve hafif bombardıman uçakları ve avcı uçakları için 351, 242, 200 ve

654'tü.

44) Asteğmen Harold Warnica Price, "Diary" Bereton Greenhouse (ed.) A Rattle of Pebbles: *The First World War Diaries of Two Canadian Airmen*'de (Ottawa, 1987), s. 250, 17 Aralık 1917 tarihli günce.

45) James Byford McCudden, *Flying Fury*, ilk basım 1918 (Londra, 1930), s. 203. McCudden ölü pilotu görünce, "çok üzüntü" duyduğunu da kabul ediyordu. "Sonuçları" göremediği "Hun diyarı"nda uçak düşürmeyi tercih ediyordu.

46) Roderick Chrisholm, *Cover of Darkness* (Londra, 1953), s. 71.

47) Uçuş Teğmen D. M. Crook, *Spitfire Pilot* (Londra, 1942), ss. 28,30-1 ve 75.

48) Kenneth Hemingway, *Wings over Burma* (Londra, 1944), ss. 41.-2. ve 68-9.

49) William J. Simon, "My Country", Larry Rottmann, Jan Barry ve Basil T. Paquet (editörler), *Winning Hearts and Minds. War Poems by Vietnam Veterans* (New York, 1972), s. 42.

50) Stephen Graham, *A Private in the Guards* (Londra, 1919), s. 78.

51) Harold Stainton, "A Personal Narrative of the War", s. 22, IWM.

52) Muhterem Peder John S. Vaughan, "Thoughts on the Present War", *Irish Ecclesiastical Record*, 5.seri, iv (Temmuz-Aralık 1914), s. 562.

53) Yüzbaşı R. J. Linwood, "The Sniper – Part I", xx. 2, *Australian Infantry*, (Aralık 1980), s. 9.

54) David Lloyd George, "A Nations Thanks", 29 Ekim 1917, George, *The Great Crusade. Extracts from Speeches Delivered During the War* (Londra, 1918), ss. 148-9. Bkz. Walter A. Briscoe, *The Boy Hero of the Air. From Schoolboy to V. C.* (Londra, 1921), s. 59; Walter A. Briscoe ve H. Russell Stannard, *Captain Ball, V. C. The Career of Flight Commander Ball*, V. C., D. C. O. (Londra, 1918), s. 23; Tümgeneral H. H. Eaker ve Albay Ira C. Eaker, *Winged Warfare* (New York, 1941), s. 36.

55) "Captain Albert Ball, V. C., D. S. O.", W. N. Cobbold, *Poems on the War. March 21st to November 11th, 1918 and After the Armistice* (Cambridge, 1919), ss. 2-5.

56) "The Revival of Knighthood" W. N. Cobbold, *Poems on the War. March 21st to November 11th, 1918 and After the Armistice* (Cambridge, 1919), ss. 10-11.

57) Cecil Lewis, *Sagittarius Rising* (Londra, 1936), s. 45. Bkz. Muhterem Peder William Duncan Geare, *Letters of an Army Chaplain* (Londra, 1918), s. 77; Kenneth Hemingway, *Wings Over Burma* (Londra, 1944), s. 76; James Molony Spaight, *Air Power and War Rights* (Londra, 1924), s. 103.

58) Boyd Cable, *Air Men O" War* (Londra, 1918), ss. 139-40.

59) Binbaşı William Avery Bishop, *Winged Warfare. Hunting Huns in the Air* (Londra, 1918), 1-5. sayfalar; Boyd Cable, *Air Men O'War* (Londra, 1918), 139-40. sayfalar; Percy Raymond Hall, "Recollections", np. IWM. İkinci Dünya Savaşı bağlamında, benzer duygular Roderick Chrisholm tarafından dile getirilmişti, *Cover of Darkness* (Londra, 1953), 18-19. sayfalar. İkinci Dünya Savaşı ve Vietnam Savaşı sırasında yapılan başka yorumlar için bkz. Jeanne Christie ile röportaj, Kathryn Marshall, *In the Combat Zone. An Oral History of American Women in Vietnam 1966-1975* (Boston, 1987), s. 181 ve Samuel A. Stouffer vd., *The American Soldier: Combat and Its Aftermath. Volume II* (Princeton, 1949), ss. 340-58.

60) Yüzbaşı E. S. Archer, *The Warrior. A Military Drama Illustrative of the Great War* (Durban, 1917), s. 37.

61) Stephen Graham, *A Private in the Guards* (Londra, 1919), s. 79.

62) Kardinal Hinsley, *The Bond of Peace and Other War-Time Addresses* (Londra, 1914), s. 7, yayın tarihi 10 Aralık 1939.

63) George Coppard, *With a Machine Gun to Cambrai* (Londra, 1980), s. 42; Sir Henry C. Darlington, "Letters from Helles", 5 Haziran 1915, s. 41, Liddell Hart Centre; Coningsby Dawson, *The Glory of the Trenches* (Londra, 1918), s. 74; Stephen Graham, *A Private in the Guards* (Londra, 1919), s. 78; Sid T. Kemp, "Remembrance. The 6th Royal West Kent Regiment 1914-1916", s. 41, IWM; W.R. Kirby, "The Battle of Cambrai 1917", s. 98, IWM; W. A. Quinton, "Memoirs", s. 53, IWM; Dorothy Scholes, "Papers", E. Williams'ın günlüğü, 22 Eylül 1914, Wigan Archives Service.

64) Yüzbaşı M. D. Kennedy, "Their Mercenary Calling", 1931, s. 96, IWM.

65) Charles Cecil Miller, "A Letter from India to My Daughter in England", s. 20, IWM.

66) Yüzbaşı Guy Warneford Nightingale, "The 1915 Letters", kızkardeşine mektup, 4 Mayıs 1915 Gelibolu, IWM.

67) Ateş etmeden önce, uzun menzilli bir hedefin "gözünün içine" bakma olayının anlatımı için bkz. Victor G. Ricketts, "Account of His Service", s. 34, IWM.

68) H. Hesketh-Prichard, *Sniping in France* (Londra, 1920), s. 63. Bkz. Yüzbaşı E. A. Godson, "Diaries", no. 5, s. 1, 16 Kasım 1916 tarihli günce, IWM; Ion L. Idriess, *Must Australia Fight?* (Sidney, 1939), s. 147; Murdoch C. McDougall, *Swiftly They Struck. The Story of No. 4 Commando* (Londra, 1954), s. 124.

69) F. de Margry, "In Memoriam", 2-3. sayfalar, IWM.

70) Henry Saton-Karr, *The Call to Arms 1900-1901* (Londra, 1902), s. 31.

71) Savaş Bakanlığı, *Notes for Infantry Officers on Trench Warfare*, (Londra, 1917), s. 41 ve Savaş Bakanlığı, *Sniping* (Londra, 1951), s. 1.

72) Yarbay N. A. D. Armstrong, *Fieldcraft, Sniping and Intelligence*, 5. basım (Aldershot, 1942), ss. 4 ve 15, Binbaşı H. Hesketh-Prichard, *Sniping in France With Notes on the Scientific Training of Scouts, Observers, and Snipers* (Londra, 1920), s. 37; *Sniping, Scouting and Patrolling* (Aldershot, tarih yok), s. 1.

73) Önsöz Albay Lord Cottesloe, Yarbay N. A. D. Armstrong, *Fieldcraft, Sniping, and Intelligence*'da, 5.basım (Aldershot, 1942), s. vii.

74) Max Plowman, *War and the Creative Impulse* (Londra, 1919), ss. 8-9.

75) Herbert W. McBride, *A Rifleman Went to War* (Marines, North Carolina, 1935), s. 30. Bkz. Savaş Bakanlığı, *Infantry Training. Volume I. Infantry Platoon Weapons Pamphlet No. 10. Sniping 1951* (Londra, 1951), s. 3.

76) Bkz. Walter A. Briscoe, *The Boy Hero of the Air. From Schoolboy to V. C.* (Londra, 1921), bütünü; Uçuş Teğmeni D. M. Crook, *Spitfire Pilot* (Londra, 1942), 41-2. sayfalar; Hava Yarbay Athol Forbes ve Hava Binbaşı Hubert Allen, *The Fighter Boys* (Londra, 1942), s. 97; Muhterem Peder E. J. Kennedy, *With the Immortal Seventh Division*, 2.basım (Londra, 1916), s. 114; T. T. Paterson, *Morale in War and Work. An Experiment in the Management of Men* (Londra, 1955), s. 88.

77) Alıntı John Beed, Gavin Lyall (ed.), *The War in the Air, 1939-1945. An Anthology of Personal Experience* (Londra,1968), s. 278. Bkz. C. G. Grey, *British Fighter Planes* (Londra, 1941), ss. 3-4.

78) *With the First Canadian Contingent* (Toronto, 1915), ss. 76-7.

79) Teğmen Leslie Yorath Sanders'ın mektubu, 4 Mart 1917, Laurence Housman (ed.), *War Letters of Fallen Englishmen* (Londra, 1930), s. 231. Altı gün sonra harekâtta öldürüldü.

80) Roderick Chrisholm, *Cover of Darkness* (Londra, 1953), s. 73. Bkz. s. 71.

81) Hector Bolitho, *Combat Report. The Story of a Fighter Pilot* (Londra, 1943), ss. 45 ve 58 ve Lou Drendel, *...And Kill Migs. Air to Air Combat in the Vietnam War* (Carrollton, 1974), s. 17.

82) Hector Bolitho, *Combat Report. The Story of A Fighter Pilot* (Londra, 1943), s. 133; Walter A. Briscoe, *The Boy Hero of the Air. From Schoolboy to V. C.* (Londra, 1921), s. 50; *Universal Military Training-No!* (Londra, yer adı yok, 1919), s. 8.

83) Bu öykünün bir başka anlatımı için bkz. "F.B.M." [Frank Bertrand Merryweather], *The Defiance of Death. Being Some Thoughts on the Death of a Brave Soldier* (Londra, 1918), ss. 14-16. Bu öykü bir çok kez anlatılmasına rağmen-uydurmaydı. Walter A. Briscoe'nun Ball'un yaşamöyküsü, Immelmann'ı vurup düşüren pilotun Ball olmadığını doğruluyordu: *The Boy Hero of the Air. From Schoolboy to V. C.* (Londra, 1921), ss. 62-3.

84) Paul Richey, *Fighter Pilot. A Personal Record of the Campaign in France* (Londra, 1944), ss. 11 ve 42.

85) Hava Yarbay Roland Beaumont'un günlüğü, Edward Lanchbery, *Against the Sun. The Story of Wing Commander Roland Beaumont, D. S. O., O. B. E., D. F. C., Pilot of the Canberra and the P. I* (Londra, 1955), ss. 56-7.

86) Bkz. bütününe Lou Drendel, *...And Kill Migs. Air to Air Combat in the Vietnam War* (Carrollton, 1974). Bu kişileştirme işlemi tank savaşında da meydana gelmişti. Bir tankı "dışarıya çıkarmak", çoğunlukla, tank bir insanmış gibi anlatılıyordu: bkz. Anthony S. Irwin, *Infantry Officer. A Personal Record* (Londra, 1943), ss. 62-3 ve adsız askerle röportaj, Barry Broadfoot, *Six War Years 1939-1945. Memories of Canadians at Home and Abroad* (Don Mills, Ontario, 1974), s. 3.

87) Boyd Cable, *Air Men O'War* (Londra, 1918), s. 24.

88) Alan W. Mitchell, "Sergeant-Pilot James Allen Ward. V. C.", Derek Tangye (ed.), *Went the Day Well* (Londra, 1942), s. 11.

89) Hava Yarbay Athol Forbes ve Hava Binbaşı Hubert Allen, *The Fighter Boys* (Londra, 1942), s. 105.

90) Bkz.K. O. Moore ve Alec Gibb ile röportaj, Hava Binbaşı Hector Bolitho, "Two in Twenty-Two Minutes", *Slipstream. A Royal Air Force Anthology* (Londra, 1946), ss. 10-11.

91) Stephen A. Garrett, *Ethics and Airpower in World War II. The British Bombing of German Cities* (New York, 1993), s. 84, alıntı H. R. Allen, *The Legancy of Lord Trenchard* (Londra, 1972), s. ix.

92) E. W. Colebrook, "Letters Home", babasına mektup, 28 Mayıs 1915, IWM.

93) Örnek için bkz. "A Flying Corps Pilot", *Death in the Air. The War Diary and Photographs of a Flying Corps Pilot* (Londra, 1933), s. 75 ve James Byford McCudden, *Flying Fury* (Londra, 1930), s. 170.

94) "A Flying Corps Pilot", *Dealth in the Air. The War Diary and Photographs of a Flying Corps Pilot* (Londra, 1933), ss. 97 ve 99. Bkz. s. 57.

95) Komutan B. W. Hogan, "Psychiatric Observations of Senior Medical Officer on Board Aircraft Carrier U. S. S. *Wasp* During Action in Combat Areas, at Time of Torpedoing, and Survivors, Reaction", *The American Journal of Psychiatry*, 100 (1943-4). Öte yandan Hogan, çok geçmeden bu tür bir öldürme yöntemini uyguladıklarını da bildiriyordu.

96) Stanley Johnston, *The Grim Reapers* (Londra, 1945), s. 77.

97) John H. Morrow, "Knights of the Sky. The Rise of Military Aviation", Frans Coetzee ve Marilyn Shevin-Coetzee (editörler), *Authority, Identity and the Social History of the Great War* (Providence, 1955), s. 321.

98) Robert L. O'Connell, *Of Arms and Men. A History of War, Weapons, and Aggression* (New York, 1989, s. 263.

99) Stanley Johnston, *The Grim Reapers* (Londra, 1945), s. 39.

100) Bkz. şiir dizeleri, yarbay H. F. N. Jourdain, *Ranging Memories* (Oxford, 1934), s. 216.

101) Yüzbaşı F. C. Hitchcock, "*Stand To*". *A Diary of the Trenches 1915-1918* (Londra, 1937), s. 47.

102) Arthur Guy Emprey, *First Call. Guide Posts to Berlin* (New York, 1918), s. 222.

103) Adsız bir İngiliz subayından mektup, 19 Kasım 1914 tarihli, pusuda dört adama ateş ettikten (ve ikisini vurduktan) sonra, Amy Gordon Grant, *Letters from Armageddon. A Collection Made During the World War* (Boston, 1930), s. 37 ve Victor G. Ricketts, "Account of his Service", s. 34, IWM. Bkz. A. J. Turner, "Zero Hour", s. 51, IWM.

104) Tuğgeneral F. P. Crozier, *The Men I Killed* (Londra, 1937), ss. 101-4.

105) *Sniping, Scouting and Patrolling* (Aldershot, tarih yok), ss. 10-11 ve Yarbay N. A. D. Armstrong, *Fieldcraft, Sniping and Intelligence*, 5. basım. (Aldershot, 1942), ss. xiii.

106) "Ürkünç serüven öyküleri" Teğmen Rowland H. Owen, "Letters Home'dan alınma, 30 Eylül 1914'te anne-babasına yazdığı mektup, IWM. Bkz. Henry Gother Courtney, "Letters", 26 Kasım 1916 Selanik'ten kız kardeşine yazdığı mektup, mektup no. 8/147, Birmingham Üniversitesi Kitaplığı Kolleksiyonu ve Yüzbaşı Geoffrey Blemell Pollard'ın Mrs. Hughes'a 19 Ekim 1914'te yazdığı mektup, Laurence Housman (ed.), *War Letters of Fallen Englishmen* (Londra, 1930), ss. 219-20.

3 Askerlerin Öldürmek İçin Eğitilişi

1) Shawn O'Leary, "The Bayonet", O'Leary, *Spikenard and Bayonet. Verse from the Front Line* (Melbourne, 1941), s. 21.

2) Er Richard E. Marks, *The Letters of Pfc. Richard E. Marks, USMC* (Philadelphia, 1967), ss. 7-13, 17, 22, 26, 29-30, 77, 85, 136, 183-4.

3) Bu bilimlerin savaş ile ilişkisi konulu tartışmalar için bkz. Everett Mendelsohn, Merritt Roe Smith, ve Peter Weingart (editörler), *Science, Technology, and the Military*, 2 vols. (Dordrecht, 1988) ve Lawrence B. Radine, *The Taming of the Troops. Social Control in the United States Army* (Wesport, Connecticut, 1977), ss. 89-90.

4) Yarbay W. Shirley, *Morale. The Most Important Factor in War* (Londra, 1916), s. 23.

5) "The Principles of Basic Training Directive Given by the Commanderin-Chief, Home Forces, to Commanders of the Reserve Divisions and Commanding Officers of Training Units", 25 Mayıs 1944. PRO WO199/839.

6) "The Jungle Belongs to Us", *Australian Army Journal*, 85 (Mayıs 1956), s. 5, ve Korgeneral J. O. Langtry, "Man-the-Weapon: Neglected Aspects of Leader Training", *Australian Army Journal*, 202 (Mart 1966), ss. 3-13. Bkz. Stephen Graham, *A Private in the Guards* (Londra, 1919), s. 6 ve Yarbay W. Shirley, *Morale. The Most Important Factor in War* (Londra, 1916), s. 23.

7) G. Stanley Hall, "Morale in War and After", *The Psychological Bulletin*, 15 (1918), s. 369; Arthur Guy Empey, *First Call. Guide Posts to Berlin* (New York, 1918), s. 91; John T. MacCurdy, *The Structure of Morale* (Cambridge, 1943), s. 39.

8) Robert Graves, *Goodbye to All That*, ilk basım 1929 (Londra, 1977), s. 187.

9) *Psychology for the Fighting Man*, 2. basım (Washington, DC, 1944), s. 267.

10) Aynı kitapta, s. 267.

11) Henry W. Brosin, "Panic States and Their Treatment", *American Journal of Psychiatry*, 100 (1943-4), s. 58. Bkz. R.H. Ahrenfeldt, "Military Psychiatry", Sir Arthur Salisbury MacNalty ve W. Franklin Mellor (editörler), *Medical Services in the War. The Principal Medical Lessons of the Second World War Based on the Official Medical Histories of the United Kingdom, Canada, Australia, New Zealand and India* (Londra, 1968), s. 190 ve G. Stanley Hall, "Morale in War and After", *The Psychological Bulletin*, 15 (1918), s. 369.

12) Tümgeneral J. S. Nicols, "State of Training of Reinforcements", 21 Eylül 1942, PRO WO201/2590. Boer Savaşı sırasında benzer gözlemlerde bulunulmuştu ve her on beş İngiliz askerinden on dördünün keskin nişan alamadığı ileri sürülmüştü: bkz.Henry Seton-Karr, *The Call to Arms 1900-1901* (Londra, 1902), ss. 200-1.

13) Bir Birinci Tabur Subayı, "Some Glimpses of the Battle of Givenchy", *The Braganza*, 1.1 (Mayıs 1916), s. 3.

14) Tony Ashworth,*Trench Warfare 1914-1918. The Live and Let Live System* (Londra, 1980). Açıklamalar için bkz. Alfred E. Bundy, "War Diary", ss. 29-31, Mart 1917, IWM; Nobby Clarke, "Sniper on the Western Front", s. 10, IWM; Charles K. McKerrow, "Diaries and Letters", 25 Mayıs 1916, IWM.

15) Silah zoru ile olmadıkça siperden çıkmayı reddetme konusundaki tartışmalar için bkz. Edwyn E. H. Bate, "Memoirs-Vol. III. 1914-1918", s. 55, IWM; Tuğgeneral F. P. Crozier, *The Men I Killed* (Londra, 1937), 62-8. sayfalar; Stephen Graham, *A Private in the Guards* (Londra, 1919), s. 2; R. L. MacKay, "Diary", 31 Temmuz ve 1 Ağustos 1917, 31. ve 34. sayfalar, IWM; Muhterem Peder J. E. Roscoe, *The Ethics of War, Spying and Compulsory Training* (Londra, tarih yok, 1914-18), s. 31. Bkz. Joanna Bourke *Dismembering the Male: Men's Bodies, Britain, and the Great War* (Londra ve Chicago, 1996), 2.bölüm.

16) Bu terim Albert J. Glass'tan alınma, "Preventive Psychiatry in the Combat Zone", *U. S. Army Forces Medical Journal, iv. I* (1953), s. 684.

17) Martin Bingham, "Adjustment Problems of American Youth in Military Service", *Sociology and Social Research*, 31.1 (Eylül-Ekim 1946), s. 35.

18) "152nd Infantry Brigade. Discussion on Lessons Learned During the Year of Fighting from El Alamein to Messina", 1943, PRO WO231/16.

19) Albay S. L. A. Marshall, *Men Against Fire. The Problem of Battle Command in Future War* (New York, 1947), s. 72. Bkz. Yarbay George Juskalian, "Why Didn't They Shoot More?", *Army Combat Forces Journal*, 5.2 (Eylül 1954), s. 35.

20) Yüzbaşı Blair W. Sparks ve Tuğgeneral Oliver K. Neiss, "Psychiatric Screening of Combat Pilots" *U.S. Armed Forces Medical Journal*, vii. 6 (Haziran 1956), s. 811.

21) Hugh Dundas, *Flying Start. A Fighter Pilot's War Years* (Londra, 1988), s. 2.

22) Yüzbaşı W. R. Chamberlain, "Training the Functional Rifleman", *Canadian Army Journal*, 4.9 (Şubat 1951), s. 29.

23) Irvin L. Child, "Morale: A Bibliographical Review", *Psychological Bulletin*, 38 (1941), s. 413.

24) Albay S. L. A. Marshall, *Men Against Fire. The Problem of Battle Command in Future War* (New York, 1947), 50, 54-9, ve 65.sayfalar. Marshall'ın istatistiklerinin eleştirisi için bkz. Donald E. Graves, " "Naked Truths for the Asking". Twentieth-Century Military Historians and the Battlefield Narrative", David A. Charles, Marc Milner ve J. Brent Wilson (editörler), *Military History and the Military Profession* (Westport, Connecticut. 1992), s. 49 ve Roger J. Spiller, "S. L. A. Marshall and the Ratio of Fire", *R.U.S.I. Journal*, 133 (Kış 1988). Marshall'ın abartılı iddiaları Spiller'in yazısı 1988'de yayınlanana dek açığa çıkarılmadı, ve ünlü istatistikler hâlâ alıntılanmaktadır. Marshall'ın iddiasının gözüpekliliğinin yanısıra, istatistiğin ve sosyal bilimlerin yetkili sesi de bu durumun başlıca nedenidir, ama bu yanıtın başka bir yanını, başka insanları öldürmenin güçlüğüne inanma isteğimiz oluşturur.

25) Örneğin, bkz. Yarbay W. L. Raws, "Discipline and Moral", *The Australian Military Journal*, v (Nisan 1914), s. 274.

26) Bunun neden olduğu sorunların tartışması için bkz. Jack W. Dunlap, "Psychologists and the Cold War", *The American Psychologist*, 10 (1955), ss. 108-9 ve Binbaşı J. K. Leggett, "The Human Factor in Warfare", *Australian Army Journal*, 183 (1964), s. 24.

27) Açıklama için bkz. Komutan Jack W. Dunlap, "The Sensitive Adjusment of Men to Machines", *The Army Combat Forces Journal*, 5.3 (1954), s. 2; Yarbay A. Green, "Revolution in the Military Profession", *Australian Army Journal*, 61 (Haziran 1954), ss. 6-7; Werner S. Landecker, "Sociological Research and the Defense Program", *Sociology and Social Research*, xxvi. 2 (Kasım-Aralık 1941), ss. 103-4; Binbaşı J. O. Langtry, "Tactical Implications of the Human Factors in Warfare", *Australian Army Journal*, 107 (Nisan 1958), s. 6; Tümgeneral S. F. Legge, "Soldier, Scientist or Socialite", *Australian Army Journal*, 65 (Ekim 1954), s. 6; Onbaşı J. K. Leggett, "The Human Factor in Warfare", *Australian Army Journal*, 183 (Ağustos 1964), s. 24; General Matthew B. Ridgway, "Man – The Vital Weapon", *Australian Army Journal*, 79, (Aralık 1955), s. 17; Erwin O. Smigel, "The Place of Sociology in the Army", *Sociology and Social Research*, xxvi. 6 (Temmuz – Ağustos 1942), s. 503.

28) Albay S. L. A. Marshall, *Men Against Fire. The Problem of Battle Command in Future War* (New York, 1947), ss. 44-8.

29) Korgeneral L. E. Kiggell, *Training of Divisions for Offensive Action*, (Londra, 1916), s. 2.

30) Bu tahmin, Temmuz ve Ağustos 1945'te komisyonlar için eğitime kabul edilen 1.218 aday üzerinde yapılan incelemeye dayandırılmıştı. Yarbay J. H. A. Sparrow (derleyen), *Morale* (Londra, 1949), s. 22.

31) Dahası, bütün insanların eğitimsel nitelikleri iyileştikçe bu duruma daha çok

rastlanıyordu. Örneğin, Birinci Dünya Savaşı'nda, beyaz Amerikalı askerlerin yüzde 9'u lise ya da üniversite mezunuyken, bu oran İkinci Dünya Savaşı'nda yüzde 41'di: Samuel A. Stouffer vd., *The American Soldier: Adjustment During the Army Life Volume I* (Princeton, 1949), s. 58.

32) G. A. Brett, "Recollections", s. 46, IWM.

33)N. L. Macky, "Weapon and Target", *The Army Quarterly*, xxxiii (Ocak 1937), s. 313.

34) K. Garry, "Letter to Mother from France", January 1916, s. 25, IWM.

35) Bkz. 5.Bölüm.

36) Mareşal Earl Wavell, "The Good Soldier", *The Good Soldier* (Londra, 1948), s. 43, ilk yayınlanışı *Sunday Times*, 19 Ağustos 1945.

37) Birkaç örnek için, bkz. Christian G. Appy, *Working – Class War. American Cobat Soldiers and Vietnam* (Chapel Hill, 1993), s. 98; George Baker, röportaj Glen D. Edwards, *Vietnam. The War Within* (Salisbury, South Australia, 1992), s. 45; Philip Caputo, *A Rumor Of War* (Londra, 1977), ss. 8-10; R. Wayne Eisenhart, "You Can't Hack It Little Girl: A Discussion of the Covert Psychological Agenda of Modern Combat Training", *Journal of Social Issues*, 31.4 (1975), ss. 13-23; J. T. Hansen, A. Susan Owen ve Michael Patrick Madden, *Parallels. The Soldiers Knowledge and the Oral History of Contemporary Warfare* (New York, 1992), ss. 44-5.

38) En iyi anlatımlar için bkz. Peter G. Bourne, "Some Observations on the Psychosocial Phenomena Seen in Basic Training", *Psychiatry*, 30.2 (Mayıs 1967), ss. 187-96; Donald Duncan, *The New Legions* (Londra, 1967), ss. 97-8; Arthur J. Vidich ve Maurice R. Stein, "The Dissolved Identity in Military Life", Stein, Vidich ve David Manning White (editörler), *Identity and Anxiety. Survival of the Person in Mass Society* (Glencoe, Illinois, 1960), ss. 493-506.

39) Nitelik açısından son derece benzer (ama yoğunluk açısından hiç benzer olmayan) anlatımlar için bkz. Mika Haritos-Fatouros, "The Official Torturer: A Learning Model for Obedience to the Authority of Violence", *Journal of Applied Social Psychology*, 18.13 (1988), ss. 107-20 ve Ervin Staub, "The Psychdldg and Culture of Tortune and Torturers", Peter Suedfeld (ed.), *Psychology and Torture* (New York, 1990), ss. 49-76.

40) Teğmen William L. Calley, *Body Count*(Londra,1971) ,s.27.

41) Stephen Graham, *A Private in the Guards* (Londra, 1919), ss. 25 ve 58.

42) "Allied Land Forces in S. W. Pacific Area Training Ideas – No. 5", 1943, s. 2, AWM.

43) Yarbay H. F. Wood, "The Case of the Fainting Soldier", *Canadian Army Journal*, xii (Ekim, 1958), s. 31. Wood Kara Gücü Kurul Başkanlığı'nda, Kara Gücü Karargahında Ottawa'da çalışmıştı. "Birinci Dünya Savaşı'nda sertleştirme eğitimi" sırasında görülen bu oluşumun anlatımı için bkz. A. J. Turner, "Zero Hour", ss. 5-6, IWM.

44) Michael Rosenfield, röportaj Gerald R. Gioglio, *Days of Decision. An Oral History of Conscientious Objectors in the Military During the Vietnam War* (Trenton, New Jersey, 1989), s. 82. Bkz. Dennis Kitchin'ın anlatımı, *War in Aquarius. Memoirs of an American Infantryman in Action Along the Cambodian Border During the Vietnam War* (Jefferson, North Carolina, 1994), ss. 15-16.

45) Mark Gerzon, "The Soldier", Reese Williams (ed.), *Unwinding the Vietnam War. From War into Peace* (Seattle, 1987), s. 145 ve Montgomery of Alamein, *Morale in Battle: Analysis* (yer belirsiz, 30 Nisan 1946), 15.

46) Philip Caputo, *A Rumor of War* (Londra, 1977), s. 10.

47) Kuramları için bkz. John Dollard, Leonard W. Doob, Neal E. Miller, O. H. Mowrer ve Robert R. Sears, *Frustration and Aggression* (New Haven, Connecticut, 1939) ve Neal E. Miller, "The Frustration-Aggression Hypothesis", *Psychological Review*, 48 (1941), ss. 337-42. Bkz. Leonard Berkowitz, "The Frustration – Aggression Hypothesis Revisited", Berkowitz (ed.), *Roots of Aggression* (New York, 1969); Leonard Berkowitz, "Situational Influences on Aggression", Jo Groebel ve Robert A. Hinde (editörler), *Aggression and War. Their Biological and Social Basis* (Cambridge, 1989), ss. 91-100; Mark A. May, *A Social Psychology of War and Peace* (New Haven, 1943); Neal E. Miller ve Richard Bugelski, "Minor Studies in Aggession: II. The Influence of Frustrations Imposed by the In-Group on Attitudes Expressed Toward Out-Groups", *The Journal of Psychology*, 25 (1948); P. M. Turquet, "Aggression in Nature and Society (II)", *British Journal of Medical Psychology*, xxii. 3 (1949), ss. 157 ve 160.

48) Sonuncusuna örnek için bkz. ruh hekimi Dr. Alvin F. Poussaint'in yorumladığı ruhçözümlemeci görüşleri, alıntı David Llorens, "Why Negroes Re-enlist", *Ebony*, 23 Ağustos 1968, s. 88.

49) Örneğin, bkz. Yarbay C. W. T. Kyngdon, "The AMF Gold Medal Prize Essay, 1948-49", *Australian Army Journal*, 10 (Aralık-Ocak 1949-50), ss. 6-22.

50) A. Kardiner, "Forensic Issues in the Neuroses of War", *The American Journal of Psychiatry*, 99 (1942-43), s. 659. Bkz. Yarbay C. D. Daly, "A Psychological Analysis of Military Morale", *The Army Quarterly*, xxxii (Nisan 1936), s. 71 ve Profesör F. G. Bartlett, "Psychological Questions Relating to AA Personnel", 1942, PRO WO222/66.

51) Betimlemeler için bkz. *Time*, 14 Temmuz 1967, s. 16; Paul R. Bleda ve Robert H. Sulzen, "The Effects of Simulated Infantry Combat Training on Motivation and Satisfaction", *Armed Forces and Society*, 6.2 (kış 1980), ss. 202-14; Yüzbaşı D. Collins, "Quick Kill", *Infantry. The Magazine of the Royal Australian Infantry Corps* (Ocak 1969), yer belirsiz; Thomas D. Scott, "Tactical Training for Ground Combat Forces", *Armed Forces and Society*, 6.2 (winter 1980), ss. 215-31; U. S. Army, *Principles of Quick Kill. Training Text 23-71-1* (Fort Benning, Georgia, Mayıs 1967), "Quick Kill'de kullanılan teknikler Birinci Dünya Savaşı sırasında bilinmez değildi; bkz. Sydney W. D. Lockwood, "First World War Memories 1914-1918), s. 100, IWM.

52) "Home Forces. Training Address by the Commander-in-Chief, Home Forces (General Franklyn) to Commanders of Training Units", 7 Aralık 1944, s. 3, in PRO WO199/840; Yarbay A. A. James, "Emotional Adjusment and Morale in War", *Canadian Army Journal*,2.5-8 (Ağustos-Eylül 1948 ve Ekim-Kasım 1948), ss. 28-31 ve 24-5; Albay William Line, "Morale and Leadership", *Canadian Army Journal*, 6.1 (Nisan 1952), ss. 46-7; Tümgeneral Milija Stanishich, "Command Initiative", *Canadian Army Journal*, xiv. 2 (ilkbahar 1960), s. 81.

53) Dixon Wecter, *When Johnny Comes Marching Home* (Cambridge, Massachusetts, 1944), s. 482. Olayların iç yüzünü kavrayan bir tarih örneği için bkz. S. P. Mackenzie, "Morale and the Cause: The Campaign to Shape the Outlook of Soldiers in

the British Expeditionary Force, 1914-1918", *Canadian Journal of History*, 25 (1990), ss. 215-32.

54) Dixon Wecter, *When Johnny Comes Marching Home* (Cambridge, Massachusetts, 1944), s. 482.

55) Leonard R. Sillman, "Morale", *War Medicine*, 3.5 (Mayıs 1943), ss. 498-502. Bkz. Yüzbaşı Martin Stein'in benzer görüşü, "Neurosis and Group Motivation", *The Bulletin of the U. S. Army Medical Department*, vii. 3 (Mart 1947), ss. 320-1.

56) Charles Moskos, *The American Enlisted Man* (New York, 1970), s. 147. Bkz. Roger W. Little, "Buddy Relations and Combat Performance", Morris Janowitz (ed.), *The New Military. Changing Patterns of Organization* (New York, 1964), ss. 204-5.

57) Albay S. L. A. Marshall, *Men Against Fire. The Problem of the Battle Command in Future War* (New York, 1947), s. 78. Bkz. Binbaşı H. H. Garner, "Psychiatric Casualties in Combat", *War Medicine*, 8.5 (1945), s. 345; Samuel P. Huntington, *The Soldier and the State* (New York, 1967), s. 389; Alfred O. Ludwing, "Neuroses Occuring in Soldiers After Prolonged Combat Exposure", *Bulletin of the Menninger Clinic*, II. I (Ocak 1947), ss. 18-21; Samuel A. Stouffer vd., *The American Soldier: Adjustment During Army Life. Volume I* (Princeton, 1949): s. 437; Samuel A. Stouffer vd., *The American Soldier: Combat and Its Aftermath. Volume II* (Princeton, 1949), s. 150.

58) Korku çoğunlukla bir virüs olarak tanımlanırdı: Örneğin, bkz. Binbaşı W. E. Garber, "Every Rifleman Must be an Aggressive Fighter", *Canadian Army Journal*, 6.6 (Ocak 1953), ss. 22-3 ve Albert J. Glass, "Preventative Psychiatry in the Combat Zone", *United States Forces Medical Journal*, iv. 1 (1953), ss. 684-5.

59) George Baker, röportaj Glen D. Edwards, *Vietnam. The War Within* (Salisbury, South Australia, 1992), s. 45.

60) Albay S. L. A. Marshall, *Men Against Fire. The Problem of Battle Command in Future War* (New York, 1947), ss. 40 ve 60.

61) Brian Holden Reid, *J. F. C. Fuller: Military Thinker* (Londra, 1987), s,1.

62) Binbaşı J.F.C. Fuller, *Training Soldiers for War* (Londra, 1914), ss. 7-9, 11, 16, 29, 103-6 ve 111-17

63) Albay S. L. A. Marshall, *Men Against Fire. The Problem of Battle Command in the Future War* (New York, 1947), ss. 36, 40-2, 64-6, 71-2 ve 75-6.

64) Betimlemeler için bkz. Dennis Kitchin, *War in Aquarius. Memoir of an American Infantryman in Action Along the Cambodian Border During the Vietnam War* (Jefferson, North Carolina, 1994), s. 20; "Realism in Training", *The Times*, 27 Nisan 1942, s. 2; C. J. Twine, *Bayonet Battle Training. A Realistic and Practical Series of Exercises on the Use of the Training Stick and Dummy* (Aldershot, 1942), ss. 38-44; Bell I. Wiley, "The Building and Training of Infantry Divisions" ve William R. Keasy, "The Training of Enlisted Replacements", Robert L. Palmer, Bell I. Wiley ve William R. Keasy (editörler), *United States Army in World War II. The Army Ground Forces. The Procurement and Training of Groud Combat Troops* (Washington, DC, 1948), ss. 387-9 ve 448-51; "War Cabinet Agendum. Report from G. O. C., A. I. F. (Middle East)", 1942, s. 3, AWM. Askeri güçlerin öbür bölümlerinde de daha gerçekçi bir eğitim benimsenmişti. Hava gücünden bir örnek için bkz.U. S. Headquarters Army Air Force Training Division, *An Appraisal of Wartime Training of Individual Specialists in Army Air Forces* (Washington, DC, 1946), s. 38.

65) Christian G. Appy, *Working-Class War. American Combat Soldiers and Vietnam* (Chapel Hill, 1993), ss. 114-15 ve Bell I. Wiley, "The Building and Training of Infantry Divisions", Robert R. Palmer, Wiley ve William R. Keasy (editörler), *United States Army in World War II. The Army Ground Forces. The Procurement and Training of Ground Combat Troops.* (Washington, DC, 1948), ss. 448-9 ve 451.

66) "Training in Battle Conditions", Seconds World War, s. 1, AWM 54, 937/1/8. Bkz. Ruth Danenhower Wilson, *Jim Crow Joins Up. A Study of Negroes in the Armed Forces of the United States* (New York, 1945), s. 28.

67) Alıntı, "Training in Battle Conditions'dan, İkinci Dünya Savaşı, s. 1, AWM 54, 937/1/8. Bkz. Yarbay Brittan'a mektup, "G" Training, Home Forces, Binbaşı A. I. M. Wilson'dan, War Office, 5 Mayıs 1942 ve "Psychological Aspects of Training", 4 Haziran 1942, her ikisi de PRO WO199/799'da.

68) Lance Kent, "Autobiography", ss. 167-8, AWM.

69) Samuel A. Stouffer vd., *The American Soldier: Combat and Its Aftermath. Volume II* (Princeton, 1949), ss. 228-9 ve 231. Bkz. Yarbay K. E. Lindeman, "The Psychology of Fear", *Canadian Army Journal*, xvi. 5 (Ocak 1960), s. 95.

70) R. G. Allanson-Winn ve C. Phillips-Wolley, *Broadsword and Singlestick* (Londra, 1890), s. 87. Bkz. W. W. Greener, *Sharpshooting for Sport and War* (Londra, 1900), s. 19.

71) Fred Cederberg, *The Long Road Home. The Authobiography of a Canadian Soldier in Italy in World War Two* (Toronto, 1985), s. 146.

72) Percy Raymond Hall, "Recollections", 1985, s. 24, IWM. Bkz. Tümgeneral J. F. C. Fuller, "*Lectures on F. S. R. II* (Londra, 1931), ss. 14-15; Albay Sir John MacDonald, "The Knife in Trench Warfare", *Journal of the Royal United Service Institution*, lxii (1917), ss. 65-6; A. J. Turner, "Zero Hour", s. 53, IWM; Spenser Wilkinson, *First Lessons in War* (Londra, 1914), s. 64; R. J. Wilkinson-Lathan, *British Military Bayonets from 1700 to 1945* (Londra, 1967), ss. 65-6.

73) "Memorandum on Trench to Trench Attacks" 31 Ekim 1916, s. 11, PRO WO158/344.

74) *The Bayonet (Bayonet Fighting)* (Aldershot, 1940), ss. 1-2; Elbridge Colby, *The Profession of Arms* (New York, 1924), ss. 94-5; "Lewis Gunner", *Tactical Handling of Lewis Guns with Notes on Instructions, Etc.* (Londra, 1918), s. 32; "Memorandum on Trench to Trench Attacks", 31 Ekim 1916, s. 11, PRO WO158/344; "XYZ", *A General's Letters to his Son on Minor Tactics* (Londra, 1918), s. 17. Atom savaşında bile göğüs göğüse süngülü dövüş yapılacağı sık sık iddia edilirdi: bkz. Binbaşı J. T. Ashenhurst, "Barbs, Bullets and Bayonets", *Canadian Army Journal*, 4.5 (Ekim 1950), s. 42; P. J. Dawson, "Some Incidents in the Development of Armament for World War II", s. 10, IWM; A.N. Hardin, *The American Bayonet 1776-1964* (Philadelphia, 1964), s. vii; Dr (General) Lothar Rendulic, "The Change in Tactics Through Atomic Weapons", *Canadian Army Journal*, xi. I (Ocak 1957), s. 87; Tümgeneral E. Wanty, "The Offensive", *Canadian Army Review*, xii. 4 (Ekim 1958), s. 98.

75) War Office General Staff, *Bayonet Training 1916* (Londra, 1916), ss. 6-7 ve 20-1.

76) Yarbay G. E. Thornton ve Binbaşı H. de L. Walters, *Aids to Weapon Training. Some Ideas on Improvisation* (Aldershot, 1941), s. 17.

77) Hal Lawrence, *A Bloody War. One Man's Memories of the Canadian Navy, 1939-1945* (Toronto, 1979), s. 17.

78) Eric M. Bergerud, *Red Thunder, Tropic Lightning. The World of a Combat Division in Vietnam* (St Leonards, New South Wales, 1993), s. 95 and William Nagle, "Do You Remember When?", s. 3, AWM.

79) Hava Binbaşı R. A. Lindstone, *Bloody Bayonets. A Complete Guide to Bayonet Fighting* (Aldershot, 1942), s. vii.

80) Albay C. T. Dawkins, *Night Operations for Infantry* (Aldershot, 1916), ss. 14,25-7; Andrew Elliot, *Shooting to Kill. A Book Which May Save Your Life* (Londra, 1941), s. 52; "G.G.A.", "The Bayonet for Mounted Riflemen", *The Army Review*, v.1 (Temmuz 1913), s. 87.

81) Binbaşı O. G. Body, "Bush and Forest Fighting Against Modern Weapons", *The Army Quarterly*, viii (Temmuz 1924), s. 315 ve P. J. Dawson, "Some Incidents in the Development of Armaments for World War II", s. 10, IWM.

82) "G.G.A.", "The Bayonet for Mounted Riflemen", *The Army Review*, v. 1 (Temmuz 1913), s. 87. Burada tüfek ateşiyle karşılaştırma vardı.

83) Hava Binbaşı R. A. Lidstone, *Bloody Bayonets. A Complete Guide to Bayonet Fighting* (Aldershot, 1942), s. vii; "Progress Report on Infantry Weapon Developments", 19 Kasım 1952, s. 4, PRO WO32/15178; Spenser Wilkinson, *First Lessons in War* (Londra, 1914), s. 64-6.

84) War Office, *Platoon Training* (Londra, 1919), s. 4. Benzer görüşler için bkz. Binbaşı O. G. Body, "Bush and Forest Fighting Against Modern Weapons", *The Army Quarterly*, viii (Temmuz 1924), s. 319 ve Yüzbaşı J. P. Villies-Stuart, "The Bayonet", *The Army Review*, 1.2 (Ekim 1911), s. 311.

85) War Office, *Notes from the Front. Part III* (Londra, 1915), s. 10. Bkz. süngülü dövüş üzerine konferans, Alfred Downes, "Notes Taken at Southern Army School of Instruction, Brentwood. Course Commencing Oct. 16, 1916", sayfa numarası yok, Birmingham Kenti Arşivleri, özgün noklama ve yazım.

86) Alfred Downes, Lectures on Instruction: Bayonet Fighting", 16 Ekim 1916, Birmingham Kenti Arşivleri; "G.G.A.", "The Bayonet for Mounted Riflemen", *The Army Review*, v.1 (Temmuz 1913), ss. 85-6; Savaş Bakanlığı, *Instructions for the Training of Platoons for Offensive Action 1917* (Londra, 1917), ss. 11-12; Savaş Bakanlığı, *Notes for Young Officers* (Londra, 1917), s. 22.

87) J. F. C. Fuller, "The Foundations of the Science of War", *The Army Quarterly*, 1 (Ekim 1920- Ocak 1921), ss. 94-5.

88) Örneğin, bkz. Binbaşı M. D. S. Armour, *Total War Training for Home Guard Officers and N. C. O. S.* (Londra, 1942), s. 37 ve Hava Binbaşı R. A. Lidstone, *Bloody Bayonets. A Complete Guide to Bayonet Fighting* (Aldershot, 1942), ss. 1-2.

89) "G.G.A.", "The Bayonet for Mounted Riflemen", *The Army Review*, v.1 (Temmuz 1913), ss. 85-6; Home Guard. Instructions No. 58-1943. Miscellaneous Notes. Notes from Theatres of War", 1943, Takım Komutanlarına verilmek üzere, s. 7, PRO WO199/872B; Hava Binbaşı R. A. Lidstone, *Bloody Bayonets. A Complete Guide to Bayonet Fighting* (Aldershot, 1942), s. 2; Savaş Bakanlığı, *Home Guard Training 1952* (Londra, 1952), s. 37.

90) Andrew Elliot, *Shooting to Kill. A Book Which May Save Your Life* (Londra, 1941), s. 52.

91) "Home Forces. Training. Address by the Commander-in-Chief, Home Forces,

(General Franklyn) to Commanders of Training Units", 7 Aralık 1944, s. 20, PRO WO199/840.

92) Hava Binbaşı R. A. Lidstone, *Bloody Bayonets. A Complete Guide to Bayonet Fighting* (Aldershot, 1942), s. vii.

93) William E. Merritt, *Where the Rivers Ran Backwards* (Athens, 1989), s. 18.

94) "Courses in Psychology for the Students" Army Training Corps", *Psychological Bulletin*, 15 (1918), s. 130.

95) Örneğin, James E. Driskell ve Beckett Olmstead'in anlatımı, "Psychology and the Military Recent Applications and Trends", American Psychologist, 44.1 (Ocak 1989), ss. 43-54 bundan söz etmiyor. Önemli bir istisna Peter Watson'ın yapıtı *War on the Mind. The Military Uses and Abuses of Psychology* (Londra, 1978).

96) Bu bilgilerin askeri bağlamlardan sivil bağlamlara aktarımı için bkz. Joanna Bourke, *Dismembering the Male: Men's Bodies, Britain and the Great War* (Londra ve Chicago, 1996) and C. M. Louttit, "Psychology During the War and Afterwards", *Journal of Consulting Psychology*, viii. 1 (Ocak-Şubat, 1944), s. 1.

97) Özetler için bkz. James Burk, "Morris Janowitz and the Origins of Sociological Reserach on Armed Forces and Society", *Armed Forces and Society*, 19.2 (kış 1993), ss. 167-85; John Carson, "Army Alpha, Army Brass, and the Search for Army Intelligence", ISIS, 84.2 (Haziran 1993), ss. 278-309; Morris Janowitz, "Consequences of Social Sciences Research on the U. S. Military", *Armed Forces and Society*, 8.4 (yaz 1982), ss. 507-24.

98) E. F. M. Durbin and J. Bowlby, *Personal Aggressiveness and War* (Londra, 1939), s. v.

99) D. E. Rose, "Psychology and the Armed Forces", *Australian Journal of Psychology*, 10.1 (Haziran 1958), s. 43.

100) Bkz. Lawrence B. Radine, *The Taming of the Troops. Social Control in the United States Army* (Westport, Conn., 1977), s. 142.

101) A. S. Walker, *Australians in the War of 1939-1945 Series 5: Medical. Vol.I : Clinical Problems of the War* (Canberra, 1952), ss. 672 ve 705 ve Binbaşı J. W. Wishart, "Experiences as a Psychiatrist with BNAF & CMF – Jan 1943 to Jan 1944 with Special Reference to Work in Forward Areas", 23 Ocak 1944, s. 1, Tümgeneral Sir Ernest Cowell, "Papers", CMAC.

102) Örnek için, bkz. Sir James Grigg'in Sir Edward Bridges'e yazdığı mektup, 28 Ekim 1942, PRO WO32/11972?

103) Binbaşı R. M. C. Cubis, "An Academy of Military Art", *Australian Army Journal*, 162 (Kasım 1962), s. 40.

104) Korgeneral W. L. Raws, "Discipline and Moral", *The Australian Military Journal*, v. (Nisan 1914), 273-84.

105) Yüzbaşı Blair W. Sparks ve Tuğgeneral Oliver K. Niess, "Psychiatric Screening of Combat Pilots", *U. S. Armed Forces Medical Journal*, vii. 6 (Haziran 1956), ss. 811-12. Aksayan tahmin tekniklerine rağmen ruh hekimlerinin gerekli olduğunu ileri sürüyorlardı.

106) Bu Tugay Komutanı I. R. Campbell tarafından pişmanlıkla anılmıştı. "Should We Study Military History?", *Army Training Memorandum. Australian Military Forces*, 49 (Haziran-Temmuz 1947), ss. 49-51. Campbell, Avustralya Kara Gücü Komutanlığı Askeri Eğitim Başkanı'ydı.

107) Mareşal Earl Wavell, *The Good Soldier* (Londra, 1948), s. 103; 1932'de "Eğitim ve Harekât Tüzüğü'nde yapılan değişiklikler.

108) Yarbay C. D. Daly, "A Psychological Analysis of Military Morale", *The Army Quarterly*, xxxii (Nisan 1936), s. 60.

109) Mareşal Earl Wavell, The Good Soldier (Londra, 1948), ss. 103-4, 1933'te konferans, ve W. C. Westmoreland'in, Amerika Birleşik Devletleri Askeri Cerrahlar Birliği'nin yıllık 69. toplantısındaki konferansı, "Mental Health-An Aspect of Command", *Military Medicine* (Mart 1963), ss. 211-13. Bkz. Norman C. Meier, *Military Psychology* (New York, 1943), s. xix ve J. A. Shimeld, *Hints on Military Instruction. A Concise Presentation of Valuable Instructional Knowledge for the Military Officer, Warrant Officer and N. C. O.* (Sidney, 1941), s. 27.

110) Donald G. Marquis, "The Mobilization of Psychologists for War Service", *Psychological Bulletin*, 41(1944), s. 470, 1919'a gelindiğinde, ruhbilimci James R. Angell, Ulusal Araştırma Kurumu'nda, gökbilimci G. E. Hale'in yerine başkanlığa gelmişti ve başka bir ruh bilimci, Robert M. Yerkes (U. A. K."nin etkili bir Bölümü olan) Araştırma Bilgi Merkezi'nin başkanlığına getirilmişti.

111) Franz Samelson tarafından ileri sürülmüş, "World War I Intelligence Testing and the Development of Psychology", *Journal of the History of the Behavioral Sciences*, 133 (1977), s. 276.

112) Lewis M. Terman, "The Mental Test as a Psychological Method", *Psychological Review*, 31 (1924).

113) Horace B. English, "How Psychology Can Facilitate Military Training-A Concrete Example", *The Journal of Applied Psychology*, xxvi (1942), ss. 3-7.

114) N. A. B. Wilson, "Application of Psychology in the Defence Departments", C. A. Mace ve P. E. Vernon (editörler), *Current Trends in British Psychology* (Londra, 1953), s. 28.

115) John Rawlings Rees, *The Shaping of Psychiatry by War* (Londra, 1945), s. 82; Komutan Leon J. Saul, Komutan Howard Rome ve Edwin Leuser, "Desensitization of Combat Fatigue Patients", *The American Journal of Psychiatry*, 102 (1945-46), ss. 476-78; Peter Watson, *War on the Mind. The Military Uses and Abuses of Psychology* (Londra, 1978), s. 38.

116) C. W. Valentine, *The Human Factor in the Army. Some Applications of Psychology to Training, Selection, Morale and Discipline* (Aldershot, 1943), s. 27-38.

117) Walter V. Bingham, "Psychological Services in the United States Army", *The Journal of Consulting Psychology*, 5.5 (Eylül-Ekim 1941), s. 221.

118) John Rawling Rees, *The Shaping of Psychiatry by War* (Londra, 1945), ss. 79-80; C. W. Valentine, *Principles of Army Instructruction With Special Reference to Elementary Weapon Training* (Aldershot, 1942), s. 13; Deal Wofle, "Military Training and the Useful Parts of Learning Theory", *Journal of Consulting Psychology*, x (1946), ss. 73-5.

119) Yarbay J. W. Gibb, *Training in the Army* (Londra, tarih yok (İkinci Dünya Savaşı'nın sonu)), s. 23.

120) Bir tartışma için bkz. Kara Gücü Tıbbi Hizmetler Genel Müdürü'nün tutanakları, PRO WO32/1197 ve Albay B. Ungerson, *Personnel Selection* (Londra, 1953), s. 1. 1914-18 Savaşı'nda personel seçimi nispeten önemsizdi, çünkü karmaşık bir düzeni yönetecek meslek sahibi seçkinler zümresi yoktu ve (1916'da orduya celp-

le asker alma yöntemi uygulanmaya başlayana kadar) gönüllüler kendi kıtalarını seçebiliyorlardı ve (düşünüldüğü gibi) kendilerinin güçlü ve zayıf yönlerine karşı duyarlıydılar. Eleme işlemleri genellikle başarısız bulunuyordu. Ordu, adamları, zihinsel ve duygusal nedenler yüzünden, Birinci Dünya Savaşı'ndakinden yedi kat daha hızlı olarak geri çevirmesine rağmen, bu nedenlerle ayrılmalar Birinci Dünya Savaşı'ndakinden beş kat daha çoktu.

121) Bkz. Hamilton Cravens'in tartıştığı görüşler, *The Triumph of Evolution. American Scientists and Heredity-Environment Controversy 1900-1941* (Pennsylvania, 1978), ss. 76-8. Bkz. Harry Campbell, "The Biological Aspects of Warfare-1", *The Lancet*, 15 Eylül 1917, ss. 433-5 (bkz.ikinci ve üçüncü bölümler, 22 Eylül 1917, ss. 469-71 ve 29 Eylül 1917, ss. 505-8); Walter B. Cannon, *Bodily Changes in Pain, Hunger, Fear and Rage. An Account of Recent Researches into the Function of Emotional Excitement*, ikinci basım, ilk basım 1915 (New York, 1929), s. 379; William James, *Principles of Psychology*, vol.2 (1910); William MacDougall, *An Introduction to Social Psychology* (Londra, 1908); Clyde B. Moore, "Some Psychology Aspects of War", *The Pedagogical Seminary. A Quarterly*, xxiii (1916), ss. 367-86; J. Howard Moore, *Savage Survivals* (Londra, 1916), ss. 137-46; Lloyd Morgan, *Habit and Instinct* (1896); William A. White, *Thoughts of a Psychiatrist on the War and After* (New York, 1919), s. 65.

122) Muhterem Peder Stopford A. Brooke, *A Discourse on War*, ilk basım 1905 (Londra, 1916), s. 1.

123) William James, "The Moral Equivalent of War", ilk basım 1910, *"The Moral Equivalent of War" and Other Essays and Selections from "Some Problems of Philosophy"* , yay.haz. John K. Roth (New York, 1971), s. 5.

124) Gustave LeBon, *Psychologie des foules* (1985) ve Wilfred Trotter, *Instincts of the Herd in Peace and War* (Londra, 1916), Bkz. Charles Bird, "From Home to the Charge: A Psychological Study of the Soldier", *The American Journal of Psychology*, xxviii. 3 (Temmuz 1917), ss. 331-3 ve 341-2; Sir Martin Conway, *The Crowd in Peace and War* (Londra, 1915), ss. 305-6; LeRoy Eltinge, *Psychology of War* (Londra, 1918); G. Stanley Hall, *Morale. The Supreme Standart of Life and Conduct* (New York, 1920), ss. 116-17; W. N. Maxwell, *A Psychological Retrospect of the Great War* (Londra, 1923), ss. 46 ve 57-8; Profesör George Gilbert Aime Murray, *Herd Instinct: For Good and Evil* (Londra, 1940), ss. 13-14.

125) G. Stanley Hall, *Morale. The Supreme Standard of Life and Conduct* (New York, 1920), ss. 36-7. Bkz. Binbaşı C. Battye, "Infantry Training", *Commonwealth Military Journal*, 4 (Ekim, 1913), ss. 679-84.

126) L. L. Bernard, "Are There Any Instincts?", *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 14 (1920), ss. 307-11; L. L. Bernard, *Instinct: A Study in Social Psychology* (New York, 1924); L. L. Bernard, "The Misuse of Instinct in the Social Sciences", *Psychological Review*, 28 (1921), ss. 96-118; Ellsworth Faris, "Are Instincts Data Or. Hypotheses?", *American Journal of Sociology*, 27 (1921-2), ss. 184-96; R. E. Money-Kyrle, "The Development of War. A Psychological Approach", *British Journal of Medical Psychology*, xvi. 3 (1937); W. J. Perry, *War and Civilisation* (Manchester, 1918); Franz Alexander, "Aggressiveness-Individual and Collective", *The March of Medicine. The New York Academy of Medicine. Lectures to the Laity 1943* (New York, 1943), ss. 83-99; Knight Dunlan, "The Cause and Prevention of War", *The Journal*

of Abnormal and Social Psychology, 35.4 (Ekim 1940); Mark A. May, *A Social Psychology of War and Peace* (New Haven, Connecticut, 1943); T. H. Pear, *Are There Human Instincts?* (Manchester, 1943); ve *The British Journal of Educational Psychology*'e katkıda bulunanlar, Kasım 1941, Şubat, Haziran ve Kasım 1942 ve Şubat 1943 tarihli sayılar.

127) Yüzbaşı P. P. Manzie, "Philosophy, Psychology and the Army", *Australian Army Journal*, 188 (Ocak 1965), ss. 38-9.

128) Yüzbaşı G. M. Orr, "Some Moral Factors in War", *The Commonwealth Military Journal*, 1 (Mayıs 1911), s. 197 ve Binbaşı C. B. B. White, "The Study of War", *The Commonwealth Military Journal*, 1 (Temmuz 1911), s. 284. Adamlarını kişiliğinin gücü ile "sürükleyen" ve onların ateşi sürdürmelerini sağlayan önderin romanlardaki anlatımı için bkz. Willa Cather, *One of Ours* (New York, 1922), s. 452.

129) En iyi tartışma için bkz. Jon Balkind, "A Critique of Military Sociology: Lessons from Vietnam", *Journal of Strategic Studies*, 1.3 (Aralık 1978), ss. 241-2 ve Anthony Kellett, "Combat Motivation", Gregory Belenky (ed.), *Comtemporary Studies in Combat Psychiatry* (New York, 1987), s. 211.

130) Arthur L. Hessin, "Neuropsychiatry in Airborne Division", Korgeneral Hal B. Jennings (ed.), *Neuropsychiatry in World War II. Volume II. Overseas Theatres* (Washington, DC, 1973), s. 397, 1951 tarihli bir rapordan alıntı? Bkz. Roger W. Little, "Buddy Relations and Combat Performance", Morris Janowitz (ed.), *The New Military. Changing Patterns of Organization* (New York, 1964), ss. 218-19; Earle Silber, "Adjustment to the Army. The Soldiers" Identification with the Group", *U. S. Armed Forces Medical Journal*, v. 9 (Eylül 1945), s. 1344; ve (Little'ın öfkeyle çürütülmesi için) bkz.Albay George I. Forsythe ve Yarbay Harold H. Dunwood'un editöre yazdıkları mektup, "Solidarity and the Mass Army", *The Army Combat Forces Journal* 5.9 (Nisan 1955), ss. 5-6.

131) Yüzbaşı Herbert X. Spiegel, "Psychiatric Observations in the Tunisian Campaign", *American Journal of Orthopsychiatry*, xvi (1944), s. 312 ve "Psychiatry in AN Infantry Battalion in North Africa", Korgeneral Hal B. Jennings (ed.), *Neuropsychiatry in World War II. Volume II. Overseas Theatres* (Washington, DC, 1973), s. 122. Bkz. 5. bölüm, "Sevgi ve Nefret".

132) Binbaşı J. O. Langtry, "Tactical Implications of the Human Factors in Warfare", *Australian Army Journal*, 107 (Nisan, 1958), s. 16. Binbaşı, çarpışma sırasında, alçak rütbeli komutanların sürekli olarak harekât saflarında sürünerek adamlarına seslenmelerini gerektiren Standart Harekât Uygulamaları'nın yerine getirilmesini onaylıyordu.

133) Albay Albert J. Glass, "Preventive Psychiatry in the Combat Zone", U. S. Armed Forces Medical Journal, iv1 (1953), s. 689.

134) John Broadus Watson, *Behaviour: An Introduction to Comparative Psychology* (New York, 1914) ve *Behaviourism* (New York, 1925), Bkz. M. F. Ashley Montagu, "Introduction", kendi editörlüğünü yaptığı *Man and Aggression* (New York, 1968), ss. xi-xiii; J. P. Scott, "Biology and Human Aggression", *American Journal of Orthopsychiatry*, 40.4 (Temmuz 1970), s. 570; J. P. Scott, "Biology and the Control of Violence", *International Journal of Group Tensions*, 3.3-4 (1973), s. 7; J. P. Scott, "Biological Basis of Human Warfare: An Interdisciplinary Problem", Muzafer Sherif ve Ca-

rolyn W. Sherif (editörler), *Interdisciplinary Relationships in the Social Sciences* (Chicago 1969), s. 131.

135) Ayrıntılı anlatım için bkz. Lawrence B. Radine, *The Taming of the Troops. Social Control in the United States Army* (Westport, Connecticut, 1977), ss. 130-2.

136) Binbaşı Jules V. Coleman, "The Group Factor in Military Psychiatry" *American Journal of Orthopsychiatry*, xvi (1946), ss. 222 ve 224-25.

137) Bkz. Harry Trosman ve I. Hyman Weiland, "Application of Psychodynamic Principles to Psychotherapy in Military Service", *U. S. Armed Forces Medical Journal*, viii. 9 (Eylül 1957), ss. 1359-60.

138) Örneğin, bkz. Harry Trosman ve I. HymanWeiland, " Application of Psychodynamic Principles to Psychotherapy in Millitary Service", *U.S. Armed Forces Medical Journal*, viii. 9 (9 Eylül 1957), ss. 1359-60

139) John T. MacCurdy, *The Structure of Morale* (Cambridge, 1943), s. 45.

140) Kullanılan kimi tekniklerin anlatımı için bkz. Joanna Bourke, *Dismembering the Male: Men's Bodies, Britain, and the Great War* (Londra ve Chicago, 1996). Başka örnekler için bkz. "Memorandum of Layforce: July 1940-July 1941", Evelyn Waugh, *The Diaries of Evelyn Waugh* (Londra, 1976), s. 518; War Diaries of the Australian Directorate of Psychology, "Discussion with DDGMP-Tasmania re. Psychological Selection for Military Service", 26 Haziran 1945, AWM52 33/1/1; R. M. Yorkes ve C. S. Yoakum, *Army Mental Tests* (New York, 1920), s. 10.

4 Bir Kahramanın Anatomisi

1) Lily Doyle, "O'Leary, V. C.", Doyle, *Bound in Khaki* (Londra, 1916), ss. 23-4.

2) Başçavuş Roy Benavidez ile John R. Craig, *Medal of Honor. A Vietnam Warrior's Story* (Washington, DC, 1995), ss. 6, 9, 19, 21, 31, 74, 78-9, 85, 100, 139-49 ve 159-72.

3) Kahramanlık efsaneleri ile ilgili tartışmalar için bkz. Robert A. Segal (ed.), *In Quest of the Hero* (Princeton, 1990).

4) Harold R. Peat, *Private Peat* (Indianapolis, 1917), s. 104.

5) G. R. Pederdy, "Moustaches", *Journal of Mental Science*, 107. 446 (Ocak 1961), ss. 40-7.

6) W. G. Burchett, *Wingate's Phantom Army* (Bombay, 1944), s. 36 ve Jack L. Mahan ve George A. Clum, "Longitudinal Prediction of Marine Combat Effectiveness", *The Journal of Social Psychology*, 83 (1971), ss. 45-54.

7) Dr. Flanders Dunbar, "Medical Aspects of Accidents and Mistakes in the Industrial Army and in the Armed Forces", *War Medicine*, 4.2 (Ağustos 1943), ss. 161-75 ve Hilary St. George Saunders, *The Green Berets. The Story of the Commandos 1940-1945* (Londra, 1949), s. 39.

8) W. G. Burchett, *Wingate's Phantom Army* (Bombay, 1944), s. 36. Bkz. Albay John Howard McEniry, *A Marine Dive-Bomber Pilot at Guadalcanal* (Tuscaloosa, Alabama, 1987), s. 89. Bu düşünce, Samuel A. Stouffer'ın evli erkeklerin evli olmayanlardan daha iyi çarpışma askeri olduklarını gösteren araştırmasına aykırı düşmektedir. Strouffer vd., *The American Soldier: Combat and its Aftermath. Volume II* (Princeton, 1949), s. 35.

9) Binbaşı David Fallon, *The Big Fight (Gallipoli to the Somme)* (Londra, 1918), ss. 81-2.

10) Roy R. Grinker ve John P. Spiegel, *Men Under Stress* (Londra, 1945), ss. 41-2.

11) R. W. Thompson, *Men Under Fire* (Londra, 1946), s. 126. Bkz. Yüzbaşı Charles K. McKerrow, "Diaries and Letters", 11 Kasım 1915 tarihli mektup, IWM.

12) 4 Temmuz 1936 tarihli *The Morning Adviser*'dan kesilmiş haberler, PRO PINI5/2503. İngilizce, felsefe ve sosyal bilimler öğrencilerinin emirleri daha sık sorgulayabilecekleri ve nükleer silahları kullanmaya daha az yatkın olmaları Peter Karsten tarafından, askeriyede bunlara gerek duyulduğunu savunmak için kullanılmıştı: Karsten, ""Professional" and "Citizen" Officers: A Comparison of Service Academy and ROTC Officer Candidates", Charles C. Moskos (ed.), *Public Opinion and Military Establishment* (Beverly Hills, 1971), s. 55.

13) Yarbay Matheson (AIF), "Notes on Jungle Combat", 28 Şubat 1943, s. 11, AWM. Bkz.Henry Dearchs, röportaj Eric Bergerud, *Touch with Fire. The Land War in the South Pacific* (New York, 1996), s. 219.

14) Albay Laycock, "Commando Training in the Middle East ", 1942, AWM.

15) Robert William MacKenna, *Through a Tent Door*, ilk basım 1919 (Londra, 1930), ss. 65-6 ve Philip Caputo, *A Rumor of War* (Londra, 1977), s. 85.

16) Norris F. Hall, "Science in War", Hall, Zechariah Chafee, Jr. ve Manley O. Hudson (editörler), *The Next War* (Cambridge, 1925), s. 26.

17) Mareşal Earl Wavell, "The Good Soldier", *Sunday Times*, 19 Ağustos 1945, bir örneği kendi kitabında yayınladı, *The Good Soldier* (Londra, 1948), s. 43.

18) Firstbrook ve Grosvenor Clarke, "Letters", Firstbrook Clarke'ın mektupları, 12 Haziran 1917, Liddle Koleksiyonu.

19) Sir Sydney Frank Markham, "Papers", annesinden mektup, 10 Mart 1917, IWM.

20) Robert William MacKenna, *Through a Tent Door*, ilk basım 1919 (Londra, 1930), ss. 64-5.

21) Bir tartışma için bkz. Joanna Bourke, *Dismembering the Male: Men's Bodies, Britain, and the Great War* (Londra ve Chicago, 1996), ss. 172-3.

22) Charles Bird, "From Home to the Charge: A Psychological Study of the Soldier", *The American Journal of Psychology*, xxviii.3 (Temmuz 1917), ss. 323-4; J. M. A. Chaillou ve Leon MacAuliffe, *Morphologie medical; étude des quatre types humains* (Paris, 1912); G. Stanley Hall, "Practical Applications of Psychology as Developed by the War", *The Pedogogical Seminary. A Quarterly*, xxvi (1919), ss. 83-4. Bu tiplemeler serinkanlı, iyimser, huysuz, sinirli gibi eski ayrımların benzeridir.

23) Yarbay A. D. Carbery, "Some Medical Aspects of Recruiting for War", *Transactions of the Australian Medical Congress (British Medical Association, Second Session: Dunedin, February 3 to 10, 1927*, 12 Kasım 1927, s. 369.

24) Clark W. Heath, W. L. Woods, L. Brouha, C. C. Seltzer, ve A. V. Bock, "Personnel Selection: A Short Method for Selection of Combat Soldiers", *Annals of Internal Medicine*, 19 (1943), ss. 415-26. Bkz. Clark W. Heath, *What People Are. A Study of Normal Young Men* (Cambridge, Massachusetts, 1946).

25) Samuel A. Stouffer vd., *The American Soldier: Combat and its Aftermath. Volume II* (Princeton, 1949), ss. 34-5.

26) Yüzbaşı Martin Stein, "Neurosis and Group Motivation", *The Bulletin of the U. S. Army Medical Department*, vii. 3 (Mart 1947), s. 318.

27) Jeannie Basinger, *The World War II Combat Film. Anatomy of a Genre* (New York, 1986), ss. 36-7.

28) Yüzbaşı J. Fuller, *Hints on Training Territorial Infantry. From Recruit to Trained Soldier* (Londra, 1913), ss. 2-3.

29) Dr. H. W. Willis, "Footnote to Medical History...General Aspects. Shell Shock", madde 1, s. 6, Liddle Koleksiyonu.

30) John T. MacCurdy, *War Neuroses* (Cambridge, 1918), s. 129.

31) Teğmen Uzal Ent, röportaj Rudy Tomedi, *No Bugles, No Drums. An Oral History of the Korean War* (New York, 1993), s. 19; Mark Lane, *Conversations with Americans* (New York, 1970), s. 140; Al Santoli, *Everything We Had. An Oral History of the Vietnam War by Thirty-Three American Soldiers Who Fought It* (New York, 1981), ss. 201-2; Hilary St George Saunders, *The Green Beret. The Story of the Commandos 1940-1945* (Londra, 1949), s. 39; Samuel A. Stouffer, vd., *The American Soldier: Adjustment During the Army Life. Volume I* (Princeton, 1949), s. 329.

32) Binbaşı E. S. C. Ford, "Principles and Problems of Maintenance of Fighter-Bomber Pilots", *War Medicine*, 8.1 (Temmuz 1945), s. 30; Eli Ginzberg, John L. Herna, ve Sol W. Ginsburg, *Psychiatry and Military Manpower Policy. A Reappraisal of the Experience in World War II* (New York, 1953), s. 18; Albay Albert J. Glass ve Yarbay Calvin S. Drayer, "Italian Campaign (1 Marth 1944-2 May 1945), Psychiatry Established at Division Level", Korgeneral Hal B. Jennings (ed.), *Neuropsychiatry in World War II. Volume II: Overseas Theatres* (Washington, DC, 1973), s. 106; Roy R. Grinker ve John P. Spiegel, *Men Under Stress* (Londra, 1945), s. 12; Arthur L. Hessin, "Neuropsychiatry in Airborne Divisions", Korgeneral Hal B. Jennings (ed.), *Neuropsychiatry in World War II. Volume II. Overseas Theatres* (Washington, DC, 1973) ss. 396-7; William C. Porter, "Military Psychiatry and the Selective Services", *War Medicine*, 1.3 (Mayıs 1941), s. 370; Edward A. Strecker ve Kenneth E. Appel, *Psychiatry in Modern Warfare* (New York, 1945), s. 13.

33) Binbaşı Dallas Pratt ve Abraham Neustadter, "Combat Record of Psychoneurotic Patients", *The Bulletin of U. S. Army Medical Depatment*, vii.9 (Eylül 1947), ss. 809-11.

34) William C. Porter, "Military Psychiatry and Selective Services", War Medicine, 1.3 (Mayıs 1941), s. 370. Bkz. Albert J. Glass, Francis J. Ryan, Ardie Lubin, C. V. Ramana ve Anthony C. Tucker, "Psychiatric Predictions and Military Effectiveness. Part II", *U. S. Armed Forces Medical Journal*, vii. 11 (Kasım 1956), ss. 1581-82.

35) Zarar hanesine örnek için bkz. Binbaşı E. S. C. Ford, "Principles and Problems of Maintenance of Fighter-Bomber Pilots", *War Medicine*, 8.1 (Temmuz 1945), s. 30; Binbaşı Arthur O. Hecker, Asteğmen Marvin R. Plessett ve Asteğmen Philip C. Grana, "Psychiatry Problems in Military Service During the Training Period", *The American Journal of Psychiatry*, 99 (1942-43), ss. 38-9; William C. Porter, "Military Psychiatry and the Selective Services", *War Medicine*, 1.3 (Mayıs 1941), s. 370.

36) S. Kirson Weinberg, "The Combat Neuroses", *The American Journal of Sociology*, li. 5 (Mart 1946), s. 472.

37) Felix Deutsch, "Civilian War Neuroses and Their Treatment", *The Psychoanalytical Quarterly*, 13 (1944), ss. 302-3; Eli Ginzberg, John L. Herma ve Sol W. Ginsburg, *Psychiatry and Military Manpower Policy. A Reappraisal of the Experience in*

World War II (New York, 1953), s. 24; Blair W. Sparks ve Oliver K. Niess, "Psychiatric Screening of Combat Pilots", *U. S. Armed Forces Medical Journal*, vii. 6(Haziran 1956), s. 815.

38) Binbaşı Arthur O. Hecker, Asteğmen Marvin R. Plessett, ve Asteğmen Philip C. Grana, "Psychiatry Problems in Military Service During the Training Period", *The American Journal of Psychiatry*, 99 (1942-43), ss. 38-9.

39) Erkeklerin silahlı güçlerden ayrılmak için eşcinsellik yasağını özür olarak kullandıklarına yaygın biçimde inanılıyordu: Vietnam Savaşı'ndan bir örnek için bkz. Binbaşı Franklin Del Jones, "Experiences of a Division Psychiatrist in Vietnam", *Military Medicine*, 132.12 (Aralık 1967), s. 1003. Silahlı güçlerden kaçmak için bunu kullanan ya da kullanmayı düşünen adamlar için bkz. John H. Abbott ile röportaj, Studs Terkel, "*The Good War. An Oral History of World War Two* (Londra, 1958), s. 167.

40) Ernest Jones, "War and Individual Psychology", *The Sociological Review*, viii (1915), s. 177. Bkz. Pryns Charles Hopkins, *The Psychology of Social Movements. A Psycho-Analytic View of Society* (Londra, 1938), s. 119.

41) R. E. Money-Kryle, "The Development of War. A Psychological Approach", *British Journal of Medical Psychology, xvi.* 3 (1937), s. 235.

42) Charles Berg, "Clinical Notes on the Analysis of a War Neurosis", *British Journal of Medical Psychology*, xix. 2 (1942), s. 185. Bu Frederick H. Allen'ın da görüşüydü, "Homosexuality in Relation to the Problem of Human Difference", *The American Journal of Orthopsychiatry*, x (1940), ss. 129-35.

43) Ted Allenby ile röportaj, Studs Terkel, "*The Good War*". *An Oral History of World War Two* (Londra, 1985), ss. 179-81.

44) Charles Anderson, "On Certain Conscious and Unconscious Homosexual Responses to Warfare", *British Journal of Medical Psychology*, xx.2 (1945), ss. 162 ve 172.

45) Eli Ginzberg, John L. Herma ve Sol W. Ginsburg, *Psychiatry and Military Manpower Policy. A Reappraisal of the Experience in World War II* (New York, 1953), s. 19 ve Elizabeth Rosenberg, "A Clinical Contribution to the Psychopathology of the War Neuroses", *The International Journal of Psycho-Analysis*, xxiv (1943), ss. 32-41.

46) Charles Anderson, "On Certain Conscious and Unconscious Homosexual Responses to Warfare" *British Journal of Medical Psychology*, xx.2 (1945), ss. 163 ve 173-4.

47) David Hume, "Of National Character", (1741-2), *Essays: Moral, Political and Literary* (Oxford, 1963), s. 202.

48) Ernest Baker, *National Character and the Factors in Its Formation* (Londra, 1927), s. 140.

49) Michael MacDonagh, *The Irish on the Somme* (Londra, 1917), s. 57.

50) Michael MacDonagh, *The Irish on the Front* (Londra, 1916), s. 124.

51) "Some Principles of Psychological Warfare Policy", Mayıs 1944, s. 4, PRO WO241/3.

52) Örnek için bkz. Robert Graves, *Goodbye to All That*, ilk basım 1929 (Londra, 1977), s. 164.

53) H. G. L. Priday, *The War from Coconut Square. The Story of the Defence of the Island Bases of the South Pacific* (Wellington, Yeni Zelanda, 1945), ss. 46 ve 128-30.

54) Shelford Bidwell, *Modern Warfare: A Study of Men, Weapons and Theories* (Lond-

ra, 1973), s. 146. Bkz. Frederic Hillersdon Keeling, *Keeling Letters and Recollections* (Londra, 1918), s. 260, Muhterem Peder William Danks'a mektup, 31 Aralık 1915.

55) Escott Lynn, *In Khaki for the King. A Tale of the Great War* (Londra, 1915), s. 151.

56) Alexander Catto, *With the Scottish Troops in France* (Aberdeen, 1918), ss. 21 ve 42-3.

57) Cynthia H. Enloe, *Ethnic Soldiers. State Security in Divided Societies* (Harmondsworth, 1980), bunu derinlemesine tartışır. Çağdaş yorumlar için bkz. Teğmen John Bernar Brody, "Diary", Brereton Greenhous (ed.), *A Rattle of Pebbles: The First World War Diaries of Two Canadian Airmen* (Ottowa, 1987), s. 13; Patrick Mee, *Marine Gunner. Twenty-Two Years in the Royal Marine Artillery* (Londra, 1935), ss. 198-9; Harold R.Peat, *Private Peat* (Indiapolis, 1917), ss. 11 ve 111-15; William F. Pressey, "All for a Shilling a Day", s. 25, IWM; "Report of a Conference on Psychiatry in Forward Areas", 8-10 Ağustos 1944, ss. 13-4, PRO WO32/11550; Yarbay Vivian Edgar Olmar Stevenson-Hamilton, "Papers", Liddell Hart Centre; Edgar Wallace, *Heroes All. Gallant Deeds of the War* (Londra, 1914), ss. 198-206; A. Hyatt Williams, "A Psychiatric Study of Indian Soldiers in the Arakan", *British Journal of Medical Psychology*, ss. xxiii.3 (1950) 131-2; Douglas P. Winnifrith, *The Church in the Fighting Line* (Londra, 1915), ss. 130-1.

58) Saint Nihal Singh, *India's Fighters: Their Mettle, History and Services to Britain* (Londra, 1914), ss. 61-2. Bkz. ss. 71-5 ve Singh, *India's Fighting Troops* (Londra, 1914), s. 30.

59) Başçavuş Roy Benavidez ile John R. Craig, *Medal of Honor. A Vietnam Warrior's Story* (Washington, DC, 1995), s. 85; Tom Holm, "American Indian Veterans and The Vietnam War", Walter Capps (ed.), *The Vietnam Reader* (New York, 1991), s. 193; Thomas M. Holm, "Forgotten Warriors: American Indian Servicemen in Vietnam", *The Vietnam Generation*, 1.2 (İlkbahar 1989), s. 63; Harold Ickes, "Indians Have a Name for Hitler", *Collier's*, 113 (1944), s. 58.

60) Bkz. James J. Fisher, *The Immortal Deeds of Our Irish Regiments in Flanders and the Dardanelles*, no.1 (Dublin, 1916); Dennis Gwynn, *Redmond's Last Years* (Londra, 1919), s. 201; Joseph Keating, "Tyneside Irish Brigade", in Felix Lavery (ed.) *Great Irishman in War and Politics* (Londra, 1920), ss. 128-9; Muhterem Peder G. A. Studdert Kennedy, *Rough Talks by a Padre* (Londra, 1918), ss. 35-6; Michael MacDonagh, *The Irish at the Front* (Londra, 1916), ss. 3 ve 158; Michael MacDonagh, *The Irish on the Somme* (Londra, 1917), ss. 26-7 ve 114; N. Marlowe, "The Mood of Ireland", *British Review:* xi.1 (Temmuz 1915), ss. 4 ve 9; Randall Parrish, *Shea of the Irish Brigade. A Soldier's Story* (Londra, 1914), ilk sayfa fotoğrafı ve s. 343.

61) Michael MacDonagh, *The Irish at the Front* (Londra, 1916), s. 111.

62) Yüzbaşı Stephen L. Gwynn, "Irish Regiments" Felix Laverly (ed.), *Great Irishman in War and Politics* (Londra, 1920), s. 149 ve Harold Spender, "Ireland and the War", *Comtemporary Review*, cx (Kasım 1916), s. 567.

63) Profesör Alfred O'Rahilly, *Father William Doyle S. J.: A Spiritual Study* (Londra, 1925), s. 439; Denis Gwynn, *The Life of John Redmond* (Londra, 1932), s. 404; Henry Hanna, *The Pals at Suvla Bay. Being the Record of "D" Company of the 7th Royal Dublin Fusiliers* (Dublin, 1916), s. 7; Joseph Keating, "Tyneside Irish Brigade", Felix Laverly (ed.), *Great Irishmen in War and Politics* (Londra, 1920), s. 145; S. Parnell Kerr,

What the Irish Regiments Have Done (Londra, 1916), s. 135; Michael MacDonagh, *The Irish at the Front* (Londra, 1916), s. 124; J. S. MacKenzie, *Arrows of Desire: Essays on Our National Character and Outlook* (Londra, 1920), ss. 182 ve 196-7; Harold Spender, "Ireland and the War", *Comtemporary Review*, cx (Kasım 1916), ss. 566-7.

64) Alice M. P. Cooke, *Irish Heroes in Red War* (Dublin, 1915), s. 16. Bkz. ss. 19-20.

65) Harold Spender, "Ireland and the War", *Comtemporary Review*, cx (Kasım 1916), s. 570.

66) "Outis", "Has Recruiting in Ireland been Satisfactory?", *The United Service Magazine*, yeni dizi, li (Nisan-Eylül 1915), ss. 567 ve 571.

67) Gordon Holman, *Commando Attack* (Londra, 1942), s. 53.

68) Shelford Bidwell, *Modern Warfare. A Study of Men, Weapons and Theories* (Londra, 1973), s. 146.

69) Sean McCann, *The Fighting Irish* (Londra, 1972), s. 9. Bkz. General Sir John Hackett'in önsözü, Tugay Komutanı A. E. C. Bredin, *A History of the Irish Soldier* (Belfast, 1987), s. x.

70) Peter Karsten, "Irish Soldiers in the British Army, 1792-1922: Suborned or Subordinate?", *Journal of Social History*, 17 (1983), ss. 40 ve 59.

71) Er Robert McGregor'un 1915'te babasına yazdığı mektup, alıntı Amy Gordon Grant, *Letters from Armageddon. A Collection Made During the World War* (Boston, 1930), ss. 91-2 ve S. Parnell Kerr, *What the Irish Regiments Have Done* (Londra, 1916), ss. 47-8 ve 103.

72) Profesör Alfred O'Rahilly, *Father William Doyle S. J. A Spiritual Study* (Londra, 1925), s. 473.

73) S. Parnell Kerr, *What the Irish Regiments Have Done* (Londra, 1916), ss. 47-8.

74) Özet için bkz. Horace Mann Bond, "The Negro in the Armed Forces of the United States Prior to World War One", *Journal of Negro Education*, xii (1943), ss. 268-87.

75) Charles H. Williams, *Sidelights on Negro Soldiers* (Boston, 1923), s. 27.

76) Samuel A. Stouffer vd., *The American Soldier: Adjustment During Army Life. Volume I* (Princeton, 1949), s. 494.

77) Ulysses Grant Lee, *The Employment of Negro Troops* (Washington, DC, 1966), s. 134.

78) John J. Niles, *Singing Soldiers* (New York, 1927), s. 48. Niles zenci askerlerin, savaşçı değil iyi şarkıcı olduklarına inanıyordu (s.ix).

79) Ulysses Grant Lee, *The Employment of Negro Troops* (Washington, DC, 1966), ss. 453-4.

80) John Richards, "Some Experiences with Colored Soldiers", *Atlantic Monthly*, Ağustos 1919, alıntı Jerome Dowd, *The Negro in American Life* (New York, 1926), ss. 233-6 ve 239-40.

81) General Bullard'ın raporu, alıntı Jerome Dowd, a.g.y., s. 226.

82) Dorothy W. Seago, "Stereotypes: Before Pearl Harbour and After", *The Journal of Psychology*, 23 (1947), ss. 55-63. Bkz.Lynn L. Ralya, "Some Surprising Beliefs Concerning Human Nature Among Pre-Medical Psychology Students", *The British Journal of Educational Psychology*, xvii (Haziran 1945), ss. 72 ve 141.

83) Dr. Walter L. Wright, Jr., alıntı Ulysses Grant Lee, *The Employment of Negro Troops* (Washington, DC, 1966), ss. 704-5.

84) William A. Hunt, "The Relative Incidence of Psychoneurosis Among Negroes", *Journal of Consulting Psychology*, xi (1947), ss. 134-5.

85) John Richards, "Some Experiences with Colored Soldiers", *Atlantic Monthly*, Ağustos 1919, alıntı Jerome Dowd, *The Negro in American Life* (New York, 1926), s. 240.

86) John J. Niles, *Singing Soldiers* (New York, 1927), ss. 109-10.

87) T. Corder Catchpool'un mektubu, tarih 15 Kasım 1914, Catchpool, *On Two Fronts* (Londra, 1918), s. 28.

88) David Fitzpatrick, "Militarism in Ireland, 1900-1922", Thomas Bartlett ve Keith Jeffery (editörler), *A Military History of Ireland* (Cambridge, 1996), s. 379.

89) William McDougall, içgüdülerin insan davranışının başlıca temeli olduğunu iddia eden ilk kişi değildi. McDougall büyük ölçüde William James'ten esinlenmişti, *Principles of Psychology*, vol.2 (Londra, 1910), ss. 383-441 ve Lloyd Morgan, *Habit and Instinct* (Londra, 1896).

90) Mektup adı verilmeyen bir İskoç gazetesinde ilk kez basılmıştı. Ocak 1916'da *The Tablet*'de ve Michael MacDonagh, *The Irish at the Front*'da yeniden yayınlandı (Londra, 1916), s. 71.

91) Michael MacDonagh, *The Irish on the Somme* (Londra, 1917), s. 58.

92) Harold Spender, "Ireland and the War", *Contemporary Review*, cx (Kasım 1916), s. 567.

93) Cynthia H. Enloe, *Ethnic Soldiers. State Security in Divided Societies* (Harmondsworth, 1980), s. 26.

94) Birkaç örnek için bkz. Muhterem Peder R. H. Bassett, "The Chaplain with the West African Forces", *Journal of the Royal Army Chaplains Department*, *vii*.49 (Temmuz 1950), s. 24; Edmund Candler, *The Year of Chivalry* (Londra, 1916), s. 57; Muhterem Peder E. J. Kennedy, *With the Immortal Seventh Division*, ikinci basım (Londra, 1916), s. 132-3; Yüzbaşı H. T. A. McKeag, "Memoirs", Nisan 1919, s. 112, IWM; Korgeneral J. W. B. Merewether ve Sir Frederick Smith, *The Indian Corps in France* (Londra, 1917), ss. 8 ve 471; Ruth Danenhower Wilson, *Jim Crow Joins Up. A Study of Negroes in the Armed Forces of the United States* (New York, 1945), ss. 44-5.

95) Tartışma için bkz. Pierre Bovet, *The Fighting Instinct*, çeviri J. Y. T. Greig (Londra, 1923), s. 149.

96) Michael MacDonagh, *The Irish on the Somme* (Londra, 1917), s. 111. Bkz. Muhterem Peder R. H. Bassett, "The Chaplain with the West African Forces", *Journal of the Royal Army Chaplains" Department*, vii.49 (Temmuz 1950), s. 24 ve David Killingray, " "The Rod of Empire": The Debate Over Corporal Punishment in the British African Colonial Forces, 1888-1946", *Journal of African History*, 35 (1994), 202 Batı Afrikalı askerler için. Hint kıtaları için bkz. Edmund Candler, *The Year of Chivalry* (Londra, 1916), ss. 273-4 ve Yarbay J. W. B. Merewether ve Sir Frederick Smith, *The Indian Corps in France* (Londra, 1917), ss. 110-11.

97) Tugay Komutanı W. Carden Roe, "Memoirs", ss. 8-9, IWM. Bkz. Yarbay H. F. N. Jourdain, *Ranging Memories* (Oxford, 1934), s. 305.

98) Rowland Feilding, *War Letters to a Wife. France and Flanders, 1915-1919*

(Londra, 1929), s. 121, 25 Eylül 1916 ve 14 Haziran 1917 tarihli mektuplar.

99) Adı bilinmeyen zenci askerin günlüğü, alıntı Yarbay Herbert S. Ripley ve Binbaşı Stewart Wolf, "Mental Illness Among Negro Troops Overseas", *American Journal of Psychiatry*, 103 (1946-7), s. 510. Bkz. David Parks, *GI Diary* (New York, 1968), ss. 34-5 ve 40-1, 10 Mart ve 12 Haziran 1966 tarihli günceler.

100) Jerome Dowd, *The Negro in American Life* (New York, 1926), s. 231-2.

101) Anson Phelps Stokes, "American Race Relations in War Time", *The Journal of Negro Education*, xiv (1945): s. 549.

102) Eli Ginzberg, *Breakdown and Recovery* (New York, 1950), s. 103; Eli Ginzberg, John L. Herma ve Sol W. Ginsburg, *Psychiatry and Military Manpower Policy. A Reappraisal of the Experience in World War II* (New York, 1953), s. 33; Robert W. Smuts, "The Negro Community and the Development of Negro Potential", *The Journal of Negro Education*, xxvi.4 (güz 1957), ss. 461-2; Rutherford B. Stevens, "Racial Aspects of Emotional Problems of Negro Soldiers", *The American Journal of Psychiatry*; 103 (1946-7), ss. 493-8

103) Jerome Dowd, *The Negro in American Life* (New York, 1926), s. 235; David Parks, *GI Diary* (New York, 1968), s. 52, 15 Aralık 1966 tarihli günce; Charles H. Williams, *Sidelights on Negro Soldiers* (Boston, 1923), s. 29.

104) Charles H. Williams, *Sidelights on Negro Soldiers* (Boston, 1923), ss. 28 ve 61-2.

105) Samuel A. Stouffer vd.: *The American Soldier: Adjustment During Army Life. Volume I* (Princeton, 1949), ss. 500-1.

106) A.g.y., s. 502.

107) Bkz. Ruth Danenhower Wilson, *Jim Crow Joins Up. A Study of Negroes in the Armed Forces of the United States* (New York, 1945), ss. 98-9.

108) Korgeneral Hal B. Jennings, *Neuropsychiatry in World War II. Volume II. Overseas Theatres* (Washington, DC, 1973), s. 453. Bkz. John Sibley Butler, "The Military as a Vehicle for Social Integration. The Afro-American Experience as Data", Henry Dietz, Jerrold Elkin ve Maurice Roumani (Editörler), *Ethnicity, Integration and the Military* (Boulder, San Francisco, 1991), ss. 27-50.

109) Samuel A. Stouffer vd., *The American Soldier: Adjustment During Army Life. Volume I* (Princeton, 1949), s. 521. Stouffer 1. 607 zenci 6.749 beyaz asker ile röportaj yaptı.

110) A.g.y., ss. 522-6. Stouffer 3000 zenci asker ile onların dengi 1000 beyaz asker ilgili bir araştırma yaptı.

111) Philadelphialı zenci kamyon sürücüsü Harry Carpenter'ın zenci bir askere verdiği yanıt, alıntı Roi Ottley, *"New World A-Comin": Inside Black America* (Boston, 1943), s. 307. Bu sözleri yüzünden vatana ihanetle suçlanmıştı.

112) Her iki alıntı Samuel A. Stouffer vd., *The American Soldier: Adjustment During Army Life. Volume I* (Princeton, 1949), s. 533. Bkz. Mary Penick Motley (ed.), *The Invisible Soldier. The Experience of the Black Soldier, World War II* (Detroit, 1975), s. 170.

113) General Patton'ın konuşması, Yüzbaşı John Long'un anımsadığı biçimiyle, alıntı Mary Penick Motley (ed.), *The Invisible Soldier. The Experience of the Black Soldier, World War II* (Detroit, 1975), s. 152.

114) Charles A. Gates, röportaj Studs Terkel, *"The Good War". An Oral History of World War Two* (Londra, 1985), s. 266.

115) Yüzbaşı Charles A. Hill, Jr., röportaj Mary Penick Motley (ed.), *The Invisible Soldier. The Experience of the Black Soldier, World War II* (Detroit, 1975), ss. 240-1.

116) "T. I. V." diye bilinen asker, alıntı Eli Ginzberg, *Breakdown and Recovery* (New York, 1950), s. 233.

117) Bu sık sık tekrarlanıyordu. Örneğin, bkz. röportaj Mary Penick Motley (ed.), *The Invisible Soldier. The Experience of the Black Soldier, World War II* (Detroit, 1975).

118) Roi Ottley, "*New World A-Coming*": *Inside Black America* (Boston, 1943), s. 317.

119) Rowland Feilding, *War Letters to a Wife. France and Flanders, 1915-1919* (Londra, 1929), s. 317, 17 Eylül 1918.

120) Roy R. Grinker ve John P. Spiegel, *Men Under Stress* (Londra, 1945), ss. 44-5.

121) E. A. Godson, *The Great War 1914-1918. Incidents, Experiences, Impressions and Comments of a Junior Officer* (Hertford, tarih yok), s. 31. Bkz. Roy R. Grinker ve John P. Spiegel, *Men Under Stress* (Londra, 1945), s. 45.

122) Leslie T. Wilkins, *The Social Survey. Prediction of the Demand for Campaign Stars and Medals* (Londra, 1949), ss. 3,14, ve 17-19. Röportaja katılanlardan 560'ı madalyalarını almaya gelmedi ve 1149'u madalyalarını aldı.

123) Kanada Savaş Kayıtları Dairesi, *Thirty Canadians V. C. s. 23rd April 1915 to 30th March 1918* (Londra, 1918), s. 6.

124) "Memorandum by the Director of Infantry on Extra Pay for the Infantry During the Present War", 1945, s. 2, PRO WO32/10924.

125) "Notes on Infantry", 14. Ordu Komutanı, 1945, s. 3, PRO WO32/10924.

126) Örneğin, bkz. Michael Herr, *Dispatches* (Londra, 1978), s. 14 ve Roger W. Little, "Buddy Relations and Combat Performance", Morris Janowitz (ed.), *The New Military. Changing Patterns of Organization* (New York, 1964), s. 205.

127) Adı bilinmeyen Vietnam gazisi, alıntı Jonathan Shay, *Achilles in Vietnam. Combat Trauma and the Undoing of Character* (New York, 1994), s. 83. Bkz. D. J. Dennis, *One Day at a Time. A Vietnam Diary* (St Lucia,1992), s. 16 ve Jimmy Robertson, röportaj Mark Lane, *Conversations With Americans* (New York, 1970), s. 60.

128) Brian Sullivan, alıntı Bernard Edelman (ed.), *Dear America. Letters Home from Vietnam* (New York, 1985), s. 132, karısına mektup, 2 Mart 1969.

129) Chet Pedersen, "Wastelands", J. Topham (ed.), *Vietnam Literature Anthology*, yeniden gözden geçirilmiş ve genişletilmiş (Philadelphia, 1990), s. 100.

130) Eugene B. Sledge, *With the Old Breed at Peleliu and Okinawa* (New York, 1990), s. 96. Bkz. Bruce Anello, Indochina Curriculum Group, *Front Lines. Soldiers' Writings from Vietnam* (Cambridge, Massachusetts, 1975), s. 7, 15 Şubat 1968 tarihli günce.

131) Dennis Kitchin, *War in Aquarius. Memoir of an American Infantryman Action Along the Cambodian Border During the Vietnam War* (Jefferson, North Carolina, 1994), s. 46 ve adı bilinmeyen asker, röportaj Barry Broadfoot, *Six War Years 1939-1945. Memories of Canadians at Home and Abroad* (Don Mills, Ontario, 1974), s. 327.

132) Charles C. Moskos, *The American Enlisted Man* (New York, 1970), ss. 154-5.

133) Roger W. Little, "Buddy Relations and Combat Performance", Morris Janowitz (ed.), *The New Military. Changing Patterns of Organization* (New York, 1964), s. 205.

134) Kurum Başkanı'nın mektubu, Albay E. R. H. Herbert'ten Komuta subaylarına ve başkalarına, 23 Nisan 1941, PRO WO199/1849.

135) Üç savaştan alınan üç örnek için bkz. William Manchester, *Goodbye Darkness. A Memoir of the Pacific War* (Boston, 1980), s. 141; W. [redacted], "My Memories of the First World War", ss. 23-4, IWM; [redacted], röportaj Wallace Terry, *Bloods. An Oral History of the Vietnam War by Black Veterans* (New York, 1984), ss. 42-3. Cesaret yerine kafa karışıklığından ve korkudan kahraman kesilmeye ilişkin şakalar, askeri mizahın ana malzemesiydiler: bkz. A. B. D. Savaş Dairesi, Ordu Hizmet Güçleri, Özel Hizmet Bölümü, *Soldier Shows, Staging Area and Transport Entertainment Guide Comprising Blackouts, Sketches, Quizzes, Parodies, and Games* (Washington, DC, 1944), s. 8.

136) Scott Higgins, alıntı Al Santoli, *Everthing We Had. An Oral History of the Vietnam War by Thirty-Three American Soldiers Who Fought It* (New York, 1981), s. 95.

137) Adı bilinmeyen ordu uzmanından mektup, Sepia'da yayınlanmış ve alıntılanmış, William King, " "Our Men in Vietnam": Black Media as a Source of the Afro-American Experience in Southheast Asia", *The Vietnam Generation*, 1.2 (ilkbahar 1989), s. 104.

138) *The Australian*, 17 Ocak 1966.

139) Teğmen Graham, alıntı Edmund Candler, *The Year of Chivalry* (Londra, 1916), s. 265. Bkz. Francis Grenfell (VC) tarafından ikiz erkek kardeşine yazılmış mektup, alıntı John Buchan, *Francis and Riversdale Grenfell* (Londra, 1920), ss. 200-1.

140) Rowland Fielding, *War Letters to a Wife. France and Flanders, 1915-1919* (Londra, 1929), s. 375, 18 Şubat 1919.

141) A. g. y., ss. 161 ve 316, 27 Şubat 1917 ve 17 Eylül 1918. Bkz. Guy Chapman, *A PassionateProdigality. Fragments of an Autobiography*, ilk basım 1933 (New York, 1966), s. 266 ve Robert Lekachman, röportaj Studs Terkel, *"The Good War". An Oral History of World War Two* (Londra, 1985), s. 67.

142) Robert E. Holcomb, alıntı Wallace Terry, *Bloods. An Oral History of the Vietnam War by Black Veterans* (New York, 1984), s. 222.

143) Richard A. Kulka vd., *Trauma and the Vietnam War Generation. Report of Findings from the National Vietnam Veterans Readjustment Study* (New York, 1990), s. 26.

144) Sherman Pratt, alıntı Rudy Tomedi, *No Bugles, No Drums. An Oral History of the Korean War* (New York, 1993), s. 145.

145) George Wilson, alıntı Henry Wysham Lanier, *The Book of Bravery. Being True Stories in an Ascending Scale of Courage* (Londra, 1918), ss. 264-5.

146) Norman Copeland, *Psychology and the Soldier* (Londra, 1942), ss. 59-60; Terence Denman, *Ireland's Unknown Soldiers. The 16th (Irish) Division in the Great War, 1914-1918* (Dublin, 1992), s. 75; Amy Gordon Grant, *Letters From Armageddon. A Collection Made During the World War* (Boston, 1930), ss. 91-2; Robert Graves, *Goodbye to All That* (Londra, 1977), ss. 152; Yüzbaşı F. C. Hitchcock, *"Stand To". A Diary of the Trenches 1915-18* (Londra, 1937), s. 8; Frederic Hiller Keeling, *Keeling Letters and Recollections* (Londra, 1918), s. 260; Tom M. Kettle, *The Ways of War* (Londra, 1917), s. 169; Michael MacDonagh, *The Irish at the Front* (Londra, 1916), ss. 30 ve 99; Michael MacDonagh, *The Irish on the Somme* (Londra, 1917), ss. 21, 59 ve 63; Binbaşı Edward "Mick" Mannock, *The Personal Diary* (Londra, 1966), s. 196;

Thomas J. Mullen, " "Mick" Mannock. The Forgotten Ace", *The Irish Sword*, x.39 (kış 1971), s. 77; Cuthberg Spurling, "The Secret of the English Character", *The Contemporary Review*, cx (Kasım 1916), s. 638; Stephen Stapleton, "The Relations Between the Trenches", *The Contemporary Review*, cxi (Ocak-Haziran 1917), s. 639; Sir A. P. Wavell, *Allenby* (Londra, 1940), s. 203.

147)Gustav Bychowski, "Personality Changes Characterizing the Transition from Civilian to Military Life", *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 100.3 (Eylül 1944), s. 292.

148) Thomas Carlyle, *On Heroes, Hero Worship and the Heroic in History* (Londra, 1832).

149) Adı bilinmeyen Kanadalı asker, röportaj Barry Broadfoot, *Six War Years 1939-1945. Memories of Canadians at Home and Abroad* (Don Mills, Ontario, 1947), s. 327.

5 Sevgi ve Nefret

1) Edward Thomas, "This is No Case of Petty Right or Wrong", yazılış tarihi 1915, Thomas, *Collected Poems* (Londra, 1920), s. 165.

2) Laurence Housman (ed.), *War Letters of Fallen Englishmen* (Londra, 1930), ss. 117-20; Viola Meynell, *Julian Grenfell* (Londra, 1918), ss. 12, 18-19, 22, 24-5; Nicholas Mosley, *Julian Grenfell. His Life and the Times of His Death 1888-1915* (Londra, 1976), ss. 237-8, 243, 247 ve 260.

3) *Dismembering the Male: Men's Bodies, Britain, and the Great War'da ileri sürdüğüm gibi* (Londra ve Chicago, 1996), 3.bölüm.

4) Samuel A. Stouffer vd., *The American Soldier: Combat and Its Aftermath Volume II* (Princeton, 1949), s. 109. Sicilya'da ve Kuzey Afrika'da çarpışmış, 568 piyadeyi kapsayan, Nisan 1944 tarihli araştırma.

5) Herbert X. Spiegel, "Psychiatric Observations in the Tunisian Campaign", *American Journal of Orthopsychiatry*, xvi (1944), s. 310. Bkz. Spiegel, "Psychiatry in an Infantry Battalion in North Africa", Korgeneral Hal B. Jennings (ed.), *Neuropsychiatry in World War II. Volume II. Overseas Theatres* (Washington, DC, 1973), s. 115.

6) Roy R. Grinker and John P. Spiegel, *Men Under Stress* (Londra, 1945), s. 45. Bkz. Albay S. L. A. Marshall, *Men Against Fire. The Problem of Battle Command in Future War* (New York, 1947), s. 42 ve Binbaşı Edwin A. Weinstein ve Yarbay Calvin S. Drayer, "A Dynamic Approach to the Problem of Combat-Induced Anxiety", *The Bulletin of the U. S. Army Medical Deparment*, ix, ilave sayısı (Kasım 1949), s. 24.

7) Richard C. Foot, "Once a Gunner", s. 125, IWM; Jack W. Mudd, "Letters", 22 Ekim 1917, IWM; "Barnacle" (takma adı. Muhterem Peder Waldo Edward Lovell Smith), *Talks to the troops* (Toronto, 1944) s. 13; Jonathan Shay, *Achilles in Vietnam. Combat Trauma and the Undoing of Character* (New York, 1994), s. 40.

8) Allen Hunter, röportaj Glen D. Edwards, *Vietnam. The War Within* (Salisbury, South Australia, 1992), s. 18. Bkz. George Ryan'ın benzer bir sözü, Murray Polner, *No Victory Parades. The Return of the Vietnam Veteran* (Londra, 1971), s. 39.

9) William F. Crandell, "What did America Learn from the Winter Soldier Investigation?", *Vietnam Generation Journal. Nobody Gets Off the Bus*, 5.1-4 (Mart, 1994),

s. 3, Internet'te.

10) "Jack'ten mektup, 23 Kasım 1917, Miss D. Williams, "Letters", IWM.

11) "The Machine Gunner", Jack Strahan, Peter Hollenbeck ve R. L. Barth (editörler), *Vietnam Literature Anthology: A Balanced Perspective* (Philadelphia, 1985), s. 30.

12) Jack Strahen "A Few Hints to All Ranks", "T. F. N.", *A Few Helpful Hints on Drill by the Adjustant, 1st B. N. V. R.* (Norwich, 1918), s. 19.

13) Yüzbaşı C. W. Blackall, *Songs from the Trenches* (Londra, 1915), s. 16.

14) "Some Tips for Gunners", A. Douglas Thorburn, *Amateur Gunners. The Adventures of an Amateur Soldier in France, Salonica and Palestine in The Royal Field Artillery* (Liverpool, 1933), ss. 152-3.

15) Robert William MacKenna, *Through a Tent Door*, ilk basım 1919 (Londra, 1930), s. 87 ve Richard Tregaskis, *Guadalcanal Diary* (New York, 1943), s. 15.

16) Ron Kovic, *Born on the Fourth of July*, ilk basım 1976 (Aylesbury, 1990), s. 69; Stanley Kubrick, *Full Metal Jacket*, 1987, film; Eugene B. Sledge, *With the Old Breed at Peleliu and Okinawa* (New York, 1990), s. 10.

17) Albay Harry Summers, alıntı Richard A. Gabriel, *The Painful Field: The Psychiatric Dimension of Modern War* (New York, 1988), s. 162.

18) Örnek için; bkz. George P. Hunt, *Coral Comes High* (New York, 1946), s. 30.

19) Örnek için, Cecil H. Cox, "A Few Experiences of the First World War", s. 2, IWM.

20) Guy Chapman, *A Passionate Prodigality. Fragments of an Autobiography*, ilk basım 1933 (New York, 1966), s. 131 ve Korgeneral W. L. Raws, "Home Training", *The Australian Military Journal*, 7 (Ocak 1916), 248. Bkz. Yarbay J. W. B. Merewether ve Sir Frederick Smith, *The Indian Corps in France* (Londra, 1917), s. 471.

21) "The O. C.", [Binbaşı L. Bird], "Birth of a Battery", *Tackle "Em Low*, 1.1 (Aralık 1939), s. 6, ve Norman Copeland, *Psychology and the Soldier* (Londra, 1942), ss. 75-6. Bkz. Albay William Line, "Morale and Leadership", *Canadian Army Journal*, 6.1 (Nisan 1952), s. 251.

22) Norman Copeland, *Psychology and the Soldier* (Londra, 1942), ss. 75-6.

23) Adı bilinmeyen Vietnam gazisi, alıntı Jonathan Shay, *Achilles in Vietnam. Combat Trauma and the Undoing of Character* (New York, 1994), s. 49.

24) Roy R. Grinker ve John P. Spiegel, *Men Under Stress* (Londra, 1945), ss. 39-40, 46-8 ve 122-6.

25) Adı bilinmeyen Amerikalı asker, alıntı Alfred O. Ludwig, "Neuroses Occuring in Soldiers After Prolonged Combat Exposure", *Bulletin of the Menninger Clinic*, 11.1 (Ocak 1947), s. 18.

26) Abel Chapman, *On Safari. Big-Game Hunting in British East Africa With Studies in Bird Life* (Londra, 1908), s. 302; W. R. D. Fairbairn, "Arms and the Child", Fairbairn, *From Instinct to Self: Selected Papers of W. R. D. Fairbairn. Volume II: Applications and Early Contributions* (Northvale, New Jersey, 1994), s. 239, ilk basım *The Liverpool Quarterly*, 5.1 (Ocak 1937); Eli Sagan, *Cannibalism. Human Aggression and Cultural Form* (New York, 1974), ss. 68-9 ve 80; Oscar Wilde, *The Ballad of Reading Gaol* (Londra, 1896), Bkz. R. E. Money-Kyrle, "The Development of War. A Psychological Approach", *British Journal of Medical Psychology*, xvi3 (1937), ss. 230-1.

27) Tartışma için bkz. 9.Bölüm "Rahipler ve Ordu Papazları".

28) Adı bilinmeyen Amerikalı subayın günlüğü, 18 Eylül, yıl yok, Amy Gordon Grant, *Letters from Armageddon. A Collection Made During the World War* (Boston, 1930), s. 196.

29) Korgeneral James Young, *With the 52nd (Lowland) Division in Three Continents* (Edinburgh, 1920), s. 11, günce 13 Temmuz 1915.

30) Herbert W. McBride, *A Rifleman Went to War* (Marines, North Carolina, 1935), s. 209. Bkz. Albay Robert J. Blackam, *Scalpel, Sword and Stretcher. Forty Years of Work and Play* (Londra, 1931), s. 255.

31) Hector Bolitho, *Combat Report. The Story of a Fighter Pilot* (Londra, 1943), s. 7 ve Coningsby Dawson, *The Glory of the Trenches* (Londra, 1918), s. 13.

32) W. R. D. Fairbairn, "Is Aggression an Irreducible Factor?", *British Journal of Medical Psychology*, xviii. 2 (1940), ss. 166-7.

33)Henry Gother Courtney, "Letters", Selanik'ten kız kardeşine mektup, 15 Ekim 1916, mektup sayısı 8/139, Birmingham Üniversitesi Kitaplığı.

34) Cecil Lewis, *Sagittarius Rising* (Londra, 1936), ss. 45-6.

35) Er Anthony Brennan, "Diaries", günce 1 Temmuz 1916, s. 10, IWM; Yüzbaşı Duncan'ın mektubu, alıntı *Letters from the Front. Being a Record of the Part Played by Officers of the (Canadian) Bank [of Commerce] in the Great War 1914-1919*, cilt.1 (Toronto, 1920), s. 16; "G. G. A.", "The Bayonet for Mounted Riflemen", *The Army Review*, c.1 (Temmuz 1913), ss. 86-7; Ion I. Idriess, *The Desert Column. Leaves from the Diary of an Australian Trooper in Gallipoli, Sinai, and Palestine* (Sidney, 1932), s. 57, günce Eylül 1915; Sid T. Kemp, "Remembrance. The 6th Royal West Kent Regiment 1914-1916", s. 31, IWM; Francis Law, *A Man at Arms. Memoirs of Two World Wars* (Londra, 1983), s. 58.

36) Başka yorumlar için, bkz. Yüzbaşı H. Meredith Logan, "Military Training To-Day", *The Army Quarterly*, vi (Nisan 1923), s. 72 ve Dixon Wecter, *When Johnny Comes Marching Home* (Cambridge, Massachusetts, 1994), s. 488.

37) Kardeşlik duygusunun paylaşılması konusunda en iyi tartışma için bkz. Tony Ashworth, *Trench Warfare 1914-1918. The Live and Let Live System* (Londra, 1980), ss. 24-27. Savaşta kardeşlik duygusunun çağdaş tarihi için bkz. Stephen Stapleton, "The Relations Between the Trenches", *The Contemporary Review*, cvi (Ocak-Haziran 1917), ss. 636-44.

38) Gerald V. Dennis, "A Kitchener Man's Bit (1916-1918)", 1928, s. 129, IWM. Kardeşlik duygularının paylaşılmasına örnek için bkz. Nobby Clarke, "Sniper on the Western Front", s. 10, IWM ve J. Davey, "Letter to the Curator of the Imperial War Museum", 20 Temmuz 1969, IWM.

39) Örneğin, bkz. Edwyh E. H. Bate, "Memoirs - Vol. III. 1914-1918", 23-4, IWM.

40) Clifford Nixon, "A Touch of Memory", s. 83, Ron'un Fransa'dan babasına yazdığı mektup, 25 Ağustos 1917, IWM. Bkz. Muhterem Peder M. A. Bere, "Papers", 17 Eylül 1917 tarihli mektup, IWM.

41) Cecil H. Cox, "A Few Experiences of the First World War", s. 2, IWM.

42) W. Stekel, *Sadism and Masochism: The Psychology of Hatred and Cruelty*, cilt.1 (New York, 1953), ss. 12 ve 31-2.

43) Derek Freeman, "Human Aggression in Anthropological Perspective", J. D.

Carthy ve F. J. Ebling (editörler), *The Natural History of Aggression* (Londra, 1964), s. 113.

44) Ralph R. Greenson, "The Fascination of Violence", Greenson, *On Loving, Hating, and Living Well* (Madison, 1992), ss. 187-99, konferans 1968.

45) Adrian Caeser, *Taking it Like a Man. Suffering, Sexuality and the War Poets* (Manchester, 1993), s. 234.

46) Daniel Ford, *Incident at Muc War* (Londra, 1967), s. 146.

47) John Carroll, *Token Soldiers* (Boronia, Victoria, 1983), ss. 215-16.

48) Sydney Duffield ve Andrew G. Elliot, *Rough Stuff. For Home Guards and Members of H. M. Forces* (Londra, 1942), ss. 9, 11 ve 42.

49) Philip Caputo, *A Rumor of War* (New York, 1977), s. 254.

50) Anthony S. Irwin, *Infantry Officer. A Personal Record* (Londra, 1943), ss. 64-5. Irwin, uyumak için teneke bir başlığa neden gerek duyduğunu açıklamıyor. Adamların, teneke başlıklarını cinsel organlarının üzerine yerleştirmeden uyuyamamaları savaşa duyulan olağan bir tepkiydi, "Summary of Lectures on Psychological Aspects of War...Parts of Body with a Morale Significance", s. 14, PRO CAB21/914 (ek).

51) Bu tanımlama George Allport'un klasiğinden alınmadır, *The Nature of Prejdice* (Reading, Massachusetts, 1979), s. 363, ilk basım 1964.

52) Robert W. Rieber (ed.), *The Psychology of War and Peace. The Image of the Enemy* (New York, 1991). Bunun sorgulandığı ender anlardan biri John A. Ballard ve Alliecia J. McDowell'da bulunabilir, "Hate and Combat Behavior", *Armed Forces and Society*, 17.2 (kış 1991), ss. 229-41.

53) Profesör H. J. Laski, *The Germans-Are They Human? A Reply to Sir Robert Vansittart* (Londra, 1941), s. 2 ve Lewis F. Richardson, "The Persistence of National Hatred and the Changeability of Objects", *British Journal of Medical Psychology*, xxii. 3 (1949), s. 167.

54) Muhterem Peder E. L. Allen, *Pacifism as an Individual Duty* (Londra, 1946), s. 21.

55) Adamlara nefret etmeyi öğretme gereksinimi için bkz. Binbaşı Bertie A. Pond, "Memoirs", yer belirsiz (s.20), IWM.

56) Bunun en açık anlatımı için bkz. Donald E. Core, "The "Instinct-Distortion" or "War-Neurosis"", *The Lancet*, 10 Ağustos 1918, s. 168.

57) William Ernest Hocking, *Morale and Its Enemies* (New Haven, 1918), ss. 161-2; Binbaşı Raymond Sobel, "Anxiety-Depressive Reactions After Prolonged Combat Experience – The "Old Sergeant" Syndrome", *The Bulletin of the U. S. Army Medical Department*, ix, ilave sayısı (Kasım, 1949), ss. 143-4; Yüzsbaşı Martin Stein, "Neurosis and Group Motivation", *The Bulletin of the U. S. Army Medical Department*, vii, 3 (Mart 1947), s. 317; War Office, *Psychiatric Disorders in Battle, 1951* (Londra, 1951), s. 7; Binbaşı Edwin A. Weistein ve Yarbay Calvin S. Drayer, "A Dynamic Approach to the Problem of Combat – Induced Anxiety", *The Bulletin of the U. S. Army Medical Department*, ix, ilave sayısı (Kasım 1949), s. 24.

58) Gregory Zilboorg, "Fear of Death", *Psychoanalytic Quarterly*, 12 (1943), s. 474.

59) Leonard R. Sillman, "A Psychiatric Contribution to the Problem of Morale", *Journal of Nervous Mental Disorder*, 97 (1943), ss. 283-95 ve "Morale", *War Medicine*, 3.5 (Mayıs 1943), ss. 498-502. Bkz. C. H. Rogerson, "Letter to Dr. D. Ewen Cameron of Albany, 18 July 1940", *American Journal of Psychiatry*, 97.2 (1941), s. 970.

60) John J. Marren, "Psychiatric Problem in Troops in Korea During and Following Combat", *U. S. Armed Forces Medical Journal*, vii. 5 (Mayıs 1956), s. 721.

61) Herbert X. Spiegel, "Psychiatry in an Infantry Battalion in North Africa", Korgeneral Hall B. Jennings (ed.), *Neuropsychiatry in World War II. Overseas Theatres* (Washington, DC, 1973), s. 121.

62) Birinci Dünya Şavası'ndakitartışma için bkz. Yüzbaşı, H Meredith Logan, "Military Train To-Day", *The Army Quarterly*, vi (Nisan 1923) s. 72

62) Humphry Beevor, *Peace and Pacifism* (Londra, 1938), ss. 53-4.

64) "Realism in Army Training. The Spirit of Hate", tarihsiz gazete küpürü, PRO WO199/799; "Realism in Training", *The Times*, 27 Nisan 1942, s. 2; "The New Battle Drill", *The Times*, 25 Kasım 1941, s. 5; J. W. Bellah ve A. F. Clark, "The Lunk Trainer", *Infantry Journal*, 52.3 (1943), ss. 72-5; "Object of Battle Inoculation", tarihsiz ama 1 Mayıs 1942'den sonra, s. 3, PRO WO199/799; John Rawling Rees, *The Shaping of Psychiatry by War* (Londra, 1945), s. 80.

65) " "Hate" in Army Training'de bildirdiği gibi, *The Times*, 25 Mayıs 1942, s. 2.

66) Mr. R. J. Davies of Westhoughton (Çalışma Bakanı), Avam Kamarası'nda, bildiren *The Times*, 14 Mayıs 1942, s. 8.

67) " "Hate" in Army Training", *The Times*, 25 Mayıs 1942, s. 2, alıntı Sivil Savunma Güçlerinin Başkomutan 1. General Sir Bernard Paget'ten tüm ordu komutanlarına mektubundan; Avam Kamarası'nda tartışma, Ipswich'ten Mr. Stokes'ın sorusu (Çalışma Bakanı), bildiren *The Times*, 14 Mayıs 1942, s. 8, 13 Mayıs hakkında; "Realism in Army Training. The Spirit of Hate", tarihsiz gazete küpürü, PRO WO199/799; B. H. McNeel, "War Psychiatry in Retrospect", *American Journal of Psychiatry*, 102 (1945-6), s. 503.

68) Thomas Howard, "Hate in Battle", *The Times*, 1 Mayıs 1942.

69) "Battle Inoculation", 1944, s. 2, PRO CAB 21/914. Bkz. Ernest Jones, "Psychology and War Conditions", *The Psychoanalytic Quarterly*, 14 (1945), s. 15.

70) John Rawlings Rees, *The Shaping of Psychiatry by War* (Londra, 1945), ss. 80-1.

71) Tarihsiz ve imzasız rapor, PRO WO199/799.

72) (Savaş Bakanlığı'ndan) A. I. M. Wilson'dan Korgeneral Briton'a ('G" Training, Home Forces), Mayıs 1942, PRO WO199/799.

73) R. H. Ahrenfeldt, "Military Psychiatry", Sir Arthur Salisbury MacNalty ve W. Franklin Mellor (editörler), *Medical Services in the War. The Principal Medical Lessons of the Second World War Based on the Offical Medical Histories of the United Kingdom, Canada, Australia, New Zealand, and India* (Londra, 1968), ss. 189-90.

74) A. g. y., s. 190.

75) Ordu Psikiyatri Müdürlüğü, Teknik Anlaşma Taslağı No. 2, "Suppose You Were a Nazi Agent – or Fifth Column Work for Amateurs", Haziran 1942, s. 7, PRO CAB21/914.

76) Bkz. 6. ve 7. Bölümler.

77) Eugene B. Sledge, *With the Old Breed at Peleliu and Okinawa* (New York, 1990), ss. 33-4.

78) Samuel A. Stouffer vd., *The American Soldier: Combat and Its Aftermath. Volume II* (Princeton, 1949), s. 158, orduya yazılmış 5.558 Amerikan piyadesinin yer aldığı bir araştırmaya dayandırılmış, 1943-4.

79) "Sniping", tarih yok (WWII), s. 1, AWM.

80) Teğmen Uzal Ent, röportaj Rudy Tomedi, *No Bugles, No Drums. An Oral History of the Korean War* (New York, 1993), s. 18.

81) Philip Caputo, *A Rumor of War* (New York, 1977), s. 231.

82) Teğmen Frank Warren, "Journals and Letters", "Bun'a mektup, 20 Ekim 1917, IWM.

83) Yarbay Kenneth H. Cousland, "The Great War 1914-1918. A Former Gunner Looks Back", s. 61, Liddell Hart Centre ve Asteğmen Alfred Richard Williams, "Letters from the West (sic) Front", 16 Ekim 1916, s. 90, IWM.

84) Gary McKay, *In Good Company. One Man's War in Vietnam* (Sidney, 1987), s. 44.

85) Bruce Anello'nun günlüğü, 19 Şubat 1968, Indochina Curriculum Group, *Front Lines. Soldiers' Writing from Vietnam* (Cambridge, Massachusetts, 1975), s. 8.

86) Her iki alıntı Georgie Anne Geyer'de, "Our New GI: He Asks Why", *Chicago Daily News*, 16 Ocak 1969, Virginia Elwood-Akers, *Women War Correspondents in the Vietnam War*, 1961-1974 (Metuchen, New Jersey, 1988), ss. 174-5.

87) Harold Strickland Constable, *Something About Horses, Sport and War* (Londra, 1891), ss. 167-8.

88) D. W. Hastings, D. W. Wright ve B. C. Glueck, *Psychiatric Experiences of the Eighth Air Force* (New York, 1944), ss. 137-9.

89) John Helmer, *Bringing the War Home. The American Soldier in Vietnam and After* (New York, 1974), s. 169. Yüzde yedisi yanıt vermedi. Erkeklerin yanıtları arasında önemli politik farklar vardı: Savaş Karşıtı Vietnam Gazileri hareketine katılan gaziler, çarpışmanın onları düşmana saygı duymaya ittiğini söylemeye en yatkın olanlardı (yüzde 93'ü bu yanıtı verdi, oysa daha tutucu bir kuruluş olan Dış Savaşların Gazileri'ne üye olan gazilerin ancak yüzde 13'ü bu yanıtı verdi).

90) Samuel A. Stouffer vd., *The American Soldier: Combat and Its Aftermath. Volume II* (Princeton, 1949), ss. 158 ve 164-5. İlk örnekler Pasifik sahasında savaşan, orduya yazılmış 4.064 piyadeyi, Akdeniz sahasında 591 ve İtalya'da 1.766 piyadeyi içeriyordu. İkinci örnek Pasifik'te savaşan, orduya yazılmış 4.064, Avrupa'da 1.022 ve Birleşik Devletler'de 472 piyadeyi içeriyordu.

91) Örnek için bkz. 18 Temmuz 1915 tarihli mektup, Mark Servern, *The Gambordier. Giving Some Account of the Heavy and Siege Artillery in France 1914-1918* (Londra, 1930), s. 63.

92) G. Stanley Hall, "Morale in War and After", *The Psychological Bulletin*, 15 (1918), s. 282. Bkz. Charles Bird, "From Home to the Charge: A Psychological Study of the Soldier", *The American Journal of Psychology*, xxviii. 3 (Temmuz 1917), s. 339 ve G. Stanley Hall, *Morale. The Supreme Standart of Life and Conduct* (New York, 1920), s. 66.

93) Steward H. Holbrook, *None More Courageous: American War Heros of Today* (New York, 1942), s. 90.

94) Huntly Gordon, *The Unreturning Army. A Field-Gunner in Flanders, 1917-18* (Londra, 1967), s. 74.

95) Norman Copeland, *Psychology and the Soldier* (Londra, 1942), s. 58.

96) Yarbay Kenneth H. Cousland, "The Great War 1914-1918. A Former Gunner Looks Back", tarih yok, 61, Liddell Hart Centre. İkinci Dünya Savaşı'ndan bir

örnek için bkz. Mary Penick Motley (ed.), *The Invisible Soldier. The Experience of the Black Soldier, World War II* (Detroit, 1975), s. 179.

97) A. G. J. Whitehouse, *Hell in Heavens. The Adventures of an Aerial Gunner in the Royal Flying Corps* (Londra, 1938), s. 43.

98) Oliver Elton, C. E. *Montague. A Memoir* (Londra, 1929), s. 197; G. C. Field, *Pasifism and Conscientious Objection* (Cambridge, 1945), s. 67; Frederic Hillersdon Keeling, *Keeling Letters and Recollections* (Londra, 1918), s. 285.

99) James Molony Spaight, *Air Power and War Rights* (Londra, 1924), s. 319; *The Weekly Dispatch*, 10 Eylül 1916; *Daily Mail*, 4 ve 7 Mayıs 1918.

100) R. H. Kiernan, *Captain Albert Ball* (Londra, 1933), s. 60.

101) J. H. Early, "War Diary 1914-1918", 14 Mayıs 1915 tarihli mektup, Cambridgeshire County Record Office BI/HF/J/2.

102) Alıntı Stephen A. Garrett, *Ethics and Airpower in World War II. The British Bombing of German Cities* (New York, 1993), s. 95.

103) Daniel Ford, *Incident at Muc War* (Londra, 1967), s. 23.

104) Maurice Wright, "Effect of War on Civilian Populations", *The Lancet*, 28 Ocak 1939, ss. 189-90. Clifford Allen "Emotional Changes of War-Time", *The Lancet*, 11 Mayıs 1940, s. 901, yazar, 1914-18 savaşıyla karşılaştırıldığında İkinci Dünya Savaşı'nda daha az sadizm olduğunu düşünüyordu ve (safların gerisindeki) daha ileri yaştaki adamları, düşmana en sadistçe davranabilecekler olarak tanımlıyordu.

105) J. Glenn Gray, *The Warriors: Reflections on Men in Battle* (New York, 1959), s. 135 ve Frederic Hillersdon Keeling, *Keeling Letters and Recollections* (Londra, 1918), ss. 259-60, R. C. K. Ensor'a mektup, 23 Aralık 1915.

106) Muvazzaf Silahlı Güçler, Sivil Savunma Gücü'nün rolünü sınırlandırmak konusunda sabırsızdı, özellikle onların kana susamış gerillalara dönüşmelerini engellemek istiyorlardı: bkz. "Lecture Given at Home Guard Company Commander's Course, Aldeburgh, 29 Aug.42 Operational Role of the Home Guard", s. 4, PRO WO199/2487 ve Binbaşı G. E. O. Walker, "Guerilla Warfare and Home Guard", 30 Nisan 1942, PRO WO199/387.

107) Tom Wintringham, *The Home Guard Can Fight. A Summary of Lectures Given at the Osterley Park Training School for Home Guard* (Londra, 1941), ss. 3-4 ve 27.

108) Commander-in-Chief, Home Forces, "Home Guard. Instruction No. 41-1942. Misc.Notes", s. 3, PRO WO199/872B.

109) Norman Demuth, *Harrying the Hun. A Handbook of Scouting, Stalking and Camouflage* (Londra, 1941), ss. 64 ve 84.

110) Binbaşı M. D. S. Armour, *Total War Training for Home Guard Officers and N. C. O. s* (Londra, 1942), ss. 46.

111) Teğmen E. Hartley Leather, *Combat Without Weapons* (Aldershot, 1942), s. 7.

112) Sydney Duffield ve Andrew G. Elliott, *Rough Stuff. For Home Guards and Members of H. M. Forces* (Londra, 1942), ss. 9, 11 ve 42.

113) Andrew G. Elliott, "J. B.", ve "Scientist", *The Home Guard Encyclopedia* (Londra, 1942), ss. 28 ve 65.

114) Mark A. May, *A Social Psychology of War and Peace* (New Haven, Connecticut, 1943), s. 66. Bkz. Felix Deutch, "Civilian War Neuroses and Their Treatment", *The Psychoanalytic Quarterly*, 13 (1944), s. 303.

115) Gregory Zilboorg, "Fear of Death", *The Psychoanalytic Quarterly*, 12 (1943), s. 472.

116) F. M. Packham, "Memoirs of an Old Contemptible 1912-1920", s. 3, IWM.

117) Robert Graves, *Goodbye to All That*, ilk basım 1929 (Londra, 1977), s. 162.

118) Hiram Sturdy, "Illustrated Account of His Service on the Western Front With the Royal Regiment of Artillery", ss. 51-2, IWM.

119) Sidney Rogerson, *Twelve Days*, ilk basım 1930 (Norwich, 1988), ss. 124-5.

120) Edward Glover, *The Psychology of Fear and Courage* (Harmondsworth, 1940), s. 84; Kıdemli Çavuş Floyd Jones, röportaj Mary Penick Motley (ed.), *The Invisible Soldier. The Experience of the Black Soldier, World War II* (Detroit, 1957), s. 177; Ernie Pyle, *Here is Your War* (New York, 1943), ss. 241-2; Paul Richey, *Fighter Pilot. A Personal Record of the Campaign in France* (Londra, 1944), s. 71.

121) John J. Florherty, *The Courage and the Glory* (Philedelphia, 1942).

122) Çavuş Ehlers, alıntı Merle Miller, "Introduction", Don Congdon (ed.), *Combat: War in the Pacific* (Londra, 1958), s. 9. Çavuş Kongre Şeref Madalyası'nı, bir Gümüş Yıldız ve bir de Bronz Yıldız kazanmıştı.

123) Paul Thomas, röportaj Glen D. Edwards, *Vietnam. The War Within* (Salisbury, South Australia, 1992), s. 67.

124) Zırhlı Birlik Eri William Clarke, "Random Recollections of "14/18"", s. 6, IWM. Benzer açıklamalar Frederic Hunt tarafından da yapılmıştı, "And Truly Serve", 1980, s. 25, IWM ve Muhterem Peder Geoffrey Gordon, *Papers from Picardy by Two Chaplains* (Londra, 1917), s. 28.

125) Frederic Hillersdon Keeling, *Keeling Letters and Recollections* (Londra, 1918), ss. 253-4, Mrs. Green'e mektup, 13 Kasım 1915.

126) Hamer, "Peace Terms", *Aussie*, 6, Ağustos 1918, s. 11.

127) Samuel A. Stouffer vd., *The American Soldier: Combat and Its Aftermath. Volume II* (Princeton, 1949), s. 161. Tam tersine, Japon tutsakları görmek Amerikalı çarpışma askerlerinin yüzde 42'sinin öldürmeyi daha çok istemesine yol açtı. Bu, muhtemelen, düşmanla bağlantı kurmanın neredeyse olanaksız göründüğü bu savaşın özellikle vahşi niteliğine bağlıydı.

128) W. N. Maxwell, *A Psychological Retrospect of the Great War* (Londra, 1923), s. 84. Stanley Diamond, "War and Disassociated Personality", Morton Fried, Marvin Harris ve Robert Murphy (editörler), *War. The Anthropology of Armed Conflict and Agression* (New York, 1968), s. 187.

129) *Psychology for the Fighting Man*, 2.basım (Washington, DC, 1944), s. 267.

130) Anthony F. C. Wallace, "Psychological Preparations for War", Morton Fried, Marvin Harris ve Robert Murphy (editörler), *War. The Anthropology of Armed Conflict and Agression* (New York, 1968), s. 178.

131) G. Stanley Hall, "Morale in War and After", *The Psychological Bulletin*, 15 (1918), ss. 382-3. Öldürme deneyimi ve nefretin bulunmayışını konusunda ayrıntılı bir tartışma için bkz. Edward Frederick Chapman, "Letters from France", kız kardeşi Hilda'ya mektup, 2 Kasım 1916, IWM; Zırhlı Birlik Askeri William Clarke, "Random Recollections of "14/18"", 16, IWM; Astsubay Frederic Hillersdon Keeling 23 Aralık 1915 ve Yüzbaşı Arthur Graeme West 12 Şubat 1916, her iki alıntı Laurence Housman (ed.), *War Letters of Fallen Englishmen* (Londra, 1930), ss. 161 ve 290;

Er Lionel Leslie Heming, "When Down Came a Dragoon", s. 112, AWM; yazı taslağı B. L. Lawrence, "Sense or Sentiment", ss. 4-5, C. K. Ogden, "Papers", IWM; Asteğmen Alfred Richard Williams, "Letters from the West Front", s. 90, 16 Ekim 1916 tarihli mektup, IWM.

132) G. W. Colebrook, "Letters Home", 28 Mayıs 1915, IWM ve Ulysses Grant Lee, *United States Army in World War II. Special Studies. The Employment of Negro Troops* (Washington, DC, 1966), s. 698.

133) Yüzbaşı H. Meredith Logan, "Military Training To-Day", *The Army Quarterly*, vi (Nisan 1923), s. 72.

134) Ray R. Grinkler ve John P. Spiegel, *Men Under Stress* (Londra, 1945), s. 43.

135) Ray R. Grinkler ve John P. Spiegel, *Men Under Stress* (Londra, 1945), s. 43. Bkz. E. F. M. Durbin ve John Bowlby, *Personal Aggressiveness and War* (Londra, 1939), s. 74.

136) Binbaşı Edwin Weinstein, "The Fifth U. S. Army Neuropsychiatric Centre-"601st"", Korgeneral Hal B. Jennings (ed.), *Neuropsychiatry in World War II. Volume II. Overseas Theatres* (Washington, DC, 1973) ve Binbaşı Raymond Sobel, "Anxiety-Depressive Reactions After Prolonged Combat Experience-the "Old Sergeant" Syndrome", *The Bulletin of the U. S. Army Medical Department*, ix, ilave sayısı (Kasım 1949), ss. 143-4.

137) Muhterem Peder Harry W. Blackburne, *This Also Happened On the Western Front. The Padre's Story* (Londra, 1932), ss. 143-4.

138) Edward Glover, *The Psychology of Fear and Courage* (Harmonsworth, 1940).

139) Therese Benedek, *Insight and Personality Adjustment. A Study of the Psychological Effects of War* (New York, 1946), s. 54.

140) William Ernest Hocking, *Morale and Its Enemies* (New Haven, Connecticut, 1918), ss. 25-6.

141) Lord Moran, *The Anatomy of Courage* (Londra, 1945), ss. 56-7.

142) Muhterem Peder T. W. Pym ve Muhterem Peder Geoffrey Gordon, *Papers from Picardy by Two Chaplains* (Londra, 1917), ss. 23-4.

143) Yüzbaşı Herbert W. McBride, *A Rifleman Went to War* (Marines, North Carolina, 1935), s. 105 ve Robert William MacKenna, *Through a Tent Door*, ilk basım 1919 (Londra, 1930), s. 108.

144) Muhterem Peder Harry W. Blackburne, *This Also Happened On the Western Front. The Padre's Story* (Londra, 1932), ss. 108-9 ve G. Stanley Hall, *Morale. The Supreme Standard of Life and Conduct* (New York, 1920), ss. 67-8.

145) Yüzbaşı Herbert X. Spiegel, "Psychiatric Observations in the Tunisian Campaign", *American Journal of Orthopsychiatry*, xvi (1944), s. 384 ve Herbert X. Spiegel, "Psychiatry in an Infantry Battalion in North Africa", Korgeneral Hal B. Jennings (ed.), *Neuropsychiatry in World War II. Volume II. Overseas Theatres* (Washington, DC, 1973), s. 122.

6 Savaş Suçları

1) Walter MacDonald, "Interview With a Guy Named Fawkes, U. S. Army", William D. Ehrhart (ed.), *Unaccustomed Mercy. Soldier-Poets of the Vietnam War* (Lubbock, Texas, 1989), s. 102.

2) Teğmen William L. Calley, *Body Count* (Londra, 1971), ss. 108-9.

3) Joseph Goldstein, Burke Marshall ve Jack Schwartz (editörler), *The Peers Commission Report* (New York, 1976), ss. 89-90.

4) Teğmen William L. Calley, *Body Count* (Londra, 1971), ss. 8 ve 84; Michael Bilton ve Kevin Sims, *Four Hours in My Lai. A War Crime and its Aftermath* (Londra, 1992); Joseph Goldstein, Burke Marshall ve Jack Schwartz (editörler), *The Peers Commission Report* (New York, 1976); Richard Hammer, *The Court – Martial of Lt. Calley* (New York, 1971), s. 161; Joseph Lelyweld, "The Story of a Soldier Who Refused to Fire at Songmy", *The New York Times Magazine*, 14 Aralık 1969, s. 116; Korgeneral William R. Peers, *The My Lai Inguiry* (New York, 1979); "Who is Responsible for My Lai", *Time*, 8 Mart 1971, s. 19.

5) Örneğin, Martin Gershen, *Destroy or Die: The True Story of My Lai* (New York, 1971).

6) En yararlı olanlar Geoffrey Best, *Humanity in Warfare. The Modern History of the International Law of Armed Conflict* (Londra, 1980); Geoffrey Best, *War and Law Since 1945* (Oxford, 1995); Richard L. Holmes, *On War and Morality* (Princeton, 1989); Michael Walzer, *Just and Unjust Wars* (New York, 1977) Vietnam Savaşı sorun yaratmıştı, çünkü bağımsız devletler arasında resmen savaş ilan edilmemişti ve çatışma, kimliği belirli iki ya da daha fazla güç arasında değildi. Oysa, 1965'ten itibaren Amerika Birleşik Devletleri hükümeti çatışmaları, Kuzey Vietnam Ordusu'nun düşman, Viet Kong'un da Kuzey Vietnam'ın saldırgan hükümetinin aracıları olarak yer aldığı uluslararası silahlı bir savaş olarak değerlendirdi. Bu yüzden yasalar geçerliydi.

7) Leon Friedman (ed.), *The Law of War. A Documentary History*, cilt 1 ve 2 (New York, 1972), ss. 225, 229, 314, 318 ve 526 ve "The Nuremberg Principles", Richard A. Falk, Gabriel Kolko ve Robert Jay Lifton (editörler), *Crimes of War* (New York, 1971), s. 107.

8) Tümgeneral George S. Prugh, *Law at War: Vietnam 1964-1973* (Washington, DC, 1975), s. 76.

9) Ayrıntılı bir röportaj için bkz. Binbaşı William H. Parks, "Command Responsibility for War Crimes", *Military Law Review*, 62 (1973), ss. 1-104.

10) Lassa Oppenheim, *International Law. A Treatise*, cilt.II, s. 264 ve British *Manual of Military Law*, 1914 ve 1944, xiv. bölüm, 433. paragraf.

11) Bu değişikliklerin en iyi anlatımının bulunduğu yer, Guenter Lewy, "Superior Orders, Nuclear Warfare, and the Dictates ofConscience", Richard A. Wasserstrom (ed.), *War and Morality* (Belmont, Kaliforniya, 1970), ss. 115-34.

12) The U. S. Army Field Manual, "The Law of Land Warfare", 1956, para.509.

13) US Manual for Courts Martial (1969), para. 197.

14) Birinci ve dördüncü ilkeler, "The Nuremberg Principles", Richard A. Falk, Gabriel Kolko ve Robert Jay Lifton (editörler), *Crimes of War* (New York, 1971), s. 107.

15) Örnek için bkz. Yüzbaşı Joseph B. Anderson ile röportaj, Wallace Terry, *Bloods. An Oral History of the Vietnam War by Black Veterans* (New York, 1984), s. 233; Kenneth Maddock, "Going Over the Limit? – The Question of Australian Atrocities", Maddock (ed.), *Memories of Vietnam* (Sidney, 1991), ss. 151-63; George L. Mosse, *Fallen Soldiers. Reshaping the Memory of the World Wars* (New York, 1990), s. 110.

16) Piyade Eri Barry Kavanagh, alıntı Sally Wilkins, "A Glance Behind", *The Age*, 10 Mayıs 1975, s. 11. Avustralyalıların gerçekleştirdikleri vahşet eylemlerine ilişkin daha fazla bilgi için bkz. Pat Burgess, "The Village of Hidden Hate", *The Age*, 21 Ağustos 1976, s. 16; Ian McKay, "Truths and Untruths of War", *The Advertiser*, 5 Ağustos 1976, s. 5; Alan Ramsey, "How to Stop Worrying and Love the VC", *Nation Review*, 6-12 Ağustos 1976, s. 1046.

17) Avustralyalı Başçavuş, alıntı Gerald L. Stone, *War Without Heroes* (Melbourne, 1966), s. 131. Başka Avustralyalı örnekler için bkz. Alex Carey, *Australian Atrocities in Vietnam* (Sidney, 1968).

18) Arthur E. "Gene", Woodley, Jr., Wallace Terry, *Bloods. An Oral History of the Vietnam War by Black Veterans* (New York, 1984), s. 261.

19) Craig Weeden, "My Lie", Jan Barry ve W. D. Ehrhart (editörler), *Demilitarized Zones. Veterans After Vietnam* (Perkasie, Pa., 1976), s. 24.

20) Örneğin, Bill Adler (ed.), *Letters from Vietnam* (New York, 1967), s. 42; Mark Baker, *The Vietnam War in the Words of the Men and Women Who Fought There* (Londra, 1982), s. 50; Philip Scribner Balboni, "Mylai was Not an Isolated Incident. What Every Vietnam Veteran Knows", *The New Republic*, 19 Aralık 1970, ss. 13-15; Richard Boyle, *The Flower of the Dragon. The Breakdown of the U. S. Army in Vietnam* (San Francisco, 1972), ss. 137-9; Donald Duncan, *A "Green Beret" Blasts the War* (Londra, 1966), s. 9; Mark Lane, *Conversations with Americans* (New York, 1970); Eric Norden, *American Atrocities in Vietnam* (Sidney, 1966); "The Case of the Green Berets", *Newsweek*, 25 Ağustos 1969, ss. 26-33.

21) Teğmen William Crandell, Americal Tümeni'nden, "Vietnam Veterans Againts the War", *The Winter Soldier Investigation. An Inquiry in to American War Crimes* (Boston, 1972), ss. 2-3. Bkz. Herbert Kelman, "War Criminals and War Resisters", *Society*, 12.4 (Mayıs-Haziran 1975), ss. 18-19; "The Interrogation of Captain Howard Turner at the Trial of Lieutenant James Duffer, 1970; Richard A. Falk, Gabriel Kolko ve Robert Jay Lifton (editörler), *Crimes of War* (New York, 1971), ss. 246-7 ve Yüzbaşı H. Miller'ın mektubu (Bölük komutanı, 25. Birleşik Devletler Ordusu Piyade Tümeni) anne-babasına 17 Şubat 1970'de yazdığı mektup, Richard A. Falk, Gabriel Kolko ve Robert Jay Lifton (editörler), *Crimes of War* (New York, 1971), ss. 395-6.

22) Richard Strayer ve Lewis Ellenhorn'da tartışılan çalışmalar, "Vietnam Veterans: A Study Exploring Adjustment Patterns and Attitudes", *Journal of Social Issues*, 31.4 (1975), s. 90.

23) Sorulara yanıt verenlerin düşüncelerini My Lai katliamı öncesinde sorulmuştu: Douglas Kinnard, "Vietnam Reconsidered: An Attitudinal Survey of U. S. Army General Officers", *The Public Opinion Quarterly*, xxxix.4 (1975-6), s. 451. Bunların yüzde 61'i kurallara "oldukça iyi uyuluyordu" demişlerdi.

24) John Helmer, *Bringing the War Home. The American Soldier in Vietnam and After* (New York, 1974), ss. 202-3.

25) Bu konu Cornelius A. Cronin tarafından inandırıcı biçimde savunuluyor, "Line of Departure. The Atrocity in Vietnam War Literature", Philip K. Jason (ed.), *Fourteen Landing Zones. Approaches to Vietnam War Literature* (Iowa City, 1991), ss. 208-15.

26) Bkz. Eric Carlton, *Massacres. An Historical Perspective* (Aldershot, 1994),

ss. 137-45. Uluslar arası Savaş Suçları Mahkemesi, Birleşik Devletleri, haklı askeri bir amacı olmaksızın sivil hedefleri bilerek bombalamaktan (ve böylece 1923 La Hey Anlaşması'nı, 1949 Cenevre Anlaşması'nı ve Nüremberg Mahkemelerinin bulgularını) ihlal etmekten suçlu buldu: John Duffett, *Against the Crime of Silence. Proceeding of the Russell International War Crimes Tribunal* (New York, 1968) ve Gabriel Kolko, "War Crimes and the Nature of the Vietnam War", *Journal of Contemporary Asia*, 1.1 (güz 1970), ss. 5-14.

27) General Bruce Palmer, *The 25-Year War. America's Military Role in Vietnam* (New York, 1984), s. 85. General My Lai katliamını bir sapma olarak tanımlamaya çabalıyordu, ama iddiaları (benim burada yaptığım gibi), ters yönde okunabilir.

28) Stephen Graham, *A Private in the Guards* (Londra, 1919), s. 217.

29) Teğmen S. H. Monard, "Fuel and Ashes", *The Incinerator*, 1.2 (Haziran 1916), s. 18. Binbaşı Campbell'in öğüdü.

30) Yüzbaşı Guy Warneford Nightingale, "The 1915 Letters", s. 8, kız kardeşine mektup, 4 Mayıs 1915, IWM. Başka örnekler için bkz. Ralph Coburn Carson, "Recollections of the Front", James Carson (derleyen), *The Carsons of Monanton, Ballybay, Co. Monaghan, Ireland* (Lisburn, 1931), s. 46; Thomas P. Dooley, *Irishmen or Englishmen Soldiers? The Times and World of a Southern Catholic Irish Man* (1876-1916). *Enlisted With the British Army During the First World War* (Liverpool, 1995), s. 134, alıntı bir İrlandalı askerden, *Waterford News*, 1 Ocak 1915; Er W. Harley'nin güncesi, 25 Mayıs 1915 tarihli, Clifford Nixon, "A Touch of Memory", 1915, s. 57, IWM 2508.

31) Robert Graves, *Goodbye to All That*, ilk basım 1929 (Londra, 1977), s. 163.

32) H. S. Clapman, *Mud and Khaki. Memories of an Incomplete Soldier* (Londra, 1930), ss. 151-2, 19 Haziran 1915 tarihli günce; George Coppard, *With a Machine Gun to Cambrai* (Londra, 1980), ss. 70-1; F. P. Crozier, *A Brass Hat in No Man's Land* (Londra, 1930), s. 228; Arthur Guy Empey, *First Call. Guide Posts to Berlin* (New York, 1918), s. 91; Sidney W. D. Lockwood, "First World War Memories 1914-1918", s. 106, IWM90/21/1.

33) A. Ashurt Morris, "Diaries", ss. 69-70, 16 Haziran 1915 tarihli günce, IWM.

34) James J. Weingartner, "Massacre at Biscari: Patton and an American War Crime", *The Historian*, 1ii. 1 (Kasım 1989), s. 30. Compton beraat etmişti. Suçlanan öbür adam ömür boyu hapse mahkûm edilmişti. Onun savunması daha zayıftı ve geçici akli dengesizlik iddiasında bulunmuştu. İki hüküm arasındaki farklar askeri komutanları rahatsız etmişti ve ikinci mahkum, davanın kamuoyunda duyurulmaması nedeniyle altı ay içinde salıverilmişti.

35) Başka örnekler, Eric Bergerud, *Touch with Fire. The Land War in the South Pacific* (New York, 1996), s. 423; Barry Broadfoot, *Six War Years, 1939-1945. Memories of Canadians at Home and Abroad* (Toronto, 1974), ss. 152-3; Teğmen William L. Calley, *Body Count* (Londra, 1971), ss. 10-12; John Miller, *Guadalcanal: The First Offensive* (Washington, DC, 1949), s. 310; Rowland Walker, *Commando Captain* (Londra, 1942), ss. 54-5; Kim Willensen, *The Bad War. An Oral History of the Vietnam War* (New York, 1987), s. 62. Kore Savaşı'ndan alınma ilginç bir örnek için, bkz. Albay David H. Hackworth ve Julie Sharman. *About Face* (Sidney, 1989), ss. 66-7.

36) Yüzbaşı S. J. Cuthbert, "*We Shall Fight in the Streets*" *Guide to Street Fighting*

(Aldershot, 1941), s. 23. Bu 1942'de üç kez, 1950'de bir kez yeniden basıldı.

37) Albay Ted B. Borek, "Legal Services During the War", *Military Law Review*, 120 (ilkbahar 1988), ss. 34-5.

38) İkinci Dünya Savaşı'nda bir İngiliz teğmen, alıntı Andrew Wilson, "The War in Vietnam", hem *The Observer*'da, 30 Kasım 1969, s. 9, hem de *Current*'da, Ocak 1970, s. 3 basılmış.

39) Çavuş John Henry Ewen, "Diaries", kitap 1, 1944, s. 60, AWM PR89/190.

40) Tümgeneral Raymond Hufft, alıntı "Judgement at Fort Benning", *Newsweek*, 12 Nisan 1971, s. 28.

41) Eski Deniz Piyadesi Başçavuş Stanley Gertner, alıntı Tom Tiede, *Calley: Soldier or Killer?* (New York, 1971), s. 16. Benzer bir itiraf için bkz. İkinci Dünya Savaşı gazisi Carl E. Savard'ın yorumu, alıntı Kenneth Auchincloss, "Who Else is Guilty?", *Newsweek*, 12 Nisan 1971, s. 30.

42) Clayton D. Laurie, "The Ultimate Dilemma of Psychological Warfare in the Pacific: Enemies Who Don't Surrender, and GIs Who Don't Take Prisoners", *War and Society*, 14.1 (Mayıs 1996), s. 117.

43) Arnold Krammer, "Jaspanese Prisoners of War in America", *Pacific Historical Review*, 52 (1983), s. 69.

44) George MacDonald Fraser, *Quartered Safe Out Here. A Recollection of the War in Burma* (Londra, 1992), ss. xvi, 26, 73; 83, 87, 118, 125-6, 191-2.

45) William F. Crandell, "What Did America Learn From the Winter Soldier Investigation?", *Vietnam Generation Journal. Nobody Gets Off the Bus*, 5 (March 1994), Internet'te, s. 1.

46) Yüzbaşı W. C. Rowe, "Ethics of Surrender", *Army Training Memorandum. Australian Military Forces*, 44 (Ekim, 1946), s. 23.

47) Talim Çavuşu Kenneth Hodges, alıntı Michael Bilton ve Kevin Sims, *Four Hours in My Lai. A War Crime and its Aftermath* (Londra, 1992), s. 55.

48) Binbaşı W. Hays Parks, "Crimes in Hostilities. Part 1", *Marine Corps Gezette* (Ağusto 1976), s. 21.

49) Adı bilinmeyen albay, alıntı Muhterem Peder T. W. Pym ve Muhterem Peder Geoffrey Gordon, *Papers from Picardy by two Chaplins* (Londra, 1917), ss. 29-30.

50) Patton, alıntı James J. Weingartner, "Massacre at Biscari: Patton and an American War Crime", *The Historians*, 1ii. 1 (Kasım 1989), s. 37.

51) Billy Conway, röportaj Mark Lane, *Conversations with Americans* (New York, 1970), 183.

52) Ed Treratola, röportaj Mark Lane, *Conversations with Americans* (New York, 1970), s. 96.

53) Adı bilinmeyen subay, röportaj Aralık 1969, alıntı Edward M. Opton, "It Never Happened and Besides They Deserved It", Nevitt Sanford ve Craig Comstock (editörler), *Sanctions for Evil* (San Francisco, 1971), s. 65.

54) James Jones, *The Thin Red Line* (Londra, 1962), s. 302.

55) Yüzbaşı John Eugene Crombie'nin adı bilinmeyen bir arkadaşına mektubu, 3 Mart 1917, Laurence Housman (ed.), *War Ltters of Fallen Englishmen* (Londra, 1930), ss. 82-3.

56) George Barker, röportaj Glen D. Edwards, *Vietnam. The War Within* (Salisbury, South Australia, 1992), s. 47.

57) Sam Damon, alıntı Anton Myrer, *Once an Eagle* (New York, 1968), ss. 787-8.

58) Donald Duncan, *The New Legions* (Londra, 1967), ss. 160-1.

59) James Adams, röportaj Mark Lane, *Conversations with Americans* (New York, 1970), ss. 131-2.

60) Örnek için bkz. Chuck Onan ve Jimmy Roberson'ın tanıklıkları, röportaj Mark Lane, *Conversations with Americans* (New York, 1970), ss. 28 ve 60 ve Daniel Lang, *Casualties of War* (New York, 1969), ss. 25-6.

61) Jimmy Roberson, röportaj Mark Lane, *Conversations with Americans* (New York, 1970), s. 59.

62) En yüksek mevkiye "çifte gaziler" (öldürülme ve ardından da tecavüz) yerleştirilirken, bunun ardından bebekler, yetişkin kadınlar,yaşlı erkekler ve son olarak savaş tutsakları geldi. En yakındaki kurbanları (savaş tutsaklarını) öldürmek pek heyecan verici değildi; her zaman çiğnenen bir yasanın çiğnenmesiydi.

63) Çavuş Michael McCuster, "Vietnam Veterans Against the War", *The Winter Soldier Investigation. An Inquiry into American War Crimes* (Boston, 1972), s. 29.

64) Chuck Onan, röportaj Mark Lane, *Conversations with Americans* (New York, 1970), s. 30.

65) Teğmen William L. Calley, *Body Count* (Londra, 1971), ss. 10-12 ve Tom Tiede, *Calley: Soldier or Killer?* (New York, 1971), s. 130.

66) Herbert Rainwater, alıntı "Judgement at Fort Benning", *Newsweek*, 12 Nisan 1971, s. 28.

67) Bir tartışma için bkz. Guenter Lewy, *America in Vietnam* (New York, 1978), ss. 239-40 ve 347. Westmoreland'in savunması için bkz. W. C. Westmoreland, *A Soldier Reports* (New York, 1976), ss. 378-9.

68) Michael Uhl, *Vietnam. A Soldier's View* (Wellington, New Zealand, 1971), s. 9.

69) Edward M. Opton, "It Never Happened and Besides They Deserved It", Nevitt Sanford ve Craig Comstock (editörler), *Sanctions for Evil* (San Francisco, 1971), s. 62.

70) 1.608 kişiye sorular yöneltildi: "The War: New Support for Nixon", *Time*, 12 Ocak 1970, ss. 10-11.

71) Kenneth Maddock, "Going Over the Limit?- The Question of Australian Atrocities", Maddock (ed.), *Memories of Vietnam* (Sidney, 1991), s. 163.

72) "The Battle Hymn of Lieutenant Calley", Avustralya Ulusal Film ve Ses Arşivi'ndeki kayıtlardan dinlenebilir.

73) Calley'nin mahkümiyetine ilişkin sivil görüşler için bkz. Wayne Greenhaw, *The Making of a Hero. The Story of Lieut. William Calley, Jr.* (Louisville, Kentucky, 1971), s. 191; Robert D. Heinl, "Mylai in Perspective: The Court-Martial of William h.Calley", *Armed Forces Journal*, 21 Aralık 1970, ss. 38-41; Tom Tiede, *Calley: Solder or Killer?* (New York, 1971), s. 16; Kenrick S. Thomson, Alfred C. Clarke ve Simon Dihitz, "Reactions to Mylai: A visual-Verbal Comparison", *Sociology and Social Research*, 58.2 (Ocak 1974), ss. 122-9.

74) 522 Amerikalı arasında yazılan bir telofon röportajına dayalı Gallup araştırması: "Judgement at fort Benning", *Newsweek*, 12 Nisan 1971, s. 28.

75) Herbert C. Kelman ve Lee H. Lawrence, "Assignment of Responsibility in the Case of Lt. Calley: Preliminary Report on a National Survey", *Journal of Social Issues*, 28.1 (1972), ss. 177-212.

76) Leon Mann, "Attitudes Towards My Lai and Obedience to Orders: an Australian Survey", *Australian Journal of Psychology*, 25.1 (1973), ss. 11-21.

77) Herbert C. Kelman ve Lee H. Lawrence, "Assignment of Responsibility in the Case of Lt. Calley: Preliminary Report on a National Survey", *Journal of Social Issues*, 28.1 (1972), ss. 177-212.

78) Leon Mann, "Attitudes Towards My Lai and Obedience to Orders: An Australian Survey", *Australian Journal of Psychology*, 25.1 (1973), ss. 11-21.

79) Edward M. Opton, "It Never Happened and Besides They Deserved It", Nevitt Sanford ve Craig Comstock (editörler), *Sanctions for Evil* (San Francisco, 1971), ss. 63-4.

80) Randy Olley ve Herbert H. Kraus, "Variables Which May Influence the Decision to Fire in Combat", *The Journal of Social Psychology*, 92 (1974), ss. 151-2.

81) Stanley Milgram, *Obedience to Authority: An Experimental View* (New York, 1974); Milgram, "Some Conditions of Obedience and Disobedience to Authority", *Human Relations*, 18.1 (Şubat 1965), ss. 57-76; Milgram, "Behaviour Study of Obedience", A. Etzioni ve W. Wenglinsky (editörler), *War and Its Prevention* (New York, 1970), 5.bölüm, ss. 245-59. Bkz. Philip Zimbardo, Craig Haney ve Curtis Banks, "Interpersonal Dynamics in a Simulated Prison", *International Journal of Criminology and Penology*, 1 (1973), ss. 69-97.

82) Joseph Goldstein, Burke Marshall ve Jack Schwartz (editörler), *The Peers Commission Report* (New York, 1976), ss. 83-4, 197-201.

83) W. C. Westmoreland, *A Soldier Reports* (New York, 1976), ss. 378-9.

84) Loren Baritz, *Backfire: A History of How American Culture Led Us Into Vietnam and Made Us Fight the Way We Did* (New York, 1985), ss. 314-15 ve Richard A. Gabriel, *To Serve With Honor. A Treatise on Military Ethics and the Way of the Soldier* (Westport, Connecticut, 1982), s. 4.

85) Joseph Goldstein, Burke Marshall ve Jack Schwartz (editörler), *The Peers Commission Report* (New York, 1976), s. 82.

86) Richard Tregaskis, *Guadalcanal Diary* (New York, 1943), s. 16. Başka tehdit unsurları için bkz. Bill Crooks, röportaj Eric Bergerud, *Touch with Fire. The Land War in the South Pacific* (New York, 1996), ss. 423-4.

87) Daniel Lang, *Casualties of War* (New York, 1969), s. 35. Bkz. George Ryan, Murray Polner, *No Victory Parades. The Return of the Vietnam Veteran* (Londra, 1971), s. 40.

88) Ronald Haeberle, alıntı Michael Bilton ve Kevin Sims, *Four Hours in My Lai. A War Crime its Aftermath* (Londra, 1992), s. 183.

89) Michael Bernhardt, alıntı Ron Ridenhour'un bir mektubunda, Joseph Goldstein, Burke Marshall ve Jack Schwartz (editörler), *The Peers Commission Report* (New York, 1976), s. 37.

90) Greg Olsen, alıntı Michael Bilton ve Kevin Sims, *Four Hours in My Lai. A War Crime and its Aftermath* (Londra, 1992), s. 82.

91) George Ryan (takma ad), röportaj Murray Polner, *No Victory Parades. The Return of the Vietnam Veteran* (Londra, 1971), s. 40.

92) William Calley, alıntı Arthur Everett, Kathryn Johnson ve Harry F. Rosenthal, *Calley* (New York, 1971), s. 25.

93) Alıntı Robert Jay Lifton, *Home from the War. Vietnam Veterans: Neither Victims Nor Executioners* (Londra, 1974), s. 119.

94) Uzun süre hizmette bulunmuş bir Pathfinder uçuş mühendisi, alıntı Martin Middlebrook, *The Battle of Hamburg. Allied Bomber Forces Against a German City in 1943* (Londra, 1980), s. 349.

95) Teğmen William L. Calley, *Body Count* (Londra, 1971), s. 47. Bkz. "Lieutenant Duffy's Statement", Richard A. Falk, Gabriel Kolko ve Robert Jay Lifton (editörler), *Crimes of War* (New York, 1971), s. 253.

96) Edward Smithies (derleyen), *War in the Air. Men and Women Who Built, Serviced, and Flew War Planes Remember the Second World War* (Londra, 1990), ss. 125-6.

97) Joseph Ellis ve Robert Moore, *School for Soldiers. West Point and the Profession of Arms* (New York, 1974), s. 167. 1939-45 savaşında, LMF (Lack of Moral Fibre/Törel Nitelik Eksikliği) sınıfına sokulan hava gücü çalışanlarının görevlendirilme süreleri sona erdirilebilir, sivil havacılık alanında kazançlı bir işi almaları reddedilebilir ve madalyaları ile rozetleri sökülebilirdi. Mükemmel bir inceleme için bkz. John MacCarthy, "Aircrew and "Lack of Moral Fibre" in the Second World War", *War and Society*, 2.2 (Eylül 1984), ss. 88-9.

98) Jeff Neddle "Please Read This" başlıklı el ilanında, 1970, alıntı Robert Jay Lifton, *Home from the War. Vietnam Veterans:* Neither Victims Nor Executioners (Londra, 1974), s. 313.

99) Rifleman Barry Kavanagh, alıntı Sally Wilkins, "A Glance Behind", *The Age*, 10 Mayıs 1975, s. 11.

100) Rick Springman, röportaj Indochina Curriculum Group, *Front Lines. Soldiers' Writings from Vietnam* (Cambridge, Massachusetts, 1975), s. 23.

101) L. C. Green, *Essays on the Modern Law of War* (New York, 1985), s. 27.

102) Westmoreland ile röportaj, Michael Charlton ve Anthony Moncrieff, *Many Reasons Why* (Londra, 1978), s. 148 alıntı Loren Baritz, *Backfire: A History of How American Culture Led Us into Vietnam and Made Us Fight the Way We Did* (New York, 1985), s. 294.

103) Loren Baritz, *Backfire: A History of How American Culture Led Us into Vietnam and Made Us Fight the Way We Did* (New York, 1985), s. 294

104) Tek istisna hava gücündeydi, çünkü pilotlar ve silahları ateşleyenler harekâttan önce, ve bundan sonra da her üç ayda bir kurallardan sorguya çekilirlerdi: Guenter Lewy, *America in Vietnam* (New York, 1978), s. 234. Bkz. "Lieutenant Duffy's Statement", Richard A. Falk, Gabriel Kolko ve Robert Jay Lifton (editörler), *Crimes of War* (New York, 1971), s. 253 ve General Bruce Palmer, *The 25 – Year War. America's Military Role in Vietnam* (New York, 1984), ss. 170-1.

105) Douglas Kinnard, "Vietnam Reconsidered: An Attitudinal Survey of U. S. Army General Officers", *The Public Opinion Quarterly*, xxxix. 4 (kış 1975-6), s. 451. Bkz. Guenter Lewy, *America in Vietnam* (New York, 1978), s. 234.

106) Michael Bernhardt'a göre, alıntı Joseph Lelyveld, "The Story of a Soldier Who Refused to Fire at Songmy", *The New York Times Magazine*, 14 Aralık 1969, s. 101.

107) Teğmen William L. Calley, *Body Count* (Londra, 1971), ss. 28-9.

108) William Calley, alıntı Arthur Everett, Kathryn Johnson ve Harry F. Rosent-

hal, *Calley* (New York, 1971), s. 25. Paul Meadlo, "yasadışı bir emir" olasılığını hiç duymadığını da iddia etmişti: Richard Hammer, *The Court-Martial of Lt. Calley* (New York, 1971), s. 158.

109) Richard Hammer, *The Court-Martial of Lt. Calley* (New York, 1971), s. 91.

110) Joseph Goldstein, Burke Marshall ve Jack Schwartz (editörler), *The Peers Commission Report* (New York, 1976), ss. 204-5. Bkz. s. 83.

111) Joseph Goldstein, Burke Marshall, ve Jack Schwartz (editörler), *The Peers Commission Report* (New York, 1976), ss. 210-11. Bu, My Lai katliamından sonra iki saate çıkarıldı.

112) J. Glenn Gray, *The Warriors: Reflections on Men in Battle*, ikinci basım (New York, 1970), s. 102.

113) Yarbay J. O. Langtry, "Man-the-Weapon: Neglected Aspects of Leader Training", *Australian Army Journal*, 202 (Mart 1966), s. 12 ve Tümgeneral W. H. S. Macklin, "Military Law", *Canadian Army Journal*, viii (Ocak 1954), ss. 31-2.

114) Philip Caputo, *A Rumor of War* (New York, 1977), ss. 229-30. Bkz. Seymour M. Hersh, "A Reporter at Large. The Reprimand", *The New Yorker*, 9 Ekim 1971, s. 114; Richard Holmes, *Firing Line* (Londra, 1985), s. 367; Guenter Lewy, *America in Vietnam* (New York, 1978), s. 235.

115) Amerika Birleşik Devletleri Savunma Bakanlığı'nın 1967'nin ortalarında hazırlattığı bir rapora dayanıyor: bu oran, savaşın ilerideki dönemlerinde Amerikalıların lehine değişti. Bkz. D. Michael Shafer, "The Vietnam Combat Experience: The Human Legacy", Shafer (ed.), *The Legacy. The Vietnam War in the American Imagination* (Boston, 1990), s. 84. Benzer bir tahmin için bkz. John Helmer, *Bringing the War Home. The American Soldier in Vietnam and After* (New York, 1974), s. 166.

116) Joseph Goldstein, Burke Marshall ve Jack Schwartz (editörler), *The Peers Commission Report* (New York, 1976), ss. 195-6.

117) Robert Jay Lifton, "Existential Evil", Nevitt Sanford ve Craig Comstock (editörler), *Sanctions for Evil* (San Francisco, 1971), s. 45.

118) Philip Caputo, *A Rumor of War* (New York, 1977), s. 229.

119) David E. Wilson, Gerald R. Gioglio, *Days of Decision. An Oral History of Conscientious Objectors in the Military During the Vietnam War* (Trenton, New Jersey, 1989), s. 123. Her üç savaşa ilişkin benzer anlatımlar için bkz. Michael (aynen böyle), Clodfelter, "Snipers", J. Topham, *Vietnam Literature Anthology*, yeniden gözden geçirilmiş ve genişletilmiş (Philadelphia, 1990), s. 87; Richard Elliott'ın 31 Mart 1966'da anne-babasına yazdığı mektup, Bill Adler (ed.), *Letters from Vietnam* (New York, 1967), s. 22; Çavuş John Henry Ewen, "Bougainville Campaign", 1. kitap, 1944, s. 60, AWM; "Lieutenant Duffy's Statement", Richard A. Falk, Gabriel Kolko ve Robert Jay Lifton (editörler), *Crimes of War* (New York, 1971), s. 248; Tüfekli Er John Muir, röportaj Al Santoli, *Everthing We Had. An Oral History of the Vietnam War by Thirty-Three American Soldiers Who Fought It* (New York, 1981), s. 25; Eric Norden, *American Atrocities in Vietnam* (Sydney, 1966), s. 5; Yüzbaşı D. B. Reardon, "Diary", günce 4 Ağustos 1915, IWM.

120) Joseph Goldstein, Burke Marshall ve Jack Schwartz (editörler), *The Peers Commission Report* (New York, 1976), ss. 99-100.

121) Eugene B. ('Sledgehammer') Sledge, röportaj Studs Terkel, "*The Good War*". *An Oral History of World War Two* (Londra, 1985), s. 62.

122) Teğmen William L. Calley, *Body Count* (Londra, 1971), s. 31. Bkz. Joseph Goldstein, Burke Marshall ve Jack Schwartz (editörler), *The Peers Commission Report* (New York, 1976), s. 194.

123) Joseph Lelyveld, "The Story of a Soldier Who Refused to Fire at Songmy", *The New York Times Magazine*, 14 Aralık 1969, ss. 101 ve 103.

124) Çavuş Scott Camil, Vietnam Veterans Aganist War, *The Winter Soldier Investigation. An Inquiry into American War Crimes* (Boston, 1972), s. 14.

125) John W. Dower, *War Without Mercy: Race and Power in the Pacific War* (New York, 1986), s. 147. Bkz. Seymour Leventman ve Paul Comacho, "The "Gook" Syndrome: The Vietnam War as a Racial Encounter", Charles R. Figley ve Seymour Leventman (editörler), *Strangers at Home. Vietnam Veterans Since the War* (New York, 1990), ss. 55-70 ve James J. Weingarten, "Trophies of War: U. S. Troops and the Mutilation of Japanese War Dead, 1941-1945", *Pacific Historical Review*, lxi.1 (Şubat 1992), ss. 53-67.

126) Micheal Bilton ve Kevin Sims, *Four Hours in My Lai. A War Crime and its Aftermath* (Londra, 1992), s. 52 ve Joseph Goldstein, Burke Marshall ve Jack Schwartz (editörler), *The Peers Commission Report* (New York, 1976), ss. 83-4.

127) Micheal Bilton ve Kevin Sims, *Four Hours in My Lai. A War Crime and its Aftermath* (Londra, 1992), s. 37; Joseph Goldstein, Burke Marshall ve Jack Schwartz (editörler), *The Peers Commission Report* (New York, 1976), ss. 220; Tümgeneral George S. Prugh, *Law at War: Vietnam 1964-1973* (Washington, DC, 1975), s. 76.

128) Joseph Goldstein, Burke Marshall ve Jack Schwartz (editörler), *The Peers Commission Report* (New York, 1976), s. 211 ve Tümgeneral George S. Prugh, *Law at War: Vietnam 1964-1973* (Washington, DC, 1975), ss. 74-5.

129) William Calley, alıntı Arthur Everett, Kathryn Johnson, ve Harry F. Rosenthall, *Calley* (New York, 1971), s. 25.

130) Çavuş Michael McCuster, Vietnam Veterans Against the War, *The Winter Soldier Investigation. An Inquiry into American War Crimes* (Boston, 1972), s. 29. Bkz. Jerry Samuels ile röportaj, Philip Scribner Balboni, "My Lai was Not an Isolated Incident. What Every Vietnam Veteran Knows", *The New Republic*, 19 Aralık 1970, s. 15.

131) Kıdemli bir eski ordu avukatı, alıntı Seymour M. Hersh, "A Reporter at Large. The Reprimand", *The New Yorker*, 9 Ekim 1971, s. 119. Kore Savaşı'ndan ilginç bir örnek için bkz. Albay David H. Hackworth ve Julie Sharman, *About Face* (Sidney, 1989), ss. 66-7.

132) Richard Hammer, *The Court-Martial of Lt. Calley* (New York, 1971), ss. 18-21.

133) Michael Bernhardt Ron Ridenhour'un bir mektubunda alıntılanmış, Joseph Goldstein, Burke Marshall ve Jack Schwartz (editörler), *The Peers Commission Report* (New York, 1967), s. 37.

134) Örtbas edilenlerin iç yüzünü bilen birinin anlattıkları için bkz. Bruce E. Jones, *War Without Windows. A True Account of a Young Army Officer Trapped in an Intelligence Cover-Up in Vietnam* (New York, 1987), ss. 221-5 ve 257-63. Bkz. Seymour M. Hersh, *Cover-Up. The Army's Secret Investigation of the Massacre at My Lai* (New York, 1972), ve Korgenaral William R. Peers, The My Lai Inquiry (New York 1979). ss. 199-209.

135) Tümgeneral George S. Prugh, *Law at War: Vietnam 1964-1973* (Washington, DC, 1975), s. 74. Amerikan birliklerinin toplam 241 savaş suçu işledikleri iddia

ediliyordu, ama bu iddiaların üçte ikisinin dayanıksız olduğu saptandı. Otuz altı davadan, yüzde 56 kadarı mahkûmiyetle sonuçlandı.

136) Binbaşı W. Hayes Parks, "Crimes in Hostilities. Part 1", *Marine Corps Gazette* (Ağustos 1976), s. 18. Parks'ın istatistikleri, yukarıda alıntılananlardan biraz farklıydı. Askeri mahkemede görülen davaların toplam sayısı Parks'ın çizelgesine göre, Amerikan Ordusu Kara, Deniz, Deniz Piyadesi ve Hava Gücünde 259'du.

137) Onların deneyimleri için bkz. Howard Levy ve David Miller, *Going to Jail. The Political Prisoner*. (New York, 1970).

138) My Lai'den hayatta kalanlar Keith Suter ile konuşuyor, "My Lai: Everyone Wins Except the Dead Vietnamese", *The National Times*, 18-23 Kasım 1974, s. 33.

139) John DiFusco, röportaj Kim Willenson, *The Bad War. An Oral History of the Vietnam War* (New York, 1987), s. 58. Bkz. Er Anthony R. Brennan, "Diaries", s. 21, günce Ocak-Haziran 1917, IWM; Bill Crooks, röportaj Eric Bergerud, *Touch with Fire. The Land War in the South Pacific* (New York, 1996), ss. 423-4; ve Roy R. Grinker ve John P. Spiegel, *Men Under Stress* (Londra, 1945), s. 307.

140) Charles Levy, "A. R. V. N. as Faggots: Inverted Warfare in Vietnam", *Transaction* (Ekim 1971), ss. 18-27 ve Ian McNeill, "Australian Army Advisers. Perceptions of Enemies and Allies", Kenneth Maddock ve Barry Wright (editörler), *War. Australia and Vietnam* (Sidney, 1987), ss. 41-2.

141) Herbert C. Kelman ve Lee H. Lawrence, "Assignment of Responsibility in the Case of Lt. Calley: Preliminary Report on a National Survey", *Journal of Social Issues*, 28.1 (1972), s. 196. Bkz. Gabriel Kolko, "War Crimes and the American Conscience", Jay W. Baird (editörler), *From Nuremberg to My Lai* (Lexington, Massachusetts, 1972), s. 238.

142) James Joseph Dursi, tanıklık, Richard Hammer, *The Court-Martial of Lt. Calley* (New York, 1971), s. 143.

143) Michael Bilton ve Kevin Sims, *Four Hours in My Lai. A War Crime and its Aftermath* (Londra, 1992), s. 19.

144) William E. Merritt, *Where the Rivers Ran Backwards* (Athens, 1989), ss. 101-11 ve John Tuma, Amerika Birleşik Devletleri Askeri İstihbarat'tan röportaj Willa Seidenberg ve William Short (editörler), *A Matter of Conscience. GI Resistance During the Vietnam War* (Andover, Massachusetts, 1991), s. 24.

145) Kıdemli Er Reginald "Malik" Edwards, röportaj Wallace Terry, *Bloods. An Oral History of the Vietnam War by Black Veterans* (New York, 1984), ss. 16-17.

146) Thomas John Kinch, tanıklık, Richard Hammer, *The Court-Martial of Lt. Calley* (New York, 1971), s. 197.

147) Rick Springman, röportaj Indochina Curriculum Group, (editörler), *Front Lines. Soldiers Writings from Vietnam* (Cambridge, Massachusetts, 1975), s. 23. Bkz. Robert S. Laufer, M. S. Gallops ve Ellen Freywouters, "War Stress and Trauma: The Vietnam Veteran Experience", *Journal of Health and Social Behaviour*, 25 (1984), s. 78, ve Keith William Nolan, *Sappers in the Wire. The Life and Death of Firebase Mary Ann* (College Station, 1975), ss. 94-5.

148) Robert Rasmus, röportaj Studs Terkel, *"The Good War": An Oral History of World War Two* (New York, 1985), s. 44.

149) Yarbay David Lloyd Owen, *The Desert My Dwelling Place* (Londra, 1957), ss. 129-30.

150) Charles Stewart Alexander, "Letters to His Cousin Amy Reid 1916-1918", 3 Kasım 1917, Auckland Enstitüsü ve Müzesi Kitaplığı MSS 92/70.

151) Tony Ashworth, *Trench Warfare 1914-1918* (Londra, 1980).

152) Richard Pendleton, alıntı Martin Gershen, *Destroy or Die: The True Story of My Lai* (New York, 1971), s. 31.

153) Philip Scribner Balboni, "Mylai was Not an Isolated Incident. What Every Vietnam Veteran Knows", *The New Republic*, 19 Aralık 1970, s. 15.

154) Richard Boyle, *The Flower of the Dragon. The Breakdown of the U. S. Army in Vietnam* (San Francisco, 1972), s. 22.

155) Joseph Lelyveld, "The Story of a Soldier Who Refused to Fire at Songmy", *The New York Times Magazine*, 1 Aralık 1969, ss. 32-33, 101-3 ve 113-16.

156) Çavuş Michael McCuster, Vietnam Veterans Against the War, *The Winter Soldier Investigation. An Inquiry into American War Crimes* (Boston, 1972), s. 29. Bir kadına tecavüz edip onu öldürmek istemeyen başka bir asker de, bu durumda, yalnızca yürüyüp oradan biraz uzaklaşmıştı: Daniel Lang, *Casualties of War* (New York, 1969), s. 36.

157) Çavuş Ed Murphy, Vietnam Veterans Against the War, *The Winter Soldier Investigation. An Inquiry into American War Crimes* (Boston, 1972), s. 48.

158) Terry Whitmore, röportaj Mark Lane, *Conversations with Americans* (New York, 1970), s. 76.

159) Mary McCarthy, *Medina* (New York, 1972), s. 74.

7 Suçluluk Yükü

1) Wilfred Owen, "Apologia Pro Poemate Meo", Jon Stallworthy (editörler), *Wilfred Owen: The Complete Poems and Fragments*, vol.1 (Londra, 1983), s. 124.

2) Çavuş Bruce F. Anello'nun günlüğü ve en yakın arkadaşı Dave Lang ile röportaj, Indochina Curriculum Group (editörler), *Front Lines. Soldiers" Writings from Vietnam* (Cambridge, Massachusetts, 1975), ss. 1-19. İlk basım *WIN Magazine*, 15 Mayıs 1971.

3) George M. Kren, "The Holocaust: Moral Thoery and Immoral Acts", Alen Rosenberg ve Gerald E. Mayers (editörler), *Echoes from the Holocaust. Philosophical Reflections on a Dark Time* (Philadelphia, 1988), s. 255.

4) R. D. Gillespie, *Psychological Effects of War on Citizen and Soldier* (Londra, 1942), s. 180; Edward A. Strecker ve Kenneth E. Appel, *Psychiatry in Modern Warfare* (New York, 1945), ss. 24-5; Binbaşı Edwin Weinstein, "The Fifth U. S. Army Neuropsychiatric Centre – "601st"", Yarbay Hal B. Jennings (ed.), *Neuropsychiatry in World War II. Volume II. Overseas Theatres* (Washington, DC, 1973), s. 134.

5) Robert William MacKenna, *Through a Tent Door*, ilk basım 1919 (Londra, 1930), s. 103.

6) Charles Bird, "From Home to the Charge: A Psychological Study of the Soldier", *American Journal of Psychology*, xxviii. 3 (Temmuz 1917), s. 343.

7) Irving N. Berlin, "Guilt as an Etiological Factor in War Neuroses", *Journal of Nervous and Mental Disease*, 111 (Ocak-Haziran 1950), ss. 239-45. Bkz. Therese Benedek, *Insight and Personality Adjustment. A Study of the Psychological Effects of War* (New York, 1946), s. 56.

8) Binbaşı Jules V. Coleman, "The Group Factor in Military Psychiatry", *American Journal of Orthopsychiatry*, xvi (1946), s. 224.

9) Er John Doran, "Letters", annesine mektup, 3 Temmuz 1916, IWM.

10) Sir Ivone Kirkpatrick, "Memoirs", s. 29, IWM. Bkz. Philip Caputo, *A Rumor of War* (Londra, 1977), s. 305-6.

11) Michael MacDonagh, *The Irish on the Somme* (Londra, 1917), s.76.

12) Fred Branfman, "The Era of the Blue Machine: Laos", *Washington Monthly*, Temmuz 1971, alıntı Robert Jay Lifton, *Home from the War. Vietnam Veterans: Niether Victims Nor Executioners* (Londra, 1974), s. 349.

13) J. Glenn Gray, *The Warriors: Reflections on Men in Battle* (New York, 1959), s. 173. Bkz. Therese Benedek'in benzer görüşleri, *Insight and Personality Adjustment. A Study of the Psychological Effects of War* (New York, 1946), ss. 54-5; Irvin L. Child, "Morale: A Bibliographical Review", *Psychological Bulletin*, 38 (1941), s. 411; Robert L. Garrard, "Combat Guilt Reactions", *North Carolina Medical Journal*, 10.9 (Eylül 1949), s. 489.

14) Ted Van Kirk *Newsweek*, Temmuz 1985, s. 44, alıntı Bernard J. Verkamp, *The Moral Treatmente of Returning Warriors in Early Medieval and Modern Times* (Scranton, 1993), s. 151.

15) Frank Elkin'in 1 Temmuz 1966 tarihli güncesi, Indochina Curriculum Group, *Front Lines. Soldiers' Writings from Vietnam* (Cambridge, Massachusetts, 1975), s. 101.

16) Philip Caputo, *A Rumor of War* (Londra, 1977), s. 124.

17) M. Grover'ın şiirleri, Malvern Van Wyk Smith, *Drummer Hodge. The Poetry of the Anglo-Boer War*, 1899-1902 (Oxford, 1978), s. 152.

18) R. H. Stewart, alıntı Philip Orr, *The Road to the Somme. Men of the Ulster Division Tell Their Story* (Belfast, 1987), s. 155.

19) Albert N. Depew, *Gunner Depew* (Londra, 1918), s. 61.

20) Binbaşı Edwin A. Weinstein ve Yarbay Calvin S. Drayer, "A Dynamic Approach to the Problem of Combat-Induced Anxiety", *The Bulletin of the U. S. Army Medical Department*, ix, ilave sayısı (Kasım 1949), s. 16.

21) "Bogles", alıntı Hava Yarbay Athol Forbes ve Filo Komutanı Hubert Allen, *The Fighter Boys* (Londra, 1942), s. 70. Bkz. A. G. J. Whitehouse, *Hell in the Heavens. The Adventures of an Aerial Gunner in the Royal Flying Corps* (Londra, 1938), s. 43; Roy R. Grinker ve John P. Spiegel, *Men Under Stress* (Londra, 1945), ss. 132-3; adı bilinmeyen hava mürettabatı, alıntı Martin Middlebrook, *The Battle of Hamburg. Allied Bomber Forces Against a German City in 1943* (Londra, 1980, s. 349.

22) Jerry Samuels, Philip Scribner Balboni, "Mylai was Not an Isolated Incident. What Every Vietnam Veterans Knows", *The New Republic*, 19 Aralık 1970, s. 15. Bkz. Kıdemli Er Reginald "Malik" Edwards ve Arthur E. "Gene" Woodley, Jr., röportaj Wallace Terry, *Bloods. An Oral History of the Vietnam War by Black Veterans* (New York, 1984), ss. 12 ve 243-4; Joe Walker, *Parsons and War and Other Essays in War Time* (Bradford, 1917), s. 8.

23) Robert L. Garrard, "Combat Guilt Reactions", *North Carolina Medical Journal*, 10.9 (Eylül 1949), s. 489.

24) Naomi Breslau ve Glenn C. Davis, "Possttraumatic Stress Disorder: The Etiologic Specificity of Wartime Stressors", *American Journal of Psychiatry*, 144.5

(Mayıs 1987), ss. 578-83; Richard Strayer ve Lewis Ellenhorn, "Vietnam Veterans: A Study Exploring Adjustment Patterns and Attitudes", *Journal of Social Issues*, 31.4 (1975), ss. 85 ve 87; Rachel Yehuda, Steven M. Southwick ve Earl L. Giller, "Exposure to Atrocities and Severity of Chronic Posttraumatic Stress Disorder in Vietnam Combat Veterans", *American Journal of Psychiatry*, 149.3 (Mart 1992), ss. 333-6.

25) "Fred", röportaj Shirley Dicks, *From Vietnam to Hell. Interviews with Victims of Post-Traumatic Stress Disorders* (Jefferson, North Carolina, 1990), s. 30. Bu ciltte bir çok örnek var. Bkz. hemşire Eunice Splawn ile röportaj, Kathryn Marshall, *In the Cobat Zone. An Oral History of American Women in Vietnam 1966-1975* (Boston, 1987), s. 95.

26) John Garcia, röportaj Studs Terkel, *"The Good War". An Oral History of World War Two* (Londra, 1985), ss. 23-4. Bkz. Richard A. Newman, "Combat Fatigue: A Review to the Korean Conflict", *Military Medicine* 129.10 (Ekim 1964), s. 924.

27) Samuel Futterman ve Eugene Pumpion-Mindlin, "Traumatic War Neuroses Five Years Later", *American Journal of Psychiatry*, 108 (Aralık 1951), s. 401; Richard A. Newman, "Combat Fatigue: A Review to the Korean Conflict", *Military Medicine*, 129.10 (Ekim 1964), s. 924; John Rawlings Rees, *The Shaping of Psychiatry by War* (Londra, 1945), s. 15; Charles O. Sturdevant, "Residuals of Combat Induced Anxiety", *The American Journal of Psychiatry*, 103 (1946-7), s. 58; Eric Wittkower ve J. P. Spillane, "A Survey of the Literature of Neuroses in War", Emanuel Miller (ed.), *The Neuroses in War* (Londra, 1940), s. 6.

28) Binbaşı Jules V. Coleman, "The Group Factor in Military Psychiatry", *American Journal of Orthopsychiatry*, xvi (1946), s. 222.

29) Stephen Graham, *A Private in the Guards* (Londra, 1919), s. 3.

30) Irvin L. Child, "Morale: A Bibliographical Review", *Psychological Bulletin*, 38 (1941), s. 411.

31) Albay Albert J. Glass ve Yarbay Calvin S. Drayer, "Italian Campaign (1 March 1944-May 1945), Psychiatry Established at Division Level", Korgeneral Hal B. Jennings (ed.), *Neuropsychiatry in World War II. Volume II. Overseas Theatres* (Washington, DC, 1973), s. 105. Bu örnekler savaştan kaçma isteğine bağlı değildi (çünkü savaş bitmişti) ve adamlar bunalımda değillerdi, kendi canlarına kıymak istemiyorlardı, ya da eve dönmekten korkmuyorlardı. Bunun yerine Glass ve Drayer, bu yaraların savaş deneyimine ilişkin gizli kalmış kimi suçluluk duygularını ifade etiklerini düşünmek zorunda kalmışlardı.

32) Psychology for the Fighting Man. Preparedf for the Fighting Man Himself by a Committee of the National Research Council with the Collaboration of Science Service as a Contribution to the War Effort, ikinci basım (Washington, DC, 1944), ss. 287-8.

33) Steve Harper (takma ad), röportaj Murray Polner, *No Victory Parades. The Return of the Vietnam Veteran* (Londra, 1971), s. 24 ve William Kerr, "Canadian Soldier", s. 109, IWM.

34) Teğmen William L. Calley, *Body Count* (Londra, 1971), s. 106 ve Margaret Garnegie ve Frank Shields, *In Search of Breaker Morant. Balladist Bushveldt Carbineer* (Armadale, 1979), s. 5.

35) Stephen Graham, *A Private in the Guards* (Londra, 1919), s. 3.

36) Stephen Graham, *The Challenge of the Dead* (Londra, 1921), s. 78.

37) Yani, (biraz önce gördüğümüz gibi) yalnızca katliam durumunun dışında.

38) "Bogles", röportaj Hava Yarbay Athol Forbes ve Filo Komutanı Hubert Allen, *The Fighter Boys* (Londra, 1942), s. 72. Bogles daha sonra bir uçak kazasında öldü.

39) Alex Cumstie, "Diary", 29 Kasım 1915, IWM ve W. R. Kirby, "The Battle of Cambrai, 1917", s. 104, IWM. Bkz. Hector Bolitho, *Combat Report. The Story of a Fighter Pilot* (Londra, 1943), s. 61; John M. Cordy, "My Memories of the First World War", s. 18, IWM; F. de Margry, "From Saddle-Bag to Infantry Pack", ss. 13-14, IWM; Donald Gilchrist, *Castle Commando* (Edinburgh, 1960), s. 7; Roy R. Grinker ve John P. Spiegel, *Men Under Stress* (Londra, 1945), s. 43; Sydney W. D. Lockwood, "First World War Memories 1914-1918", ss. 47 ve 85, IWM; Charles K. McKerrow, "Diaries and Letters", 21 Mart 1916, IWM; R. G. Plint, "Memoirs", s. 17, IWM; Siegfried Sassonn, *Diaries 1915-1918*, Rupert Hart-Davis (ed.) (Londra, 1983), ss. 52-3, 1 ve 4 Nisan 1916 tarihli günceler; Dixon Scott, "Letters", A. N. Monkhouse'a mektup, 6 Ocak 1915, Manchester City Council Local Studies Unit; A. J. Turner, "Zero Hour", ss. 48-9, IWM.

40) Thomas Alexander Ervine, "Undiminished Memories", Michael Hall (ed.), *Sacrifice on the Somme* (Newtonabbey, 1993), s. 23.

41) Adı bilinmeyen Vietnam gazisi, alıntı Jonathan Shay, *Achilles in Vietnam. Combat Trauma and the Undoing of Character* (New York, 1994), ss. 78-9. Bkz. Philip Caputo, *A Rumor of War* (Londra, 1977), xvii ve 231 ve Kıdemli Er Chuck Fink, röportaj Otto J. Lehrack, *No Shining Armour. The Marines at War in Vietnam. An Oral History* (Lawrence, Kansas, 1992), s. 44.

42) A. g. y., s. 89. Bkz. s. 96. Aynı Sözler Birinci Dünya Savaşı'nda bir Amerikalı tarafından da dile getirilmişti, Albert N. Depew, *Gunner Depew* (Londra, 1918), s. 145 ve John Lohman, röportaj Shirley Dicks, *From Vietnam to Hell. Interviews with Victims of Post-Traumatic Stress Disorder* (Jefferson, North Carolina, 1990), s. 34.

43) Robert Jay Lifton, "The Postwar World", *Journal of Social Issues*, 31.4 (1975), ss. 181-2.

44) Neil J. Smelser, "Some Determinants of Destructive Behavior", Nevitt Sanford ve Craig Comstock (editörler), *Sanctions for Evil* (San Francisco, 1971), s. 17.

45) Her üç savaştan örnekler için bkz. Barry Broadfoot, *Six War Years 1939-1945. Memories of Canadians at Home and Abroad* (Don Mills, 1974), s. 240; Nobby Clarke, "Sniper on the Western Front", s. 7: IWM; Coningsby Dawson, *The Glory of the Trenches* (Londra, 1918), ss. 74 ve 134; Harold Dearden, *Medicine and Duty. A War Diary* (Londra, 1928), ss. 66-7; "Nelson", röportaj Shirley Dicks, *From Vietnam to Hell. Interviews with Victims of Post-Traumatic Stress Disorder* (Jefferson, North Carolina, 1990), s. 19; Steve Harper (takma ad), alıntı Murray Polner, *No Victory Parades. The Return of the Vietnam Veteran* (Londra, 1971), s. 22; F. de Margry, "From Saddle-Bag to Infantry Pack", ss. 13-14, IWM; Gerald V. Dennis, "A Kitchener Man's Bit (1916-1918)", s. 67, IWM; Edward Foukes, "A V. C. Episode", s. 3, IWM; Sir Philip Gibbs, *The Wars Dispatches* (Isle of Man, 1964), s. 131; Yüzbaşı M. D. Kennedy, "Their Mercenary Calling", 1932, s. 152, IWM; W. R. Kirby, "The Battle of Cambrai, 1917", s. 98, IWM 78/51/1/; Charles K. McKerrow, "Diaries and Letters", 14 Nisan 1916, IWM; Muhterem Peder J. E. Roscoe, *The Ethics of War, Spying and Compulsory Training* (Londra, tarih yok (savaş sırasında)), s. 31; War Office General Staff, *Bayonet Training*, 1916) (Londra, 1916), s. 5.

46) Sydney W. D. Lockwood, "No Man's Land", s. 10, IWM.

47) Victor G. Ricketts, "Account of his Service", s. 34, IWM.

48) Er Jeff Porter, alıntı Alan Ramsey, "How I Shot Two of the Vietcong", 13 Ağustos 1965 tarihli başlığı belirlenmeyen bir haber küpürü, Mrs. Barbara Arnison, "Collection of Newspaper Cuttings", AWM, Bkz. W. D. Ehrhart, "Full Moon", Larry Rottmann, Jan Barry ve Basil T. Paquet (editörler), *Winning Hearts and Minds. War Poems by Vietnam Veterans* (New York, 1972), s. 14.

49) *San Francisco Chronicle*'da dört çavuş, 31 Aralık 1969, alıntı Edward M. Opton, "It Never Happened and Besides They Deserved It", Nevitt Stanford ve Craig Comstock (editörler), *Sanctions for Evil* (San Francisco, 1971), s. 65.

50) James Morgan Read, *Atrocity Propaganda 1914-1919* (New Haven, Connecticut, 1941), s. 188.

51) Sir Robert Vansittart, *Black Record: Germans Past and Present* (Londra, 1941), ss. 4,9 ve 19

52) *Vietcong Atrocities and Sabotage in South Vietnam* (yer yok, 1966).

53) Örnekler için bkz. Albert N. Depew, *Gunner Depew* (Londra, 1918), bütünü; Yüzbaşı David Fallon, *The Big Fighting (Gallipoli to the Somme)* (Londra, 1918), ss. 107-8 ve 154-5; Gerald French, *The Life of Field Marshall Sir John French* (Londra, 1931), s. 304; Margaret Garnegie ve Frank Shields, *In Search of Breaker Morant. Balladist and Bushveldt Carbineer* (Armadale, 1979), s. 76; Stephen Graham, *A Private in the Guards* (New York, 1919), s. 220; William Ernest Hocking, *Morale and Its Enemies* (New Haven, Connecticut, 1918), s. 59; W. W. Holdsworth, "Impressions of a Hospital Chaplain", *The Contemporary Review*, cix (Mayıs 1916), s. 638; Harold D. Lasswell, *Propaganda Technique in the World War* (Londra, 1927), ss. 62 ve 81; Yüzbaşı J. E. H. Neville, *The War Letters of a Light Infantryman*, (Londra, 1930), ss. 51-2; Binbaşı John Leslie, "Diaries", günce 8 Mart 1915, AWM; Harold R. Peat, *Private Peat* (Indianapolis, 1917), ss. 45-6; James Morgan Read, *Atrocity Propaganda 1914-1919* (New Haven, Connecticut, 1941), s. 3; Samuel A. Stouffer vd., *The American Soldier: Combat and Its Aftermath. Volume II* (Princeton, 1949), ss. 156-7; Asteğmen Alfred Richard Williams, "Letters from the West (aynen böyle) Front", eve mektup, 8 Şubat 1916, s. 49, IWM.

54) Harold R. Peat, *The Inexcusable Lie* (New York, 1923), ss. 87-8. Orjinalinde eksiltili anlatım.

55) Yüzbaşı John Long, 761. Tümen (Tank Tümeni), röportaj Mary Penick Motley (ed.), *The Invisible Soldier. The Experience of the Black Soldier, World War II* (Detroit, 1975), s. 155. Benzer bir anlatım için bkz. Timuel Black ile röportaj, Studs Terkel, "*The Good War*". *An Oral History of World War Two* (Londra, 1985), s. 281.

56) John Bennetts, "A Weird War", *The Age*, 25 Ocak 1968, s. 5.

57) Scott Camil'in tanıklığı, Frances Fitz Gerald, *Fire in the Lake. The Vietnamese and the Americans in Vietnam* (Boston, 1972), s. 371. Bkz. Teğmen William L. Calley, *Body Count* (Londra, 1971), s. 106.

58) James Morgan Read, *Atrocity Propaganda 1914-1919* (New Haven, Connecticut, 1941), ss. 141-2 ve Harold R. Peat, *The Inexcusable Lie* (New York, 1923), ss. 154-5.

59) Donald Hankey, *A Student in Arms. Second Series* (Londra, 1917), ss. 65-6. Bkz. Philip Gibbs, *The War Dispatches* (Isle of Man, 1964), s. 131 ve Yüzbaşı J. E. H.

Neville, *The War Letters of a Light Infantryman* (Londra, 1930), s. 27.

60) Hugh W. Spurrell, "My Impressions of Life in the Great War", s. 64, IWM. Bkz. Yüzbaşı Charles K. McKerrow, "Diaries and Letters", 15 Nisan 1916, IWM.

61) Yüzbaşı M. D. Kennedy, "Their Mercenary Calling", ss. 153-4, IWM. Bkz. Sid T. Kemp, "Remembrance", ss. 19-20, IWM.

62) Alıntı Millais Culpin, *Psychoneuroses of War and Peace* (Cambridge, 1920), s. 75.

63) Charles Stewart Alexander, "Letters to his Cousin", 3 Kasım 1917, Auckland Enstitüsü ve Müzesi Kitaplığı MSS 92/70.

64) John T. MacCurdy, *War Neuroses* (Cambridge, 1918), s. 35.

65) William A. Bacher (ed.), *The Treasury Star Parade* (New York, 1942), s. 359; James J. Fahey, *Pacific War Diary 1942-1945* (Boston, 1963), s. 178, günce 27 Haziran 1944; John J. Floherty, *The Courage and the Glory* (Philadelphia, 1942), s. 94; Henry ("Jo") Gullett, *Not as a Duty Only. An Infantryman's War* (Melbourne, 1976), s. 127; John Hersey, *Into the Valley. A Skirmish of the Marines* (Londra, 1943), ss. 39-40; George P. Hunt, *Coral Comes High* (New York, 1946), ss. 59 ve 82; Neville Jason, "Letters", kız kardeşi Roz'a Vietnam'dan mektup, 11 Aralık 1965, AWM; George H. Johnston, *The Toughest Fighting in the World* (New York, 1944), s. 207; *Pen Pictures of the War by Men at the Front. Vol. 1. The Campaign in Natal to the Battle of Colenso* (Londra, 1900), s. 60; Albay R. G. Pollard, "6th Aust. Div. Training Instruction, No. 1. Jungle Warfare", 27 Mart 1943, s. 1, Korgeneral Sir F. H. Berryman, "Papers", AWM; Frederick Treves, *The Tale of a Field Hospital* (Londra, 1901), s. 12; Wade Williams, *Infantry Attack* (Sidney, 1955), ss. 52 ve 93-5.

66) Yüzbaşı Charles James Lodge Patch, "Memoir", ss. 37-8, IWM; Yarbay Kenneth H. Cousland, "The Great War 1914-18. A Former Gunner Looks Back", tarih yok, s. 61, Liddell Hart Askeri Arşiv Merkezi.

67) E. Gardiner Williams, "The Last Chapter", s. 8, Liverpool Records Office. Bkz. Yarbay Kenneth H. Cousland, "The Great War 1914-18. A Former Gunner Looks Back", s. 61, Liddell Hart Askeri Arşiv Merkezi.

68) Barry Broadfoot, *Six War Years 1939-1945. Memories of Canadians at Home and Abroad* (Don Mills, Ontario, 1974), s. 240; Teğmen William L. Calley, *Body Count* (Londra, 1971), ss. 101 ve 104-5; Studs Terkel, *"The Good War". An Oral History of World War Two* (Londra, 1985), s. 259.

69) Zırhlı Birlik Eri Simon Cole, alıntı Sally Wilkins, "A Glance Behind", *The Age*, 10 Mayıs 1975, s. 11.

70) Harry O'Connor (takma ad), Murray Polner, *No Victory Parades. The Return of the Vietnam Veteran* (Londra, 1971), s. 71.

71) Neville Jason, "Letters", kız kardeşi Roz'a mektup, 13 Aralık 1965, AWM.Bkz. Philip Caputo, *A Rumor of War* (Londra, 1977), s. xvii.

72) Örneğin, Teğmen William M. Calley, bir çarpışma sonrasında kaç kişinin öldüğünün kendisine sorulduğunu anımsıyordu. Calley "altı ila dokuz" diye yanıtlamıştı, ama altmış-dokuz olduğu bildiriliyordu: Calley, *Body Count* (Londra, 1971), s. 101.

73) Korgeneral Julian J. Ewell ve Tümgeneral Ira A. Hunt, *Sharpening the Combat Edge: The Use of Analysis to Reinforce Military Judgement* (Washington, DC, 1974), ss. 227-8.

74) Reg Saunders, alıntı Robert A. Hall, *Fighter from the Fringe: Aborigines and*

Torres Strait Islanders Recall the Second World War (Canberra, 1995), ss. 72-3. Bkz. W. R. H. Brown, "The Great War. Descriptive Diary", ss. 14-15, IWM; Korgeneral Kenneth H. Cousland, "The Great War 1914-18. A Former Gunner Looks Back", s. 61, Liddell Hart Merkezi ve E. Gardiner Williams, "The Last Chapter", s. 8, Liverpool Records Office; Frederick Hunt, "And Truly Serve", 1980, s. 22, IWM; Charles James Lodge Patch, "Memoir", ss. 37-8, IWM; William F. Pressey, "All for a Shilling a Day", ss. 132-3, IWM; Victor G. Ricketts, "Account of His Service", s. 34, IWM; Dixon Scott, "Letters", A. N. Monkhouse'a mektup, 6 Ocak 1915, Manchester City Council Local Studies Unit; Sir Geoffrey Vickers, "Papers", erkek kardeşi Willie Victers'ın güncesi, 24 Kasım 1916, Liddell Hart Centre; Asteğmen Alfred Richard Williams, "Letters from the West [sic] Front", erkek kardeşine mektup, 10 Temmuz 1916, ss. 68-9, IWM.

75) W. R. H. Brown, "The Great War. Descriptive Diary", ss. 14-15: IWM; Alexander Catto, *With the Scottish Troops in France* (Aberdeen, 1918), s. 35; Gerald V. Dennis, "A Kitchener Man's Bit (1916-1918)" , s. 67, IWM; Coningsby Dawson, *The Glory of the Trenches* (Londra, 1918), s12; H. Hesketh-Prichard, *Sniping in France* (Londra, 1920), s. 37; Sir Edward Hulse, "Letters", Mi Amca'ya mektup, 2 Şubat 1915, s. 3, IWM; *Sniping, Scouting and Patrolling* (Aldershot, tarih yok), s. 1; Charles Gordon Templer, "Autobiography of an Old Soldier", s. 25, IWM; A. Douglas Thorburn, *Amateur Gunners. The Adventures of an Amateur Soldier in France, Salonica and Palestine in the Royal Field Artillery* (Liverpool, 1933), ss. 155-7; Korgeneral Neil Fraser Tytler, *Field Guns in France* (Londra, 1922), ss. 90, 131-2 mektup, 17 Temmuz 1916, 10 Kasım 1916 ve 8 Mayıs 1917.

76) Henry S. Salt, *The Creed of Kinship* (Londra, 1935), s. 34.

77) Çavuş J. A. Caw'ın mektubu, Ağustos 1916, *Letters from the Front. Being a Record of the Part Played by Officers of the [Canadian] Bank [of Commerce] in the Great War, 1914-1919*, cilt.1 (Toronto, 1920), s. 143.

78) Binbaşı Gordon Casserly, *The Training of the Volunteers for War* (Londra, 1915), s. 75; A. T. Walker, *Field Craft for the Home Guard* (Glasgow, 1940), s. 13; General Sir Archibald Wavell, "Rules and Stratagems of War", Wavell, *Speaking Generally. Broadcasts, Orders and Addresses in Time of War* (1939-43) (Londra, 1946), s. 80, yayınlanışı Temmuz 1942.

79) Albay Jack Hougton-Brown, "Farmer-Soldier", Liddell Hart Centre, s. 154.

80) A.g.y., s. 168.

81) John DiFusco, Vincent Caristi, Richard Chaves, Eric E. Emerson, Rick Gallavan, Merlin Marston, Harry Stephens, ve Sheldon Lettich, *Tracers* (New York, 1986), ss. 55-6, alıntı David J. DeRose, "A Dual Perspective: First-Person Narrative in Vietnam Film and Drama", Owen W. Gilman, Jr. ve Lorrie Smith (editörler), *American Rediscovered. Critical Essays on Literature and Film of the Vietnam War* (New York, 1990), ss. 114-15.

82) Binbaşı Tony Mellor, *Machine-Gunner* (Londra, 1944), s. 70. Bkz. Tümgeneral Arthur Smith, (Başkan Yardımcısı, Genel Kurmay), "Middle East Training Memorandum No. 10. Destruction of Enemy Tanks", 19 Nisan 1941, s. 1, PRO WO201/2588 ve "M. E. Training Memorandum No.3. Tank-Hunting Platoons", 8 Ekim 1940, aynı yerde.

83) Robert Hughes, *Through the Waters. A Gunnery Officer in H. M. S. Scylla1942-43* (Londra, 1956), s. 119.

84) Edwyn E. H. Bate, "Memoirs-Vol.II. 1914-1918", ss. 23-4, IWM; Yüzbaşı Ralph H. Coventon, "Fifty Odd Years of Memoirs", ss. 28-9, Liddell Hart Centre; Tugay Komutanı W. Carden Roe, "Memoirs", bölüm x, s. 1, IWM.

85) M. Grover'ın şiiri, alıntı Malvern Van Wyk Smith, *Drummer Hodge. The Poetry of the Anglo-Boer War 1899-1902* (Oxford, 1978), s. 152.

86) George MacDonald Fraser, *Quartered Safe Out Here. A Recollection of the War in Burma* (Londra, 1992), s. 173.

87) J. B. S. Haldane, *Callinicus. A Defence of Chemical Warfare* (Londra, 1925), ss. 29-30.

88) Ernie Pyle, *Here is Your War* (New York, 1943), s. 141.

89) Max Plowman, *War and the Creative Impulse* (Londra, 1919), s. 8.

90) Er Daniel John Sweeney'in nişanlısına mektupları, Ivy Williams, Kasım 1916 başlangıcı, alıntı Michael Moynihan (ed.), *Greater Love. Letters Home 1914-1918* (Londra, 1980), ss. 84-5. Noktalama orjinalindeki gibi.

91) Louis Heren'in önsözü, TeğmenWilliam L. Calley, *Body Count* (Londra, 1971). Bkz. Stephen Graham, *A Private in the Guards* (Londra, 1919), ss. 3-4.

92) Samuel A. Stouffer vd., *The American Soldier: Combat and Its Aftermath. Volume II.* (Princeton, 1949), s. 162, 4.495 American piyadesini kapsayan 1943-4 tarihli araştırma.

93) Robert William Fairfield Johnston, "The British Army Officer and the Great War", s. 11, IWM.

94) Bob Swanson, J. T. Hansen, A. Susan Owen ve Michael Patrick Madden, *Parallels. The Soldiers' Knowledge and the Oral History of Contemporary Warfare* (New York, 1992), s. 123.

95) George Coppard, *With a Machine Gun to Cambrai* (Londra, 1980), s. 116.

96) William Ernest Hocking, *Morale and Its Enemies* (New Haven, Connecticut, 1918), ss. 56-8. Bkz. Profesör H. J. Laski, *The Germans-Are They Human? A Reply to Sir Robert Vansittart* (Londra, 1941), ss. 3-6.

97) "Morale (Far Eastern) Inter-Services Committee. Intern Report: Second Draft", 1944, s. 4, PRO WO32/11195. Bkz. "Morale (Far Eastern) Inter-Services Committee. Minutes of the Eight Meeting Held in Room 433, Hobart House, on Wednesday, 16th August, 1944", ss. 4 ve 7, PRO WO32/11195.

98) Philip Caputo, *A Rumor of War* (Londra, 1977), s. 124, Bkz. s. 109.

99) Robert Jay Lifton, *Home from the War. Vietnam Veterans: Neither Victims Nor Executioners* (Londra, 1974), ss. 52-3.

100) J. Glenn Gray, *The Warriors: Reflections on Men in Battle* (New York, 1959), ss. 152-3.

101) John Joseph Conray genç bir Deniz Piyadesinin tepkisini anlatıyor, James D. Horan ve Gerald Frank, *Out in the Boondocks. Marines in Action in the Pacific. 21 U. S. Marines Tell Their Story* (New York, 1943),'s. 79.

102) Edward Glover, *War, Sadism and Pacifism. Further Essays on Group Psychology and War* (Londra, 1947), ss. 251-2.

103) Darren Gates, röportaj J. T. Hansen, A. Susan Owen ve Michael Patrick

Madden, *Parallels. The Soldiers' Knowledge and the Oral History of Contemporary Warfare* (New York, 1992), ss. 125-6.

104) Onbaşı Tom Michlovic, Pittsburgh Post Gazette'in yazı işleri müdürüne yazdığı bir mektupta, 7 Nisan 1971, s. 10; alıntı Peter Karsten, *Law, Soldiers and Combat* (Westport, Connecticut, 1978), s. 54.

105) Adı bilinmeyen gazi, alıntı Arthur Egendorf, "Vietnam Veteran Rap Groups and Themes of Postwar Life", *Journal of Social Issues*, 31.4 (1975), s. 121.

106) Peter Marin, "Living with Moral Pain", *Psychology Today*, 15.11 (Kasım 1981), s. 71.

107) A. g. y., s. 72.

108) Bernard J. Verkamp, *The Moral Treatment of Returning Warriors in Early Medieval and Modern Times* (Scranton, 1993), s. 105.

109) William P. Mahedy, *Out of the Night. The Spiritual Journey of Vietnam Vets* (New York, 1986), s. 105.

110) Peter Marin, "Living with Moral Pain", *Psychology Today*, 15.11 (Kasım 1981), ss. 71 ve 74. Bkz. Bernard J. Verkamp, *The Moral Treatment of Returning Warriors in Early Medieval and Modern Times* (Scranton, 1993), ss. 79-80.

111) Chaim E. Shattan, "The Grief of Soldiers: Vietnam Combat Veterans" Self-Help Movement", *American Journal of Orthopsychiatry*, 43.4 (Temmuz 1973), ss. 648-9. Bunu yapmanın çeşitli yolları var: örneğin, bkz.Robert Davis, röportaj Shirley Dicks, *From Vietnam to Hell. Interviews with Victims of Post-Traumatic Stress Disorder* (Jefferson, North Carolina, 1990), s. 27. Bkz. Arthur Egendorf, "Vietnam Veteran Rap Groups and Themes of Postwar Life", *Journal of Social Issues*, 31.4 (1975), ss. 111-24; Robert Jay Lifton, *Home from the War. Vietnam Veterans: Neither Victims Nor Executioners* (Londra, 1974); Peter Marin, "Living with Moral Pain", *Psychology Today*, 15.11 (Kasım 1981), ss. 68-80.

8 Medics and the Military

1) Shawn O'Leary, "Shell Shock", *Spikenard and Bayonet. Verse from the Front Line* (Melbourne, 1941), s. 20.

2) Er Arthur H. Hubbard, "Letters Written May-November 1916", IWM: "Annem ve Herkes"e mektuplar, 7 Temmuz 1916; 20 Mayıs 1916; "Annem ve Herkes", 17 Haziran 1916, erkek kardeşi Fred'e, 13 Haziran 1916, "Annem ve Herkes", 17 Haziran 1916; kız kardeşleri Nellie ve Ivy'e, 29 Haziran 1916; Nellie ve Ivy'e, 29 Haziran 1916.

3) Albert J. Glass, "Introduction", Peter G. Bourne (ed.), *The Psychology and Physiology of Stress with Refence to Special Studies of the Vietnam War* (New York, 1969), s. xxi.

4) Eli Ginzberg, John L. Herma ve Sol W. Ginsburg, *Psychiatry and Military Manpower Policy. A Reappraisal of the Experience in World War II* (New York, 1953), s. 31 ve Albert J. Glass, Introduction, Peter G. Bourne (ed.), *The Psychology and Physiology of Stress with Reference to Special Studies of the Vietnam War* (New York, 1969), ss. xx-xxi.

5) Eli Ginzberg, *Patterns of Performance* (New York, 1959), s. 50.

6) Sara McVicker, alıntı Keith Walker, *A Piece of My Heart. The Stories of 26 American Women who Served in Vietnam* (Novato, CA, 1985), s. 114.

7) Meyer Maskin, *Psychiatry*, 9 (Mayıs 1949), ss. 133-41.

8) Isidore S. Edelman, *Diseases of the Nervous System*, 8 (Haziran 1947), ss. 171-4.

9) William Needles, "The Regression of Psychiatry in the Army", *Psychiatry*, 9.3 (Ağustos 1946), s. 176.

10) "Psychiatry-Arakan Campaign", tarih yok, s. 3, PRO WO222/1571 ve Anne-Marie Conde, " "The Ordeal of Adjustment": Australian Psychiatric Casualties of the Second World War", *War and Society*, 15.2 (Ekim 1997), ss. 61-74.

11) Richard A. Gabriel, *The Painful Field: The Psychiatric Dimension of Modern War* (New York, 1988), s. 29.

12) Richard A. Kulka vd. (editörler), *Trauma and the Vietnam War Generation. Report of Findings from the National Vietnam Readjustment Study* (New York, 1990), s. v.

13) Arthur Egendorf vd., Legacies of Vietnam (New York, 1981), s. 52.

14) Thomas W. Salmon, *The Care and Treatment of Mental Diseasevand War Neuroses ("Shell Shock") in the British Army* (New York, 1917), ss. 23-4.

15) E. E. Southard, *Shell Shock and Other Neuro-Psychiatric Problems Presented in Five Hundred and Eighty Nine Case Histories from the War Literature, 1914-1918* (Boston, 1919), s. 408.

16) Dr. G. Roussy and J. Lhermitte, *The Psychoneuroses of War* (Londra, 1917), s. 105.

17) "Soldiers' Dreams", *The Lancet*, 23 Ocak 1915, s. 210.

18) Harvey Cushing, *From a Surgeon's Journal 1915-1918* (Londra, 1936), s. 489. Bkz. Vietnam savaşı şiiri, John McAfee, "Open Season", J. Topham (ed.), *Vietnam Literature Anthology*, yeniden gözden geçirilmiş ve genişletilmiş (Philadelphia, 1990), s. 80.

19) Örnekler için bkz. W. R. H. Brown, "The Great War. Descriptive Diary", s. 13, IWM; Robert A. Clark, "Aggressiveness and Military Training", *American Journal of Sociology*, 51.5 (Mart 1946), s. 423; Millais Culpin *Psychoneuroses of War and Peace* (Cambridge, 1920), s. 63; Muhterem Peder C. I. O. Hood, "Diary. Gallipoli 1915", günce 9 Ekim 1915, IWM; Robert William Fairfield Johnston, "Some Experiences in the Great War of 1914-1918", s. 17, IWM; F. W. Mott, "Two Addresses on War Psychoneurosis (I) Neurasthenia: The Disorders and Disabilities of Fear", *The Lancet*, 26 Ocak 1918, ss. 127-9; F. W. Mott, *War Neurosis and Shell Shock* (Londra, 1919), ss. 114-23; Yüzbaşı E. D. Ridley, "Diary and Letters", annesine mektup 19 Kasım 1914, Cambridge Universty Library, Manuscripts Deparment, Acc. 7065; E. E. Southard, *Shell-Shock and Other Neuro-Psychiatric Problems Presented in Five Hundred and Eighty-Nine Case Histories from the War Literature, 1914-1918* (Boston, 1919), bütünü.

20) Rowland Myrddyn Luther, "The Poppies are Blood Red", s. 37, IWM.

21) Alıntı Edwin Weinstein, "The Fifth U. S. Army Neuropsychiatric Centre-"60Ist"", Korgeneral Hal B. Jennings (ed.), *Neuropsychiatry in World War II. Volume II. Overseas Theatres* (Washington, DC, 1973), s. 135. Bkz. s. 134.

22) William Manchester, *Goodbye Darkness. A Memoir of the Pacific War* (Boston, 1980), s. 7.

23) O. P. Napier Pearn, "Psychoses in the Expeditionary Forces", *The Journal of Mental Science*, Ixv (Nisan 1919), s. 101.

24) War Cabinet, "Ministerial Committee on the Work of Psychologists and Psychiatrists in the Services. Report by the Expert Committee", 31 Ocak 1945, s. 8, PRO CAB21/915. Örneklerin yüzde 10'unda, "neden"leri "çeşitli" başlığı altında toplanmıştı. Bu konuda Avustralyalıların bir tartışması için, bkz. Anne-Marie Conde, " 'The Ordeal of Adjustment': Australian Psychiatric Casulties of the Second World War", *War and Society*, 15.2 (Ekim 1997), ss. 61-74.

25) A. J. M. Sinclair, "Psychiatric Aspects of the Present War", *Medical Journal of Australia*, 3 Haziran 1944, s. 508 ve Sinclair, "Psychological Reactions of Soldiers", *Medical Journal of Australia*, 25 Ağustos 1945, s. 229.

26) R. D. Gillespie, *Psychological Effects of War on Citizen and Soldier* (New York, 1942), s. 180.

27) John T. MacCurdy, *War Neuroses* (Cambridge, 1918), s. 11.

28) A.g.y., ss. 14 ve 111. Benzer görüşler G. Elliott Smith ve T. H. Pear tarafından ileri sürüldü, *Shell Shock and Its Lessons* (Manchester, 1919), ss. 9-10.

29) Komutan yardımcısı R. A. Cohen ve Teğmen J. G. Delano, "Subacute Emotional Disturbances Induced by Combat", *War Medicine*, 7.5 (Mayıs 1945), s. 285; Eli Ginzberg, John L. Herma, ve Sol W. Ginsberg, *Psychiatry and Military Manpower Policy. A Reappraisal of the Experience in World War II* (New York, 1953), s. 27; Maruice Silverman, "Cannes of Neurotic Breakdown in British Service Personnel Stationed in the Far East in Peacetime", *The Journal of Mental Science*, xcvi. 403 (Nisan 1950), s. 497; "The Third Meeting of Command Specialists in Psychological Medicine", 21 Eylül 1940, s. 3, PRO WO222/1584; Binbaşı Edwin A. Weinstein ve Korgeneral Calvin S. Drayer, "A Dynamic Approach to the Problem of Combat-Induced Anxiety", *The Bulletin of the U. S. Army Medical Department*, ix, ilave sayısı (Kasım 1949), 1949, ss. 15-16; Komutan Yardımcısı Meyer A. Zeligs, "War Neurosis Psychiatric Experiences and Management on a Pacific Island", *War Medicine*, 6.3 (Eylül 1944), s. 168.

30) Binbaşı Marvin F. Greiber, "Narcosynthesis in the Treatment of the Noncombatant Psychiatric Casualty Overseas", *War Medicine*, 8.2 (Ağustos 1945), s. 85.

31) Albay Rees, "Memorandum. Psychoneurosis in the Army-September 1939 to June 1940", s. 1, PRO WO222/1584.

32) Komutan Yardımcısı R. A. Cohen ve Teğmen J. G. Delano, "Subacute Emotional Disturbances Induced by Combat", *War Medicine*, 7.5 (Mayıs 1945), s. 285.

33) "Psychiatry – Arakan Campaign", tarih yok, s. 6, PRO WO222/1571.

34) Binbaşı Edwin A. Weinstein ve Yüzbaşı Martin H. Stein, "Psychogenic Disorders of the Upper Gasrointestinal Tract in Combat Personnel", *War Medicine*, 8.5 (Kasım-Aralık 1945), s. 367.

35) Donald P. Hall, "Stress, Suicide, and Military Service During Operation Uphold Democracy", *Military Medicine*, 161.3 (Mart 1996), s. 161. Bkz. J. R. Rundell, R. J. Ursano, H. C. Holloway ve D. R. Jones, "Combat Stress Disorders and the U. S. Air Force", *Military Medicine*, 155 (1990), ss. 515-18.

36) Ernest Jones, "War Shock and Freud's Theory of the Neuroses", S. Ferenczi, Karl Abraham, Ernest Simmel ve Ernest Jones (editörler), *Psycho-Analysis and the War Neuroses* (Londra, 1921), ss. 47-8.

37) John T. MacCurdy, *War Neuroses* (Cambridge, 1918), s. 11.

38) Komutan Francis J. Braceland ve Komutan Yardımcısı Howard P. Rome, "Problems of Naval Psychiatry", *War Medicine*, 6.4 (Ekim 1944), s. 219.

39) John T. MacCurdy, *The Psychology of War* (Londra, 1917), ss. 53-4.

40) Dr. Edward W. Lazell, "Psychology of War and Schizophrenia", *The Psychoanalytic Review*, vii (1920), ss. 227-8. Bu görüşün İkinci Dünya Savaşı'ndaki örneklerinden biri için, bkz. Edward A. Strecker ve Kenneth E. Appel, *Psychaitry in Modern Warfare* (New York, 1945), s. 24.

41) Joseph D. Teicher, " "Combat Fatigue" or Death Anxienty Neurosis", *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 117 (Ocak-Haziran 1953), ss. 240-1 ve Gregory Zilboorg, "Fear of Death", *The Psychoanalytic Quarterly*, 12 (1943), ss. 465-75.

42) Bütün sıhhiye subaylarına genelge, "Morale, Discipline and Mental Fitness", tarih yok, İkinci Dünya Savaşı, s. 4, PRO WO222/218; Eli Ginzberg, John L. Herma ve Sol W. Ginsburg, *Psychiatry and Military Manpower Policy. A Reappraisal of the Experience in World War II* (New York, 1953), ss. 17-18 ve 31; Albert J. Glass, Giriş; Peter G. Bourne (ed.), *The Psychology and Physiology of Stress with Reference to Special Studies of the Vietnam War* (New York, 1969), ss. xx-xxi; Binbaşı W. G. Lindell, "War Exhaustion", *Journal of the Royal Artillery*, Iiii (1926-7), s. 462; Charles S. Myers, *Shell Shock in France 1914-18. Based on a War Diary* (Cambridge, 1940), ss. 38-9; "The Third Meeting of Command Specialists in Psychological Breakdown", 21 Eylül 1940, s. 3, PRO WO222/1584; Binbaşı Edwin A. Weinstein ve Yarbay Calvin S. Drayer, "A Dynamic Approach to the Problem of Combat-Induced Anxiety", *The Bulletin of the U. S. Army Medical Department*, ix, ilave sayısı (Kasım 1949), s. 12.

43) Samuel A. Stouffer vd., *The American Soldier: Combat and Its Aftermath. Volume II* (Princeton, 1949), s. 79, tüfek ve ağır silah bölüklerindeki 1766 askerin yer aldığı araştırmaya dayanan bir yapıt. Bkz. Eli Ginzberg, *Patterns of Performance* (New York, 1959), s. 38.

44) "Preventative Psychiatry", *The Bulletin of the U. S. Army Medical Department*, vi. (Kasım 1946), s. 493.

45) Binbaşı Charles W. Miller, "Delayed Combat Reactions in Air Force Personnel", *War Medicine*, 8.4 (Ekim 1945), s. 256.

46) Naomi Breslau ve Glenn C. Davis, "Posttraumatic Stress Disoerder: The Etiologic Specificity of Wartime Stressors", *American Journal of Psychiatry*, 144.5 (Mayıs 1987), ss. 578-83 ve Rachel Yehuda, Steven M. Southwick ve Earl L. Giller, "Exposure to Atrocities and Severity of Chronic Posstraumatic Stress Disorder in Vietnam Combat Veterans", *American Journal of Psychiatry*, 149.3 (Mart 1992), ss. 333-6.

47) Amalgamated Union of Building Trade Workers, *The Case of Sapper Hasties* (Londra, 1943), s. 3; "Malingering", *British Medical Journal*, 28 Temmuz 1917, s. 117; "Minister's Meeting with Representatives of War Pensions Commitees. Extract from the Summary of Proceedings of the Meeting Held at Bristol on 25th Nisan 1930", PRO PIN15/2946; Charles S. Myers, *Shell Shock in France 1914-18. Based on a War Diary* (Cambridge, 1940), ss. 51-3; Thomas W. Salmon, *The Care and Treatment of Mental Diseases and War Neuroses ("Shell Shock") in the British Army* (New York, 1917); *Mental Hygiene*, i.4 (Ekim 1917), s. 516; R. T. Williamson, "The Treatment of Neurasthenia and Psychosthenia Following Shell Shock", *British Medical Journal*, 1 Aralık 1917, s. 714.

48) "Ex-Private X", *War is War* (Londra, 1930), ss. 97-8; J. Hutchinson, "The Early Reminiscence of a Royal Irish Rifleman, 1917-1919, 1982, s. 33, PRONI

D3804; *Report of the War Office Committee of Enquiry into "Shell-Shock"* [Cmd 1734], H. C. 1922, xii, s. 43, William Brown'ın tanıklığı; E. E. Southard, *Shell-Shock and Other Neuro-Psychiatric Problems Presented in Five Hundred and Eighty-Nine Case Histories from the War Literature, 1914-1918* (Boston, 1919), ss. 106 ve 643. Kimi tanımlara göre bilerek delilik taklidi yapmaya girişenler zaten deliydiler: De Witt MacKenzie, *Men Without Guns* (Philadelphia, 1945), s. 30.

49) Edward Casey, "The Misfit Soldier", s. 33, IWM. Bkz. bu metnin benim baskıya hazırladığım kopyası (giriş ile birlikte), Joanna Bourke, *The Misfit Soldier* (Cork, 1999).

50) Haywood T. "The Kid" Kirkland, röportaj Wallace Terry, *Bloods. An Oral History of the Vietnam War by Black Veterans* (New York, 1984), s. 104.

51) Lord Moran, *The Anatomy of Courage* (Londra, 1945), s. 186.

52) Dr. H. W. Willis, "Footnote to Medical History...General Aspects: Shell Shock", tarih yok, s. 2, Liddle Collection.

53) Bkz. "Report of a Conference on Psychiatry in Forward Areas", Calcutta, 8-10 Ağustos 1944, s. 2, Tümgeneral Cantlie'nin hitabesi, PRO WO32/11550.

54) Cerrah Yüzbaşı D. Curran, "Functional Nervous States in Relation to Service in the Royal Navy", Tümgeneral Sir Henry Letheby Tidy (ed.), *Inter-Allied Conferences on War Medecine 1942-1945* (Londra, 1947), s. 220. Bkz. "Survey of Conditions by DDMS 5 Corps", 9 Mart – 31 Mayıs 1943, s. 8, CMAC.

55) Daha başka bir tartışma için, bkz. Joanna Bourke, *Dismembering the Male: Men's Bodies, Britain, and the Great War* (Londra ve Chicago, 1996), bölüm iki.

56) John T. MacCurdy, *War Neuroses* (Cambridge, 1918), ss. 7-8.

57) Philip S. Wagner, "Psychiatric Activities During the Normandy Offensive, June 20- August 20, 1944", Psychiatry, 9.4 (Kasım 1946), s. 356.

58) Örnek için, bkz. Albay Francis W. Pruitt, "Doctor-Patient Relationships in the Army", *U. S. Armed Forces Medical Journal*, v.2 (Şubat 1954), s. 204. Bkz. bu kitapta Bölüm 9.

59) *Psychology for the Armed Forces* (Washington, DC, 1945).

60) Albay Francis W. Pruitt, "Doctor-Patient Relationships in the Army", *U. S. Armed Forces Medical Journal*, v.2 (Şubat 1954), s. 204.

61) Scott H. Nelson ve E. Fuller Torrey, "The Religious Functions of Psychiatry", *American Journal of Orthopsychiatry*, 43.3 (Nisan 1973), s. 362.

62) Alıntı Peter Marin, "Living with Moral Pain", *Psychology Today*, 15.11 (Kasım 1981), s. 68.

63) Francis J. Johnston'dan editörüne mektup, "Solidarity-Sociologist Comments", *The Army Combat Forces Journal*, 5.10 (Mayıs 1955), s. 7.

64) Dr. C. S. Myers'ın, Eski Hizmetliler Yardım Derneği'nin yıllık tıp konferansında yaptığı konuşmanın raporu, "War Neuroses", *The Lancet*, 15 Temmuz 1939, 153. Savaştaki hizmetlerinden dolayı ruhsal bozuklukları olanlara emekli maaşı verilmemesi gerektiğine ilişkin yaygın bir görüş vardı. Avusturalya'dan kimi örnekler için, bkz. R. S. Ellery, "A Psychiatric Programme for Peace", *Medical Journal of Australia*, 1.14 (Nisan 1946), s. 459; C. M. McCarthy, "The Rehabilitation of War Neurotics", *Medical Journal of Australia*, 1.26 (29 Haziran 1946), s. 911; H. Hastings Willis, "The Rehabilitation of War Neurotics", *Medical Journal of Australia*, *1.26* (29 Haziran 1946), s. 915.

65) "Summary of Lectures on Psychological Aspects of War", "The Reaction to Killing" başlıklı konferans, s. 5, PRO CAB 21/914 (İlave).

66) Bu konuda bir tartışma için bkz. Bu kitabın 9. bölümü.

67) Devlet Bakanlığı tutanağı, 30 Haziran 1915, PRO WO32/ 11550.

68) Mughum'daki Kızıl Haç Hastanesinden, yıl sonu 30 Haziran 1917'de taburcu edilen 731 kişiyi ele alan bir çalışma, Thomas W. Salmon, *The Care and Mental Diseases and War Neuroses ("Shell Shock") in the British Army* (New York, 1917); *Mental Hygiene*, i.4 (Ekim 1917), s. 525.

69) Tarih için bkz. Robert H. Ahrenfeldt, *Psychiatry in the British Army in the Second World War* (Londra, 1958), s. 17. Bkz. Eli Ginzberg, *Patterns of Performance* (New York, 1959), s. 13. Ama Vietnam Savaşı sırasında Avustralya güçlerinin düzeneği olarak ruh hekimlerini görevlendirmediklerine dikkat edin.

70) "Memorandum on Conference of Neurological Deputy Commissioners of Medical Services Held at Headquarters on Friday, June 17th, 1921", 1921, s. 1, PRO PIN15/56.

71) George Rutherford Jeffery, "Some Points of Interest in Connection with the Psychoneurosis of War", *The Journal of Mental Science*, Ixvi. 273 (Nisan 1920), s. 140.

72) J. H. Hebb, "Hardening of Neurasthenics", 6 Aralık 1923, PRO PIN15/2946. Bkz. PRO PIN15/57, 20 Haziran 1922 tarihli tutanak.

73) Yarbay J. H. A. Sparrow (derleyen), Morale (Londra, 1949), s. 13 ve Binbaşı C. Kenton, "Medical History of the War...Report for Quarter Ending 30 June 1944", PRO WO222/1458.

74) Philip S. Wagner, "Psychiatric Activities During the Normandy Offensive, June 20-August 20, 1944", *Psychiatry*, 9.4 (Kasım, 1946), s. 343.

75) Binbaşı Alfred O. Ludwig, "Malingering in Combat Soldiers", *The Bulletin of the U. S. Army Medical Department*, ix, ilave sayısı (Kasım 1949), ss. 30 ve 97.

76) Philip S. Wagner, "Psychiatric Activities During the Normandy Offensive, June 20-August 20, 1944", *Psychiatry*, 9.4 (Kasım 1946), ss. 348-9.

77) Er Frederick Bratten, "Conscript RAMC", ss. 29-30, CMAC.

78) Yarbay Louis L. Tureen ve Binbaşı Martin Stein, "The Base Section Psychiatric Hospital", *The Bulletin of the U. S. Army Medical Deparment*, ix, ilave sayısı (Kasım 1949), s. 127.

79) Jeffrey Streimer ve Christopher Tennart, "Psychiatric Aspects of the Vietnam War. The Effect on Combatants", Kenneth Maddock ve Barry Wright (editörler), *War. Australia and Vietnam* (Sidney, 1987), s. 236.

80) F. W. Mott, "Two Addresses on War Psycho-Neurosis. (1) Neurasthenia: The Disorder and Disabilities of Fear", *The Lancet*, 26 Ocak 1918, s. 129 ve Philip S. Wagner, "Psychiatric Activities During the Normandy Offensive, June 20-August 10, 1944", *Psychiatry*, 9.4 (Kasım 1946), 345.

81) A. Jack Abraham, "1914-1918: Memoirs of a Non-Hero", yaklaşık 1973, s. 84, IWM ve Hiram Sturdy, "Illustrated Account of His Service on the Western Front with the Royal Regiment of Artillery", ss. 25-6, IWM.

82) James Norman Hall, *Kitchener's Mob. The Adventures of an American in the British Army* (Londra, 1916), s. 184. İkinci Dünya Savaşı'ndan bir örnek için bkz. Audie Murhpy, *To Hell and Back* (Londra, 1956), s. 24.

83) Philip Caputo, *A Rumor of War* (Londra, 1977), s. 289.

84) W. D. Esplin'in tarihsiz ve başlıksız kopyası, birinci paragraf, PRO PIN15/2502.

85) Robert A. Clark, "Aggressiveness and Military Training", *American Journal of Sociology*, 51.5 (Mart 1946), s. 423.

86) Yüzbaşı James Henry Dible, "Diary and Account", 24 Ağustos 1914 tarihli günce, s. 29, IWM.

87) Savaş Bakanlığı, *Army Medical Department Bulletin No. 36* (Londra, Haziran 1944), s. 5, alıntı *The Bulletin of the U. S. Army Medical Department*, no.71, Aralık 1943, s. 31.

88) Adı bilinmeyen Vietnam gazisi, alıntı Robert Jay Lifton, *Home from the War. Vietnam Veterans: Neither Victims Nor Executioners* (Londra, 1974), s. 165, orjinalinde ekseltili anlatım.

89) G. Elliott Smith ve T. H. Pear, *Shell Shock and its Lessons* (Manchester, 1919), s. 2.

90) "Report of a Conference on Psychiatry in Forward Areas", 8-10 Ağustos 1944, s. 13, PRO WO32/11550.

91) Binbaşı J. O. Langtry, "Tactical Implications of the Human Factors in Warfare", *Australian Army Journal*, 107 (Nisan 1958), s. 14 ve Binbaşı H. A. Palmer, "The Problem of the P&N Casualty – A Study of 12.000 Cases", 1944, s. 3, CMAC.

92) Sir Andrew MacPhail, *Official History of the Canadian Forces in the Great War 1914-19. The Medical Services* (Ottowa, 1925), s. 278 ve Philip S. Wagner, "Psychiatric Activities During the Normandy Offensive, June 20-August 20, 1944", *Psychiatry*, 9.4 (Kasım 1946), s. 356.

93) Franz Alexander, "The Psychiatric Aspects of War and Peace", *The American Journal of Sociology*, xlvi. 4 (Ocak 1941), s. 505.

94) John T. McCurdy, *The Structure of Morale* (Cambridge, 1943), ss. 44-5.

95) Binbaşı H. A. Palmer, "The Problem of the P&N Casualty – A Study of 12.000 Cases", 1944, s. 11, CMAC.

96) Yüzbaşı Eugene R. Hering, "The Medical Officer's Responsibility to Command", *U. S. Armed Forces Medical Journal* 4.2 (1953), ss. 1496-1500.

97) Yarbay Robert W. Augustine, "The Relation of Physician and Physical Therapist", *U. S. Armed Forces Medical Journal*, 4.2 (1953), s. 1515.

98) Philip S. Wagner, "Psychiatric Activities During the Normandy Offensive, June 20-August 20, 1944", *Psychiatry*, 9.4 (Kasım 1946), s. 358.

99) Korgeneral Sir Neil Cantlie, "Papers", s. I, Savaş Bakanlığı'nın bir anketine verdiği yanıt, 1946, CMAC; Marc G. Cloutier, "Medical Care Behind Enemy Lines: A Historical Examination of Clandestine Hospitals", *Military Medicine*, 158.12 (Aralık 1993), s. 817; George S. Goldman, "The Psychiatrist's Job in War and Peace", *Psychiatry*, 9.3 (Ağustos 1946), s. 265; John Rawlings Rees, *The Shaping of Psychiatry by War* (Londra, 1945), s. 19.

100) Yüzbaşı J. C. Dunn, *The War the Infantry Knew 1914-1919*, ilk basım 1938 (Londra, 1987), s. 585.

101) Philip S. Wagner, "Psychiatric Activities During the Normandy Offensive, June 20-Ağustos 20, 1944", *Psychiatry*, 9.4 (Kasım 1946), s. 348.

102) Eli Ginzberg, *Breakdown and Recovery* (New York, 1950), s. 86. Bkz. Harry Trosman ve I. Hyman Weiland, "Application of Psychodynamic Principles to Psychotherapy in Military Service", *U. S. Armed Forces Medical Journal*, viii. 9 (Eylül 1957), s. 1359.

103) Meredith P. Crawford, "Military Psychology and General Psychology", *American Psychologist*, 25 (1970), s. 335.

104) Robin M. Williams, "Some Observations on Sociological Research in Government During World War II", *American Sociological Review*, 11.5 (Ekim 1946), s. 573.

105) Binbaşı J. W. Wishart, "Experiences as a Psychiatrist with BNAF and CMF – Jan 1943 to Jan 1944 With Special Reference to Work in the Forward Areas", 23 Ocak 1944, s. 7, Tümgeneral Sir Ernest Cowell, "Papers", CMAC.

106) James Burk, "Morris Janowitz and the Origins of Sociological Research on Armed Forces and Society", *Armed Forces and Society*, 19.2 (kış 1993), s. 179.

107) "Shell Shock", Temmuz 1915, Sir Charles Burtchaell, "Papers and Reports", CMAC.

108) Alıntı Donald B. Peterson, "Discussion", *The American Journal of Psychiatry*, 123.7 (Ocak 1967), s. 819.

109) A.g.y., s. 819.

110) L. Kirshner, "Counter-Transference Issues in the Treatment of the Military Dissenter", *American Journal of Orthopsychiatry*, 43 (1973), s. 657.

111) James E. Driskell ve Beckett Olmstead, "Psychology and the Military. Recent Applications and Trends", *American Psychologist*, 441.1 (Ocak 1989), s. 45.

112) Örneğin, bkz. Albay Roy E. Clausen ve Arlene K. Daniels, "Role Conflicts and their Ideological Resolution in Military Psychiatric Practice", *American Journal of Psychiatry*, 123.3 (Eylül 1966), s. 281; Arlene K. Daniels, "The Captive Professional: Bureaucratic Limitations in the Practice of Military Psychiatry", *Journal of Health and Social Behavior*, 10.4 (Aralık 1969), s. 257; Arlene K. Daniels, "Military Psychiatry. The Emergence of a Subspecialty", Eliot Freidson ve Judith Lorber (editörler), *Medical Men and their Work* (Chicago, 1972), s. 160.

113) Red Devils. A Parachute Field Ambulance in Normandy, 1944, s. 45, CMAC.

114) Dr. Gordon S. Livingstone, "Healing in Vietnam", Richard A. Falk, Gabriel Kolko ve Robert Jay Lifton (editörler), *Crimes of War* (New York, 1971), ss. 436-7 ve Rose Sandecki, röportaj Keith Walker, *A Piece of My Heart. The Stories of 26 American Women who Served in Vietnam* (Novato, CA, 1958), s. 9.

115) Er Frederick Bratten, "Conscript RAMC", s. 9, CMAC.

116) 44 Indian Airborne Division. Training Pamphlet No. 1. The Medical Services in the Division (yer belirsiz, 1944), ss. 8 ve 14. Bkz. A. S. Walker, *Medical Services of the R. A. N. and R. A. A. F. With a Section on Women in the Army Services* (Canberra, 1961), s. 512, sıhhiye çalışanlarının silahlanmasının desteklenmesine yol açan, "cephe" ve "cephe gerisi" arasındaki ayrımı saptamadaki güçlükler için.

117) Bütün sıhhiye subaylarına genelge, "Morale, Discipline and Mental Fitness", tarih yok ama İkinci Dünya Savaşı, PRO WO222/218. Bkz. John Rawlings Rees, *The Shaping of Psychiatry by War* (Londra, 1945), ss. 18-19.

118) Jack Strahan, "The Medic", J. Topham (ed.), *Vietnam Literature Anthology*,

yeniden gözden geçirilmiş ve genişletilmiş (Philadelphia, 1990), s. 37. Bkz. sıhhiyeci Lee Reynolds'ın söyledikleri, Eric M. Bergerud, *Red Thunder, Tropic Lighting. The World of a Combat Division in Vietnam* (St Leonards, New South Wales, 1993), s. 55.

119) M. Ralph Kaufman ve Lindsay E. Beaton, "South Pacific Area", Korgeneral Hal B. Jennings (editörler), *Neuropsychiatry in World War II. Volume II. Overseas Theatres* (Washington, DC, 1973), s. 461.

120) J. Greiger, "Hidden Professional Roles: The Physician as Reactionary, Reformer, Revolutionary", *Social Policy*, 1 (Mart-Nisan 1974), s. 78.

121) Gary Gianninoto, röportaj Mark Lane, *Conversations with Americans* (New York, 1970), s. 214.

122) Örneğin, bkz. H. R. L. Sheppard, *We Say "No". The Plain Man's Guide to Pacifism* (Londra, 1935), ss. 68-9.

123) Sarah Haley, alıntı Wilbur J. Scott, *The Politics of Readjustment. Vietnam Veterans Since the War* (New York, 1993), s. 5.

124) William Needles, "The Regression of Psychiatry in the Army", *Psychiatry*, 9.3 (Ağustos, 1946), ss. 167-85.

125) R. Dale Givens ve Martin A. Nettleship (editörler), *Discussions on War and Human Agression* (Paris, 1976), s. 8.

126) Arthur Egendorf'un mükemmel makalesine bkz., "Vietnam Veteran Rap Groups and Themes of Postwar Life", *Journal of Social Issues*, 31.4 (1975), ss. 111-24.

127) Örneğin, bkz. Norman I. Barr ve Leonard M. Zunin, "Clarification of the Psychiatrist's Dilemma While in Military Service", *American Journal of Orthopsychiatry*, 414 (Temmuz 1971), ss. 672-4; A. Daniels, "The Captive Professional: Bureaucratic Limitations in the Practice of Military Psychiatry", *Journal of Health and Social Behavior*, 10.4 (Aralık 1969), ss. 255-65; L. Kirshner, "Counter-Transference Issues in the Treatment of the Military Dissenter", *American Journal of Orthopsychiatry*, 43 (1973), ss. 654-9; Marc Pilisuk, "The Legacy of the Vietnam Veteran", *Journal of Social Issues*, 31.4 (1975), ss. 6-7. Psikiyatri karşıtı hareketin tarihi için bkz. Norman Dain, "Critics and Dissenters: Reflections on "Anti-Psychiatry" in the United States", *Journal of the History of the Behavioral Sciences*, 25 Ocak 1989), ss. 3-25.

9 Rahipler ve Ordu Papazları

1) Ian Serraillier, "The New Learning", Brian Gardner, *The Terrible Rain. The War Poets 1939-1945* (Londra, 1966), ss. 30-1.

2) Peder George Zabelka, röportaj Studs Terkel, *"The Good War". An Oral History of World War Two* (Londra, 1985), ss. 531-6.

3) Joe Walker, *Parsons and War and Other Essays in War Time* (Bradford, 1917), ss. 3-4.

4) "A Flying Corps Pilot", *Death in the Air. The War Diary and Photographs of a Flying Corps Pilot* (Londra, 1933), s. 69 ve Charles E. Raven, *Musings and Memories* (Londra, 1931), ss. 166-7.

5) Edith Shawcross, "The Hand that Rocks the Cradle", Keith Briant ve Lyall Wilkes (editörler), *Would I Fight?* (Oxford, 1938), ss. 99-100.

6) Lactantius, *Divine Institutes*, vi, s. 20, alıntı Albert Marrin, *The Last Crusade. The Church of England in the First World War* (Durham, North Carolina, 1974), s. 120.

7) *The Military Chaplaincy. A Report to President by the [U. S. A.] President's Committee on Religion and Welfare in the Armed Forces* (Washington, DC, 1 Ekim, 1950), s. 7 ve Savaş Bakanlığı, *Statistics of the British Empire During the Great War 1914-1920* (Londra, 1922), ss. 91. Savaş sırasında kiliselerin tarihçeleri için bkz. Donald F. Crosby, *Battlefield Chaplains. Catholic Priests in World War II* (Lawrence, Kansas, 1994); Tom Johnstone ve James Hagerty, *The Cross on the Sword. Catholic Chaplins in the Forces* (Londra, 1996), Michael McKernan, *Australian Churches at War. Attitudes and Activities of the Major Churches 1914-1918* (Sidney, 1980); Albert Marrin, *The Last Crusade. The Church of England in the First World War* (Durham, North Carolina, 1974); Tugay Komutanı The Rt. Hon. Sir John Smyth, *In This Sign Conquer. The Story of the Army Chaplains* (Londra, 1968); Alan Wilkinson, *The Church of England and the First World War* (Londra, 1978); Alan Wilkinson, *Dissent or Conform? War, Peace, and the English Churches 1900-1945* (Londra, 1986),

8) Muhterem Peder J. Crookston, "The Role of Chaplains", s. 5, AWM ve Muhterem Peder Gilbert White, "The Doctrine of Non-Resistance", *The Commonwealth Military Journal*, 4 (Ekim 1913), s. 723.

9) Bir çok örnek için bkz. George Bedborough, *Arms and the Clergy* (1914-1918) (Londra, 1934).

10) Alıntı George M. Marsden, *Fundamentalism and American Culture. The Shaping of Twentieth Century Evangelicalism 1870-1925* (New York, 1980), s. 142.

11) Frank Ballard, *Mistakes of Pacifism or Why a Christian Can have Anything to Do with War* (Londra, 1915), s. 27 ve Yüzbaşı E. J. Solano, *The Pacifist Lie: A Book for Sailors and Soldiers* (Londra, 1918), ss. 21-3.

12) Henry Hallam Tweedy, "The Ministry and the War", E. Hershey Sneath (ed.), *Religion and the War* (War Haven, Connecticut, 1918), s. 85. Bkz. William Temple (York Başpiskopusu), *Thoughts in War-Time* (Londra, 1940), ss. 34-5.

13) Rolland W. Schloerb, "An Unaesy Conscience About Killing", Dewitte Holland (ed.), *Sermons in American History. Selected Issues in the American Pulpit 1630-1967* (Nashville, 1971), s. 316, *The Pulpit*'ten alınarak yeniden basılmış, Eylül 1943.

14) Henry Scott Holland, *So As By Fire. Notes on the War* (Londra, 1915), s. 24. Holland Oxford Üniversitesi'nde Kürsü Sahibi İlahiyat Profesörüydü ve İsa Kilisesi'nin sorumlu Rahibiydi.

15) Paul B. Bull, *Peace and War. Notes of Sermons and Addresses* (Londra, 1917), ss. 33-4.

16) Henry Wace, *The Christian Sanction of War. An Address at the Service of Intercession for the King's Naval and Military Forces, Held in Canterbury Cathedral: August 9th. 1914.* (Londra, 1914), ss. 7-8.

17) Muhterem Peder A. C. Buckell, *The Greatest War. Six Addresses* (Londra, 1915), ss. 55-6.

18) George W. Downs'ın, Kasım 1917'de, Pittsburgh'deki Asbury Metodist Episkopal Kilisesi'nde yaptığı konuşmadan, alıntı Ray H. Abrams, *Preachers Present Arms* (Philadelphia, 1933), s. 67.

19) İkinci Dünya Savaşı'ndaki ünü için, bkz. Joan Clifford, *Thank You, Padre. Memories of World War II* (Londra, 1989) ve Muhterem Peder John Wallis, *With God's Blessing and a Green Beret. A Pilgrimage* (Poole, Dorset, 1994), s. 16.

20) William Purcell, *Woodbine Willie. An Anglican Incident. Being Some Account of the Life and Times of Geoffrey Anketell Studdert Kennedy, Poet, Prophet, Seeker After Truth, 1883-1929* (Londra, 1962), s. 109.

21) Muhterem Peder G. A. Studdert Kennedy, *Rough Talks by a Padre. Delivered to Officers and Men of the B. E. F.* (Londra, 1918), ss. 25-6 ve 29-30.

22) Adı bilinmeyen Kanadalı bir askerle röportaj, Barry Broadfoot, *Six War Years 1939-1945. Memories of Canadians at Home and Abroad* (Don Mills, Ontario, 1974), s. 233; A. J. Hoover, *God, Germans, and Britain in the Great War. A Study in Clerical Nationalism* (New York, 1989), s. 6.

23) Örneğin, bkz. Paul B. Bull, *Peace and War. Notes of Sermons and Addresses* (Londra, 1917), ss. 34-5 ve Thomas Henry Sprott, *Christianity and War. Five Addresses Delivered to the Student Christian Movement Conference. Te Awamutu. January, 1916* (Wellington, 1916), s. 7.

24) "Ourselves and Our Enemies", *Capellanus*, Kasım 1944, s. 2.

25) Muhterem Peder J. E. Roscoe, *The Ethics of War, Spying and Compulsory Training* (Londra, tarih yok), s. 26.

26) Harry Emerson Fosdick, *The Challenge of the Present Crisis* (New York, 1917), ss. 38-9.

27) William Temple, *A Conditional Justification of War* (Londra, 1940), ss. 29 ve 32-4.

28) Muhterem Peder Robert Forman Horton, *The War. Its Cause and Its Conduct* (Londra, 1914), ss. 31-2. Bkz. Charles Plater, *A Primer of Peace and War. The Principles of International Morality*, Catholic Social Guild adına yayınlanmış (Londra, 1915), ss. 86 ve Muhterem Peder Arthur F. Winnington Ingram, *The Church in Time of War* (Londra, 1915), ss. 33-4.

29) Peder Grayson, alıntı Jon Oplinger, *Quang Tri Cadence. Memoir of a Rifle Platoon Leader in the Mountains of Vietnam* (Jefferson, North Carolina, 1993), s. 91.

30) Edward Increase Bosworth, *The Christian Witness in War* (New York, 1918), ss. 8-10. Bkz. Marshall Broomhall, *"Mine Own Vineyard". Personal Religion and War* (Londra, 1916), ss. 45-6; Charles Plater, *A Primer of Peace and War. The Principles of International Morality*, Catholic Social Guild adına yayınlanmış (Londra, 1915), s. 87; Henry Wace (Canterbury Baş Rahibi), *The Christian Sanction of War. An Address at the Service of Intercession for the King's Naval and Military Forces, Held in Canterbury Cathedral: August 9th 1914* (Londra, 1914), ss. 8-9; Clement Webb, *In Time of War. Addresses Upon Several Occasions* (Oxford, 1918), s. 21; Muhterem Peder Gilbert White, "The Doctrine of Non-Resistance", *The Commonwealth Military Journal*, 4 (Ekim 1913), s. 722.

31) E. Griffith Jones, *The Challenge of Christianity to a World at War* (Londra, 1915), s. 186. Bkz. Muhterem Peder J. M. Wilson, "Christ's Sanction as Well as Condemnation of War", *Hibbert Journal*, xiii. 4 (Temmuz 1915), ss. 839-58.

32) Adı bilinmeyen "etkili bir din adamı", alıntı Robert Coope, *Shall I Fight? An Essays on War, Peace, and the Individual* (Londra, 1935), s. 16 ve Marshall Broomhall, *"Mine Own Vineyard". Personal Religion and War* (Londra, 1916), ss. 45-6. Askerleri, Almanlar'ın "midesine süngüyü saplar"ken, aynı zamanda onları sevmeye teşvik eden vaazlara karşı çıkışlar için bkz. G. Stanley Hall, "Morale in War and Af-

ter", *The Psychological Bulletin*, 15 (1918), s. 384 ve Morris N. Kertzer, *With an H on my Dog Tag* (New York, 1947), s. 44.

33) Örneğin, Fenner Brockway, *Bermondsey Story. The Life of Alfred Salter* (Londra, 1949), s. 59 ve Henry William Pinkham, *Was Christ a Pacifist?* (Melrose, Massachusetts, 1917), s. 14. Bu soruyu soranlar yalnızca barış yanlıları değildi: bkz. Philip Gibbs, *Realities of War* (Londra, 1920), s. 82.

34) George Stewart ve Henry B. Knight, *The Practice of Friendship* (New York, 1918), ss. 22-4. Bkz. Sydney E. Ahlstrom, *A Religious History of the American People* (New Haven, Connecticut, 1972), s. 885.

35) Martin Ceadel, "Christian Pacifism in the Era of Two World Wars", W. J. Sheils (ed.), *The Church and War* (Londra, 1983), s. 404.

36) Bu büyüleyici öykü için, bkz. Guenter Lewy, *Peace and Revalution. The Moral Crisis of American Pacifism* (Grands Rapids, Michigan, 1988).

37) G. K. A. Bell, *The Church and Humanity* (1939-1946) (Londra, 1946), s. 129; G. K. A. Bell, *Christianity and World Order* (Harmondsworth, 1940), ss. 81-2; St. Albans'lı Dean Thicknesse'in mektubu, *The Times*, 16 Ağustos 1945; Gordon C. Zahn, *Chaplains in the R. A. F. A. Study in Role Tension* (Manchester, 1969), s. 118.

38) Clarence L. Abercrombie, *The Military Chaplain* (Beverly Hills, 1977), s. 142. 1968 öncesinde Yahudi önderleri din adamlarının silahlı güçlere alınmalarını sağlıyorlardı ve böylece normal olan kendiliğinden seçilme işlemini atlıyor ve karşıt bir kültürün varlığını sağlamlaştırıyorlardı.

39) Alan Wilkinson, *Dissent or Conform? War, Peace, and the English Churches 1900-1945* (Londra, 1986), s. 53.

40) Frederick C. Spurr, *Some Chaplains in Khaki. An Account of the Work of Chaplains of the United Navy and Army Board* (Londra, 1916), s. 52. Bkz. Charles T. Bateman, "The Salvation Army and the War", *The Contemporary Review*, cix (Ocak-Haziran 1916), s. 106.

41) Muhterem Peder Reginald John Campbell, *With Our Troops in France* (Londra, 1916), s. 12.

42) Henry Hallam Tweedy, "The Ministry and the War", E. Hershey Sneath (ed.), *Religion and the War* (New Haven, Connecticut, 1918), ss. 86-7.

43) Tom M. Kettle, *The Ways of War* (Londra, 1917), ss. 188-205; Binbaşı William Redmond, *Trench Pictures from France* (Londra, 1917), ss. 128-9; "Junius Redivivus", *The Holy War. Diabolus Extremes: Generosity and Avarice. A Satire* (Londra, 1915), s. 3; Edw. Winton, "The Clergy and Military Service", *The Contemporary Review*, cix (Ocak-Haziran 1916), ss. 153-4.

44) J. G. Simpson, "The Witness of the Church in Time of War", G. K. A. Bell (ed.), *The War and the Kingdom of God* (Londra, 1915), ss. 104-9.

45) Muhterem Peder Arthur Foley Winnington Ingram, *Church Times*, 4 Haziran 1915, alıntı Albert Marrin, *The Last Crusade. The Church of England in the First World War* (Durham, North Carolina, 1974), s. 189.

46) Charles Gore, *The War and the Church and Other Addresses* (Londra, 1914), ss. 60-5.

47) Muhterem Peder John Sinker, *The War, Its Deeds and Lessons. Addresses Delivered in Lytham Parish Church* (Londra, 1916), s. 104.

48) Edw. Winton, "The Clergy and Military Service", *The Contemporary Review*, cix (Ocak-Haziran 1916), ss. 153-60. Sivil cephedeki sorumluluklarının önemini anlamak için, bkz. Muhterem Peder Arthur F. Winnington Ingram, *A Message for the Supreme Moment Delivered to the Assemled Clergy of the Londra Dioceses by the Bishop of Londra, November 23rd, 1915, at St Martin's – in – the – Fields* (Londra, 1915), s. 10.

49) Bkz. Guardian, 14 Eylül 1916.

50) Yalnızca Kanadalı din adamları rütbeleriyle (başka bir deyişle, Yüzbaşı, Binbaşı, Albay gibi) çağrılıyorlardı. Öbür ordularda, subay rütbesine sahiptiler ama adamlar onları yalnızca "peder" diye çağırıyorlardı. Bkz. Muhterem Peder Harry W. Blackburne, *This Also Happened On the Western Front. The Padre's Story* (Londra, 1932), ss. 103-4.

51) J. Fraser McLuskey, *Parachute Padre* (Londra, 1951), s. 136.

52) Örneğin, bkz. Ernest Northcote Merrington'ın görüşleri, Michael McKernan'ın kitabında, *Padre. Australian Chaplains in Gallipoli and France* (Sidney, 1986), s. 82.

53) John J. Callan, *With Guns and Wagons. A Day in the Life of an Artillery Chaplains* (Londra, 1918), s. 7; Michael McKernan, *Australian Churches at War. Attitudes and Activities of the Major Churches 1914-1918* (Sidney, 1980), s. 54; Muhterem Peder Dennis Jones, *The Diary of a Padre at Suvla Bay* (Londra, 1916), s. 7. McKernan'a göre, Fahey'in bir saldırıya önderlik ettiğine ilişkin hikâyeler, çok yaygın söylentiler olmasına rağmen gerçekdışıydılar. Bkz. "Temporary Chaplain", *The Padre* (Londra, 1916), s. 9.

54) J. Fraser McLuskey, *Parachute Padre* (Londra, 1951), s. 16.

55) Muhterem Peder R. L. Barnes, *A War-Time Chaplaincy* (Londra, 1939), s. 69.

56) Joseph McCulloch, *We Have Our Orders* (Londra, 1944), s. 176.

57) Barry Broadfoot, *Six War Years 1939-1945. Memories of Canadians at Home and Abroad* (Don Mills, Ontario, 1974), s. 203; Donald F. Crosby, *Battlefield Chaplains. Catholic Priests in World War II* (Lawrence, Kansas, 1995), ss. xx-xxi, 48, ve 189; George MacDonald Fraser, *Quartered Safe Out Here. A Recollection of the War in Burma* (Londra, 1992), s. 110.

58) Alıntı Donald F. Crosby'den, *Battlefield Chaplains. Catholic Priests in World War II* (Lawrence, Kansas, 1995), s. 13. Papazın William A. Maguire olduğu söyleniyordu, oysa kendisi bunu reddetmişti.

59) Larry Rottmann, "Man of God", Larry Rottmann, Jan Barry ve Basil T. Paquet (editörler), *Winning Hearts and Minds. War Poems by Vietnam Veterans* (New York, 1972), s. 24.

60) Tuğgeneral F. P. Crozier, *The Men I Killed* (Londra, 1937), ss. 76-7.

61) Muhterem Peder Arthur F. Winnington Ingram, *A Message for the Supreme Moment Delivered to the Assembled Clergy of the Londra Dioceses by the Bishop of Londra. November 23rd, 1915, at St Martin's in-the-Fields* (Londra, 1915), ss. 9-10; C. E. Montague, *Disenchantment* (Londra, 1992), ss. 67-8; Edw. Winton, "The Clergy and Military Service", *The Contemporary Review*, cix (Ocak-Haziran 1916), s. 153.

62) Roy J. Honaywell, *Chaplains of the United States Army* (Washington, DC, 1958), s. 253.

63) Sherwood Foresters'dan Teğmen Robert Furley Calloway'in, 2 Eylül 1916 tarihinde karısına yazdığı mektup, alıntı Laurence Housman (ed.), *War Letters of Fallen Englishmen* (Londra, 1930), ss. 58-9.

64) Muhterem Peder P. Middleton Brumwell, *The Army Chaplain. The Royal Army Chaplains' Department. The Duties of Chaplains and Morale* (Londra, 1943), s. 38 ve Ronald Selby Wright, *The Padre Presents. Discussions About Life in the Forces* (Edinburgh, 1944), s. 19.

65) Albert Marrin, *The Last Crusade. The Church of England in the First World War* (Durham, North Carolina, 1974), s. 188.

66) Michael McKernan, *Australian Churches at War. Attitudes and Activities of the Major Churches 1914-1918* (Sidney, 1980), s. 95.

67) "Training of Theological Students in War Time", 18 Nisan 1950, PRO DE-FE7/46.

68) Charles Edward Montague, *Disenchantment* (Londra, 1922), ss. 67-8.

69) Rahip J. E. Gethyn-Jones, *A Territorial Army Chaplain in Peace and War. A Country Cleric in Khaki 1938-1961* (East Wittering, West Surrey, 1988), s. 32-3.

70) Muhterem Peder R. J. Campbell, *With Our Troops in France* (Londra, 1916), s. 10.

71) Spencer Leigh Hughes, *Things That Don't Count* (Londra, 1916), ss. 34-5 ve Muhterem Peder Arthur F. Winnington Ingram, *A Message for the Supreme Moment Delivered to the Assembled Clergy of the Londra Dioceses by the Bishop of Londra. November 23 rd, 1915, at St Martin's in-the-Fields* (Londra, 1915), ss. 10-11.

72) Muhterem Peder R. L. Barnes, *A War-Time Chaplaincy* (Londra, 1939), s. 69.

73) John A. Boullier, *Jotting by a Gunner and Chaplain* (Londra, 1917), s. 13.

74) Muhterem Peder R. M. Hickey, *The Scarlet Dawn* (Campbellton, N. B., 1949), s. 52 ve Tugay Komutanı The Rt. Hon. Sir John Smyth, *In This Sign Conquer. The Story of the Army Chaplains* (Londra, 1968), s. 245.

75) Papaz David Knight ile röportaj, Shirley Dicks, *From Vietnam to Hell. Interviews with Victims of Post-Traumatic Stress Disorder* (Jefferson, North Carolina, 1990), s. 70.

76) Muhterem Peder Mervyn S. Evers, "Memoirs", s. 66, IWM; Roy J. Honeywell, *Chaplains of the U. S. Army* (Washington, DC, 1958), s. 193; Muhterem Peder John Fahey'in Perth Başpiskoposu Patrick Clune'a yazdığı mektup, 1915'te *The Advocate*'da yayınlanmış ve Michael McKernan tarafından alıntılanmış, *Padre. Australian Chaplains in Gallipoli and France* (Sidney, 1986), ss. 49-50.

77) Muhterem Peder P. Middleton Brumwell, *The Army Chaplain. The Royal Army Chaplains' Department. The Duties of Chaplains and Morale* (Londra, 1943), s. 38. Boer Savaşı örneği için bkz. Muhterem Peder J. L. Findlay, *Fighting Padre. (Memoirs of an Army Chaplains)* (Londra, 1941), s. 26.

78) Tuğgeneral F. P. Crozier, *The Men I Killed* (Londra, 1933), ss. 76-7.

79) Adı bilinmeyen Kanadalı bir subay ile röportaj, alıntı Barry Broadfoot, *Six War Years 1939-1945. Memories of Canadians at Home and Abroad* (Don Mills, Ontario, 1974), s. 328.

80) Roy J. Honeywell, *Chaplains of the United States Army* (Washington, DC, 1958), s. 253 ve Rahip William Rook, "Interview", 21 April 1989, ss. 14-15, AWM.

81) "Even the Padre Has Strapped on a Revolver", Vietnam Savaşı'na ilişkin kimliği belirsiz bir gazete küpürü, Mrs. Barbara Arnison, "Collection of Newspaper Cuttings", AWM.

82) Bryan Cox, *Too Young to Die. The Story of a New Zealand Fighter Pilot in the Pacific War* (Ames, Iowa, 1989), s. 157. Bkz. Monsignor McCosker, "Interview", ss. 33-4, AWM.

83) Papaz Ernest N. Merrington, "With the Anzacs, 1914-1915", 1922, s. 1, AWM.

84) Profesör Alfred O'Rahilly, *Father William Doyle S. J. A. Spiritual Study* (Londra, 1925), baştan sonra.

85) Muhterem Peder J. Smith, "The Black Dragoon", yer ve tarih yok, AWM.

86) Bu konuda bir tartışma için bkz. Albert Marrin, *The Last Crusade. The Church of England in the First World War* (Durham, North Carolina, 1974), s. 153.

87) Muhterem Peder Arthur Herbert Gray, *The Captain* (Londra, 1921), s. 15 ve "Sunday, May 14th, 1922", *The Mill Hill Magazine*, Haziran 1922, s. 6.

88) Muhterem Peder G. C. Breach, *"So Fight I". Thoughts Upon the Warfare in which Every Soul is Engaged and in which There Can Be No Neutrals* (Londra, 1917), s. 17.

89) "Junius Redivivus", *The Holy War. Diabolus Extremes: Generosity and Avarice. A Satire* (Londra, 1915), ss. 4-5.

90) Spencer Leigh Hughes, *Things That Don't Count* (Londra, 1916), s. 40.

91) Spencer Leigh Hughes, *Things That Don't Count* (Londra, 1916), s. 40; "Junius Redivivus", *The Holy War. Diabolus Extremes: Generosity and Avarice. A Satire* (Londra, 1915), ss. 5-6; Edw. Winton, "The Clergy and Military Service", *The Contemporary Review*, cix (Ocak-Haziran 1916), ss. 153 ve 158.

92) Muhterem Peder J. Smith, "The Black Dragoon", yer ve tarih yok, AWM. Bkz. Edw. Winton, "The Clergy and Military Service", *The Contemporary Review*, cix (Ocak-Haziran 1916), s. 154.

93) Profesör H. M. B. Reid, *Theology After the War* (Glasgow, 1916), ss. 4-6.

94) John Smith, alıntı Michael McKernan, *Australian Churches at War. Attitudes and Activities of the Major Churches 1914-1918* (Sidney, 1980), ss. 132-3.

95) Savaşan papazların en ünlüsünün, (Rvd. E. J. Kennedy) Muhterem Winchester Piskoposu tarafından övülüşünü görmek için bkz. Kennedy'nin önsözü, *With the Immortal Seventh Division*, 2. basım (Londra, 1916), s. v. Bkz. Donald F. Crosby, *Battlefield Chaplains. Catholic Priests in World War II* (Lawrence, Kansas, 1994), s. 48.

96) Bkz. tartışmalar George Basset, *This Also Happened* (Londra, 1947), ss. 23-4; Henry Scott Holland, *So As By Fire. Notes on the War. Second Series* (Londra, 1916), ss. 23-4; Michael MacDonagh, *The Irish at the Front* (Londra, 1916), s. 104.

97) Joan Clifford, *Thank You, Padre. Memories of World War II* (Londra, 1989), ss. 90-1.

98) F. P. Crozier, "Army Chaplains" Usefulness", *Daily Mirror*, 25 April 1930.

99) S. P. MacKenzie, "Morale and the Cause: The Campaign to Shape the Outlook of Soldiers in the British Expeditionary Force, 1914-1918", *Canadian Journal of History*, 25 (1990), ss. 215-32.

100) Albert Marrin, *The Last Crusade. The Church of England in the First World War* (Durham, North Carolina, 1974), s. 181.

101) Tuğgeneral F. P. Crozier, *A Brass Hat in No Man's Land* (Londra, 1930), s. 43; Peder Joseph T. O'Callahan, *I Was Chaplain on the "Franklin"* (New York, 1961),

s. 40; W. E. Sellers, *From Aldershot to Pretoria. A Story of Christian Work Among Our Troops in South Africa* (Londra, 1900), s. 113.

102) Alıntı kitapta, Metodist Papaz, John A. Boulliner tarafından, *Jotting by a Gunner and Chaplain* (Londra, 1917), s. 78.

103) *The Military Chaplaincy. A Report to the President by the [U. S. A.] President's Committee on Religion and Welfare in the Armed Forces* (Washington, DC, 1 Ekim 1950), s. 18, Bkz. General Pershing'in ve General Brehan Somervell'in yorumları, s. 13.

104) Muhterem Peder G. A. Studdert Kennedy, *Rough Talks by a Padre. Delivered to Officers and Men of the B. E. F.* (Londra, 1918), s. 31.

105) Muhterem Peder P. Middleton Brumwell, *The Army Chaplain. The Royal Army Chaplains" Department. The Duties of Chaplains and Morale* (Londra, 1943), s. 51.

106) "F. Ll. H.", "The Chaplain's Duty in Battle", *The Chaplains" Magazine. Middle East*, 1.2 (Easter, 1943), ss. 65-6. Bu makalenin ardından, General B. L. Montgomery'nin, söz konusu şeyi tüm ordu papazlarına öğütleyen açıklaması gelmişti.

107) Vietnam Savaşı'ndan bir örnek için, bkz. Haywood T. "The Kid", Kirkland, röportaj Wallace Terry, *Bloods. An Oral History of the Vietnam War by Black Veterans* (New York, 1984), ss. 94-5.

108) Ronald Selby Wright, *The Padre Presents. Discussions About Life in the Forces* (Edinburgh, 1944), s. 33, radyo yayını. Askerlerin papazlara, öldürmenin meşru olup olmadığını sormadıkları tek bir örnek buldum: Robert William MacKenna, *Through a Tent Door*, ilk basım 1919 (Londra, 1930), s. 103.

109) Muhterem Peder J. Smith, "The Black Dragoon", yer ve tarih yok, AWM.

110) Muhterem Peder A. Irving Davidson, "A Padre's Reminiscences", s. 12, AWM.

111) Gordon C. Zahn, *Chaplains in the R. A. F. A Study in Role Tension* (Manchester, 1969), s. 114. İkinci Dünya Savaşı'ndan bir örnek için, bkz. Monsignor McCosker, "Interview", Haziran 1989, s. 20, AWM.

112) Muhterem Peder G. A. Studdert Kennedy, *Rough Talks by a Padre. Delivered to Officers and Men of the B. E. F.* (Londra, 1918), s. 26. Bkz. S. A. Alexander, "Peace and War", *Guardian*, 11 Şubat 1915.

113) Muhterem Peder William Archibald Moore, "Experiences of a Chaplain in the A. I. E.", s. 10, AWM.

114) Michael McKernan, *Australian Churches at War. Attitudes and Activities of the Major Churches 1914-1918* (Sidney, 1980), s. 2.

115) Joseph McCulloch, *We Have Our Orders* (Londra, 1944), s. 171.

116) Lionel Leslie Heming, "When Down Came a Dragoon", s. 22, AWM.

117) Muhterem Peder E. W. Brereton'un vaazı, *John Bull*, 10 Temmuz 1915.

118) William Temple, *A Conditional Justification of War* (Londra, 1940), s. 34.

119) Muhterem Peder H. D. A. Major, "Sentimentalists and Casuists", *Modern Churchman* (Ağustos 1917), ss. 212-13.

120) Yazarın kitabı dini basında geniş biçimde ele alındı. Örneğin, bkz. *Intercom. A Journal for Australian Defence Force Chaplains*, 2 ve 3 (Kasım 1972 ve Mart 1973), ss. 14-17 ve 5-9, sırasıyla.

121) Clarence L. Abercrombie, *The Military Chaplain* (Beverly Hills, 1977), s. 97'de farklı sonuçlar sunmasına rağmen, papazların ciddiye alacakları eylemin üzerinde durmaması, Zahn'a karşı savını zayıflatıyor.

122) Gordon C. Zahn, *Chaplains in the R. A. F. A Study in Role Tension* (Manchester, 1969), ss. 139, 144-5 ve 199-200. Zahn ile aynı fikirde olan bir araştırma için bkz. Waldo W. Burchard, "Role Conflicts of Military Chaplains", *American Sociological Review*, 19.5 (Ekim 1954), s. 531.

123) Joseph Goldstein, Burke Marshall ve Jack Schwartz (editörler), *The Peers Commission Report* (New York, 1976), ss. 266-8.

124) David Griffith, "There was a Man Sent from God", *Intercom. A Journal for Australian Defence Force Chaplains*, 33 (Ekim 1986), s. 14.

125) John Guest, *Broken Images. A Journal* (Londra, 1949), s. 214.

126) Robert L. Garrard, "Combat Guilt Reactions", *North Carolina Medical Journal*, 10.9 (Eylül 1949), s. 491.

127) Andrew Chandler, "The Church of England and the Obliteration Bombing of Germans in the Second World War", *English Historical Review* (Ekim 1993), s. 922 ve Albert Marrin, *The Last Crusade. The Church of England in the First World War* (Durham, North Carolina, 1974), s. 16.

128) Bell'in öyküsü için bkz. Alan Wilkinson, *Dissent or Conform? War, Peace, and the English Churches 1900-1945* (Londra, 1986). Bkz. Gordon C. Zahn, *Chaplains in the R. A. F. A Study in Role Tension* (Manchester, 1969), s. 118.

129) Albert Marrin, *The Last Crusade. The Church of England in the First World War* (Durham, North Carolina, 1974), s. 245.

130) Andrew Chandler, "The Church of England and the Obliteration Bombing of Germans in the Second World War", *English Historical Review*, (Ekim 1993), ss. 920-4.

131) Örneğin, bkz. Muhterem Peder R. L. Barnes, *A War-Time Chaplaincy* (Londra, 1939), s. 7; *The Military Chaplaincy. A Report to the President by the [U. S. A.] President's Committee on Religion and Walfare in the Armed Forces* (Washington, DC, 1 Ekim 1950), s. 11; Papaz George L. Waring, *Chaplain's Duties and How Best to Accomplish His Work* (Washington, DC, 1912), ss. 2-3.

132) Muhterem Peder Harry W. Blackburne, *This Also Happened on the Western Front. The Padre's Story* (Londra, 1932), s. 87; Joan Clifford, *Thank You, Padre. Memories of World War II* (Londra, 1989), ss. 17-19; Tom Johnstone ve James Hagerty, *The Cross on the Sword. Catholic Chaplains in the Forces* (Londra, 1996), s. 101; Muhterem Peder Leslie Skinner, *"The Man Who Worked on Sunday's. Personal War Diary* (Stoneleigh, Surrey, tarih yok), s. 5.

133) Roger'ın, Avustralya Şehitler Abidesi Yöneticisi'ne yazdığı mektup, 5 Aralık 1921, Muhterem Peder E. Jellicoe Rogers, "Letter", AWM.

134) Muhterem Peder R. L. Barnes, *A War-Time Chaplaincy* (Londra, 1939), ss. 17-18.

135) Everard Digby, *Tips for Padres. A Handbook for Chaplainst* (Londra, 1917), ss. 15-17.

136) Bernard J. Verkamp, *The Moral Treatment of Returning Warriors in Early Medieval and Modern Times* (Scranton, 1993), s. 80 ve William P. Mahedy, *Out of the Night. The Spiritual Journey of Vietnam Vets* (New York, 1986), s. 7.

137) Albert Marrin, *The Last Crusade. The Church of England in the First World War* (Durham, North Carolina, 1974), ss. 98-103, 140-1, 245, 251-3.

138) Bkz. Peder Joseph T. O'Callahan, *I Was Chaplain on the "Franklin"* (New York, 1961), s. 40.

139) Waldo W. Burchard, "Role Conflicts of Military Chaplains", *American Sociological Review*, 19.5 (Ekim 1954), ss. 528, 531, 533-4.

140) Clarence L. Abercrombie, *The Military Chaplain* (Beverly Hills, 1977), s. 52.

141) Albert Marrin, *The Last Crusade. The Church of England in the First World War* (Durham, North Carolina, 1974), s. 187.

142) Bu görüşü en şiddetle savunanlar Tom Johnstone ve James Hagerty'dir, *The Cross on the Sword. Catholic Chaplains in the Forces* (Londra, 1996), s. 103.

143) Clarence L. Abercrombie, *The Military Chaplain* (Beverly Hills, 1977), s. 126.

144) T. A. Bickerton, "The Wartime Experiences of an Ordinary "Tommy"", Ağustos 1964, s. 15, IWM; Teğmen Frank Warren, "Journals and Letters", günce 11 Kasım 1916, IWM; Dennis Kitchin, *War in Aquarius. Memoir of an American Infantryman in Action Along the Cambodian Border During the Vietnam War* (Jefferson, North Carolina, 1994), s. 132; Er Peter McGregor, "Letters", 7 Temmuz 1916, IWM; Andrew Treffry, "Letters to His Fianc, 12 Şubat 1968 tarihli mektup, AWM. Herkes dini görevleriyle savaşçılığı bağdaştırmakta o kadar güçlük çekmemişti: bkz. Edward Frederick Chapman, "Letters from France", annesine mektup, 24 Eylül 1916, IWM.

145) Wilfred Owen'dan annesine mektup, 16 Mayıs 1917, Harold Owen ve John Bell (editörler), *Wilfred Owen. Collected Letters* (Londra, 1961), s. 461.

146) Böyle bir suçlama için bkz. S. L. Edwards'ın (Sir Edward Griggs'in özel sekreteri) Parlemonto Üyesi Cecil H. Wilson'a yazdığı mektup, 30 Mayıs 1941, PRO WO32/15272.

147) Rolland W. Schloerb, "An Uneasy Conscience About Killing", Dewitte Holland (ed.), *Sermons in American History. Selected Issues in the American Pulpit 1630-1967* (Nashville, 1971), s. 314, *The Pulpit*'ten alınma yeni basım, Eylül 1943. Bkz. William P. Mahedy, *Out of the Night. The Spiritual Journey of Vietnam Vets* (New York, 1986), s. 7.

148) Rolland W. Schloerd, "An Uneasy Conscience About Killing", Dewitte Holland (ed.), *Sermons in American History. Selected Issues in the American Pulpit 1630-1967* (Nashville, 1971), s. 314, *The Pulpit*'ten alınma yeni basım, Eylül 1943.

149) Montague'den karısına mektup, 26 Kasım 1917, ve günce, "1917'nin sonları", her ikisi de alıntı, Oliver Elton, *C. E. Montague. A Memoir* (Londra, 1929), ss. 167 ve 169.

150) Bir sonraki görev uçuşunda ölen, adı belirsiz bir telsizci, alıntı Canon L. Collins, *Faith Under Fire* (Londra, 1965), ss. 85-6.

151) Mike Pearson, Murray Polner, *No Victory Parades. The Return of the Vietnam Veterans* (Londra, 1971), s. 82.

152) Haywood T. "The Kid" Kirkland, röportaj Wallace Terry, *Bloods. An Oral History of the Vietnam War by Black Veterans* (New York, 1984), s. 95. Bkz. Dennis Kitchin, *War in Aquarius, Memoir of an American Infantryman in Action Along the Cambodian Border During the Vietnam War* (Jefferson, North Carolina, 1994), s. 132.

153) Andrew Treffry, "Letters to his Fiancé", 12 Şubat 1968, AWM.

154) Robert Jay Lifton, "The Postwar World", *Journal of Social Issues*, 31.4 (1975), s. 186.

155) Adı bilinmeyen bir papaz, alıntı Robert Jay Lifton, *Home From the War. Vietnam Veterans: Neither Victims Nor Executioners* (Londra, 1974), s. 336.

10 Kadınlar Savaşa Gidiyor

1) Nora Bomford, "Drafts", Catherine Reilly (ed.), *Scars Upon my Heart* (Londra, 1990), s. 12.

2) Flora Sanders, *An English Woman – Sergeant in the Serbian Army* (Londra, 1916), ss. 17-18, 34, 72, 115-16, 131, 139, 140, 154 ve 220 ve Flora Sandes, *The Autobiography of a Woman Soldier. A Brief Record of Adventure with the Serbian Army, 1916-1919* (Londra, 1927), ss. 9, 12-14, 16, 18-19, 23, 25, 30-1, 72, 82-3, 100, 156 ve 220. Bkz. Alan Burgess, *The Lovely Sergeant* (Londra, 1963).

3) Helen Cooper, Adrienne Auslander Munich ve Susan Merrill Squier, Giriş (editörler), *Arms and the Woman. War, Gender, and Literary Representation* (Chapel Hill, 1989), s. xiii; Jean Bethke Elshtain, *Women and War* (Chicago, 1995), s. 10; Nancy Huston, "Tales of War and Tears of Women", *Women's Studies International Forum*, 5 (1982), s. 280; C. Tavris, "The Mismeasure of Women", J. D. Goodchilds (ed.), *Psychological Perspective on Human Diversty in America* (Washington, DC, 1991).

4) Alix Strachey, *The Unconsciuos Motives of War. A Psycho-Analytical Contribution* (Londra, 1957), s. 266.

5) Lynne B. Iglitzin, "War, Sex, Sports, and Masculinity", L. L. Farra, Jr. (ed.), *War. A Historical, Political, and Social Study* (Santa Barbara, 1978), s. 63.

6) Helen Caldicott, *Missile Envy. The Arms Race and Nuclear War* (New York, 1984), s. 296. Bkz. John Archer (ed.), *Male Violence* (Londra, 1994); Alfredo Bonadeo, *Mark of the Beast. Death and Degration in the Literature of the Great War* (Lexington, 1989); Marion Bromley, "Feminism and Non-Violent Revolution", Pam McAllister (ed.), *Reweaving the Web of Life. Feminism and Nonviolence* (Philadelphia, 1982), s. 154; Adrian Caeser, *Taking It Like a Man. Suffering, Sexuality and the War Poets* (Manchester, 1993); Alice Echols, "New Feminism of Yin and Yang", Ann Snitow vd. (editörler), *Powers of Desire* (New York, 1983); Klaus Theweleit, *Male Fantasies*, 2 cilt (Minneapolis, 1987).

7) "A Little Mother", "A Mother's Answer to "A Common Soldier"", ilk basım *The Morning Post* ve alıntı Robert Graves, *Goodbye to All That*, ilk basım 1929 (Londra, 1977), ss. 203-4.

8) Arthur Gleason ve Helen Hayes Gleason, *Golden Lads* (New York, 1916), s. 175. Bu bölüm Arthur Gleason tarafından yazılmış.

9) Helen Mana Lucy Swanwick, *Women and War* (Londra, 1915), ss. 10-11.

10) Mary Beard, *Women as a Force in History* (New York, 1962), s. 48 ve Virginia Woolf, *Three Guineas* (Londra, 1938), s. 13.

11) Modern bir tartışma için, bkz. David R. Segal, Nora Scott Kinzer, ve John C. Woelfel, "The Concept of Citizenship and Attitudes Toward Women in Combat", *Sex Roles*, 3.5 (1977), ss. 469-77. Feminist hareketin başlangıcına ilişkin tarihi bilgiler çağın tartışmalarını ve bu tartışmaların eylemcileri nasıl böldüğünü özetler.

12) May Wright Sewall, *Women, World and Permanent Peace* (San Francisco, 1915), s. 172.

13) Linda Grant De Pauw, "Women in Combat. The Revolutionary War Experience", *Armed Forces and Society*, 7.2 (kış 1981), ss. 222-3.

14) Vern L. Bullough ve Bonnie Bullough, *Cross Dressing, Sex, and Gender* (Philadelphia, 1993), ss. 99-102, 134 ve 157-64; Karl von Clausewitz, *On War*, çeviri ve basıma hazırlama Michael Howard ve Peter Paret (Londra, 1993), ss. 73-6; Courtney Ryley Cooper, *Annie Oakley, Woman at Arms* (Londra, 1928); Dianne Dugaw, *Warrior Women and Popular Balladry 1650-1850* (Cambridge, 1989); Francis Gribble, *Women in War* (Londra, 1916); Reginald Hargreaves, *Women-at-Arms. Their Famous Exploits Throughout the Ages* (Londra, 1930); John Laffin, *Women in Battle* (Londra, 1967); C. J. S. Thompson, *Ladies or Gentlemen? Women Who Posed as Men Who Impersonated Women* (New York, 1993). Savaşan kadınlar kimi askeri geleneklerin önemli bir parçası olmayı sürdürüyor: Bakınız Miriam Cooke, *Women and the War Story* (Berkeley, 1996).

15) Helen Mana Lucy Swanwick, *I Have Been Young* (Londra, 1935), s. 246.

16) Caroline Playne, *Society at War 1914-1916* (Londra, 1931), s. 143.

17) Viktorya (Avustralya'daki) İngiliz Uluslar Topluluğu Güçleri'nin Baş Sıhhiye Subayı'ndan Albay Charles Ryan'ın yaptığı alıntı, F. Sternberg, "Women's Part in the Wartime", *Every Lady's Journal*, 6 Eylül 1916, s. 555, alıntı Carmel Shute, "Heroines and Heroes: Sexual Mythology in Australia 1914-1918", Joy Damousi ve Marilyn Lake (editörler), *Gender and War*. Australians at War in the Twentieth Century (Cambridge, 1995), s. 32.

18) 1941 öncesinde AWAS'a *Australian Army Women's Service* (Avustralya Ordusu Kadın Gücü) (AAWS) deniyordu.

19) Her ikisi de Ann Howard tarafından alıntılanmış, *You'll Be Sorry!* (Sidney, 1990), s. 155. Bkz. Patricia Pitman, "Private Hatred", Mavis Nicholson (ed.), *What Did You Do in the War, Mummy? Women in World War II* (Londra, 1995), s. 172 ve Vee Robinson, *On Target* (Wakefield, West Yorkshire, 1991), s. 44, ss. 40 ve 44.

20) Peggy Hill, "Wartime Bride", Mavis Nicholson (ed.), *What Did You Do in the War, Mummy? Women in World War II* (Londra, 1995), s. 131.

21) Joyce Carr, "Just Like William", Mavis Nicholson (ed.), *What Did You Do in the War, Mummy? Women in World War II* (Londra, 1995), s. 112.

22) Yüzbaşı W. E. Johns, "Worrals in the Wilds", *Girls' Own Paper* (Kasım 1945), s. 12.

23) Örneğin, bkz. Kathryn Marshall, *In the Combat Zone. An Oral History of American Women in Vietnam, 1966-1975* (Boston, 1987).

24) Tim O'Brien, *The Things They Carried* (New York, 1990), s. 121.

25) F. Tennyson Jesse, "The Ecstasy of the Fighter Pilot, October 1939", *Londra Front. Letters Written to America, August 1939-July 1940* (Londra, 1940), alıntı Jenny Hartley (ed.), *Hearts Undefeated. Women's Writing of the Second World War* (Londra, 1945), s. 218.

26) Margaret W. Griffiths, *Hazel in Uniform* (Londra, 1945), s. 8. Aslında ekseltili anlatım.

27) Rose Macaulay, "Many Sisters to Many Brothers".

28) Vera Brittain, *Testament of Youth*, ilk basım 1930 (Londra, 1960), s. 156.

29) D'Ann Campbell, "Servicewomen of World War II", *Armed Forces and Society*, 16.2 (kış 1990), s. 254.

30) Thomas Tiplady, *The Kitten in the Crater and Other Fragments from the Front* (Londra, 1917), s. 63.

31) Virginia Woolf, *A Room of One's Own*, ilk basım 1929 (Harmondsworth, 1945), s. 31.

32) George H. Gallup, *The Gallup Poll*, cilt.1 (New York, 1972), s. 435.

33) Desmond P. Wilson ve Jessie Horack, "Military Experience as a Determinant of Veterans" Attitudes", *Studies Prepared for the President's Commision on an All-Volunteer Armed Force* (Washington, DC, 1970), cilt.2., bölüm 3, araştırma 7, alıntı D'Ann Campbell, "Servicewoman of World War II", *Armed Forces and Society*, 16.2 (kış 1990), s. 264.

34) Nancy Loring Goldman ve Richard Stites, "Great Britain and the World Wars", Goldman (ed.), *Female Soldiers-Combatants or Noncombatants? Historical and Contemporary Perspectives* (Westport, Connecticut, 1982), ss. 26 ve 31. Sayılar, Birinci Dünya Savaşı'nda WAAC, WRNS ve WRAF'ye, İkinci Dünya Savaşı'nda WRNS, WAAF ve ATS'ye aittir.

35) Lynda Van Devanter ve Joan A. Furey (editörler), *Visions of War, Dreams of Peace. Writing of Women in the Vietnam War* (New York, 1991), s. xvii; Kathryn Marshall, *In the Combat Zone. An Oral History of American Women in Vietnam, 1966-1975* (Boston, 1987), s. 7; Carol Lynn Mithers, "Missing in Action: Women Warriors in Vietnam", *Cultural Critique*, 3 (ilkbahar 1986), s. 79.

36) Bir tahmine göre, hava gücündeki işlerin yüzde 76'sı "çarpışma dışı" olarak nitelenirken, kara ve deniz gücünde aynı oran sırasıyla yüzde 50 ve 38'di: George H. Quester, "The Problems", Nancy Loring Goldman (ed.), *Female Soldiers – Combatants or Noncombatants? Historical and Contemporary Perspectives* (Westport, Connecticut, 1982), s. 222. Bkz. M. J. Castle, "The Role of Women in the Armed Forces", *The Australian Journal of Defence Studies*, 2.2 (Kasım 1978), s. 116.

37) Bu, "çarpışma askeri" rolünün tanımında ortaya çıkan güçlükler olduğunu gösteriyor. Örneğin, üniforma giymesine rağmen çarpışma dışı tutulan ordu papazlarıyla sıhhiye çalışanları vardı; düşmana saldıran ama kendileri çok az ya da hiç tehlikeye maruz kalmayan AA kullanıcıları gibi; ve hem düşmana saldıran hem de kendileri doğrudan saldırıya uğrayabilen görevliler de vardı; ya uzak mesafeden (topçularda ve bir çok hava çarpışmasında olduğu gibi), ya da daha yakından (piyadelerde olduğu gibi) saldırıyla karşılaşabiliyorlardı. Yararlı bir tartışma için bkz. Hugh Smith, "Conscientious Objection to Particular Wars: Australia's Experience During the Vietnam War, 1965-1972", *War and Society*, 8.1 (Mayıs 1990), ss. 135-6.

38) John Mercer'ın anlattığı kadınların yaptığı gibi, *Mike Target* (Lewes, Sussex, 1990), s. 13 ve Edward R. Murrow, *This is Londra* (Londra, 1941), s. 116.

39) Siegfried Sassoon, *Diaries 1915-1918*, basıma hazırlayan Rupert Hart-Davis (Londra, 1983), s. 175, günlük 19 Haziran 1917.

40) D'Ann Campbell, "Servicewomen of World War II", *Armed Forces and Society*, 16.2 (Kış 1990), s. 264 ve Nancy W. Gallagher, "The Gender Gap in Popular Attitudes Toward the Use of Force", Ruth H. Howes ve Michael R. Stevenson (editörler), *Women and the Use of Military Force* (Boulder, 1993), ss. 23-37.

41) D'Ann Campbell, "Servicewomen of World War II", *Armed Forces and Society*, 16.2 (Kış 1990), s. 264.

42) David R. Segal, Nora Scott Kinzer ve John C. Woelfel, "The Concept of Citizenship and Attitudes Toward Women in Combat", *Sex Roles*, 3.5 (1977), ss. 471-3.

43) Flora Sanders, *The Autobiography of a Woman Soldier. A Brief Record af Adventure with the Serbian Army, 1916-1919* (Londra, 1927), s. 9.

44) Tim O'Brien, *The Things They Carried* (New York, 1990), s. 101.

45) Megan Llewellyn McCamley, "Absent Without Leave", *"Off Duty". An Anthology. Verse and Short Stories by Men and Women of the Forces-Members of the War Service Women's Club (English Speaking Union) at the Stanley Palace, Chester* (Chester, 1945), ss. 44-6.

46) William Foss ve Cecil Gerathy, *The Spanish Arena* (Londra, 1938), s. 304. Bkz. Margaret W. Griffiths, *Hazel in Uniform* (Londra, 1945), s. 95 ve Edith Shawcross, "The Hand that Rocks the Cradle", Keith Briant ve Lyall Wilkes (editörler), *Would I Fight?* (Oxford, 1938), s. 94.

47) John Rawlings Rees, *The Shaping of Psychiatry by War* (Londra, 1945), ss. 94-5. Rees, silahlı güçlere, başlangıç düzeyinde sağlık bilgileri veren konferanslar düzenlemelerini salık verdi. Bu konferanslarda görevli kadınlar bazı konularda temin edilebilirlerdi ve askeriyede çalışırken hamile olan başkalarından haberdar edilebilirlerdi ("Bunun amacı, kısırlığın çarpışma görevinin ayrılmaz bir parçası olmadığını göstermekti").

48) Dame Leslie Whateley, *As Thoughts Survive* (Londra, 1949), s. 20.

49) J. B. Priestley, *British Women Go to War* (Londra, 1943), s. 24.

50) Robert Williamson, "Women Mobilise", tarih yok [WWII]. Bu, Women's Volunteer Reserve'e gönderme yapılıyor.

51) William McDougall, *An Introduction to Social Psychology*, 9. basım (Londra, 1915), s. 59.

52) Clyde B. Moore, "Some Psychological Aspects of War", *The Pedagogical Seminary, A Quarterly*, xxiii (1916), ss. 141-2.

53) W. N. Maxwell, *A Psychological Retrospect of the Great War* (Londra, 1923), s. 49.

54) Dame Helen Gwynne Vaughan, *Service with the Army* (Londra, 1941), s. 138.

55) Yüzbaşı Frederick Sadleir Brereton, *With Rifle and Bayonet. A. Story the Boer War* (Londra, 1900), ss. 196-7 ve 206.

56) Margaret W. Griffith, *Hazel in Uniform* (Londra, 1945), s. 94.

57) William Foss ve Cecil Gerathy, *The Spanish Arena* (Londra, 1938), s. 304.

58) Edith Shawcross, "The Hand that Rocks the Cradle", Keith Briant ve Lyall Wilkes (editörler), *Would I Fight?* (Oxford, 1938), s. 94.

59) H. R. Sheppard, *We Say "No". The Plain Man's Guide to Pacifism* (Londra, 1935), s. 81.

60) Edith Shawcross, "The Hand that Rocks the Cradle", Keith Briant ve Lyall Wilkes (editörler), Would I Fight? (Oxford, 1938), s. 84.

61) Ion L. Idriess, *Guerilla Tactics* (Sidney, 1942), s. 14.

62) Sir John Anderson (Konsey Başkanı), *Hansard*, 24 Mart 1942, 5.dizi, cilt. 378, sütun 1812-13.

63) Dame Helen Gwynne Vaughan, *Service with the Army* (Londra, 1914), s. 138.

64) David Lampe, *The Last Ditch* (Londra, 1968), s. 6.

65) Carmel Shute, "Heroines and Heroes: Sexual Mythology in Australia 1914-

1918", Joy Damousi ve Marilyn Lake (editörler), *Gender and War. Australians at War in the Twentieth Century* (Cambridge, 1995), s. 32 ve Clare Stevenson ve Honor Darling (editörler), *The W. A. A. F. Book* (Sidney, 1984), s. 83. Örneğin Toronto'dan, bkz. Barbara M. Wilson (ed.), *Ontario and the First World War 1914-1918. A Collection of Documents* (Toronto, 1977), ss. lxxxvi-lxxxxviii ve *Globe*, 30 Temmuz 1915, 2 ve 27 Ağustos 1915, s. 6.

66) Mrs. Dawson Scott (ed.), *The Offical Handbook of the Women's Defenced Relief Corps*, üçüncü (genişletilmiş) basım (Southall, Middlesex, 1915), ss. 11 ve 15.

67) Mrs. Charles Henderson, "The Women's Voluntary Reserve", tarih yok, tek sayfalık el ilanı. Henderson Kırsal Kesim Kol Sekreteri. Bkz. Robert Williamson, "Women Mobilise", tarihi belirsiz el ilanı, İkinci Dünya Savaşı.

68) Alıntı David Lampe, *The Last Ditch* (Londra, 1968), ss. 5-6.

69) Edith Summerskill, *A Woman's World* (Londra, 1967), s. 73.

70) A.g.y., s. 73.

71) Vera Douie, *Daughters of Britain* (Oxford, 1949), s. 47 ve Sir Frank Bernard Sanderson, Hansard, 5. dizi, cilt. 383, 13 Ekim 1942, kol. 1467.

72) Andrew G. Elliot, "J. B.", ve "Scientist", *The Home Guard Encylopedia* (Londra, 1942), ss. 71-3.

73) Chester, Batı Karargahı Komutanı Binbaşı M. B. Jenkins'ten Binbaşı G. E. Walker'a mektup, Sivil Güçler Genel Karargahı, 17 Aralık 1942, PRO WO199/401.

74) *Daily Mail*, 14 Aralık 1942.

75) Savaş Bakanlığı, "Urgent Memorandum: Employment of Women to Assist the Home Guard", 15 Nisan 1943, s. 1, PROWO199/401.

76) Vera Douie, *Daughters of Britain* (Oxford, 1949), s. 47.

77) A.g.y., s. 47.

78) George H. Quester, "The Problems", Nancy Loring Goldman (ed.), *Female Soldiers-Combatants or Noncombatants? Historical and Contemporary Perspectives* (Westport, Connecticut, 1982), 220-1. Kuzey Amerika'ya saldırılmadığı için bu durum gerçek çarpışma yoluyla sınanmamıştı. Bkz. Mattie E. Treadwell, *United States Army in World War II. Special Studies. The Women's Army Corps.* (Washington, DC, 1954), ss. 301-3.

79) Vera Douie, *Daughters of Britain* (Oxford, 1949), s. 41.

80) Binbaşı M. S. F. Millington, "The Women Who Served the Guns", *On Target. The Great Story of Ack-Ack Command. Official Souvenir* (Londra, 1955), ss. 41-2. Basın, yanlışlık yaparak, Ekim 1941'de karışık bir topçu bölüğünün çarpışmaya katıldığını bildirmişti.

81) A.g.y., s. 42. Bkz. Vee Robinson, *On Target* (Wakefield: West Yorkshire, 1991), ss. 2 ve 29.

82) "J. W. N.", "Mixed Batteries", 1942, ss. 3 ve 7-8, AWM. Bkz. Vera Douie, *Daughters of Britain* (Oxford, 1949), s. 41; Edith Summerskill, *A Woman's World* (Londra, 1967), s. 76; Mattie E. Treadwell, *United States Army in World War II. Special Studies. The Women's Army Corps* (Washington, DC, 1954), s. 191.

83) Ann Howard, *You'll Be Sorry* (Sidney, 1990), ss. 133-4.

84) "Executive Committe of the Army Council. Employment of WRAC (TA) in Coast Artillery", 5 Ekim 1950, ss. 1-2, PRO WO32/14100.

85) WAC, Eylül 1943'te *Women's Auxiliary Army Corps*'a (WAAC) (Kadın Yardımcı Ordu Gücü) dönüştü.

86) Mattie E. Treadwell, *United States Army in World War II. Special Studies. The Women's Army Corps* (Washington, DC, 1954), ss. 337 ve 552-3.

87) "History of Matters Affecting Army Women's Services", derleme Büro işlerinden sorumlu general yardımcısı (WS) tarafından, Ağustos 1947, s. 293 ve "History of the Australia Women's Army Service", 7 Ocak 1947, s. 76, AWM 54, 88/1/1 [2].

88) "The Defensive Role in War of Women in the Army", 1949, ss. 1-3, PRO-WO32/13689.

89) Kara Gücü Sıhhiye Hizmetleri Genel Yöneticisi tarafından imzalanmış tutanak, 5 Ekim 1949, PRO WO32/13689.

90) Personel Hizmetlerin Yöneticisi'nin 8 Haziran 1949 tarihli tutanağı, PRO WO32/13689.

91) Yönetici Yorumlarının özeti, AG16/BM/5007'ye dair, paragraf 6, PRO WO32/13689.

92) R. A. Hull'ın tutanağı, 14 Haziran 1949, PRO WO32/13689.

93) McGregor'ın tutanağı, DF, 26 Temmuz 1949, PRO WO32/13689.

94) DWRAC'nin yorumları, 26 Temmuz 1949, PRO WO32/13689.

95) Memorandum, 15 Ocak 1941, PRO WO32/9423.

96) J. R. Eastwood, "Employment of Women in the Home Guards", 27 Aralık 1940, PRO WO32/9423. Bkz. Savaş Bakanı'nın (Sir James Grigg) yorumları, *Hansard*, 5.dizi, cilt. 383, 29 Eylül 1942. kol. 690-1.

97) Marguerite Higgins, *War in Korea* (New York, 1951), s. 100. Bkz. Dickey Chapelle, *What's a Woman Doing Here?* (New York, 1962), s. 53; Virginia Elwood-Akers, *Women War Correspondents in the Vietnam War, 1961-1975* (Metuchen, New Jersey, 1988), ss. 3-4; Gloria Emerson, "Hey, Lady, What are You Doing Here?", *McCalls*, 98 (Ağustos 1971), s. 108.

98) E. N. Bennet'tan (Avam Kamarası) yazı işleri müdürüne mektup, "Role Of the A. T. S.", *The Times*, 19 Ocak 1942, s. 5.

99) Alıntı Virginia Elwood-Akers, *Women War Correspondents in the Vietnam War, 1961-1975* (Metuchen, New Jersey, 1988), s. 3.

100) E. N. Bennet'tan (Avam Kamarası) yazı işleri müdürüne mektup, "Role of the A. T. S.", *The Times*, 19 Ocak 1942, s. 5.

101) M. J. Castle, "The Role of Women in the Armed Forces", *The Australian Journal of Defence Studies*, 2.2 (Kasım 1978), s. 126 ve Clare Stevenson ve Honor Darling (editörler), *The W. A. A. F. Book* (Sidney, 1984), s. 219.

102) Elisabeth Cosby, *Meditations of a Khaki Woman* (Amersham, Buckinghamshire, 1920), ss. 3-4.

103) Millecent Garrett, "Women's Work in War Time", *The Contemporary Review*, cvi (Haziran-Aralık 1914), s. 775. İkinci Dünya Savaşı'na ilişkin değinmeler için, bkz. Memorandum, 15 Ocak 1941, PRO WO32/9423.

104) George H. Quester, "The Problems", Nancy Loring Goldman (ed.), *Female Soldiers-Combatants or Noncombatants? Historical and Contemporary Perspectives* (Westport, Connecticut, 1982), ss. 219-20.

105) John Laffin, *Women in Battle* (Londra, 1967), s. 185.

106) M. D. Feld, "Arms and the Woman. Some General Considerations", *Armed Forces and Society. An Interdisciplinary Journal*, 4.4 (yaz 1978), s. 565.

107) John Finnemore, *Two Boys in War-Time* (Londra, 1908), ss. 245-8. 1908 basımı 1900 basımının aynısı: 1928 basımında bu bölüm atlanmış.

108) Terence T. Cuneo: "The Trail of the Iron Horse", *Brave and Bold. Stories for Boys* (Oxford, 1943), s. 12.

109) Therese Benedek, *Insight and Personality Adjustment. A Study of the Psychological Effects of War* (New York, 1946), ss. 270-1.

110) Edward R. Murrow, *This is Londra* (New York, 1941), s. 118.

111) "Notes for Reinforcement Groups and Residues", Temmuz 1944, s. 1, PRO WO199/3092.

112) Mairin Mitchell, *Storm Over Spain* (Londra, 1937), s. 35 ve Mattie E. Treadwell, *United States Army in World War II. Special Studies. The Women's Army Corps* (Washington, DC, 1954), s. 209.

113) E. N. Bennett'ten (Avam Kamarası) yazı işlerine mektup, "Role of the A. T. S.", *The Times*, 19 Ocak 1942, s. 5.

114) John Laffin, *Women in Battle* (Londra, 1967), s. 185.

115) Albay Dorie Irving, AWAS'in genel yöneticisi, alıntı Ann Howard, *You'll Be Sorry!* (Sidney, 1990), s. 20.

116) Örneğin, bkz. Margaret Mead, "Warfare is Only an Invention-Not a Biological Necessity", Leon Bramson ve George W. Goethals (editörler), *War: Studies from Psychology, Sociology, Anthropology* (New York, 1964), ss. 269-74.

117) Margaret Mead, "Alternatives to War", Morton Fried, Marvin Harris ve Robert Murphy (editörler), *War: The Anthropology of Armed Conflict and Aggression* (New York, 1968), ss. 220.

118) Bu yalnızca savaşa özgü değildi. Jean Bethke Elshtain, tartışma yaratan kitabı *Women and War*'da (Chicago, 1995), kadınlara özgü şiddetin, biçimsiz, vahşice, ve denetlenemez oluşunun sıradanlığını belirtiyordu.

119) Caroline Playne, *Society at War 1914-1918* (Londra, 1931), s. 140.

120) John Finnemore, *Foray and Fight. Being the Story of the Remarkable Adventures of an Englishman and an American in Macedonia* (Londra, 1906), ss. 123-4.

121) Peter Kemp, *Mine Were of Trouble* (Londra, 1957), s. 23. İspanyol İç Savaşı'nda, kadın çarpışma askerlerine ilişkin etkileyici bir tartışma için, bkz. Mary Nash, " "Milicianas" and Homefront Heroines: Images of Women in Revolutionary Spain (1936-1939)", *History of European Ideas*, 11 (1989), ss. 235-44.

122) Collie Knox, *Heroes All*, (Londra, 1941), s. 156. Bkz. W. N. Maxwell, *A Psychological Retrospect of the Great War* (Londra, 1923), ss. 48-9.

123) Lionel Heming, "When Down Came a Dragoon", s. 151, AWM.

124) Flora Sandes, *The Autobiography of a Woman Soldier. A Brief Record of Adventures with the Serbian Army, 1916-1919* (Londra, 1927), s. 156.

125) Örneğin, bkz. William Foss'un ve Cecil Gerathy'nin, Kadın Milisler'in yaptıkları bir numaranın anlatımı, *The Spanish Arena* (Londra, 1938), s. 304.

126) Elisabetta Addis, "Women and the Economic Consequences of Being a Soldier", Addis ve Valeria E. Russo (editörler), *Women Soldiers. Images and Realities* (Basingstoke, 1994), ss. 7-10; George H. Quester, "The Problems", Nancy Loring Gold-

man (ed.), *Female Soldiers, Combatants or Noncombatants? Historical and Contemporary Perspectives* (Westport, Connecticut, 1982), s. 232; Hugh Smith, "Conscientious Objection to Particular Wars: Australia's Experience During the Vietnam War, 1965-1972", *War and Society*, 8.1 (Mayıs, 1990), ss. 125 ve 131.

127) Nancy Loring Goldman ve Richard Stites, "Great Britain and the World Wars", Goldman (ed.), *Female Soldiers-Combatants or Noncombatants? Historical and Contemporary Perspectives* (Westport, Connecticut, 1982), ss. 38 ve 45.

128) Sandra Carson Stanley ve Mady Wechsler Segal, "Military Women in NATO: An Update", *Armed Forces and Society*, 14.4 (yaz 1980), s. 560 ve George H. Quester, "The Problems", Nancy Loring Goldman (ed.), *Female Soldiers-Combatants or Noncombatants? Historical and Contemporary Perspectives* (Westport, Connecticut, 1982), ss. 230-1.

129) The New York Times, 25 Ocak 1990, s. A1. Bu bir *New York Times* ve CBS Haberleri kamuoyu araştırmasıydı.

130) *Defence and Security: What New Zealanders Want* (Wellington, NZ, 1986), s. 58.

131) Binbaşı Kathryn Quinn, "Women and the Military Profession", Hugh Smith (ed.), *The Military Profession in Australia* (Canberra, 1988), ss. 63-6.

132) Charles Moskos, "Army Women", *The Atlantic Monthly* (Ağustos 1990), Internet'te. Orduya alınan kadınların dörtte üçü, kadınların çarpışmaya katılmalarına izin verilmemesinden yanaydılar ve dörtte biri ise bedenen uygun kadınların çarpışmaya katılmak için gönüllü olmalarına izin verilmesi gerektiğini ileri sürüyordu. Kadın askerlerin hiçbiri, kadınların zorunlu olarak çarpışma birliklerinde görevlendirilmelerini desteklemiyorlardı. Öte yandan, kadın subayların dörtte üçü, kadınların çarpışma için gönüllü olmalarına izin verilmesi gerektiğine inanıyorlardı ve dörtte biri, çarpışma birliklerinde zorunlu olarak görevlendirilmelerini bile onaylıyordu.

133) George H. Quester, "The Problems", Nancy Loring Goldman (ed.), *Female Soldiers – Combatants or Noncombatants? Historical and Contemporary Perspectives* (Westport, Connecticut, 1982), s. 223.

134) Bu kitapta incelenen her üç ülkenin bu savı öne süren tarihçileri için, bkz. Miriam Cooke, *Women and the War Story* (Berkeley, 1996), s. 113; Adrian Howe, "Anzac Mythology and the Feminist Challenge", Joy Damousi ve Marilyn Lake (editörler), *Gender and War. Australians at War in the Twentieth Century* (Cambridge, 1995), s. 305; Sharon Ouditt, *Fighting Forces, Writing Women. Identity and Ideology in the First World War* (Londra, 1994), s. 217.

11 Sivil Yaşama Dönüş

1) Charles M. Purcell, Vietnam Cesaret Madalyası sahibi, ".... In That Age When We Were Young", Larry Rottmann, Jan Barry ve Basil T. Paquet (editörler), *Winning Hearts and Minds. War Poems by Vietnam Veterans* (New York, 1972), s. 109.

2) Emily Mann, *Still Life* (New York, 1982).

3) Alfredo Bonadeo, *Mark of the Beast. Death and Degradation in the Literature of the Great War* (Lexington, 1989), s. 2. Bkz. Maria Tatar, *Lustmord. Sexual Murder in Weimar Germany* (Princeton, 1995) ve Klaus Theweleitt, *Male Fantasies*, 2 cilt (Minneapolis, 1987).

4) Dr. Francis Rowley, adı ve tarihi belirsiz bir SPCA (Society for the Protection

of Children and Animals/ Çocukları ve Hayvanları Koruma Derneği) dergisinde, alıntı Dixon Wecter, *When Johnny Comes Marching Home* (Cambridge, Massachusetts, 1944), s. 414.

5) Therese Benedek, *Insight and Personality Adjustment. A Study of the Psychological Effects of War* (New York, 1946), s. 90. Bkz. Ray R. Grinker ve John P. Spiegel, *Men Under Stress* (Londra, 1945), ss. 308 ve 362; G. C. Field, *Pacifism and Conscientious Objection* (Cambridge, 1945), s. 23; William Ernest Hocking, *Morale and Its Enemies* (New Haven, Connecticut, 1918), s. 113.

6) Raymond English, *The Pursuit of Purpose. An Essays on Social Morale* (Londra, 1947), ss. 16-17.

7) Ernest Sheard, "Manuscript Memoirs", s. 436, IWM.

8) Stephen Graham, *The Challeng of the Dead* (Londra, 1921), s. 121.

9) Adı belirsiz gazi, alıntı Haynes Johnson, "The Veterans – Aliens in Their Land", *The Washington Post*, 27 Ocak 1971, s. A12. Bkz. Jon Nordheimer, "Postwar Shock Besets Veterans of Vietnam", *The New York Times*, 28 Ağustos 1977, s. 20.

10) Harry A. Wilmer, "The Healing Nightmare: A Study of the War Dreams of Vietnam Combat Veterans", Reese Williams (ed.), *Unwinding the Vietnam War. From War into Peace* (Seattle, 1987), ss. 75-6.

11) Henry de Man, *The ReMaking of a Mind. A Soldier's Thoughts on War and Reconstruction* (Londra, 1920), s. 200.

12) Clarence Darrow, *Crime: Its Cause and Treatments* ilk basım 1922 (Montclair, 1972), ss. 215-16.

13) Tümgeneral G. B. Chisholm, "Emotional Problems of Demobilization", *Military Neuropsychiatry. Proceedings of the Association (for Reseach in Nervous and Mental Disease), December 15 and 16, 1944, New York* (Baltimore, 1946), ss. 63-4.

14) William Manchester, *Goodbye Darkness. A Memoir of the Pacific War* (Boston, 1980), s. 273.

15) Morris H. Adler ve Phillip H. Gates, "Veteran Status Complicating Psychotheraphy", *Journal of Nervous and Mental Disease*, 119 (Ocak-Haziran 1954), s. 58.

16) August B. Hollingshaw, "Adjustment to Military Life", *American Journal of Sociology*, Ii. 5 (Mart 1946), s. 446.

17) Hükümet Temsilcisi L. J. Andolsek, "Home and Hoping....The Vietnam Era Veteran", *Civil Service Journal*, 8.4 (Nisan-Haziran 1968), s. 12.

18) Jerome Johns, röportaj Peter T. Chews, "The Forgotten Soldiers, Black Veterans Say They're Ignored", *The National Observer*, 10 Mart 1973, s. 15.

19) Mardi J. Horowitz ve George F. Solomon, "A Prediction of Delayed Stress Syndromes in Vietnam Veterans", *Journal of Social Issues*, 31.4 (1975), s. 73.

20) Teğmen Melville Hastings'den Wycliffe Koleji Müdürü'ne mektup, Güz 1917, alıntı Laurence Housman (ed.), *War Letters of Fallen Englishmen* (Londra, 1930), ss. 125-6. Bkz. Charles H. Williams, *Sidelights on Negro Soldiers* (Boston, 1923), ss. 17-18.

21) Sandy Goodman, "The Invisible Veterans", *The Nation*, 3 Haziran 1968. Bkz. Jon Castelli, "Society and the Vietnam Veteran", *Catholic World*, Ocak 1971; Sol Stern, "When the Black GI Comes Back from Vietnam", *The New York Times Magazine*, 24 Mart 1968, s. 190; "Vietnam Vet: No One Gives a Damn", Newsweek, 29 Mart 1971.

22) Whitney M. Young, "When the Negroes in Vietnam Come Home", *Harper's Magazine*, Haziran 1967, s. 65.

23) "The Vietnam Vet: No One Gives a Damn", *Newsweek*, 29 Mart 1971, ss. 27-30.

24) David Parks, *GI Diary* (New York, 1968), s. 87, 2 Şubat 1967 tarihli günlük.

25) İkinci Dünya Savaşı sırasındaki bu kampanyaların anlatımı için bkz. PRO WO32/11675.

26) Bu konuda yüzlerce filmin anlatımı için bkz. Jean-Jacques Malo ve Tony Williams (editörler), *Vietnam War Films* (Jefferson, North Carolina, 1994) ve Michael Fleming ve Roger Manwell, *Images of Madness. The Portrayal of Insanity in the Feature Film* (Londra, 1985).

27) George Swiers, " "Demented Vets" and Other Myths. The Moral Obligation of Veterans", Harrison E. Salisbury (ed.), *Vietnam Reconsidered. Lessons from a War* (New York, 1985), s. 198.

28) Morris H. Adler ve Philip H. Gates, "Veteran Status Complicating Psychotherapy", *Journal of Nervous and Mental Disease*, 119 (Ocak-Haziran 1954), s. 58.

29) Bu savaş gazisi, hatasını anlayabilme niteliğinden yoksun olduğu ileri sürülerek beraat ettirildi: Jacqueline E. Lawson, " "She's a Pretty Woman.... For a Gook". The Misogyny of the Vietnam War", Philip K. Jason (ed.), *Fourteen Landing Zones. Approaches to Vietnam War Literature* (Iowa City, 1991), ss. 15-16.

30) Fransa'da genç bir er, John T. MacCurdy'nin anlatımı, *War Neuroses* (Cambridge, 1918), s. 99.

31) Ernest Raymond, *Tell England. A Study in a Generation* (Londra, 1922), ss. 265-6.

32) Richard Tregaskis, *Guadalcanal Diary* (New York, 1943), s. 148.

33) Albay David H. Hackworth ve Julie Sharman, *About Face* (Sidney, 1989), s. 63.

34) İki Dünya Savaşı'ndan örnekler için bkz. William Ernest Hocking, *Morale and Its Enemies* (New Haven, Connecticut, 1918), s. 113 ve Yüzbaşı Martin Stein, "Neurosis and Group Motivation", *The Bulletin of the U. S. Army Medical Department*, vii. 3 (Mart 1947), s. 319.

35) Örneğin, bkz. bir Savaş Gazileri İdaresi psikoloğu olan Charles Stenger'ın söyledikleri, B. Drummond Ayres, "The Vietnam Veteran: Silent, Perplexed, Unnoticed", *The New York Times*, 8 Kasım 1970, s. 32; Jon Castelli, "Society and Vietnam Veteran", *Catholic World*, Ocak 1971.

36) Örneğin, Richard A. Kulka vd., *Trauma and the Vietnam War Generation. Report of Findings from the National Vietnam Veterans Readjustment Study* (New York, 1990), ss. 180-6.

37) David Lester, "The Association Between Involvement in War and Rates of Suicide and Homicide", *The Journal of Social Psychology*, 131.6 (1991), ss. 893-5; David Lester, "War and Personal Violence", G. Ausenda (ed.), *Effects of War on Society* (San Marino, 1992), s. 213; Albay John J. Marren, "Psychiatric Problems in Troops in Korea During and Following Combat", *U. S. Armed Forces Medical Journal*, vii. 5 (Mayıs 1956), ss. 725-6; Jeffrey Streimer ve Christopher Tennant, "Psychiatric Aspects of the Vietnam War. The Effect on Combatants", Kenneth Maddock ve Barry Wright (editörler), *War. Australia and Vietnam* (Sidney, 1987), ss. 230-61; James Webb, Başkan Reagan'ın Savunma Bakanı Yardımcısı, Yedek Askeri Güç İşlerinden

sorumlu kişi, alıntı Timothy J. Lomperis, *"Reading the Wind". The Literature of the Vietnam War. An Interpretive Critique* (Durham, North Carolina, 1987), s. 17.

38) Komutan Robert E. Strange ve Yüzbaşı Dudley E. Brown, "Home from the War: A Study of Psychiatric Problems in Vietnam Returnees", *American Journal of Psychiatry*, 127. 4 (Ekim 1970), s. 492.

39) Dane Archer ve Rosemary Gartner, *Violence and Crime in Cross-National Perspective* (New Haven, Connecticut, 1984), s. 79.

40) Bu konuda bir tartışma için bkz. Edwin H. Sutherland, "Wartime Crime", Sutherland, *On Analyzing Crime*, ilk basım 1943 (Chicago, 1973), ss. 120-1.

41) Alan J. Lizotte ve David J. Bordua, "Military Sacialization, Childhood Socialization, and Current Situations: Veterans" Firearms Ownership", *Journal of Political and Military Socialisation*, 8.2, ss. güz 1980 243-56.

42) Jeffrey Streimer ve Christopher Tennant, "Psychiatric Aspects of the Vietnam War. The Effect on Combatants", Kenneth Maddock ve Barry Wright (editörler), *War. Australia and Vietnam* (Sidney, 1987), s. 249.

43) Dane Archer ve Rosemary Gartner, *Violence and Crime in Cross-National Perspective* (New Haven, Connecticut, 1984), s. 92 ve "Violent Acts and Violent Times: A Comparative Approach to Postwar Homicide Rates", *The American Sociological Review*, 41.6 (1976), s. 958.

44) Stephen Garton, *The Cost of War. Australians Return* (Melbourne, 1996), ss. 230-1.

45) D. Michael Shafer, "The Vietnam Combat Experience: The Human Legancy", *The Vietnam War in the American Imagination* (Boston, 1990), s. 86.

46) R. Wayne Eisenhart, "You Can't Hack It Little Girl: A Discussion of the Covert Psychological Agenda of Modern Combat Training", *Journal of Social Issues*, 31.4 (1975), s. 21.

47) D. Michael Shafer, "Vietnam Combat Experience: The Human Legacy", Shafer (ed.), *The Legacy. The Vietnam War in the American Imagination* (Boston, 1990), ss. 92-4. Kıyım hareketlerine ilişkin bölümde ileri sürüldüğü gibi, Vietnam'daki durumu "fazlasıyla belirleme"meye dikkat etmeliyiz: askerlerin çoğunluğu gençti, savaş alanındaki önderlik yetersizdi: birliğin dayanışmasında sık sık tutarsızlıklar görülüyordu, gerilla savaşları daha önce gerçekleştirilmişti ve savaşların uğrunda yapıldığı değerler konusunda, savaş sonrasında yaşanan düş kırıklıkları, bütün savaşlara özgü ortak bir tepkiydi.

48) Tartışma için bkz. Thomas M. Holm, "American Indian Veterans and the Vietnam War", Walter Capps (ed.),. *The Vietnam Reader* (New York, 1991), ss. 191-204 ve Holm, "Forgotten Warriors: American Indian Servicemen in Vietnam", *The Vietnam Generation*, 1.2 (İlkbahar 1989), ss. 56-68.

49) Avusturyalı savaş gazileri, birlik halinde yer değiştiriyorlardı, eve dönerken asker nakliye gemilerinde uzun zaman geçiriyorlardı ve eve döndüklerinde savaş kahramanı muamelesi görme olasılıkları daha yüksekti: bkz. Jane Ross, "Veterans in Australia: The Search for Integration", Jeff Doyle ve Jeffrey Grey (editörler), *Australia R. & R. Representations and Reinterpretations of Australia's War in Vietnam* (Chevy Chase, MD, 1991), ss. 50-73.

50) Onbaşı Vito J. Lavacca, röportaj Otto J. Lehrack, *No Shining Armour. The Marines at War in Vietnam. An Oral History* (Lawrence, Kansas, 1992), s. 1.

51) Don Browning, "Psychiatry and Pastoral Counseling: Moral Content or Moral Vacuum?", *The Christian Century*, 6 Şubat 1974, s. 161.

52) Deniz Piyadesi John B. Doyle, ailesine yazdığı mektup, alıntı Dixon Wecter, *When Johnny Comes Marching Home* (Cambridge, Massachusetts, 1944), ss. 493-4; William Ernest Hocking, *Morale and Its Enemies* (New Haven, Connecticut, 1918), s. 113; Teğmen Frank Warren, "Journals and Letters", "Bun"a mektup, 20 Ekim 1917, IWM. Bkz. A. Douglas Thorburn, *Amateur Gunners. The Adventures of an Amateur Soldier in France, Salonica and Palestine in The Royal Field Artillery* (Liverpool, 1933), ss. 154-7.

53) Dixon Wecter, *When Johnny Comes Marching Home* (Cambridge, Massachusetts, 1944), s. 413.

54) Alfie Fowler; röportaj Adrian Walker, *A Barren Place. National Servicemen in Korea, 1950-1954* (Londra, 1994), ss. 69-70.

55) Robert Jay Lifton, *Home from the War. Vietnam Veterans: Neither Victims nor Executioners* (Londra, 1974), s. 255. Bkz. George Bassett, *This Also Happened* (Londra, 1947), s. 16.

56) William Ernest Hocking, *Morale and Its Enemies* (New Haven, Connecticut, 1918), ss. 113 ve 192 ve G. Stanley Hall, *Morale. The Supreme Standart of Life and Conduct* (New York, 1920), s. 145.

57) Tartışma için bkz. G. Stanley Hall, *Morale. The Supreme Standard of Life and Conduct* (New York, 1920), s. 145. Bkz. Joanna Bourke, *Dismembering the Male: Men's Bodies, Britain, and the First World War* (Londra ve Chicago, 1996).

58) H. E. Harvey, *Battle-Line Narratives 1915-1918* (Londra, 1928), s. 14.

59) BBC yayını, Mareşal Sir William Slim, *Courage and Other Broadcasts* (Londra, 1957), s. 51. Bkz. Tümgeneral J. M. Devine, "What is a Tough Soldier?", *Canadian Army Journal*, 3.6 (Eylül 1949), s. 1.

60) Adı belirsiz Vietnam gazisi, alıntı Jonathan Shay, *Achilles in Vietnam. Combat Trauma and the Undoing of Character* (New York, 1994), ss. 44.

61) Dick Baxter, Reg Saunders tarafından anlatıldığı gibi, United Telecasters Sydney'de, "Interview Typescript for the Television Programme "Australians at War"", tarih yok, yer yok.

62) Adı belirsiz bir asker, röportaj Barry Broadfoot, *Six War Years 1939-1945. Memoirs of Canadians at Home and Abroad* (Don Mills, Ontario, 1974), s. 413.

63) Samuel A. Stouffer vd., *The American Soldier: Combat and its Aftermath. Volume II* (Princeton, 1949), s. 597.

64) Christopher R. Browning, *Ordinary Men. Reserve Police Battalion 101 and Final Solution in Poland* (New York, 1992) ve Daniel Jonah Goldhagen, *Hitler's Willing Executioners. Ordinary Germans and the Holocaust* (Londra, 1996).

65) John Hersey, *Into the Valley. A Skirmish of the Marines* (Londra, 1943), ss. 30-1.

66) Ray R. Grinker, ve John P. Spiegel, *Men Under Stress* (Londra, 1945), s. 308.

67) B. H. McNeel, "War Psychiatry in Retrospect", *The American Journal of Psychiatry*, 102 (1945-6), s. 503.

68) Binbaşı Alfred E. Bland, "Letters to His Wife", 25 Şubat 1916, IWM.

69) Adı bilinmeyen bir İrlandalı asker, alıntı Michael MacDonagh, *The Irish on Somme* (Londra, 1917), s. 22.

70) Daha ayrıntılı bir tartışma için bkz. Joanna Bourke, *Dismembering the Male: Men's Bodies, Britain, and the Great War* (Londra ve Chicago, 1996).

71) Kenneth T. Henderson, *Khaki and Cassock*, (Melbourne, 1919), s. 78. .

72) Bunun ilginç bir örneği için bkz. Joseph Wambaugh, *The Choirboys* (New York, 1975), s. 58. Bkz. Jon Castelli, "Society and the Vietnam Veteran", *Catholic World*, Ocak 1971.

73) Jack Strahan, "It's Just That Everyone Asks", J. Topham (ed.), *Vietnam Literature Anthology*, yeniden gözden geçirilmiş ve genişletilmiş (Philadelphia, 1990), s. 20.

74) Adı belirsiz kadın savaş gazisi, alıntı Jenny A. Schnaier, "A Study of Women Vietnam Veterans and Their Mental Health Adjustment", Charles R. Figley (ed.), *Trauma and Its Wake. Volume II: Traumatic Stress Theory, Research, and Intervention* (New York, 1986), s. 97.

75) "John", alıntı Richard Moser, "Talkin" the Vietnam Blues: Vietnam Oral History and Our Popular Memory of War", D. Michael Shafer (ed.), *The Legacy of the Vietnam War in the American Imagination* (Boston, 1990), s. 116.

76) philip Caputo, *A Rumor of War* (Londra, 1977), s. xix.

77) Michael Herr, *Dispatches* (Londra, 1978), s. 169.

Sonsöz

1) Niall Ferguson, *The Pity of War* (Londra, 1998), ss. 447 ve 360.

2) Stuart Smyth, "Back Home", Jan Barry ve W. D. Ehrhart (editörler), *Demilitarized Zones. Veterans After Vietnam* (Perkasie, Pa. 1976), s. 172.

3) Adı belirsiz Vietnam gazisi alıntı, Cindy Cook Williams, "The Mental Foxhole: The Vietnam Veteran's Search for Meaning", *American Journal of Orthopsychiatry*, 53.1 (Ocak 1983), s. 4.

4) Paul Sgroi, "To Vietnam and Back", Walter Capps (ed.), *The Vietnam Reader* (New York, 1991), s. 31.

KAYNAKÇA

Yalnız notlarda adı geçen kaynaklar dahil edilmiştir.

1 Australian War Memorial

"Allied Land Forces in S. W. Pacific Area. Training Ideas – No. 5", 1943, AWM 54, 943/1/24

Arnison, Mrs Barbara, "Collection of Newspaper Cuttings", AWM PR89/6

Berryman, Lieutenant – General Sir F. H., "Papers", AWM PR84/370

Casey, Edward (Takma adı) J. W. Roworth), "The Misfit Soldier", IWM 80/40/1

Crookston, Revd J., "The Role of Chaplains", AWM 1DRL/0623

Davidson, Revd A. Irving, "A Padre's Reminiscences", AWM 1DRL/0626

Ewen, Sergeant John Henry, "Bougainville Campaign"; 1944, AWM PR89/190

Gates, Private Peter, "Letters to His Family", AWM PR83/218

Heming, Private Lionel (Leslie), "When Down Came a Dragoon", AWM MSS 867

"History of Matters Affecting Army Women's Services", derleyen Assistant Adjutant-General (WS), Ağustos 1947 and "History of the Australian Women's Services", 7 Ocak 1947, AWM 54, 88/1/1[2]

Jason, Neville, "Letters", AWM PR91/069

Jones, Geoffrey R., "A Short Memoir", AWM PR87/196

Jones, W. D., "Precis on Jungle Fighting", 1942, AWM 54, 937/3/23

"Jungle Warfare Extracts", İkinci Dünya Şavaşı, AWM 54, 923/1/5

"J. W. N.", "Mixed Battaries", AWM 54, 75/1/2

Kent, Lance, "Autobiography", AWM MSS 1238

Laycock, Colonel, "Commando Training in the Middle East", 1942, AWM 54, 422/7/8

Leslie, Major John, "Diaries", AWM PR89/139

McCosker, Monsignor, "Interview", AWM Keith Murdoch Sound Archives 599

Matheson, Lieutenant-Colonel, "Notes on Jungle Combat", 1943, AWM 54, 642/2/9

Moore, Revd Williem Archibald, "Experiences of a Chaplain in the A. I. F." AWM 1DRL/0640

Merrington, Chaplain Ernest N., "With the Anzacs, 1914-1915", AWM 1DRL/0640

Nagle, William, "Do You Remember When?", AWM PR89/148
Rogers, Revd Canon E. Jellicoe, "Letter", AWM 1DRL/645
Rook, Canon William, "Interview", AWM Keith Murdoch Sound Archive S571
Smith, Revd J., "The Black Dragoon", AWM 1DRL/649
Treffry, Adrew, "Letters to His Fiance", AWM PR32
Willis, William K., "Letters to Miss Luttrell", AWM 3DRL/6333

2 İmparatorluk Şavaş Müzesi

Abraham, A. Jack, "1914-1918: Memoirs of a Non-Hero", c. 1973, IWM P191
Bacon, T. W., "Letters", IWM P391
Barnett, Lieutenant-Colonel J. W., "War Diary", IWM 90/37/1
Bate, Edwyn E. H., "Memoirs-Vol. III. 1914-1918", IWM 90/37/1
Bere, Revd M. A., "Papers", IWM 66/96/1
Bickerton, T. A., "The Wartime Experiences of an Ordinary "Tommy"", IWM 80/43/1
Bland, Captain Alfred E., "Letters to His Wife", IWM 80/1/1
Bovingdon, Thomas Pincombe, "Memoirs", IWM 81/34/1
Brennan, Private Anthony R. "Diaries", IWM P262
Brett, G. A., "Recollections", IWM 78/42/1
Brown, W. R. H., "The Great War. Descriptive Diary", IWM 81/14/1
Bundy, Alfred E., "War Diary", IWM P371
Casey, Edward, "The Misfit Soldier", IWM 80/40/1
Chapman, Edward Frederick, "Letters from France", IWM 92/3/1
Clarke, Nobby, "Sniper on the Western Front", IWM 76/161/1
Clarke, William, "Random Recollections of '14/18' ", IWM
Clements, H. T., "Diaries", IWM 86/76/1
Colebrook, E. W., "Letters Home", IWM 77/117/1
Colyer, Captain Wilfred Thomas, "Memoirs", IWM 76/51/1
Cordy, John M., "My Memories of the First World War", IWM 86/30/1
Coventry, B. G., "The Great War as I Sampled It", IWM 85/1/1
Cox, Cecil H., "A Few Experiences of the First World War", IWM 88/11/1
Cumstie, Alex, "Diary", IWM 94/28/1
Dance, H. S. "Diary", IWM 84/58/1
Daniell, Major E. Henry E., "Letter to Mother", IWM 87/8/1
Davey, J., "Letter to the Curator of the Imperial War Museum", IWM 85/28/1
Dawson, P. J., "Some Incidents in the Development of Armaments for World War II", IWM 77/136/1
De Margry, F., "From Saddle-Bag to Infantry Pack" ve "In Memoriam", IWM 82/22/1
Dennis Gerald V., "A Kitchener's Man's Bit (1916-1918)", IWM 78/58/1
Dible, Captain James Henry, "Diary and Account", IWM Con Shelf
Doran, Private John, "Letters", IWM Çeşitli. 89 adet 1306
Evers, Revd Mervyn S., "Memoirs", IWM 78/7/1
Foot, Richard C., "Once a Gunner", IWM 86/57/1
Foukes, Edward, "A. V. C. Episode", IWM P190
Garry, K., "Letter to Mother From France", IWM 77/95/1

Geddes, Colonel G. W., "Papers", IWM 66/112/1
Godson, Captain E. A., "Diaries", IWM P446
Hall, Percy Raymond, "Recollections", IWM 87/55/1
Handley, John Starie, "The Somme and the "Birdcage" 1916", IWM 92/36/1
Harker, R. [Bob] P., "Letters", IWM Con Shelf
Hood, Revd C. I. O., "Diary. Gallipoli 1915", IWM 90/7/1
Howeill, W. J. N., "Papers", IWM F18.3
Hubbard, Private Arthur H., "Letters Written May-November 1916", IWM Con Shelf
Hulse, Sir Edward, "Letters", IWM 86/30/1
Hunt, Frederick, "And Truly Serve", IWM 88/52/1
Jamieson, A. J., "The Final Advance – September – November 1918", IWM 88/52/1
Johnston, Robert William Fairfield, "The British Army Officer and the Great War" ve "Some Experiences in the Great War of 1914-1918", IWM 82/38/1
Kemp, Sid T., "Remembrance. The 6th Royal West Kent Regiment 1914-1916", IWM 85/28/1
Kennedy, Captain M. D., "Their Mercenary Calling", 1932, IWM P392
Kerr, William, "Canadian Soldier", IWM 86/53/1
Kirby, W. R., "The Battle of Cambrai, 1917", IWM 78/51/1
Kirkpatrick, Sir Ivone, "Memoirs", IWM 79/50/1
Lockwood, Sydney W. D., "First World War Memories 1914-1918", IWM 90/21/1 ve "No Man's Land", IWM
Luther, Rowland Myrddyn, "The Poppies are Blood Red", IWM 87/8/1
McGregor, Private Peter, "Letters", IWM 76/153/2
MacKay, R. L., "Diary", IWM P374
McKeag, Captain H. T. A., "Memoirs", IWM 86/2/1
McKerrow, Captain Charles K., "Diaries and Letters", IWM 93/20/1
Markham, Sir Sydney Frank, "Papers", IWM P46
Miller, Charles Cecil, "A Letter from India to my Daughter in England", IWM 83/3/1
Morris, A. Ashurt, "Diaries", IWM 68/3/1
Mudd, Jack W., "Letters", IWM 82/3/1
Munro, Lieutenant Hugh A., "Diary", IWM P374
Neville, W. P., "Letters and Papers", IWM Con Shelf
Nightingale, Captain Guy Warneford, "The 1915 Letters", IWM P216
Nixon, Clifford, "A Touch of Memory", IWM çeşitli. 163 adet 2508
Ogden, C. K., "Papers", IWM 81/28/1
Owen, Lieutenant Rowland H., "Letters Home", IWM 90/37/1
Packham, F. M., "Memoirs of an Old Contemptible 1912-1920", IWM P316
Palmer, E. C., "It Happened Twice", IWM P370
Path, Captain Charles James Lodge, "Memoir", IWM 66/304/1
Pease, Nicholas A., "Retrospect", IWM 86/9/1
Plint, R. G., "Memoirs", IWM 80/19/1
Pond, Major Bertie A., "Memoirs", IWM 78/27/1
Pressey, William F., "All for a Shilling a Day", IWM 77/84/1
Quinton, W. A., "Memoirs", 1929, IWM 79/35/1

Reardon, Captain D. B., "Diary", IWM 80/17/1
Ricketts, Victor G., "Account of his Service", IWM 68/14/1
Roe, Brigadier W. Garden, "Memoirs", IWM 77/165/1
Shaw, Norman, "Papers", IWM 84/9/1
Sheard, Ernest, "Manuscript Memoirs", IWM P285
Shipway, W. G., "My Memories of the First World War", IWM 90/37/1
Smith, Lieutenant P. L., "Papers", IWM 88/27/1
Spurrel, Hugh W., "My Impressions of Life in the Great War", IWM 92/36/1
Stainton, Harold, "A Personal Narrative of the War", IWM 78/11/1
Stephenson, J. W., "With the Dukes in Flanders", IWM 78/36/1
Sturdy, Hiram, "Illustrated Account of His Service on the Western Front With the Royal Regiment of Artillery", IWM Con Shelf
Taylor, Major O. P., "Diaries of a Sometime Trench Mortar Man", IWM 92/3/1
Templer, Charles Gordon, "Autobiography of an Old Soldier", IWM 86/30/1
Thomas, Revd Harold Augustine, "A Parson", IWM Con Shelf
Turner, A. J., "Zero Hour", IWM 81/21/1
Turner, Frank, "Memo", IWM 83/23/1
Warren, Lieutenant Frank, "Journals and Letters", IWM P443
Whitfeld, Brigadier G. H. P., "Some Notes on the Doing [sic] of the 1st Btn. Royal Irish Rifles 1916-1918", IWM Con Shelf
Williams, Second Lieutenant Alfred Richard, "Letters from the West Front", IWM 82/26/1
Williams, Miss D., "Letters", IWM 85/4/1
Wollocombe, Lieutenant-Colonel T. S., "Diary of the Great War", IWM 98/7/1

3 Gazateler, süreli yayınlar ve parlamento yayınları

The Advertiser
The Age
The Australian
British Medical Journal
British Parliamentary Papers
Capellanus
Catholic World
The Christian Century
Collier's
Current
The Daily Mail
The Daily Mirror
The Daily Telegraph Pictorial
The Globe
The Guardian
Hansard
Harper's Magazine
H. C. Parliamentary Debates
John Bull
The Lancet

Medical Journal of Australia
The Mill Hill Magazine
The Morning Adviser
The Nation
The Nation Review
The National Observer
The National Times
The New Republic
The New York Times
The New York Times Magazine
The New Yorker
Newsweek
The Observer
Society
The Sunday Pictorial
The Sunday Times
Time
The Times
Washington Monthly
The Washington Post
The Weekly Dispatch

4 Evrak Dairesi

Cabinet Papers
Ministry of Pensions
War Office Papers

5 Diğer Arşivler

Alexander, Charles Stewart, "Letters to his Cousin", Auckland Institute and Museum Library MSS 92/70
Andrews, Captain D. W. J., "Diary", CMAC RAMC 2021
"The Battle Hymn of Lieutenant Calley", Australian National Film and Sound Archive, 4ZZZZ-FM Archive Collection, "My Lai Massacre", Cover 235340
Bentham, Private Walter, "With the British Forces in France. Diary", CMAC RAMC 2010
"Brassard", "The R. A. M. C.", *The Peeka Journal*, 15 (1916), CMAC RAMC 1428
Bratten, Private Frederick, "Conscript RMAC", CMAC RAMC 1310
Burtchaell, Sir Charles, "Papers and Reports", CMAC RAMC 44 Boc 66
Cantlie, Lieutenant-General Sir Neil, "Papers", CMAC RAMC 465/10
Clarke, Firstbrooke and Grosvenor, "Letters", Liddell Hart Centre for Military Archives'de
Courtney, Henry Gother, "Letters", Birmingham Universty Library Courtney Collection 8-10
Cousland, Lieutenant-Colonel Kenneth H., "The Great War. A Former Gunner Looks Back", Liddell Hart Centre for Military Archives
Coventon, Captain Ralph H., "Fifty Odd Years of Memories", Liddell Hart Centre for Military Archives

Cowell, Major-General Sir Ernest, "Papers", CMAC RAMC 466/49
Darlington, Sir Henry C., "Letters from Helles", Liddell Hart Centre for Military Archives
Downes, Alfred, "Notes Taken at Southern Army School of Instruction, Brentwood. Course Commencing Oct. 16, 1916", Birmingham City Archives, MSS 547
Early, J. H., "War Diary 1914-1918", Cambridgeshire Country Record Office
Hodgson, John Slomm Riddell, "Letters of a Young Soldier", Birmingham University Library Special Collection MSS 6/i/7
Houghton-Brown, Colonel Jack, "Farmer-Soldier", Liddell Hart Centre
Idriess, Ion Llewelyn, "Biographical Cuttings", Australian National Library
Morley, Private Frank E., "War Diary", CMAC RAMC 964/1
Palmer, Major H. A., "The Problem of the P & N Casualty – A Study of 12,000 Cases", 1944, CMAC RAMC 466/49
Red Devils. A Parachute Field Ambulance in Normandy, 1944, CMAC RAMC 695
Ridley, Captain E. D., "Diary and Letters", Cambridge University Library Manuscripts Department, Acc. 7065
Scholes, Dorothy, "Papers", Wigan Archives Service D/DZ.EHC
Scott, Dixon, "Letters", Manchester City Council Local Studies Unit
Stevenson-Hamilton, Lieutenant-Coloned Vivian Edgar Olmar, "Papers", Liddell Hart Centre for Military Archives
Vickers, Sir Geoffrey, "Papers", Liddell Hart Centre for Military Archives
Williams, E. Gardiner, "The Last Chapter", Liverpool Records Office Acc 2175
Wills, Dr H. W., "Footnote to Medical History . . . General Aspects. Shell Shock", madde 1, Liddell Collection

6 Yayımlanmış kitap ve makaleler

A Book of British Heroes (Londra, 1914)
"A First Battalion Officer", "Some Glimhsep of the Battle of Givenchy", *The Branganza*, 1.1 (Mayıs 1916)
"A Flying Corps Pilot", *Death in the Air. The War Diary and Photographs of a Flying Corps Pilot* (Londra, 1933)
"A Officer", *Practical Bayonet-Fighting, with Service Rifle and Bayonet* (Londra, 1915)
"A Private", *The Private Life of a Private – Being Extracts from the Diary of a Soldier of Britain's New Army* (Londra, 1941)
Abercrombie, Clarence L., *The Military Chaplain* (Beverly Hills, 1977)
Abrams, Ray H., *Preachers Present Arms* (Philadelphia, 1933)
Adams, Bernard, *Nothing of Importance. A Record of Eight Months at the Front With a Welsh Battalion, October 1915 to June 1916* (Stevenage, 1988)
Adams, Carol J., "Feminism, the Great War, and Modern Vegetarianism", in Helen M. Cooper, Adrienne Auslander Munich, ve Susan Merrill Squier (editörler), *Arms and the Woman. War, Gender, and Literary Representation*(Chapel Hill, 1989)
Addis, Elisabetta, "Women and the Economic Consequences of Being a Soldier", Addis ve Valeria E. Russo (eds), *Women Soldiers. Images and Realities* (Basingstoke, 1994)
Adler, Bill (ed.), *Letters from Vietnam* (New York, 1967)

Adler, Morris H. ve Philip H. Gates, "Veteran Status Complicating Psychotheraphy", *Journal of Nervous and Mental Disease*, 119 (Ocak-Hziran 1954)

Ahlstrom, Sydney E., *A Religious History of the American People* (New Haven, Connecticut, 1972)

Ahrenfeldt, Robert H., "Military Psychiatry", Sir Arthur Salisbury MacNalty ve W. Franklin Mellor (editörler), *Medical Services in the War. The Principal Medical Lessons of the Second World War Based on the Official Medical Histories of the United Kingdom, Canada, Australia, New Zealand and India* (Londra, 1968)

Ahrenfeldt, Robert H., *Psychiatry in the British Army in the Second World War* (Londra, 1958)

Alderson, E. A. H., *Pink and Scarlet. Or Hunting as a School for Soldiering* (Londra, 1913)

Alexander, Franz, "Aggressiveness – Individual and Collective", *The March of Medicine. The New York Academy of Medicine. Lectures to the Laity 1943* (New York, 1943)

Alexander, Franz, "The Psychiatric Aspects of War and Peace", *The American Journal of Sociology*, xlvi. 4 (Ocak 1941)

Allanson – Winn, R. G. ve C. Philips-Wolley, *Broadsword and Singlestick* (Londra, 1890)

Allen, Revd E. L., *Pacifism as an Individual Duty* (Londra, 1946)

Allen, Frederick H., "Homosexuality in Relation to the Problem of Human Difference", *The American Journal of Orthopsychiatry*, x (1940)

Allport, George, *The Nature of Prejudice*, ilk basım in 1954 (Reading, Massachusetts, 1979)

Amalgamated Union of Building Trade Workers, *The Case of Sapper Hasties* (Londra, 1943)

Anderson, Charles, "On Certain Conscious and Unconscious Homosexual Responses to Warfare", *British Journal of Medical Psychology*, xx.2 (1945)

Andolsek, Commissioner L. J., "Home and Hoping . . . The Vietnam Era Veteran", *Civil Service Journal*, 8.4 (Nisan-Haziran 1968)

Anisfield, Nancy, "After the Apocalypse: Narrative Movement in Larry Heinemann's *Paco's Story*", Owen W. Gilman, Jr., ve Lorrie Smith (editörler) *America Rediscovered. Critical Essays on Literature and Film of the Vietnam War* (New York, 1990)

"Anzac", *On the Anzac Trail. Being Extracts from the Diary of a New Zealand Sapper* (Londra, 1916)

Appy, Christian G., *Working – Class War. American Combat Soldiers and Vietnam* (Chapel Hill, 1993)

Archer ve Dane, and Rosemary Gartner, *Violance and Crime in Cross-National Perspective* (New Haven, Connecticut, 1976)

Archer, Dane and Rosemary Gartner, "Violent Acts and Violent Times: A Comparative Approach to Postwar Homicide Rates", *The American Sociological Review*, 41.6 (1984)

Archer, Captain E. S., *The Warrior. A Military Drama Illustrative of the Great War* (Durban, 1917)

Archer, John (ed), *Male Vielance* (Londra, 1994)

Arendt, Hannah, *Eichmann in Jerusalem: A Report on the Banality of Evil* (New York, 1965)

Armour, Major M. D. S., *Total War Training for Home Guard Officers and N. C. O. s.* (Londra, 1942)

Armstrong, Lieutenant-Colonel N. A. D., *Fieldcraft, Sniping and Intelligence*, 5. basım (Aldershot, 1942)

Ashenhurst, Major J. T., "Barbs, Bullets and Bayonets", *Canadian Army Journal*, 4.5 (Ekim, 1942)

Ashworth, Tony, *Trench Warfare 1914-1918. The Live and Let Live System* (Londra, 1980)

Augustine, Lieutenant-Colonel Robert W., "The Relation of Physician and Physical Therapist", *U. S. Armed Forces Medical Journal*, 4.2 (1953)

Bacher, William A., (ed.), *The Treasury Star Parade* (New York, 1942)

Baden-Powell, R. S. S., *Sport in War* (Londra, 1900)

Baker, Mark, *Nam. The Vietnam War in the Words of the Men and Women Who Fought There* (Londra, 1982)

Bakhtin, Mikhail, *Rabelais and His World*, çeviren by H. Iswolsky (Bloomington, Indiana, 1985)

Balkind, Jon, "A Critique of Military Sociology: Lessons from Vietnam", *Journal of Strategic Studies*, 1.3 (Aralık 1978)

Ballard, Frank, *Mistakes of Pacifism or Why a Christian Can have Anything to Do with War* (Londra, 1915)

Ballard, John A. ve Alliecia J. McDowell, "Hate and Combat Behavior", *Armed Forces and Society*, 17.2 (Kış 1991)

Baritz, Loren, *Backfire: A History of How American Culture Led Us Into Vietnam and Made Us Fight the Way We Did* (New York, 1985)

Barker, Ernest, *National Character and the Factors in its Formation* (Londra, 1927)

"Barnacle" [Takma adı. Revd Waldo Lovell Smith], *Talks to the Troops* (Toronto, 1944)

Barnes, Revd R. L., *A War-Time Chaplaincy* (Londra, 1939)

Barr, Norman I. ve Leonard M. Zunin, "Clarification of the Psychiatrist's Dilemma While in Military Service", *American Journal of Orthopsychiatry*, 41.4 (Temmuz 1971)

Barth, R. L., *A Soldier's Time. Vietnam War Poems* (Santa Barbara, 1987)

Bartlett, F. C., *Psychology and the Soldier* (Cambridge, 1927)

Basinger, Jeannie, *The World War II Combat Film. Anatomy of a Genre* (New York, 1986)

Bassett, George, *This Also Happened* (Londra, 1947)

Bassett, Revd R. H., "The Chaplain with the West African Forces", *Journal of the Royal Army Chaplains' Department*, vii.49 (Temmuz 1950)

Bateman, Charles T., "The Salvation Army and the War", *The Contemporary Review*, cix (Ocak-Haziran 1916)

Battery "C" 11th. F. A., *From Arizona to the Huns* (Dijon, 1919)

Battye, Major C., "Infantry Training", *Commonwealth Military Journal*, 4 (Ekim 1913)

Baudelaire, Charles, *The Painter of Modern Life and Other Essays*, çeviren:Jonathan Mayne (Londra, 1964)

Bauman, Zygmunt, *Modernity and the Holocaust* (Oxford, 1989)
The Bayonet (Bayonet Fighting) (Aldershot, 1940)
"The Bayonet for Mounted Riflemen", *The Army Review*, v.1 (Temmuz 1913)
Beach, Commander Edward L., *Submarine!* (Londra, 1953)
Beard, Mary, *Women as a Force in History* (New York, 1962)
Bedborough, George, *Arms and the Clergy (1914-1918)* (Londra, 1934)
Beevor, Humphry, *Peace and Pacifism* (Londra, 1938)
Bell, G. K. A., *The Church and Humanity (1939-1946)* (Londra, 1946)
Bell, G. K. A., *Christianity and World Order* (Harmondsworth, 1940)
Bellah, J. W. ve A. F. Clark, "The Lunk Trainer", *Infantry Journal*, 52.3 (1943)
Benavidez, Master Sergeant Roy, John R. Craig ile birlikte *Medal of Honor. A Vietnam Warrior's Story* (Washington, 1995)
Benedek, Therese, *Insight and Personality Adjustment. A Study of the Psychological Effects of War* (New York, 1946)
Berg, Charles, "Clinical Notes on the Analysis of a War Neurosis", *British Journal of Medical Psychology*, xix.2 (1942)
Bergerud, Eric M., *Red Thunder, Tropic Lighting. The World of a Combat Division in Vietnam* (St Leonards, New South Wales, 1993)
Bergerud, Eric, *Touch with Fire. The Land War in the South Pacific* (New York, 1996)
Berkowitz, Leonard, "The Frustration-Aggression Hypothesis Revisited", in Berkowitz (editör), *Roots of Aggression* (New York, 1969)
Berkowitz, Leonard, "Situational Influences on Aggression", Jo Groebel and Robert A. Hinde (editörler), *Aggression and War. Their Biological and Social Beses* (Cambridge, 1989)
Berlin, Irving N., "Guilt as an Etiologic Factor in War Neuroses", *Journal of Nervous and Mental Disease*, 111 (Ocak-Haziran 1950)
Bernard, L. L., "Are There Any Instincts?", *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 14 (1920)
Bernard, L. L., *Instinct: A Study in Social Psychology* (New York, 1924)
Bernard, L. L., "The Misuse of Instinct in the Social Sciences", *Psychological Review*, 28 (1921)
Best, Geoffrey, *Humanity in Warfare. The Modern History of the International Law of Armed Conflict* (Londra, 1980)
Best, Geoffrey, *War and Law Since 1945* (Oxford, 1995)
Bidwell, Shelford, *Modern Warfare. A Study of Men, Weapons and Theories* (Londra, 1973)
Bilton, Michael and Kevin Sims, *Four Hours in My Lai. A War Crime and its Aftermath* (Londra, 1992)
Bingham, Martin, "Adjustment Problems of American Youth in Military Service", *Sociology and Social Research*, 31.1 ((Eylül-Ekim 1946)
Bingham, Walter V., "Psychological Services in the United States Army", *The Journal of Consulting Psychology*, 5.5 (Eylül- Ekim 1941)
Bird, Charles, "From Home to the Charge: A Psychological Study of the Soldier", *The American Journal of Psychology*, xxviii.3 (Temmuz 1917)
Birmingham, George A., *A Padre in France* (Londra, 1918)
Bishop, Major William Avery, *Winged Warfare. Hunting Huns in the Air* (Londra, 1918)

Blackall, Captain C. W., *Songs from the Trenches* (Londra, 1915)
Blackam, Colonel Robert J., *Scalpel, Sword, and Stretcher. Forty Years of Work and Play* (Londra, 1931)
Blackburne, Revd Harry W., *This Also Happened On the Western Front. The Padre's Story* (Londra, 1932)
Bleckwenn, Colonel William J., "Neuroses in the Combat Zone", *Annals of Internal Medicine*, 23.2 (Ağustos 1945)
Bleda, Paul R. ve Robert H. Sulzen, "The Effects of Simulated Infantry Combat Training on Motivation and Satisfaction", *Armed Forces and Society*, 6.2 (kış 1980)
Bobbin, Jack W., "War to the Death", *The Boys' Journal*, iii.60 (7 Kasım 1914)
Body, Captain O. G., "Bush and Forest Fighting Against Modern Weapons", *The Army Quarterly*, viii (Temmuz 1924)
Bogacz, Ted, " "A Tyranny of Words": Language, Poetry, and Antimodernism in the First World War", *Journal of Modern History*, 58 (Eylül 1986)
Bolitho, Hector, *Combat Report. The Story of a Fighter Pilot* (Londra, 1943)
Bolitho, Hector, "Two in Twenty-Two Minutes", in *Slipstream. A Royal Air Force Anthology* (Londra, 1946)
Bomford, Nora, "Drafts", Catherine Reilly (editör), *Scars Upon my Heart* (Londra, 1990)
Bonadeo, Alfredo, *Mark of the Beast. Death and Degradation in the Literature of the Great War* (Lexington, 1989)
Bond, Horace Mann, "The Negro in the Armed Forces of the United States Prior to World War One", *Journal of Negro Education*, xii (1943)
Bone, J. "The Spirit of the Bayonet", *The Incinerator*, 1.2 (Haziran 1916)
A Book of British Heroes (Londra, 1914)
Borek, Colonel Ted B., "Legal Services During the War", *Military Law Review*, 120 (ilkbahar 1988)
Bosworth, Edward Increase, *The Christian Witness in War* (New York, 1918)
Boullier, John A., *Jotting by a Gunner and Chaplain* (Londra, 1917)
Bourke, Joanna, *Dismembering the Male: Men's Bodies, Britain, and the Great War* (Londra ve Chicago, 1996)
Bourke, Joanna, *The Misfit Soldier* (Cork, 1998)
Bourne, Peter G., "Some Observations on the Psychosocial Phenomena Seen in Basic Training", *Psychiatry*, 30.2 (Mayıs 1967)
Bovet, Pierre, *The Fighting Instinct*, çeviren: J. Y. T. Greig (Londra, 1923)
Boyle, Richard, *The Flower of the Dragon. The Breakdown of the U. S. Army in Vietnam* (San Francisco, 1972)
Braceland, Commander Francis J. ve Lieutenant-Commander Howard P. Rome, "Problems of Naval Psychiatry", *War Medicine*, 6.4 (Ekim 1944)
Breach, Revd G. C., *"So Fight I". Thoughts Upon the Warfare in which Every Soul is Engaged and in which There Can Be No Neutrals* (Londra, 1917)
Bredin, Brigaolier A. E. C., *A History of the Irish Soldier* (Belfast, 1987)
Brereton, Captain Frederick Sadleir, *With Rifle and Bayonet. A Story of the Boer War* (Londra, 1900)
Breslau, Naomi ve Glenn C. Davis, "Posttraumatic Stress Disorder: The Etiologic Specificity of Wartime Stressors", *American Journal of Psychiatry*, 144.5 (Mayıs 1987)

Briscoe, Walter A., *The Boy Hero of the Air. From Scholboy to V. C.* (Londra, 1921)
Briscoe, Walter A. ve H. Russell Stannard, *Captain Ball, V. C. The Career of Flight Commander Ball, V. C., D. S. O.* (Londra, 1918)
Brittain, Vera, *Testament of Youth*, ilk basım 1930 (Londra, 1960)
Broadfoot, Barry, *Six War Years 1939-1945. Memories of Canadians at Home and Abroad* (Don Mills, Ontario, 1974)
Brockway, Fenner, *Bermondsey Story. The Life of Alfred Salter* (Londra, 1949)
Brody, Second Lieutenant John Bernard "Diary", Brereton Greenhous (editör), *A Rattle of Pebbles: The First World War Diaries of Two Canadian Airmen* (Ottawa, 1987)
Bromley, Marion, "Feminism and Non-Violent Revolotion", Pam McAllister (editör), *Reweaving the Web of Life. Feminism and Nonviolence* (Philadelphia, 1982)
Brooke, Revd Stopford A., *A Discourse on War*, ilk basım 1905 (Londra, 1916)
Broomhall, Marshall, "*Mine Own Vineyard*". *Personal Religion and War* (Londra, 1916)
Brosin, Henry W., "Panic States and Their Treatment", *American Journal of Psychiatry*, 100 (1943-4)
Browning, Christopher R., *Ordinary Men. Police Battalion 101 and the Final Solution in Poland* (New York, 1992)
Brownrigg, Rear-Admiral Sir Douglas, *Indiscretions of the Naval Censor* (Londra, 1920)
Broyles, William, "Why Men Love War", *Esquire*, Kasım 1984
Brumwell, Revd P. Middleton, *The Army Chaplain. The Royal Army Chaplains" Department. The Duties of Chaplains and Morale* (Londra, 1943)
Buchan, John, *Francis and Riversdale Grenfell* (Londra, 1920)
Buckell, Revd A. C., *The Greatest War. Six Addresses* (Londra, 1915)
Bull, Paul B., *Peace and War. Notes of Sermons and Addresses* (Londra, 1917)
Bullough, Vern L. ve Bonnie Bullough, *Cross Dressing, Sex, and Gender* (Philadelphia, 1993)
Burchard, Waldo W., "Role Conflicts of Military Chaplains", *American Sociological Review*, 19.5 (Ekim 1954)
Burchett, W. G., *Wingate's Phantom Army* (Bombay, 1944)
Burges, Alan, *The Lovely Sergeoat* (Londra, 1963)
Burk, James, "Morris Janowitz and the Origins of Sociological Research on Armed Forces and Society", *Armed Forces and Society*, 19.2 (kış 1993)
Butler, Colonel A. G., *Offical History of the Australian Army Medical Services 1914-1918. Volume II* (Canberra, 1940)
Butler, John Sibley, "The Military as a Vehicle for Social Integration. The Afro-American Experience as Data", Henry Dietz, Jerrold Elkin, ve Maurice Roumani (editörler), *Ethnicity, Integration and the Military* (Boulder, San Francisco, 1991)
Bychowski, Gustav, "Personality Changes Characterising the Transition from Civilian to Miltary Life", *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 100.3 (Eylül 1944)
Cable, Boyd, *Air Men O" War* (Londra, 1918)
Caesar, Adrian, *Taking It Like a Man. Suffering, Sexuality, and the War Poets* (Manchester, 1993)

Caldicott, Helen, *Missile Envy. The Arms Race and Nuclear War* (New York, 1984)
Callan, John J., *With Guns and Wagons. A Day in the Life of an Artillery Chaplain* (Londra, 1918)
Calley, Lieutenant William L., *Body Count* (Londra, 1971)
Cameron, Revd Thomas, *The Happy Warrior* (Londra, 1939)
Campbell, D'Ann, "Servicewomen of World War II", *Armed Forces and Society*, 16.2 (kış 1990)
Campbell, Brigadier I. R., "Should We Study Military History?", *Australian Training Memorandum. Australian Military Forces*, 49 (Haziran-Temmuz 1947)
Campbell, Revd R. J., *With Our Troops in France* (Londra, 1916)
Canadian War Records Office, *Thirty Canadian V. C. s. 23rd April 1915 to 30th March 1918* (Londra, 1918)
Candler, Edmund, *The Year of Chivalry* (Londra, 1916)
Cannon, Walter C., *Bodily Changes in Pain, Hunger, Fear and Rage. An Account of Recent Researches into the Function of Emotional Excitement*, ikinci baskı, ilk basım 1915 (New York, 1929)
Caputo, Philip, *A Rumor of War* (Londra, 1977)
Carbery, Lieutenant-Colonel A. D., "Some Medical Aspects of Recruiting for War", *Transactions of the Australasian Medical Congress (British Medical Association). Second Session: Dunedin, February 3 to 10, 1927* (1927)
Carey, Alex, *Australian Atrocities in Vietnam* (Sidney, 1968)
Carlton, Eric, *Massacres. An Historical Perspective* (Aldershot, 1994)
Carlyle, Thomas, *On Heroes, Hero Worship and the Heroic in History* (Londra, 1832)
Carr, Joyce, "Just Like William", Mavis Nicholson (editör), *What Did You Do in the War, Mummy? Women in World War II* (Londra, 1995)
Carr, William, *A Time to Leave the Ploughshares. A Gunner Remembers 1917-1918* (Londra, 1985)
Carroll, John, *Taken Soldiers* (Boronia, Victoria, 1983)
Carson, John, "Army Alpha, Army Brass, and the Search for Army Intelligence", *ISIS*, 84.2 (Haziran 1993)
Carson, Ralph Coburn, "Recollections of the Front", James Carson (derleyen), *The Carsons of Monanton, Ballybay, Co. Monaghan, Ireland* (Lisburn, 1931)
Casserly, Major Gordon, *The Training of the Volunteers for War* (Londra, 1915)
Castle, M. J., "The Role of Women in the Armed Forces", *The Australian Journal of Defence Studies*, 2.2 (Kasım 1978)
Catchpool, T. Corder, *On Two Fronts* (Londra, 1918)
Cather, Willa, *One of Ours* (New York, 1922)
Catto, Alexander, *With the Scottish Troops in France* (Aberdeen, 1918)
Ceadel, Martin, "Christian Pacifism the Era of in the Two World Wars", W. J. Sheils (editör), *The Church and War* (Londra, 1983)
Cederberg, Fred, *The Long Road Home. The Autobiography of a Canadian Soldier in Italy in World War Two* (Toronto, 1985)
Chaillou, A. J. M. ve Leon MacAuliffe, *Morphologie medicale; étude des quatre types humains* (Paris, 1912)
Chamberlain, Captain W. R., "Training the Functional Rifleman", *Canadian Army Journal*, 4.9 (Şubat 1951)

Chandler, Andrew, "The Church of England and the Obliteration Bombing of Germans in the Second World War", *English Historical Review* (Ekim 1993)
Chapelle, Dickey, *What's Woman Doing Here?* (New York, 1962)
Chapman, Abel, *On Safari. Big-Game Hunting in British East Africa With Studies in Bird Life* (Londra, 1908)
Chapman, Guy, *A Passionate Prodigality. Fragments of an Autobiography* (New York, 1966)
Chapman, Revd Reginald John, *With Our Troops in France* (Londra, 1916)
Child, Irvin L., "Morale: A Bibliographical Review", *Psychological Bulletin*, 38 (1941)
Chisholm, Major-General G. B., "Emotional Problems of Demobilization", in *Military Neuropsychiatry. Proceedings of the Association [for Research in Nervous and Mental Disease], December 15 and 16, 1944, New York* (Baltimore, 1946)
Chrisholm, Roderick, *Cover of Darkness* (Londra, 1953)
Christensen, Terry, *Reel Politics. American Political Movies from "The Birth of a Nation" to "Platoon"* (New York, 1987)
Clapman, H. S., *Mud and Khaki. Memories of an Incomplete Soldier* (Londra, 1930)
Clark, Robert A., "Aggressiveness and Military Training", *American Journal of Sociology*, 51.5 (Mart 1946)
Clark, Ronald W., *The Rice of the Boffins* (Londra, 1962)
Clausen, Colonel Roy E. ve Arlene K. Daniels, "Role Conflicts and Their Ideological Resolution in Military Psychiatric Practice", *American Journal of Psychiatry*, 123.3 (Eylül 1966)
Clifford, Joan, *Thank You, Padre. Memories of World War II* (Londra, 1989)
Clodfelter, Michael [sic], "Snipers", J. Topham, *Vietnam Literature Anthology*, gözden geçirilmiş ve genişletilmiş (Philadelphia, 1990)
Cloutier, Marc G., "Medical Care Behind Enemy Lines: A Historical Examination of Clandestine Hospitals", *Military Medicine*, 158.12 (Aralık 1993)
Cobb, G. Belton, *Stand to Arms* (Londra, 1916)
Cobbold, W. N., *Poems on the War. March 21st to November 11th, 1918 and After the Armistice* (Cambridge, 1919)
Cohen, Lieutenant-Commander R. A. ve Lieutenant J. G. Delano, "Subacute Emotional Disturbances Induced by Combat", *War Medicine*, 7.5 (Mayıs 1945)
Colby, Elbridge, *The Profession of Arms* (New York, 1924)
Coleman, Major Jules V., "The Group Factor in Military Psychiatry", *American Journal of Orthopsychiatry*, xvi (1946)
Collins, Captain D., "Quick Kill", *Infantry. The Magazine of the Royal Australian Infantry Corps* (Ocak 1969)
Collins, Canon L., *Faith Under Fire* (Londra, 1965)
Conde, Anne-Marie, " "The Ordeal of Adjustment": Australian Psychiatric Casualities of the Second World War", *War and Society*, 15.2 (Ekim 1997)
Constable, Harold Strickland, *Something About Horses, Sport and War* (Londra, 1991)
Conway, Sir Martin, *The Crowd in Peace and War* (Londra, 1915)
Cooke, Alice M. P., *Irish Heroes in Red War* (Dublin, 1915)
Cooke, Miriam, *Women and the War Story* (Berkeley, 1996)
Coope, Robert, *Shall I Fight? An Essay on War, Peace, and the Individual* (Londra, 1935)

Cooper, Courtney Ryley, *Annie Oakley. Woman at Arms* (Londra, 1928)
Cooper, Helen, Adrienne Auslander Munich, ve Susan Merrill Squier, önsöz, kendi editörlüklerinde *Arms and the Woman. War, Gender, and Literary Representation* (Chapel Hill, 1989)
Copeland, Norman, *Psychology and the Soldier* (Londra, 1942)
Coppard, George, *With a Machine Gun to Cambrai* (Londra, 1980)
Cosby, Elisabeth, *Meditations of a Khaki Woman* (Amersham, Buckinghamshire, 1920)
"Courses in Psychology for the Students" Army Training Corps", *Psychological Bulletin*, 15 (1918)
Cox, Bryan, *Too Young to Die. The Story of a New Zealand Fighter Pilot in the Pacific War* (Ames, Iowa, 1989)
Crandell, William F., "What did America Learn from the Winter Soldier Invesgation?", *Vietnam General Journal. Nobody Gets off the Bus*, 5.14 (Mart 1994), Internet'te
Cravens, Hamilton, *The Triumph of Evolation. American Scientist and Heredity-Environment Controversy 1900-1941* (Pennsylvania, 1978)
Crawford, Meredith P., "Military Psychology and General Psychology", *American Psychologist*, 25 (1970)
Cronin, Cornelius, A., "Line of Departure. The Atrocity in Vietnam War Literature", Philip K. Jason (editör), *Fourteen Landing Zones. Approaches to Vietnam War Literature* (Iowa City, 1991)
Crook, Flight-Lieutenant D. M., *Spitfire Pilot* (Londra, 1942)
Crosby, Donald F., *Battlefield Chaplains. Catholic Priests in World War II* (Lawrence, Kansas, 1994)
Crozier, Brigadier-General F. P., *A Brass Hat in No Man's Land* (Londra, 1930)
Crozier, Brigadier-General F. P., *The Men I Killed* (Londra, 1937)
Cubis, Major R. M. C., "An Academy of Military Art", *Australian Army Journal*, 162 (Kasım 1962)
Culpin, Millais, *Psychoneuroses of War and Peace* (Cambridge, 1920)
Cuneo, Terence T., "The Trail of the Iron Horse", in *Brave and Bold. Stories for Boys* (Oxford, 1943)
Curran, Surgeon Captain D., "Functional Nervous States in Relation to Service in the Royal Navy", Major-General Sir Henry Letheby Tidy (editör), *Inter-Allied Conferences on War Medicine 1942-1945* (Londra, 1947)
Cushing, Harvey, *From a Surgeon's Journal 1915-1918* (Londra, 1936)
Cuthbert, Captain S. J., *"We Shall Fight in the Strets!" Guide to Street Fighting* (Aldershot, 1941)
Dain, Norman, "Critics and Dissenters: Reflections on "Anti-Psychiatry" in the United States", *Journal of the History of the Behavioral Sciences*, 25 (Ocak 1989)
Daly, Lieutenant, Colonel C. D., "A Psychological Analysis of Military Morale", *The Army Quarterly*, xxxii (Nisan 1936)
Daniels, Arlene K., "The Captive Professional: Bureaucratic Limitations in the Practice of Military Psychiatry", *Journal of Health and Social Behaviour*, 10.4 (Aralık 1969)
Daniels, Arlene, K., "Military Psychiatry. The Emergence of a Subspecialty", in Eliot Freidson and Judith Lorber (eds), *Medical Men and Their Work* (Chicago, 1972)

Darrow, Clarence, *Crime: Its Cause and Treatment*, ilk basım1922 (Montclair, 1972)
Davis, Newham Nathaniel, *Military Diaglogues. On "Active Services"* (Londra, 1900)
Dawkins, Colonel C. T., *Night Operations for Infantry* (Aldershot, 1916)
Dawson, Coningsby, *The Glory of the Trenches* (Londra, 1918)
Dawson, Captain Lionel, *Sport in War* (Londra, 1936)
Deane, Alan, "The Battle of Mons", *The Boys" Journal*, iii.58 (24 Ekim 1914)
Deardon, Harold, *Medicine and Duty. A War Diary* (Londra, 1928)
Defence"and Security: What New Zealanders Want (Wellington, NZ, 1986)
De Man, Henry, *The Remaking of a Mind. A Soldier's Thoughts on War and Reconstruction* (Londra, 1920)
Demuth, Norman, *Harrying the Hun. A Handbook of Scouting, Stalking and Camouflage* (Londra, 1941)
Denman, Terence, *Ireland's Unknown Soldiers. The 16th (Irish) Division in the Great War, 1918-1918* (Dublin, 1992)
Dennis, D. J., *One Day at Time. A Vietnam Diary* (St Lucia, 1992)
De Pauw, Linda Grant, "Women in Combat. The Revolutionary War Experience", *Armed Forces and Society*, 7.2 (kış 1981)
Depew, Albert N., *Gunner Depew* (Londra, 1918)
DeRose, David J., "A Dual Perspective: First-Person Narrative in Vietnam Film and Drama", Owen W. Gilman, Jr. ve Lorrie Smith (editörler), *America Rediscovered. Critical Essays on Literature and Film of the Vietnam War* (New York, 1990)
Deutsh, Felix, "Civilian War Neuroses and Their Treatment", *The Psychoanaltical Quarterly*, 13 (1944)
Devine, Major-General J. M., "What is a Tough Soldier?", *Canadian Army Journal*, 3.6 (Eylül 1949)
Diamond, Stanley, "War and Disassociated Personality", Morton Fried, Marvin Harris, ve Robert Murphy (editörler), *War. The Anthropology of Armed Conflict and Aggression* (New York, 1968)
Dicks, Shirley, *From Vietnam to Hell. Interviews with Victims of Post-Traumatic Stress Disorder* (Jefferson, North Carolina, 1990)
Dickson, Lovat, *Richard Hillary* (Londra, 1950)
Digby, Everard, *Tips for Padres. A Handbook for Chaplains* (Londra, 1917)
Dollard, John, Leonard W. Doob, Neal E. Miller, O. H. Mowrer, ve Robert R. Sears, *Frustration and Aggression* (New Haven, Connecticut, 1939)
Donovan, Captain C. H. W., *With Wilson in Matabeleland or Sport and War in Zambesia* (Londra, 1894)
Dooley, Thomas P., *Irishmen or English Soldiers? The Times and World of a Southern Catholic Irish Man (1876-1916) Enlisted with the British Army During the First World War* (Liverpool, 1995)
Douglas, Keith, *The Complete Poems*, yayıma hazırlayan Ted Hughes (Oxford, 1987)
Douie, Vera, *Doughters of Britain* (Oxford, 1949)
Dowd, Jerome, *The Negro in American Life* (New York, 1926)
Dower, John W., *War Without Mercy. Race and Power in the Pacific War* (Londra, 1986)
Dowley, Revd Powel M., "The Conditions of a Just War", Ashley Sampson (editör), *This War and Christian Ethics* (Oxford, 1940)

Doyle, Lily, *Bound in Khaki* (Londra, 1916)
Drendel, Lou, . . . *And Kill Migs. Air to Air Combat in the Vietnam War* (Carrollton, 1974)
"The Drink that Failed", *The Yellow Band. The Journal of the 1st Londra, Sanitary Company, RMAC*, 1.5 (Ağustos-Ekim 1916)
Driskell, James E. ve Beckett Olmstead, "Psychology and the Military. Recent Applications and Trends", *American Psychologist*, 44.1 (Ocak 1989)
Drury, Revd William Edward, *Camp Follower. A Padre's Recollections of Nile, Somme and Tigris During the First World War* (Dublin, 1968)
Duffett, John, *Against the Crime of Silence. Proceeding of the Russell International War Crimes Tribunal* (New York, 1968)
Duffield, Sydney ve Andrew G. Elliott, *Rough Stuff. For Home Guards and Members of H. M. Forces* (Londra, 1942)
Dugaw, Dianne, *Warrior Women and Popular Ballardy 1650-1850* (Cambridge, 1989)
Dunbar, Flanders, "Medical Aspects of Accidents and Mistakes in the Industrial Army and in the Armed Forces", *War Medicine*, 4.2 (Ağustos 1943)
Duncan, Donald, *A "Green Beret" Blasts the War* (Londra, 1966)
Duncan, Donald, *The New Legions* (Londra, 1967)
Dundas, High, *Flying Start. A Fighter Pilot's War Years* (Londra, 1988)
Dunlan, Knight, "The Cause and Prevention of War", *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 35.4 (Ekim 1940)
Dunlap, Jack W., "Psychologists and the Cold War", *The American Psychologist*, 10 (1955)
Dunlap, Commander Jack W., "The Sensitive Adjustment of Men to Machines", *The Army Combat Forces Journal*, 5.3 (Ekim 1954)
Dunn, Captain J. C., *The War the Infantry Knew 1914-1919*, ilk basımı 1938 (Londra, 1987)
Durbin, E. F. M. ve J. Bowlby, *Personal Aggressiveness and War* (Londra, 1939)
Eaker, Major-General H. H. ve Colonel Ira C. Eaker, *Winged Warfare* (New York, 1941)
Eastman, James N., Walter Hanak ve Lawrence J. Paszek (editörler), *Aces and Aerial Victories. The United States Air Force in Southeast Asia 1965-1973* (Washington, 1978)
Echols, Alice, "New Feminism of Yin and Yang", Ann Snitow vd. (editörler), *Powers of Desire* (New York, 1983)
Edelman, Bernard (editör), *Dear America. Letters Home from Vietnam* (New York, 1985)
Edelman, Isidore S., *Diseases of the Nervaus System*, 8 (Haziran 1947)
Edwards, Glen D., *Vietnam. The War Within* (Salisbury, South Australia, 1992)
Edwards, John Carver (editör), "Sergeant Jones Goes to War. Extracts from a U. S. Artilleryman's Diary, 1918", *The Army Quarterly and Defence Journal*, 104.1 (Ekim 1973)
Egendorf, Arthur, vd., *Legacies of Vietnam* (New York, 1981)
Egendorf, Arthur, "Vietnam Veteran Rap Groups and Themes of Postwar Life", *Journal of Social Issues*, 31.4 (1975)
Ehrhart, William Daniel, "Full Moon", in Larry Rottmann, Jan Barry ve Basil T.

Paquet (editörler), *Winning Hearts and Minds. War Poems by Vietnam Veterans* (New York, 1972)
Ehrhart, William Daniel, "Guerrilla War", Ehrhart (editör), *Unaccustomed Mercy. Soldier-Poets of the Vietnam War* (Lubbock, Texas, 1989)
Ehrhart, William D., "Why I Did It", *The Virginia Quarterly Review*, 56.1 (kış 1980)
Eisenhart, R. Wayne, "You Can't Hack it Little Girl: A Discussion of the Covert Psychological Agenda of Modern Combat Training", *Journal of Social Issues*, 31.4 (1975)
Eley, Beverly, *Ion Idriess* (Sidney, 1995)
Elliott, Andrew, *Shoot to Kill. A Book Which May Save your Life* (Londra, 1941)
Elliott, Andrew G., "J. B." ve "Scientist", *The Home Guard Encyclopedia* (Londra, 1942)
Ellis, Joseph ve Robert Moore, *School for Soldiers. West Point and the Profession of Arms* (New York, 1974)
Elshtain, Jean Bethke, *Women and War* (Chicago, 1995)
Eltinge, LeRoy, *Psychology of War* (Londra, 1918)
Elton, Oliver, C. *E., Montague. A Memoir* (Londra, 1929)
Elwood-Akers, Virginia, *Women War Correspondents in the Vietnam War, 1961-1975* (Metuchen, New Jersey, 1988)
Emerson, Gloria, "Hey, Lady, What are You Doing Here?", *McCalls*, 98 (Ağustos 1971)
Empey, Arthur Guy, *First Call. Guide Posts to Berlin* (New York, 1918)
English, Horace B., "How Psychology can Facilitate Military Training – A Concrete Example", *The Journal of Applied Psychology*, xxvi (1942)
English, Raymond, *The Pursuit of Purpose. An Essay on Social Morale* (Londra, 1947)
Enloe, Cynthia H., *Ethnic Soldiers. State Security in Divided Societies* (Harmondsworth, 1980)
Erith Urban District Council, *The Effect of War Films on Child Opinion. Report of an Investigation. Erith, 1935* (Erith, 1935)
Ervine, Thomas Alexander, "Undiminished Memories", Michael Hall (editör), *Sacrifice on the Somme* (Newtownabbey, 1993)
Everett, Arthur, Kathryn Johnson ve Harry F. Rosenthal, *Calley* (New York, 1971)
Ewell, Lieutenant-General Julian J. and Major-General Ira A. Hunt, *Sharpening the Combat Edge: The Use of Analysis to Reinforce Military Judgement* (Washington, DC, 1974)
"Ex-Private X", *War is War* (Londra, 1930)
Eyles, Allen, *John Wayne and the Movies* (Londra, 1976)
Fahey, James J., *Pacific War Diary 1942-1945* (Boston, 1963)
Fairbairn, W. R. D., *From Instinct to Self: Selected Papers of W. R. D. Fairbairn. Volume II: Applications and Early Contributions* (Northvale, New Jersey, 1994)
Fairbairn, W. R. D., "Is Aggression an Irreducible Factor?", *British Journal of Medical Psychology*, xviii.2 (1940)
Falk, Richard A., Gabriel Kolko ve Robert Jay Lifton (editörler), *Crimes of War* (New York, 1971)
Fallon, Captain David, *The Big Fight (Gallipoli to the Somme)* (Londra, 1918)
Faris, Ellsworth, "Are Instincts Data or Hypotheses?", *American Journal of Sociology*, 27 (1921-2)

Fawcett, Millicent Garrett, "Women's Work in War Time", *The Contemporary Review*, cvi (Haziran-Aralık 1914)

"F. B. M." [Frank Bertrand Merryweather], *The Defiance of Death. Being Some Thoughts on the Death of a Brave Soldier* (Londra, 1918)

Feilding, Rowland *War Letters to a Wife. France and Flanders, 1915-1919* (Londra, 1929)

Feld, M. D., "Arms and the Woman. Some General Considerations", *Armed Forces and Society. An Interdisciplinary Journal*, 4.4 (yaz, 1978)

Ferguson, Niall, *The Pity of War* (Londra, 1998)

Field, G. C., *Pacifism and Conscientious Objection* (Cambridge, 1945)

Findlay, Revd J. L., *Fighting Padre. (Memoirs of an Army Chaplain)* (Londra, 1941)

Finnemore, John, *A Boy Scout with the Russians* (Londra, 1915)

Finnemore, John, *Foray and Fight. Being the Story of the Remarkable Adventures of an Englishman and an American in Macedonia* (Londra, 1906)

Finnemore, John, *Two Boys in War-Time* (Londra, 1900 ve 1928)

Fisher, James J., *The Immortal Deeds of Our Irish Regiments in Flanders and the Dardanelles* (Dublin, 1916)

FitzGerald, Frances, *Fire in the Lake. The Vietnamese and the Americans in Vietnam* (Boston, 1972)

Fitzpatrick, David, "Militarism in Ireland, 1900-1922", Thomas Bartlett ve Keith Jeffery (editörler), *A Military History of Ireland* (Cambridge, 1996)

"F. Ll.H.", "The Chaplain's Duty in Battle", *The Chaplains" Magazine. Middle East*, 1.2 (Easter 1943)

Fleming, Michael ve Roger Manwell, *Images of Madness. The Portrayal of Insanity in the Feature Film* (Londra, 1985)

Floherty, John J., *The Courage and the Glory* (Philadelphia, 1942)

Forbes, Wing-Commander Athol ve Squadron-Leader Hubert Allen, *The Fighter Boys* (Londra, 1942)

Ford, Daniel, *Incident at Muc Wa* (Londra, 1967)

Ford, Major E. S., "Principles and Problems of Maintenance of Fighter Bomber Pilots", *War Medicine*, 8.1 (Temmuz 1945)

Forsythe, Colonel George I. ve Lieutenant-Colonel Harold H. Dunwood, "Solidarity and the Mass Army", *The Army Combat Forces Journal*, 5.9 (Nisan 1955)

Fosdick, Harry Emerson, *The Challenge of the Present Crisis* (New York, 1917)

Foss, William ve Cecil Gerahty, *The Spanish Arena* (Londra, 1938)

44 Indian Airborne Division. Training Pamphlet No.1. The Medical Services in the Division (yer belirsiz, 1944)

Fraser, George MacDonald, *The Hollywood History of the World* (Londra, 1988)

Fraser, George MacDonald, *Quartered Safe Out Here. A Recollection of the War in Burma* (Londra, 1992)

Freeman, Derek, "Human Aggression in Anthropological Perspective", J. D. Carthy ve F. J. Ebling (editörler), *The Natural History of Aggression* (Londra, 1964)

French, Gerald, *The Life of Field Marshal Sir John French* (Londra, 1931)

Friedman, Leon (editör), *The Law of War. A Documentary History*, cilt 1 ve 2 (New York, 1972)

Fuller, J. F. C., "The Foundations of the Science of War", *The Army Quarterly*, I (Ekim 1920-Ocak 1921)

Fuller, Captain J., *Hints on Training Territorial Infantry. From Recruit to Trained Soldier* (Londra, 1913)
Fuller, Major-General J. F. C., *Lectures on F. S. R. II* (Londra, 1931)
Fuller, Captain J. F. C., *Training Soldiers for War* (Londra, 1914)
Fussell, Paul, *Wartime: Understanding and Behaviour in the Second World War* (Oxford, 1989)
Futterman, Samuel ve Eugene Pumpion-Mindlin, "Traumatic War Neuroses Five Years Later", *American Journal of Psychiatry*, 108 (Aralık 1951)
Gabriel, Richard A., *The Painful Field: The Psychiatric Dimension of Modern War* (New York, 1988)
Gabriel, Richard A., *To Serve With Honor. A Treatise on Military Ethics and the Way of the Soldier* (Westport, Connecticut, 1982)
Gallagher, Nancy W., "The Gender Gap in Popular Attitudes Toward the Use of Force", Ruth H. Howes ve Michael R. Stevenson (editörler), *Women And the Use of Military Force* (Boulder, 1993)
Gallup, George H., *The Gallup Poll*, vol.1 (New York, 1972)
Garber, Major W. E., "Every Rifleman Must be an Aggressive Fighter", *Canadian Army Journal*, 6.6 (January 1953)
Gardner, Brian, *The Terrible Rain. The War Poets 1939-1945* (Londra, 1966)
Garnegie, Margaret and Frank Shields, *In Search of Breaker Morant. Balladist and Bushveldt Carbineer* (Armadale, 1979)
Garner, Major H. H., "Psychiatric Casualties in Combat", *War Medicine*, 8.5 (1945)
Garrard, Robert L., "Combat Guilt Reactions", *North Caroline Medical Journal*, 10.9 (Eylül 1949)
Garrett, Stephen A., *Ethics and Airpower in World War II. The British Bombing of German Cities* (New York, 1993)
Garton, Stephen, *The Cost of War. Australians Return* (Melbourne, 1996)
Geare, Revd William Duncan, *Letters of an Army Chaplain* (Londra, 1918)
Geiger, J., "Hidden Professional Roles: The Physician as Reactionary, Reformer, Revolutionary", *Social Policy*, 1 (Mart-Nisan 1974)
George, David Lloyd, *The Great Crusade: Extracts from Speeches Delivered During the War* (Londra, 1918)
Gershen, Martin, *Destroy or Die: The True Story of My Lai* (New York, 1971)
Gerzon, Mark, "The Soldier", Reese Williams (editör), *Unwinding the Vietnam War. From War into Peace* (Seattle, 1987)
Gethyn-Jones, Canon J. E., *A Territorial Army Chaplain in Peace and War. A Country Cleric in Khaki 1938-1961* (East Wittering, West Surrey, 1988)
"G. G. A.", "The Bayonet for Mounted Riflemen", *The Army Review*, v.1 (Temmuz 1913)
Gibb, Lieutenant-Colonel J. W., *Training in the Army* (Londra, tarih belirsiz)
Gibbs, Philip, *Realities of War* (Londra, 1920)
Gibbs, Sir Philip, *The War Dispatches* (Isle of Man, 1964)
Gilchrist, Donald, *Castle Commando* (Edinburgh, 1960)
Gillespie, R. D., *Psychological Effects of War on Citizen and Soldier* (Londra, 1942)
Ginzberg, Eli, *Breakdown and Recovery* (New York, 1950)
Ginzberg, Eli, *Patterns of Performance* (New York, 1959)

Ginzberg, Eli, John L. Herma ve Sol W. Ginsburg, *Psychiatry and Military Manpower Policy. A Reappraisal of the Experience in World War II* (New York, 1953)

Gioglio, Gerald R., *Days of Decision. An Oral History of Consientious Objectors in the Military During the Vietnam War* (Trenton, New Jersey, 1989)

Givens, R. Dale ve Martin A. Nettleship (editörler), *Discussions on War and Human Aggression* (Paris, 1976)

Glass, Albert J., önsöz Peter G. Bourne (editör), *The Psychology and Physiology of Stress with Reference to Special Studies of the Vietnam War* (New York, 1969)

Glass, Albert J., "Preventative Psychiatry in the Combat Zone", *U. S. Armed Forces Medical Journal*, iv. 1 (1953)

Glass, Colonel Albert J. ve Lieutenant-Colonel Calvin S. Drayer, "Italian Campaign (1 March 1944-2 May 1945), Psychiatry Established at Divison Level", Lieutenant-General Hal B. Jennings (editör), *Neuropsychiatry in World War II. Volume II. Overseas Theatres* (Washington, DC, 1973)

Glass, Albert J., Francis J. Ryan, Ardie Lubin, C. V. Ramana ve Anthow C. Tucker, "Psychiatric Predictions and Military Effectiveness, Part II", *U. S. Armed Forces Medical Journal*, vii. 11 (Kasım 1956)

Gleason, Arthur ve Helen Hayes Gleason, *Golden Lads* (New York, 1916)

Glover, Edward, *The Psychology of Fear and Courage* (Harmondsworth, 1940)

Glover, Edward, *War, Sadism and Pacifism. Further Essays on Group Psychology and War* (Londra, 1947)

Glover, Edward, *War, Sadism and Pacifism. Three Essays* (Londra, 1933)

Godson, E. A., *The Great War 1914-1918. Incidents, Experiences, Impressions and Comments of a Junior Officer* (Hertford, tarih belirsiz)

Goldhagen, Daniel Jonah, *Hitler's Willing Executioners. Ordinary Germans and the Holocaust* (Londra, 1996)

Goldman, George S. "The Psychiatrist's Job in War and Peace", *Psychiatry*, 9.3 (Ağustos 1946)

Goldman, Nancy Loring ve Richard Stites, "Great Britain and the World Wars", Goldman (editör), *Female Soldiers – Combatants or Noncombatants? Historical and Contemporary Perspectives* (Westport, Connecticut, 1982)

Goldstein, Joseph, Burke Marshall ve Jack Schwartz (editörler), *The Peers Commission Report* (New York, 1976)

Gordon, Huntly, *The Unreturning Army. A Field-Gunner in Flanders, 1917-18* (Londra, 1967)

Gore, Charles, *The War and the Church and Other Addresses* (Londra, 1914)

Gould, Nat, *Lost and Won. A Tale of Sport and War* (Londra, 1916)

Graham, Stephen, *The Challenge of the Dead* (Londra, 1921)

Graham, Stephen, *A Private in the Guards* (Londra, 1919)

Grant, Amy Gordon, *Letters from Armageddon. A Collection Made During the World War* (Boston, 1930)

Graves, Donald E., " "Naked Truths for the Asking". Twentieth-Century Military Historians and the Battlefield Narrative", David A. Chartes, Marc Milner, and J. Brent Wilson (editörler), *Military History and the Military Profession* (Westport, Connecticut, 1992)

Graves, Robert, *Goodbye to All That*, ilk basımı 1929 (Londra, 1977)

Gray, Revd Arthur Herbert, *The Captain* (Londra, 1921)
Gray, J. Glenn, *The Warriors: Reflections on Men in Battle* (New York, 1959)
Great Advance. Tales from the Somme Battlefield (Londra, 1916)
Green, Lieutenant-Colonel A., "Revulation in the Military Profession", *Australian Army Journal*, 61 (Haziran 1954)
Green, L. C., *Essays on the Modern Law of War* (New York, 1985)
Greener, W. W., *Sharpshooting for Sport and War* (Londra, 1900)
Greenhaw, Wayne, *The Making of a Hero. The Story of Lieut. William Calley* (Louisville, Kentucky, 1971)
Greenson, Ralph R., *On Loving, Hating and Living Well* (Madison, 1992)
Greenwell, Graham H., *An Infant in Arms. War Letters of a Company Officer 1914-1918*, ilk basımı 1935 (Londra, 1972)
Greiber, Major Marvin F., "Narcosynthesis in the Treatment of the Noncombatant Psychiatric Casualty Overseas", *War Medicine*, 8.2 (Ağustos 1945)
Grey, C. G., *British Fighter Planes* (Londra, 1941)
Gribble, Francis, *Women in War* (Londra, 1916)
Griffiths, Margaret W., *Hazel in Uniform* (Londra, 1945)
Grinker, Roy R. ve John P. Spiegel, *Men Under Stress* (Londra, 1945)
Guest, John, *Broken Images. A Journal* (Londra, 1949)
Gullett, Henry ("Jo"), *Not as a Duty Only. An Infantryman's War* (Melbourne, 1976)
Gurney, Ivor, *War Letters*, R. K. R. Thornton tarafından seçilmiş (Ashington, Northumberland, 1983)
Gwynn, Denis, *The Life of John Redmond* (Londra, 1932)
Gwynn, Denis, *Redmond's Last Years* (Londra, 1919)
Gwynn, Captain Stephen L., "Irish Regiments", Felix Lavery (editör), *Great Irishmen in War and Politics* (Londra, 1920)
Hackworth, Colonel David H. ve Julie Sharman, *About Face* (Sidney, 1989)
Halberstadt, Hans, *Green Berets. Unconventional Warriors* (Londra, 1988)
Haldane, J. B. S., *Callinicus. A Defence of Chemical Warfare* (Londra, 1925)
Hall, Donald P., "Stress, Suicide, and Military Service During Operation Uphold Democracy", *Military Medicine*, 161.3 (Mart 1996)
Hall, G. Stanley, *Morale. The Supreme Standard of Life and Conduct* (New York, 1920)
Hall, G. Stanley, "Morale in War and After", *The Psychological Bulletin*, 15 (1918)
Hall, G. Stanley, "Proctical Applications of Psychology as Developed by the War", *The Pedagogical Seminary A Quarterly*, xxvi (1919)
Hall, James Norman, *Kitchener's Mob. The Adventures of an American in the British Army* (Londra, 1916)
Hall, Norris F., "Science in War", Hall, Zechariah Chafee, Jr. ve Manley O. Hudson (editörler), *The Next War* (Cambridge, 1925)
Hall, Robert A., *Fighters from the Fringe: Aborigines and Torres Strait Islanders Recall the Second World War* (Canberra, 1995)
Hammer, Richard, *The Court-Martial of Lt. Calley* (New York, 1971)
Hampson, Norman, "Corvette", Brian Gardner, *The Terrible Rain. The War Poets 1939-1945* (Londra, 1966)
Hankey, Donald, *A Student in Arms. Second Series* (Londra, 1917)

Hanna, Henry, *The Pals at Suvla Bay. Being the Record of "D" Company of the 7th Royal Dublin Fusiliers* (Dublin, 1916)

Hansen, J. T. A. Susan Owen ve Michael Patrick Madden, *Parallels. The Soldiers' Knowledge and the Oral History of Contemporary Warfare* (New York, 1992)

Hardin, A. N., *The American Bayonet 1776-1964* (Philadelphia, 1964)

Hardy, Revd E. J., *The British Soldier. His Courage and Humour* (Londra, 1915)

Hargreaves, Reginald, *Women-at-Arms. Their Famous Exploits Throughout the Ages* (Londra, 1930)

Haritos-Fatouros, Mika, "The Offical Torturer: A Learning Model for Obedience to the Authority of Violence", *Journal of Applied Social Psychology*, 18.13 (1988)

Hartley, Jenny (editör), *Hearts Undefeated. Women's Writing of the Second World War* (Londra, 1995)

Harvey, H. E., *Battle-Line Narratives 1915-1918* (Londra, 1928)

Hastings, D. W., D. G. Wright ve B. C. Glueck, *Psychiatric Experiences of the Eighth Air Force* (New York, 1944)

Heath, Clark W., W. L. Woods, L. Brouha, C. C. Seltzer ve A. V. Bock, "Personnel Selection: A Short Method for Selection of Combat Soldiers", *Annals of Internal Medicine*, 19 (1943)

Heath, Clark W., *What People Are. A Study of Normal Young Men* (Cambridge, Massachusetts, 1946)

Hecker, Major Arthur O., First Lieutenant, Marvin R. Plessett, and First Lieutenant Philip C. Grana, "Psychiatry Problems in Military Service During the Training Period", *The American Journal of Psychiatry*, 99 (1942-43)

Heinemann, Larry, *Paco's Story* (Londra, 1987)

Heinl, Robert D., "My Lai in Perspective: The Court-Martial of William L. Calley", *Armed Forces Journal*, 21 Aralık 1970

Helmer, John, *Bringing the War Home. The American Soldier in Vietnam and After* (New York, 1974)

Hemingway, Kenneth, *Wings Over Burma* (Londra, 1944)

Henderson, Mrs Charles, "The Women's Voluntary Reserve", broşür (yer belirsiz)

Henderson, Kenneth T., *Khaki and Cassock* (Melbourne, 1919)

Hering, Captain Eugene R., "The Medical Officer's Responsibility to Command", *U. S. Armed Forces Medical Journal*, 4.2 (1953)

Herr, Michael, *Dispatches* (Londra, 1978)

Hersey, John, *Into the Valley. A Skirmish of the Marines* (Londra, 1943)

Hersh, Seymour M., *Cover-Up. The Army's Secret Investigation of the Massacre at My Lai 4* (New York, 1972)

Herzog, Tobey C., *Vietnam War Stories. Innocence Lost* (Londra, 1992)

Hesketh-Pichard, Major H., "The Hunter in Modern War", *Land and Water*, 3 (Nisan 1919)

Hesketh-Pichard, H., *Sniping in France* (Londra, 1920)

Hesketh-Pichard, Major H., "Some Memories of Sniping and Observation", *The Cornhill Magazine*, yeni dizi, xlvii (Temmuz-Aralık 1919)

Hessin, Arthur L., "Neuropsychiatry in Airborne Divisions", Lieutenant-General Hal B. Jennings (editör), *Neuropsychiatry in World War II. Volume II. Overseas Theatres* (Washington, DC, 1973)

"H. G.", *R. A. F. Occasions* (Londra, 1941)
Hickey, Revd R. M., *The Scarlet Dawn* (Campbellton, N. B., 1949)
Higgins, Marguerite, *War in Korea* (New York, 1951)
Hilberg, Rail, *The Destruction of the European Jews* (Londra, 1961)
Hill, Peggy, "Wartime Bride", Mavis Nicholson (editör), *What Did You Do in the War, Mummy? Women in World War II* (Londra, 1995)
Hillary, Richard, *The Last Enemy* (Londra, 1942)
Hinsley, Cardinal, *The Bond of Peace and Other War-Time Addresses* (Londra, 1941)
Hitchcock, Captain F. C., *"Stand To". A Diary of the Trenches 1915-1918* (Londra, 1937)
Hocking, William Ernest, *Morale and Its Enemies* (New Haven, Connecticut, 1918)
Hogan, Commander B. W., "Psychiatric Observations of Senior Medical Officer on Board Aircraft Carrier U. S. S. *Wasp* During Action in Combat Areas, at Time of Torpedoing, and Survivor's Reactions", *The American Journal of Psychiatry*, 100 (1943-4)
Holbrook, Stewart H., *None More Courageous: American War Heroes of Today* (New York, 1942)
Holdsworth, W. W., "Impressions of a Hospital Chaplain", *The Contemporary Review*, cix (Mayıs 1916)
Holland, Henry Scott, *So As By Fire. Notes on the War. Second Series* (Londra, 1916)
Hollingshaw, August B., "Adjustment to Military Life", *American Journal of Sociology*, li.5 (Mart 1946)
Holm, Thomas M., "American Indian Veterans and the Vietnam War", Walter Capps (editör), *The Vietnam Reader* (New York, 1991)
Holm, Tom, "Forgotten Warriors: American Indian Servicemen in Vietnam", *The Vietnam Generation*, 1.2 (ilkbahar 1989)
Holman, Gordon, *Commando Attack* (Londra, 1942)
Holmes, Richard, *Firing Line* (Londra, 1985)
Holmes, Richard L., *On War and Morality* (Princeton, 1989)
Honeywell, Roy J., *Chaplains of the United States Army* (Washington, DC, 1958)
Hoover, A. J., *God, Germans, and Britain in the Great War. A Study in Clerical Nationalism* (New York, 1989)
Hopkins, Pryns Charles, *The Psychology of Social Movements. A Psycho-Analytic View of Society* (Londra, 1938)
Horan, James D. ve Gerald Frank, *Out in the Boondocks. Marines in Action in the Pacific, 21 U. S. Marines Tell Their Story* (New York, 1943)
Horowitz, Mardi J. amd George F. Solomon, "A Prediction of Delayed Stress Sydromes in Vietnam Veterans", *Journal of Social Issues*, 31.4 (1975)
Horton, Revd Robert Forman, *The War. Its Cause and Its Conduct* (Londra, 1914)
Housman, Laurence (editör), *War Letters of Fallen Englishmen* (Londra, 1930)
Hovland, Carl I., Arthur A. Lumsdaine ve Fred D. Sheffield, *Experiments on Mass Communication. Volume III* (Princeton, 1949)
Howard, Ann, *You'll be Sorry!* (Sidney, 1990).
Howe, Adrian, "Anzac Mythology and the Feminist Challenge", Joy Damousi ve Marilyn Lake (editörler), *Gender and War. Australians at War in the Tiwentieth Century* (Cambridge, 1995)

Hughes, Robert, *Through the Waters. A Gunnery Officer in H. M. S. Scylla 1942-43* (Londra, 1956)

Hughes, Spencer Leigh, *Things That Don't Count* (Londra, 1916)

Hume, David, "Of National Character", Hume, *Essays: Moral, Political and Literary* (Oxford, 1963)

Hunt, George P., *Coral Comes High* (New York, 1946)

Hunt, William A., "The Relative Incidence of Psychoneurosis Among Negroes", *Journal of Consulting Psychology*, xi (1947)

Huntington, Samuel P., *The Soldier and the State* (New York, 1967)

Huston, Nancy, "Tales of War and Tears of Women", *Women's Studies International Forum*, 5 (1982)

Idriess, Ion Llewellyn, *The Desert Column. Leaves from the Diary of an Australian Trooper in Gallipoli, Sinai, and Plastine* (Sidney, 1932)

Idriess, Ion Llewellyn, *Guerilla Tactics* (Sidney, 1942)

Idriess, Ion Llewellyn, *Lurking Death* (Sidney, 1942)

Idriess, Ion Llewellyn, *Must Australia Fight?* (Sidney, 1939)

Idriess, Ion Llewellyn, *Sniping. With an Episode from the Author's Experiences During the War of 1914-18* (Sidney, 1942)

Iglitzin, Lynne B., "War, Sex, Sports, and Masculinity", L. L. Farrar, Jr., (editör), *War. A Historical, Political, and Social Study* (Santa Barbara, 1978)

44 Indian Airborne Division. Training Pamphlet No. 1. The Medical Services in the Division (yer belirsiz, 1944)

Indochina, Curriculum Group (editörler), *Front Lines. Soldiers' Writings from Vietnam* (Cambridge, Massachusetts, 1975)

Ingram, Right Revd Arthur F. Winnington, *The Church in Time of War* (Londra, 1915)

Ingram, Revd Arthur F. Winnington, *A Message for the Supreme Moment Delivered to the Assembled Clergy of the Londra Dioceses by the Bishop of Londra. November 23rd, 1915, at St Martin's-in-the-Fields* (Londra, 1915)

Intercom. A Journal for Australian Defence Force Chaplains

Irwin, Anthony S., *Infantry Officer. A Personel Record* (Londra, 1943)

James, Lieutenant-Colonel A. A., "Emotional Adjustment and Morale in War", *Canadian Army Journal*, 2.5-8 (Ağustos-Eylül 1948 ve Ekim-Kasım 1948)

James, William, *"The Moral Equivalent of War" and Other Essays and Selections from "Some Problems of Philosophy"*, yayıma hazırlayan John K. Roth (New York, 1971)

James, William, *Principles of Psychology*, cilt 2 (Londra, 1910)

Janowitz, Morris, "Consequences of Social Science Research on the U. S. Military", *Armed Forces and Society*, 8.4 (yaz 1982)

Jeffery, George Rutherford, "Some Points of Interest in Connection with the Psychoneurosis of War", *The Journal of Mental Science*, lxvi.273 (Nisan 1920)

Jennings, Lieutenant-General Hal B., *Neuropsyhiatry in World War II. Volume II. Overseas Theatres* (Washington, DC, 1973)

Johns, Captain W. E., "Worrals in the Wilds", *Girls' Own Paper* (Kasım 1945)

Johnston, Francis J., "Solidarity-Sociologist Comments", *The Army Combat Forces Journal*, 5.10 (Mayıs 1955)

Johnston, George H., *The Toughest Fighting in the World* (New York, 1944)
Johnston, Stanley, *The Grim Reapers* (Londra, 1945)
Johnstone, Tom ve James Hagerty, *The Cross on the Sword. Catholic Chaplains in the Forces* (Londra, 1996)
Jones, Bruce E., *War Without Windows. A True Account of a Young Army Officer Trapped in an Intelligence Cover-Up in Vietnam* (New York, 1987)
Jones, Revd Dennis, *The Diary of a Padre at Suvla Bay* (Londra, 1916)
Jones, E. Griffith, *The Challenge of Christianity to a World at War* (Londra, 1915)
Jones, Ernest, "Psychology and War Conditions", *The Psychoanalytic Quarterly*, 14 (1945)
Jones, Ernest, War and Individual Psychology", *The Sociologicaly Review*, viii (1915)
Jones, Ernest, "War Shock and Freud's Theory of the Neurosis", S. Ferenczi, Karl Abraham, Ernest Simmel ve Jones (editörler), *Psycho-Analysis and the War Neuroses* (Londra, 1921)
Jones, Major Franklin Del, "Experencies of a Division Psychiatrist in Vietnam", *Military Medicine*, 132.12 (Aralık 1967)
Jones, James, *The Thin Red Line* (New York, 1962)
Jones, Ken D. ve Arthur F. McClure, *Hollywood at War. The American Motion Picture and World War II* (South Brunswick, 1973)
Jourdain, Lieutenant-Colonel H. F. N., *Ranging Memories* (Oxford, 1934)
"The Jungle Belongs to Us", *Australian Army Journal*, 85 (Mayıs 1956)
"Junius Redivivus", *The Holy War. Dialbolus Extremes: Generosity and Avarice. A Satire* (Londra, 1915)
Juskalian, Lieutenant-Colonel George, "Why Didn't They Shoot More?", *Army Combat Forces Journal*, 5.2 (Eylül 1954)
Kardiner, A., "Forensic Issues in the Neuroses of War", *The American Journal of Psychiatry*, 99 (1942-43)
Karsten, Peter, "Irish Soldiers in the British Army, 1792-1922: Suborned or Subordinate?", *Journal of Social History*, 17 (1983)
Karsten, Peter, *Law, Soldiers and Combat* (Westport, Connecticut, 1978)
Karsten, Peter, " "Professional" and "Citizen" Officers: A Comparison of Service Academy and ROTC Officer Candidates", Charles C. Moskos (editör), *Public Opinion and the Military Establishment* (Beverly Hills, 1971)
Kaufman, M. Ralph ve Lindsay E. Beaton, "South Pacific Area", in Lieutenant-General Hal B. Jennings (editör), *Neuropsychiatry in World War II. Volume II. Overseas Theatres* (Washington, DC, 1973)
Keast, William R., "The Training of Enlistment Replacements", Robert R. Palmer, Bell I. Wiley ve Keast (editörler), *United States Army in World War II. The Army Ground Forces. The Procurement and Training of Ground Combat Troops* (Washington, DC, 1948)
Keating, Joseph, "Tyneside Irish Brigade", Felix Lavery (editör), *Great Irishman in War and Politics* (Londra, 1920)
Keeling, Frederick Hillersdon, *Keeling Letters and Recollections* (Londra, 1918)
Kellett, Anthony, "Combat Motivation", Gregory Belenky (editör), *Contemporary Studies in Combat Psychiatry* (New York, 1987)
Kelman, Herbert C. ve Lee H. Lawrence, "Assignment of Responsibility in the Ca-

se of Lt. Calley: Preliminary Report on a National Survey", *Journal of Social Issues*, 28.1 (1972)

Kemp, Peter, *Mine Were of Trouble* (Londra, 1957)

Kennedy, Revd E. J., *With the Immortal Seventh Division*, ikinci baskı (Londra, 1916)

Kennedy, Revd G. A. Studdert, *More Rough Rhymes of a Padre* (Londra, 1920)

Kennedy, Revd G. A. Studdert, *Rough Talks by a Padre. Delivered to Officers and Men of the B. E. F.* (Londra, 1918)

Kerr, S. Parnell, *What the Irish Regiments have Done* (Londra, 1916)

Kertzer, Morris N., *With an H on my Dog Tag* (New York, 1947)

Kettle, Tom M., *The Ways of War* (Londra, 1917)

Kiernan, R. H., *Captain Albert Ball* (Londra, 1933)

Kiggell, Lieutenant-General L. E., *Training of Divisions for Offensive Action* (Londra, 1916)

Killingray, David, " 'The "Rod of Empire" ': The Debate Over Corporal Punishment in the British African Colonial Forces, 1888-1946", *Journal of African History*, 35 (1994)

King, William, " 'Our Men in Vietnam': Black Media as a Source of the Afro American Experience in Southeast Asia", *The Vietnam Generation*, 1.2 (ilkbahar 1989)

Kinnard, Douglas, "Vietnam Reconsidered: An Attutudinal Study of U. S. Army General Officers", *The Public Opinion Quarterly*, xxxix. 4 (1975-6)

Kirshner, L., "Counter-Transference Issues in the Treatment of the Military Dissenter", *American Journal of Orthopsychiatry*, 43 (1973)

Kitchin, Dennis, *War in Aquarius. Memoir of an American Infantryman in Action Along the Cambodian Border During the Vietnam War* (Jefferson, North Carolina, 1994)

Knox, Collie, *Heroes All* (Londra, 1941)

Koestler, Arthur, "The Birth of a Myth. In Memory of Richard Hillary", *Horizon*, vii.40 (Nisan 1943)

Koestler, Arthur, *The Yogi and Commissar and Other Essays* (Londra, 1945)

Kohn, Richard, "Commentary", Horst Boog (editör), *The Conduct of the Air War in the Second World War. An International Comparison* (Oxford, 1992)

Kolko, Gabriel, "War Crimes and the American Conscience", Jay W. Baird (editör), *From Nuremberg to My Lai* (Lexington,Massachusetts, 1972)

Kolko, Gabriel, "War Crimes and the Nature of the Vietnam War", *Journal of Contemporary Asia*, 1.1 (güz 1970)

Kovic, Ron, *Born on the Fourth of July*, ilk basım 1976 (Aylesbury, 1990)

Krammer, Arnold, "Japanese Prisoners of War in America", *Pacific Historical Review*, 52 (1983)

Kren, George M., "The Holocaust: Moral Theory and Immoral Acts", Alen Rosenberg ve Gerald E. Myers (editörler), *Echoes from the Holocaust. Philosophical Reflections on a Dark Time* (Philadelphia, 1988)

Kulka, Richard A. vd., *Trauma and the Vietnam War Generation. Report of Findings from the National Veterans Readjustment Study* (New York, 1990)

Kyngdom, Lieutenant-Colonel C. W. T., "The AMF Gold Medal Prize Essay, 1948-49", *Australian Army Journal*, 10 (Aralık-Ocak 1949-50)

Laffin, John, *Women in Battle* (Londra, 1967)
Lampe, David, *The Last Ditch* (Londra, 1968)
Lanchbery, Edward, *Against the Sun. The Story of Wing Commander Roland Beaumont, D. S. O., O. B. E., D. F. C. Pilot of the Canberra and the P.1* (Londra, 1955)
Landecker, Werner S., "Sociological Research and the Defense Program", *Socilogy and Social Research*, xxxvi.2 (Kasım-Aralık 1941)
Lane, Mark, *Conversations with Americans* (New York, 1970)
Lang, Daniel, *Casualties of War* (New York, 1969)
Langtry, Lieutenant-Colonel J. O., "Man-the-Weapon: Neglected Aspects of Leader Training", *Australian Army Journal*, 202 (Mart 1966)
Langtry, Major J. O., "Tactical Implications of the Human Factors in Warfare", *Australian Army Journal*, 107 (Nisan 1958)
Lanier, Henry Wsyham, *The Book of Bravery. Being True Stories in an Ascending Scale of Courage* (Londra, 1918)
Large, Lofty, *One Man's War in Korea* (Wellingborough, Northamptonshire, 1988)
Laski, Professor H. J., *The Germans-Are They Human? A Reply to Sir Robert Vansittart* (Londra, 1941)
Lasswell, Harold D., *Propaganda Technique in the World War* (Londra, 1927)
Laufer, Robert S., M. S. Gallops ve Ellen Frey-Wouters, "War Stress and Trauma: The Vietnam Veteran Experience", *Journal of Health and Social Behavior*, 25 (1984)
Laurie, Clayton D., "The Ultimate Dilemma of Psychological Warfare in the Pacific: Enemies Who Don't Surrender, and GIs Who Don't Take Prisoners", *War and Society*, 14.1 (Mayıs 1996)
Law, Francis, *A Man at Arms. Memoirs of Two World Wars* (Londra, 1983)
Lawrence, Hal, *A Bloody War. One Man's Memories of the Canadian Navy, 1939-1945* (Toronto, 1979)
Lawson, Jacqueline E., " 'She's a Pretty Woman . . . For a Gook'. The Misogyny of the Vietnam War", Philip K. Jason (ededitör), *Fourteen Landing Zones. Approaches to Vietnam War Literature* (Iowa City, 1991)
Lazell, Dr Edward W., "Psychology of War and Schizophrenia", *The Psychoanalytic Review*, vii (1920)
Leask, G. A., *V. C. Heroes of the War* (Londra, 1917)
Leather, Lieutenant E. Hartley, *Combat Without Weapons* (Aldershot, 1942)
Le Bon, Gustave, *Psychologie des foules* (1985)
Le Queux, William, *German Atrocities. A Record of Shameless Deeds* (Londra, 1914)
Lee, Ulysses Grant, *The Employment of Negro Troops* (Washington, DC, 1966)
Legge, Major-General S. F., "Soldier, Scientist or Socialite", *Australian Army Journal*, 65 (Ekim 1954)
Leggett, Captain J. K., "The Human Factor in Warfare", *Australian Army Journal*, 183 (Ağustos 1964)
Lehrack, Otto J., *No Shining Armour. The Marines at War in Vietnam. An Oral History* (Lawrence, Kansas, 1992)
Lester, David, "The Association Between Involvement in War and Rates of Suicide and Homicide", *The Journal of Social Psychology*, 131.6 (1991)

Lester, David, "War and Personal Violence", G. Ausenda (editör), *Effects of War on Society* (San Marino, 1992)

Letters from the Front. Being a Record of the Part Played by Officers of [Canadian] Bank [of Commerce] in the Great War 1914-1919, vol. 1 (Toronto, 1920)

Leventman, Seymour ve Paul Comacho, "The "Gook" Syndrome: The Vietnam War as a Racial Encounter", Charles R. Figley ve Seymour Leventman (editörler), *Strangers at Home. Vietnam Veterans Since the War* (New York, 1990)

Levy, Charles J., "A. R. V. N. as Faggots: Inverted Warfare in Vietnam", *Trans-Action* (Ekim 1971)

Levy, Howard ve David Miller, *Going to Jail. The Political Prisoner* (New York, 1970)

"Lewis Gunner", *Tactical Handling of Lewis Gun with Notes on Instruction, Etc.* (Londra, 1918)

Lewis, Cecil, *Sagittarius Rising* (Londra, 1936)

Lewy, Guenter, *America in Vietnam* (New York, 1978)

Lewy, Guenter, *Peace and Revolution. The Moral Crisis of American Pacifism* (Grand Rapids, Michigan, 1988)

Lew Guenter, "Superior Orders, Nuclear Warfare, and the Dictates of Conscience", Richard A. Wasserstrom (editör), *War and Morality* (Belmont, Kaliforniya, 1970)

Lidstone, Squadron Leader R. A., *Bloody Bayonets. A Complete Guide to Bayonet Fighting* (Aldershot, 1942)

Lifton, Robert Jay, "Existential Evil", Nevitt Sanford and Craig Comstock (editörler), *Sanctions for Evil* (San Francisco, 1971)

Lifton, Robert Jay, *Home from the War. Vietnam Veterans: Neither Victims Nor Excutionens* (Londra, 1974)

Lifton, Robert Jay, "The Postwar World", Journal of Social Issues, 31.4 (1975)

Lindeman, Lieutenant-Colonel K. E., "The Psychology of Fear", *Canadian Army Journal*, xiv.5 (Ocak 1960)

Lindsell, Major W. G., "War Exhaustion", *Journal of the Royal Artillery*, liii (1926-7)

Line, Colonel William, "Morale and Leadership", *Canadian Army Journal*, 6.1 (Nisan 1952)

Linklater, Eric, *The Art of Adventure* (Londra, 1947)

Linwood, Captain R. J., "The Sniper – Part I", *Australian Infantry*, xx.2 (Aralık 1980)

Little, Roger W., "Buddy Relations and Combat Performance", Morris Janowitz (editör), *The New Military. Changing Patterns of Organization* (New York, 1964)

Livingstone, Dr Gordon S., "Healing in Vietnam", Richard A. Falk, Gabriel Kolko ve Robert Jay Lifton (editörler), *Crimes of War* (New York, 1971)

Lizotte, Alan J. ve David J. Bordua, "Military Socialization, Childhood Socialization, and Current Situation: Veterans" Firearms Ownership", *Journal of Political and Military Socialisation*, 8.2 (güz 1980)

Llorens, David, "Why Negroes Re-enlist", *Ebony*, 23 Ağustos 1968

Lodge, Sir Oliver J., *Raymond or Life and Death with Examples of the Evidence for Survival of Memory and Affection After Death*, 10. baskı (Londra, 1918)

Logan, Captain H. Meredith, "Military Training To-Day", *The Army Quarterly*, vi (Nisan 1923)

Lomperis, Timothy J., *"Reading the Wind". The Literature of the Vietnam War. An Interpretive Critique* (Durham, North Carolina, 1987)

Louttit, C. M., "Psychology During the War and Afterwards", *Journal of Consulting Psychology*, viii.1 (Ocak-Şubat 1944)

Ludwig, Major Alfred O., "Malingering in Combat Soldiers", *The Bulletin of the U. S. Army Medical Deparment*, ix, ek sayı (Kasım 1949)

Ludwig, Alfred O., "Neuroses Occurring in Soldiers After Prolonged Combat Exposure", *Bulletin of the Menninger Clinic*, 11.1 (Ocak 1947)

Lylall, Gavin (edditör), *The War in the Air, 1939-1945. An Anthology of Personal Experience* (Londra, 1968)

Lynn, Escott, *In Khaki for the King. A Tale of the Great War* (Londra, 1915)

McAfee, John, "Open Season", J. Topham (editör), *Vietnam Literature Anthology*, gözden geçirilmiş ve genişletilmiş (Philadelphia, 1990)

McBride, Herbert W., *A. Rifleman Went to War* (Marines, North Carolina, 1935)

McCamley, Megan Llewellyn, "Absent Without Leave", *"Off Duty". An Anthology. Verse and Short Stories by Men and Women of the Forces – Members of the War Service Women's Club (English Speaking Union) at the Stanley Palace, Chester* (Chester, 1945)

McCann, Sean, *The Fighting Irish* (Londra, 1972)

McCarthy, John, "Aircrew and "Lack of Moral Fibre" in the Second World War", *War and Society*, 2.2 (Eylül 1984)

McCarthy, Mary, *Medina* (New York, 1972)

McCudden, James Byford, *Flying Fury*, ilk basımı 1918 (Londra, 1930)

McCulloch, Joseph, *We Have Our Orders* (Londra, 1944)

McCurdy, John T., *The Psychology of War* (Londra, 1917)

McCurdy, John T., *The Structure of Morale* (Cambridge, 1943)

McCurdy, John T., *War Neuroses* (Cambridge, 1918)

MacDonagh, Michael, *The Irish at the Front* (Londra, 1916)

MacDonagh, Michali, *The Irish on the Somme* (Londra, 1917)

MacDonald, Edward C., "Social Adjustment to Militarism", *Sociology and Social Research*, 29.6 (Temmuz-Ağustos 1945)

MacDonald, Colonel Sir John, "The Knife in Trench Warfare", *Journal of the Royal United Service Institute*, lxii (1917)

MacDonald, Walter, "Interview with a Guy Named Fawkes, U. S. Army", William D. Ehrhart (editör), *Unaccustomed Mercy. Soldier-Poets of the Vietnam War* (Lubbock, Texas, 1989)

McDougall, Murdoch C., *Swiftly They Struck. The Story of No.4 Commando* (Londra, 1954)

McDougall, William, *An Introduction to Social Psychology* (Londra, 1908)

McDougall, William, *An Introduction to Social Psychology*, 9. baskı (Londra, 1915)

McEniry, Howard, *A Marine Dive-Bomber Pilot at Guadalcanal* (Tuscaloosa, Alabama, 1987)

McKay, Gary, *In Good Company. One Man's War in Vietnam* (Sidney, 1987)

McKay, Gary, *Vietnam Fragments. An Oral History of Australians at War* (St Leonards, New South Wales, 1992)

MacKenna, Robert William, *Through a Tent Door*, ilk basımı 1919 (Londra, 1930)

MacKenna, Robert William, *Verses* (Edinburgh, 1897)
MacKenzie, De Witt, *Men Without Guns* (Philadelphia, 1945)
MacKenzie, J. S., *Arrows of Desire. Essays on Our National Character and Outlook* (Londra. 1920)
MacKenzie, S. P., "Morale and the Cause: The Campaign to Shape the Outlook of Soldiers in the British Expeditionary Force, 1914-1918", *Canadian Journal of History*, 25 (1990)
McKernan, Michael, *Australian Churches at War. Attitudes and Activities of the Major Churches 1914-1918* (Sidney, 1980)
McKernan, Michael, *Padre. Australian Chaplains in Gallipoli and France* (Sidney, 1986)
McLaglen, Captain Leopold, *Bayonet Fighting for War* (Londra, 1916)
McLuskey, J. Fraser, *Parachute Padre* (Londra, 1951)
McNeel, B. H., "War Psychiatry in Retrospect", *The American Journal of Psychiatry*, 102 (1945-6)
McNeill, Ian, "Australian Army Advisers. Perceptions of Enemies and Allies", Kenneth Maddock ve Barry Wright (editörler), *War. Australia and Vietnam* (Sidney, 1987)
MacPhail, Sir Andrew, *Offical History of the Canadian Forces in the Great War 1914/19. The Medical Services* (Ottawa, 1925)
Macklin, Major-General W. H. S., "Military Law", *Canadian Army Journal*, viii.1 (Ocak 1954)
Macksey, Kenneth ve William Woodhouse (editörler), *The Penguin Encylclopedia of Modern Warfare* (Londra, 1991)
Macky, N. L., "Weapon and Target", *The Army Quarterly*, xxxiii (Ocak 1937)
Maddock, Kenneth, "Going over the Limit? – The Question of Australian Atrocities", Maddock (editör), *Memories of Vietnam* (Sidney, 1991)
Mahan, Jack L. ve George A. Clum, "Longitudinal Prediction of Marine Combat Effectiveness", *The Journal of Social Psychology*, 83 (1971)
Mahedy, William P., *Out of the Night. The Spiritual Journey of Vietnam Veterans* (New York, 1986)
Malo, Jean-Jacques ve Tomy Williams (editörler), *Vietnam War Films* (Jefferson, North Carolina, 1994)
Major, Revd H. D. A., "Sentimentalists and Casuists", *Modern Churchman* (Ağustos 1917)
Manchester, William, *Goodbye Darkness. A Memoir of the Pacific War* (Boston, 1980)
Mann, Emily, *Still Life* (New York, 1982)
Mann, Leon, "Attitudes Towards My Lai and Obedience to Orders: An Australian Survey", *Australian Journal of Psychology*, 25.1 (1973)
Mannock, Major Edward "Mick", *The Personal Diary* (Londra, 1966)
Mantell, David Mark ve Robert Panzarella, "Obedience and Responsibility", *British Journal of Social and Clinical Psychology*, 15 (1976)
Manual of Military Law (1914 ve 1944)
Manzen, Captain P. P., "Philosophy, Psychology and the Army", *Australian Army Journal*, 188 (Ocak 1965)
Marin, Peter, "Living with Moral Pain", *Psychology Today*, 15.11 (Kasım 1981)

"Mark VII", *A Subaltern on the Somme in 1916* (Londra, 1927)
Marks, Private Richard E., *The Letters of life. Richard E. Marks, USMC* (Philadelphia, 1967)
Marlowe, N., "The Mood of Ireland", *British Review*, xi.1 (1915)
Marquis, Donald G., "The Mobilization of Psychologists for War Service", *Psychological Bulletin*, 41 (1944)
Marren, Colonel John J., "Psychiatric Problems in Troops in Korea During and Following Combat", *U. S. Armed Forces Medical Journal*, vii.5 (Mayıs 1956)
Marrin, Albert, *The Last Crusade. The Church of England in the First World War* (Durham, North Carolina, 1974)
Marsden, George M., *Fundamentalism and American Culture. The Shaping of Twentieth Century Evangelicalism 1870-1925* (New York, 1980)
Marshall, Kathryn, *In the Combat Zone. An Oral History of American Women in Vietnam 1966-1975* (Boston, 1987)
Marshall, Colonel S. L. A., *Men Against Fire. The Problem of Battle Command in Future War* (New York, 1947)
Maskin, Meyer, *Psychiatry*, 9 (Mayıs 1946)
"Maxims for the Leader", *42nd East Lancashire Division, Handbook* (Aldershot, 1918)
Maxwell, W. N., *A Psychological Retrospect of the Great War* (Londra, 1923)
May, Mark A., *A Social Psychology of War and Peace* (New Haven, Connecticut, 1943)
Mead, Margaret, "Alternatives to War", Morton Fried, Marvin Harris ve Robert Murphy (editörler), *War. The Anthropology of Armed Conflict and Aggression* (New York, 1968)
Mead, Margaret, "Warfare is Only an Invention – Not a Biological Necessity", Leon Bramson ve George W. Goethals (editörler), *War: Studies from Psychology, Sociology, Anthropology* (New York, 1964)
Mee, Patrick, *Marine Gunner. Twenty – Two Years in the Royal Marine Artillery* (Londra, 1935)
Meier, Norman C., *Military Psychology* (New York, 1943)
Mellor, Major Tony, *Machine-Gunner* (Londra, 1944)
Mendelson, Everett, Merritt Roe Smith ve Peter Weingart (editörler), *Science, Technology, and the Military*, 2 cilt. (Dordrecht, 1988)
Mercer, John, *Mike Target* (Lewes, Sussex, 1990)
Merewether, Lieutenant-Colonel J. W. B. ve Sir Frederick Smith, *The Indian Corps in France* (Londra, 1917)
Merritt, William E., *Where the Rivers Ran Backwards* (Athens, 1989)
Meynell, Viola, *Julian Grenfell* (Londra, 1918)
Middlebrook, Martin, *The Battle of Hamburg. Allied Bomber Forces Against a German City in 1943*(Londra, 1980)
Milgram, Stanley, "Behaviour Study of Obedience", A. Etzioni ve W. Wenglinsky (editörler), *War and Its Prevention* (New York, 1970)
Milgram, Stanley, *Obedience to Authority: An Experimental View* (New York, 1974)
Milgram, Stanley, "Some Conditions of Obedience and Disobedience to Authority", *Human Relations*, 18.1 (Şubat, 1965)
The Military Chaplaincy. A Report to the President by the [U. S. A.] President's Committee on Religion and Warfare in the Armed Forces (Washington, DC, 1 Ekim 1950)

Miller, Major Charles W., "Delayed Combat Reactions in Air Force Personnel", *War Medicine*, 8.4 (Ekim 1945)

Miller, John, *Guadalcanal: The First Offensive* (Washington, DC, 1949)

Miller, Merle, Önsöz, Don Congdon (editör), *Combat: War in the Pacific* (Londra, 1958)

Miller, Neal E., "The Frustration-Aggression Hypothesis", *Psychological Review*, 48 (1941)

Miller, Neal E. ve Richard Bugelski, "Minor Studies in Aggression: II. The Influence of Frustrations Imposed by the In-Group on Attitudes Expressed Toward Out-Groups". *The Journal of Psychology*, 25 (1948)

Millington, Major M. S. F., "The Women Who Served the Guns", *On Target. The Great Story of Ack-Ack Command. Official Souvenir* (Londra, 1955)

Mitchell, Alan W., "Sergeant-Pilot James Allen Ward, V. C.", Derek Tangye (editör), *Went the Day Well* (Londra, 1942)

Mitchell, Mairin, *Storm over Spain* (Londra, 1937)

Mitgang, Herbert (editör), *Civilians Under Arms. The American Soldier-Civil War to Korea as He Revealed Himself in His Own Words in "The Stars and Stripes", Army Newspaper* (Cleveland, Ohio, 1959)

Mithers, Carol Lynn, "Missing in Action: Women Warriors in Vietnam", *Cultural Critique*, 3 (ilkbahar 1986)

Monard, Lieutenant S. H., "Fuel and Ashes", *The Incinerator*, 1.2 (Haziran 1916)

Money-Kryle, R. E., "The Development of War. A Psychological Approach", *British Journal of Medical Psychology*, xvi.3 (1937)

Montagu, M. F. Ashley (editör), *Man and Aggression* (New York, 1968)

Montague, C. E., *Disenchantment* (Londra, 1922)

Montgomery of Alamein, *Morale in Battle: Analysis* (yer belirsiz, 30 Nisan 1946)

Montgomery of Alamein, "Raw Material", *Australian Army Journal*, 3 (Ekim-Kasım 1948)

Moore, Clyde B., "Some Psychological Aspects of War", *The Pedagogical Seminary. A Quarterly*, xxiii (1916)

Moore, J. Howard, *Savage Survivals* (Londra, 1916)

Moran, Lord, *The Anatomy of Courage* (Londra, 1945)

Morgan, Lloyd, *Habit and Instinct* (Londra, 1896)

Morrow, John H., "Knights of the Sky. The Rise of Military Aviation", Frans Coetzee ve Marilyn Shevin-Coetzee (editörler), *Authority, Identity and the Social History of the Great War* (Providence, 1995)

Moser, Richard, "Talkin" the Vietnam Blues: Vietnam Oral History and Our Popular Memory of War", D. Michael Shafer (editör), *The Legacy of the Vietnam War in the American Imagination* (Boston, 1990)

Moskos, Charles C., *The American Enlisted Man* (New York, 1970)

Moskos, Charles, "Army Women", *The Atlantic Monthly* (Ağustos 1990), ve Internet'te

Mosley, Nicholas, *Julian Grenfell. His Life and the Times of His Death 1888-1915* (Londra, 1976)

Mosse, George L., *Fallen Soldiers. Reshaping the Memory of the World Wars* (New York, 1990)

Mosse, George, "The Knights of the Sky and the Myth of the War Experience", Robert A. Hinde ve Helen E. Watson (editörler), *War: A Cruel Necessity? The Bases of Institutional Violence* (Londra, 1995)
Motley, Mary Penick (editör), *The Invisible Soldier. The Experience of the Black Soldier, World War II* (Detroit, 1975)
Mott, F. W., *War Neuroses and Shell Shock* (Londra, 1919)
Mouldin, Bill, *Up Front* (New York, 1945)
Moynihan, Michael (editör), *Greater Love. Letters Home 1914-1918* (Londra, 1980)
Mullen, Thomas J., " "Mick" Mannock. The Forgotten Ace", *The Irish Sword*, x.39 (kış 1971)
Murphy, Audie, *To Hell and Back* (Londra, 1956)
Murray, Proffessor George Gilbert Aime, *Herd Instinct: For Good and Evil* (Londra, 1940)
Murrow, Edward R., *This is Londra* (Londra, 1941)
Myers, Charles S., *Shell Shock in France 1914-1918. Based on a War Diary* (Cambridge, 1940)
Myrer, Anton, *Once an Eagle* (New York, 1968)
Nash, Mary, " "Milicianas" and Homefront Heroines: Images of Women in Revolutionary Spain (1936-1939)", *History of European Ideas*, 11 (1989)
Needles, William, "The Regression of Psychiatry in the Army", *Psychiatry*, 9.3 (Ağustos 1946)
Nelson, Scott H. ve E. Fuller Torrey, "The Religious Functions of Psychiatry", *American Journal of Orthopsychiatry*, 43.3 (Nisan 1973)
Neville, Captain J. E. H., *The War Letters of a Light Infantryman* (Londra. 1930)
Newman, Richard A., "Combat Fatigue: A Review to the Korean Conflict", *Military Medicine*, 129.10 (Ekim 1964)
Niles, John J., *Singing Soldiers* (New York, 1927)
Nolan, Keith William, *Sappers in the Wire. The Life and Death of Firebase Mary Ann* (College Station, 1975)
Norden, Eric, *American Atrocities in Vietnam* (Sidney, 1966)
Oakley, John, *A Gentleman in Khaki. A Story of the South African War* (Londra, 1900)
O'Brien, Tim, *The Things They Carried* (New York, 1990)
"The O. C.", "Birth of a Battery", *Tackle 'Em Low*, 1.1 (Aralık 1939)
O'Callahan, Father Joseph T., *I Was Chaplain on the "Franklin"* (New York, 1961)
O'Connell, Robert L., *Of Arms and Men. A History of War, Weapons, and Aggression* (New York, 1989)
"An Officer", *Practical Bayonet-Fighting, with Service Rifle and Bayonet* (Londra, 1915)
O'Leary, Shawn, *Spikenard and Bayonet. Verse from the Front Line* (Melbourne, 1941)
Olley, Randy ve Herbert H. Kraus, "Variables Which May Influence the Decision to Fire in Combat", *The Journal of Social Psychology*, 92 (1974)
Oplinger, Jon, *Quang Tri Cadence. Memoir of a Rifle Platoon Leader in the Mountains of Vietnam* (Jefferson, North Carolina, 1993)
Oppenheim, Lassa, *International Law. A Treatise*, vol.II (1906)
Opton, Edward, M., "It Never Happened and Besides They Deserved It", Nevitt Sanford and Craig Comstock (editörler), *Sanctions for Evil* (San Francisco, 1971)
O'Rahilly, Professor Alfred, *Father William Doyle S. J. A. A Spiritual Study* (Londra, 1925)

Orr, Captain G. M., "Some Moral Factors in War", *The Commonwealth Military Journal*, 1 (Mayıs 1911)

Orr, Philip, *The Road to the Somme. Men of the Ulster Division Tell Their Story* (Belfast, 1987)

Ottley, Roi, *"New World A-Comin": Inside Black America* (Boston, 1943)

Ouditt, Sharon, *Fighting Forces, Writing Women. Identity and Ideology in the First World War* (Londra, 1994)

"Outis", "Has Recruiting in Ireland Been Satisfactory?", *The United Service Magazine*, new series, li (Nisan-Eylül 1915)

Owen, Lieutenant-Colonel David Lloyd, *The Desert My Dwelling Place* (Londra, 1957)

Owen, Harold ve John Bell (editörler), *Wilfred Owen. Collected Letters* (Londra, 1961)

Owen, Wilfred, "Apologia Pro Poemate Meo", Jon Stallworthy (editör), *Wilfred Owen: The Complete Poems and Fragments*, vol.1 (Londra, 1983)

Palmer, General Bruce, *The 25-Year War. America's Military Role in Vietnam* (New York, 1984)

Parks, David, *GI Diary* (New York, 1968)

Parks, Major William H., "Command Responsibility for War Crimes", *Military Law Review*, 62 (1973)

Parks, Major W. Hays, "Crimes in Hostilities. Part I", *Marine Corps Gazette* (Ağustos 1976)

Parrish, Randall, *Shea of the Irish Brigade. A Soldier's Story* (Londra, 1914)

Paterson, T. T., *Morale in War and Work. An Experiment in the Management of Men* (Londra, 1955)

Pear, T. H., *Are There Human Instincts?* (Manchester, 1943)

Pearn, O. P. Napier, "Psychoses in the Expeditionary Force", *The Journal of Mental Science*, lxv (Nisan 1919)

Peat, Harold R., *The Inexcusable Lie* (New York, 1923)

Peat, Harold R., *Private Peat* (Indianopolis, 1917)

Peberdy, G. R., "Moustaches", *Journal of Mental Science*, 107.446 (Ocak 1961)

Pedersen, Chet, "Wastelands", J. Topham (editör), *Vietnam Literature Anthology*, gözden geçirilmiş ve genişletilmiş (Philadelphia, 1990)

Peers, Lieutenant-General William R., *The My Lai Inquiry* (New York, 1979)

Pen Pictures of the War by Men at the Front. Vol. I. The Campaign in Natal to the Battle of Colenso (Londra, 1900)

Perry, W. J., *War and Civilisation* (Manchester, 1918)

Peterson, Donald B., "Discussion", *The American Journal of Psychiatry*, 123.7 (Ocak 1967)

Phillpotts, Eden, *The Human Boy and the War* (Londra, 1916)

Pilisuk, Marc, "The Legacy of the Vietnam Veteran", *Journal of Social Issues*, 31.4 (1975)

Pinkham, Henry William, *Was Christ a Pacifist?* (Melrose, Massachusetts, 1917)

Pitman, Patricia, "Private Hatred", Mavis Nicholson (editör), *What Did You Do in the War, Mummy? Women in World War II* (Londra, 1995)

Plater, Charles, *A Primer of Peace and War. The Principles of International Morality*, Catholic Social Guild için yayıma hazırlanmış (Londra, 1915)

Playne, Caroline, *Society at War 1914-1916* (Londra, 1931)
Plowman, Max, *War and the Creative Impulse* (Londra, 1919)
Polner, Murray, *No Victory Parades. The Return of the Vietnam Veteran* (Londra, 1971)
Porter, Willam C., "Military Psychiatry and the Selective Services", *War Medicine*, 1.3 (Mayıs 1941)
Pratt, Major Dallas ve Abraham Neustadter, "Combat Record of Psychoneurotic Patients", *The Bulletin of the U. S. Army Medical Department*, vii.9 (Eylül 1947)
"Preventative Psychiatry", *The Bulletin of the U. S. Army Medical Department*, vi.5 (Kasım 1946)
Price, Second Lieutenant Harold Warnica, "Diary", Brereton Greenhous (editör), *A Rattle of Pebbles: The First World War Diaries of Two Canadian Airmen* (Ottawa, 1987)
Priday, H. G. L., *The War from Coconut Square. The Story of the Defence of the Island Bases of the South Pacific* (Wellington, New Zealand, 1945)
Priestley, J. B., *British Women Go to War* (Londra, 1943)
Prugh, Major-General George S., *Law at War: Vietnam 1964-1973* (Washington, DC, 1975)
Pruitt, Colonel Francis W., "Doctor-Patient Relationships in the Army", *U. S. Armed Forces Medical Journal*, v.2 (Şubat 1954)
Psychology for the Armed Forces (Washington, DC, 1945)
Psychology for the Fighting Man. Prepared for the Fighting Man Himself by a Committee of the National Research Councill with the Collaboration of Science Service as a Contribution to the War Effort, ikinci baskı (Washington, DC, 1944)
Purcell, William, *Woodbine Willie. An Anglican Incident. Being Some Account of the Life and Times of Geoffrey Anketell Studdert Kennedy, Poet, Prophet, Seeker After Truth, 1883-1929* (Londra, 1962)
Pyle, Ernie, *Here is Your War* (New York, 1943)
Pym, Revd T. W. ve Revd Geoffrey Gordon, *Papers from Picardy by Two Chaplains* (Londra, 1917)
Quester, George H., "The Problems", Nancy Loring Goldman (editör), *Female Soldiers – Combatants or Noncombatants? Historical and Contemporary Perspectives* (Westport, Connecticut, 1982)
Quinn, Major Kathryn, "Women and the Military Profession", Hugh Smith (editör), *The Military Profession in Australia* (Canberra, 1988)
Radine, Lawrence B., *The Taming of the Troops. Social Control in the United States Army* (Westport, Connecticut, 1977)
Ralya, Lynn L., "Some Surprising Beliefs Concerning Human Nature Among Pre-Medical Psychology Students", *The British Journal of Educational Psychology*, xv.ii (Haziran 1945)
Rashan, Cadet Ian, "The Spirit of the Bayonet", *The Blimp* (Cambridge, 1917)
Raven, Charles E., *Musings and Memories* (Londra, 1931)
Raws, Lieutenant-Colonel W. L., "Discipline and Moral", *The Australian Military Journal*, v (Nisan 1914)
Raws, Lieutenant-Colonel W. L., "Home Training", *The Australian Military Journal*, 7 (Ocak 1916)

Raymond, Ernest, *Tell England. A Study in a Generation* (Londra, 1922)
Read, James Morgan, *Atrocity Propaganda 1914-1919* (New Haven, Connecticut, 1941)
Reckill, Maurice B., *God's Opportunity. A Guide to Clear Thought and Discussion About the War* (Londra, c.1940)
Redmond, Major William, *Trench Pictures from France* (Londra, 1917)
Rees, John Rawlings, *The Shaping of Psychiatry by War* (Londra, 1945)
Reid, Brian Holden, *J. F. C. Fuller: Military Thinker* (Londra, 1987)
Reid, Professor H. M. D., *Theology After the War* (Glasgow, 1916)
Rendulic, Dr (General) Lothar, "The Change in Tactics Through Atomic Weapons", *Canadian Army Journal*, xi.1 (Ocak 1957)
Reyburn, Wallace, *Glorious Chapter. The Canadians at Dieppe* (Londra, 1943)
Richardson, Lewis F., "The Persistence of National Hatred and the Changeability of Objects", *British Journal of Medical Psychology*, xxii.3 (1949)
Richey, Paul, *Fighter Pilot. A Personal Record of the Campaign in France* (Londra, 1944)
Ridgway, General Matthew B., "Man – The Vital Weapon", *Australian Army Journal*, 79 (Aralık 1955)
Rieber, Robert W. (editör), *The Psychology ofWar and Peace. The Image of the Enemy* (New York, 1991)
Ringnaldo, Don, *Fighting and Writing the Vietnam War* (Jackson, 1994)
Ripley, Lieutenant-Colonel Herbert S. ve Major Stewart Wolf, "Mental Illness Among Negro Troops Overseas", *American Journal of Psychiatry*, 103 (1946-7)
Rivaz, Flight Lieutenant Richard Charles, *Tail Gunner* (Londra, 1943)
Robertson, Squadron Leader A. K., "Theirs Not to Reason Why? An Essays in Military Ethics", *Defence Force Journal*, 1 (Kasım-Aralık 1976)
Robinson, Vee, *On Target* (Wakefield, West Yorkshire, 1991)
Robinson, Captain Ernest H., *Rifle Training for War. A Textbook for Home Guards* (Londra, 1940)
Robinson, Captain Ernest H., *Rifle and Carton. Some Notes on Target Shooting with the .22 Calibre Rifle, as a Sport and in Preparation for War* (Londra, 1914)
Rogerson, C. H., "Letter to Dr. D. Ewen Cameron, 18 July 1940", *The American Journal of Psychiatry*, 97.2 (1941)
Rogerson, Sidney, *Twelve Days*, ilk basımı 1930 (Norwich, 1988)
Rome, Lieutenant-Commander Howard P., "Motion Pictures as a Medium of Education", *Mental Hygiene*, 30 (Ocak 1946)
Roscoe, Revd J. E., *The Ethics of War, Spying and Compulsory Training* (Londra, tarihi belirsiz)
Rose, D. E., "Psychology and the Armed Forces", *Australian Journal of Psychology*, 10.1 (Haziran 1958)
Rosenberg, Elizabeth, "A Clinical Contribution to the Psychopathology of the War Neuroses", *The International Journal of Psycho-Analysis*, xxiv (1943)
Ross, Jane, "Veterans in Australia: The Search for Integration", Jeff Doyle ve Jeffrey Grey (editörler), *Australia R & R. Representations and Reinterpretations of Australia's War in Vietnam* (Chevy Chase, MD, 1991)
Rottmann, Larry, Jan Barry ve Basil T. Paquet (editörler), *Winning Hearts and Minds. War Poems by Vietnam Veterans* (New York, 1972)

Roussy, Dr. G. ve J. Lhermitte, *The Psychoneuroses of War* (Londra, 1917)

Rowe, Captain W. C., "Ethics of Surrender", *Army Training Memorandum. Australian Military Force*, 44 (October 1946)

Rundell, J. R., R. J. Ursano, H. C. Hollaway, and D. R. Jones, "Combat Stress Disorders and the U. S. Air Force", *Military Medicine*, 155 (1990)

Sach, Wing Commander R. H., "The Soldier's Dilemma", *Defence Force Journal*, 12 (September-October 1978)

Sagan, Eli, *Cannibalism. Human Aggression and Cultural Form* (New York, 1970)

Salmon, Thomas W., *The Care and Treatment of Mental Diseases and War Neuroses ("Shell Shock") in the British Army* (New York, 1917) (and in *Mental Hygiene*, i.4 (Ekim 1917)

Salt, Henry S., *The Creed of Kinship* (Londra, 1935)

Samelson, Franz, "World War I Intelligence Testing and the Development of Psychology", *Journal of the History of the Behavior Sciences*, 133 (1977)

Sandes, Flora, *The Autobiography of a Woman Soldier. A Brief Record of Adventure with the Serbian Army, 1916-1919* (Londra, 1927)

Sandes, Flora, *An English Woman-Sergeant in the Serbian Army* (Londra, 1916)

Santoli, Al, *Everything We Hand. An Oral History of the Vietnam War by Thirty-Three American Soldiers Who Fought It* (New York, 1981)

Sassoon, Siegfried, *Diaries 1915-1918*, yayıma hazırlayan Rupert Hart-Davis (Londra, 19839

Saul, Commander Leon J., Commander Howard Rome ve Edwin Leuser, "Desensitization of Combat Fatigue Patients", *The American Journal of Psychiatry*, 102 (1945-6)

Saunders, Hilary St George, *The Green Beret. The Story of the Commandos 1940-1945* (Londra, 1949)

Schloerb, Rolland W., "An Uneasy Conscience About Killing", Dewitte Holland (editör), *Sermons in American History. Selected Issues in the American Pulpit 1630-1967* (Nashville, 1971)

Schnaier, Jenny A., "A Study of Women Vietnam Veterans and Their Mental Health Adjustment", Charles R. Figley (editör), *Trauma and Its Wake. Volume II: Traumatic Stress Theory, Research, and Intervention* (New York, 1986)

Schroeder, Eric James, "Two Interviews: Talks with Tim O'Brien and Robert Stone", *Modern Fiction Studies*, 30.1 (ilkbahar 1984)

Scott, Mrs Dawson (editör), *The Offical Handbook of the Women's Defence Relief Corps*, üçüncü (genişletilmiş) baskı (Southall, Middlesex, 1915)

Scott, J. P., "Biology and Human Aggression", *American Journal of Orthopsychiatry*, 40.4 (Temmuz 1970)

Scott, J. P., "Biology and the Control of Violence", *International Journal of Group Tensions*, 3.3-4 (1973)

Scott, J. P., "Biological Basis of Human Warfare: An Interdisciplinary Problem", Muzafer Sherif ve Carolyn W. Sherif (editörler), *Interdisciplinary Relationships in the Social Sciences* (Chicago, 1969)

Scott, Thomas D., "Tactical Training for Ground Combat Forces", *Armed Forces and Society*, 6.2 (kış 1980)

Scott, Wilbur J., *The Politics of Readjustment. Vietnam Veterans Since the War* (New York, 1993)

Seago, Dorothy W., "Stereotypes: Before Pearl Harbour and After", *The Journal of Psychology*, 23 (1947)

Segal, David R., Nora Scott Kinzer ve John C. Woelfel, "The Concept of Citizenship and Attitudes Toward Women in Combat", *Sex Roles*, 3.5 (1977)

Segal, Robert A. (editör), *In Quest of the Hero* (Princeton, 1990)

Seidenberg, Willa ve William Short (editörler), *A Matter of Conscience. GI Resistance During the Vietnam War* (Andover, Massachusetts, 1991)

Sellers, W. E., *From Aldershot to Pretoria. A Story of Christian Work Among Our Troops in South Africa* (Londra, 1900)

Serraillier, Ian, "The New Learning", Brian Gardner, *The Terrible Rain. The War Poets 1939-1945* (Londra, 1966)

Servern, Mark, *The Gambordier. Giving Some Account of the Heavy and Siege Artillery in France 1914-1918* (Londra, 1930)

Service, Robert W., *The Rhymes of a Red-Cross Man* (Londra, 1916)

Seton-Karr, Henry, *The Call to Arms 1900-1901* (Londra, 1902)

Sewall, May Wright, *Women, World War and Permanent Peace* (San Francisco, 1915)

Sgroi, Paul, "To Vietnam and Back", Walter Capps (editör), *The Vietnam Reader* (New York, 1991)

Shafer, D. Michael, "The Vietnam Combat Experience: The Human Legacy", Shafer (editör), *The Legacy. The Vietnam War in the American Imagination* (Boston, 1990)

Shatan, Chaim F., "The Grief of Soldiers: Vietnam Combat Veterans" Self Help Movement", *The American Journal of Orthopsychiatry*, 43.4 (Temmuz 1973)

Shawcross, Edith, "The Hand that Rocks the Cradle", in Keith Briant ve Lyall Wilkes (editörler), *Would I Fight?* (Oxford, 1938)

Shay, Jonathan, *Achilles in Vietnam. Combat Trauma and the Undoing of Character* (New York, 1994)

Sheppard, H. R. L., *We Say "No". The Plain Man's Guide to Pacifism* (Londra, 1935)

Shimeld, J. A., *Hints on Military Instruction. A Concise Presentation of Valuable Instructional Knowledge for the Military Officer, Warrant Officer and N. C. O.* (Sidney, 1941)

Shirley, Lieutenant-Colonel W., *Morale. The Most Important Factor in War* (Londra, 1916)

Shute, Carmel, "Heroines and Heroes: Sexual Mythology in Australia 1914-1918", in Joy Damousi and Marilyn Lake (eds), *Gender and War. Australians at War in the Twentieth Century* (Cambridge, 1995)

Silber, Earle, "Adjustment to the Army. The Soldiers" Identification with the Group", *U. S. Armed Forces Medical Journal*, v.9 (Eylül 1954)

Sillman, Leonard R., "Morale", *War Medicine*, 3.5 (Mayıs 1943)

Sillman, Leonard R., "A Psychiatric Contribution to the Problem of Morale", *Journal of Nervous Mental Disorder*, 97 (1943)

Silverman, Maurice, "Causes of Neurotic Breakdown in British Service Personnel Stationed in the Far East in Peacetime", *The Journal of Mental Science*, xcvi.403 (Nisan 1950)

Simon, William J., "My Country", in Larry Rottmann, Jan Barry ve Basil T. Paquet (editörler), *Winning Hearts and Minds: War Poems by Vietnam Veterans* (New York, 1972)

Simpson, J. G., "The Witness of the Church in Time of War", G. K. A. Bell (editör), *The War and the Kingdom of God* (Londra, 1915)

Singh, Saint Nihal, *India's Fighters: Their Mettle, History and Services to Britain* (Londra, 1914)

Singh, Saint Nihal, *India's Fighting Troops* (Londra, 1914)

Sinker, Revd, John, *The War, Its Deeds and Lessons. Addresses Delivered in Lytham Parish Church* (Londra, 1916)

Sisson, Colin P., *Wounded Warriors. The True Story of a Soldier in the Vietnam War and of the Emotional Wounds Inflicted* (Auckland, 1993)

Skennerton, Ian, *The British Sniper. British and Commonwealth Sniping and Equipments 1915-1983* (Londra, 1983)

Skinner, Revd Leslie, *"The Man Who Worked on Sundays". Personal War Diary* (Stoneleigh, Surrey, tarihi belirsiz)

Sledge, Eugene B., "Sledgehammer", *With the Old Breed at Peleliu and Okinawa* (New York, 1990)

Slim, Field-Marshal Sir William, *Courage and Other Broadcasts* (Londra, 1957)

Smelser, Neil J., "Some Determinants of Destructive Behavior", Nevitt Sanford ve Craig Comstock (editörler), *Sanctions for Evil* (San Francisco, 1971)

Smigel, Erwin O., "The Place of Sociology in the Army", *Sociology and Social Research*, xxvi.6 (Temmuz-Ağustos 1942)

Smith, G. Elliott ve T. H. Pear, *Shell Shock and its Lessons* (Manchester, 1919)

Smith, Hugh, "Conscientious Objection to Particular Wars: Australia's Experience During the Vietnam War, 1965-1972", *War and Society*, 8.1 (Mayıs 1990)

Smith, Malvern Van Wyk, *Drummer Hodge. The Poetry of the Anglo-Boer War, 1899-1902* (Oxford, 1978)

Smithies, Edward (derleyen), *Men in the Air. Men and Women Who Built, Serviced, and Flew War Planes Remember the Second World War* (Londra, 1990)

Smuts, Robert W., "The Negro Community and the Development of Negro Potential", *The Journal of Negro Education*, xxvi.4 (güz 1957)

Smyth, Stuart, "Back Home", Jan Barry ve W. D. Ehrhart (editörler), *Demilitarized Zones. Veterans After Vietnam* (Perkasie, Pa., 1976)

Smyth, Brigadier The Rt. Hon. Sir John, *In This Sign Conquer. The Story of the Army Chaplains* (Londra, 1968)

Sniping, Scounting and Patrolling (Aldershot, tarihi belirsiz)

Sobel, Major Raymond, "Anxiety-Depressive Reactions After Prolonged Combat Experience-The "Old Sergeant" Syndrome", *The Bulletin of the U. S. Army Medical Department*, ix, ek sayı (Kasım 1949)

Soderbergh, Peter A., *Women Marines in the Korean War Era* (Westport, Connecticut, 1994)

Solano, Captain E. J., *The Pacifist Lie: A Book for Sailors and Soldiers* (Londra, 1918)

Sommers, Cecil, *Temporary Heroes* (Londra, 1917)

Southard, E. E., *Shell-Shock and Other Neuro-Psychiatric Problems Presented in Five Hundred and Eighty Nine Case Histories from the War Literature, 1914-1918* (Boston, 1919)

Spaight, Molony, *Air Power and War Rights* (Londra, 1924)

Sparks, Blair W. ve Oliver K. Niess, "Psychiatric Screening of Combat Pilots", *U. S. Armed Forces Medical Journal*, vii.6 (June 1956)

Sparrow, Lieutenant-Colonel J. H. A. (derleyen), *Morale* (Londra, 1949)
Spender, Harold, "Ireland and the War", *Contemporary Review*, cx (Kasım 1916)
Spiegel, Captain Herbert X., "Psychiatric Observations in the Tunisian Campaign", *American Journal of Orthopsychiatry*, xiv (1944)
Spiegel, Captain Herbert X., "Psychiatry in an Infantry Battalion in North Africa", Lieutenant-General Hal B. Jennings (ededitör), *Neuropsychiatry in World War II. Volume II. Overseas Theatres* (Washington, DC, 1973)
Spiller, Roger J., "S. L. A. Marshall and the Ratio of Fire", *R. S. U. I. Journal*, 133 (kış 1988)
Springer, Claudia, "Military Propaganda: Defense Department Films from World War II and Vietnam", *Cultural Critique*, 3 (ilkbahar 1986)
Sprott, Thomas Henry, *Christianity and War. Five Address Delivered to the Student Christian Movement Conference. Te Awamutu. January, 1916* (Wellington, 1916)
Spurling, Cuthberg, "The Secret of the English Character", *The Contemporary Review*, cx (Kasım 1916)
Spurr, Frederick C., *Some Chaplains in Khaki, An Account of the Work of Chaplains of the United Navy and Army Board* (Londra, 1916)
Stanishich, Major-General Milija, "Command Initiative", *Canadian Army Journal*, xiv.2 (ilkbahar 1960)
Stanley, Sandra Carson ve Mady Wechsler Segal, "Military Women in NATO: An Update", *Armed Forces and Society*, 14.4 (yaz 1980)
Stapleton, Stephen, "The Relations Between the Trenches", *The Contemporary Review*, cxi (Ocak-Haziran 1917)
Staub, Ervin, *The Roots of Evil, The Origins of Genocide and Other Group Violence* (Cambridge, 1989)
Staub, Ervin, "The Psychology and Culture of Torture and Torturers", Peter Suedfeld (editör), *Psychology and Torture* (New York, 1990)
Stein, M. L., *Under Fire: The Story of America's War Correspondents* (New York, 1969)
Stein, Captain Martin, "Neurosis and Group Motivation", *The Bulletin of the U. S. Army Medical Department*, vii.3 (Mart 1947)
Stekel, W., *Sadism and Masochism: The Psychology of Hatred and Cruelty*, vol.1 (New York, 1953)
Stevens, Rutherford B., "Racial Aspects of Emotional Problems of Negro Soldiers", *The American Journal of Psychiatry*, 103 (1946-7)
Stevenson, Clare ve Honor Darling (editörler), *The W. A. A. F. Book* (Sidney, 1984)
Stewart, George ve Henry B. Knight, *The Practice of Friendship* (New York, 1918)
Stokes, Anson Phelps, "American Race Relations in War Time", *The Journal of Negro Education*, xiv (1945)
Stone, Gerald L., *War Without Heroes* (Melbourne, 1966)
Stouffer, Samuel A., vd., *The American Soldier: Adjustment During the Army Life. Volume I* (Princeton, 1949)
Stouffer, Samuel A., vd., *The American Soldier: Combat and Its Aftermath. Volume II* (Princeton, 1949)
Strachey, Alix, *The Unconscious Motives of War. A Psycho-Analytic Contribution* (Londra, 1957)

Strahan, Jack, "The Medic", J. Topham (editör), *Vietnam Literature Anthology*, gözden geçirilmiş ve genişletilmiş (Philadelphia, 1990)

Strahan, Jack, "It's Just that Everybody Asks", J. Topham(editör), *Vietnam Literature Anthology*, gözden geçirilmiş ve genişletilmiş (Philadelphia, 1990)

Strahan, Jack, Peter Hollenbeck, ve R. L. Barth, *Vietnam Literature Anthology: A Balanced Perspective* (Philadelphia, 1985)

Strange, Commander Robert E. ve Captain Dudley E. Brown, "Home from the War: A Study of Psychiatric Problems in Viet Nam Returnees", *American Journal of Psychiatry*, 127.4 (Ekim 1970).

Strayer, Richard ve Lewis Ellenhorn, "Vietnam Veterans: A Study Exploring Adjustment Patterns and Attitudes", *Journal of Social Issues*, 31.4 (1975)

Strecker, Edward A. ve Kenneth E. Appel, *Psychiatry in Modern Warfare* (New York, 1945)

Streimer, Jeffrey and Christopher Tennant, "Psychiatric Aspects of the Vietnam War. The Effect on Combatants", in Kenneth Maddock ve Barry Wright (editörler), *War. Australia and Vietnam* (Sidney, 1987)

Sturdevant, Charles O., "Residuals of Combat Induced Anxiety", *The American Journal of Psychiatry*, 103 (1946-7)

Summerskill, Edith, *A Woman's World* (Londra, 1967)

Sutherland, Edwin H., *On Analyzing Crime*, filk basım 1943 (Chicago, 1973)

Swanwick, Helen Mana Lucy, *I Have Been Young* (Londra, 1935)

Swanwick, Helen Mana Lucy, *Women and War* (Lodnra, 1915)

Swiers, George, " "Demented Vets" and Other Myths. The Moral Obligation of Veterans", Harrison E. Salisbury (editör), *Vietnam Reconsidered. Lessons from a War* (New York, 1985)

Tatar, Maria, *Lustword. Sexual Murder in Weimar Germany* (Princeton, 1995)

Tavris, C., "The Mismeasure of Women", J. D. Goodchilds (editör), *Psychological Perspectives on Human Diversity in America* (Washington, DC, 1991)

Taylor, Flight Lieutenant A. F., "Flight to Rostock", Squadron Leader R. Raymond ve Squadron Leader David Langdon (editörler), *Slipstream. A Royal Air Force Anthology* (Londra, 1946)

"T. B. H.", "The Complaint of the RAMC", *The Rifle Splint. A Weekly Return of the 3rd Sub-Division Training Centre, Royal Army Medical Corps*, 12 Şubat 1915

Teicher, Joseph D., " "Combat Fatigue" or Death Anxiety Neurosis", *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 117 (Ocak-Haziran 1953)

Temple, William, *A Conditional Justification of War* (Londra, 1940)

Temple, William, *Thoughts in War-Time* (Londra, 1940)

"Temporary Chaplain", *The Padre* (Londra, 1916)

Tennant, Eleonora, *Spanish Journey. Personal Experiences of the Civil War* (Londra, 1936)

Terkel, Studs, *"The Good War". An Oral History of World War Two* (Londra. 1985)

Terman, Lewis M., "The Mental Test as a Psychological Method", *Psychological Review*, 31 (1924)

Terry, Wallace, *Bloods. An Oral History of the Vietnam War by Black Veterans* (New York, 1984)

"T. F. N.", *A Few Helpful Hints on Drill by the Adjutant, 1st B.N.V.R.* (Norwich, 1918)

Theweleit, Klaus, *Male Fantasies*, 2 cilt. (Minneapolis, 1987)
Thomas, Edward, *Collected Poems* (Londra, 1920)
Thompson, C. J. S., *Ladies or Gentlemen? Women Who Posed as Men and Men Who Impersonated Women* (New York, 1993)
Thompson, Kenrick S., Alfred C. Clarke ve Simon Dinitz, "Reactions of My-Lai: A Visual-Verbal Comparison", *Sociology and Social Research*, 58.2 (Ocak 1974)
Thompson, R. W., *Men Under Fire* (Londra, 1946)
Thorburn, A. Douglas, *Amateur Gunners. The Adventures of an Amateur Soldier in France, Salonica and Palestine in The Royal Field Artillery* (Liverpool, 1933)
Thornton, Lieutenant-Colonel G. E. ve Major H. de L. Walters, *Aids to Weapon Training. Some Ideas on Improvisation* (Aldershot, 1941)
Tiede, Tim, *Calley: Soldier or Killer?* (New York, 1971)
Tiplady, Thomas, *The Kitten in the Crater and Other Fragments from the Front* (Londra, 1917)
Tomedi, Rudy, *No Bugles, No Drums. An Oral History of the Korean War* (New York, 1993)
Treadwell, Mattie E., *United States Army in World War II. Special Studies. The Women's Army Corps* (Washington, DC. 1954)
Tregaskis, Richard, *Guadalcanal Diary* (New York, 1943)
Treves, Frederick, *The Tale of a Field Hospital* (Londra, 1901)
Trosman, Harry ve I. Hyman Weiland, "Application of Psychodynamic Principles to Psychotherapy in Military Service", *U. S. Armed Forces Medical Journal*, viii.9 (Eylül 1957)
Trotter, Wilfred, *Instincts of the Herd in Peace and War* (Londra, 1916)
Tureen, Lieutenant-Colonel Louis L. ve Major Martin Stein, "The Base Section Psychiatric Hospital", *The Bulletin of the U. S. Medical Department*, ix, ek sayı (Kasım 1949)
Turquet, P. M., "Aggression in Nature and Society (II)", *British Journal of Medical Psychology*, xxii.3 (1949)
Tweedy, Henry Hallam, "The Ministry and the War", E. Hershey Sneath (editör), *Religion and the War* (New Haven, Connecticut, 1918)
Twine, C. J., *Bayonet Battle Training. A Realistic and Practical Series of Exercices on the Use of the Training Stick and Dummy* (Aldershot, 1942)
Tytler, Lieutenant-Colonel Neil Fraser, *Field Guns in France* (Londra, 1922)
Uhl, Michael, *Vietnam. A Soldier's View* (Wellington, New Zealand, 1971)
Ungerson, Colonel B., *Personnel Selection* (Londra, 1953)
United Telecasters Sydney, "Interview Typescript for the Television Programme "Australians at War"", tarih belirsiz
Universal Military Training – No! (yer belirsiz, 1919)
U. S. Army, *Principles of Quick Kill. Training Text 23-71-1* (Fort Benning, Georgia, Mayıs 1967)
The U. S. Army Field Manual, "The Law of Land Warfare" (1956)
U. S. Department of War. Army Service Forces. Special Service Division, *Soldiers Shows, Staging Area and Transport Entertainment Guide Comprising Blackouts, Sketches, Quizzes, Parodies, and Games* (Washington, DC, 1944)
U. S. Headquarters Army Air Force Training Division, *An Appraisal of Wartime Training of Individual Specialists in Army Air Forces* (Washington, DC, 1946)

U. S. Manual for Court Martials (1969)
Valentine, C. W., *The Human Factor in the Army. Some Applications of Psychology to Training, Selection, Morale and Discipline* (Aldershot, 1943)
Valentine, C. W., *Principles of Army Instruction With Special Reference to Elemantary Weapon Training* (Aldershot, 1942)
Van Devanter, Lynda ve Joan A. Furey (editörler), *Visions of War, Dreams of Peace. Writings of Women in the Vietnam War* (New York, 1991)
Vann, Gerald, *Morality and War* (Londra, 1939)
Vansittart, Sir Robert, *Black Record: Germans Past and Present* (Londra, 1941)
Vaughan, Right Revd John S., "Thoughts on the Present War", *Irish Ecclesiastical Record*, 5. dizi, vi (Temmuz-Aralık 1914)
Vaughan, Dame Helen Gwynne, *Service with the Army* (Londra, 1941)
Verkamp, Bernard J., *The Moral Treatment of Returning Warriors in Early Medieval and Modern Times* (Scranton, 1993)
Vidich, Arthur J. ve Maurice R. Stein, "The Dissolved Identity in Military Life", Stein, Vidich ve David Manning White (editörler), *Identity and Anxiety. Survival of the Person in Mass Society* (Glencoe, Illinois, 1960)
Vietcong Atrocities and Sabotage in South Vietnam (yer belirsiz, 1966)
"Vietnam Veterans Against the War", *The Winter Soldier Investgation. An Inguiry into American War Crimes* (Boston, 1972)
Villies-Stuart, Captain J. P., "The Bayonet", *The Army Review*, 1.2 (Ekim 1911)
Von Clausewitz, Karl, *On War*, yayıma hazırlayan ve çevirin Michael Howard ve Peter Paret (Londra, 1993)
Wace, Henry, *The Christian Sanction of War. An Address at the Service of Intercession for the King's Naval and Military Forces, Held in Canterbury Cathedral: August 9th. 1914* (Londra, 1914)
Wagner, Philip S., "Psychiatric Activities During the Normandy Offensive, June 20-August 20, 1944", *Psychiatry*, 9.4 (Kasım 1946)
Walker, A. T., *Field Craft for the Home Guard* (Glasgow, 1940)
Walker, Adrian, *A Barren Place. National Servicemen in Korea, 1950-1954* (Londra, 1994)
Walker, A. S., *Australians in the War of 1939-1945. Series 5: Medical. Vol. I: Clinical Problems of the War* (Canberra, 1952)
Walker, A. S., *Medical Sedvices of the R. A. N. and R. A. A. F. With a Section on Women in Army Medical Services* (Canberra, 1961)
Walker, Joe, *Parsons and War and Other Essays in War Time* (Bradford, 1917)
Walker, Keith, *A Piece of My Heart. The Stories of 26 American Women who Served in Vietnam* (Novato, CA, 1985)
Walker, Rowland, *Commando Captain* (Londra, 1942)
Wallace, Anthony F. C., "Psychological Preparations for War", Morton Fried, Marvin Harris ve Robert Murphy (editörler), *War. The Anthropology of Armed Conflict and Aggression* (New York, 1968)
Wallace, Edgar, *Heroes All. Gallant Deeds of the War* (Londra, 1914)
Wallis, Revd Canon John, *With God's Blessing and a Green Beret. A Pilgrimage* (Poole, Dorset, 1994)
Walzer, Michael, *Just and Unjust Wars* (New York, 1977)

Wambaugh, Joseph, *The Choirboys* (New York, 1975)
Wanty, Major-General E., "The Offensive", *Canadian Army Review*, xii.4 (Ekim 1958)
War Office, *Army Medical Department Bulletin No. 36* (Londra, Haziran 1944)
War Office, *Home Guard Training 1952* (Londra, 1952)
War Office, *Infantry Traning. Volume I. Infantry Platoon Weapons Pamphlet No. 10. Sniping 1951* (Londra, 1951)
War Office, *Infantry Training. Vol II* (Londra, 1926)
War Office, *Instructions for the Training of Platoons for Offensive Action 1917* (Londra, 1917)
War Office, *Notes for Infantry Officers on Trench Warfare* (Londra, 1917)
War Office, *Notes for Young Officers* (Londra, 1917)
War Office, *Notes from the Front. Part III* (Londra, 1915)
War Office, *Platoon Training* (War Office, 1919)
War Office, *Psychiatric Disorders in Battle, 1951* (Londra, 1951)
War Office, *Sniping* (Londra, 1951)
War Office, *Statistics of the British Empire During the Great War 1914-1920* (Londra, 1922)
War Office, *The Training and Employment of Bombers* (Londra, 1916)
War Office, General Staff, *Bayonet Training, 1916* (Londra, 1916)
Waring, George L., *Chaplain's Duties and How Best to Accomplish His Work* (Washington, DC, 1912)
Watkins, Owen Spencer, *With French in France and Flanders* (Londra, 1915)
Watson, Bruce Allen, *When Soldiers Quit. Studies in Military Disintegration* (Westport, Connecticut, 1997)
Watson, John Broadus, *Behaviour: An Introduction to Comparative Psychology* (New York, 1914), *Behaviourism* (New York, 1925)
Watson, Peter, *War on the Mind. The Military Uses and Abuses of Psychology* (Londra, 1978)
Waugh, Evelyn, *The Diaries of Evelyn Waugh* (Londra, 1976)
Wavell, Sir A. P., *Allenby* (Londra, 1940)
Wavell, Field Marshall Earl, *The Good Soldier* (Londra, 1948)
Wavell, General Sir Archibald, *Speaking Generally. Broadcasts, Orders and Address in Time of War (1939-1943)* (Londra, 1946)
Wayne, Hilary, *Two Odd Soldiers* (Londra, 1946)
Webb, Clement, *In Time of War. Addresses Upon Several Occasions* (Oxford, 1918)
Wecter, Dixon, *When Johnny Comes Marching Home* (Cambridge, Massachusetts, 1944)
Weeden, Craig, "My Lie", Jan Barry ve W. D. Ehrhart (editörler), *Demilitarized Zones. Veterans After Vietnam* (Perkasie, Pa., 1976)
Weinberg, S. Kirson, "The Combat Neuroses", *The American Journal of Sociology*, li.5 (Mart 1946)
Weingartner, James J., "Massacre at Biscari: Patton and an American War Crime", *The Historian*, lii.1 (Kasım 1989)
Weingartner, James J., "Trophies of War: U. S. Trophies and Mutilation of Japanese War Dead, 1941-1945", *Pacific Historical Review*, lxi. 1 (Şubat 1992)

Weinstein, Major Edwin, "The Fifth U. S. Army Neuropsychiatric Centre "60lst"", Lieutenant-General Hal B. Jennings (editör), *Neuropsychiatry in World War II. Volume II. Overseas Theatres* (Washington, DC, 1973)

Weinstein, Major Edwin A. ve Lieutenant-Colonel Calvin S. Drayer, "A Dynamic Approach to the Problem of Combat-Induced Anxiety", *The Bulletin of the U. S. Army Medical Department*, ix, ek sayı (Kasım 1949)

Weinstein, Major Edwin A. ve Captain Martin H. Stein, "Psychogenic Disorders of the Upper Gastrointestinal Tract in Combat Personnel", *War Medicine*, 8.5 (Kasım-Aralık 1945)

Westmoreland, W. C., "Mental Health – An Aspect of Command", *Military Medicine* (Mart 1963)

Westmoreland, W. C., *A Soldier Reports* (New York, 1976)

Whateley, Dame Leslie, *As Toughts Survive* (Londra, 1949)

White, Major C. B. B., "The Study of War", *The Commonwealth Military Journal*, 1 (Temmuz 1911)

White, Right Revd Gilbert, "The Doctrine of Non-Resistance", *The Commonwealth Military Journal*, 4 (Ekim 1913)

White, William A., *Thoughts of a Psychiatrist on the War and After* (New York, 1919)

Whitehouse, A. G. J., *Hell in the Heavens. The Adventures of an Aerial Gunner in the Royal Flying Corps* (Londra, 1938)

Wilde, Oscar, *The Ballad of Reading Gaol* (Londra, 1896)

Wiley, Bell I., "The Building and Training of Infantry Divisions", Robert R. Palmer, Wiley ve William R. Keast (editörler), *United States Army in World War II. The Army Ground Forces. The Procurement and Training of Ground Combat Troops* (Washington, DC, 1948)

Wilkins, Leslie T., *The Social Survey. Prediction of the Demand for Campaign Stars and Medals* (Londra, 1949)

Wilkinson, Alan, *The Church of England and the First World War* (Londra, 1978)

Wilkinson, Alan, *Dissent or Conform? War, Peace, and the English Churches 1900-1945* (Londra, 1986)

Wilkinson-Lathan, R. J., *British Military Bayonets from 1700 to 1945* (Londra, 1967)

Wilkinson, Spenser, *First Lessons in War* (Londra, 1914)

Willenson, Kim, *The Bad War. An Oral History of the Vietnam War* (New York, 1987)

Williams, A. Hyatt, "A Psychiatric Study of Indian Soldiers in the Arakan", *British Journal of Medical Psychology*, xxviii.3 (1950)

Williams, Charles H., *Sidelights on Negro Soldiers* (Boston, 1923)

Williams, Cindy Cook, "The Mental Foxhole: The Vietnam Veteran's Search for Meaning", *American Journal of Orthopsychiatry*, 53.1 (Ocak 1983)

Williams, Robin M., "Some Observations on Sociological Research in Goverment During World War II", *American Sociological Review*, 11.5 (Ekim 1946)

Williams, Wade, *Infantry Attack* (Sidney, 1955)

Williamson, Robert, "Women Mobilise", broşür (yer ve tarih belirsiz)

Wilmer, Harry A., "The Healing Nightmare: A Study of the War Dreams of Vietnam Combat Veterans", Reese Williams (editör), *Unwinding the Vietnam War. From War into Peace* (Seattle, 1987)

Wilson, Barbara M. (editör), *Ontario and the First World War 1914-1918. A Collection of Documents* (Toronto, 1977)

Wilson, Desmond P. ve Jessie Horack, "Military Experience as a Determinant of Veterans" Attitudes", *Studies Prepared for the President's Commission on an All-Volunteer Armed Force* (Washington, DC, 1970)

Wilson, Revd J. M., "Christ's Sanction as Well as Condemnation of War", *Hibbert Journal*, xiii.4 (Temmuz 1915)

Wilson, N. A. B., "Application of Psychology in the Defence Departments", C. A. Mace ve P. E. Vernon (editörler), *Current Trends in British Psychology* (Londra, 1953)

Wilson, Ruth Danenhower, *Jim Crow Joins Up. A Study of Negroes in the Armed Forces of the United States* (New York, 1945)

Winnifrith, Douglas P., *The Church in the Fighting Line* (Londra, 1915)

With the First Canadian Contingent (Toronto, 1915)

Winton, Edw., "The Clergy and Military Service", *The Contemporary Review*, cix (Ocak-Haziran 1916)

Wintringham, Tom, *The Home Guard Can Fight. A Summary of Lectures Given at the Osterley Park Training School for Home Guard* (Londra, 1941)

Wittkower, Eric ve J. P. Spillane, "A Survey of the Literature of Neuroses in War", Emanuel Miller (editör), *The Neuroses in War* (Londra, 1940)

Wolff, Tobias, *In Pharaoh's Army. Memories of a Lost War* (Londra, 1994)

Wolfle, Dael, "Military Training and the Useful Parts of Learning Theory", *Journal of Consulting Psychology*, x (1946)

Wood, Lieutenant-Colonel H. F., "The Case of the Fainting Soldier", *Canadian Army Journal*, xii.4 (Ekim 1958)

Woolf, Virginia, *A Room of One's Own*, ilk basımı 1929 (Harmondsworth, 1945)

Woolf, Virginia, *Three Guineas* (Londra, 1938)

Wright, Ronald Selby, *The Padre Presents. Discussions About Life in the Forces* (Edinburgh, 1944)

"XYZ", *A General's Letters to his Son on Minor Tactics* (Londra, 1918)

Yehuda, Rachel, Steven M. Southwick ve Earl L. Giller, "Exposure to Atrocities and Severity of Chronic Posttraumatic Stress Disorder in Vietnam Combat Veterans", *American Journal of Psychiatry*, 149.3 (Mart 1992)

Young, Lieutenant-Colonel James, *With the 52nd (Lowland) Division in Three Continents* (Edinburgh, 1920)

Yorkes, R. M. ve C. S. Yoakum, *Army Mental Tests* (New York, 1920)

Zahn, Gordon C., *Chaplains in the R. A. F. A Study in Role Tension* (Manchester, 1969)

Zeligs, Lieutenant-Commander Meyer A., "War Neurosis. Psychiatric Experiences and Management on a Pacific Island", *War Medicine*, 6.3 (Eylül 1944)

Zilboorg, Gregory, "Fear of Death", *Psychoanalytic Quarterly*, 12 (1943)

Zimbardo, Philip, Craig Haney ve Curtis Banks, "Interpersonal Dynamics in a Simulated Prison", *International Journal of Criminology and Penology*, I (1973)

DİZİN

"A Little Mother", 404
Abercrombie, Clarence L., 258
Adams, James, 167
Alexander, Charles, 200
Alexander, Franz, 90, 224
Amazon Defence Corps, 279
Anderson, Charles, 105
Anderson, Sir John, 278
Anello, Bruce F., *Resim...* 187-190, 318-319
Apocalypse Now, 25-26, 33, 57
Archer, Dane, 305, 307
Armour, M. D., 144
Arnold, H. H., 293
Artillery, 144
Ashworth, Tony, 182

Bakhtin, Mikhail, 44
Ball, Albert, 38, 59, 62, 142
Barnes, Revd R. L., 242, 255
Barth, R. L., 21
Battle of the Ancre, The 29
Battle of the Britain, The 30
Battle of the Somme, The 29-30
Batton, 30
Baudelaire, Charles, 43
Beaumont, Roland, 63
Behind Enemy Lines, 25
Belden, Revd A., 277
Bell, Bishop G. K. A., 37
Benavidez, Roy, 95-98, 122-123, 316
Bennett, E. N., 287
Bennetts, John, 199
Berg, Charles, 105
Bernhardt, Michael, 152, 173, 178, 180, 183
Bidwell, Shelford, 108
Bird, Charles, 100, 191
Biscari (Sicily), 161
Bishop, William Avery, 37
Bland, Alfred E., 34, 311
Blunden, Edmund, 24
Bomford, Nora, 263, 271
Bonadeo, Alfredo, 299
Bond, B. W., 38
Born on the Fourth of July, 28
Bosworth, Edward Increase, 236
Bowlby, John, 86
Boyle, Richard, 183
Bratten, Frederick, 222
Bray, Linda L., 293
Breach, Revd G. C., 246
Brereton, Revd E. W., 250
Brereton, Frederick Sadleir, 54, 276
Brittain, Vera, 270
Brooke, Rupert, 133
Brown, Dudley E., 304
Browning, Don, 309
Broyles, William, 12, 21-22, 36, 44, 316
Bryant, Harold, 34, 42
Buckell, Revd A. C., 234
Buckley, June, 268
Bull, Paul B., 234
Buttigieg, Phil, 32
Bychowski, Gustav, 122

Ceaser, Adrian, 133
Caldiott, Helen, 266

Callan, Revd Johns, 241
Calley, William L., 75, 151-153, 170, 196, 204, 206, 318
Calloway, Robert Furley, 243
Campbell, D'Ann 271
Campbell, Revd Reginald John, 238
Camil, Scott, 178
Capra, Frank, 30
Caputo, Philip, 25, 32-34, 77, 134, 138, 177
Carbery, A. D., 101
Carlyle, Thomas, 88, 99
Carr, Joyce, 268
Carroll, John, 134, 135
Casey, Edward, 217
Catchpool, T. Corder, 112
Catt, Carrie Chapman, 267
Caw, J. A., 202
Chandler, Andrew, 254-255
Chapman, Abel, 130
Chisholm, G. B., 300
Chrisholm, Roderick, 58
Churchill, Sir Winston, 15
Cimino, Michael, 25
Clarke, William, 148
Cobbold, W. N., 59
Cole, Robert G., 71
Cole, Simon, 200
Coleman, Jules V., 91-92, 191
Connie, Charles, 182
Consalvo, Rod, 56
Conti, Dennis, 152
Conway, Billy, 165
Cooke, Alice, 107
Copeland, Norman, 130, 141
Coppard, George, 42, 205
Coppola, Francis Ford, 25
Cousland, Kenneth, 141
Cox, Bryan, 245
Cox, Cecil H., 132
Crandell, William F., 128
Creswell, Revd Carl, 252
Crombie, John Eugene, 166
Crook, D. M., 58
Crosby, Elisabeth, 288
Crozier, Frank Percy, 65, 248
Cruze, Josh, 33
Cuneo, Terence T., 290
Cunningham, Randy, 31

Darrow, Clarence, 300
Darrow, F. R., 35
Dawson, Coningsby, 55
David, Benjamin O., 116
Davidson, Revd A. Irving, 249
Davies, R. J., 137
de Man, Henry, 35, 300
de Margry, F., 61
Demuth, Norman, 143-144
Deer Hunter, The, 25
Dennis, Gerald, 132
Dible, James Henry, 223
Dickson, Lovat, 49
Digby, Everard, 256
Dollard, John, 78
Doran, John, 191
Douglas, Keith, 47
Dower, John W., 178
Doyle, John B., 309
Doyle, Lily, 95
Doyle, Father William, 108, 245
Drury, Revd William Edward, 41
Duffield, Sydney, 145
Duncan, Donald, 166
Dundas, Hugh, 32, 71
Dunn, J. C., 225
Durbin, E. F. M., 86
Dylan, Bob, 187

Early, J. H., 142
Edelman, Isidore S., 211
Edwards, Reginald "Malik", 182
Egendorf, Arthur, 42
Ehlers, Sergeant, 147
Ehrhart, William D., 28-29
Elliott, Andrew G., 85, 145
Elkins, Frank, 192
Elshtain, Jean Bethke, 27
Emmerich, Roland, 26
Emprey, Arthur, 65

Enloe, Cynthia H., 114
Ent, Uzal, 138
Ewell, Julian J., 201
Ewen, John Henry, 41

Fahey, Father J., 241
Fahey, James J., 43
Fairbairn, W. R. D., 130-131
Fawcett, Millicent Garrett, 288
Feilding, Rowland, 115, 122
Feld, M. D., 289
Ferguson, Niall, 316
Fighting the Red Devils, 28
Finnemore, John, 54-55, 289, 291
Florherty, John J., 147
Foot, Richard C., 128
Ford, Daniel, 133
Fosdick, Harry Emerson, 235-236
Foss, William, 277
Foster, Marjorie E., 279
Fowler, Alfie, 309
Franklyn, General, 85
Fraser, George MacDonald, 162-163
Freeman, Derek, 133
Full Metal Jacket, 129-290
Fuller, John Frederick Charles, 80-82, 85, 87, 103
Fussell, Paul, 24

Garcia, John, 194
Garrard, Robert L., 253
Gartner, Rosemary, 305-306
Gates, A., 118
Gates, Peter, 38
George, David Lloyd, 56, 59
Gerahty, Cecil, 277
Gethyn-Jones, Canon J. E., 244
Gianninoto, Gary, 227
Ginzberg, Eli, 225
Glass, Albert J., 91
Gleason, Arthur, 266
Glover, Edward, 41
Gordon, Huntly, 141
Gore, Bishop Charles, 240
Gould, Nat, 54
Graham, Stephen, 75-76
Graves, Robert, 133, 160
Gray, J. Glenn, 206
Grayson, Father, 236
Green Berets, The, 24, 29, 31
Green, L. C., 175
Greenson, Ralph R., 133
Greiber, Marvin F., 215
Grenfell, Julian Henry Francis, 125, 127, 320
Griffiths, Margaret W., 270
Grinker, Roy R., 34, 127, 130
Grzesik, Ron, 181
Guadalcanal Diary, 25, 30, 303
Guest, John, 253
Gurkha, 106-108, 114

Hackworth, David H., 303
Heaberle, Ronald, 176
Haig, Field Marshal Douglas, 248
Haking, Sir R. C. B., 248
Haldane, J. B. S., 203
Haley, Sarah, 227-228
Hall, G. Stanley, 100
Hall, Percy Raymond, 83
Hamburger Hill, 26
Hampson, Norman, 40
Hankey, Donald, 200
Hastings, Melville, 302
Hebron, James, 36
Heinemann, Larry, 25, 43
Helmer, John, 140
Heren, Louis, 204
Hering, Eugene R., 224
Herr, Michael, 33, 313
Hickey, Revd R. M., 244
Hill, Charles A., 118
Hill, Peggy, 268
Hillary Richard, 12, 35, 47, 49, 59, 320
Hinsley, Cardinal, 60
Hiroşima, 60
Hobby, Oveta Culp, 283
Hocking, William Ernest, 149, 304, 309
Hodges, Kenneth, 164
Hodgson, John Slomm Riddell, 14

Hogan, B. W., 64
Holcomb, Robert E., 122
Hollingshaw, August B., 301
Home Guard, 85, 134, 143-145, 280
Horowitz, Mardi J., 301
Howard, Thomas, 137
Howell, Bill, 65
Hubbard, Arthur, 12, 209-210, 318-319
Hufft, Raymond, 161
Hull, R. A., 286
Human Resources Research Organization, 225
Hume, David, 106
Hunt, Allen, 28
Hunt, Ira A., 281
Hunt, William A., 14
Hunter, Allen, 128

Idriess, Ion Llewellyn, 47-50, 54, 278, 317
Iglitzin, Lynne B., 266
Ingram, Revd Arthur Foley Winnington, 239, 256
Irwin, Anthony S., 134
Irwin, Keith, 253

James, William, 89
Janowitz, Morris, 225
Jesse, F. Tennyson, 269-270
John, Harlan H., 181-182
Johns, Jerome, 301
Johnston, Stanley, 64
Jones, Revd Dennis, 241
Jones, E. Griffith, 236
Jones, Ernest, 104, 215
Jones, Geoffrey R., 32
Jones, James, 36, 166
Jourdain, H. F. N., 27

Karsten, Peter, 108
Kaufman, M. Ralph, 227
Kavanagh, Barry, 157, 175
Kelman, Herbert C., 170, 180
Kennedy, Revd Geoffrey Anketell Studdert, 234, 248
Kennedy, M. D., 60
Kent, Lance, 82
Kerr, S. Parnell, 108
Kinzer, Nora Scott, 272
Kirkland, Haywood T., 217, 260
Kirkpatrick, Ivone, 191
Kirkwood, G. N., 226
Kitchener, Lord, 278
Kitchin, Dennis, 120
Knight, Henry B., 237
Knox, Mrs, 280
Koestler, Arthur, 49
Kovic, Ron, 28-29

Laffin, John, 289-290
Langley, J. O., 91
Lavacca, Vito J., 308
Lawrence, Hal, 84
Lawrence, Lee H., 170, 181
Lazell, Edward W., 216
Leather, E. Hartley, 144-145
Le Bon, Gustave, 89
Le Queux, William, 198
Levy, Dr Howard, 180
Lewis, Cecil, 59, 131
Lifton, Robert Jay, 14, 16, 207, 260, 309
Linklater, Eric, 50
Little Big Man, 31
Lloyd, William Calvin, 153
Lockwood, Sydney, 197
Long, John, 37, 116, 199
Lord, Revd Michael, 169
Luther, Rowland, 213

McBride, Herbert W., 61
McCamley, Megan Llewellyn, 273
McCann, Sean, 108
Macaulay, Rose, 270
McCudden, James Byford, 58
McCulloch, Revd Joseph, 242, 250
MacCurdy, John T., 92, 103, 214, 216, 218
McCuster, Michael, 184
McCutchean, Carol, 32
McDonagh, Michael, 55
MacDonald, Walter, 151

MacKenna, Robert William, 31, 100, 150, 190
McDougall, William, 89, 135, 275
McKay, Gary, 32, 36, 39
McKernan, Michael, 250
McLuskey, J. Fraser, 241
Maddock Kenneth, 169
Maguire,Revd William A.., 242
Major, Revd H.D.A., 251
Manchester, William, 33, 213
Mann, Emily, 295, 313
Mann, Leon, 170-171
Manzie, P.P., 90
Maples, Robert, 181
Marin, Peter, 207
Markham, Frank, 100
Marks, Richard Edward, 67-69
Marren, John, J., 136
Marrin, Albert, 254, 256
Marshall, S.L.A., 72, 79-80, 102
Maxse, Sir Ivor, 70
Maxwell, W. N., 276
May, Mark, 90, 146
Mead, Margaret, 291
Meadlo, Paul, 152
Merrington, Chaplain Ernest N., 245
Merritt, William E., 40
Merryweather, Frank Bertrand, 62
Michlovic, Tom, 206
Milgram, Stanley, 172
Miller, Charles Cecil, 60
Miller, David, 180
Millington, M. S. F., 281
Money-Kyrle, R. E., 90, 104
Montague, Charles Edward, 244, 259
Montgomery, General B. L., 248
Moore, Clyde B., 275
Moran, Lord, 150
Moris, Ashurt, 160
Morrow, John H., 64
Moskos, Charles, 79
Mudd, Jack W., 128
Murphy, Audie, 27-28, 95
Myers, Charles Stanley, 220
Nagazaki, 231-232
Nam Angels, 31
Needle, Jeff, 174
Needles, William, 212, 228
Nelson, Dave, 45, 51, 318
Neustadter, Abraham, 104
Niebuhr, Reinhold, 237
Nightingale, Guy Warneford, 60-61, 160
Niles, John J., 111
Nixon Clifford, 132
Nuremberg Yasaları, 155-156

O'Brien,Tim, 18, 26, 269, 273
O'Connell, Robert L., 64
O'Connor, Harry, 201, 209
O'Leary, Shawn, 67
Olsen, Greg, 173
Olson, Gregory T., 178
Onan, Chuck 167
Oppenheim, Lassa, 156
Opton, Edward, 171
Owen, David Lloyd, 182
Owen, Roland H., 38
Owen, Wilfred, 24, 41,133, 187, 259

Paco's Story, 25, 43
Paget, Sir Bernard, 137
Parks, David, 302
Patton, George S., 117, 161, 165
Pearson, Mike, 260
Peat, Harold, 199
Peers, William R., 153
Pendleton, Richard, 181-182
Pendleton, Robert Wayne, 153
Peterson, Donald, B., 226
Pile, Sir Frederick, 281
Pinches, Al, 40
Platoon, 41
Playne, Caroline, 268
Plowman, Max, 61
Pratt, Dallas, 104
Priestley, J.B., 275
Psychology for the Armed Forces, 219
Psychology for the Fighting Man, 194
Puscell, Charles M., 295

Quester, George H., 288

Rainwater, Herbert, 168
Rashan, Ian, 44
Rasmus, Robert, 182
Raws W.L., 87
Reid, H.M.B., 247
Retreat, Hell!, 25
Richards, John, 109-111
Richey, Paul, 62
Ricketts, Victor, 65, 197
Ridenhour, Ron, 153
Roberson, Jimmy, 167
Roberts, Lord, 278
Robinson, Vee, 26
Roe, W. Carden, 115
Rogerson, Sidney, 147
Roscoe, Revd J. E., 233
Rosenfield, Michael, 77
Rottmann, Larry, 242
Rowley, Francis, 299
Ryan, George, 173

Sagan, Eli, 130
Somuels, Jerry, 193
Sandes, Flora, 263, 268, 273, 292, 317
Sands of Iwo Jima, 32
Santiago, Cirio H., 25
Sassoon, Siegfried, 24, 99, 133, 227
Saunders, Reg, 201
Schloerb, Rolland W., 234
Segal, David R., 272
Serraillier, Ian, 231
Sgroi, Paul, 318
Shatan, Chaim F., 207, 208
Shawcross, Edith, 277, 278
Shell Shock (bkz. War Neuroses), 209
Sillman, Leonard R., 79, 135, 136
Simon, William J., 15, 58
Simpson, Canon J. G., 239
Sinker, Revd John, 240
Sisson, Colin P., 56
Skinner, B. F., 91
Sledge, Eugene B., 42, 138
Slim, Sir William, 310
Smelser, Neil, 197
Smith, Revd J., 245
Smith, John, 247
Smyth, Stuart, 317
Solomon, George F., 301
Spellman, Cardinal, 232
Spender, Harold, 107, 144
Spiegel, Herbert X., 127
Spiegel, John P., 34, 127, 130
Stainton, Harold, 58
Stanley, Harry, 181
Stars and Stripes, The, 32
Stein, Martin, 222
Stekel, W., 133
Stevens, Marjorie, 268
Stewart, George, 237
Stewart, R. H., 193
Stouffer, Samuel A., 102, 116, 140, 310
Strachey, Alix, 266
Strahan, Jack, 40, 128, 227
Strange, Robert R., 40, 128, 227
Sturdy, Hiram, 146
Summers, Harry, 129
Summerskill, Edith, 279, 280
Sunday, Billy, 234
Swanwick, Helen Mana Lucy, 266, 268
Sweeney, Daniel John, 204

Teicher, Joseph D., 216
Temple, William, 235
Terman, Lewis M., 88
Thin Red Line The, 36, 165
Thomas, Edward, 125, 139
Thomas, Paul, 147
Thompson, Hugh C., 124, 185, 318
Times History of the Great War, The, 28
To Hell and Back, 28
Toller, Ernst, 227
Tracers, 202
Treffry, Andrew, 38
Tregaskis, Richard, 303
Treratola, Ed, 165
Trotter, Wilfred, 89
Tuma, John, 181
Tureen, Louis L., 222
Tweedy, Henry Hallam, 239

Uhl, Michael, 168
Unique War, The, 30
Universal Soldier, 26

Vansittart, Sir Robert, 198
Vaughan, Helen Gwynne, 274
Vietnamese Village Reborn, 30
Von Clausewitz, Maria, 268

Wagner, Philip S., 219, 225
Warren, Frank, 139, 309
Watson, John Broadus, 91
Wavell, Mareşal Earl, 74, 88, 89
Wayne, John, 24, 25, 28, 31, 32, 33, 34
Wecter, Dixon, 309
Westmoreland, W. C., 88, 168, 175, 180, 287
Whateley, Leslie, 274
Whitehouse, A. G. J., 142
Whitmore, Terry, 184
Why We Fight, 30, 31
Why Vietnam?, 30
Wilde, Oscar, 130
Williamson, Robert, 275
Willis, William K., 18, 39
Wills, H. W., 103
Wilson, David E., 177
Wilson, George, 122
Winged Warfare, 37
Winter, Jay, 24
Winton, Edw., 240
Wintringham, Tom, 143
Woelfel, John C., 272
Woolf, Virginia, 267, 270
Woodley, Arthur E "Gene", 42
Wright, Maurice, 143

Yamashita, Tomoyuki, 168
Youens; Revd J. R., 244
Young, James, 131
Your Tour in Vietnam, 30

Zabelka, 231-232
Zahn, Gordon C., 251-252, 256
Zilboorg, Gregory, 135, 146, 216
Zumwalt, Elmo, 293

Kraliyet Tüfekli Piyadeleri 13. Alayı (savaş andaçları ile) 7 Temmuz 1916'da La Boisselle saldırısından sonra dinlenirken.

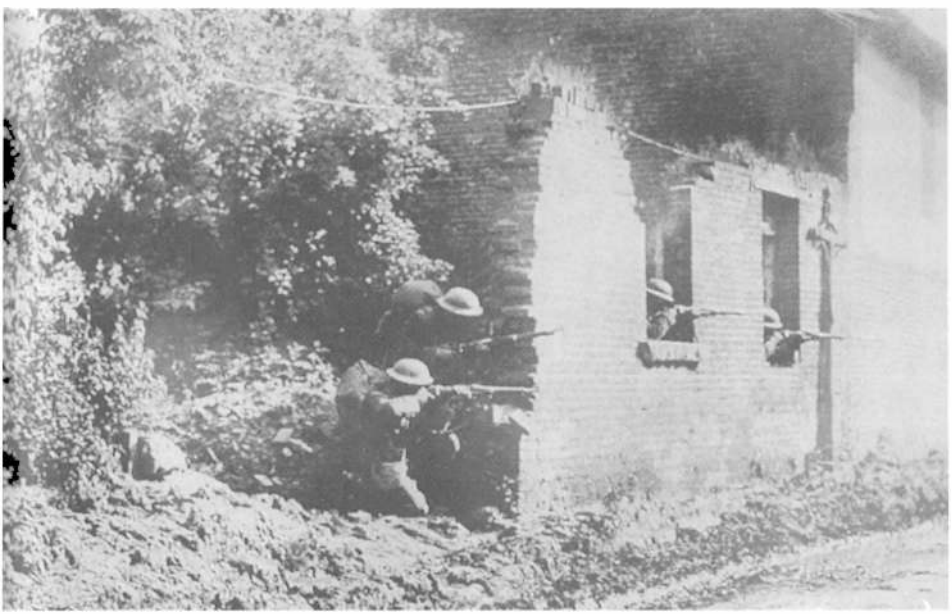

Amerikan pusu nişancıları hareket sırasında (28. Piyade Alayı), Bonvillers, 22 Mayıs 1918.

13 Ağustos 1918'de Gondrecourt'ta süngü talimi yapan zenci birlikler.

Ateşli silahsız çatışma: Teğmen C. Trepel 1943'te bir uygulama sırasında Komando Depo PT öğretmenine saldırırken.

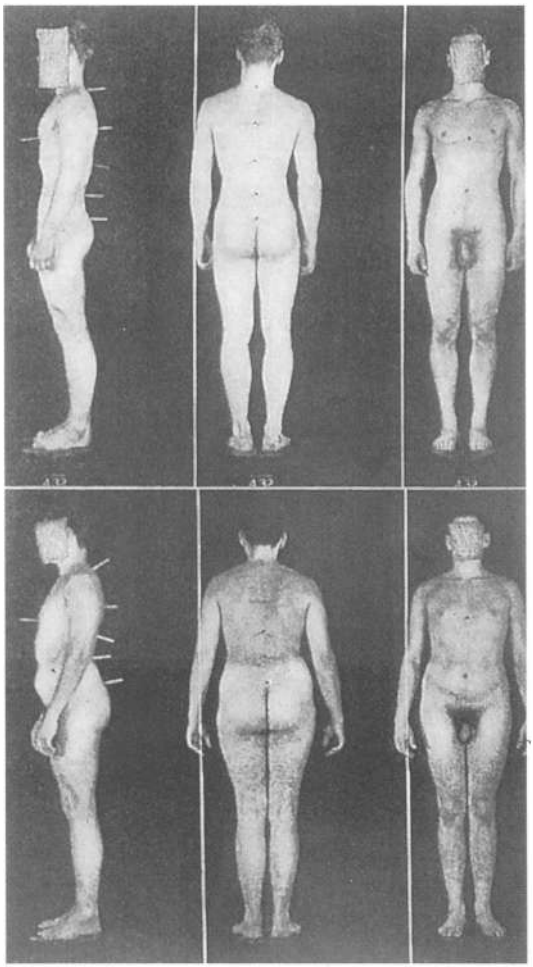

C. W. Heath'in "erkeklik unsuru". Yukarıdaki adam, aşağıdaki "zayıf erkeklik unsuru"na sahip adama kıyasla daha "güçlü erkeklik unsuru"na sahip.
(C. W. Heath vd: "Personel Seçimi", *Annals of Internal Medicine*, c. 19, 1943)

İkinci Dünya Savaşı sırasında cephe hattı siperlerinde el bombası atan Amerikan birlikleri.

'Tahliyeden iki gün önce Anzak'da iş başındaki Avustralyalılar."

Tüfekli iki Amerikan eri Bougainville ormanlarında ilerlerken.

"Süngü öğretmeni Onbaşı Charles Batchelor mankene saldırırken, 'İşte Sivil Güçler dişlerini Jerry'nin giysilerine böyle geçirmeli,' diyor."

"Sivil Güçler'den Onbaşı Charles Batchelor süngünün ana bir silah olduğunu düşünüyor. Süngüsünü şefkatle okşayarak, bu tarz dövüş için gereken havaya girilmesini sağlıyor."

İkinci Dünya Savaşı'nda, bir tilki oyuğundan çıkan tutsak.

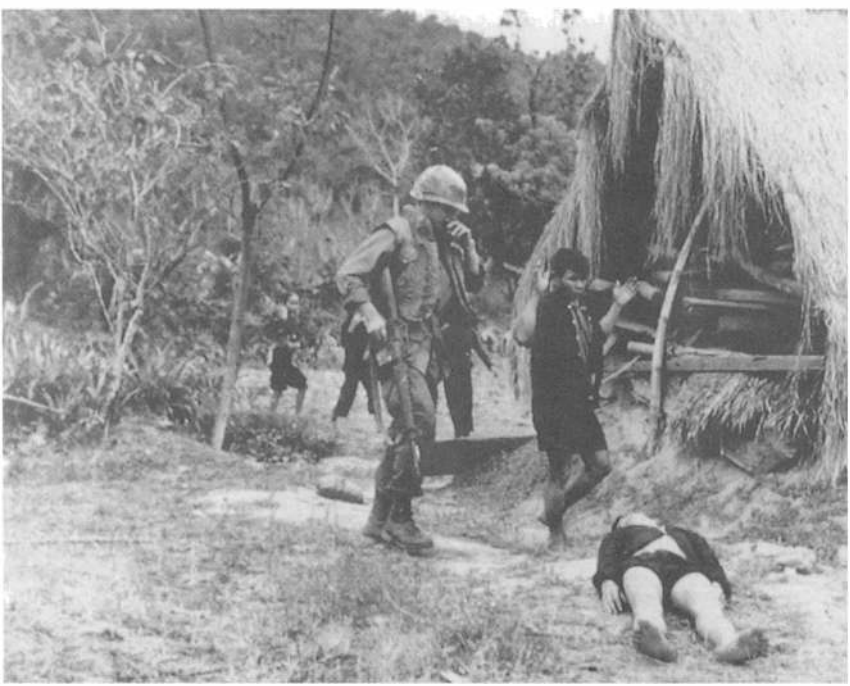

Vietnam Savaşı'nda ölü bir adam ve bir Amerikan askeri.

Bruce F. Anello öldürdüğü bir Viet Konglu'nun önünde.
(Indochina Curriculum Group, *Front Lines*, Cambridge MA, 1975)

Birleşik Devletler Deniz Kuvvetleri'nden bir kurum papazı Spain Adası'nda ayin yönetiyor.

Hava kuvvetleri üssünde bir eğitim sırasında wren görevlileri Lewis Gun'ı deniyor. Lee–on–Solent, Ekim 1942.

"Londra yakınlarındaki Mixed Heavy Uçaksavar Sitesinde Yedek Gönüllü Ordusu'ndan bir gözcü Gun Flash panosuna sloganını yazıyor, 1943."

Şekil no : 1

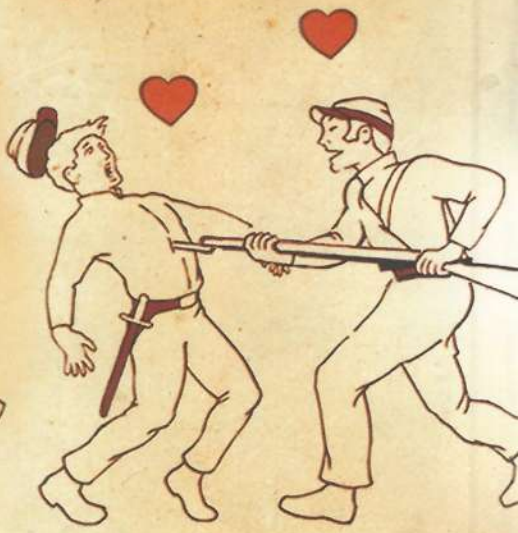

Şekil no : 2

"Onlara devriye diyorlar. Ben av birlikleri diyorum. Bizim yaptığımız da bu zaten.....avlıyoruz, öldürüyoruz ve sayıyoruz. Kaçırdıklarımız olursa, onları da sayıyoruz. Sonra yaptığımız sayıyı bildirip puan alıyoruz. Bütün bunlar nereye gidiyor? Bilgisayara bağlı büyük bir sayı tahtasına yazıldığını sanıyorum ve yüksek rütbeliler her gün oraya girip tahtaya bakıyorlar. Başlarını sallayıp 'Çok iyi avlanmışsınız çocuklar,' diyorlar. Kendimi nasıl hissediyorum? Benim takımım onunkine karşı. Ve bir ölü de yalnızca bir gol."

ISBN 975-6827-32-7
9 789756 827321